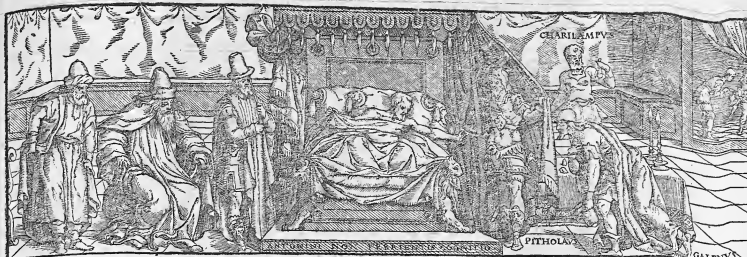

GALENI
LIBRORVM
SECVNDA CLASSIS
MATERIAM SANITATIS

conseruatricem tradit, quę circa aerem, cibum & potum, somnum & vigiliam, motum & quietem, inanitionem & repletionem, animi deniq; affectus versatur.

QVARTA HAC NOSTRA EDITIONE,

Non paucis sanè exornata castigationibus, ex bonorum græcorum codicum collatione.

Locis etiam nunc primum in margine indicatis, quos Galenus sparsim ex Hippocrate affert.

Librorum Elenchus proximo folio continetur.

Τὸ Ὑγιεινόν.

VENETIIS APVD IVNTAS. M D LXV.

QVÆ IN SECVNDA CLASSE HABENTVR.

Ars opsonoy 21-26

HIPPOCRATIS
DE AERE AQVIS ET LOCIS LIBELLVS.
IN QVEM GALENI COMMENTARIA DESIDERANTVR.

Iano Cornario interprete.

Nuperrime ab Augustino Gadaldino non paucis in locis ad antiquissimi exemplaris Graeci fidem emendatus.

In nostro codice greco vetustissimo, ex quo omnia ferè, quæ in margine huius libri adnotauimus, excerpta sunt, titulus est, περὶ ἀέρων, τόπων, ὑδάτων, καιρῶν, ἀνέμων, ἀστέρων. id est de Aeribus, Locis, Aquis, Temporibus, Ventis, Stellis. Et totus hoc liber ita est dispositus. In capite secundo post dictiones, *æstate quidem calidæ, hyeme vero frigidæ*, sequuntur statim ea verba, quæ sunt post quatuor versus, videlicet, *homines q́; capita humida, ac pituitosa, &c.* vsq; ad finem capitis. Postea sequitur. *Volo autem & de Europa, et de Asia demonstrare &c.* quod est principium capitis septimi vsq; ad verba, *quantū saltem mihi* C *in ea re est compertum.* Postea sequitur. *De iis uero, qui ad dextrā hyberni, &c.* quod est principium octaui capitis vsq; ad verba, *De natura ergo, ac diuersitate, & forma eorum, qui Asiam, & Europam incolunt, ita habeat.* quod est principiū capitis noni. Postea sequitur, *Asiam plurimū differre dico ab Europa secundū naturas, et c.* quod est positum in capite septimo, nō procul à principio vsq; ad finem illius capitis. Postea sequitur: *Quod autē timidiores, effœminatiores, ac imbelles præ Europæis, & c.* quod est positum in primo versu cap. 9. vsq; ad finē libri. Deinde sequitur, *De reliquis autē aquis deinceps narrare volo*, quod est principiū cap. 3. vsq; ad finem quinti capitis. Deinde, *Et quæ quidem urbes bene sitæ sunt*, quod est in quarto versu cap. 2. vsq; ad verba. *Et phagædenas ex omni occasione oboriri ueri simile est, si ulcus fiat*, quod est in septimo versu illius capitis. Deinde. *Et intestinorum leuitates, & aqua intercus ferè reliquis morbis, & c.* quod est in cap. 6. paulo post medium vsq; ad finē illius capitis. Ita vt nihil omittatur, nisi illa verba, quæ sunt in octauo versu secūdi capitis, videlicet. *Si uero hyems frigida sit.* quæ tamen verba re vera superflua sunt. Quin & in libro de vulneribus capitis, in quē nescio quo modo magna huius libri pars irrepsit, legi debet, non τοῦ δὲ χειμῶνος ψυχροῦ, sed τοῦ δὲ χειμῶνος ψυχρά, id est hyeme vero frigidæ, scilicet aquę, vt indicetur post has tres dictiones, continuari, ac sequi debere, *homines q́; capita humida, ac pituitosa, & c.* Sed quicquid sit de reliquis capitibus, secundum certe, & sextū videntur satis confusa esse, ac meliorē ordinem D requirere, aliqua etiā in sexto superflua esse. Nunquid ergo non esset mala horū duorum capitum dispositio, si post verba, *æstate quidem calidæ, hyeme uero frigidæ*, quę, vt dixi, sunt posita in secūdo capite, statim sequeretur in eodem capite, *homines q́; capita humida, & pituitosa, &c.* vsq; ad finē capitis, vt etiā est in meo antiquo codice? Si q́; in hoc etiā eodem capite, vel in fine ipsius post dictiones, *eo quòd multum temporis inter matutinū, ac vespertinum intercedit*, vel in aliqua alia eiusdem capitis parte, reponerentur ea verba, quæ sunt in quarto versu capitis, videlicet: *Et quæ quidē urbes bene sitæ sunt ad Solem, & ad ventos, & bonis aquis utuntur, hæ minus à talibus mutationibus afficiūtur: quæ uero aquis palustribus, ac lacustribus utuntur, & non bene sitæ sunt ad uentos, & ad solē, hæ minus.* Verba autē sequentia, videlicet: *Et si quidē æstas sicca fuerit, citius sedantur morbi: si uero pluuiosa, diuturni fiunt: & phagædenas ex omni occasione oboriri uerisimile est, si ulcus fiat*, collocarētur in sexto capite post verba, *Quare derepente æstate accedente, & ardore, ac mutatione contingente, hi morbi incidunt.* ita vt post verba, *si ulcus fiat*, statim sequeretur, *Et intestinorum læuitates, & aqua intercus, & c.* ut est in meo codice ueteri? Ea autē uerba, quæ sunt prope finē capitis sexti, uidelicet, *Si uero hyems borealis sit, & sicca: uer autē austrinum, & pluuiosum, æstate lippitudines fient siccæ: pueris, & mulieribus febres*, quamuis in codicibus gręcis habeantur, superuacanea tamen esse uidentur: nosterq́; etiam interpres in postrema sua editione consulto ea omisit, tanquam eorum sensus idem, clarior q́, admodum, in eiusdem capitis initio habeatur.

ARGVMENTVM LIBRI.

Quam vim aeris, aquarum, & regionum uarietas ad mores, ac naturam hominum mutandam obtineat.

Non nulla, quæ ad morbos dignoſcendos, & ad præſagiendum ſumme faciunt. CAP. I.

Vicunq; artem medicam integre aſſequi velit, hæc illi omnino ſunt agenda. Primũ quidem temporum anni rationem habere debet, quantum potentia quodlibet eorum valeat: non enim ſimile quicquam in illis exiſtit, verum multum differunt cum ipſa à ſeipſis, tum propter varias, quæ in eis fiunt, mutationes. Deinde ventorum & calidorum, & frigidorum, maxime qui ex his, omnibus hominibus ſunt communes, & mox, qui in vnaquaque regione ſunt indigenæ, & proprij. Neque vero negligentiorem ſe circa aquarum facultates cognoſcendas exhibere conuenit. Quemadmodum enim guſtu differunt, & pondere, ſic quoque virtute aliæ ab aliis longe differre videntur. Quare, ſiquis ad vrbem ſibi incognitam perueniat, circumſpicere oportet eius ſitum, quo modo, ſcilicet, ad ventos, & Solis exortus iaceat: Non enim æquales vires ſunt, ad Septentrionem ſitæ, & vergentis ad Auſtrum, neque eius, quæ Solem exorientem, & quæ eundem occidentem ſpectat. Hæc itaque diligenter oportet perſcrutari: ac ſimul quo modo habeant circa eam aquæ: num ne paluſtribus vtantur, & mollibus, aut duris, & ex ſublimi loco prolabentibus, & ſcaturientibus ex petris, ſiue ſalſis, & crudis. Terra etiam ipſa conſideranda, nuda ne ſit, & aquis carens, aut denſa, & aquoſa, & an concaua ſit, & æſtuoſa: vel alta, & frigida. Hominum inſuper diæta perquirẽda, qua maxime delectentur: an bibuli ſint, & lurcones, & ocio dediti, aut [a]† exercitiis variis vtentes, & tolerantes laborum} [b]† ciborum que plus appetentes, quàm poculorum.} Ex his enim ſingula ſint inueſtiganda. Nam, qui hæc omnia probe, quantum fieri poteſt, cognouerit, aut horum plurima, eum non latere poſſunt, cum in vrbem etiam ignotam ſibi peruenerit, neque morbi regioni peculiares, & patrij, [c]† neq; cõmunis regionis natura, qualis nam ea fuerit, ut non poſſit [d]† {in cognoſcendis morbis} dubius hærere, aut errare, ſicubi ad morborum medicationẽ adhibeatur. Quæ ambo illis euenire ſolent, qui non prius prouidi hæc diligenter cognouerunt. Vniuſcuiuſque præterea temporis, ac anni futuri conſtitutionem prædicere poterit, qui videlicet morbi [e]† communi affectione} ciuitatem ſint inuaſuri, tum æſtate, tum hyeme, & quæcunque pericula vnicuique ſint timenda ex diætæ immutatione. Cum enim temporum mutationes, & aſtrorum ortus, ac occaſus obſeruauerit, quemadmodum ſingula horum eueniant, prænoſcet utique, & de anno, qualis hic ſit futurus. Hoc nanque modo ſiquis rimatus fuerit, ac præcognouerit temporum occaſiones, maxime de ſingulis ſciet, vt plurimum q; ſanitatem aſſequetur, & recta via procedet, non minima artis ſuæ gloria. Quòd ſi cui hæc ſublimiora uideantur, is ſi ab hac ſententia diſcedat, diſcet non minimam partem conferre ad rem medicam ipſam Aſtronomiam, ſed omnino plurimam, cum vnà cum temporibus, [f]† & ventres in hominibus mutentur. Quo modo autem ſingula, quæ diximus, ſcrutari, ac explorare oporteat, deinceps dicam manifeſte.

A.l.1. f.2. d.2. c.3. fol.32.a

A.l.1. f.2. d.2. c.10. fol.35.b F

G

De ciuitatum natura pro ratione ſitus, & uentorum, quibus ipſæ perflantur. CAP. 2.

Quæcunque quidem ciuitas, ad ventos ſita eſt calidos, [g]† puto autem eos tales eſſe, qui inter brumalem Solis exortum, itidem que brumalem occaſum perflant} huic hi venti ſunt peculiares. A Septentrionalibus autem ventis tuta, ac protecta ea ciuitas exiſtit. Aquæ vero eius multæ, & ſubſalſæ ſunt, & neceſſario [h]† nõn ſublimes, æſtate quidem calidæ, hyeme frigidæ. Et quæ quidẽ vrbes bene ſitæ ſunt ad Solem, & ad ventos, & aquis bonis vtuntur, hæ minus à talibus mutationibus afficiuntur. Quæ vero aquis paluſtribus, ac lacuſtribus vtuntur, & non bene ſitæ ſunt ad ventos, & ad Solem, hæ magis. Et ſi quidem æſtas ſicca fuerit, citius ſedantur morbi. Si vero pluuioſa, diuturni fiunt: & phagedænas ex omni occaſione oboriri [i] verìſimile eſt, ſi vlcus fiat. Si vero hyems frigida ſit, [k] homines capita humida, ac pituitoſa habere par eſt: & ventres ipſorum frequenter exturbari, pituita à capite influente: & formas ipſorum, vt plurimum, debiliores eſſe: ipſos que ad edendum, ac bibendum non appoſitos eſſe. Nam, qui capita debilia habent, non fuerint boni potores. Crapula enim magis grauat. Morbos vero hos ipſis vernaculos eſſe: Primum quidem mulieres morboſas, ac fluxionibus obnoxias eſſe: deinde multas ſteriles eſſe ex morbo, non à natura, & frequenter abortire: Pueris vero incidere conuulſiones, ac anhelationes, quæ morbus puerorum, & ſacer eſſe putantur: Viris autem dyſenterias, & alui profluuia, & febres lenes, diuturnas, hybernas, & puſtulas nocturnas multas, & hæmorrhoidas in ſede. Pleuritides autem, & peripneumoniæ, & febres ardentes, & quicunq; acuti morbi putantur, non multum proueniunt. Non enim fieri poteſt, vt iſti morbi vigeant, vbi alui liquidæ exiſtunt. Lippitudines vero oboriuntur humidæ, non graues, nec diuturnæ: ſi non ex mutatione magna temporum morbus aliquis omnibus communis occupet. Et, vbi quinquageſimum annum tranſgreſſi fuerint, defluxiones ex cerebro accedentes, homines [l] ſemidſyderatos faciunt, vbi caput derepente inſolatum, aut frigore correptum fuerit.

Atque

Vide annotationem noſtrã huic libro præfixam, in qua indicatur, quo modo, quæ ĩ hoc capite habent, melius diſponenda eſſent.

A.li.1. f.2. d.2. c.6. fo.32.b H

A † φιλογυμνάσαι,

B † *Cod. manuſcriptus hẽt ſolũ καὶ ἐδωδοὶ, i. & edaces.*

C † ἔτε τῶν κοινῶν ἡ φύσις *quæ uerba alias verterat interpres, neq; communiũ natura. cod. tamẽ antiquiſſimus habet* ἔτε τῶν κοιλιῶν ἡ φύσις, *i. neq; ventriculorũ natura, & ita oĩno uidetur legendum, ut mox infra in margine apparet.*

D † *Hæc verba non ſunt in cod. græcis.*

E † πάγκοινα, *quã dictionem ipſe ĩferius vertit, omnibus cõmunes.*

F † *in antiquiſſimo cod. græco additur* καὶ αἱ νόσοι, *i. & morbi: & oĩno uidetur addenda hæc verba, vt paulo ſuperius viſum eſt.*

G † ταῦτα δ᾽ ἐσαι, *vel (vt in antiquo)* ἐςὶ μεταξὺ τῆς, *& c. i. Hi aũt erũt (vel ſunt) inter brumalẽ Solis exortum, & brumalem occaſum.*

H* *In antiquiſſimo cod. legit* καὶ μετέωρα, *id eſt & ſublimes & ita omnino videtur legendum: vide etiam infra capite vltimo verſus finem.*

I* *Cod. ex Aldinus habet* κοινῶς *antiquus* κίνδυνος, *id eſt periculum eſt.*

K* *Vide noſtram annotationem libro præfixam.*

L* παραπληκτικὸς.

A Atque hi quidem morbi ipsis vernaculi sunt: præterquam si morbus aliquis omnibus communis ex temporum mutatione oboriatur, nam & huius participes fiunt. Quæcunque vero ciuitates his ex opposito sitæ sunt, ad ventos frigidos, inter occasum solis æstiuum, & orientem æstiuum: etiam ipsis hi venti vernaculi, ac indigenæ sunt, ab austro vero, & calidis ventis protectæ sunt. Et de his vrbibus sic se res habet. Primum quidem aquæ, & duræ, & frigidæ vt plurimum dulcescunt. Homines autem [a] * vegetos, & siccos esse necesse est: & plures ventres infernos crudos, ac duros habere, supernos vero fluidiores: biliosos que magis, quàm pituitosos, esse. Capita vero sana, ac dura habent. & plerunque [b] † vasa ipsis rumpuntur. Morbi autem [c] * populares ipsis hi sunt, [d] pleuritides, & quos acutos esse morbos receptum est. Necesse est autẽ ita habere, cum alui duræ existant. Et suppurati multi ex omni occasione fiunt. Huius autem causa est, corporis [e] * extẽnsio, ac ventris duritia. Siccitas enim, & aquæ frigiditas facit, vt vasa rumpantur. Edaces autem tales naturas esse necesse est, & nõ multum bibaces. [f] † {Non enim fieri potest, vt simul multum edant, ac bibant.} Lippitudines que his fieri ex temporis interuallo necesse est, duras autem, ac vehementes, & statim oculos rumpi: Sanguinis item ex naribus fluxiones vehementes æstate fieri iunioribus triginta annis: Morbos etiam sacros appellatos, paucos quidem, verum vehementes. Longæ vero vitæ magis, quàm alios, hos homines esse par est: & vlcera non pituitosa oboriri, neque efferari. Mores vero magis feros, quàm mansuetos. Ac viris quidem hi morbi vernaculi sunt: præterquam si quis omnibus communis ex temporum mutatione ingruat. Ex" mulieribus vero primum quidem multæ steriles fiunt propter aquas, quæ duræ sunt, ac crudæ, & frigidæ. Purgationes enim mensium nõ contingunt commodæ, sed paucæ, ac prauæ. Deinde pariunt difficulter, & non valde abortiunt. Vbi vero pepererint, pueros nutrire non possunt. Lac enim ab aquarum duritia, ac cruditate extinguitur: & tabes frequẽtes à partu fiunt. Præ violentia enim ruptiones, ac vulsuras habent. Pueris autem hydropes in testibus fiunt, quandiu parui fuerint: deinde ætatis progressu euanescunt. Pubescunt autem serò in hac ciuitate. Et de calidis quidem ventis, ac frigidis, & vrbibus ad hos situs hoc modo, velut dictum est, res se habet. Quæcunque vero ciuitates sitæ sunt [g] † inter æstiuos, ac hybernos Solis ortus, & quæcunque ex opposito harum, de his ita habet. Quæ quidem ad orientem Solem sitæ sunt, eas par est esse salubriores his, quæ ad septentrionem conuersæ sunt, & his, quæ ad calidos ventos sitæ sunt, etiamsi stadium solum intersit. Primum enim moderatior est caliditas, ac frigiditas: deinde aquas, quæ ad Solis ortus sunt, omnes splendidas esse necesse est, & odoratas, & molles, & amabiles oriri in hac ciuitate. Sol enim emergens, ac illustrans ipsas castigat. Matutinum enim tempus ipse aer vt plurimum semper occupat. Et hominum formæ boni coloris sunt, [h] † & magis floridæ, si non quis alius morbus prohibeat. Et clara voce præditi sunt homines, & ad iram, ac intelligentiam præstantiores septentrionalibus, siquidem & alia, quæ in ipsa nascuntur meliora existunt. Et ciuitas, quæ hoc modo sita est, veri maxime similis est, iuxta caliditatis, ac frigiditatis moderationem. Et morbi pauciores fiunt, ac debiliores, similes que sunt morbis, qui in ciuitatibus ad ventos calidos conuersis oriuntur. Et fœminæ isthic

A.l.3. f.21. t.1. c.8.fol.382.g

B

C valde fœcundæ sunt, ac facile pariunt. Et de his quidem ita habet. Quæ vero ad occasus sitæ sunt, & ipsæ à ventis ab oriente spirantibus protectæ sunt, & tum calidi venti leuiter afflant, tum frigidi ab Vrsis præterflant: eas vrbes necesse est situ morbosissimo positas esse. Primum enim aquæ non sunt splendidæ. Causa vero est, quòd aer matutinum tempus vt plurimum occupat, qui aquæ immistus claritatem eius disperdit. Sol enim prius, quàm eleuetur, non illustrat. Aestate vero, mane quidem auræ frigidæ spirant, & ros decidit. de cætero vero Sol {ad ipsas} occidens, quàm maxime homines percoquit. Quapropter etiã decolores, ac infirmos ipsos esse par est, & ex omnibus prædictis morbis participare. Nulla enim re ab ipsis separantur. Verisimile que est ipsos graui voce præditos, ac raucosos esse propter aerem, eo, quòd impurus plerunque isthic est, & morbosus. Neque enim ab aquilonaribus valde expurgatur. Non enim perseuerant venti. Qui vero perseuerant, ac ipsis incumbunt, aquosissimi existunt. Nam venti occidentales, similes potissimum sunt autũno. Et huiusmodi ciuitatis situs est ad diei mutationes, eo, quòd multũ temporis inter matutinum, ac vespertinum intercedit. Et de ventis quidem, qui commodi sunt, ac incommodi, ita se res habet.

De natura palustrium & lacustrium aquarum, & earum, quæ è fontibus scaturiunt. CAP. 3.

D [i] † Caeterum de aquis deinceps narrare volo, quæ morbosæ sint, & quæ saluberrimæ: & quæ mala ab aqua fieri verisimile est, item que quæ bona. Plurimam enim partem conferunt ad sanitatem. Quæcunque igitur palustres sunt, & stabiles, ac lacustres, eas necesse est æstate esse calidas, ac crassas, et olentes. (Cum enim non defluant, sed aqua pluuia semper noua inferatur, & Sol vrat, necesse est ipsas decolores esse, & prauas, ac biliosas.) hyeme vero glaciatas, & frigidas, ac turbatas præ niue, ac glacie, vt pituitosissimæ, ac raucosissimæ existant: Bibentibus autem splenes semper sint magni, ac pleni: & ventres duri, tenues, ac calidi: Humeri vero, & claiculæ, & facies attenuata. In splenem enim carnes colliquantur, quapropter graciles existunt. Edaces autem esse tales, ac siticulosos par est, ventres que tum supernos, tum infernos calidissimos habere, vt etiam fortioribus medicamentis opus habeant. Atque hic morbus ipsis, & æstate, & hyeme familiaris est. Ad hæc etiam hydropes plurimi, ac letalissimi fiunt. Aestate enim dysenteriæ multæ, ac alui profluuia incidunt, & febres quartanæ diuturnæ. Hi autem morbi prolongati tales naturas ad hydropas deducunt, ac occidunt. Et hi quidem morbi ipsis æstate fiunt. Hyeme vero iunioribus quidem peripneumoniæ, & insaniæ, morbi: Senioribus vero febres ardentes propter ventris duritiem. Mulieribus autem, tumores oboriuntur, & pituita alba, & vix in ventre concipiunt, ac difficulter pariunt, & fœtus magnos, ac tumidos: deinde ex alimentis tabescentes, ac deprauati fiunt. Et purgatio commoda post partum

A* ἐντόνους

B† ῥηγματίαι εἰσὶν. quæ dictio paulo ẽt inferius habetur & ita ẽt ab interprete vertitur. Gal. tamẽ in explanatiõe linguarũ Hippocratis. in dictione ῥωγμέτινς, ait, ῥωγμαλίνς, qui aliquid ex ĩternis ruptũ habet, quod sanè & ῥηγματίαν, nominat.

C* ἐπιδημεῖ.

D pleuritides que multæ

E* ἔντασις.

F† Hæc verba non sunt in antiquo codice græco, & uidetur esse glossema. vide etiã ca.3. nõ procul à principio.

G† πρὸς τὰ πνεύματα τά μεταξὺ &c. id est ad vẽtos qui sunt inter æstiuos ac hybernos &c.

H† In antiquo cod. græco legitur καὶ ἀνθηρά ἐστι μᾶλλον ἢ ἄλλα, ἢν μή τις νοῦσος κωλύη, i. & floridæ magis quàm aliæ, nisi quis morbus prohibeat.

I† περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ὑδάτων. idest De reliquis autem aquis.

mulieribus non contingit. Pueris vero herniæ accedunt, & viris varices, & vlcera in tibiis. Quare fieri non potest, vt tales naturæ longæuæ sint, sed ante temporis aduentum senescunt. Præterea fœminæ se in vtero habere putant, & vbi partus tempus adest, ventris moles illa, ac plenitudo euanescit. [a]† Hoc autem contingit ex aqua, cum vteri ex aqua concepta laborant. Atque has quidem aquas ad omnem rem improbas esse censeo: secundo vero loco eas, quarum fontes è petris scaturiunt: duras enim esse necesse est: [b]† aut isthic, vbi calidæ aquæ existunt: aut ferrum nascitur, aut æs, aut argentum, aut aurum, aut sulphur, aut alumen, aut bitumen, aut nitrum. Hæc enim omnia præ violentia caloris nascuntur. Non itaque ex huiusmodi terra aquæ bonæ prodeunt, sed duræ, & æstuosæ, quæ & difficulter minguntur, & ad alui egestionem contrariæ sunt. Optimæ vero sunt, quæ ex sublimibus locis, ac terreis collibus fluunt. Hæ enim & dulces sunt, & albæ, & vinum modicum ferre possunt. & hyeme calidæ fiunt, æstate vero frigidæ. Tales enim fuerint ex profundissimis " fontibus. Maxime vero [c]† laudare eas oportet, quarũ fluxiones ad Solis exortus erumpunt, & præsertim ad æstiuos. Necesse est enim splendidiores esse, odoratas, ac leues. E

A.l.1. f.2. d.2. c.16.fo.37.f

Quæcunque vero salsæ, & crudæ, ac duræ sunt, ad hoc quidem, vt eas omnes bibant, non bonæ sunt. Sunt tamen aliquæ naturæ, & morbi, quibus tales aquæ in potu commodæ sunt, de quibus statim dicam. Habet autem & de his hoc modo. Quæ quidem aquæ fontes suos ad orientes habent, hæ præ omnibus optimæ sunt. Secundum ab his locum habent, quæ inter æstiuos Solis exortus, ac occasus emergunt, & magis hæ, quæ ad orientes. Tertio loco sunt, quæ inter occasus æstiuos, ac hybernos scaturiunt. Pessimæ vero, quæ ad austrum, & quæ inter [d]æstiuum ortum, & occasum. Et hæ quidem ad australes partes valde prauæ sunt, ad boreales vero meliores. His autem hoc modo vti conuenit. Quisquis sanus est, ac valet, is nullum discrimen faciat, sed semper eam, quæ præsens est, bibat. Quicunque vero morbi gratia eam, quæ commodissima est, bibere volet, is, si ita fecerit, maxime sanitatem assequi poterit. Quorum quidem ventres duri sunt, & idonei ad hoc, vt amburantur, his dulcissimæ, & leuissimæ, ac splendidissimæ conducunt: quorum vero molles ventres, & humidi ac pituitosi sunt, his durissimæ, & crudissimæ, ac subsalsæ aquæ conferunt: sic enim maxime resiccari poterunt. Quæcunque enim aquæ optimæ coctu sunt, ac facillime liquescunt, eas par est & ventrem maxime exoluere, ac eliquare. Quæ vero crudæ sunt, & duræ, & minime coctu bonæ, hæ magis constringunt ventres, ac resiccant. At enim mentiuntur homines de salsis aquis propter imperitiã, in eo, quòd per aluum secedere, eamque soluere putantur. Maxime enim contrariæ sunt ad alui egestionem, ac secessum. Sunt enim crudæ, & coqui non possunt. Quare venter magis ab ipsis adstringitur, quàm eliquatur. Et de fontanis quidem aquis hoc modo res se habet. F

A † Cod. impressi habent τοῦτο δὲ γίγνεται, ὑπὸ ὕδερος ὁκόταν ὑδρωπιήσωσιν αἱ ὑστέραι, manuscriptus, τοῦτο δὲ γίγνεται ὁκόταν &c. i. hoc aũt cõtingit, cũ uteri hydrope laborarint.

B † ἢ εἴτε est in ĩpressis, manuscript⁹ ἢ ἐκ γῆς, aut ex terra, vbi &c.

C † ἐπαινεῖν est in ĩpressis, manuscriptus hẽt ἐπαινέω, id est laudo.

D * θερινῆς est ĩ impressis, ut uertit interp̃s. manuscriptus habet χειμερινῆς, i. hybernũ.

De aquis pluuialibus, & de iis, quæ è niue, aut è glacie factæ sunt. CAP. 4.

De pluuialibus autem, & quæ à niue fiunt, vt habeat, deinceps dicam. Aquæ igitur pluuiales leuissimæ, & dulcissimæ, & tenuissimæ, ac splendidissimæ sunt. Primum enim Sol, quod tenuissimum, ac leuissimum est in aqua, educit, ac sursum rapit. Clarum autem hoc, ipsum [e]mare facit. Quod enim salsum est, isthic relinquitur præ crassitudine, ac grauitate, & fit mare. Quod vero tenuissimum est, Sol sursum rapit præ leuitate. Rapit autem tale non solum ab aquis stagnantibus, sed etiam ex ipso mari, & ex omnibus, in quibus aliquid humoris inest: inest autem in omnibus rebus. Et ex ipsis hominibus tenuissimum, ac leuissimum humorem ducit. Eius rei maximum signum inde sumere licet, vbi homo vestibus indutus in Sole iter fecerit, aut sederit. Quascunque enim corporis partes Sol aspicit, hæ non exudant. Sol enim, quicquid comparet sudoris, sursum rapit. Quæ vero sub veste contectæ sunt, aut sub aliqua alia re, hæ exudant. Educitur enim, ac domatur à Sole sudor. Seruatur autem ex tegmentis, vt ne disperdatur à Sole. Cum vero in vmbram deuenerit, totum corpus similiter sudore perfluit: non enim amplius Sol affulget. Quapropter etiam ex omnibus aquis hæ citissime putrescunt, " & odorem malum pluuialis aqua habet, eo, quòd ex plurimis congregata est, ac permista, vt citissime putrescat. Ad hæc vero, vbi rapta est, & in sublime eleuata, dum circunfertur, & ad aërem permiscetur, &, quod turbidum est in ipsa, ac noctem refert, id excernitur, ac decedit, & fit aer, & nebula: quod vero [f]tenuissimum est, ac leuissimum in ipsa, hoc relinquitur ac dulcescit, dum à Sole vritur, ac coquitur. Fiunt autem & alia omnia, quæ coquuntur, semper [g]dulcia. Quandiu igitur dispersa fuerit, & nondum congregata, fertur sublimis. Vbi vero coaceruata fuerit, ac simul congregata derepente à ventis inter se aduersariis, tunc deorsum prorumpit, qua parte plurima collecta fuerit. Tunc enim hoc magis fieri verisimile est, cum nebulas à vento stabilitatem non habente concitatas, ac procedentes, derepente ventus contrarius, ac aliæ nebulæ relliserint: atque tunc quidem prima ipsius pars congregatur, quæ vero à posteriore parte sunt, insuper accedunt, & sic crassescunt, & nigrescunt, ac simul congregantur, & præ grauitate deorsum prorumpunt, & pluuiæ fiunt. Atque hæ quidem aquæ optimæ sunt secundum hanc rationem: verum opus habent, vt decoquantur, ac excolentur: sin minus, odorem prauum habent, & raucedines [h]† & vocis grauitatem bibentibus inde accedere par est. At vero aquæ ex niue, ac glacie factæ, omnes malæ sunt. Cum enim semel concretæ fuerint, non amplius in pristinam naturam restituuntur: sed, quod quidem in ipsa clarum, ac leue, & dulce est, excernitur, ac disperditur: quod vero turbidissimum est, ac ponderosissimum, relinquitur. Hoc vero cognoueris hoc modo. Si enim volueris hyemis tempore vasculum certa aquæ mensura infusa sub Dio exponere, quo maxime congeletur, deinde postridie in locum calidum deportatum sinere, quo maxime glacies liquescat, & vbi exoluta fuerit, aquam metiri, reperies aquam multo pauciorem. Atque hoc signum est, quòd à congelatione id, quod leuissimum, ac tenuissimum est, disperditur, & non, quod grauissimum, ac crassissimum

A.l.1.f.2.d.2. c.16.fol.38.b

E * Sal.

F * Siue λεπτότατον, i. tenuissimũ, vt est in ĩpressis, siue λαμπρότατον, i. splendidissimũ, vt est in antiquo cod. vtrunq; probari potest.

G * Al. γλυκύτερα, id est dulciora.

H † καὶ βῆχες, id est et tusses, additur in antiquo cod.

A crassissimum existit: non enim hoc disperdi poterit. Hac igitur de causa has aquas, quæ à niue, ac glacie eliquantur, pessimas esse puto ad omnes res: item' que eas, quæ ad has sequuntur. Atque sic quidem de pluuialibus, & niualibus, ac glacialibus aquis res se habet.

De noxis, quæ ex malarum aquarum potu proueniunt. CAP. 5.

CAlculo vero maxime laborant homines, & ex renum affectionibus, & vrinæ stillicidio, & coxendicum morbo corripiuntur: & herniæ fiunt, vbi aquas omnigenas bibunt, & de magnis fluminibus, in quæ alia deferuntur: & de stagno, in quod fluxiones multæ, ac omnis generis deuenunt: &, qui aquis inuectitijs vtuntur, quæ ex longo, & non breui locorum interuallo afferuntur. Non enim fieri potest, vt alia aqua similis sit alij. Sed aliæ dulces sunt, aliæ salsæ, & aluminosæ, aliæ de calidis fluunt. Vbi vero hæ simul inter se miscentur, dissident: & quæ" fortissima est, semper superat. Præualet autem non semper eadem, sed aliàs alia. Sed & ex ventis, alij quidem Boreas robur exhibet, alij vero Auster: & de reliquis eadem ratio existit. Talibus igitur necesse est limum, & arenam in vasis subsidere: & ab his, si potentur, morbi prædicti fiunt. Quod autem non omnibus, consequenter declarabo. Quorum quidem aluus satis fluida est, ac sana, & vesica non ardens, neque stomachus vesicæ valde [a] cóardescit, hi facile vrinam eijciunt, & in vesica nihil ipsis congregatur. Quorum vero aluus ardens, ac feruida fuerit, in his necesse est
B etiam vesicam idem perpeti. Cum enim magis, quàm pro natura, fuerit calefacta, stomachus ipsius inflammatur. Vbi vero hæc perpetitur, vrinam non dimittit, sed in se ipsa concoquit, & adurit, &, quod quidem tenuissimum in ipsa est, excernitur: &, quod purissimum est, transit, & emingitur. Quod vero crassissimum, ac turbidissimum est, coaceruatur, & concrescit, primum quidem parum, deinde maius fit. Dum enim voluitur ab vrina, quicquid crassum compactum fuerit, ad seipsum adaptat, atque sic augescit, & in tofum concrescit. Et, cum vrinam emittit, ad vesicæ stomachum allabitur ab vrina impulsum, & vrinæ emissionem impedit, & dolorem vehementem exhibet. Quare pueri calculosi, fricant ac trahunt pudenda. Videtur enim ipsis causa mictionis eo loco esse. Signum autem eius, quòd hæc ita se habent, hoc est: vrinam splendidissimam calculosi mingunt ad similitudinem seri, eo quod id, quod crassissimum est, ac [b] biliosissimum, isthic manet, & coaceruatur, ac concrescit. Et pleriq; sanè hoc modo lapidem, & calculum contrahunt. Fit autem pueris etiam ex lacte, si non salubre id fuerit, sed valde calidum, ac biliosum. Ventrem enim percalefacit, & vesicam. Quare vrina, dum aduritur, hæc patitur. Et sanè sentio melius esse pueris vinum quàm aquosissimum dare: minus enim venas adurit, ac resiccat. [c] † Muliebribus autem pudendis non similiter contingit. meatus enim vrinæ in vesica breuis est, & amplus, vt facile vrina impellatur. Neque enim manu pudendum fricat, veluti masculus: neq; vrinæ in vesica meatum contingit. [d] † Ad pudenda enim perforatus est. Et, quia meatus sunt ampli, etiam plus bibunt, quàm pueri. Et de his quidem sic res se habet, aut his quàm proxime.

C

De morbis, qui ex mutatione temporum anni oriuntur, ac quæ tempora ad pharmaca exhibenda incommoda sint. CAP. 6.

CAeterum de [e] annis hoc modo consideratione facta quis cognoscere possit, qualis' nam annus sit futurus, salubris' ne, an morbosus. Si enim secundum rationem fiant signa in astris occidentibus, ac orientibus: & in autumno aquæ fiant: & hyems sit moderata, & neq; valde [f] clémens, neque modum excedens frigiditate: & in vere, ac in æstate tempestiue pluat, sic sanè saluberrimum esse annum par est. Si vero hyems quidem sicca sit, & borealis, ver autem pluuiosum, & australe, necesse est æstatem febriculosam fieri, & lippitudines [g] † inducere. Cum enim æstus derepente accedat, terra humida existente à vernis imbribus, & ab austro, necesse est æstum duplicatum esse, & à terra irrigua, ac calida, & à Sole vrente: cum ventres in hominibus nondum constricti sint, neque cerebrum resiccatum. Non enim fieri potest, cum ver tale existat, vt corpus, & caro non humore fluida fiant adeo, vt febres acutissimæ in omnes irruant, maxime autem in pituitosos. At dysenterias par est fieri & mulieribus, & viris humidioribus. Et si quidem circa canis exortum accedat aqua, ac tempestas, & Etesiæ spirauerint, spes est cessationis, & vt autumnus salubris fiat: Sin minus, periculum est, ne & pueri, & mulieres moriantur, minime vero senes: & ne, qui superstites euadunt, in quartanas desinant, & ex quartanis in hydropas. Si vero hyems australis fiat, & pluuiosa, &
D clémens, ver autem boreale, & siccum, & tempestuosum, primum quidem" mulieres, quæ vterum gestant, & partus ipsis ad ver instat, abortum facturas esse verisimile est: quæ vero etiam pepererint, impotentes, ac morbosos pueros parere ita, vt aut statim pereant, aut tenues, & debiles, ac morbosi viuant. Atque hæc quidem mulieribus. Reliquis vero dysenterias, & lippitudines siccas, & aliquibus defluxiones à capite in pulmonem. Pituitosis igitur dysenterias fieri verisimile est, & mulieribus pituita de cerebro defluente propter naturæ humiditatem. Biliosis vero lippitudines siccas propter carnis caliditatem, ac siccitatem. Valde autem senibus defluxiones, propter raritatem, ac eliquationem venarum, adeo vt aliqui quidem derepente pereant, aliqui vero [h] semisyderati, aut dextra, aut sinistra parte fiant. Cum enim hyems sit australis, & pluuiosa, ac calida, & corpus non astringatur, neque venæ, vere accedente boreali, & sicco, ac frigido [i] † cerebrum, postquam ipsum dissolui, ac purgari contigit, à grauedine, ac raucedine tunc simul cum vere stabilitur, ac constringitur. Quare derepente æstate accedente, & ardore, ac mutatione contingente, hi morbi incidunt. Et intestinorum læuitates, & aqua intercus fere reliquis morbis desinentibus superueniunt, cum nonqueant facile ventriculi à concepta humiditate exiccari. Si autem æstas pluuiosa sit, & austro multum perfletur, similis' que sequatur autumnus, necesse est hyemem morbidam esse, & ijs, qui pituita abundant, & qui quadragesimum

I † Mẽdosa sunt exemplaria impressa: habent.n. ὁ ἐγκέφαλος ὁπηνίκα αὐτὸν ἔλῃ ἅμα τῷ ἦρι, & c. Manuscriptus hẽt ὁ ἐγκέφαλος ὁπηνίκα αὐτὸν ἔδει ἅμα τῷ ἦρι. i. cerebrum, cum ipsum vnà cum vere dissolui, ac purgari oportebat à grauedine, & raucedine, tunc concrescit, ac consistit.

A.l.2.f.2.d.2. c.16.fo.38.g

Vide nostram annotationem libro huic præfixam: in qua melior huius capitis dispositio ostenditur.

A li.1.f.2.d.2. c.7.fo.33.d

A * συμπέπρακται cum asterisco, est in Aldino codice: in manuscripto aũt συμπέφρακται, i. obstructum est.

B * χολωδέστατον, id est biliosissimum, est in impressis: in manuscripto autem θολωδέστατον, id est, turbidissimũ.

C † Codex manuscriptus habet τοῖσι δὲ θήλεσι λίθοι οὐ γίνονται ὁμοίως, ὁ γὰρ οὐρητὴρ βραχὺς, & c. id est Fœminis autem calculi non similiter fiũt: ureter enim, seu meatus uesicę breuis ẽ, et latus, etc.

D † Locus hic obscurus sanè est, & in græcis codicibus uarie legitur: impressi .n. habent, ἐς γὰρ τὰ αἰδοῖα ξυντέτρηνται, καὶ διότι οἱ οὐρητῆρες οὐκ εὐρέες: καὶ πίνουσι πλεῖον ἢ οἱ παῖδες. Manuscriptus aũt: ἐς γὰρ τὰ αἰδοῖα ξυντέτρηται, οἱ δ᾽ ἄνδρες οὐκ εὐθὺ τέτρηνται, καὶ διότι οἱ, & c. i. In pudẽda .n. perforatus ẽ (si de vretere ĩtelligatur) vel perforata est (si de fœmina.) Mares ãt nõ recta perforati sunt: & quia vreteres non sunt lati, et bibunt plus, quàm pueri.

* E ὠρέων est in manuscripto, i. tẽporibus anni.

F * ἔνδιος.

† G In manuscripto etiam legitur: & dysenterias. ut ĩ 3. aph. 11.

H *. παραπλῆκτους.

mum annum excesserunt, febres ardentes fieri verisimile est: qui vero bile abundant, costarum abscessus, & pulmonis. Si vero æstas sicca existat, & borealis, sequens vero autumnus pluuiosus, ac vetis septentrionalibus agitatus, capitis " dolores ad hyemē expectare conuenit, & cerebri [a] † concussiones, amplius q; raucedines, grauedines, & tusses, aliquibus etiā tabes, Quòd si borealis sit autumnus, ac siccus, ac neque sub cane, neq; sub Arcturo pluuiosus, confert pituitosis natura, & maxime qui natura sunt humida, & mulieribus: Biliosis autem infestißimum hoc tempus existit: valde enim exiccantur: accidunt que eis lippitudines aridæ, & febres acutæ, ac diuturnæ: non nullis etiam melancholia: siquidem, quod liquidißimum, & aquosißimum in bile est, consumitur, densißimum vero, & acerrimum relinquitur: quod idem accidit secundum eandem rationem, & circa sanguinem, vnde & hi morbi his accidunt: pituitosis autem hæc omnia commoda sunt. Exiccantur enim, & in hyemem perducuntur, minime humecti, sed resiccati. [b] † Si vero hyems Borealis sit, & sicca, ver autem austrinum, & pluuiosum, æstate lippitudines fient [c] fortes, pueris, & mulieribus febres} Hæc igitur siquis mente concipiet, & considerabit, is præcognoscet plurima omnino, quæ ex huiusmodi mutationibus sint futura. Maxime autem obseruare oportet magnas temporum mutationes; vt neque medicinas in illis libenter exhibeamus, neque uramus, quæ circa vetrem, neq; secemus prius, quàm prætereant dies decem, aut plures, & non pauciores. Periculosißima sunt etiam ambo solstitia, maxime vero æstiuum. Periculosum etiam æquinoctium utrunque, magis vero autumnale. Oportet autem, et astrorum exortus considerare, præcipue Canis, deinde Arcturi, & Pleiadum occasum. Morbi enim in his maxime diebus iudicantur, alij que perimunt, alij vero desinunt, reliqui vero omnes in aliam speciem, alium que statum transmutantur. Et hæc quidem, sicut dixi, ita se habent.

E — A.ibidem.e — F

A † Græcus codex hēt σφακέλους, quę vox Galeno teste i secundo de locis affectis plurima hēt significata: hic forsassis eos significat morbos, qui in cerebro à pituita oriuntur, apoplexia, & huiusmodi.

B † Hæc verba uidetur superflua, ut etiam in annotatione libro huic prefixa indicatum est.

C † Al. ξηραὶ, i. siccæ.

De Aegypti, & Lybiæ natura, ac eorum, qui eas regiones inhabitant. CAP. 7.

VOlo autem, & de Asia, & Europa demonstrare, quantum differant inter se per omnia, & de gentium formis, quid distent, & nihil inuicem simile habeant. Verum de omnibus, siquis dicere velit, in immensum excresceret sermo: quare de maximis, & plurimum differentibus dicam, quantum saltem mihi in ea re est compertum. Asiam plurimum differre dico ab Europa secundum naturas omnium ex terra nascentium, item que hominum. Longe enim pulchriora, & maiora omnia nascuntur in Asia. Est' que regio ipsa, hac nostra multo mansuetior: sunt etiam hominum mores benigniores, & [d] cultiores. Causa vero horum est temporum anni temperatura. Siquidem in " medio Solis exortu sita est ad auroram, à frigiditate omni remota. Incrementum autem, & benignitas inde omnium maxime proficiscitur, cum nihil sit præcellens, & cogens violenter, sed per omnia æqualitas vigeat: quanquam non habeant vbique per omnem Asiam omnia secundum eundem modum. Quæcunque enim in ea regio in medio sita est calidi, & frigidi, ea omnium fertilißima existit, & arboribus refertißima, & maxime [e] serena, aquis que [f] maxime [*] vtitur, & cœlestibus, & ex terra promanantibus. Neq; enim à calore combusta est valde, neq; à squallore, & aquarum inopia exiccatur, neque à frigore obleditur: verum austris perflatur, & irrigua est, tum propter imbres multos, tum propter niues. Fructus autem suo tempore maturos, multos in ea nasci par est, siue ex sparsis seminibus hi proueniant, siue terra ipsa per se sponte producat eorum plantas: quarum fructibus vtuntur homines, eas ex agrestibus cicures, & domesticas facientes, & pro commoditate sua transplantantes. Pecora etiam ipsa pleniora prouenire illic maxime est consentaneum, quæ & pariunt sæpius, & pulcherrime educantur. Quin & homines habitiores esse, ac specie pulcherrimos, & magnitudinis eximiæ, minime que differentes, quantum ad formam, ac corporum proceritatem attinet, constat. Certum q; est hanc regionē [g] † proxime accedere ad naturam, ac mediocritatem anni temporum: verum virilitatem, ærumnarum ac laboris tolerantiam, ac audaciam non verisimile est huic naturæ innasci, Sicut neque eiusdem, neq; diuersi generis constantes, ac perpetui sunt amatores. Vincit enim in ipsis voluptas: quæ ratio est multiformes generari partus, præcipuē in feris. Atque sic quidem de Aegyptijs, ac Libycis mihi habere videtur.

A. li. 1. f. 2. d 2. c. 11. fo. 35. g — G

D * ἐνεργότερα, i. magis operosæ. Ant. codex habet ἐυεργετικότερα, i. beneficentiores.

E * ἔνδιος.

F * μάλιςα, est in impreßis: in manuscripto καλλίςοις, i. optimis.

G † Cod. impreßi corrupti sūt: manuscriptus habet τοῦ ἦρος ἐγγύτατα εἶναι κατὰ τὴν φύσιν, i. ad uer proxime accedere natura.

De cæteris regionibus Asiæ ab hyberno Sole ad Mæotidem paludem, de Macrocephalis, ac de ijs, qui accolunt Phasim. CAP. 8.

H

DE ijs vero, qui ad dexteram hyberni ortus Solis vsque ad Mæotidem paludem habitant (Hic est enim Europæ, & Asiæ terminus) sic habet. Multo maior diuersitas est inter illas ipsas gentes, quàm de quibus iam dixi, cum propter varias temporum mutationes, tum ob regionis naturam. Habet autem eodem planè modo, quemadmodum, & circa aliorum hominum terras accidit. Vbi enim tempora magnas mutationes faciunt, & frequentissimas, illic & regio agrestis, & maxime inæqualis existit, inuenias que, & montes plurimos, & densos, item que campos, & prata. Vbi autem non valde variant tempora, illic æqualißima regio est, quod idem, & de hominibus ipsis est intelligendum. Siquis enim recte consideret, videbit quorundam naturam montibus syluosis}, ac [h] † aqua carentibus} similem esse, aliorum vero [i] [*] aquosa, ac exilia loca referre, sicut quidam pratorum, ac paludum naturam præ se ferunt, atque alij, quorum planitiebus, nudis que, ac siccis terris constitutio similis existit. Tempora enim, quæ formarum naturam variant, sunt diuersa: cum ergo inter sese sint maxime diuersa, varias, & multiplices formas producunt. Porrò, quæ parum inter se differunt, gentes relinquam, Quæ autem plurimum [k] † non natura solum, sed & legibus} discrepant, de illis referam, quo modo habeant. Ac primum omnium de Macrocephalis, cum nulla omnino alia gens sit, quæ similia capita habeat. A principio quidem [l] cōsuetudo in causa fuit, vt tam longis capitibus essent. Nunc autem natura ipsa cum consuetudine conspirauit. Siquidem generosißimum apud eos putatur caput habere, quam maxime longum: consuetudinis autem hoc initium fuit. Cum recens infans natus est, caput eius adhuc tenerum,

H † Est quidem ἀφύδροισι: i cod. impreßis: manuscriptus tamē hēt ἐφύδροισι, i. aquosis.

I * Est in īpreßis ἐνύδροις: in manuscripto tamen ἀνύδροις, i. inaquosis.

K † ἢ φύσει, ἢ νόμῳ, i. uel natura, uel lege.

L * νόμος, i. lex, & ita semper.

Al.3. f.21.t.1. c.8.fol.382.g

A tenerum, ac molle existens, quàm celerrime constringunt manibus, coaptantes que cogunt in longitudinem augeri: quin & vinculis connectunt, ac aptis instrumentis colligant, quo rotunditas capitis prohibeatur, ac longitudo augeatur. [a] † Ea consuetudo tantum effecit, vt eiusmodi natura capitum existeret. Temporis vero progressu [b] † natura quoque tales produxit, vt non esset necesse consuetudine priore cogere. Cum enim semen genitale ab omnibus corporis membris procedat, à sanis quidem sanum, à morbidis morbosum, fiat que, vt ex caluis calui gignantur, ex cæsijs cæsij, & vt plurimum distortus distortum generet, eadem que ratio sit circa reliquas formas, Quid prohiberet, vt non ex Macrocephalis Macrocephali gignerentur? Nunc autem non nascuntur ita {magnis capitibus,} quemadmodum prius, cum consuetudo non amplius [c] duret, [d] † per incuriam hominum intercepta.} Et de his quidem hæc mea est sententia. De illis autem, qui Phasim accolunt, adijciam. Regio eorum palustris est, calida, aquosa, & densa: imbres que in eam decidunt omnibus temporibus, & magni, & impetuosi. Homines vero ipsi vitam agunt in paludibus, domos que ligneas, & ex arundinibus in ipsis aquis habent extructas: neque multum inde prodeunt, vt adeant vel emporia, vel vrbes, verum nauiculis ex vno ligno fabrefactis permeant sursum, ac deorsum: habent enim fossas, ac ductus aquarum plurimos. Bibunt autem aquas calidas, & stagnantes, quæ & à Sole sunt putrefactæ, & ab imbrium casu auctæ. Ipse que fluuius Phasis omnium fluuiorum stagnantissimus est, & qui lentissimo cursu profluat. Fructus autem, qui illic nascuntur, omnes

B nes insalubres sunt, euirati, imperfecti que præ multitudine aquarum, propterea neque vnquam maturescunt. Atque cum multus aer cum aquis regionem occupet, ob hanc ipsam causam, quod ad formam attinet, Phasiani sunt à reliquis hominibus longe diuersi. Sunt enim magnitudine ingenti, ac corpulentia valde excellenti, neque iuncturæ eorum vllæ, neque venæ comparent, pallidum que præ se ferunt semper colorem, quemadmodum, qui regio tenentur morbo: loquuntur autem, vt siqui alij, omnium hominum grauissime, nimirum aere vtentes non sereno, [e] † sed obscuro, & maxime humectato:} sunt insuper ad laborem à natura ipsa segniores. Anni que tempora non [f] varias habent neque ad æstum neque ad frigus permutationes. Venti autem eis sunt plurimi Austrini, præter vnum eius regionis proprium, & indigenam, qui aliquando violentior, ac molestior calidus existens spirat, quem Cenchrona patrio vocabulo appellant. Verum Boreas non valde ad eos pertransit, quòd si aliquando spiret, debilis tamen existit, ac valde lenis.

Cur Asiani timidi sint, & imbelles. CAP. 9.

DE natura ergo, ac diuersitate, & forma eorum, qui Asiam, & Europam incolunt, ita habet. Quòd autem timidiores, effœminatiores, ac imbelles præ Europæis Asiani existant, moribus que mansuetiores, tempora ipsa anni in causa sunt, quæ non magnas permutationes faciunt, neque caloris, neque frigoris, sed semper æqualia per-

C manent: vnde neque mentes stupore percelluntur, neque corpora fortem transmutationem incurrunt. A quibus verisimile est iram exasperari, [g] † cognitionem q;, & calorem amplius excitari, quàm si semper in eodem statu quis persistat. Mutationes enim sunt rerum omnium, quæ etiam hominis mentem semper excitant, neque sinunt quiescere. Propter quas sanè causas imbelle vniuersum Asianorum genus existit, atque adhuc amplius propter leges.

Multo maxima enim Asiæ pars sub Regibus est. Vbi autem non in sua potestate viuunt homines, neque sui iuris sunt, sed dominis subiecti, ibi non multum curiosi sunt, quo modo se ad bellum apparent, immo magis hoc curant, vt ne bellicosi videantur. Pericula enim eis non æqualia instant: nam hi in militiam proficisci, labores que perferre, ac mortem oppetere pro dominis suis coguntur, relictis interim domi liberis, vxoribus, ac reliquis amicis: atque siquidem viriliter, & fœliciter bellum gesserint, dominis inde cōmoda accedunt, eorum que facultates inde augentur. Verum ipsis præter pericula, & cædes, nihil demetitur. Proinde neque horum hominum regionem frequenter habitatam esse necesse est, immo eam propter inertiam bellicam, ac ocium à plerisque relinqui. [h] † Quo circa, & siquis à natura virilis, & magnanimus est, ita plurimum eius animus leges auersatur: cuius rei magnum indicium, vel inde haberi licet, quòd, quicunque in Asia Græci, item que Barbari dominis non subsunt, sed iure suo degunt, sibi, ipsis que omnes labores lucrifaciunt, illi bellicosissimi omnium existunt. Periclitantur enim ipsi sibi, virilitatis que præmia ipsi reportant, sicut timiditatis, ac ignauiæ pœnam luunt pariter. Inuenias autem & Asianos ipsos inter se

D differentes, generosiores alios, alios degeneres: quorum omnium causa ad temporum mutationes est referenda, quemadmodum & in præcedentibus dixi. Atque sic quidem habet in Asia.

De natura, moribus, uictu, & forma Scytharum. CAP. 10.

IN Europa vero genus hominum est Scythicum, circa paludem habitans Mæotim, quod à reliquis gentibus differt, Sauromatæ appellantur. Horum fœminæ equites sunt, arcubus vtuntur, ac sagittas iaculantur ex equis, cum hostibus congredientes, dum virgines existunt: neque deuirginantur prius, quàm hostium tres confecerint: neque prius maritis cohabitant, quàm sacra Deo patrio more fecerint. Quòd siqua sibi virum acceperit, ab equitatu libera est, nisi necessitas cogat communi expeditione omnes arma sumere. Dexteram autem mammam non habent. Nam puellis adhuc infantibus matres æreo instrumento in hunc vsum parato, igne que candefacto eam auferunt, ac exurunt, ne iterum succrescere contingat, atque vt omnis vis, ac robur in dextrum humerum, & brachium deferatur. Cæterum reliqui Scythæ, quod ad formam attinet, ipsi sibi similes sunt, alijs dissimiles. Sicut quoque Aegyptij ipsi inter se, præterquam quòd hi à vehementi calore, illi ab intenso frigore sunt compressi. Verum solitudo, quæ Scythica dicitur, in planitie sita est, pratis abundans, sublimis, & mediocriter aquosa. Sunt enim fluuij in ea magni, in

A † Cod. impreßi habent; ἀυτὸς τὴν ἀρχὴν ὁ νόμος κατειργάσατο, ὥστε τοιάυτην τὴν φύσιν γενέσθαι. Manuscriptus ὅυτως τὴν ἀρχὴν ὁ νόμος κατειργάσατο, ὥστε ὑπὸ βίης τοιάυτην τὴν φύσιν γενέσθαι. i. Ita à principio lex effecit, ut à ui talis natura genita sit.

B † ἐν φύσει ἐγένετο, ὥστε τὸν νόμον μηκέτι ἀναγκάζειν.

C * ἰσχύει.

D † διὰ τὴν ἀμέλειαν τῶν ἀνθρώπων, est in impreßis cod. manuscriptus. διὰ τὴν ὁμιλίαν τῶν ἀνθρώπων, i. propter cōuersationem hoīum: ac si diceret, quia cum hac gente aliæ gentes cōmiscentur.

E † Manuscriptus habet ἀλλὰ νοτώδει καὶ θολερῷ.

F * multum.

G † Cod. manuscriptus habet, καὶ τοῦ ἀγνώμονος, καὶ θυμοειδέος μετέχειν μᾶλλον ἢ. i. & de ĩhumanitate, ac iracundia participar̃ magis, q̃ si, et c.

H † Al. ex antiquo. Ita ut ẽt, si quis à natura virilis, et magnanimus ẽ, eius animus à legibus ãuertatur: cuius rei &c.

gni, in quos aqua ex campis per riuos deducitur. In hac itaque Scythæ degunt, qui Nomades vocantur, propterea E
quòd nullas habeant domos, sed in curribus habitant. Sunt autem currus, ex quibus minimi quatuor rotis, reliqui sex
circumaguntur, Sunt etiam luto obturati, ac instar domorum fabrefacti, aliqui simplici, aliqui etiam triplici ta-
bulato. Robur autem ipsis inest aduersus omnes iniurias aquarum, niuis, ac ventorum propellendas. Trahunt cur-
rus aliquos quidem boum paria duo, aliquos tria, atque hi cornibus carent, cum præ frigore regionis cornua eis non
enascantur. In his itaque curribus degunt mulieres. In equis autem vehuntur viri. Sequuntur autem simul oues,
boues, & equi. Tandiu deinde in vno subsistunt loco, dum sufficit ipsis pecoribus pabulum, quo deficiente in aliam
regionem commigrant. Vescuntur autem ipsi carnibus elixis, bibunt que lac equinum: comedunt etiam hippacem,
id autem est caseus equinus. Hactenus ergo de victu, & * moribus diximus, temporibus que anni, ac formis, quæ
à reliquis hominibus longe sunt Scythiæ genti diuersæ. Ipsa enim sibi inter se gens similis existit, quemadmodum &
gens Aegyptiorum. Minime autem fœcunda ea gens est, regio que ipsa minimas feras enutrit, neque numero, neque
magnitudine insignes. Sub ipsis enim Vrsis, Rhiphæis que montibus sita est, vnde Boreas spirat: Sol que ipse supre-
mo æstiuo solstitio deficiens proxime accedit, ac tum quidem exiguo tempore calefacit. Neque vero venti à calidis
locis spirantes valde ad eam regionem penetrant, nisi parumper, & debiles. Verum ab Vrsis venti procedentes sunt
illic perpetui frigidi à niuibus, glacie, ac aquis multis. Qui nunquam à montibus decedunt, vt propterea etiam ægre
habitari possint. Aer que ipse totum ferè diem nubilus campos occupat. Ipsi vero † in humidis locis } degunt. Et fe- F
rè perpetua est ipsis hyems, æstas autem paucissimis diebus, atque illis non valde multa. Sunt enim planities eminen
tiores, & nudæ, neque vllis montibus circumseptæ, sed ferè sub ipsis Vrsis † accliues. Neque feræ nascuntur illic
magnæ, sed quales possibile est sub ipsa terra contegi. Prohibet enim hyems, & nuditas terræ, quæ & diuerticulis,
& vmbraculis caret, propter temporum anni mutationes, neque multas, neque fortes, sed similes semper, vel pa-
rum admodum diuariantes: vnde & formas corporum inter se similes habent, cum eodem vtantur victu, & ami-
ctu, æstatis, & hyemis tempore, attrahunt que aerem aquosum, condensatum, aquam insuper bibentes à niuibus,
& glacie resolutam, nullo etiam corporis exercitio accedente, cum non verisimile sit corpus, aut animum vllis exer-
citationibus apta fieri, vbi non mutationes temporum fiunt fortes. Propter quas causas formæ eorum sunt crassæ,
& carnosæ. Iuncturæ vero humectæ, & inefficaces: ventriculi que humidi omnes, maxime omnium tamen infe
rior aluus, nequit enim ipsa exiccari in eiusmodi & regione, & natura, & temporis constitutione. Sed pinguedine,
& nuditate carnis formæ inuicem sunt similes, masculorum masculis, & fœminarum fœmellis. Tempora enim
cum sint inter se similia, nullas corruptiones, neque malignitates inferunt in seminis genitalis misturam, ac compa-
ctionem, nisi quiddam aliud fortuito, vel casu contingat, aut à morbo. Magnum autem argumentum humiditatis cor
porum Scytharum hoc exhibebo. Multos enim ipsorum, præcipue qui Nomades sunt, reperias exustos humeros, ac
brachia habentes, manuum que iuncturas, pectora, coxas, & lumbos, nullam sanè aliam ob causam, nisi ob † hu- G
moris, & mollitiei naturæ detractionem. Nam neque arcus intendere, neque telum torquere possunt † præ impo-
tentia humiditatis } humerorum: cum autem vruntur, humor ipse à iuncturis exoluitur, fiunt que corpora ipsorum
validiora, melius nutriuntur, & magis redduntur articulorum vsu potentia. Fluida vero fiunt, ac lata, primum
propterea quòd fascijs non colligantur, quemadmodum fieri solet in Aegypto: deinde quòd non animaduertunt quo-
modocunque inter equitandum equis insideant: postremum etiam propter desidiam perpetuam. Masculi enim eo-
rum ante, quàm potentes fiant equos conscendere, atque in illis vehi, plurimum temporis desident in curribus, ra-
ro que prodeunt, vt inambulent, propter exilia, ac perpetuas circulationes. Muliebrium autem corporum formæ ad
miraculum vsque fluxæ existunt. † Porrò Scytharum gens fului valde coloris existit propter frigus ingens. Non
enim vehemens accedit ad eos Sol, à frigore vero albedo exuritur, & fit fulua. Neque vero possibile est fœcundam
esse eorum naturam, cum viri minime cupidi sint cum fœminis commisceri, ob nimiam corporis humiditatem, ven-
tris que mollitiem, ac frigiditatem, quæ causæ apparent minime viros ad coitum incitari. Accedit his lassitudo ex
continua equitatione contracta, quæ eos ad commistionem reddit impotentiores: atque hæ sunt causæ, cur viri infœ
cundiores putentur. Mulieres autem pinguedo carnis, & humiditas steriles facit, præ quibus vteri earum genitale
semen arripere nequeunt. Lunares nanq; purgationes eis non eueniunt, quemadmodum est necesse, sed minus, & per
longius tempus. Ipsum que amplius vteri os præ pinguedine concluditur, vt nequeat semen suscipere. Sunt enim ocio H
sæ, & pingues, ventres que earum frigidi, & molles. Vnde necessario sequitur non multum fœcundā Scytharum gen
tem esse: cuius rei famulæ earum indicium exhibent: statim enim, vbi ad viros accesserint, ac fuerint cum illis com-
mistæ, in ventre concipiunt, propter corporis exercitium frequens, carnis que gracilitatem.

* νόμυς.

† ἐν νότοισι.

† Aliqui legunt ἀνάνθη. i. steriles, ac sine floribus, nō autem ἀνάντη, i. accliues.

† humiditatē naturæ, et mollitiem.

† præ humiditate, ac impotentia.

† καὶ βραδέα, i. et tardæ: additū ī manuscripto.

Cur multi Scytharum Eunuchi, ac ad concumbendum impotentes. CAP. II.

AMplius autem præterea plurimi Scythæ Eunuchi fiunt, & muliebria officia obeunt, instar que fœminarum
omnia faciunt, & loquuntur, vocantur que hi effœminati. Regionis quidem incolæ causam ad Deum re-
ferunt, colunt que hos ipsos homines, & adorant, sibi ipsis timentes, nequid tale accidat. Mihi vero hi affectus di-
uini quidem esse videntur, sicut & reliqui omnes, neque vllum aliquem alio esse diuiniorem, aut humaniorem, † sed
diuinos omnes, verum vnusquisque eorum suam propriam habet naturam, neque aliquis citra naturam nascitur.
Quare, quomodo hic affectus contingat, vt mihi videre videor, narrabo. Ab equitatione ipsa diuturni eos cor-
ripiunt articulorum dolores, nimirum propendentibus semper ex equis eorum cruribus. Deinde claudi fiunt, con-
trahuntur que coxendices, cum inualuerit morbus. Medicantur autem sibi ipsis hoc modo. A principio morbi ve-

† Manuscriptus habet, ἀλλὰ πάντα ὅμοια, καὶ πάντα θεῖα, i. sed oēs similes, & oēs diuinos; verum, &c.

A nam retro vtranque aurem incidunt, quo facto, sanguine multo promanante somnus eos corripit præ imbecillitate, sic que obdormiscunt, quorum quidem aliqui depulso somno sani exurgunt, aliqui vero minime. † Atque mihi sanè videntur ea medicatione se ipsos perdere. Venæ " enim retro aures sunt, quas siquis secet, sterilitatem inferat his, quibus secantur: quare id etiam ipsis ex earum incisione accidere certum est. Quando igitur postea vxores adeunt, impotentes que se factos vident cum illis coire, primum quidem nihil molestius cogitantes quiescunt: cum autem bis, aut ter, aut amplius frustra opus tentarint, neq; quicquam proficiunt, mox putant se Deum offendisse, in quem culpam reijciunt. Induunt que se veste muliebri, palàm se euiratos esse confitentes, ad mulierum que contubernia transeunt, & cum illis eadem, quæ illæ, agunt. Hoc itaque malo ditißimi Scytharum afficiuntur, minime vero infimi. Immo, qui maxime, & genere, & potentia præualent, ex nulla alia, quàm continuæ equitationis causa, hoc perpetiuntur: Pauperes vero minus, cum non equitent. Vnde, si hæc affectio alijs diuinior censenda esset, non nobilißimis, non ditißimis Scytharum ferè solis accideret, sed esset omnibus æqualiter peculiaris. Immo magis inuaderet pauperes circa cultum deorum negligentiores, si saltem gaudent dij in hominum admiratione constitui, & pro hoc beneficia hominibus retribuunt. Diuites enim sæpius dijs sacra facere par est, victimas* offerre, colere que, cùm pecunijs abundent: Pauperes autem minus id facere, cum non habeant. Quin etiam aliquando deos detestantur, qui eis opes non suppeditent, vt verisimilius

A. l. 3. f. 21. t. 1. c. 8. fol. 383. a

† Al. ex antiquo cod. græco. Atq; mihi quidē videtur ea medicatione se mē corrumpi: legitur enim διαφθείρεσϑαι ὁ γόνος.

* ἀναθήματα.

B esset, pauperes, ac parum abundantes, hoc malo propter crimina sua puniri, quàm diuites, & qui opibus abundant. Verum, sicut & prius dixi, diuinus quidem hic affectus est, secundum que naturam accidit, similiter, vt alij omnes, neque alia eius causa, quàm ea, quàm dixi, Scythis existit. Simili autem modo, & reliquis hominibus euenit. Vbi enim maxime, & frequentißime homines equitant: ibi plurimi à diuturnis doloribus articulorum, coxendicum que, & maxime pedum corripiuntur, ad coitum que fiunt impotentes: quæ omnia mala Scytharum genti adsunt. Atque propterea Scythæ omnium hominum minime sunt ad coitum valentes. Et quòd anaxyridas (braccharum, seu fœminalium id genus est) semper habent, & plurimum temporis in equis degunt, vt neque manu tractare pudenda liceat, atque præ frigore, & laßitudine, voluptatis, ac iucunditatis coeundi obliuiscantur, neque prius aliud sibi faciendum putent, quàm vt euirati fiant.

De reliquorum Europæ populorum natura, pro mutationis temporum, regionum, & aquarum uarietate. CAP. 12.

HActenus ergo de Scytharum gente recensui. Reliquum autem in Europa hominum genus valde inter se dißimile est, & diuersum, tum quod ad magnitudinem attinet, tum quod ad formam: atque id pro-
C pter temporum mutationes contingit, apud eos magnas, & frequentes. Sunt enim eis calores vehementes, & hyemes fortes, pluuiæ multæ, rursum q; siccitas diutina, & venti plurimi, ex quibus multæ, & omnimodæ fiunt transmutationes. Neque à vero discrepat circa generationem has ipsas mutationes sentiri, in q; seminis genitalis coactione aliam, neque ex eodem etiam eandem, æstatis pariter, vt hyemis, pluuioso, vt sicco tempore, progigni. Ea que causa est, cur putem Europæos magis, quàm Asianos, secundum corporum formas inter se discrepare, & magnitudines diuersißimas in singulis adeo vrbibus prouenire. Plures enim corruptiones contingunt in seminis coactione, cum tempora frequenter variant, quàm si eadem sunt, & similia. Eadem autem morum ratio in vtrisque existit. Feritas, integritas, & *audacia à natura Europis innascitur. Frequentes enim mentis perculsiones feritatem inducunt, mansuetudinem contra, & benignitatem extirpant. Quare etiam magnanimos magis eos, qui Europam incolunt, Asianis iudico. Siquidem similitudo, & æqualitas perpetua segnitiem parit. Mutatio autem, & animum, & corpus ad exercitationem excitat. Augetur itaque à desidia, & ocio timiditas. Ab exercitio vero, & laboribus crescit virilitas. Vnde bellicosiores quoque Europæi extant, non ob hanc solum causam, sed & propter leges. Non enim regibus obediunt, quemadmodum Asiani. Vbi enim sub regibus viuitur, ibi necesse est homines timidißimos esse, quemadmodum & supra ostendi: seruitute nanque animi eorum preßi non libenter, neque volentes, temere pro aliena potestate se periculis exponunt. Europæi au-

φθοραὶ est in impreßis. manuscriptus μορφαὶ i. formæ, & ita uidetur legendum.

* θυμοειδὲς.

D tem suo iure viuentes, cum pro se ipsis, non pro alijs, pericula belli subeant, magna cupiditate feruntur, volentes que, ac alacres difficultates omnes aggrediuntur, ipsi que sibi ex re bene gesta præmia reportant, vt certum sit leges plurimum ad magnanimitatem conferre. Tota itaque, & vniuersa res de Europa, & Asia, sicut retuli, habet. Cæterum Europa ipsa adhuc habet gentes inuicem differentes, non magnitudine, & forma solum, sed & fortitudine. Quæ vero in eis hanc diuersitatem faciant, in præcedentibus dixi, dicam que amplius magis manifeste. Quicunque regionem montanam, asperam, nudam, & aquosam incolunt, & quibus mutationes temporum contingunt magnæ, & diuersæ, hic & hominum formas magnas progigni conuenit, qui & ad laborem, & ad viriliter agendum à natura præstent, quibus que feritas, & immanitas non mediocriter à natura sint congenita. Qui vero loca concaua, pratensia, & æstuosa habitant, ventos que calidos plus sentiunt, quàm frigidos, & aquis vtuntur calidis, hi magni quidem esse non possunt, neque † bene compositi, & longi, } sed in amplitudinem à natura producti carnosi sunt, & capillis nigris. Immo & ipsi toti nigri magis, quàm albi, & qui minus de pituita habeant, quàm de bile. Virilitas autem, & tolerantia laboris non æque ipsis à natura inest, nisi consuetudo accedat, & hæc in eis efficiat. Quòd si flumina extent in ea regione, quæ stagnantes, & pluuias

† κανονίαι. vide Gal. ī expl. ling. Hipp. in dictione κανονίαι seu κακονίαι.

& pluuias aquas euehant, homines ipsi incolumes, ac splendidi viuent. Si vero flumina desint, aquas que puteorum, & stagnantes, & [a] *olentes bibant, necesse est ab illis ipsis aquis, [b] † & ventrem lædi, & splenem. Quicunque autem altam habitant regionem, planam, ventis expositam, & aquosam, eorum formæ magnæ, ac inuicem similes, [c] † & erectæ. Animi quoque eorum existunt mansuetiores. Qui vero macra, aquis carentia, & nuda loca tenent, & quæ temporum mutationibus [d] † non sunt permista, horum formas necesse est esse duras, & intentas, flauas magis, quàm nigras: iræ et mores etiam eorum rigidi sunt, pertinaces, & contumaces. Vbi enim mutationes temporum contingunt frequentes, & plurimum inter se diuersæ, ibi & formas, & mores, & naturas reperias plurimum differentes. Temporum itaque varietates potissimæ sunt, quæ naturam ipsam permutant: deinde etiam regio, in qua vtique quis enutritur: postremum autem aquæ. Inuenias enim ferè semper, & formas hominum, & mores, regionis naturæ compares. Nam, vbi terra pinguis, et mollis, & aquosa, aquæ autem valde sublimes, ita vt æstate calidæ sint, & hyeme frigidæ, & temporum ratio aliàs probe conueniat: Ibi & homines carnosi, [e] † articulis non apparentibus, humidi, laboris intolerantes, & vt plurimum maligni nascuntur. Segnities que, & somnolentia eis inest multa. Sunt que ad artes tractandas crassi, non acres, aut subtiles. Vbi autem regio est nuda, natura munita, & aspera, quæque & à frigore hyberno prematur, & à Sole æstiuo exuratur: Ibi duros, & [f] gràciles, & articulis probe compositis, intentos que, & hirsutos reperias homines, & in quibus à natura laboris tolerantia, & vigilantia insit, qui que mores, & iras habeant pertinaces, & contumaces, magis que feritate participantes, quàm mansuetudine: insuper ad artes etiam acutiores, & plus solertes, et ad res bellicas gerendas aptiores: Quin & omnia, quæ è terra prouenunt, terræ ipsius naturam resipiunt, & sequuntur. Atque hactenus quidem maxime contrarias corporum naturas, & formas diximus, è quibus coniectura facta, si quoque reliqua consideraueris, nunquam à vero aberrabis.

A * Al. ἐλώδεα, i. palustres

B † Corrupti sunt cod. ĩpressi: manuscriptus habet τὰ τοιάδε εἴδεα προγαστρότερα, καὶ σπληνώδεα εἶναι, id ē, eiusmodi formas uentrosas eē, et lienosas:

C † Codex manuscriptus hēt, ἀνανδρότεραι δὲ, καὶ ἡμερώτεραι αἱ γνῶμαι., i. effœminatiores aũt, & mãsuetiores eorũ animi existunt.

D † ὐ κέκρηνται. manuscriptus. ὐκ εὔκρατα. i. non bene temperata.

E † Græca lectio habet ἄναρθροι, quæ significat etiam articulorum imbecillitatem, & inconstantiam.

F * Sunt qui legant ἰσχυρούς, id est robustos.

GALENI DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS LIBRI TRES

Martino Gregorio interprete.

Ab Augustino Gadaldino plerisq; in locis emendati.

ARGVMENTVM PRIMI LIBRI

Facultates in Alimentis Ratione ac Experientia compertas enarrat. Ac in primo quidem libro de Seminibus vniuersis agit, quæ venerunt in vsum alimenti.

Cur Cibaria eadem Diuersis hominibus exhibita Varia efficere videantur: ac de Communi ratione dignoscendorum Alimentorum. CAP. 1.

C E facultatibus, quæ alimentis insunt, plerique præstantissimorum medicorū precipuo studio in eā speculationē conuersi conscripserūt, quòd oīum, q̄ sunt in medicina, ea propemodum sit vtilissima: nā alijs presidijs non omni tēpore vtimur: sine alimento aūt ne viuere quidē, neq; secunda neq; aduersa valetudine, possumus. Merito igitur prestantissimorū medicorū plurimi facultates, quæ ei insunt, diligenter magno q; studio peruestigarūt: & alij quidē sola experientia nobis illas innotescere contenderunt: alijs vero rationē quoq; vnà placuit adiūgi: alij deniq; vel primas ipsi tribuerūt. Quòd si, vt inter Geometras & Arithmeticos, ita inter eos, qui de alimētis scripserunt, omnino conuenisset, nihil nunc oporteret nos denuo hanc de ijsdem, post tot ac tales viros, scribēdi molestiam subire: verùm, cū mutuis dissensionibus suspectos sese reddiderint (fieri.n. nequit, vt oēs vera dixerint,) quæ ab illis sunt tradita, à seueris iudicibus examinari est necesse: iniquū.n. fuerit vni præ alijs absque demonstratione fidē adhibere. Porrò, cū demonstrationū duo genere sint principia, "aut.n. à sensu, aut à notione euidenti, demonstratio oīs ac fides proficiscitur, nos quoq; † ad præsentis commentationis conscriptionem necesse est aut altero horū, aut vtroq; vti. At, cū ratione iudicare non oībus itidem sit promptū (nā & natura sagaces esse oportet, & à puero ingeniū in mathematicis disciplinis excoluisse atq; exercuisse,) satius est ab experientia auspicari, eo q; maxime, q bona pars medicorū hac sola alimentorū facultates inuētas esse pronunciarint. Ac empiricos quidē qui omne studiū operam q; eò conferunt, vt, quæ ratione sunt inuenta, ambitiosis contentionibus oppugnēt, fortasse quis contempserit: verùm Diocles (tametsi pfessione est dogmaticus) hęc ad Plistarchū in primo de sanitate tuēda libro scripta reliqt. Qui ergo oīa sapore eodē, odore, calore, aut alio id genus prædita, vires easdē obtinere existimant, haud rectè opinantur, nā multa ostēdere qs possit dissimilia fieri ab his, ēt si, quod ad prædicta attinet, inter se cōueniant. Neq; sanè, si quid aluum aut vrinam mouet, aut aliam quamlibet habet facultatem, ideo tale esse quodq; est putandum, q vel calidum sit, vel frigidum, vel salsum, quandoquidem non dulcia omnia, aut acria, aut salsa, aut cætera id genus, easdem habēt facultates: sed, si quis actionis cuiusq; ipsorum causam toti naturæ retulerit acceptā, is minime à veritate aberrarit. Qui verò singulorū causas, cur videlicet nutriāt, aut aluum aut vrinam cieant, vel aliud quidpiam eiusmodi præstent, reddendas autumant, ignorare videntur, primum, q hęc inquirere, haud frequenter ad vsus sit necesse: deinde, q multa sint in rerum natura, quæ principijs quibusdam ex natura sua quodam modo sunt similia, vt nullam causæ rationem admittant: ad hæc non nunq̄ hallucinantur, cum incognita & controuersa neque admodum verisimilia sumendo, abundè causam ipsam credunt se assignasse. Quo circa neq; ijs,

[Left margin: A.l. 2. t. 1. c. 3. fol. 92. f — D]

† Græce πρὸς τὴν τοῦ προκειμένȣ σκέμματος ἄθροισιν, ad præsentis speculationis collectionē. Vetus interpres videtur legisse εὕρεσιν quod vertat inuentionem.

qui causas eiusmodi afferunt, neq; ijs, qui de omnibus causam putant esse reddendam, est attendendum, sed potius ijs, quæ diuturna experientia fuerunt explorata, credendum: quorum autem possumus, causa est inquirenda, quando, quod de ipsis dicimus, sic speramus fore notum magis ac magis credibile. Hęc sunt Dioclis verba, sola experientia alimentorum facultates nobis notas esse arbitrantis, non ex indicationibus, quæ cum à † temperamento tum à saporibus sumũtur: cum aũt, quę est in partibus plantarum, alia adhuc inesset indicatio, eius non meminit. Dico autem partibus plantarum indicationem inesse, qua præter alias Mnesitheus est vsus: per hanc enim in plantis alias quidem radicibus, alias caulibus, facultates inesse ostendit, quemadmodum certe & folijs & fructibus & seminibus alias. Quod igitur experientia, vt alia pleraq;, ita & qui cibi facile aut secus concoquantur, qui q; stomachum iuuent aut offendant, deniq; qui aluum laxent irritent aut sistant, nos doceat, nemo est, cui vel tantillum est mentis, qui ignoret: cæterum in his ipsis nõ parũ falluntur, qui citra limitationem, faciunt de rebus periculum, vt in commentarijs de simpliciũ pharmacorum facultate, atque in tertio de temperamentis, demonstrauimus: ac sanè, qui vtrobique committuntur errores, multum inter se sunt similes. Quapropter hoc quoque loco ad viuum, vti illic, limitationes scribere, quibus quis intentus singulorum facultates citra errorem possit deprehendere, haudquaquam mei est instituti, qui semel duntaxat de quaque re scribere soleam, non eadem in multis commentarijs de ijsdem passim inculcare. Vsitatum igitur mihi morem ne nunc quidem prætermittam, summas tantummodo limitationum, id'que ea breuitate, quam orationis perspicuitas patietur, complexurus. Incipiam autem ab eo, quod omnibus est in ore, quod'que Erasistratus minus recte scripsit, melicratum videlicet aluum non cuiuis subducere, neque lentem cohibere: sed quosdam esse, qui præter quàm quòd neutrum experiuntur in contraria etiam incidant, vt sistatur quidem eis aluus à melicrato, laxetur autem à lente: præterea quosdam inueniri, qui bubulam minori negocio, q̃ pisces saxatiles, conficiant. Equidem ab istis semper soleo sciscitari (nam à postremis exordiar) quod'nam ipsis symptoma accidat, quo iudicent se saxatiles pisces non coxisse, vtrum'ne pondus quoddam in vẽtriculo, vt instar plumbi, aut lapidis, aut luti quiddam incumbere ipsis videatur, hoc nempe modo quidam, quem ex huiuscemodi cruditatibus sensum percipiunt, interpretantur: an mordicationem quandam manifesto in ipso, an flatum, an ructum grauem sentiãt: tum alij nidorulentum magis sibi ructum accidere, alij mordicationem, non nulli vtrunque, responderunt. Horum igitur corporis habitum diligenter contemplatus, deprehendi bilis flauę copiam in ventriculo, vel ob prauam quampiam temperiem, vel propter peculiarem constructionem, esse aceruatam: peculiarem autem dico constructionem, quoniam hominibus quibusdam bilis ex iecore in intestina defluẽs, in ventriculum regurgitat: prauam verò temperiem, cum calor natura ipsis inest acris ac mordax, & (vt sic dicam) febriculosus. Proinde par est, vt isti cibaria corruptu difficilia melius, q̃ facilia, coquant: qñ, quæ facile concoquuntur, facile item alterantur ac corrumpuntur: contra, quæ concoctu sunt difficilia, non facile quoque tum alterantur tum corrumpuntur. Hæc certè, si in multum calorem inciderint, coquuntur magis, q̃ si moderato occurrerint: atque hac profecto ratione accidit, vt non nulli bubulam facilius, q̃ pisces saxatiles, conficiant. Lens autem quibusdam aluum mouet magis, q̃ inhibeat, non alia ratione, q̃ vt in commentarijs, quos de simplicium pharmacorum facultate conscripsimus, demonstrauimus. Quemadmodum enim ex ijs, quæ à nobis præparantur, non nulla, quæ facultatem ac substantiam habent contrariam, componuntur, ita & natura ipsa permulta, quæ sensui simplicia apparent, commiscuit: quod in plerisq; alimentis comperias. Etenim non lens sola, sed & brassica, atque adeo marina propemodum omnia, quibus testa pro cute est, quæ Græci ὀςρακόδερμα appellãt, compositam ex pugnantibus facultatibus naturam sunt sortita: nam solidum cuiusque corpus tarde permeat, aluum q; sistit: humor vero stimulat ad excretionem. Huius porrò rei ex coctione manifesta sumitur demonstratio, cum aqua, in qua dictorum quodq; fuerit decoctum, aluum subducat, ipsa vero corpora inhibeant. Hinc non nullos audias, qui dicant, si brassicam leuiter coctã & vniuersim ac repente ex lebete in vas aliquod, in quo sit oleum ac garum, transfusam, ante alios cibos sumpseris, aluum subducet. Alios autem videas brassicam, quæ græcis dysephthos id est bis cocta, nuncupatur, ad ventris cohibitionem hoc modo apparare: Cum ipsam aquæ prius incoxerint, aquam quidem totam ex lebete effundunt, aliam autem adfundunt puram & calidam, in quã rursus brassicam secundo coquunt, vt, si quid proprij succi post priorem decoctionem habuit reliquum, in hac penitus deponat: omnibus enim, quæ in humore coquuntur, vsu venit, vt quiddam ab eius facultate in se deriuent, ac de sua vicissim portionem aliquam ipsi impartiantur. Id quod in ijs, quę in iure aliquo elixamus, siue legumen, siue animantis pars, siue olus id fuerit, quotidie tibi licet discere: res nanque elixa, tam gustu q̃ olfactu, ipsius iuris: ipsum autem ius, rei, quæ in se est elixa, qualitatem ac facultatem repræsentat. Totius porrò, qui nũc nobis est propositus, sermonis veritatem poteris sic explorare. Lentem, aut brassicam, aut aliquod marinorum memoratorũ animalium decoquito, postea decoctum oleo garo pipere q; conditum, cui libuerit, propinato: idem facito in brassica bis cocta: videbis enim potione quidem aluum dilui, solidi autem corporis esu constipari. Quare non est, quòd miremur, si ab huiuscemodi cibis, quando cum ipsorum

† Antiquus & Aldinus legũt, κρίσιν, i. iudicio, nos κρᾶσιν

A ipsorum ſucco ſolidum corpus ſumptum fuerit, tormina interdum & inflationes oriatur: pugna enim quædam inter vtrunq; fit, cum ſolidum quidem corpus hęreat ſubinde ac tardet, ſuccus autẽ ad excretionẽ properet: quo caſu, ſi, quod mordicat, excretum fuerit, ceſſat ſymptoma: ſin moretur, ventrem torminibus ac flatibus infeſtari eſt neceſſe, quibus ſola pugnantium excretio finẽ imponet. At, cum nõ nullis venter ad egerẽdum natura ſit propenſus: alijs autem ſit ſiccus & ad egerendum difficilis, vtriq; pro ſua natura ſymptomatis, quę ab huiuſmodi cibis fiunt, afficientur, cũ venter interdũ quidem ſucci, interdũ vero ſolidi corporis facultati opituletur: duabus nanq; contrarijs cauſis ſimul cõmiſſis, vnam ſuperare, alteram ſuccumbere alteri eſt neceſſe. Idipſum autem propter ventris affectus quoſdam accidit, non natiuos quidem illos, ſed aliquo tempore ſubortos. Nunc enim pituitoſum in eo humorem, nunc bilioſum, aceruari contingit: atq; ipſius "pituitoſi, alius quidem eſt acidus, alius ſalſus, alius dulcis, alius deniq; ſenſibilis qualitatis eſt expers: rurſum alius eſt liquidus, alius craſſus, alius viſcidus, alius diſſipatu facilis: Ad hæc humoris bilioſi, alius eſt flauus, alius pallidus: in quorum vtroq; maximum eſt pro maioris & minoris ratione diſcrimẽ, vt interim alias eius ſpecies pręteremittam, quæ in corporibus ægrotantibus apparent. Singuli igitur memorati humores, cum aut ad alui excretionem, aut eiuſdem cohibitionem, plurimum habeant

Al. 1. f. 1. d. 4. c. 1. fol. 7. a b c.

B momenti, poſtea, q̃ integra ciborum memoratorũ corpora cũ ſuis ſuccis in ventrem peruenerint, ijs quidem, quæ eiuſdem ſecum ſunt facultatis, ferunt ſuppetias: aduerſantur autem ijs, quæ ſunt cõtrariæ. Supra igitur duas genere cauſas recenſuimus, propter quas iiſdem ſumptis cibis diuerſi in vẽtre effectus ſequerentur: nunc vero præter naturalem conſtitutionem, & liquidas ſolidas q; τῶν ἐσθιομένων id eſt ciborum, partes tertia quoq; adinuenta eſt. Nec verò, ſiue ἐσθιόμενα, ſiue ἐδέσὰ, ſiue τροφὰς appelles, quicq̃ intererit: ſiquidem tum ijs nominibus, tum etiam his nihilominus, cibos σιτία & βρώματα appellant. Cui rei teſtis eſt Hippocrates in opere de morbis populariter graſſantibus ſcribens ad hũc modum: ‖ Τὰ βρώματα id eſt eſcas ac potus, experiri oportet, an æque diu morentur. Ac rurſus alio loco: Labŏr, σιτίον, hoc eſt cibus, potus, ſomnus, venus, oĩa mediocria. De nominibus quidem certe (quod ſemper prædicamus) non oportet nos eſſe ſolicitos: nec, quo pacto quis ipſis vtatur, laborare, cum ea præſertim omnia Græcis ſint vſitata: ſed rerũ ipſarum ſcientiam conſectari. Alimenta ergo citi tardi'ue tranſitus eſſe comperiuntur, aliàs ob naturalem noſtram ab initio conſtitutionem, aliàs ob ventris diſpoſitionem acquiſititiam, non nunquam ob peculiarem aliquam eſculentorum ac poculentorum ſubſtantiam: quandoquidem ex ijs quædam humida, quædam ſicca dura'ue ſunt: ceu alia viſcida, alia friabilia ac diuiſu facilia: non

2. Epid. Sect. 2ª. haud longe à principio. 6. Epid. com. 6; t. 3. 3ª. 195. e

C nulla denique acrimoniam in ſeſe habent, alia acorem, aut amarorem, aut dulcedinem, aut ſalſuginem, aut auſteritatem, aut acerbitatem, aut alias, extra has, facultates medicamentoſas eiuſdem generis cum ijs, quę purgantibus medicamentis inſunt. Siquidem atriplex, blitum, malua, cucurbita, quia ſunt lenta ac perhumida, alijs quæ talia non ſunt, celerius ſubſidunt, potiſſimum ijs, qui ſumptis illis in ſolo leniter obambulant, ſenſim modice cedentia: lubricant enim, ſi quis concutiatur, promptius, quàm ſi quietus iaceat. Eodem in genere ponere quis poſſit mora, dulcia ceraſia, & ex vinis quæ dulcia ſimul ſunt ac craſſa. Pepones quoque, & quos melopepones vocant, quòd humidi ſint ac lenti, ventri ſubducendo ſunt idonei, facultatem q; mediocriter abſtergendi habẽt, & horum maxime pepones: quam facile, ſi ſordidam aliquam partem ijs confricueris, perceperis, protinus nanq; cernes, quicquid in ipſa eſt ſordium, abſtergi: ideo q; inter ea, quæ vrinam mouent, connumerantur. Porrò inter humida corpora & aquoſa, ſunt, quæ præcocia vocitant, & perſica, & omnino quęcunq; nullam guſtantibus ea aut olfacientibus, qualitatem vehementem repræſentant: quæ, ſi quidem venter ad deijciendum eſt propenſus, non ęgre ſubſidunt: ſin minus, hęrent & ipſa ſublimia, nihil ad ipſam excretionem conferentia. Etenim huiuſcemodi ciborum materia medium quodammodo inter aluum ſiſtentia & proritantia locum ſortita, exiguum quid

D in alteram partem affert momenti, ſi in ventrem incidat nec ad excernendum valde ſocordem, nec ad diſtributionem alacrem ac robuſtum: interdum enim hæc quoque aluum cohibent. Quin & melicratum, in quibus celeriter diſtribui occupat, nihil aluo ad excretionem confert: quinimmo cibis ſecum commiſtis, ad diſtributionem præit: quod, ſi diſtribui celeriter non anteuertat, ad excretionem, non ſecus ac flaua bilis ſua acrimonia ac mordacitate, irritat. Hoc ergo cibariorum atque potionum genus dũtaxat mordicatione ſua ventris partes ad expulſionem exuſcitat: perſpicuum autem eſt, ꝙ etiam inteſtinorum ſubſtãtiam nomine ventris complectimur, ſic nempe vulgus προγάστορας & μεγαλοκοίλους, id eſt ventre prominulo & ventricoſos appellat. Alia autem ſunt, quæ ventrem ſubducunt, ꝙ facultates in ſe medicamentoſas habeant commiſtas, ſimiles ei, quę in ſcammonia, colocynthide, helleboro, & id genus alijs conſpicitur: horum enim ſubſtantia ex cibo & pharmaco eſt commiſta, vt ſi ipſe in ptiſanæ cremorem ſucci ſcammonij paululum quid inijcias: qui ſuccus, etiam ſi ſenſum quidem ſic effugerit, ſua tamen actione minime latebit, ſed aluum palàm ſubducet. Atq; hoc eſſe videtur quibuſdam, quod ab Hippocrate [a] ‖ dictum eſt. In cibo medicamentum. Alij verò non ſic modo, ſed de illis quoque [b] † cibarijs intelligi poſſe dictum eius voluerunt, quas neque alendi neq; purgandi animalis vllam habent facultatem: Hæc enim inquiunt non modo vt alimenta, verum etiam vt medicamenta, ſæpenumero agere, cũ ma-

A In lib. de Alimẽt. ad initia.
B † *Al. trãſlator non habet illam dictionẽ cibarijs.*

nifeste nos calfaciant, refrigerent, siccent, aut humectent: veluti, dum horum nihil in hominis corpore efficiant, sed ipsum tantummodo alant, tum medicamenti rationem haudquaq̃ habere. Sunt autem sanè paucissima id genus edulia: quotquot verò ea fuerint, alimenti duntaxat rationem planè habent, corpus eius, qui sumpsit, in qualitate non immutantia: etenim, quod refrigeratũ est aut calfactũ, humectatum aut siccatum, secundũ qualitatẽ est mutatum: quod vero ex cibo ad molem dissipatę substantiæ sarciendam animal sibi assumpsit, ab illo dũtaxat, vt alimento, iuuatur. Quam ob rem, quę medij sunt temperamenti, nulla q; vincenti qualitate sunt prædita, ea solum sunt alimenta, non etiam medicamenta: ventrem q; nec soluunt, nec cohibent: stomacho nec robur, nec imbecillitatem inducunt: sicuti sudores vrinam've nec prouocant, nec coercent: nec aliam quãuis dispositionem calidam, frigidam, humidam, aut siccam in animantis corpore ingenerant, sed, quale animantis, quod nutritur, corpus assumpserant, tale prorsus conseruãt. Verum hoc quoq; loco limitatio quædã est vtilissima, quę ne ipsa quidem à Diocle est posita, vt nec ab alio quouis, quos mihi adhuc perlegere contigit. Si enim hominis corpus medij planè sit tẽperamenti, per alimenta medij temperamenti eo in statu seruabitur: verum, si id frigidius, vel calidius, siccius, aut humidius fuerit, medij temperamenti cibum & potum perperã exhibueris: quippe huiuscemodi corpus quatenus ab exacte media constitutione recessit, eatenus in diuersum statum traducatur, est necesse: fiet autẽ id per pręsentis distemperantiæ cõtraria. Contraria autem pari interuallo in vtraque oppositione à medio in vtranque partem secedunt: vt, si corpus tribus (verbi gratia) numeris à temperata ac media constitutione ad calidiorem secesserit, totidem cibum quoque à medij temperamenti cibo ad frigidiorem secedere erit necesse: sin vero quatuor numeris ad humiditatem discesserit, totidem cibum mediocri sicciorem esse conueniet. Atque in hoc certe permultos est inuenire, qui de ijsdem cibis ex diametro pugnantia pronuncient. Nuper enim duo inter se concertabant, quorum alter salubre, alter insalubre mel esse affirmabat, vterq; ex illato sibi à melle affectu coniectans, non dum illud intelligentes, quòd omnes homines non vnum ab initio habuerunt temperamentum: neque, si habuissent, immutabile ipsum ætatis cursu aut in temporum anni ac locorum commutationibus tueri potuissent: vt nunc omittam, q ijdem homines vitæ institutis, ac victus ratione natiuum corporis habitum immutant. Ne igitur longe abeam, eorum, qui de melle inter se disceptabant, alter quidem erat ętate senex, & natura pituitosior, vita q; ociosa, & cum ad alias omnes actiones, tum autem ad eas exercitationes, quę balneum præcedunt, ignauus: ob eam'que causam mel ei erat vtile. alter vero natura erat biliosus, & annos natus triginta, in quotidianis q; operibus multum sese fatigabat: non ab re igitur in eo mel celeriter in bilem vertebatur, ea q; ratione sibi erat nocentius. Noui autem & ipse quendam, qui de ore ventriculi querebat: quod cũ ab aceruata in eo pituita prouenire, ex ipsius sermone cõiectassem, consuluissem q;, vt cum sinapi betam & porrum sumeret, eorum ope incisam pituitam, largiter per aluum excreuit, omnibus q; symptomatibus est liberatus. Idem postea, cum post esum ciborum acriũ non coxisset, mordicationem q; in ventriculo sentiret, sumpto rursus cum beta sinapi, non modo à mordicatione non fuit leuatus, verum etiam longe deterius habuit: tum protinus admiratus, quid esset, q ab ijs, quę ante summopere iuuissent, nũc grauiter læderetur, causam sciscitaturus ad me accessit. Eos porrò, qui rei medicæ sunt imperiti, in his falli non est absurdum: verum medicos, qui pleraque & eadem vtilissima theoremata prætereunt indistincta, quis ferat? Non enim ipsos simpliciter pronunciare conuenit pisces saxatiles permultis quidem concoctu esse faciles, non nullos vero reperiri, qui bubulam facilius conficiant, sed vtrosque distinguere: quemadmodum de melle non simpliciter pronunciare, sed simul adijcere, quibusnam ętatibus, naturis, anni temporibus, regionibus, ac vitæ rationibus vtile sit, aut noxium: verbi gratia, q calidis & siccis sit aduersissimum: frigidis vero ac humidis vtilissimum, siue ea temperies eis sit naturalis, siue accesserit propter ætatem, siue propter regionem, aut anni tempus, aut vitæ conditionem. Itaque ad præsentem speculationem summe necessarium esse videtur hominum pariter ac ciborum temperamenta considerasse. Porrò, qualia'nam hominum sint temperamenta, & qua ratione ea dignoscere conueniat, in commentarijs, quos de temperamentis scripsimus, ceu vtiq; & de medicamentorum temperamentis, in ijs, quę de illorum facultatibus prodidimus, abunde diximus: in præsentia vero tempus exposcit, vt alimentorum temperamenta exequamur ea methodo, qua libro de victus ratione sunt scripta, qui est, vt nõ nullis placet, Hippocratis: vt alijs, Philistionis, aut Aristonis, aut Euriphontis, aut Philitę, omnium antiquorum virorum. Initiũ autem ipsius in nõ nullis quidem exemplaribus est: ‖ Ciborum omniũ ac potuum facultates, tum naturales tũ arte accitas, sic dignoscere oportet: in alijs autem hoc. Locorũ autem omnium situm ac naturam sic oportet dignoscere. Cum ergo seorsum libellus hic circumfertur, de ratione victus inscribitur, est q; secunda pars, cum opus totum in partes tres sit diuisum: cum vero totus vnicus & non diuisus, ex tribus conflatus inuenitur, de natura humana & victus ratione inscribitur. Secunda igitur pars, in qua agitur de cibis, non ab re forte Hippocrate digna putabitur: sed prima quàm plurimum ab Hippocratica sententia recedit: verum id quidem prẹter institutum obiter q; sit dictum. Cuiuscunq; autem memoratorum virorum fuerit, omnem in cibis victus rationem ad vniuersa-

lem

E (margin, line 1) · F (margin, "est neces-") · G (margin, "ver-tebatur") · H (margin, "ad præ-sentem")

A.l.3.f.13.t.1. c.33.fol.291.e

principium secundi libri de Diæta.

A lem quandam methodum videtur reuocare. Qui enim hordeum natura frigidum, & elixatione humidum esse didicerit, sciuerit q; corporum temperamenta, tum naturalia tum alicuius affectus occasione acquisita, dijudicare, is rite non tantum sanis corporibus, verum etiã ęgrotantibus, hordeum edendum exhibebit: præterea & cataplasmatibus ex hordeacea farina percommode vtetur, qui & corporis & hordei temperamentum tenuerit. Nec vero satis fuerit principalissimam ac primam cuiusque cibi temperiem nouisse, sed (vt in libris de medicamentis mõstratum est) eas quoq;, quæ hanc sequuntur qualitates callere oportet, vtquæ & ipsæ sunt vtilissimę, multæ quidem, si non omnes, in saporibus, quædam autem etiam in odoribus. Quòd enim vnumquodque ex tanto calido, frigido, humido, & sicco, quodammodo est temperatum, idcirco hoc dulce, illud amarum, salsum, acerbum, austerum, acre ve apparet: ἁλυκὸν autem nihil aliud est, q̃ ἁλμυρὸν id est salsum: nam vtraq; voce res vna declaratur. Item acerbi & austeri commune genus est, qđ Gręci στῦφον hoc est adstringens, appellamus. Cæterum in quarto libro de simplicium medicamẽtorum facultate, de omni saporum genere copiosissime disseruimus: quem certe librum necesse omnino est eum perlegisse, qui ea, quæ in præsentia à nobis dicuntur, est assecuturus, vt ne, quæ semel de ijs dicta sunt, in hisce libris identidem repetere cogamur. Ergo ciborũ non nulli quidem (quem
B admodum haud ita pridem commemorauimus) si quis eos gustauerit aut olfecerit, nullam insignem ac manifestam qualitatem præ se ferunt, quos sanè ἀποίους & ὑδατώδεις, id est qualitatis expertes & aquosos nominant: alij autem manifestissimam habent astrictionem, aut congenitam dulcedinem, aut acrimoniam: sicut non nulli quoq; salsiores, aut amaritudinis quidpiam habere, perspicue cernuntur. Quare perspicum est cibos eiusmodi eandem cum ijs medicamentis habere facultatem, quibus cum sapore conueniunt. Cęterum in commentarijs de medicamentis, caussam explicuimus, quamobrem adstringentia quędam non eadem cum alijs adstringentibus in corporibus agant, vt aloe, æs vstum, atramentum sutorium, flos æris, squama q́;, & chalcitis. Etenim, ꝙ in quoque istorum adstringenti facultati ac substantiæ alia quæpiam est admista, euenit, vt opera, quę sigillatim edunt, immutentur: perinde, ac si malo cydonio scammoniam intus miscueris: quod vti ꝗ interdum facimus, partes mali, quæ circum semen sunt, exculpentes, deinde cauitatem scammonia implentes, deinde circũlinentes ac assantes, atq; ita malum mandendum exhibentes. Quod nanq; hunc in modum pręparatum est, absque stomachi subuersione aluum subducit, facultate nimirum purgatrice, quam malum ipsum à scammonia acquisiuit, in ipso vincente, propria autem ipsius mali manente: alioqui nec iucundũm, nec adstringens, nec stomacho esset vti-
C le. Ad eum igitur modum cibaria quædam facultatem quampiam habẽt in se ipsis admistam, cui aut purgare, aut aliud quippiam agere, sit naturale: in quibus non est dubitandum, quin saporum facultates actionem suam, quam à natura habent, efficiant: in quo enim qualitas inest astringens, ipsa, quantum in se ipsa est, vicina corpora cogit, constringit, ac refrigerat, Idem autem corpus non nunq̃ alias sui partes calfacientes, alias refrigerantes, habere potest (vt in libris de simplicium pharmacorum facultatibus demonstrauimus) natura scilicet eas ita permiscente, vt medici quidem frigido cuipiam pyrethrum aut piper interdum commiscent. Hæc certe (vti diximus) in commentarijs de medicamentis copiosissime pertractata, his, quæ nunc à me docentur, sunt vtilissima: nam, qui hæc ante didicerit, modum reperiet, quo cibos omnes sigillatim apparare queat. Nam nos quoq; τευτλοφακῆν, id est ex beta & lente edulium, non nunq̃ damus: atq; ante nos Heraclides Tarentinus multis non tantum inculpata valetudine fruentibus, verum etiam malo aliquo affectis, sæpe exhibebat. Primum ergo betarum copiam, deinde, cum condimus, aut salis plusculum aut dulcem garum ei inijcimus: † [a] sic nempe aluum magis subducit. Sin minus vis subducere, lẽtę ex corticatam bis decoquito, aqua videlicet priore effusa: dein salis aut gari portiuncula addita aliquod eorum, quæ aluum modice sistunt, inijcito (puta acetum,) ea mensura, vt gustum non offen
D dat: ita enim iucundissimum atq; vtilissimum effeceris pharmacum & cibum non paucis eorum, qui diuturna diarrhœa conflictantur. Porrò dixi, non paucis, non omnes complecti volens: nam hic quoq; limitationum est vsus, per quas eorum, qui diarrhœa iampridem laborant, affectus inuenientur. Omnino enim nullius rei vires experientia commodè explorabis, nisi prius per rationem ad vnguem compertum habueris affectum, cui applicatur, id quod exploras, siue sit cibus, siue potus, siue medicamentum: † [b] quippe affectuum cognitio, est materia remediorum, non ipsorum remediorum cognitio. At, quoniam fieri non potest, vt, nisi quis materiarum, quibus vtimur, facultates exacte calleat, illarum ope egentibus succurat, necesse est, vt alibi de pharmacorum, ita hoc quoque loco de alimentorum facultatibus, disseramus. Cognitio autem horum vix tandem longo tempore recta nobis accedit: quam consequimur cum ex certa definita q; experientia, tum ex halituũ saporum q́; natura † [c] quæ duo rebus, quas examinamus, insunt: ad hæc ex consistentia, quam habent secundum lentorem aut friabilitatem, aut laxitatem & densitatem, aut leuitatem & grauitatem: hæc enim omnia ad ipsarum inuentionem adeo conferunt, vt, cum in peregrinam regionem perueneris, si quid esculenti nunq̃ prius tibi conspecti offenderis, permultas sis occasiones atq; adiumenta ad eius facultatem pernoscendam habiturus. Cęterum, quæ Mnesitheus de radicibus, caulibus, folijs, fructibus, seminibus q́; prodidit, non certam valde ha-

A.l.3.f.13.t.2. c.9.fol.295.a

A † Ant. interpres. magis. n. subductiuus est iste videtur autẽ legisse ὑπακτικότερος γὰρ ἔτος. hic .n. garus magis subducit aluum.

B † Locus hic ex vetusto cod. gręco restituẽdus est, in quo legiẽ ὕλης γάρ ἐστιν βοηθημάτων, ἡ τῶν τοιούτων γνῶσις ἐκ αὐτῶν τῶν βοηθημάτων. i. materię. n. auxiliorũ, non ipsorũ auxiliorũ ẽ taliũ rerũ cognitio. *Sensus* aũt ẽ, ꝙ cibi potus & medicamenti notitia nõ ẽ cognitio remedij, sed materiæ remedij: tunc enim illa materia efficiẽ remediũ, cum opportune adhibetur, q̃ sñia Gale. est familiarissima

C † *Quos habere videntur ea quæ examinantur.*

bent dignotionem, si experientia definita ipsa exploraris: quod ex ijs, quæ sequuntur, fiet manife- E
stum: statui enim de cibis singulis seorsum pertractare. Quòd si tractatus ipse longior erit, poteri-
mus ipsum postea alio quodam minore libello perstringere, qui ijs, qui artem callent, vtilis erit:
quandoquidem exercitatio sola ac doctrina, quæ per diffusam enarrationem traditur, nos artifi-
ces reddit. Ideo q; nō inscite illud mihi vulgo dici videtur, optimam esse doctrinam, quæ viua vo-
ce traditur, neq; enim quenquam ex libro nauclerū, aut alterius artis opificem euadere: libri enim
sunt ijs, qui ante eruditi fuerunt, monimenta, non rudium & indoctorum doctrina perfecta.
Quòd, si qui sint, qui præceptoribus careant, velint q; ijs, quę plane ac cōpiose sunt scripta, (qui no- * κατὰ διέξοδον.
bis scribendi mos est) diligenter incumbere, magnum ij fructum capient, potissimum si ea relege-
re identidem non grauentur.

De Tritico, & Panis speciebus. CAP. 2.

HAud iniuria medicorum plurimi præsentem doctrinam à tritico mihi videntur auspicati, quando cum apud Græcos omnes, tum barbarorum plurimos, semen hoc & frequentissi-
me & summa cum vtilitate vsurpatur. Inter "tritica autem plurimum habent alimenti, quæ dēsa A.l.1.f.3.d.2. c.7.fol.61.g
sunt, totam q; substantiam habent adeo compactam, vt dentibus vix diuidi queant, talia enim exi-
gua mole, corpora plurimum nutriunt: quæ vero ijs sunt contraria, quæ que dentibus quidem fa-
cile franguntur, fractaq; rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quòd, F
si vtrorū q; parē modum pendere libuerit, quæ densa sunt, multo grauiora esse comperies: hæc au
tem sunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet,
superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoque, vt diximus, ac frangēdo:
multa enim, quæ extrinsecus flaua ac densa fuerunt visa, rara intus ac laxa alba q; apparuerunt.
Hæc sanè furfuris habent plurimum: &, si quis postea, quàm molita sunt, tenuissima farina excus-
sa, ex reliquo panes, quos πιτυρίας id est furfuraceos appellant, fecerit, parum quidem ipsos alere,
ventrem vero multis excrementis implere experietur, ob eam q; causam facile etiam subsidere:
pręterea, quod furfur non nihil facultatis habet detersorię, merito intestinis irritatis celeris eorum fit
deiectio. His autem contrarij quidem sunt panes purissimi, plurimum ponderis exigua mole ha
bentes: omnium vero panum tardissime deijciuntur. Videbis sanè illorum massam admodū len
tam, ita, vt quæ longissime indiuulsa trahatur: quod corporis lēti est proprium. Meritò igitur ij qui-
dem & fermento copiosiore indigent: omnium q; maxime subigere eos oportet, nec statim post
fermentum & subactionem assare: furfuraceis vero paucum fermentum, & lenis subactio, bre-
ue q; interuallum sufficit. Pari modo, qui puri sunt, assationem diuturniorem, furfuracei breuio- G
rem postulant. Porrò non pauca est inter purissimos ac sordidissimos, minoris maioris q; ratio-
ne latitudo, cum alios quidem puros, alios sordidos, & vocemus, & re vera sint. Est autem & alia
panum species inter hos planè media, quos αὐτοπύρους appellant: medici autem veteres ipsos no-
minabant συγκομιστούς. Cæterum, quod hi fiant ex farina secretionis experte, furfure scilicet à pura fa
rina non separato, omnibus id est perspicuum: illinc enim nomina ipsis indiderūt, αὐτοπύροις qui-
dem, quod ὅλος αὐτὸς ὁ πυρὸς, id est totum ipsum triticum nulla sui parte adempta in panificiū cedat:
συγκομιστοῖς autē, quòd ad ipsos conficiendos tota farina nusquā à furfure seiuncta συγκομίζηται,
hoc est, comportetur. Verum & inter hos ipsos, qui ad vnguem medij inter furfuraceos & quæ pu-
rissimos panes esse videntur, non parua est pro tritici natura differentia: siquidem ex denso ac gra
ui tritico præstantiores, ex laxo autem ac leui panes fiunt deteriores. Et apud Romanos quidem,
vt & apud alios propemodum omnes, quibus ipsi imperant, panis quidem purissimus σιλιγνί-
της id est siligineus: qui autem huic est proximus, σεμιδαλίτης id est similaceus, nuncupatur: ve-
rum σεμίδαλις quidē grecū nomen est & antiquum: σιλίγνις vero neq; græcum est, neq; ipsam
aliter possum exprimere. Inter panes igitur, siligineus plurimum alimentum præstat: post ip-
sum autem similaceus: tertio loco medius, qui & συγκομιστὸς & αὐτόπυρος dicitur: quartum post H
hunc est sordidorum genus, in quibus furfuraceus est postremus, minimum q; omnium nutrit, &
omnium maxime per aluum subsidet. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum
sunt fermentati, & pulcherrime subacti, qui que in clibano igne moderato fuerunt assati: nam
ignis ardentior primo statim occursu superficiem externam circumurens in testæ modum indu-
rat, accidit q; duplici nomine, prauum panem fieri: priori quidem, quod partem internam habeat
crudam atq; illaboratam: posteriori vero, quod externam siccam habeat, ac præassatam, & testaceam,
Porrò ignis moderato remissior panem minus belle elaborat, sed ipsum crudiorem relinquit, &
maxime partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato, longiore spatio per totos
se ipsos æquabiliter assati fuerint, ij tum bellissime in ventriculo cōcoquētur, tum ad cæteras actio
nes, quæ coctionē consequuntur, erunt accōmodatissimi. Pessimi autē panes ij sunt habendi, qui-
bus nihil memoratorum ante, adest. Cū aūt iam fines probitatis & prauitatis in panibus cōstitueri-
mus, nemo iam est, qui nō vel tacentibus nobis facile intelligat alios esse panes, qui aut optimis, aut
deterrimis sint propinqui, alios porrò ab illis lōge discedere, tū alios quosdā inter vtrosq; hos locū
medium obtinere. Proinde, quemadmodū prius de melle admonuimus nō simpliciter esse pro-
nunciandum ipsum salubre esse aut insalubre, sed pituitosæ quidem naturæ, hoc est humidiori

ac frigidiori

A ac frigidiori, quam sit temperata, ipsum esse salubre: nec minus etiam, si ea natura tantum fuerit frigidior sine multa humiditate, aut humidior sine multa frigiditate: calidis autem temperamentis, ac his etiam multo magis calidis & siccis haudquaquam ipsum conuenire: ita panum quoque is athletæ quidem est accommodus, qui neque bellissime est assatus, neque multum habet fermenti: priuato autem & seni, qui bellissime quidem in clibano est assatus, fermenti autem habet multum: porrò qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accomodus. Quod, si casei aliquid insuper addatur (vt rustici apud nos festis diebus solent apparare, eos quos panes ipsi vocant ἀζύμους, id est fermenti expertes) eiusmodi prompte omnes læduntur, etiam si qui fortissimo sint corporis habitu, cuiusmodi sunt messorum ac fossorum robustissimi: ab his nanque facilius confici videas panes ἀζύμους, vt bubulam etiam ac hircinam, quam a grauibus athletis: quid. n. iam loquar de ouilla aut caprina? In Alexandria vero asinina quoque vescuntur: sunt, qui & camelina: ad ipsarum enim coctionem non nihil confert tum consuetudo, tum vero non minimum earum carnium, quæ sumuntur, parsimonia, ac denique ipsa totius corporis inanitio, quæ illis necessario accidit, qui toto die in priuatis operibus sese conficiunt. Carnes enim inanitæ rapiunt ex ventre succum non modo semicoctum, sed non nunquam etiam omnino crudum atque incoctum, cum cibo sumpto operibus sese reddiderint: ob eam quoque causam ij grauissimis morB bis postea prehenduntur, & ante senectam intereunt. Quæ cum vulgus ignoret, illos ob corporis robur beatos prædicat, cum ea esse & concoquere ipsos videat, quæ nemo nostrum neque edere queat neque coquere. Quod aut eorum plerique, qui "laboribus sese confecerunt, a prauis cibis minus lædantur, in causa est, quod ijs somni sint profundiores, quæ res ad coctiones multum ipsis adfert momenti: quod, si ipsos plures ordine noctes insomnes ducere coegeris, morbo statim corripientur. Illi igitur vnicum hoc ad prauos cibos coquendos habent comodum: athletæ vero alimentis quidem vtuntur optimi succi, sed crassi ac viscosi, illi sanè qui inter ipsos sunt graues: quo nomine palæstritæ potissimum, nunc vero & pancratiastæ & pugiles, ita appellantur. Cum enim id solum eis sit propositum, vt ad certamina sese comparent, in quibus interdum totum diem aut luctari aut παγκρατιάζειν coguntur, idcirco cibo indigent corruptu ac euaporatu difficili: talis autem est, qui succum habet crassum ac viscosum, cuiusmodi potissimum est cibus ex carnibus suillis & panibus (vt diximus) apparatis, quibus soli vere athletæ vescutur. Quod, si quis priuatus & ab exercitatione alienus eodem cibo vti voluerit, celerrime in morbum plenitudinis incurret, Græci vocant πληθωρικὸν: quemadmodum, si homo vtens exercitationibus, oleribus ac ptisanæ succo aleretur, totum suum corpus celeriter labefactarit ac confecerit. Porrò, si quis nostrum panibus illis vtaC tur, quibus dixi athletas vti, succus ex eis abundabit crassus ac frigidus, qualem proprie crudum succum nominare consueuimus. Est sanè & pituitæ succus crudus & frigidus, non tamen crassus, vt qui humiditatem multam habeat & spiritum flatulentum: crudus autem succus proprie nuncupatus, talis est, quale id apparet, quod in vrinis subsidet quandoque puri adsimile: verum pus & graueolens est & lentum, crudus vero succus crassitie & colore illi duntaxat est similis, vt qui neque graueolens est neque lentus. Non tamen febricitantibus quidem ex crudorum humorum copia solis in vrinis subsidet, cuiusmodi dixi, sed & sanis, qui post multos exanclatos labores cibos duros ac confectu difficiles elitant. Verum de alijs quidem postea tractabimus: nunc vero, quoniam de panibus primo statuimus disserere, ijs, quæ a nobis dicta iam fuerunt, hæc adijciamus. Omnium "quidem optimi sunt clibanitæ, ad eum, quem præscripsi, modum tum assati tum ad assationem pparati. Proximi autem ipsis sunt, qui in minori furno assantur, ἰπνῖται nuncupati, eodem videlicet, quo prædicti, modo præparati: sed, quia in profundo non similiter assantur, ob id ab ipsis bonitate superantur. At, qui super craticulam, aut cineres calidos, aut foci pauimentum ceu clibanum assant, praui oes sunt, vt qui inæqualiter se habeant: nam partes ipsorum extimæ supra modum sunt assatæ, intimæ autem crudæ. Cæterum ijs, quos propterea, quod cineribus tecti assantur, subcineriD cios nuncupant, cineres ipsi prauitatem aliquam aspergunt: quapropter omnium panum hos (si ipsis cætera omnia ante pariter adfuerint) quod ad assandi saltem modum attinet, propemodum dixerim esse deterrimos. Oportet enim semper ea, de quibus agitur, ita accipere, vt, quæ inter se comparantur, in illis duntaxat, de quibus agitur, mutuo dissideant: quandoquidem, si, quæ pluribus inter se modis discrepant, contuleris, quæ de singulis ipsis membratim & seorsum dixeris, ea omnia collecta habebunt. De panum igitur differentia abunde dictum est.

A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 7. fol. 63. d

Aui. l. 2. t. 2. ca. 365. fo. 159. d

De Placentis, quæ ex Farina triticea fiunt, Græci Πέμματα vocant. CAP. 3.

DE alijs autem placentis, quæ ex triticea farina parantur, dicere nunc fuerit opportunum. Ergo quos Attici quidem ταγηνίτας, nos autem Græci, qui Asiam colimus, τηγανίτας appellamus, parantur ex solo oleo. Oleum quidem solum in sartaginem igni fumi experti impositam iniicitur: quod vbi incaluerit, triticea farina multa aqua imbuta ei adfunditur: quæ celeriter, dum cum ipso oleo coquitur, cogitur ac densatur instar casei teneri in calatho cocrescentis: tunc autem iam ipsam vertunt, superficiem quidem ipsius superiorem infra constituentes, vt ipsa sartaginem etiam tangat, quod vero prius erat inferius, quod quoque abunde iam est coctum, sursum in sublime tollentes, vt iam sit in superficie: &, cum iam, quod modo infra est, concreuerit, postea vertunt ipsam bis forte aut ter, quoad tota placenta æqualiter ipsis cocta videatur. Perspicuum sanè est,

quod ipsa quidem crassi est succi, quodq; ventrem cohibet, & succos crudos gignit: quapropter & à quibusdam mellis quidpiam ei admiscetur: sunt, qui & salem marinum miscet. Fuerit autem iam id quidem placentæ genus quoddam, aut species, aut quocunq; modo appellare libeat: quemadmodum & alias quasdam placentarum species tum rustici homines, tum vrbanorum pauperrimi, ex tempore cōponūt. Itaq;, quæ πέμματα ἄζυμα in clibano assant, atq; mox, q̄ extracta sunt, in mel calidum, vt id in tota sese recipiant, inijciunt, placentæ etiam sunt genus quoddam: præterea omnia, quę cum melle ex itrijs apparantur. E A.ibid.f

De varia Itriorum compositione. C AP. 4.

DVplex autem est Itriorum species, prestantior quidem, quam rhyemata: deterior vero, quā lagana appellant. Igitur omnia, quæ ex his ac similagine componuntur, crassi sunt succi, & tarde permeant, iecoris q; meatus, per quos fertur alimentum, obstruunt, lienis imbecillitatem augent, calculos deniq; in renibus gignunt: quod, si cocta belle fuerint, atq; in sanguinem mutata, admodū nutrient. Quæ vero cū melle parantur, mistam habent facultatem: cū.n. mel ipsum succum habeat tenuem, & ea, quibus cum miscetur, tenuet, factum merito est, vt, quæ mel copiosius, dū parantur, assumpserint, quæ q; diutius cocta fuerint, & minus tarde permeent, succum q; ex tenui & crasso mistū generēt: iecori vero, renibus & lieni, in recte quidem habentibus, magis, q̄ ea quæ sine melle parata sunt, conducant: in ijs vero, qui obstructionis principium habent, aut inflāmatione aut scirrho sunt obsessi, nihil minus, q̄ illa noceāt: nō nunq̄ etiam longe grauius: & multo omnium maxime, quorum farina fuerit admodum lenta: succus nanque, qui ex ijs proueniet, non modo propter crassitiem ferri prorsum inhibetur, verū etiam intrinsecus angustis vasorum finibus circūfixus adeo impingitur, vt haud facile solui queat: atq; ita viscus læsum ijs, qui ita sunt affecti, sensum ponderis exhibet, ciborum ac potuum tenuantium ope indigens. Scripsimus autem alibi vno libro de victu attenuante. Nihil tamen eorum, quę ita sunt parata, neque thoracem neq; pulmonem offendunt. Verum de edulijs quidem, quæ crassum ac lentum succum generant, alio loco postea differemus: sermo autem, qui nūc in manibus est, postulat, vt cum alia quæ hactenus exposuimus, memoria teneas, tū inter ea oīa potissimū, panum facultatem, q eis assidue vtamur: nec sanè obfuerit, quæ de ipsis diximus, summatim repetere. Optimus certe panis ac saluberrimus fuerit homini neq; iuueni neq; exercitationibus dedito, qui tum salis tum fermenti habet plurimum, qui q; plurimum ab artifice ante, q̄ formetur & assetur, sit subactus, & (vt supra diximus) in clibano mediocriter calido assatus. Modum vero fermenti ac salis gustu iudicato, quod nanque in largiori horum mistura iam offendit, prauum. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsorum copiam augere prestiterit. F G

De Pane Loto. C AP. 5.

POrrò, qui panis abluendi rationem excogitarunt, minoris sanè alimēti cibum, sed qui ab obstructionis noxa absit, quoad licet, longissime, inuenerūt: siquidem panis hic succum habet minimum crassum ac lentum, vt qui ex terrestri aereus sit factus. Eius porrò leuitas apparet, cum per staterā, tum q in aqua non submergat, sed instar suberis supernatet. Cęterū id edulium, quod ruri apud nos coquūt, quod ex multa triticea farina lacti mista cōstat, scito ex ijs esse, quæ intus obstruunt. Vt igitur cibi huiusmodi oēs boni sunt succi, & multi alimēti, ita eos, q̄ ipsis assidue vtūtur, lædūt, obstructiones in hepate pariētes, & i renibus calculos gignētes. Cum.n. humor crudus lentorem assumpsit, & transitus per renes quibusdā natura sunt angusti, ibi, quod crassissimū est ac maxime lētum, diutius moratum, πῶρον, id est tophum, prompte gignit: cuiusmodi in vasis, in quibus aquam calfacimus, accrescit, aut ad saxa affigitur in plerisq; aquis calidis sponte nascentibus: confert aūt ad id maxime renum ipsorum temperamentum, qn̄ ipsorum calor acris fuerit ac velut igneus. Ex eo aūt genere sunt & πῶροι, qui in arthriticis generātur: fluit enim semper, quod in corpore redūdat, in partes imbecillimas, pro sua q; ipsius natura in ipsis affectum excitat. Cæterum, cum postea de lacte agemus, de omni ipsius vsu trademus, quemadmodum certe & de cibis incrassantibus: quandoquidem & alia quædam sunt, quæ eam habent facultatem. A.l.2.t.2. cap. 565.fol.159.c H

De Alica seu chondro. C AP. 6.

ALica ex genere est tritici, valenter q; nutrit, succum q; lentum habet, siue in aqua dūtaxat coctam, cum mulso, aut vino dulci, aut etiam adstringente (nam his quoque suo proprio tempore vtimur) siue cum oleo sale q; frixam sumas. Non nunq̄ autem & acetum illi inijcitur: atque præparatā eo modo alicam, medici ptisanæ cōfectionem fuisse dictitant: quidam autem dicunt ex alicæ ptissana ægrotum fuisse cibatum: veterum vero non nulli, vt Diocles & Philotimus, ptissanam triticeam, alicam hoc modo structam appellitant. Quapropter eius nomē apud antiquos est rarū, quēadmodum & nomen sitanij: ipsum enim cōmuni appellatione triticum nūcupāt. Dictū porrò est in libro Hippocratis de ratione victus pānes ex alica factos plurimi esse alimenti, sed minus subsidere: præterea similaginem & alicam coctam valentis ac multi esse alimenti: proinde vsum huius multum vitare conuenit, eis q; potissimum, quibus iecur facile obstruitur, aut renes calculis gignendis sunt appositi. Maxime pręterea intentos esse conuenit ijs sorbitionibus, quæ ex alica lota nuncupata parantur: succus nanq; ipsius hic est aquæ cōmistus, qui, cum coctionem A.l.2.t.2. cap. 196.fol.122.a

lib. 2. de Dięta.

postulet

sitamus panis.

A postulet plurimam, præparantibus quidem ipsum, quasi satis coctus sit, imponit: ægrotos vero quibus ipsum parant, lædit non minimum, celeriter enim, quod instar glutinis sit lentus, cõcrescit ac densatur. Oportet igitur ipsum multa aqua admistum super carbones coquere, plurimum mouendo, quoad exacte coctus fuerit: tum vero salis quidpiã etiam inijcere: oleum autẽ etiã si initio statim immiscueris, nihil fuerit incommodi. Sed id quidem obiter sit dictum: ad medendi.n.rationem, non ad præsens institutum, pertinet. Quòd si quando sani ob vehementem ventris mordicationem, siue ob biliosi humoris multi transitum, siue ob aliud id genus, sorbitione eguerint, ijs alicam plurimum coctam, vsq; dum extabuerit, deinde colatam, atq; ita comparatam, vt ptissanę succo colato sit persimilis, sorbendam tunc exhibeto. Eadem autem lotæ alicæ parandæ est ratio.

De Tritico in aqua elixo. CAP. 7.

NIsi ipse aliquando triticum in aqua elixum comedissem, nunq̃ aliquem eius vsum in cibo esse credidissem: neque enim fame grassante ad hunc vtendi modum quis accesserit, cum suppetente tritico panem ex eo facere possit: in cœna vero, quemadmodum elixum frixum've cicer, & alia quædam semina similiter parata, pro tragematibus, quę vocant, sumuntur, ita triticum elixum à nemine sumitur: ob eas sanè causas nunquam credidissem quempiam triticum elixum esitasse. B Cum autem & ipse aliquãdo rus procul ab vrbe cum duobus adolescentibus meis ęqualibus profectus rusticos iam cœnatos deprehendissem, & mulieres sese, vt panem facerent, accingere (pane enim carebant,) vnus q; ex ipsis repente triticum in ollam coniectum coxisset, deinde sale mediocri conditum, vt ederemus, esset hortatus (cogebamur autem id facere, vt par est, qui nimirum iter confeceramus atq; esuriebamus,) abunde certe comedimus, pondus tamen in ventriculo sensimus, vt lutum ipsi incumbere videretur. Et, cum postero die nõ coxissemus, totum diem cibum ita fastidiuimus, vt nihil edere potuerimus: præterea flatulento spiritu eramus pleni, caput q; dolebat, & oculi caligabant: neque enim per aluum quidquam excreueramus, quod vnicum in cruditatibus est remedium. Rogabam igitur rusticos, num & ipsi aliquãdo elixum triticum edissent, tum quo'nam pacto fuissent ab illo affecti: illi verò & esitasse se frequenter, eádem, qua nos, necessitate compulsos responderunt, triticum q; ita præparatum graue & concoctu difficile esse edulium: quod sanè vel citra experimentum colligi facile poterat. Quando enim ne ipsius quidẽ sumpta farina (vt ante retulimus) concoctu sit facilis, nisi per salem, fermentum, misturam, triturationem, clibanum q; elaborata fuerit, quis non intelligat illaboratum triticum esse contumacissimũ? Vires tamen triticum habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutrit q; valide corpus, ac roC bur insigne ijs, qui ipso vsi fuerint, conciliat.

A.l.3.f.14. t.1. c.19.fol.309. g

De Amylo. CAP. 8.

AMylum ex tritico conficitur, partes exasperatas læuigandi vim obtinens, quæ substãtijs omnibus consistentia siccis est communis, quæ neq; astrictionem, neq; acrimoniam, neq; aliam quamuis facultatem habent insignem: quas substantias iure ἀποίους i. qualitatis, quæ sensu deprehendi queat, expertes, appellant, qualis inter humidas substantias est aqua. Cæterum amylum similem panibus lotis habet facultatem: minus enim his non lotis corpori præbet alimentũ & non calefaciens, veluti neq; calefaciunt etiã illi, cum ceteri panes calefaciant. Quod vero ad triticum in aqua elixum attinet, cum eo amylum ne cõferendum quidem est, cum palàm id tum calfaciat, tum valenter nutriat, si concoctum fuerit: id quod factu (vt diximus) est difficile.

A.l.2.t.2. cap. 59.fol.105.d

De Hordeo, & quomodo optima Ptissana paretur. CAP. 9.

HOc item semen in vsu frequenti apud homines est, quod non eandem cum tritico habet facultatem: siquidem illud palàm calefacit: hoc vero non modo nõ calefacit (quo mõ non nulla, quæ in medio sunt calefacientium & refrigerantium, vt amylũ & panis lotus) sed, quoquo modo ipso vtare, siue panes ex ipso feceris, siue ptissanam coxeris, siue ἄλφιτα i. polentam feceris, vim D quandã refrigerandi habere cernitur. Dissidet præterea à tritici natura, succi specie, quã vtrunq; ipsorum gignere consueuit: siquidem triticum, crassum ac lentum: hordeum autem, tenuem & non nihil detersorium succũ in nobis gignit. Quoquo igitur modo hordeũ paraueris, nunquam corpus calfacit, sed varie pro modo præparationis humectat ac siccat: quandoquidem polenta, quæ ex frixo hordeo est facta, siccare perspicue cernitur: ptissana autem humectat, cum saltem, vt decet, fuerit parata, hoc est cum in coctione quàm plurimum intumuerit, postea igne lento per multum ocium in chylum fuerit redacta: acetum autem ei tunc admiscetur, cum planè intumuerit: cum vero cocta exacte fuerit, sub edendi tempus salem tenuem inijcere oportet: oleum autem si initio statim inieceris, coctioni nil nocueris: aliud tamen nihil est miscendum: nisi velis anethi aut porri quidpiam, id q; initio statim, immiscere. Video autem à cocis omnibus ptissanam pessime parari: in mortario nanq; crudam ipsam tundentes, non ad ignem coquentes, dissoluunt: sunt, qui amylum etiam inijciant, vt per coctionem in chylum copiosum videatur esse redacta. Talis certe ptissana merito maxime est flatulenta, & concoctu admodum difficilis. Quæ vero in ptissana recte paranda prætermisi, ea adijcere oportet. Crudam ptissanam aliquandiu in aqua præ maceratam, deinde in mortarium iniectam manibus terere conuenit asperam quampiam rem in se habentibus, cuiusmodi est, quod vocant spartum, ex quo iumentis soleæ nectuntur: vsque

A.l.2.t.2. cap. 530.fol.155.b

eò autem

eò autem terendum, dum præpoſitus ac qui in ſuperficie eſt, cortex ſit abiectus: is enim, quo ve- E ſtitur ceu tenui tunica, non totus inter pinſendum abijcitur: quapropter & præmaceratur, & in mortario tunditur. Quòd, ſi nõ quicquid eſt aceris, deciderit, elixa ptiſſana magis quidẽ deterget, nullam autem aliam noxam accipit. Peſſima autem eſt ptiſſanæ præparatio, cum, vbi coci crudam ipſam in mortario cum aqua contuderint, deinde parumper coxerint, ἕψημα καὶ σίραιον id eſt ſapam
* κυκεῶνα. inijciunt: quidam autem cum his mel quoq; & cuminum inijciunt, cinnũ quendam verius, q̃ ptiſſanam, comparantes. Verum, quæ probe parata fuerit, vtilitates, quas memorat Hippocrates, tum ſanis tum ægrotis hominibus præſtabit: ſiquidem lentor eius (vt inquit) leuis, & continuus, & blandus eſt, & lubricus, & humidus moderate, ſitim q; arcet: & ad abluendum, ſiquid opus erit, eſt idoneus: neq; adſtrictionem habet, neq; tormina gignit: deniq; in ventriculo non exturgeſcit, ſiquidem inter coquendum intumuit, quãtum plurimum intumeſcere poterat. Hæc certe nobis in præſentia de ptiſſanæ facultate ſuffecerint, nõ medendi rationem tradentibus, ſed alimentorum duntaxat vires explicantibus, quanquam in ſermonis tranſcurſu ipſorũ vſum quoq; attingimus.

De Panibus Hordeaceis. CAP. 10.

NVnc certe ad hordeaceos panes tranſire fuerit tempeſtiuum, quos homines eodem, quo triticeos, modo parant: ſunt autem nõ modo triticeis, verum etiam olyrinis, & multo adhuc F magis typhinis, friabiliores, nihil in ſe lentoris, vtilli, habentes. Ex quo perſpicuum eſt, q exiguum corpori præbent alimentum, & potisſimum ſi facti ex peiore hordeo fuerint, ex quo Hippocrates ne ptiſſanam quidem fieri voluit: neq; enim, dum coquitur, ſuccum copioſum ex ſe ipſo emittit. Laudatisſimum autem eſt, quod candidum, vbi pinſitum eſt, apparet, non nihil q; denſitatis ac ponderis (quantum hordeo datum eſt) habet. Porrò, quod totum plenum eſt, & circunſcriptionẽ externam habet tẽſam, melius eo eſt, quod gracile eſt ac rugoſum. Verum hoc quidem ſeminum omnium commune tibi eſto indicium: niſi forte aliquando molẽ multo, q̃ pro ſua natura, habeant maiorem, ſint q; molliora ac laxiora: ſcito enim ea humiditatem habere ſuperfluam, prædictis q; eſſe deteriora. Ob eam q; cauſam non conuenit ijs poſt collectionem vti: ſed, vbi ea in locis ſiccis repoſueris, diu ab eis abſtinere, quò interea pars quidem humoris ſuperflui exhalet, pars aũt etiam coquatur, quoad ſiccata mediocriter contrahantur. Defluit.n. à plantis, ſeminibus, & fructibus, poſt, q̃ collecta fuerint ac repoſita, primum quidem quicquid in ipſis aquoſum eſt ac tenue, poſt aũt & non nihil humidi naturalis. Cum.n. ſubſtantiam habent iuſto ſicciorem, ſunt ijs deteriora, quæ ad ſummum bonę habitudinis peruenerunt, non tamen iam omnino ſunt praua: quinimmo ijs affectibus, quos ſiccando corrigere oportet, ſunt vtiliora. Quæ aũt diutisſime fuerunt repoſita, G vires habent imbecilliores. Huius porrò terminus ſit, cum ab ipſis diuiſis quaſi puluis quidam tenuis excidit. Hæc itaq; ſemel nunc dicta, in omnibus memoria teneto: non.n. libenter de ijſdem ſæpe eadẽ repeto, niſi q̃n neceſſe videtur nudum duntaxat caput memoriæ cauſa repetere. Ad panes aũt hordeaceos, de quibus dicere inſtitueramus, reuerſi dicamus in ijs quoq; quaſdam eſſe differentias, illis, quas paulo ante in triticeis recenſuimus, reſpondentes: omnes nanq; triticeis multo minus alunt: qui tamen ex pręſtantisſimo hordeo conficiuntur, minus à triticeis in eo ſuperãtur: qui vero ex laxo ac leui, panibus furfuraceis reſpondent: panes aũt ex hordeo huiuſmodi citisſime per aluũ ſubducuntur, quod & reliquis non minimũ accidit, ſi triticeis eos contuleris. Quæ porrò inter hos mediæ panũ hordeaceorũ ſunt ꝑparationes, ſimiles ſunt ijs, quas in triticeis retulimus.

De Polenta, quæ Græce Αλφιτον *dicitur.* CAP. 11.

EX recenti hordeo mediocriter frixo laudatisſima fit polenta, cuius ſi copia non ſit, non nunquam & ex alijs ipſam conficimus. Cum autem polenta omnis, quæ recte ſit facta, boni ſit
* σάχυν. odoris, ea eſt ſuaueolentisſima, quæ ex optimo ac recenti hordeo, & quod ariſtã non admodum habeat ſiccam, eſt confecta. Compluribus autem per ſanitatem mos eſt eam ſapa & vino dulci mulſo q; commiſtis, non nunquam ſola etiam aqua conſperſam, æſtate duabus tribus ve ante bal- H neum horis bibere: aiunt q; ſentire ſe hoc potu ſiti liberari. Si tamen cum vino auſtero fuerit epota, ventrem deſiccat. Polenta autem gentes quædam pro pane vtuntur: quod ego ruſticos in Cypro facere ſum conſpicatus, tametſi ij frumenti plurimum metant. Veteres autem militibus etiam polentam præbebant: Romani tamen milites ipſius imbecillitatem damnantes, ea non amplius nunc vtuntur: exiguum enim corpori alimentum dat, priuatis quidem & omni exercitatione ab ſtinentibus, ſatis multum: ijs autem, qui quoquo modo exercentur, minus, quàm ſat eſt. Porrò ex
* φυραθέντων ijs humidis* frixis fiunt mazæ, de quibus deinceps diſſeremus: præſertim cum Philotimus in primo libro de alimentis de ipſis copioſius diſputans, quod in eis tamen erat vtilisſimum, indeterminatum reliquerit.

De Maza CAP. 12.

CViuſque eduliorum vires potes vel ante certam experientiam, ex ipſius natura conijcere. Etenim perſpicacis ingenij viro farina, quæ plane tenuis eſt & alba & ab omni furfurea ſubſtantia pura, ſatis intelligetur in ventriculo quoque citius ac magis alterari, eo q; probius concoqui, & facilius in corpus diſtribui, promptius q; nutrire, vt quæ tota corporibus alendis aſſimiletur atque apponatur: quod autem in ipſa furfureum eſt ac durum, vt extrinſecus in aqua diſſolui

non

A non cernitur, eadem ratione ne in ventriculo quidem madefactum dissoluitur, sed totum, vt sumptum fuerat, indiuiduum permanet atq; inconfectũ. Hoc igitur non potest nec probe concoqui, nec distribui propterea, ꝙ venarum orificijs, quæ ad ventriculum & ad intestina pertinent, nihil prorsus cõgruit, neq; illabitur: quas res necessario sequitur, tum vt maior stercoris vis ex ipso aceruetur, tum vt citius subsideat, partim propter ipsius copiæ pondus, partim etiam ꝙ furfureũ omne qualitatem habet deterioriam. Quæ omnia siquis reputet, intelliget tantum mazam in alendo corpore ab hordeaceis panibus relinqui, quantum hi à triticeis relinquuntur: quippe, cum hordeum initio suapte natura furfureum habeat non paucum, frixum iam illud ipsum habet tum siccius, tum fractu ac comminutu difficilius: siccius autem est id, quod in hoc est præstantius, ex quo corpus sumebat alimentum. Quo fit, vt maza panibus hordeaceis ægrius coquatur, magis q; ventriculum flatu impleat: in quo etiam, si diutius manserit, turbationem excitat: citius autem subducitur † si commista diutius fuerit ac subacta: quod, si mel quoq; addatur, citius etiam ob id ventrem ad excretionem incitabit. Ceterum, quod Philotimus opinatur, succum crassum glutinosum ac frigidum ex omni maza generari (quem ipse cum præceptore suo Praxagora vitreum appellat) secus profecto habet, cum polenta neq; lentorem habeat, quod alicę inest maxime, nec multum nu-B triat. At illum fefellit maza copiosior, ac diutius in vino dulci & sapa macerata (quam ipse, quemadmodum Athenienses, τριπτὴν i. tritam appellauit,) quod enim in ea triticeæ massæ respõdet, ductile est ac glutinosum cum ob diuturnam macerationẽ, tum ob humoris polentæ cõmmisti crassitiem. Quemadmodum aũt tritura multa cum crasso liquore facit, vt trita farina, lenta appareat, etiã si ea ex milio sit, ad eundem modum succus ptissanæ apparet lentus, tametsi nihil in sese habeat glutinosum neq; emplasticum, sed contra deterioriũ atq; incisoriũ: quod in cute nostra indicat, ipsius sordes eluens. Quod, si paulo post, q̃ cuipiam sorbendam ipsam exhibueris, vomere ipsum feceris, pituitam, quæ in ventriculo continebatur, detergebit, & omnia vomitu simul cum ea eijciet.

† φυραθεῖσα καὶ τριφθεῖσα μέχρι πλείονος.

* φυραθεῖσα.

* μεμαλάχθαι.

* μέχθιντος.

De Typha, Olyra, & Zeia. CAP. 13.

Mnesitheus quidem typhas tertio loco post triticum & hordeum numerat: Diocles autem de ipsis tradit negligentius, compendiosum scribendi genus diffusæ accuratæ q; explanationi præponens: eodem certe compendio de tritico, hordeo, alijs q; multis tradidit. Paulo autem de his Praxagoras, ac Mnesitheus, quàm Diocles, copiosius scripserunt: attamen ne ipsi quidem satis faciunt. Philotimus vero de quibusdam admodum copiose, de alijs autem egit ieiune: sunt &, quorum ne meminit quidem, quemadmodum nec zeię: perspicuum autem est, quod nec pręceptor C eius Praxagoras, quandoquidem Philotimus non modo eorum, quæ ille scripsisset, nihil prætermisit, sed pleraque etiam perpoliuit, atque adiunxit. Illud vero mirum videri debet, quod ne is quidem, qui librum de ratione victus composuit, qui Hippocrati est adscriptus (quisquis is vir antiquus fuerit) nominis zeiæ mentionem vnquam fecerit: quod, si typhas à non nullis putabat appellari zeias, id ipsum significasse oportuit. Verum satius forte fuerit ipsorum verba adscripsisse. Diocles ergo in primo libro de sanitate tuenda ad Plistarchum (in quo ciborum facultates explicat) sic scribit: Post hordeum autem ac triticum facultatibus sequuntur omnium maxime olyrę, typhę, zeię, panicum, milium. In quibusdam autem exemplaribus zeiæ nomen omnino non est: quin & in quibusdam, non facultatibus, sed vtilitatibus, scriptum est hoc modo: Post hordeum ac triticum vtilitatibus sequuntur omnium maxime olyræ, typhę, panicum, & milium. perinde, ac si olyra semen esset à typha diuersum. Mnesitheus autem vno semine duo nomina ait contineri, scribens ad hunc modum: Ex seminibus ad nutritionem sunt appositissima triticum & hordeum: quod autem hæc deinceps sequitur, duplici quidem nomine nuncupatur, eadẽ tamen res est, alij enim typham, alij olyram nominant. Deinceps ista adiungit: Post hæc autem sunt zeia, milium, & panicum. Diocli certe ea de typha & olyra scribere, quæ modo adscripsi, sa-D tis visum fuit: Mnesitheus vero particulatim quoque de ijs postea tractauit, primum quidem de tritico & hordeo, mox de typhis, scribens his verbis: Reliquorum vero seminum typha quidem est optima, nã & nutrit admodum, neque magno negocio conficitur. Panem autem ex zeia nemo affatim citra sanitatis dispendium mandit: quod, siquis ei pani non assuerit, etiam si minimum sumpserit, ægrotabit, est enim grauis & concoctu difficilis: qui vero regionem colunt vehementer frigidam, eo semine coguntur nutriri, ipsum'que serere, quod frigoribus perstrenue resistat: Atq; hi principio quidem paulatim edere assuescunt, tum quia ingrati odoris est cibus, tum quia rarus est in eiusmodi regionibus frugum prouentus: post autem, quod familiare sit edulium, accidit, vt facillime in corporibus conficiatur. In summa autem statuere oportet zeiam grauem esse ac concoctu difficilem, firmam ac membranosam. Ex his Mnesitheus apertissime indicauit, cuiusmodi semen vocare velit zeiam, quæ in frigidis regionibus colitur. Equidem nec ipse regiones omnes hybernas peragraui: nec ab alijs audiui, qui eas perlustrassent, semen aliquod esse frumentaceum, quod incolæ zeiam aut zeam appellarent: vtroque enim modo scriptum inuenitur, in alijs priore syllaba in ε & ι, in alijs autem in ε tantum desinente. Credere tamen possum fieri potuisse, vt Græci semen id sic appellarint, barbari autem proprium ipsi nomen indiderint. Conspicatus autem in multis Thraciæ & Macedoniæ agris non àristam modo, sed

A. l. 2. t. 2. cap. 313. fol. 134. c

* στάχυν.

& plantam totam noſtræ typhæ in Aſia ſimillimam, interrogaui, quod'nā apud illos homines ha- E
beret nomen: qui mihi omnes reſponderunt plantam totam & eius ſemen βρίζαν appellari, priore ſyllaba tribus his literis ſcripta, βρι, ſequente ζ & α, in recto ſaltem caſu, in accuſatiuo aūt cum litera ν. Ex hoc porrò ſemine panis fit grauis odoris, & ater, mēbranoſam (vt Mneſitheus ſcripſit) ſubſtantiam habens: quòd ſi nigrum quoq; panem, qui ex zeia fit, eſſe adſcripſiſſet, facilius crederem id eſſe ſemen, quod ab eo zeia nominatur. Eſt itē in frigidiſſimis Bithyniæ locis ſemen quoddā, quod zeopyrum nominatur, prima ſyllaba ι non habente, vt apud Homerum habet, cum ait:

Et zeia & triticum cum fœcundo hordeo & albo.

Ex eo autem panis fit præſtantior, q̃ qui in Macedonia aut Thracia ex briza conficitur. Ac ferè, quemadmodum nomē ipſum zeopyrum ex vtroq; nomine, zea ſcilicet, & pyro, ideſt tritico cōponitur, ſic & ſubſtantia eius inter vtrunq; media quodāmodo eſt, vt ſi ex vtroq; eſſet cōmiſta: proinde quanto tritico eſt deterius, tanto thracia briza eſt præſtantius. Porrò vrbium nomina, in quibus ſemen id prouenit, ſunt Nicea, Pruſa, Craſſopolis, Claudiopolis, Heliópolis, & Doryle, quod quidem extremum eſt Phrygiæ aſiaticæ oppidum: habet autem & Phrygia ipſa ſemen eiuſmodi in agro proueniens, quemadmodum & aliæ quædam vrbes finitimæ. Videre autem eſt panem, qui ex hoc ſemine conficitur, tanto eo, qui ex briza in Thracia & Macedonia fit, eſſe meliorem, F quanto triticeo eſt deterior. Meminit zeę & Theophraſtus libro ſeptimo de plantis, ſic ſcribens: Inter ea, quæ tritico hordeo q; ſunt ſimilia, vt zeia, olyra, typha, auena, & ægilops, zeia eſt firmiſſima, copioſiſſime q; fructificat, multiplicem altam q; radicem effundit, culmo multiplici & craſſo aſſurgens, fructus autem eſt leuiſſimus, & cunctis animalibus admodum iucundus. Deinde ſubdit: Typha autem omnium eſt leuiſſima: nam calamum vnicum, eum q; tenuem habet: quare ſolum gracilius, nec, vti zeia, pingue ac fertile expoſcit. Poſt hæc ſubiungit: Sunt autem hæc duo, zeia ſcilicet & typha tritico ſimillima. Hęc quidem de zeia Teophraſtus: Herodotus autem libro ſecundo ad verbum hæc ſcribit: Tritico hordeo q; plerię victitant: apud Ægyptios vero his in victu vti, ſummum dedecus putatur, vtuntur autem olyris, quas alij zeias cum z nominant. Dioſcorides quoq; in ſecundo de medica materia, hæc ſcribit: Zeiæ duplex eſt genus, quorum alterū ſimplex, alterum δίκοκκον nominatur, quòd ſemen duabus membranis cōcluſum gerat: nutrit autem hordeo valentius, tum ſtomachum iuuat. Panis ex ea fit, qui minus tritico nutrit. Crimnon autem, quod ex zeia & tritico fit, eſt q; in tritura craſſior farinæ pars, ex qua fit puls, nutrit abunde, & facile conficitur: quod vero ex zeia fit, ventrem magis cohibet, potiſſimum ſi torrefacta prius fuerit. Præterea olyra eiuſdem cum zeia eſt generis, ſed minus aliquanto nutrit: panis quoque ex G hac fit, & crimnon. Athera autem fit ex zeia trita tenuiter ſub mola: ſorbetur autem non ſecus ac liquida pulticula: pueris q; eſt accommoda: in cataplaſmatis q; ea vtimur. Tragi ſemen, alicæ eſt quidem ſimile, nutrit autem multo minus, quàm zeia, quod multum aceris habeat: ob id & concoctu eſt difficilior, & aluum magis mollit. De zeia igitur hæc ſufficiant. Mneſitheum profecto iure quis demiretur, quòd diſcrimen inter olyram ac typham non nouerit: vtrunq; enim in Aſia eſt frequens, & potiſſimum in regione, quæ eſt ſupra Pergamum, adeo, vt ruſtici ipſi panibus ex ipſis factis ſemper vtantur propterea, quòd triticum omne in oppida comportent. Olyrini ſanè, ſi modo ex bona olyra fiant, poſt triticeos ſaltem ſunt præſtantiſſimi, ſecundi autem ab his ſunt typhini: quòd, ſi olyrini ex vitioſo ſemine ſint facti, typhini non erunt eis inferiores. Calidi vero panes ex laudatiſſima typha facti, olyrinis longe ſunt præſtantiores, aſſeruati vero deteriores ſeipſis euadunt: cum enim maſſa illorum ſit tenax ac ductilis, denſatur maiorem in modum, & maxime cum negligenter parati fuerint, adeo, vt qui panem huiuſcemodi poſt vnum aut duos dies ac multo magis ſequentes aliquot comederit, putaturus ſit lutum ventriculo ſuo ineſſe: at, calidus adhuc cum eſt, ab ipſis etiam vrbanis expetitur, ipſum'que cum caſeo quodam mandunt, quem vernaculo nomine oxygalactinon appellant: porrò hunc quoque tenerum H eſſe oportet, & ipſum panem calorem clibani adhuc retinere. Qui certe in hunc modum eſt aſſatus, non ruſticis modo, ſed vrbanis quoque hominibus, in delicijs habetur: qui vero trium quatuor've dierum eſt, vel ipſis ruſticis manditur inſuauius: præterea concoctu eſt difficilior, ac tardius per aluum ſubducitur, quæ calido minime accidunt: qui, tametſi hordaceo, quod ad deiectionem pertinet, multum relinquitur, non tamen in eo adeo, vt miliaceus, eſt vituperandus: quin etiam corpus admodum, dum calidus eſt, nutrit, vt penè triticeo ſyncomiſto par ſit. Habet autem typhæ ſemen extrinſecus corticem veluti olyra, & hordeum: verum decorticatum, in panes congeritur, omnino q; vſui accommodatur: nam & ex aqua manditur elixum, haud aliter, ac vocatus à ruſticis apothermus, ſapa (quam alij σίραιον, nos ἕψημα vocamus) iniecta: nonnunquam etiam cum ſale eſitatur, quo modo me triticum ipſum retuli comediſſe. Ex nobiliſſima autem olyra, cum, vt decet, fuerit decorticata, nominatum tragum conficiunt, quo plerique vtuntur primum in aqua decoquentes, deinde ea effuſa, ſapam aut vinum dulce aut mulſum infundentes: ſuperinijciunt & pineas nuces aqua præmaceratas, donec plurimum intumuerint. Quidam autem ſemen hoc, genere quidem, non tamen ſpecie, cum olyris idem eſſe affirmant. Sunt autem & alia permulta ſemina prædictis quidem adſimilia, non tamen eadem penitus ſpecie, quę

*Alij legūt Iuhopolis.

A ciæ, quæ partim in hordei ac typhæ, partim in typhæ olyræ q;, aut olyræ & tritici medio sunt loco: quædã verò ad olyræ, alia ad hordei aut typhę, alia ad tritici: ceu alia ad panici, alia ad milij naturam, proxime accedunt: quę, nomina habent, alia simplicia, vt in Italia ex quo alicã faciunt, alia cõposita, vt in Capadocia quod vocãt gymnocrithon id est hordeũ nudũ ac corticis expers, in Bithynia autem zeopyron. Verum satius fuerit eiusmodi nominum ac seminum disquisitione omissa, de omnibus communi quodam sermone tractare. Quæ igitur parua mole multam reddunt substantiam, eam q; crassam ac viscidam, optimi sunt succi, ac multi alimenti, non tamen facile per aluum secedunt: quę vero his sunt contraria, mollem quidem ac laxam habent substantiam, partes autem ipsorum surfureæ citius quidem subducuntur, sed alunt minus. In his ipsis, quæ graueolẽtia sunt, & gustum quendam habent iniucundum, perspicuũ est, q; omnia & praui succi sunt, & coctu difficilia. Quoniã aũt exiguæ moli permultũ insit substantiæ, tũ ex pondere, cũ in statera appendũtur, tum ex farinæ copia cognosces: ea nanque copiosa in ijs seminibus, quæ compacta densa q; sunt substantia, ab exigua mole redditur. Porrò caliditatis & frigiditatis discrimen, ante quidem, q̃ edãtur atq; intrò in corpus sumantur, cum ex colore et gustu facile tibi erit colligere, tum etiam ex vsu, quem nobis foris applicata adferunt: postea autem, quàm esitata atq; intrò in corpus sumpta fuerint, exactam sui dignotionem ac sensum, dum in ventre sunt, ijs, qui sumpserint, adferunt, q; calfa-

B ciant aut refrigerent, aut neutrum horum manifeste efficiant. Quòd vero ad colorem naturalem attinet, in hordeis quidem & olyris est albus, in triticis autem subflauus, typhæ autem vel triticis sunt flauiores. Quin & harum corpus coactum est ac densum, quod fortassis ad seminis paruitatem non nihil adfert momenti: est enim id tritico longe exilius: quanquam non desint, qui ipsum quoq; in tritici numero ponant, & quod apud Homerũ equis dicitur, vbi illos Hector ita affatur,

Triticum enim vobis primum prædulce ferebam;

de typhæ semine dictum esse aiunt, esse enim illam equis paruum triticum eam q; ipsos sine noxa mandere, verum autem triticum non sine noxa. Nec absurde certe typham quis triticum exile vocauerit, cum ei & colore & densitate & caliditate sit adsimilis.

De Auena, quæ Bromus dicitur. CAP. 14.

HOc semen in Asia est frequentissimum, & potissimum in Mysia, quæ est supra Pergamum, vbi & typhæ & olyræ vberrimus est prouentus. Iumentorum autem est alimentum, non hominum, nisi vtiq; aliquando extrema fame ad panes ex eo quoq; semine conficiendos compellantur: citra famem autem coctum ex aqua manditur cum vino dulci, aut sapa, aut mulso non aliter,

C quàm typha. Calidum autem est admodum, non secus ac illa: quanquam non ęque est durum, ex quo minus quoque corpus nutrit: & panis, qui ex eo fit, alioqui est insuauis, nõ tamen aluum aut sistit, aut proritat, sed, quod ad id saltem pertinet, medium locum obtinet.

De Milio & Panico, quod Elymon & Melinen vocant. CAP. 15.

A.l.2. t. 2. ca. 288.fol.131.t.g — HIs item in pane non nunquã vtuntur vrgente dictarum frugum penuria: panis tamen, qui es eis fit, exigui "est alimenti, ac frigidus: perspicuum q; est, q; præaridus est ac friabilis, nihil enim in se habet neq; lentoris neq; pinguitudinis: iure ergo aluum humentem desiccat. Agricolę autem horum farinam coquentes, deinde adipem suillam aut oleum miscentes, esitant. Porrò miliũ ad omnia panico est præstantius, suauius q; editur, faciliùs concoquitur, ventrem minus sistit, * facile magis nutrit. Non nunquam autem rustici farinam ipsorum lacti incoctam mandunt non aliter, quàm tritici: & liquet, quòd id edulium, ipsum per se sumptum, tanto est præstantius, quanto lac vtriusq; seminis naturam ad boni succi procreationem alia q; omnia excellit: dico autem alia omnia, concoctionem, ventris subductionem, distributionem, & ipsam in edendo dulcedinem ac voluptatem. Nihil enim suauitatis seminibus inest, præsertim panico, quod in nostra Asia nascitur: nam apud alias gentes, vt in Italia, multo melius prouenit.

D

De Leguminibus CAP. 16.

LEgumina appellant ea cerealia semina, ex quibus panis non fit, vt puta fabas, pisa, cicera, lentes, lupinos, oryzam, eruum, cicerculas, aracos, eruilia, phaselos, fœnum græcum, aphacen, & si qua sunt similia. De quorum omnium facultate deinceps tractabimus, vt, cum ea nota fuerint, vsus ipsorum minus sit noxius.

De Oryza. CAP. 17.

A.l.2. t. 2. ca. 560.fol. 159.g — SEmine "hoc omnes in sistenda aluo vtuntur, ipsum eodem modo, quo alicam, coquentes: difficilius tamen, quàm alica, conficitur, & minus alit, ceu vtiq; & in edendi suauitate ab ea quàm plurimum relinquitur.

De Lentibus. CAP. 18.

NEque ex his panem quis facit, aridę enim sunt ac friabiles: corticem q; habent adstringẽtem: &, quæ ipsorum est velut caro, crassi est succi ac terrei, austeram qualitatem habens exiguã, cuius cortex multæ est particeps. Succus porrò in ipsis est, vt ante retulimus, adstringenti contrarius: quocirca, si quis in aqua ipsas coxerit, & deinde aquam sale, aut garo, aũt cũ ipsis oleo cõdiens * et sumpserit, potus is aluum deijcit. At ex his decoctis lentibus, ad eum modum, quem retulimus,

lens apparata, facultatem habet succo contrariam, vt quę ventris fluxus siccet, stomachum intestina & totum deniq; ventrem corroboret: quam ob rem cœliacis & dysentericis cibus est accommodus. Lens verò decorticata, vt illam adstringendi vehementiam, & ea, quæ ipsam consequuntur, amittit, ita magis nutrit, q̃ quæ cortice spoliata non est: succum "crassum prauum q; gignit, tarde q; commeat, non tñ alui fluxus desiccat, vti ea, cui cortex non est ademptus. Iure igitur, qui largius hoc edulio vtuntur, elephantiasim, quam vocant, & cancros incurrunt: siquidem crassa sicca q; cibaria succo melancholico generando sunt idonea. Quare ijs duntaxat, quibus aquea in carnibus est cachexia, lens in cibo vtiliter præbetur, sicuti aridis et squallentibus, admodum damnose. Eandem ob causam visum integrum & inculpatum hebetat, ipsum immoderate exiccans: ei verò, qui contrario modo se habet, confert. Menstruis autem purgationibus non est accomoda, crassum.n. & tardifluum sanguinē reddit: at muliebri nuncupato profluuio est vtilissima. Cum autē ptisana in eo saltem contrariam ipsi habeat facultatem, ex amborum mistione præstantissimum edulium componitur, quod homines nostrates phacoptissanam nuncupant, vtrunque haud æquali portione miscentes, sed ptissanæ minus injcientes, vt quæ in succum vertatur & in molem magnam attollatur, lens autem cocta exiguum quēdam tumorem asciscat: hoc tñ edulium eodē, quo ptisana, modo paratur, præterq̃ ꝙ satureia aut pulegium adjcitur: quo fit, vt suauius simul & concoctu facilius reddatur, cum ptissana illis minime gaudeat, sed solo anetho porro q; sit contenta. Pessime autem coqui diuitibus lentem sapa adparāt, quandoquidē lens haudquaq̃ incrassantiū mistionem postulat, sed humidorum potius, & quæ suam ipsius crassitiem incidant: cui verò sapa commiscetur, iecoris obstructiones solet gignere visceris q; huius ac lienis inflammationes inauget, nisi melle addito melior fiat: perspicuum autem est, ꝙ et scirrhosos visceris vtriusq; affectus exacerbat. Quòd, si suillā simul libeat coquere, ptissanę quidem recentem: lenti autem sale iam diu cōditam reperies accommodam: veluti sanè, quæ inter eas est media, quam νεαλῆ id est nuper salsam, appellant, phacoptissanæ est accommoda, tum si suauitatem, tum etiam si coctionem spectes. Magis tamen lens cum salsis carnibus esitata crassos humores augebit: nam hæ quoque sanguinem crassiorem & melancholicum magis generant: quapropter non est his copiosius vtendum, & maxime si cui corpus sit aut melancholicum, aut crasso, aut (vt omnia cōplectar) prauo succo abundet. Hæc eadem & de regionibus, anni temporibus, & aeris constitutionibus, in quoq; edulio intelligere oportet, ac autumno quidem melancholicis cibis ac siccantibus abstinere, hyeme verò eis vti, quemadmodum sanè æstate humectantibus & refrigerantibus, vere autem, quòd medij sit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere. Est porrò mediorum nō vna species, quædam enim sunt huiusmodi, quòd extremorum omnino sint expertia: quędam autem, ex amborum ęquè pollentium mistione mediocritatem sunt adepta: quod paulo ante dixi, cum quis ptisanę lentem cōmiscuerit. Sic & teutlophacen {quæ ex beta & lente mistis ita nominatur} Heraclides Tarentinus non sanis modo, verum etiam ægrotantibus exhibebat: est enim id edulium medium, ex pugnantibus compositum, quare beta quidem minus subsidet, lens autem magis subducitur. Perspicuum autem est, quòd succus teutlophaces, qui in corpus distribuitur, ex amborum facultate, lētis videlicet ac betæ, est mistus.

A.l.2.tex.2.ca.438.fol.143.h

E

F

G

De Fabis. CAP. 19.

FAbarum quoque vsus est multiplex, quippe ex ijs conficitur puls, Græcis ἔτνος, tum liquida in ollis, tum spissa in patinis. Tertius præterea ipsam præparandi est modus, qui fit cum ptissana: & plurimo sanè hoc edulio gladiatores quotidie apud nos vtuntur, corporis habitum carne non densa nec constricta (cuiusmodi est suilla) implentes, sed quodam modo fungosiore. Flatulentus autē est is cibus, etiam si elixatus diutissime fuerit, ac quouis modo paratus, cum tamē "ptisana tempore, quo coquitur, flatum omnē deponat: qui autem animum attendūt, eos q; affectus, qui cibos singulos manent, animo adsequuntur, sentiunt in toto corpore velut à spiritu flatulento tensionem quandam, potissimum si quis huic cibo non est assuetus, aut ipsum non belle percoctum sumpserit. Habent autem fabę substantiam non densam nec grauem, sed fungosam ac leuē, quę vim quandam, quo modo ptissana, habet detergendi: apparet enim perspicue ipsarum farinā, sordes à cute detergere, quod mangones ac mulieres intelligentes, in balneis quotidie fabarum farina vtuntur, quemadmodum alij nitro, atque aphronitro, & in summa detergentibus: hac præterea & faciem inungunt, quemadmodum ptisana, tollit enim lentes, quæ in summa cute apparent, & quam vocant ἔφηλιν. Ob hanc sanè facultatem ventrem non cunctanter permeat, vt quæ crassi sunt succi ac lenti, quæ q; nullam detergendi habent facultatem, cuiusmodi esse diximus alicam, tragum, similaginem, & amylum. Cum autē fabarum puls sit flatulenta, multo adhuc magis erunt flatulentæ, si quis integris ipsis coctis vtatur. Si tamen frixæ fuerint (quidam.n. hoc modo tragematum vice vtuntur) flatum quidem deponunt, sed concoctu sunt difficillimę, tardeq; prætereūt, & crassi succi alimentum corpori exhibent. Quòd si virides, prius, q̃ maturæ sint atque exiccatæ, edantur, idem eis accidet, quod fructibus omnibus, quos ante perfectā maturitatē mandimus: humidius.s. alimentum corpori præbebunt, ob id q; excrementosius non in intestinis modo, sed in toto etiā habitu: merito igitur fabę huiusmodi minus quidem nutriunt, sed promptius dejciūtur.

A.l.4.f.1.t.2.c.8.fol.419.g

H

Pleriq;

A Pleriq; aũt hominum non crudas modo fabas virides comedunt, verum ẽt cum suilla eas elixant veluti olera, ruri vero cum caprina & ouilla. Alij fabas inflare sentientes, cæpas admiscent, cum pultem in patinis ex ipsis struunt. Sunt, qui cæpas crudas nec simul elixas cum ipsa mandant: quidquid enim omnibus cibarijs inest flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur.

De Faba Aegyptia. CAP. 20.

A.l.2.t.2. ca. 140. fol. 126.d

FAba Ægyptia, sicuti nostram magnitudine longè superat, ita & naturam habet "humidiorem magis q; excrementitiam. Quod, si memoria tenes, quæ de eiusdem quidem generis leguminibus, verum temperamento humidioribus, & ob id magis, quàm prædicta, in coctione excretione distributione & nutritione excrementosis dicta sunt, non est, quod plura nunc de hac faba audire desideres, cum possis ex ijs, quæ de ea, quæ apud nos est, didicisti, ad illam transire.

De Pisis. CAP. 21.

A.l. 2. t.2. ca. 481. fol. 149.2

PIsa tota "substantia cum fabis quandam habent similitudinem: eodem q; cum fabis modo sumuntur. His duabus tñ rebus ab eis discrepant, tum ꝙ non æquè, ac fabe, sunt flatulenta; tum etiam quod detergendi facultatem non habent: ideo q; segnius, quàm illæ, per aluum secedunt.

De Ciceribus. CAP. 22.

B NOn admodum consuetum est vrbanis hominibus ex ciceribus pultem conficere: à rusticis vero non nunq̃ vidi parari, quemadmodũ & ipsorum farinam cum lacte elixari: non enim vt fabæ & pisa, possunt comminui, vt ex ipso fracto pulmentum, quod ἐρυγμὸς dicitur, fiat. Apud multas aũt gentes mos est cicera in aqua elixa mandere: non nulli vero nuda ipsa sola, alij sale modico condientes esitant: nostrates vero ex siccis caseis quiddã farinæ simile facientes, id ipsis aspergunt. Est aũt "cicer edulium non minus, q̃ faba, flatulẽtum, sed valentius nutrit, q̃ illa: ad venerem aũt incitat, creditum q; etiam est semen generare: vnde quidam equis admissarijs ipsum exhibent. Inest præterea ciceribus facultas abstergendi maior, q̃ fabis, adeo, vt quidam ex ipsis calculos in renibus constantes manifeste comminuant: nigra autem sunt ea atq; exigua, in Bithynia maximè prouenientia, arietina q; ipsa nuncupant: satius autem est succum ipsorum in aqua coctum bibere. Vtuntur autem homines & ciceribus adhuc virentibus, ante, q̃ sint matura, quo modo & fabis: nuper autem, cum de fabis ageremus, sermonem fecimus omnibus immaturis fructibus communem. Eadẽ porrò & de frixis ciceribus audiuisse existima, quæ de fabis frixis diximus: quando quidem frixa omnia flatum quidem deponunt, verum difficilius coquuntur, & ventrem magis sistunt, crassioris q; succi alimentum corpori exhibent.

A.l. 2. t 2. ca. 128. fol. 114 c

*quædam.

De Lupinis: &, quæ humida consistentia, quæq; dura sunt, quod Alimentum corpori præbeant. CAP. 23.

C HOc quoq; semen πολύχρηστον id est frequentis vsus, esse nouimus, secundum alteram eius vocabuli πολυχρήστου significationem: quandoquidem rem aliquam ita appellãt, tum quæ multis corporis affectibus conuenit, tum quæ omnibus aut plurimis hominibus est in vsu, etiã si vtendi ipsa omnibus vnica sit necessitas. Secundum igitur hanc secundam significationem lupinus legumen est multi vsus: elixus enim deinde in aqua dulci maceratus tantisper, donec in ea omnem sibi ingenitam exuerit insuauitatem, ita demum manditur cum garo ac oxygaro, vel etiam sine his, sale mediocri conditus, non quo modo hordeum, & alia, quæ variè apparantur. Est autẽ duræ ac terrestris substantiæ: quocirca, concoctu sit difficilis, succum q; crassum gignat, est necesse, ex quo non probè in venis confecto crudus propriè appellatus succus aceruatur. † Cæterùm, cum inter parandũ, quicquid habuit "amaritudinis, deponat, τοῖς ἀποίοις ἐς πρὸς τὴν αἴσθησιν, id est qualitatis, quæ sensu deprehendatur, expertibus, similis euadit. Par igitur est ipsum neq; ad deiectionẽ, neq; vt adstringentia, ad fluentis ventris cohibitionẽ, esse accommodum, sed tardè permeare, & difficulter deijci ac pertransire: quandoquidem medici cibos eius generis sic appellant, qui nullã eminentem habent qualitatem, quæ aluum ad excernendum incitet, aut ipsum excernere prohibeat. Illæ

A.l. 2. t. 2. ca. 440. fol. 144.c

D quidem qualitates alimentis insunt, non tanq̃ alimentis, sed tanq̃ medicamẽtis. Quæ vero nullam eiusmodi qualitatem habent manifestam, à medicis quidem iure ἄποια appellantur: secundum autem differentiam, quæ in humiditate & siccitate, crassitie ac lentore, spectatur, accidit ipsis, vt tardè aut celeriter transeant, aut medio modo inter hæc duo se habeant: humidis quidem ac lubricis, vt celeriter: duris autem & siccis, veluti lupino, tardè transeant: quæ verò in memoratis differentijs medium inter hæc locum obtinent, nec celeritatem insignem nec tarditatem in deijciendo efficiãt. Hæc ergo quemadmodum de omnibus communiter, ita & hęc nosse itẽ oportet, ꝙ omnia scilicet quæ consistentia sunt humidiora, exiguum corpori dant alimentum, quod celeriter in halitus exhauritur ac digeritur, vt rursus alio non multo post sit opus: contra dura & terrestria, perdurabile, copiosum, & quod ægre digeratur, corpori dant alimentum: quod, si glutinis quoq; non nihil habeant, multo hæc omnia euidentius efficient. Constat item hæc non facile concoqui, ceu vtique nec facile in sanguinem verti, nec solidis animalis partibus assimilari: quod si ita est, nec celeriter nutrient: cum tamen victa fuerint, alimentum corpori dant copiosum.

† Ioachinus Martinius, qui hūc librũ trãstulit, totũ hunc ordinem imutauit. ita enimtrãstulit. Cæterũ quũ inter parandum quicquid habuit amaritudinis, amiserit, τοῖς ἀποίοισι, quà litatus experti bus ĩsipidis' ue similis euadit. sic enim edulia quædã medici appellant nulla præpollenti qualitate duntaxat q̃ sensu percipiatur pdita, qua vel aluum ad excretionem irritare vel ab excretiõe coercere queant. proinde cõsentaneũ est lupinũ nec deiectioni, nec alui fluentis retentioni, vt adstringentia, appositum esse: haud tamen sine ratiõe tardus & egestu transitu q; difficilis efficitur. Illæ quidem & c.

De Fœno Græco. CAP. 24.

A.l. 2. t. 2. ca. 246. fol. 127.c

SEmen hoc non τῆλις modo, sed & βούκερας id est bouis cornu: à non nullis autem αἰγόκερας id est capræ cornu, appellatur. Inter manifesto autem calfaciẽtia "cẽsetur, eũdem q; hominibus

in cibo

in cibo vsum præstat, quem lupini. Præsumitur enim ipsum cũ garo, alui subducendę gratia: est q; E huic rei multo, quàm lupini, accommodatius, cum nihil ex propria substantia habeat, quod transitum remoretur. Manditur autem & cum aceto & garo, sicut lupini. Multi præterea & fœnum gręcum & lupinos, ex vino garo & oleo sumunt: alij etiam panem addunt, eo q; obsonio sunt contenti, quod quidem ventrem minus subducit, caput tamen (ceu non nullis fœnum græcum ex garo facere solet) nõ ferit, neq; stomachum subuertit, nam hoc quoq; fœnum gręcum in quibusdã efficit. Ad eundem autem modum quidam phaselis & eruilijs in cibo vtuntur, de quibus mox communem omnium eiusmodi sermonem adscribam. Vescuntur autẽ non nulli fœno græco prius, quàm ipsius planta semen produxerit, aceto ac garo intingentes: quidam autem oleum adfundentes, eo obsonij vice cum pane vtuntur: sunt, qui cum aceto quoq; & garo ipsum mandunt. Caput autem, hoc quoq; sumptum copiosius, ferit: quod faciet impensius, siquis ipsum sine pane sumpserit: quibusdam item stomachum subuertit. Succus autem elixi fœni gręci cum melle sumptus, ad omnes prauos humores, qui in intestinis habentur, subducendos est accõmodus, suo quidem lentore leniens, calore autem dolorem mitigans: quòd autẽ abstersoriæ facultatis quoq; sit particeps, intestina etiam ad excretionem instigat: sed parcius mel ei est admiscendum, ne mordacitas exuperet. In diuturnis verò thoracis citra febrem affectibus pingues cum eo palmulas elixare quidem F oportet, vbi autem succum ipsum expressum copioso melli miscueris, ac rursum super carbones ad mediocrem crassitiem coxeris, tum demum longè ante cibum vti.

A.l.3.f.13.i.f. c.36.fol.292.d

De Phaselis & Eruilia, quam ὤχρον appellant. CAP. 25.

HÆc quoq; semina homines, quo modo & fœnum græcum, prius in aqua, quoad radicẽ produxerint, macerantes, ventris subducendi gratia mandunt ante alios cibos, garo intingentes. Succum autem, cùm coctus est, atq; in corpus distributus, habent copiosioris alimenti, q̃ fœnum græcum. Atq; in Alexandria iuuenem quendam noui arti medicæ deditum, qui per annos quatuor singulis diebus, solis his pro obsonio vtebatur, phaselos dico, fœnum græcum, eruiliam, & lupinos: attigit aũt interdum & oliuas ex Memphide, & olera, & paucos fructus, eos, qui citra coctionem manduntur, propositum.n. ei erat ignem nunq̃ accendere: omnibus certè illis annis sanus fuit, nec vlla in re habitu corporis fuit deteriore, q̃ ab initio. Mandebat aũt fructus huiuscemodi cum garo scilicet oleum aliqñ solum ei adijciens, non nunq̃ etiam vinum, aliàs acetum, interdum verò salem tantùm, sicut & lupinos. At de salubris quidem victus ratione in libris de tuenda sanitate copiose tractauimus: tractabimus autem rursus & in hoc opere summatim. Nunc autẽ ijs, quæ de eruilijs ac phaselis dicta sunt, id quoque addatur, hęc edulia medium quodammodo locum obtinere inter ea, quæ succum bonum & prauum generant inter concoctu facilia & difficilia, G tardè & celeriter transeuntia, flatulenta & flatus expertia, parum & multum nutrientia: nullam enim efficacem habent qualitatem instar quorundam, quæ acres, aut austeros, aut acerbos, aut salsos, aut amaros, aut dulces habent sapores.

De Cicercula. CAP. 26.

CIcercula substantia quidem eruilijs & phaselis est adsimilis. *Vtuntur autem his plurimùm in* nostra Asia rustici, & potissimum in Mysia & Phrygia, non modo quemadmodum in Alexandria & alijs plerisq; vrbibus, eruilijs & phaselis, sed etiam vt phacoptissanam parãtes. Succum autem habent phaselis & eruilijs, facultatibus quidem consimilem, sed consistentia crassiorem: ob eam q; ipsam causam plus aliquanto, quàm illa, nutriunt.

De Aracis. CAP. 27.

POstremam nominis aracorum syllabam scriptam per c in Aristophanis holcadibus inuenimus, vbi inquit: Aracos, triticum, ptissanam, alicam, zeiam, lolium, similaginem. Semen hoc cicerculæ semini est adsimile: fuerunt q; non nulli, qui putarunt ipsum non esse generis à cicercula diuersi, quãdoquidem & vsus ipsius omnis & facultas cicerculæ facultati est adsimilis, nisi quòd H araci sunt duriores, minus q; facilè elixantur: quæ causa etiam est, cur cicerculis concoctu sint difficiliores. Apud nos autem syluestre quoddam rotundum ac durum, eruo q; exilius, in fructibus cerealibus repertum, quod arachum nominant, non per c, sed per ch vltimam syllabam proferentes, abijciunt, ipsum, vti & semen securidacę, seligentes.

De Dolichis. CAP. 28.

DOlichorum nomen à Diocle quidem scriptum est, vnà cum aliorũ quoq; seminum nos alentium nominibus: scriptum autem etiam est in libro Hippocratis de rõne victus, cuius etiã libri antea abundè memini. Existimo aũt ipsos sic appellare semen plantæ hortensis, quam nunc vulgo numero multitudinis bifariã nominãt, quidam.n. λοβοὺς idest siliquas: alij φασιόλους nuncupãt, vocem ipsam quatuor syllabis proferentes, eo q; modo nomen diuersum ab eo, quod tribus syllabis pronunciatur, φασήλους scilicet, efficientes. Sunt, qui phaselum eundẽ cum cicercula esse dicant: alij ipsius speciem. Quòd tñ ad dolichos attinet, coniectare quis possit eos nominari plantas has hortenses vel ex ijs, quæ Theophrastus in octauo de plantarum historia scripsit ad hunc modum:
» Et alijs quidem caulis est erectus, vt tritico, hordeo, & omnino frumentaceis, atque æstiuis: alijs au-
» tem tẽdens in latus potius, vt ciceri, eruo, lenti: alijs humi procidens, vt eruilię, piso, cicerculæ: do-
» lichus

A lichus vero, si ligna longa affixeris, ascendet, & frugifer fiet, alioqui vitiosus atq; rubiginosus reddetur. Ex eo aūt, quod ligna lōga iubet affigi, affirmat q;, nisi id fiat, rubiginosos ipsos reddi, posset quis coniectare ipsum verba facere de ijs, quos nunc phaseolos seu siliquas appellant: ipse autē siliquas ea appellat, quę semen eorum leguminum, cuiusmodi est lens, eruum, pisum, faba, ac lupinus, continent. Quemadmodum.n. frumentacea semina spicis, ita memorata iam siliquis continentur: atq; ipsos quidem dolichos siliquę cōtinent: ob eam q;, opinor, causam fructum totum vulgo nunc siliquas nominant, quo modo totos frumentaceos fructus, spicas. Non me aūt fugit alia quoq; multa esse, qbus homines multū vtuntur, quæ generis totius nomen sibi assumpserint, vt calamus, quo scribimus, & atramentum. In libro aūt de ratione victus Hippocrates scriptū sic reliquit: ‖ Pisa minus qdem inflant, sed magis per aluum secedūt: eruiliæ aūt & dolichi his quidē secedunt celerius, verum minus sunt flatulenti, & nutriunt affluentius. Cum enim Hippocrates his verbis pisa fabis cōparet, quarū prius, vt cibi flatulenti, meminerat, deinde eruilias & dolichos adscribat, in eo significat dolichon eiusdem esse generis cum prædictis seminibus, & potissimum cum eruilijs. Verum, cum nullam prorsus cicerculæ aut phaseli mentionem fecerit, suspicari quodammodo possumus illorum seminum quoddā licere appellare dolichon. Quòd, siquis phaselos Lib.2. de Diæta, post initia non longe.

B quoq; in cicercularum genere reponat, negare saltē non poterit, quin cicerculæ in prædicta oratione dolichi appellari queant. Nam & Diocles in leguminum catalogo, vt fabas primas recensuit, mox ipsa, deinceps ad verbum sic scribit. Dolichi vero non minus, q̄ pisa, nutriunt: præterea flatu similiter carent: quod vero ad suauitatem pertinet ac delectionem, vincūtur. Verū is quoq; deinceps eruilię quidem, & lentis, & ciceris, & orobi mentionem faciens, cicerculæ autem nomen pręter mittens, eandem præbet dubitationem. Dicere tamen quis possit omnia hæc, eruilias, cicerculas, phaselos, vnum esse genus, verū pluribus nomibus appellari, vt κίονα καὶ στῦλον {nam vtrunq; nomen columnam significat:} fortasse autem propter quasdam differentias, quæ in ipsis apparent. Verūtamen, q dolichi non minus pisis nutriant, tum q ęque, ac pisa, flatu careant, indicio esse debet, Dioclem dolichos appellasse, quos nunc phaseolos nominant: siquidem circercula non magis, quàm pisa, flatu carent, quemadmodum nec eruilia, nec phaselus, siue hęc (vt dixi) vnum genus, siue vnius generis sint differentiæ Philotimus autem & Praxagoras nullius ciborum huiusmodi meminerūt, nisi fabarum dūtaxat, & pisorum: quamobrem nihil ex illis, quid'nā dolichorum nomie significetur, possumus colligere. Itaq; vocet quisq;, quo libeat, nomine, quos nunc vulgo phaseolos & siliquas appellant, dum sciat ea talem obtinere facultatem, cuiusmodi

C Diocles dolichis attribuit. Ad cuius sententiam Hippocrates in libro de ratione victus propè accedit, cū inquit ‖ Eruilias & dolichos facilius deijci, quàm pisa, ac minus inflare: præterea alere ipsos testatur: nam ita res habet, nisi quòd integros & etiamnum virides vnà cū suis siliquis ex oleo & garo vt plurimum homines mandunt: non nulli autem vinum etiam adijciunt. Sed eos, vt pisa, non reponunt propter humiditatem copiosiorem, cuius occasione solent corrumpi: quòd, si qs eos quoque secure velit reponere, sicuti pater meus factitabat, siccare ipsos penitus oportet: sic enim hyeme tota manent imputres & incorrupti, eundem nobis vsum, quem pisa, præstantes. Quidam meorum amicorum Romæ agens mihi narrauit in Caria in patria sua, quam Ceramum appellabat, in agris dolichos non aliter, quàm alia legumina, seri, figuram q; eos habere cicerculis longiorem. Ibidem.

De Orobo, id est Eruo. *CAP.* 29.

A.l. 2. t. 2. ca. 342. fol. 135.e

BOues "tum apud nos, tum apud alias plerasque gentes eruum prius in aqua dulcoratum pascuntur: homines vero ab hoc semine prorsus abstinent, est enim insuauissimum, & praui succi: in magna tamen fame (quēadmodum Hippocrates quoque ‖ scripsit) necessitate coacti ad ipsum non nunq̄ accedunt. Nos vero ad eundem modum, quo lupinos, præparantes, orobis cum

D melle vtimur, ceu medicamentis, crassos thoracis ac pulmonis humores expurgantibus. Porrò inter orobos albi minus sunt medicamentosi ijs, qui ad flauitiem aut pallorem recedunt. Qui vero cocti bis fuerint, & in aqua identidem dulcorati, insuauitatem quidem deponunt, sed vnà etiam cum ea abstergendi & incidendi facultatem, vt sola in eis relinquatur terrestris substātia: quæ substantia alimentum fit, quod citra insignem amarorem desiccandi vim vabet. 2.Epid. sect.4ª. ppe ad finē. Et 6.Epid. com.4. t.13. 3ª. 183.c

De Sesamo & Erysimo. *CAP.* 30.

A.l.3.f.13.t.2. c.9.fo.295.d

SEsami semen pingue est, ideo q; repositum celerrime fit oleosum: quam obrem eos, qui ipso vescuntur, celeriter implet, stomachum q; subuertit, ac tarde concoquitur, pingue q; corpori præbet alimentum. Liquet ergo, q ventriculi partibus vigorem ac robur addere nequit, quemadmodum neq; aliud quoduis "pingue. Est autem crassi succi, ideo q; non propere peruadit. Ipso autem solo non admodum vescuntur, sed cum melle crudo, quas vulgo σησαμίδας vocant, effingentes. Panibus etiam inspergitur. Porrò, quemadmodum milio panicum (quod etiam μελίνην diximus appellari) adsimile quidem quodammodo est, verum vndequaque deterius: ad eundem modum & sesamo erysimum corporis substantia quodam pacto est affine, sed in cibo est insuauius, corpori q; alimentum parcius exhibet, prędicto q; omnino est deterius. Cęterum vtrunq; temperamento est calidum, ob eam q; causam sitim etiam excitat.

De Papaueris Semine. CAP. 31. E

SAtiui papaueris semen panibus vtiliter, ceu condimentum, inspergitur non secus, ac sesamũ: verum album nigro pręstat. Refrigerandi autem habet facultatem, ideo q́ somniferum etiam est: quod, si sumptum liberalius fuerit, non somnum modo, sed soporem etiam (quem Græci cataphoran nomināt) inducet, ęgre q́ concoquetur. Inhibet præterea, quæ ex thorace ac pulmone tussi expuuntur. Confert vero ijs, qui catarrhis fluxu tenui à capite defluentibus infestantur. Corpori autem nullum commemorabile præstat alimentum.

A.l.2.t.2.cap. 563.fol.159.a

De Lini Semine, quod etiam composito nomine Linospermon dicitur. CAP. 32.

NOn nulli frixo quidē ipso, vt obsonio, cū garo non secus, ac factitio sale, vtuntur: vtuntur autem & melli permiscentes: quidam panibus quoque ipsum aspergunt. Stomacho autē noxium est & coctu difficile, exiguum q́ alimentum corpori exhibet. Quod vero ad ventris deiectionem pertinet, ipsum nec probaueris, nec vituperaris: exiguam tamen mouendæ vrinæ habet facultatem, quæ magis apparet, cum frixum sumitur: tunc autem aluum quoque magis sistit. Rustici autem homines eo vtuntur sæpenumero, frixo tuso q́ mel admiscentes.

A.l.2.t.2.ca. 598.fol.163.d

De Ormino. CAP. 33.

HOc quoq́ frixo vtuntur, deinde eatenus lęuigant, vt farina euadat: mel quoq́ ei admiscent. Parum in se ipso habet alimenti, vt quod mediæ inter erysimum & cuminum sit naturæ. F

De Cannabis Semine. CAP. 34.

NOn, quēadmodum planta ipsa cannabis vitici quodāmodo est similis, ita semen semini facultate est simile, sed plurimū ab eo dissidet, vt quod concoctu sit difficile, stomachoq́ ac capiti noceat, praui q́ sit succi. Sunt tamen, qui eo quoq́ frixo cum alijs tragematibus vescantur: tragemata autem voco ea, quæ post cœnam, voluptatis inter bibendum excitandæ gratia manduntur. Multum autem calefacit, ideo q́ sumptum paulo largius, caput ferit, vaporem sursum ad ipsum mittens calidum simul ac medicamentosum.

A.l.2.t.2.cap. 656.fo.169.a.b

De Agni, idest Viticis Semine. CAP. 35.

ID semen etiam ipsum per se frixum manditur, creditur q́ appetitus venereos inhibere: alimentum autem corpori prębet exiguum, idq́ siccans ac refrigerās: flatus autem valde dissipat: quorum omnium occasione ijs, qui castos se seruare volunt, est accommodum, vnde & nomen agni idest casti aiunt ipsi fuisse impositum. Cæterum caput non ferit, quo modo cannabis.

† Aetius legit calefaciens.

A.l.2.t.2.c.43. fol.102.b

De Aphace & Vicia. CAP. 36.

HOrum seminum figura non est rotunda, veluti fabarum, sed aliquanto latior, quo modo lentium. Hæc quoq́ cum ipsis siliquis atq́ integra planta rustici reponunt, vt brutis pecudibus sint pabulo: per famem tamen quosdam noui, qui hæc quoq́ comederint, potissimum vere, cum etiamnum virent, quemadmodum fabas & cicera esitare consueuerunt. Sunt autem non insuauia modo, sed concoctu etiam difficilia, aluum q́ inhibent. Perspicuū ergo est, q̄, cū natura sint eiusmodi, alimentum, quod ex ipsis distribuitur, habent haudquaq̄ boni succi, & crassum, ad succum melancholicum gignendum idoneum, ceu prius de lente diximus: verum illi quidem multa bona insunt, his autem nihil bonorum illius adest. Cæterum viciæ nomen apud nos quidem est tritum, eo q́ solo nominatur: Attici vero σάραχον aut fabam appellant. G

De Seminibus Alienigenis, quæ in quoq́ genere permista reperiuntur. CAP. 37.

IN tritico quidē frequens loliū sæpe inuenitur: in hordeis vero nascitur quidē, sed paucū: quā autem ęgilopem appellant, ea in hordeis frequēs inuenitur, cum prima generatio vel incrementum ipsis non recte successerit. Porrò pater meus, ætate iam declinante agriculturæ studiosus factus, triticum ac hordeum aliqn̄ seminauit, omnibus diuersi generis seminibus quæ ipsis erant admista, diligenter selectis, quò certo cognosceret, num ex ipsorum mutatione lolium & ægilops nascerent, an propriā hæc quoq́ semina naturā haberent. Cū autē forte vnà cū puris seminibus in tritico quidē frequens lolium, in hordeo aūt parum, sed magnam ægilopis vim enatam conspiceret, in alijs quoq́ seminibus itidē experiri est aggressus. Reperit igit̃ in lente quoq́ ex mutatione ipsius durum rotūdum q́ aracum, & securinum, semina non vesca enata: præterea aparinen, quæ non modo non esculenta est, sed plantę lentis, dum assurgit, vndique implexa ipsam strangulat, ac suffocat, & detrahit nō aliter, q̄ eruangina eruū. Atq́ hæc quidē praua admodū sunt semina. Melāpyron aūt idest nigrū triticū nuncupatū, ex tritici quoq́ mutatione generat̃, sed prauitate q̄ plurimū à lolio relinquit̃. Deprehendit aūt alia quoq́ semina similiter immutari: proinde ijs, q̄ seminibus ijs salubriter vti vellent, pręcepit, omne, quod prauū esset, seligerent: neq́ id pro nihilo ducerent, vt pistores, qui populo publice inseruiunt. Etenim, cū anni constitutio praua aliqn̄ fuisset, loliū affatim tritico innasci contigit: quod cū neq́ agricolę accōmodatis ad eā rē cribris exacte purgassent, neq́ pistores, quod paucus esset tritici prouentus, statim quidem multis caput dolere cœpit: ineunte vero ęstate in cute multorū, qui comederāt, vlcera aut aliud quoddā symptoma, quod succorum prauitatem indicaret, est subnatum. Non igitur oportet nos in purgandis seminibus, quæ ad esum comparantur, esse negligentes, persuasos, etiam si noxā, quæ quotidie fit, ob exiguitatem sensu non percipimus, quod tamen longo tempore ex ipsa aceruatur, tandem erupturum. H

Galeni

GALENI DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS

LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM LIBRI

De Fructibus agit, qui vel ex Arboribus, vel ex Oleribus proueniunt: de ipsis quoque Oleribus, quæ ad Alendum corpus sumuntur.

Quid Actum superiore libro, quid Deinceps agendum: ac de differentia Seminis & Fructus. CAP. I.

Vm à plantis & animalibus sumamus alimēta, qui autē ante me fuerūt oēs, in ijs, quæ de alimentis scripserūt, à cerealibus nuncupatis seminibus initiū sumpserīt propterea, ꝙ panū esus inter ipsa est vtilissimus, ob eā causam ego quoq; de tritico, hordeo, typha, olyra, ad hæc de ijs, q̄ legumina ac chedropa
B appellant, primo libro tractaui. Deinceps aūt hoc libro ad alia alimenta, quę à plantis: post aūt ad ea, quæ ab animalibus sumuntur, quæcunque hominibus sunt vtiliora, est transeūdum, nam id æquum mihi esse videtur: fuerūt q; nō nulli, qui haudquaq̄ oībus cōgeneribus prius explicatis, neque alimētis oībus, q̄ à plantis sumuntur, post cerealia semina subditis, de illis prius semper tractarunt, q̄ maiorē hominibus afferūt vtilitatem. Suilla certe, & hœdina, & caprina, & vitulina, & bubula, & ouilla, & his nihilominus, quæ venatores in montibus aucupantur, magnum vsum pręstare hominibus cernuntur, quemadmodum certe & volucria pleraque & aquatilia. Verum, cum reputassem genera oīa vno libro comprehendi non posse, nihil magnopere interesse sum arbitratus ex ijs alimētis, quę prædictis supersunt, in secundo quidem volumine ea, quę à plantis: in tertio aūt ea, q̄ ab animalibus sumūtur, persequi. Licebit.n. cuiuis, qui opusculum, in quo alimentorum facultates, q̄bus maxime vti velit, sunt traditæ, ad manus habebit, nunc primum, nunc secundum, tertiumve librū euoluere. Vt igitur sermo oīs de plātis primis duobus libris absoluat̄, ad ea, quæ dictis ante supersunt, aggrediens, hinc auspicabor. Omnia edulia, q̄ primo libro fuerunt memorata, plantarum erant semina: nunc verò à fructibus exordiens, in primis à seminibus eos distinguā, eo q; ma-
C gis, ꝙ pleriq; crediderunt nihil interesse, siue semen dicas, siue fructum. Quæ igitur semina modo retulimus, exiguum quiddam à fructibus discrepant: ab ijs vero, quæ nunc memorabimus, non mediocriter dissident. Etenim ~~fici fructus, sunt ipsæ ficus, quod vero in ipso est, κεγχραμίς Græcis~~ dictum, semen est fici: sicut & acinus, totius vitis est fructus, solū autem γίγαρτον, vitis est semen: pari modo & piri & mali fructus est pirum ac malum, semen autem tria aut quatuor grana, quæ in ipsis medijs habent. Quid iam loquar de cucurbitis, & cucumeribus, & ijs ipsis [a] † maturis, aut immaturis: aut quid reliqua huiuscemodi omnia cōmemorem: quamplurimum enim totus fructus à semine discrepat. Cęterum in fabis, lupinis, dolichis, lente, & alijs id genus seminibus, quæ siliquis obuoluuntur, quod q̄dē ex siliqua semine q; est cōpositum, est fructus: plurima tn̄ substantię pars in seminibus inest. Porrò aliorum propemodum omnium, quę primo libro memoraui-mus, semen solum mandit̄: solius aūt dolichi, dum adhuc virescit, fructus integer estur, vbi.n. exaruerunt siliquæ, quæ semina ipsa cōtinent, hominibus sunt inutiles: fabarum aūt viridium siliqua non est esculenta, quemadmodū neq; ciceris, neq; aliorum, quę Theophrastus vocare solet elloba, id est siliquata. Iure igitur dixi vulgo lobos, id est siliquas nominari, quos nō nulli phaseolos nuncupant, ꝙ sola ipsorum siliqua sit vesca: verum de horum quidem facultate prius diximus: veluti
D etiam, ꝙ veterum nō nullos existimo phaseolorum nomine dolichos comprehendisse. Cæterū plantarum fructus ab arboribus sumuntur & oleribus hortensibus, inter quæ quidam medicorum pepones, melopepones, & cucurbitas recensent: à quibus hoc libro docere incipiam.

De Fructibus Fugacibus, quos Græci ὡραίους nuncupant. CAP. 2.

HOram anni, ~~Græci id tempus appellant, in cuius medio caniculam exoriri contingit: tempus~~ aūt id dierum est quadraginta. Hoc quidē tempore oēs horarij, quos vocant, fructus cōstāt, non nulli iam declinantes, alij incipientes, alij in suo vigore, aut vltra vigorem, aut citra, consistentes. Vocant autem ipsos ὡραίους, non ꝙ id solum temporis sint, sed (vt mea fert opinio) quò ipsos ab ijs, qui ad reponendum sunt idonei, distinguant: qn̄ & triticum, & hordeū, & omnia, quæ primo libro explicui, anniuersariam atq; æstiuam habent generationem, sed non cito corrumpūtur; quo modo cucurbitæ, mora, pepones, melopepones, persica, & alia id genus: quæ si quis in hyemem seruare volens, exiccata reposuerit, eo modo veterem naturam in contrarium immutabit. Non nulli certe è cucurbitis semen vacuantes, deinde ipsarum velut carnem siccantes, in hyemem quidem reponunt: † [b] vtūtur autē omnes ipso magis, q̄ alio quouis fructuū esculentorum, quòd cæteris fructibus sint aridiores ac sicciores. Non tamen tritici, neq; hordei, neq; aliorum eiusmodi cerealium seminum, cum sunt reposita, natura in contrarium cedit: manent enim suis substan-

A † Interp̄s videtur sequutus esse tralationem veterē quæ habet. quicunque maturi ipsorū sunt, et quicūq; nō. Cod. græcus. quicūque ipsorum sunt pepones, aut nō: & quicunque melopepones. Ioachinus Martinius. Quid itē de peponibus & melopeponibus.

B † Cod. græci manuscripti habent. χρῶνται δ' αὐτῷ πάντες μᾶλλον ἢ ὡς κολοκύνθαις αὐταῖς. ἄχυλοί τε γὰρ γίνονται καὶ ξηραὶ, καττύμασι παραπλήσιαι μᾶλλον ἢ τινες τῶν ἐδωδίμων, i. Vetus īterpres. vtunt̄ autē ipso oēs magis quā vt cucurbitis ipsis: aridæ enim fiūt, & siccæ, & cōditurіs cōsimiles, magis q̄ aliqui esibiliū fructuum. Ioachin⁹. quo oēs magis q̄ [ipsis cucurbitis vtū tur: fiunt.n. aridæ exuccæ lignosę, & saiga marijs vasculis similes,] supra quem al⁹ quisp ā n esculētorū f uctuū.

semina libri
fructus

tijs talia, qualia erant, cum iam inde ab initio æstate fuerunt perfecta. Illud autem perspicuum est, ꝙ quæ corpus habent compactum, quemadmodum habitum ipsius habent perdurantem, ita soli dum ac terreum, & obid multum nutrientem. Quæ vero consistentia sunt humida, corrumpuntur, exiguum q; habent alimentum, & quod facile è corpore excernatur: quę causa etiã ẽ, cur eiusmodi promptius, q̃ solida, per aluum deijciatur: & potissimũ, cum nitrosum quippiam ipsis inest, ac abstersorium: sicuti quædam ex fugacibus hanc ipsam facultatem habere ostendimus cõmemorabilem: quæ prauioris ẽt succi esse perhibemus ijs, quæ nullam saporis qualitatem habent sensibilem, quomodo aqua optima nullam habet. Hęc igitur omnia, & ijs multo magis, quæ ante exactam maturitatem mandimus, flatulenta quidẽ sunt, verum subducũtur celerius: queadmodum ẽt, quæ succum habent tenuem, citius distribuunt. Sunt aũt omnia hęc praui succi: solus q; is vtiliter ipsis vtetur, qui æstu vehementiore & longiore itinere sese confecerit: tũc.n. iuuãt, corporis squallorem humectantia: &, si frigida sumantur, moderate refrigerantia. Ac humectandi quidem, semper habent facultatem, refrigerandi vero haudquaq̃ habebunt, si calida, sic, vt dixi, affectis fuerint esitata: non.n. proprio temperamento adeo sunt frigida, vt, etiam si calida sumpta fuerint, ventriculum refrigerent: quare adscititia egent refrigeratione, quæ partium, quę tum ad ventriculum, tum ad hepar pertinent (quibus primis occurrũt) calori aduersetur. His itaq; de omnibus eiusmodi edulijs, prius in vniuersum constitutis, nunc ad proprias cuiusq; facultates transibimus. F

De Cucurbita. CAP. 3.

CRuda "quidem insuauis est, stomachum q; lædit, & concoctu est difficillima, adeo, vt, si quis alterius cibi inopia cucurbitam mandere coactus fuerit (vt quidam iam est ausus) pondus frigidum ventriculo incumbere sentiat, stomachum q; habeat euersum, ac vomituriat: quo solo vomitu à prementibus symptomatibus poterit vindicari. Hanc igitur, & alia fugacium pleraq;, postq̃ elixa fuerint, aut statim certe, aut in sartagine frixa, aut assa, omnes homines esse consueuerunt. Atq; sermonem hũc perpetuo memoria teneto: est enim omnibus communis, quę per ignẽ alterare est necesse. Cucurbita autem (de qua dicere instituerã) elixa nullam euidentem saporis habet qualitatem: nisi quis dicat quẽdam etiã hũc esse saporẽ, qui neq; acris est, neq; salsus, neque acerbus, neq; amarus, neq; aliud quidquam eiusmodi manifeste reprę̃sentat, veluti nec ipsa aqua. Verum huiusmodi omnia cõmuni nomine vocare consueuerunt ἄποια id est qualitatis expertia, vocentur q; nobis sic, clarioris doctrinę gratia. Cum ergo talis sit cucurbita, nõ immerito multos apparandi modos admittit, vt quæ in medio sit omnis excessus, ob id q; ad quemuis excessum ex æquo duci queat: quandoquidem nihil eorum, quæ congenitum quempiam habẽt excessum, in contrariam excessui parandi rationem facile ducitur. Proinde cucurbita, quantum in se est, humidum frigidum q;, & ob id exiguum, corpori pręhet alimentum, vt paulo ante de ijs omnibus, quę succum habent aqueum ac tenuem, præcepimus. Facile autem subsidet, cum ob suę substantiæ lubricitatem, tum ob cõmunem omnium ciborum humidorum rationẽ, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi. Ad hæc coquitur non ægre, si modo prius corrupta non fuerit: id vero illi accidit, cum parata vitiose fuerit, aut succus prauus in ventriculo fuerit aceruatus: interdum autem, ꝙ in ipso cessauerit. Quod alijs quoq; omnibus fugacibus, quæ humido sunt temperamẽto, solet accidere: corrumpuntur enim in ventriculo, ni celeriter occupent subsidere. Quemadmodũ igitur cucurbita, quantum in se ipsa est, succum, qui in totũ corpus alendi gratia distribuitur, habet qualitatis, ad sensum, expertem, ita, cum alicui eorum, quæ vehementem habent facultatem, mista fuerit, facile illi assimilatur. Vt, si cum sinapi sumpta fuerit, succus, qui ex vtroq; in corpus distribuet, acris cum manifesta caliditate erit. Eadem ratione, si cum salso quopiam mansa fuerit (vt quidam in patinis cum salsamento struunt) succum in corpore salsum generabit: est autem sic apparata, cibus suauissimus, si salsamentum ex ponticis illis fuerit, quæ μῆλα appellant. Quod si cum malis cydonijs elixa, condita q;, vt decet, fuerit, succum austerum in distributione habebit præpollentẽ. Assa autem, vel frixa in sartagine quàm plurimum quidem de propria humiditate deponit, reliquum autem ipsius nullam insignem obtinet facultatem: vti nec cum in iure simplici parata fuerit. Cęterum ob aqueam qualitatem sibi innatam merito gaudet origano: omnia.n. eiusmodi succis acribus, vel acidis, vel austeris, vel salsis admisceri postulant, si modo in cibo suauia sunt futura, & ijs, qui vsi fuerint, nauseam non sunt paritura. E G H

A.l.2.t.2.c.175. fol.120.d

De Peponibus. CAP. 4.

VNiuersa "peponum natura frigidior est cum humiditate copiosa: habent autem quid abstersorium, propter quod vrinã cient, & deorsum expeditius, quàm cucurbita, melopepones q;, permeant. Quod porro abstergeant, intelliges, si sordidam cutem ipsis fricueris. Quam ob rem, si quis ἔφηλιν aut lentes in facie habeat, aut ἀλφοὺς extimos & in superficie, hos quoque detergent: semen tamen potentius, q̃ ipsorum velut caro, deterget, adeo, vt vel aduersus renes calculo infestatos conueniat. Succum autem in corpore gignit vitiosum, id q; potissimum, cum cõcoctus probe non fuerit: quo casu cholerae morbo obnoxios efficere consueuit: nam & prius, q̃ corruptus fuerit, ad vomitum quoque est idoneus: largius que sumptus (nisi quis post ipsum aliquid eorum, quæ probi sunt succi, supermandat) om nino vomitum excitabit. Illud porro per-

A.l.2.t.2.c.89. fol.109.f

spicuum

A spicuum est homines in hoc quoque fructu appellationem fecisse, quo modo in atramento, quo scribitur, quod μέλαν, appellant: nam vox hæc πέπων, velut τὸ πέπανον hoc est maturum, significat: quod alijs quoque, quæ maturescũt, conuenit. Nam & racemus, cum exacte est maturus, dici potest πέπων: quemadmodum certe, & cum non dum maturuit, nõ potest nominari πέπων, nimirum qui crudus est & immaturus. Ad eundem modum & fructus omnes autumnales, & pira, & cucurbitę πέπειρα id est matura, vocari consueuerunt, quemadmodum & melopepon, qui in seipso πέπονα id est maturum, continet: vnde medici quidam non simpliciter nominare voluerunt peponas, sed totum id, σικυοπέπονα, id est cucumerem maturum, aut peponem cucumeralem nominari oportere contenderunt. Nos vero in præsenti sermone de eiusmodi non laboramus, vt quæ ad medicinam nihil conferant: multo enim satius est rem dilucide interpretari, quam huiusmodi anxia disquisitione doctrinã obscurare. Tum porrò clarissime explicabimus, cum vocabula vulgo maxime vsitata eligentes, ipsorum significationes seruauerimus.

De Melopeponibus. CAP. 5.

A.ibi. g MElopepones minus, q̃ pepones, sunt humidi, nec adeo praui sunt succi, minus item vrinas mouent, tardius q́ deorsum descendunt. Ad vomitum pręterea excitandum, non tantum, B quantum pepones, habent momenti: sicut nec celeriter adeo, vt illi, in ventriculo corrumpuntur, cum prauus humor in eo collectus fuerit, aut alia quæpiam corruptionis causa ipsum prehenderit. Cæterum, tametsi in iuuando stomacho autumnalibus fructibus longe sunt inferiores, haudquaquam tamen ei, vt pepones, sunt noxij: neq́ enim vomitum, vt illi, excitãt. Huc accedit, quod in peponibus homines à carne intima, in qua semen habetur, abstinẽt: in melopeponibus autem mandunt, id q́ ipsis ad deiectionem confert. Qui vero eorum quasi carne tantum vescuntur, non tam cito eam, ac peponum, excernunt.

De Cucumeribus. CAP. 6.

VRinam quidem & ipsi, quo modo pepones, cient, sed minus, q̃ illi, q̀ ipsorum substantia minus est humida: ideo q́ non facile, vt illi, in ventriculo corrumpuntur. Inuenias autem, qui ipsos (ceu alia multa, quæ homines pleriq́ coquere nequeunt) concoquãt, ob naturæ scilicet cum eis familiaritatem, quam nos tum in cõmentarijs de temperamentis, tum autem in libris de medicamentorum facultatibus, copiosissime exposuimus, demonstrantes à totius substantię proprietate, suum cuiq́ animantium generi cibum esse familiarem. Asinis quidẽ & equis paleam, fęnum, hordeum, ac id genus alia: Leoni autem crudas animalium carnes. Homini tũ has omnes coctas, C tum panes ex frumentaceis seminibus, vt diximus, confectos: atqui & elleboro Coturnices: & cicuta Sturni citra noxam vescuntur: ceu vtiq́ eruo Boues. Quę igitur cuiq́ coctu facilia, aut difficilia sint alimenta, aut ex substantiæ proprietate, aut aliquo symptomate, per experientiam sunt discernenda. Quid aũt sibi velit, quod dico, ex aliquo symptomate, primo libro id exposui. Quando quidem, quibus biliosus humor, aut omnino prauum excrementum quoduis in ventriculo sæpe congeritur, in ijs, quæ natura coctu sunt facilia, celeriter corrumpũtur. Veluti hominibus qbusdã, qui calorem natiuum habẽt non humidum neq́ bene temperatum, sed squallidum atq́ igneũ: hi enim, quæ alij facillime concoquunt, facile alterata ea corrumpunt, ructus q́ eis accidunt omnino nidorulenti. Cæterum illud perpetuo memoria teneto, q̀ ẽt, si quis eorũ quiduis, q̃ alijs concoctu sunt difficilia, coxerit, succus tñ, qui ex eo in corpus distribuitur, eãdẽ retinet naturam. Nã fieri non potest, vt succus, qui ex pepone distribuitur, crassus ac terreus fiat, etiã si is coctus pulcherrime fuerit: queadmodum nec qui ex lente aut bubula distribuitur, euadet vnq̃ aquosus ac humidus, quem sanè & consistentia tenuem appellant. Id autem plurimum habet momenti nõ modo ad sanitatis custodiam, sed etiam ad morbi declinationem, vt alibi demonstratum nobis est, & nunc rursus summatim procedente sermone repetemus. Ergo, qui cucumeres belle concoquũt, D cum eo ipso fisi affatim ijs se impleuerint, ijs tandem longo temporis tractu accidit, vt succus frigidus ac mediocriter crassus in venis coaceruetur, qui in ea coctione, quæ fit in venis, haud facile mutationem in probum sanguinem recipiat. Ob eam igitur causam omnibus praui succi edulijs censeo abstinendum, etiam si ea quibusdam concoctu sint facilia: nobis enim non aduertentibus prauus succus ex ipsis post longum tempus in venis colligitur, qui postea exiguam ad putrendũ occasionem nactus, febres malignas accendit.

De Fructibus, qui ex Arboribus colliguntur. CAP. 7.

A.l.2. t. 2. cap. 176. fol. 120. c. f PIra sanè, & Poma, & Ficus, Persica, Punica, & id genus alia, fructus sunt arborum, quibus homines {vtiliter} vescuntur: cum & alij præter hoc sint, quibus homines nõ vescunt, de quibus in præsentia dicere, non est institutũ. In vniuersum autem ac communi ratione, de fructibus, quibus homines vescuntur, scire oportet, humidos quidem tenue humidum q́ ex se distributum alimentum corpori præbere. Quam rem omnino consequitur, vt eiusmodi alimentum celeriter corpus totum permeet ac peruadat, excernatur q́ tum per cutim, tum per vrinas. Proinde omnia eiusmodi cibaria medici rite affirmant pauci esse alimenti. Contra autem habet in solidis fructibus consistentia: ex ipsis enim alimentum copiosius corpori apponitur, tardius q́ permeat, maxime cum succum in seipsis habent crassum, aut lentum, aut adstringentem.

De Ficubus. CAP. 8. E

QVod "omnibus quidem non modo autumnalibus fructibus, ſed & ijs, quos fugaces appellant, eſt commune, id ficus quoque habent: non enim potuerunt ſucci prauitatem effugere, tametſi minus, quàm cæteri fugaces omnes, ipſius ſunt participes. Verum hæc ipſis inſunt bona, quòd ventrem prompte permeent, & quòd facile totum corpus peruadant: nam & abſtergendi quoq; inſignem habent facultatem: quo fit, vt poſt ipſarum eſum Nephretici multas arenulas excernant. Prӕterea, cum omnes autumnales fructus exiguum corpori præbeant alimentum, id omnium minimum ficubus vſu venit: carnem tamen non compactam neque firmam generant, ceu panis & ſuilla, ſed ſublaxam ac ſubinanem, vt fabæ. Flatibus tamen hæ quoq; ventrem implent, eſſent q; eo nomine admodū dolorificæ, ni etiam celerem deſcenſum eſſent adeptæ: cuius beneficio celeriter peruadentibus, flatus, quē excitant, non diu manet: atq; in eo minus cӕteris fructibus autumnalibus lædere conſueuerunt. Cӕterum maturæ ficus immaturas nō mediocriter antecellunt: quod & in alijs quidem omnibus fructibus cernitur, non tantū tamen in eis eſt diſcrimen: nam, quæ ficus prorſus ſunt maturӕ, nihil propemodum omnino lædunt. Quo modo nec Caricæ: quæ multiplicem quidem habēt vtilitatem, ſi quis tn̄ largius eſitauerit, ab eis offendetur, quandoquidem ſanguinem non admodum probum gignunt: quo fit, vt ex ipſarū vſu Pediculorū multitudo proueniat. Habent etiā tenuandi facultatem & incidendi, qua ventrem quoq; ad excretionem irritant, renes q; expurgāt. Iecori autem lieni q; inflammatione obſeſſis ſunt noxiӕ, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, ſed communi ratione dulcium omnium ciborum ac potuum: obſtructis autem illis, aut ſcirrho affectis, ipſæ ex ſeſe non magnopere commodant, aut officiunt: ſed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abſtergentibus miſtæ, non mediocriter iuuant. Proinde nō nulli medicorum in dictis Lienis ac Hepatis affectibus exhibent ipſas longe ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut ſatureia, aut calaminthe, aut origano, aut hyſſopo. Ad eūdem autem modū, ſi Caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habent acrem, aut omnino incidendi ac extenuandi, aſſumantur, iuuabunt non ſolum ſic affectos, ſed etiam ſanos: ſi quidem iecoris meatus, per quos fertur alimētum, apertos eſſe, non ӕgrotis modo, ſed ſanis etiam, eſt tutiſſimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum ſale tenuato, aceto, & garo præparatis, veſcuntur, ꝙ ipſas vtiles eſſe experiētia didicerint. Veriſimile autem eſt ipſorum non nullos medici cuiuſdam conſilio impulſos, ad edendas ipſas acceſſiſſe, deinde eam notitiam ad vulgus dimanaſſe. Qui vero cum cibo aliquo craſſi ſucci caricas ficus've mandunt, non mediocriter offenduntur. G

Aui.l. 2. t.2.ca. 276.fo.130.a

Caricæ

F

*Al. tenuāte.

De Vuis. CAP. 9.

FIcus & "vuæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimum q; praui ſucci habent, prӕſertim cum exactam maturitatem fuerint adepta. Porrò, quòd ipſa nutriant, maximo argumento ſunt ij, qui vinearum fructum cuſtodiunt: qui, cum duos menſes ſolis vuis ac ficubus, quorum cuſtodiæ præſunt, veſcantur (niſi forte panis quidpiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt: at caro, quæ ex ipſis gignitur, haudquaquam eſt firma ac denſa, quemadmodum ea, quæ ex carnibus fit, ſed laxa eſt ac flaccida: ob id celeriter etiam, cum veſci ipſis deſierint, conſtringitur ac conſidet. Verum "vuæ minus alunt, quàm ficus: maximum q; id ipſis ineſt commodum, quòd velociter ſubſidean t. Quocirca, ſi quando hæſerint, grauiter lædunt, cum id maturis ficubus non inſit: hæ enim, etiam ſi non magnopere deorſum concedant, modo probe in vētriculo coctæ fuerint, alimentum corpori dant innoxium. Quorum neutrum vuis adeſt, neque enim retentæ belle coquuntur: &, dum in iecur ac venas diſtribuuntur, ſuccum crudum generant, qui non facile in probum ſanguinem mutetur. Nam acinorum ſubſtantia compoſita eſt ex ipſarum velut carne: & humore, qui per carnem eſt diſperſus, ex quo fit vinum: præterea, ex ſeminibus, atque ex membranoſo tegumento, quod omnia hæc extrinſecus circumambit. H Cæterum ſeminum quidem ſubſtantia ſicca eſt, & quodammodo adſtringens: omnia'que inteſtina peruadit, nihil, quod ſenſu deprehendi queat, à ſeſe mutata, non ſecus ac in ficubus κεγχραμίδες: hæc enim in vtroque fructu proportione inter ſe reſpondent, cum vtrunq; totius plantæ ſit ſemen, permeet q; non alteratum, nō in chylum verſum, nulla deniq; in re immutatum. Eſt & proportio quӕdam in tegumentis vtrunq; fructum continentibus, quæ ipſis eum vſum præſtant, quem cutis animalibus. Exiguam autem tegumētum id recipit in ventriculo mutationem: quo fit, vt quidam, cum ipſum & omne id, quod intus habetur, ſuxerint, vnà cum ſeminibus expuant: quæ & ipſa non nulli conantur expuere, potiſſimum cum acini grandes fuerint, nam in exilibus id factu eſt difficile. Liquet porrò, quòd aluus magis laxatur, ſi ſola acinorum caro cum ſucco fuerit transglutita ſine ſeminibus ac membrana extrinſecus ambiente. Laxatur autem impenſius, cum ſolus ipſe Succus expreſſus (Muſtū vulgo appellant) fuerit transglutitus: qui ventrem, ni velociter pertranſeat, flatibus non nihil implet. Ex hoc ſanè alimenti non nihil corpori accedit, copioſius tamen ex carnea ſubſtantia: eo q; accidit vuas quaſdam nutrire magis, quàm deijci: contra, alias promptius deijci, q̄ nutrire. Ergo, quibus, exiguus eſt ſuccus, magis nutriunt: quibus vero eſt vberior, minus quidem nutriunt, ſed

A.l. 1.f.3.d.2. c.7.fol.61.g

A.l.2.t.2.cap. 726.fol. 175.a

promptius

A promptius subsident. Vocant autem vuas eiusmodi, generosas, in quibus acini humidam quidẽ substantiam habent exiguam, solidiorem autem non paucam, quam ceu carnem acini esse diximus. Atq; ijs vtunt, eas varijs modis autumno reponentes: etenim in mustum ipsas conijciunt, impletas q; ijs nouas ollas in vinaceis recondunt. Voco autem vinaceos, solidas vuę reliquias, cũ in torculari succus ipsius omnis prorsus expressus fuerit: quas etiam homines in dolijs componunt, stipantes ipsas valide ac constringentes: appellant q; idipsum τρύγα id est fęcem, quod ego vinaceos appellaui: nomine autem στεμφύλου id est vinaceorum, acinorum radicem, quæ ex palmite enascitur, appellant, quam nos βότρυχον nominamus, vnde acini ipsi pendent. in hanc igitur τρύγα ollas nouas vuis refertas condũt, operculis exacte obturantes, ne alicunde diffluentur, &, qua operculum cum olla committitur, pice illinunt, perspiratus omnes obstruentes. Ipsam autem ollam esse oportet ex luto suaueolente & perfecte assato. Huiuscemodi certe vua ventriculum dissolutum roborans hominibus cibũ fastidientibus appetentiam excitat, non tñ per aluum subsidet: &, si sumpta largius fuerit, caput ferit: quæ in musto cõditur, magis adhuc, quàm hæc, caput infestat: pensilis vero nihil prorsus caput lædit, ventrem autem nec sistit, nec ad deiectionem irritat: eodem autem modo se habet & ad appetentiam, vt quæ nec imbecillam excitat, nec fortem

B dissoluit. Porrò aliarum vuarum ea concoctu est facillima, quam dixi homines in musto & vinacijs in totum sequentem annum vsque ad secundam vindemiam reponere. Quæ autem ex ipsis suspenduntur, cum inaruerint, sunt inutiles, alię quidem statim ipso vere, aliæ vero omnino saltem æstate. Non parua autem est inter vuas differentia, quòd aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austeræ, alię denique quæ nullam vehementem habeant qualitatem: vocant autem ipsas vinosas. Cæterum, quæ Dulces sunt, succum habent calidiorem, ob id sunt sitibundæ. Austeræ vero & acidę frigidiorem: Vinosæ autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Dulces item aluum subducunt, & maxime si sint humidæ: acidę austerę q; non huic modo rei, verumetiam coctioni in ventriculo, distributioni, ac nutritioni, sunt noxiæ. Acidæ certe, etiamsi exactam in ipsa vite maturitatem adeptæ, suspendantur, ne sic quidem dulcescunt: austerarum autem quædam, si suspensæ diutius fuerint, dulciores redduntur: acerbę vero, vt, acidę, etiam si supensæ fuerint diutius mutationem in dulcius nunq̃ poterunt assequi: quocirca ipsarum esus perpetuo est cauendus. † Omnium quidem certe vsus (si quis moderate sumat) est tutissimus, cũ vuæ natura fuerint carnosæ, ac maturę: quæ vero nullam austeram qualitatem, vel acidam præ se ferunt, siue in vite summam maturitatem obtinuerunt, siue quod maturitati deerat, ex consequenti suspensione sint

C adeptæ, eas humidas, affatim ventris deijciendi gratia licet ingerere. Quidam autem in eundem vsum, mustum quoq;, id q; dulcissimum, bibunt, id enim maxime subducit: quod vero ab vuis austeris aut acidis est expressum, ad omnia est pessimũ. Equidem nominibus sic sum vsus, quemadmodum homines huius seculi vtuntur, satius esse ratus, res dilucide docere, quàm vetere lingua Atticorum vti. Quibus vero antiquius id, doctrinæ perspicuitate fuerit, vuarum partes solidas, quæ musto expresso supersunt, βρύτια appellant: στέμφυλα autem, oliuarum, cum oleum fuerit expressum: quod vero crassum in vuis subsidet, vulgus Atticorum τρύγα id est fæcem, nominat: proinde nulla apud eos in vocibus est homonymia, vt apud alios homines, qui βρύτια etiam τρύγα nuncupant. Quin & tertia quædam huius nominis τρυγός, est significatio, Græcis huius memoriæ vsitata: nam vinaceorum dilutum, τρύγα vocitant: quod rursus ab Atticis δευτερία, à nostratibus στεμφυλίτις id est Lora, appellatur. Coniectis nanque in parua dolia vinaceis tantum aquæ superaffundunt, quoad omnia permadeant. Quod vbi satis factum videtur, in dolij fundo foramen aperiunt, vt dilutum effluat: id q; pro vino bibunt. Perspicuum autem est, quòd pro vinaceorum copia aquam, experientia docti, affundunt: quo videlicet lora neque aquosior sit, neq; meracior. Deinde rursum aliam aquam, parciorem tamen priori, vinaceis affundunt ita, vt id

D quoque in potu sit tolerabile: quod quidam Attici proprie, non vt prius, δευτερίαν nominari volũt. Vtraq; lora capiti dolorem affert, nisi quis dilutiores ipsas bibat, sed prior magis caput ferit. Commodum autem huic potui id inest, quòd ocyus per vrinas reddatur: qua in re magnum est pro varia vuarum (ex quibus sunt vinacei) specie discrimen. Quandoquidem, si dulces fuerint, potus multo erit suauior citius q; per vrinas reddetur: sin vero acerbæ aut acidæ fuerint, insuauior longe ac minus ciens vrinas. Id autem dilutum valentius multo fit ac vinosius, cum τρὺξ id est vinaceus, ad ver aut æstatem fuerit asseruatus. Hyeme vero si quis vtatur, vt caput minus ferit, sic & per vrinas minus secedit.

De Vuis Paßis. CAP. 10.

VVæ passæ cum alijs vuis eandem habent rationem, quam caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces, acerbæ autem omnino paucæ: plurimæ vero ex dulci & austera qualitate sunt mistæ: quanq̃ dulces non nihil quoq; austeræ qualitatis habent: & austeræ, dulcedinis. Cæterum, vt dulces temperamento sunt calidiore, ita austerę frigidiore. Ad hoc austeræ stomachum roborant, & ventrem constipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, vt quę nec stomachum dissoluant, nec aluum subducant. Dulcibus tamen vt vis quædam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi:

† Omniũ quidẽ certe vsus (si quis moderate sumat) ẽ tutißimus, cũ vuæ natura fuerint carnosæ ac maturæ, siue in vite sũmã maturitatẽ obtinuerĩt, siue quod maturitati deerat, ex suspensione sint adepta. Post pẽsiles aũt, eas q̃ nullã austerã vel acidam qualitatem præ se ferunt, affatim ventris deyciẽdi gratia licet ingerere.

quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os ventriculi infestant (quod & stomachum appellamus) obtundunt. Perspicuum enim est, quod mordicationes maiores valentiora postulant remedia: inter passas autem præstantiores sunt, quæ tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem. Nō nulli autem, & recte sanè, è dulcibus grandibusque (quales sunt Scybelitides) prius, quàm mandant, semina eximunt: quę & ipsę inueteratæ, cutim duram crassamque habent: easque prius in aqua coguntur macerare, nam & semen ipsum facilius sic eximitur. Aliæ quædam sunt his cōtrariæ, solidæ & crassæ, quæ nullum prorsus semen habent: crescūt hę in Cilicia, colore subflauo: In Pamphylia autem Scybeliticæ, & colore nigrę, quæ, vt dixi, sunt maximę: minimæ autem in Cilicia, fuluę proueniunt. Alię præter has in Cilicia nascuntur, colore nigro, magnitudine mediæ: quemadmodum & apud alias plerasque gentes, potissimum in Lybia. In Asia autē variæ passarum species, mediocri magnitudine proueniunt: etenim quædam subflauæ, aliæ nigræ, aliæ dulces, & aliæ subausterę, cernuntur. Porrò in frigidis regionibus ne vuę quidem ipsę maturari exquisite queunt, nedum passarum quæpiam: quapropter resinam vinis immittunt, ne celeriter acescant. Porrò, quemadmodum passarum differētia, quæ à colore sumitur, nihil ad passarum facultatem confert, ita nec magnitudo: sola autē qualitatis, quæ gustui inest, differentia potest oīa: cui soli intentus, inuenies (vt ante diximus) & in quibus, & quo tempore vti conueniat. Alimentū ex passis tale qualitate in corpus distribuitur, qualis ipsarum natura fuerit: dulce ex dulcibus, austerum ex austeris, mistum ex ijs, quæ vtriusque qualitatis sunt participes: quantitate vero copiosius ex pinguibus ac dulcibus: parcius ex austeris & macris. Quòd si passarum pinguium ac dulcium, à quibus semina fuerint exempta, parem molem cum pari vuarum mole contuleris, passas valentius nutrire deprehendes. Huiusmodi sanè, vt minus, quàm caricę, subducant abstergeantque, magis tamen, quàm illæ, stomachum iuuant. A. l. 2. t. 2. cap. 726. fol. 175. b

De Sycaminis, quæ & Mora appellant. C A P. II.

NOn hæc Attici sermonis affectatoribus scribimus (fortasse enim ne legere quidem ipsa dignarentur, corporis simul & animi sanitatem pro nihilo ducentes) {sed medicis quidem, qui de Atticismo non magnoperè laborant: tum autem & alijs, qui, vt animalia ratione prædita, honorem gloriam diuitias & authoritatem inter ciues, corporis & animi valetudini postponunt.} Certo enim scio hos linguam Atticorum nihilo pluris, quàm cętærorum hominum, æstimare: corporis vero sanitatem præstantius quiddam ducere ac dignius ei homini, qui viuere secundum naturam studuerit. Cum igitur intelligam sermonem simpliciorem ijs esse vtiliorem, nominibus vtar, quæ ipsi intelligant, etiam si vetustis Græcis non sint consueta. Mororum igitur nomen vulgo est cognitum, si non alia de causa, saltem ob medicamentum στοματικὸν id est ori gratum, quod διὰ μόρων appellatur, quod eorum succum recipit. Quosdam autem ex fructibus autumnalibus, quos deinceps recensebimus, plerique homines ignorant, quo nonime ante annos sexcentos ab Atheniensibus fuerint appellati. Animaduertunt enim huius tempestatis Athenienses, fructus omnes nōn alio nomine appellare, quàm quo reliqui Græci appellant: sed & mora ipsa sycamina nihilo minus, quàm mora, nominare, item persica, nuces, præcocia, ac in summa, reliqua omnia pro aliorum Græcorum consuetudine. Neque enim detrimenti quidquam ipsis ex vetustarum appellationū ignoratione accidet, si facultates ipsorum exploratas habuerint. Satius enim fuerit scire, ex ijs cibis, qui ad excretionē incitant, posteriores quidem sumendos, qui tarde permeant: omnium autem primos, qui celeriter quidem peruadunt, corrumpuntur tamen, si in ventriculo morentur diutius: quàm ipsorū nomenclaturas nosse. Non tamen omnino ignorare homines mihi videntur, qui ordo in ijs, quæ mandunt, sibi sit seruandus: quandoquidem ipsos videas in plurimis cibarijs eum seruare. Præsumunt enim radiculas, oliuas, & fœnum gręcum ex garo: post hæc, maluas, betam, & alia id genus olera cum oleo & garo. Etenim, si vel tantillum mentis habeant, diuturna experientia docet eos facultates eorum, quæ quotidie cibi gratia sibi pręparant: quorum vero multo interuallo vsus atque experientia incidit, ea soli homines solertes obseruant, ac memoriæ mandant. Sycamina igitur celerrime pertranseunt, cibisque alijs præeunt, si in ventriculum purum inciderint, & sumpta primis epulis fuerint. Quòd si sumpta post alios cibos fuerint, aut etiam prauum succum in ventriculo offenderint, celerrime vnà cum alijs cibis corrumpuntur nouo quodam corruptionis genere, & quod verbis explicari nequeat, vt in cucurbitis accidit. Omnia enim hæc, si modo celeriter incorrupta subsederint, cibis fugacibus minus sunt noxia: sin minus, corrumpuntur non aliter, quàm pepones: quanquam hi quoque, si celeriter subducantur, nullam magnam noxam afferunt. Tempus autem vtendi, vt peponibus, ita & moris est, cum corpus ventriculi squallore æstuat, quo tempore necesse quodammodo est hepati quoque idem accidere. Cucurbitæ quidem & cucumeri tum maturo, tum ante maturitatem, ad hæc & melopeponi, nulla adstringens qualitas inest: sycaminis vero, & potissimum cum non dum admodum maturuerint, qualitas eiusmodi conspicuè inest: immaturioribus autem inest simul & acida. Proinde non nulli ab arbore ipsa detrahentes ac siccantes reponunt, medicamentū ad dysenteriæ, ac diuturnæ diarrhœę curationem, vtile sibi futurū. At nunc nobis non est propositū medicamentorum facultates exponere. Rursus igitur ea repetamus, quę sycamina A. l. 2. t. 2. cap. 491. fol. 150. b

A mina ipsa, vt alimentum, possunt agere. Quod quidem celeriter subducantur, dictum nobis prius fuit: quod eis accidit forte propter solam substantiæ humiditatem ac lubricitatem: forte etiam propter admistam qualitatem quandam acriorem, quæ deiectioni excitandæ satis esse possit: quandoquidem qualitas adstringens, non modo ad subductionem nihil confert, verum etiam suapte natura ventrem constipat. Didicisti autem ex commentarijs de simplicium medicamentorum facultate pleraq; esse corpora, quæ facultates habeant contrarias. Coniector igitur mora exiguam in se ipsis habere facultatem eiusmodi, qualis magna medicamentis purgantibus inest: cuius beneficio non modo facile secedunt, sed corrumpuntur etiam, si diu in ventre manserint. Quod si corrupta (vt dixi) non fuerint, omnino quidem humectant, non tamen omnino refrigerant, nisi sumpta fuerint frigida. Alimentum autem corpori præbent minimum, quo modo pepones: non tamen, vt ij, vomitum excitant, neq; stomachum lædunt.

De Cerasiis. CAP. 12.

EX Cerasiis quædam sunt, quæ moris sunt similia, cuiusmodi sunt ea, quæ minimam habent adstrictionem: alia ruborum fructui, vt ea, quæ euidentius adstringunt: quædã autem sunt, quę vel valentius ijs adstringant. Proinde memoratæ cuiusq; speciei facultatem, ex ijs, quæ de sycami-
B nis & rubi fructibus diximus, potes colligere.

De Rubi Fructibus. CAP. 13.

RVborum fructum homines apud nos βάτινον appellãt, quemadmodum mora & sycamina: vtroq; enim modo ipsa nominant. Sunt autẽ βάτινα, q̃ mora, magis adstringẽtia: &, siquis largius ijs vescatur, capitis dolorem sentiet: alij vero & stomacho anguntur. Proinde fructũ hunc abluamus, oportet, prius, q̃ mãdere ipsum aggrediamur: qđ maxime in sycaminis quoq; est faciẽdum. Non tamen ventrem subducunt, sed potius cohibent: &, siquis immatura ipsa prius siccata reposuerit, multo etiam magis cohibebunt. Omnia tamen medicamenta, quæ ex mororum succo parantur, si facta ex ijs quoq; fuerint, facultatem habebunt efficaciorem.

De Fructibus Canirubi. CAP. 14.

FRuctus canirubi multo magis, quàm ruborum, adstringit: ob eam q; causam ventrem magis cohibet. Vescuntur autem ipso frequenter rustici, exiguum alimentum corpori suggerente: vocant q; κυνόσβατον id est canirubum.

De Fructibus Iuniperi. CAP. 15.

A.l.2. t.2. cap. 359. fol. 137.c FRuctus "iuniperi, qui ἀρκευθὶς dicitur, acris est admodum cũ exigua dulcedine, & minori pręterea adstrictione: habet autẽ & aromaticõ quiddam. Perspicuum igitur est, q calefacit quidem C tum propter acrimoniam (demonstratum enim est acria omnia calefacere) tum autẽ maxime propter odorem ac gustum aromatibus adsimiles: omne enim ἄρωμα, calidum. Hepar autem & Renes purgat, & succos crassos ac lentos videlicet tenuat: vnde medicamẽtis salubribus admiscetur. Alimentum autem ex ipso exiguum corpori hominũ accedit. Quod siquis ipsum largius sumpserit, stomachum mordet, & caput calfacit, ob id q; ipsum nõ nunquam replet, doloribus q; infestat. Ventrem, nec proritat, nec cohibet: vrinas tamen mediocriter ciet.

De Fructibus Cedri. CAP. 16.

FRuctus cedri, qui κεδρὶς dicitur, colore quidem & figura fructui iuniperi est similis, subflauus enim est ac rotundus: dissidet autem ab eo acrimonia. Nec multum abest, quin fructus hic ex genere sit medicamentorum, cum nullum præbeat corpori alimentum, nisi quis aqua ipsum macerarit. Omnibus enim Acribus id est commune, vt soluta ipsorum acrimonia exiguum alimentũ corpori præbeant. Quin etiam cedrorum fructus, vt fructu iuniperi durior est ac siccior, ita profecto exilior, nihil, vt ille, habens aromaticon. Perspicuum autem est, q & stomachum "valde mor-
A.l.2. t.2. cap. 160. fol. 119.b dicat, & capiti dolorem infert, nisi quis ipsum parcissime sumpserit.

D *De Nuce Pinea.* CAP. 17.

A.l.2. t.2. cap. 301. fol. 132.d NVx "pinea boni ac crassi est succi, multum q; nutrit, non tamen facile coquitur. Appellant autem nunc Græci ipsum non κῶνον, sed στρόβιλον.

De Fructu Myrti. CAP. 18.

A.l.2. t.2. ca. 446. fol. 145.d GRæci "fructum hunc μύρτα nominant. Nutrit q; tenuiter æque, ac fructus iuniperi: facultatẽ tamen habet contrariam, quandoquidem valenter adstringit, & ob id ipsum aluum sistit. Nõ tamen pro ratione adstrictionis, frigidus facultate est, propterea, quod adstrictionem habet non solam, sed acrimonia etiam quadam admistam. Porro Cibis omnibus, qui qualitatem medicamentosam habent vehementem, est commune, vt, cum eam qualitatem elixatione aut assatione, aut maceratione deposuerint, exiguum corpori dent alimentum, prius autem prorsus non nutriant: Id enim ipsum & Cępis & Porris accidit.

De Persicis. CAP. 19.

FRuctum hunc, siue mala persica, siue (vt Græcis nunc mos est) simpliciter persica appellare velis, siue aliud quoddam vetus nomen præter hæc vestigare, potes id per magnum ocium fa-
A.l. 2. t.2. ca. 564. fol. 159. d cere. Nunc autem discas (quod nominibus ipsis erit vtilius) quod scilicet ipsorum "succus & veluti caro facile corrumpitur, praua q; omnino est. Quocirca (quod quidam facere solent) non sunt

post alios cibos mandenda, corrumpuntur enim in superficie natantia: sed in omnibus, quæ praui quidem sunt succi, verum humida sunt ac lubrica, & quæ subduci facile queant, id communiter tenendum, ea ob id ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita.n.fiet, vt & citius subducantur, & alijs cibis viam muniant: quæ, si sumpta postrema fuerint, vna secum alia quoq; corrumpent. E

De Armeniacis ac Præcocibus. CAP. 20.

HÆc quoq; ex genere sunt persicorum, bonitate non nihil illa superantia: neq; enim in ventriculo, vt illa, corrumpuntur, neq; acescunt. Vulgo autem suauiora apparent: vnde etiã stomacho sunt gratiora (cætera enim illis sunt similia) suauibus autem omnibus id inest: quemadmodum insuauibus, vt ventriculum resupinent ac subuertant, & ad vomendum incitent, cupientem quàm celerrime, quod infestat, abijcere: id quod facit pro momẽto eorum, quæ infestãt: quæ enim vergunt deorsum, ea ipsa expellit: quæ vero supernatant, per vomitus eijcit. Idem facit, & cũ succi praui ex toto corpore in sese defluunt: etenim, qui ex ijs in partem ventriculi superiorem confluunt, vomitu vacuantur: qui vero in inferiorem, pariunt diarrhœam. Porrò, ꝙ fructus omnes autumnales exigui sint alimenti, dictum id nobis prius fuit. Præcocia tamen, quæ vocant, armeniacis sunt præstantiora. Qui tamen præcocium nomen fugitant, vtraq; mala armeniaca appellant: alij vero armenia, per quatuor syllabas, non quinque. F

A.I. 2. t. 2. cap. 143. fol. 116. h

De Malis, & Saporibus, qui in eis insunt. CAP. 21.

GEnus horum non est simplex, quo modo neq; pirorum, neque punicorum. Quædam enim sunt, quæ saporem habent austerum: alia acidum, aut dulcem: non nulla etiam ex ijs mistum, apparent q; & dulcia simul & adstringentia. Præterea alia quædã cum dulcedine manifestum habent acorem. Ad hæc, alia cum acore acerbitatem. Inuenias aũt interdum, & quæ hos tres sapores simul habeãt euidentes adeo, vt acida appareant & dulcia, acerbitatis q; habeant non nihil. Perspicuum autem est, ꝙ adstringens, austerum, & acerbum, tria hæc nomina saporis, qualitatem vnicã significant. Quòd vero acerba quidem in eo ab austeris differant, ꝙ valentius adstringant; (cõmune autem ipsorum genus est adstringens) ex quarto libro de simplicium pharmacorum facultate didicisti, in quo de saporum substantia ac facultate tractauimus. Memor igitur illorũ scito mala quidem, quæ adstringunt, succum habere frigidum ac terreum: quæ vero acida apparent, frigidum quidem, verum tenuium esse partium: mediꝫ autem temperaturæ esse dulcia, queꝫ tamen ad calidius vergunt: quemadmodum, quæ omnis qualitatis sunt expertia, ac veluti aquosa, ad frigidius inclinant. His igitur vteris pro vincenti in saporibus facultate, austeris quidem pomis, cũ ventriculus vel propter calidam intemperiem, vel multam humiditatem fuerit imbecillus: acerbis autem, cum duo hæc aucta admodum fuerint: acidis, quando succum crassum, qui non magnopere frigidus sit, suspicaberis in ipso esse collectum: quandoquidem succus frigidus non acida, sed acria postulat. Vtraque certe & acida & acria succos crassos incidunt: in eo tamen differunt, ꝙ hæc quidem cum calfactione: illa autem cum refrigeratione id prꝫstent. Perspicuum porrò ex ijs, queꝫ sæpe iam diximus, est, ꝙ adstringentia quidem, quantum in ipsis est, alui deiectiones semper cohibent: acida vero, cum succum crassum in ventre inuenerint, ipsum incidũt, ac deorsum subducunt, ob id q; deiectiones humectant: quòd si ventrem purum inuenerint, ipsum magis sistunt. Porrò succus dulcis, cum sine acrimonia & crassitie, hoc est, cum solus planè fuerit, aptius, quantum in ipso est, distribuitur: ꝙ si acrimoniam, aut crassitiem habuerit, facilius subducitur. Est autẽ & aliud succi genus, non in pomis modo, verumetiã in alijs omnibus, quod aqueũ & qualitatis expers appellant, vt antea quoq; diximus: quod stomachum quidem minimum iuuat, in medio autem est memoratarum facultatum, quemadmodum & aqua ipsa. Inest autem pomo eiusmodi id vitium, ꝙ, cum ad mandendum ipsum aut voluptate aut vtilitate adducantur, quando neq; gustu iucundum ipsum, neq;, quemadmodum adstringẽtia, robur ventri inducere, neq; fluentem ipsum sistere comperiunt, merito contemnunt: quemadmodum & apud nos quidem in multis Asiæ locis, suibus ipsum proijcimus, πλαταvίσιον appellantes, ꝙ tenera platanorum folia gustu quodammodo repræsentet. Cꝫterum ab optimis etiã in toto genere malis, priusq̃ in arboribus maturuerint, cauendum est: concoctu enim sunt difficilia, & frigida, tarde q; permeant, & praui sunt succi vt interim omittam, ꝙ succum etiam habẽt frigidum, ac leuiter crassum. Quæ vero belle matura in hyemem & ver proximum asseruãt, ea sæpe in morbis maximum afferunt præsidium, vel cataplasmatis modo cum farina admota, aut in calidis cineribus mediocriter assata, aut pulchre in aquæ bulliẽtis vaporibus percocta. Cæterum post cibum statim dare ipsa conueniet: non nunquam autem et cum pane ad ventriculum & stomachum roborandum ijs, qui deiecta sunt appetẽtia, tarde q; concoquunt: quiq; vomitu, diarrhœa, ac dysenteria infestantur. In hunc vsum acerba sunt apta: parata enim, vt iamiam præcepi, mediocrem retinent adstrictionẽ, cum, si mediocriter austera fuissent, in eiusmodi apparatu adstrictionem omnem deposuissent: ob id q; similia ijs euadunt, quæ ab initio sunt aquea.

A.I. 2. t. 2. cap. 562. fol. 159. h

G

H

Qui Fiat, Vt Esus Pomorum aut pirorum Adstringentium, Ventrem quibusdam deijciat. CAP. 22.

CVm autem quosdam audiuissem, qui dicerent ventrem sibi ab esu adstringentium subduci, satius esse putaui, quæ de eo ratione atque experientia sæpe cognouissem, hoc loco semel

fusius

A fusius explicare. Cum Protas rhetor quidam, ciuis noster narraret ventrem sibi post esum pomorum ac pirorum austerorum deijci, re intellecta atque in ipso per experientiam comprobata, audacius postea in alijs id ipsum sum expertus. Rogaui.n. hominem, vt mecū vel vnum diem viueret, vt scirem, quo tempore, & quàm multis vesceretur adstringentibus: ac primum hominem statim sum hortatus, vt more suo viueret, ne ve vlla in re consuetam sibi victus rationem immutaret. Ipse autem, cum post balneum, paucula aqua præbibita, fœnum græcum, radiculã, & id genus alia (quæ ante alios cibos omnes ferè sumere cōsueuerunt) similiter & ipse sumpsisset, vinum q; dulce, quantitate mediocri, adbibisset, comedit deinceps maluas cum oleo & garo & pauco vini: & post illa piscis quidpiam, suillæ, & auis. Deinde, cum secundo bibisset, pauco tempore intermisso sumpsit pira austera: postea deambulatum progressi, non multum deambulauimus, cum venter illi maiorem in modum est solutus. Quæ cum essem conspicatus, pactus sum amico, vt postridie, quæ ad suam victus rationem pertinerent, mihi committeret. Qui cum mihi prompte esset assensus, prima omnium, post balneum, pira exhibui: deinde alia deinceps, vt consueuerat: quibus peractis, non modo non vehementer, sed ne mediocriter quidem aluum deiecit. Mirabatur sanè (vt par est) rei euentum, causam q; eius à me sciscitabatur: cui ego hęc, quę nunc referam, exposui. Nam cum B garum, inquam, vnà cum ijs, quæ cum eo sumpseras, aluum suapte natura subducat, id q; iam ante fecerit, adstringentia postremo loco sumpta ijs potissimum, qui stomachum habẽt imbecillum, deiectionis sunt causa, ventriculum roborantia, & ad expellendum deorsum, quæ in sese continet, incitantia: quod magis (inquam) fatebere, si cras prima omnium adstringentia sumpseris: secunda autem post illa, carnosa: omnium postrema, quæ cum oleo & garo mãduntur. Minime, inquit, repente enim vomerem, si maluas vltimas cum oleo & garo mãderem. Optime, inquam, respondisti: illa enim ventriculum subuertunt, & potissimum os ipsius, quod iam omnes stomachum vocare consueuerunt: adstringentia vero roborant, ac firmant: quo fit, vt, si quis alius succus ventriculum subuerterit (quod solet bilis pallida efficere, in quibus copiosior est aceruata) qui sic est affectus, si quod adstringentium gustarit, succum infestantẽ repente deorsum excernet. Deinde ostendi ei iuuenem quendam, qui narrabat, cum paucis diebus ante, purgandi gratia, succum scammoniæ sumpsisset, & horis quinq; post sumptum medicamentum iam præterlapsis nulla secuta esset excretio, stomachum quidem sibi premi, ventriculum autem intumescere ac grauari cœpisse, quas ob res pallidum se attonitum q;, atque animi incertum, symptomata, quibus infestabatur, mihi communicasse. Quo nam igitur modo hominem sanauerim, audi, inquam, iuuenẽ ipsum. Tum pro- C tinus præsentem ei exhibui, ac narrantem, vt ego imperarim sibi, exiguum quiddam mali adstringentis, aut punici, aut piri manderet: ipse autem simul atque comedisset, malis statim fuerit liberatus copiosissima ac conferta ex ipsius ventre facta excretione. Scito igitur (dixi rhetori) tibi quoque idem contingere, cum propter ventriculi totius ac stomachi imbecillitatem, adstringentia postremo loco sumpseris. Tum ille, verissimum, inquit, est, quod dixisti: talis enim mihi natura est stomachus, facile q; à quibusuis subuertitur: ego vero post cibum studiosius austerum quidpiam esito, tunc, cum ipsum supinum admodum esse sentio, adeo, vt propè iam nauseet. Ex hac de rhetore narratione satis intelligere poteris ijs, qui stomachum habent imbecillum, ventrem deijci, cum postremis epulis adstringentium quidpiam sumpserint.

De Cydonijs & Struthiomelis. CAP. 23.

His pomis eximium quiddam, quod in alijs non inuenitur, inest. Nam præter q̃, q adstrictionem habent copiosiorem, succus etiã eorum diu durat ac permanet, si quis ipsum cum melle coctum asseruare velit: cum aliorum pomorum succus, si reponatur, acescat propterea, q multam habet humiditatem frigidã. Nos aũt & medicamentum, quod ex succo struthiomelorũ conficitur, quod q; ijs, qui deiectam habent appetentiam, est accommodatissimum, cum forte in loco conspi- D cuo non esset positum, tandem post annos septem inuenimus, nihil in qualitate immutatum: crustam.n. in ore vasculi densam fecerat, cuiusmodi in melle sæpenumero & alijs quibusdã adcrescit: quam seruare incumbentem conueniet, si velis pharmacum aut mel diutissime citra mutationem seruare. Atque id mihi obiter sit dictum: cuius autem rei gratia, medicamenti, quod longiore tempore mansit incorruptum, memini, denuo id resumam. Permanens est struthiorum malorum succus, quando paratus recte fuerit, quemadmodum & cydoniorum: verum hic minus est suauis, & maxime adstringens: quocirca ad ventriculi admodum exoluti robur vti eo aliquando possumus. In Iberia autem edulium componunt, quod μηλοπλακοῦντα appellant, quod adeo durat, vt patinę recentes ipso refertæ Romam afferantur. Componitur autem ex melle & carne lęuigata, cocta cū melle. Nostrum vero medicamentum, quod ijs, qui deiectam habent appetentiam, comparatur, non ex melle solo & malorum succo, sed piperis albi habet quidpiam & zingiberis & aceti, Non tamen iam plura de eo verba facere conuenit, cum alibi de eo, absolute tractauerimus.

De Piris & Punicis. CAP. 24.

Quæ de malis diximus, si ad pira & punica trãstuleris, nihil erit, quod nos de ipsis nouum dicere oporteat. Etenim in his quoque alia sunt austera tantum, vel acerba: alia acida: alia dulcia: alia ex horum mistione composita: & alia, quæ nullã penitus huiuscemodi qua-

litatem

litatem habent exuperantem: quo fit, vt, cum aquea sint ac hebetia, omnis facultatis roborãdi sint E
expertia. Pirorum igitur vsus pomorum vsui omnino est similis. Punica vero cætera quidem sunt similia, in eo tamen discrepant, quod nunquam cum farina macerata assentur, neque in aqua aut vapore elixentur. Succum autem habent piris et pomis copiosiorem, & præterea gustu suauiorem eo, qui est in illis, succo. Sunt autem interdũ prædictis duobus fructibus vtiliora, tum ad alios affectus, tum ad eum, cuius Hippocrates libro secundo de morbis populariter grassantibus meminit, his verbis: Mulier cardialgia torquebatur, nec prius malum est sedatum, quàm polenta succo punici aspersa semel in die vteretur, reliquis cibis abstinens: neque amplius vomitu reijciebat, qualia Cherion Charitonis filius. Perspicuum certe est, quod vitioso humore partes ad os ventriculi (quod certe καρδίαν etiam appellant) attinentes imbuente, mulier erat nauseabunda, cardialgiaq; torquebatur. Nam verbum καρδιώσσειν nil aliud significat, quàm symptoma, quod mordicationi stomachi succedit. Hunc certe humorem polenta quidem exiccauit: succus autem punici cum ea sumptus ventriculum roborauit adeo, vt humorem in tunicis ipsis contentum expellere potuerit. Punica quidem quàm minimum corpori præbent alimentum, vt ipsis nunquam ceu alimento, sed tantum vt medicamento, egeamus: Pira vero, & potissimum, quæ magna sunt (vocant autem ipsa apud nos fœminino genere μέναπας) aliquantum nutriunt. Proinde in tenues orbes ipsa secantes, & postea exiccantes reponunt: quę elixa, vice ciborum parum nutrientium, hyeme & vere, cum fames est, mandunt. Attici quidem priorem syllabam ῥοιῶν scribunt sine ἰῶτα, Iones vero cum ἰῶτα: verum id nihil ad hominum vitam affert commodi: quemadmodum neq; in ὄων id est sorbis, quæ Græci quidem omnes huius nostrę memorię sic nominant: Attici autem cũ υ pronunciare ipsa non permittunt. Speculationem igitur de nominibus, illis relinquentes, de facultate ipsius fructus disputabimus. F

De Mespilis, & Sorbis. CAP. 25.

QVæ de prædictis diximus, eadem de his quoq; sunt dicenda. Ambo enim adstringunt: verum mespila multo valentius, quàm sorba: proinde ventri fluenti cibus est vtilissimus. Sorba tamen in cibo ipsis sunt suauiora: omnino enim nihil habẽt adstringens ęque, ac mespila, sed ipsorum succus est austerus sine vlla acerbitate. Liquet autẽ, quod omnibus huiuscemodi parce est vescendum, non autem affluenter, vt vuis ac ficubus: nullo enim ipsorum, vt alimento, sed vt medicamento potius, indigemus. Hæc tibi sunt vtiliora, quàm scire priorem syllabam nominis ὄων à veteribus Atheniensibus per literam ο tantum scribi & pronunciari.

De Fructu Palmæ. CAP. 26. G

FRuctum palmæ siue glandes appellare velis, siue palmas, eodem cum tota arbore nomine (vt iam Græcis omnibus mos est) neutro modo aut incommodaueris, aut ipsius facultatis cognitionem promoueris. Non parua autem in ipsis est differentia: quædã enim sunt siccæ & adstringentes, vt Ægyptiæ: aliæ molles & humidæ & dulces, vt quæ καρυωταὶ appellantur: prętatissimę autem hæ in Syria palestina nascuntur in Hierichonte. Reliquę omnes palmę inter dicta duo genera sunt mediæ. Difficiles autem sunt cõcoctu, capitiq; dolorem inferunt: quarum alię quidem magis, alię minus sunt humidę ac dulces, siccę atque adstringentes. Verum constitutis extremis iam omne, quod in medio est, facillime deprehendes. Nulla certe ex ipsis est, quæ non dulcedinem quandam & adstrictionem habeat: siquidem καρυωταί, exiguę adstrinctionis: Thebaicæ, obscurę dulcedinis sunt participes: At succum quidem dulcem, nutrire: austerum autem, gratum esse stomacho, & ventrem sistere ostendimus. Palmę autem, si largius sumantur, omnes concoctu sunt difficiles, & capiti dolorem afferunt: quædam autem & morsus cuiusdam sensum ori ventriculi inducunt, quod medici stomachum appellant. Succus autem, qui ab ipsis in corpus distribuitur, crassus quidem omnino est: habet aũt & lętoris quidpiã, cũ palma ipsa pinguis fuerit, sicuti καρυωτή: cũ aũt dulcedo tali succo mista fuerit, celerrime quidem hepar ab ipsa obstruitur: læditur aũt maxime ab ipsorum esu, quando aut inflammatione, aut scirrho obsidetur: post hepar autem, et lien obstruitur ac læditur. Multo autem maxime palmæ virides, si paulo largius sumantur, ad omnia sunt noxię. Perspicuum porrò est, quod dulces quidem succum habent calidiorem: astringentes autem frigidiorem. Quin & palmæ virides, quemadmodum & ficus, flatus gignũt: nam palmæ virides eandem habent ad alias palmas proportionem, quam ficus habent ad caricas. In regionibus autem non admodum calidis palmæ non perfecte maturescunt adeo, vt reponi queant: quo fit, vt, cũ homines cogantur ipsis viridibus vesci, crudis succis impleantur, rigoribusq;, qui ægre calefiant, & hepatis obstructionibus prehendantur. H

De Oliuis. CAP. 27.

PErexiguum quidem & ipsæ corpori prębent alimentum, & potissimum caducæ, quas vulgo fere cum pane: sine pane autem mandunt cum garo ante alios cibos, ventris subducendi gratia, quas ἁλμάδας & κολυμβάδας appellant. Porrò, quemadmodum caducæ pinguedinis habent plurimum, ita hæ succum adstringentem: proinde stomachum roborant, & appetentiã excitant. Aptę autem ad hanc rem sunt, quæ cum aceto reponuntur: quas artis obsonatricis periti varie pręparant: Cuius artis nolim medicum omnino esse ignarũ, nam, quod suauius est, facilius ijs,

quę

2 Epid. sect. 2ª principium.

A. l. 3. f. 13. t. 5. c. 16. fol. 306. a

A. l. 2. t. 2. cap. 315. fol. 133. f

A. l. 3. f. 13. t. 5. c. 8. fol. 294. g

A quæ ex æquo sunt salubria, concoquitur: verum non est nunc dicendi locus, neque de obsonatricis speculationis peritia, neque de arte ipsa: alius enim locus ipsis est proprius.

De Nucibus. CAP. 28.

Regiæ. Pontic[æ]. QVidam nuces regias appellant eas, quæ nunc nuces ab omnibus nominantur. Sunt & aliæ quædam, quæ λεπτοκάρυα appellantur, prædictis multo minores, quas nō nulli ποντικὰ i. ponticas, seu auellanas vocitant. Multus autem ambarum est vsus. Alimentum corpori præbent exiguum, copiosius tamen pontica nuncupata, q̃ nux regia, ꝗ ipsius substantia sit coactior ac minus oleosa: regiæ autem laxior est, continet q; in se ipsa plus pinguitudinis. Habet tamen & adstringentis qualitatis non exiguum, quæ tandem procedente tpe marcescit, tota ipsius substantia in succum pinguem transmutata adeo, vt cibo prorsus sit inepta, ꝗ sua pinguitudine, oleo veteri assimilis appareat. Cæterum, quæ "viridis adhuc est ac humida, neq; adstringentis qualitatis neq; oleosæ cōspicue est particeps, sed magis quodammodo est ἄποιος i. qualitatis expers: quod saporis genus aqueū (vt dixi) vocare consueuimus. Coquitur tñ hæc nux facilius, q̃ pontica: stomacho q; est gratior, & multo magis, quando cum caricis manditur. Traditum autem à plerisque medicis est hominem à pharmacis lethalibus nihil magnopere læsum iri, si vtrasq; has ante alios cibos cū

A.l. 2. t. 2. cap. 494. fol. 150. d

B ruta sumpserit. Liquet præterea, ꝗ humida quidem apta ad deiectionem est: sicca vero minus. Plerique autem ventris subducendi gratia cum garo etiam ipsam præsumunt: in quem vsum viridis est accommodatior, vt quę adstringentis qualitatis minus sit particeps. Quin & siccarum quoq;, si prius (quod non nulli faciunt) in aqua fuerint maceratæ, facultas viridibus est assimilis.

De Amygdalis. CAP. 29.

A.l. 2. t. 2. cap. 57. fol. 104. g. h

AMygdalę "nihil prorsus habent facultatis adstringentis: sola enim tenuandi facultas ac detergendi in eis præpollet, qua tum viscera purgāt, tum humores è pulmonibus ac thorace, sputis expectorant. Quædam autem ipsarum facultatem habent succos crassos ac lentos incidendi adeo exuperantem, vt mandi præ amarore nequeant: oleosæ tamen ac pinguis qualitatis, vt nuces, sunt participes: cuius causa & ipsæ procedente tempore fiunt, vt illæ, oleosæ: minor tamen eis inest hæc qualitas, q̃ in nucibus, quo fit, vt tardius q̃ nuces, oleosæ fieri cernātur. Ex his sanè intelligi potest, ꝗ neque ventri subducendo conferunt, neque corpus multum nutriunt. Quæ vero qualitatem amaram habent præpollētem, eæ ad pus & succos crassos ac lentos ex thorace & pulmonibus expuendos plurimum conferunt. Eorum vero, qui nullam artem ad vitam vtilem excoluerunt, sed se ipsos appellant Atticos, alij fructum hunc genere fœminino amygdalas enunciari oportere

C contendunt: alij neutro amygdala: ne id ipsum quidem, de quo tantopere contendunt, intelligentes, vtroque nomine apud viros Atticos scriptum esse.

De Pistacijs. CAP. 30.

A.l. 2. t. 2. cap. 269. fol. 129. c

HÆc quidem ad magnam Alexandriā proueniunt, sed multo vberiora in Berrhœa vrbe Syriæ: parum quidem nutrientia, verum ad "hepar roborandum, & succos in ipsius vijs infarctos purgandos vtilia: qualitatem enim habent aromaticam, subamarā, & subastringentem. Scio autem & alia huiuscemodi pleraque hepati esse vtilissima, quemadmodum in opere de simplicibus medicamentis est demonstratum. Porrò non ausim affirmare vllam ex ipsis stomacho accedere vtilitatem aut lęsionem insignem: quemadmodum neq; quòd aluum deijciant, aut sistant.

De Prunis. CAP. 31.

A.l. 2. t. 2. cap. 532. fol. 155. d

RArò inuenias hunc fructum austerum, aut acidum, aut in summa insuauitatem aliquam habere, cum maturus exactè fuerit: prius enim, quā pruna eò maturitatis peruenerint, omnia propemodum aut acorem, aut acerbitatem, alia amarorem reprę̃sentant. Corpori "itaque ex hoc fructu minimum alimenti accedit: vtilis tamen est ijs, quibus propositum est ventrem mediocriter humectare ac refrigerare: ipsum autem non aliter, q̃ prędictorum quędam, subducit tum humi

D ditate sua, tum lentore. Siccatus vero & ipse potest esse vsui, quemadmodum & ficus. Fama est ea pruna omnium esse præstantissima, quę in Damasco vrbe Syrię nascuntur: secunda autem post illa esse, quæ in ea regione, quam Iberiam ac Hispaniam nominant, proueniunt: verum hęc quidem nihil adstrictionis prę se ferunt, non nulla verò Damascenorum vel plurimum. Optima autē inter ipsa sunt, quæ cum mediocri adstrictione magna sunt & laxa: quę autem exigua sunt & dura & acerba, praua sunt, tum si esum spectes, tum si alui deiectionem, quę maxime sequitur ea, quę ex Iberia afferuntur. Cocta autem in melicrato, in quo plusculum sit mellis, aluum admodum deijciunt, etiam si quis sola ipsa sumpserit, & multo magis, si post ipsa melicratum sorpserit. Perspicuum autem est, quòd ad aluum deijciendam confert post sumpta ipsa vinum dulce adhibere, temporis q; aliquid interponere, non autem statim post prandere. Atque etiam id omnibus, quę aluum deijciunt, commune memoria est tenendum, quemadmodum & alia, quę pluribus speciebus sunt communia, ne de ijsdem sępe audire postules.

De Fructu, quem Serica appellant. CAP. 32.

A.l. 2. t. 2. cap. 360. fol. 137. d

NE hęc quidem ausim affirmare, quidquam ad sanitatis tutelam, aut morborum profligationem, pertinere. Mulierum .n. atq; infantium effrenatorum est edulium. Quod exigui "est alimenti ac concoctu difficilis: &, prę̃ter q̃ ꝗ stomachum non iuuat, paucū ēt alimēti corpī exhibet.

De Ceratijs

De Ceratijs, id eſt Siliquis. CAP. 33. E

CEratia, quorum tertia ſyllaba per litteram t & ſcribitur & pronunciatur, nihil habet cum cera-ſijs per s ſcriptis, ſimilitudinis. Eſt autem praui ſucci edulium ac lignoſum: quam rem neceſ ſario ſequitur, vt concoctu ſit difficile: nihil enim, quod lignoſum eſt, facile coquitur. Quin etiam incommodum id ipſis ineſt haudquaquam aſpernandum, quod non celeriter deijciantur. Proinde "ſatius eſt à regionibus orientalibus, in quibus naſcitur, ad nos non importari. A.l. 2. t. 2. ca. 193. fol. 121. e

De Cappare. CAP. 34.

CAppăris planta eſt fruticoſa, plurima in Cypro proueniens. Facultas aũt ipſi ineſt tenuium admodum partium: quo fit, vt, quemadmodum & alia omnia, quæ tenuiũ ſunt partiũ, "mini mũ alimenti in corpus eorũ, qui ipſis veſcuntur, diſtribuat. Vtimur aũt fructu huius plantę magis vt medicamento, q̃ vt alimento. Sale ẽt conſperſus ad nos importatur propterea, ꝙ putreſcit, ſi ſo-lus reponatur. Perſpicuũ ſanè eſt, ꝙ capparis adhuc viridis quidem prius q̃ ſaliatur, plus habet ali-menti, ex ſalitura aũt amittit q̃plurimum, omni q; alimento, niſi ſal eluatur, prorſus quidem deſti-tuitur: aluũ tñ ſubducit. Quòd ſi abluatur, & quoad facultatẽ oẽm ex ſale depoſuerit, maceretur, mi nimi quidem alimenti fiet edulium: erit tñ ceu obſonium ac medicamentum ad appetentiam, quæ collapſa fuerit, excitandam accõmodatum: præterea ad pituitam, quæ in ventre habetur, detergen-dam ac ſubducendam, expurgãdas q; lienis & hepatis obſtructiones. Vti aũt ad eas res oportet an te alios oẽs cibos ex oxymelite vel oxelæo. Huius etiam plantæ teneros ſurculos non aliter, q̃ tere-binthi, mandunt, virides adhuc, vt huius, in aceto ſimul & muria aut aceto ſolo condentes. A.l. 2. t. 2. ca. 138. fol. 115. e F

De Sycomoris. CAP. 35.

PLantam ſycomori vidi in Alexãdria vnà cum fructu, paruæ ficui albæ adſimilẽ. Is fructus nul lam habet acrimoniam: exiguæ tñ dulcedinis eſt particeps, eſt q; facultate, vt mora, humidior quodãmodo, ac frigidior. Quin potius in medio mororum ac ficuũ iure quis ipſum collocarit, inde q; nomen ipſi arbitror eſſe poſitũ: ridiculi.n. ſunt, qui fructũ hunc ob id aiunt ſycomora fuiſſe nominatum, ꝙ paruis ficubus ſit adſimilis. Ipſius autem generatio ab alijs arborum fructibus quo dammodo eſt diuerſa: non.n. ex ſurculis ac germinibus, ſed ex ipſis ramis ac ſtipitibus enaſcitur.

De Perſio. CAP. 36.

HAnc "etiam plantam vidi in Alexandria, ex magnis q; & ipſa eſt arboribus. Narrãt autem fructum huius apud Perſas adeo eſſe noxium, vt, qui ipſum comederint, interimat: qui ta-men, ſi in Ægyptum transferatur, fit eſculentus, manditur q; non aliter, quàm pira & mala: qui-bus etiam magnitudine conuenit. A.l. 2. t. 2. ca. 22. fol. 101. b G

De Citrio. CAP. 37.

ID quoq; malum Medicum appellant, qui id agunt, vt quæ loquuntur, nemo intelligat, quãuis inter virtutes orationis perſpicuitatem numerent. Satius autem fuiſſet, quam'nam partes citrij habeant facultatem, & quod'nam commodum ex ipſo hominibus accedat, inueſtigaſſe, quã anxie huiuſcemodi inquirere. Quam ego nũc veſtigationem ingrediar, dicam q; huius fructus "tres eſſe partes, acidam, quæ in medio ipſius ſita eſt: tum autem fructus ipſius velut carnẽ, quæ medium ip-ſum ambit: & tertiam, quæ eſt tegumentum extrinſecus circundatum, quod ſuaueolens eſt & aro-maticum, non odore modo, verum etiam guſtu. Iure igitur concoctu eſt difficile, vt quod durum eſt ac calloſum. Quòd ſiquis ipſo, vt medicamento, vtatur, coctioni non nihil conferet, quo modo & alia omnia, quæ acrem habent qualitatem. Eadem autem ratione, ſi ſumptum parce fuerit, ſto-macho robur inducit: proinde ipſum comminuentes, ſuccum q; {totum} exprimentes, ſolent me dicamentis immiſcere, † quæ per os ſumuntur, } quæq; ventrem deijciunt, aut totum corpus pur-gant. Parte autem fructus acida & non veſca, qua ſemen continetur, cum ad alia quędam vtuntur: tum ſæpe, in acetum imbecillum conijciunt quò ipſum reddant acrius. Pars autem inter duas iam dictas media, quę ſanè corpus etiam nutrit, quæ q; neq; acidam, neq; acrem habet qualitatem, pro-pter duritiem concoctu eſt difficilis. Ob eam cauſam omnes ipſam mandunt cum aceto & garo, vt ſaporis hebetudinem acuant: fortaſſe autem, quòd experientia didicerunt, aut à medicis accepe runt, ipſam coqui facilius, ſi manſa eo modo fuerit. A.l. 2. t. 2. ca. 116. g. h. H

† καταποτοῖς.

De Fructibus Plantarum Agreſtium, inter quos ſunt Quercuum Glandes. CAP. 38.

OMnibus hominibus mos eſt eas plantas vocare agreſtes, quæ ſine vlla agricolæ induſtria in agro proueniunt. Siquidem & vites appellant agreſtes, quas nullus vinitor procurat, ipſas ablaqueans, aut circunfodiens, aut pullulantia germina extirpans, aut eiuſmodi aliquid ſatagens. Ex quo plantarum genere eſt fagus, quercus, ilex, cornus, comarus, & aliæ id genus arbores: quemadmodum & frutices quidam, vt rubus, canirubus, acherdus, pirus, & prunus ſylueſtris, quam πρȣ̃μνον apud nos appellant, & qui frutex ἐπιμηλίδας fert. Appellatur autem is fructus in Italia vnedo, ſtomacho q; nocet, & capiti dolorẽ affert, acerbus q; eſt admodum cum exigua qua-dam dulcedine. Cornis quidem, & caniubi fructu, & glandibus, & μεμηκύλοις (ſic autem comari fructus appellatur) ruſtici paſſim veſcuntur: reliquarum vero arborum aut fruticũ fructibus non admodum vtuntur. Cum tamen fames regionem noſtram aliquando inuaſiſſet, eſſet q; magnus glandium ac meſpilorum prouentus, ruſtici in foſſis ipſa condentes, hyeme tota & vere primo,

pro

A pro frumentaceis eduliis sunt vsi. Prius autem glandes huiuscemodi, suibus erat pabulum. Tunc vero, cum eos hyeme nutrire, vt ante consueuerant, non possent, initio quidem mactantes ipsis in cibo sunt vsi: post autem apertis fossis, glandibus vesci cœperunt, varie ipsas ad esum comparantes. Interdum enim in aqua elixabant: & in calidis cineribus celantes, mediocriter assabant: post autem non nunquam comminuentes, pultarium ex ipsis conficiebant: aliàs aqua sola conspergẽtes, sed condimentum aliquod immittentes: aliàs mel affundentes, aut lacti incoquentes. Ab his autem copiosum est nutrimentum, neq; quicquam est eorum, quæ hactenus hoc secundo libro exposui, ei simile: quandoquidem glandes "æque nutriunt, ac frumentaceorum eduliorum pleraq;. Atq; olim quidem (vt aiunt) homines ex ipsis dũtaxat viuebant: Arcades autem, cum reliqui Græci fructibus cerealibus vterentur, eas diu in cibo retinuerunt. Alimentum autem, quod ex glandibus corpori accidit, tardi est transitus, ac crassi succi: quas res consequitur, vt ipsæ concoctu sint difficiles. Cæterum μεμήκυλος glande querna ad omnia est deterior, queamodum hæc glande castanearum, quas vocant: Omnium enim glandium hæ sunt præstantissimæ. Sunt, qui hos fructus λοπίμυς appellent: hi nanq; inter fructus agrestes & soli alimentũ corpori dant memorabile. Corna enim, & iligna glans, & rubi, & canirubi fructus, brabyla, μεμήκυλα, xinzypha, diosphyra, aly B cacaba, terebinthi & acherdi fructus, & quæ eiusdem sunt generis, exiguum quidem habent alimẽtum, verum praui succi sunt omnia: præterea non nulla ex ipsis sunt, quæ & stomachum lædant, & cibo sunt iniucunda: Ob id, suum sunt pabulum, & eorum quidem non domesticorum, sed qui vitam in montibus degunt: his enim nutrimentum ab ijs fructibus plurimum accedit.

A.l.2. t.2. cap. 279. fol. 130. h

De Alimento, quod à Plantis ipsis sumitur. CAP. 39.

NOn modo plantarum semina ac fructus, sed etiam integras ipsas sæpenumero mandimus: sæpe autẽ, cum interdum vrget necessitas, radices tãtum, aut surculos, aut nouella germina. Nostrates certe homines, quanquam raparum (quas & buniadas nominant) folia & caulẽ abijcere sunt soliti, non nũquam tamen penuria melioris cibarij ipsa quoq; mandũt. Pari modo in radiculis, & ijs, quæ apud nos nomine vernaculo rhapia appellant: est autem hæc planta (vt sic dicã) agrestis radicula. Ad hæc pyrethron, sion, equapium, fœniculum, scandicen, cichorion, chondrillam, gingidion, daucon, & plurimarum arborũ ac fruticum tenera germina cocta, homines fame adacti sæpe mandunt: quædam etiam nulla vrgente fame, vt qui palmæ verticem mandunt, quem ipsius cerebrum appellant. Quid iam loquar de teneris spinis? manduntur. n. & ipsæ cum aceto C & garo, nulla cogente fame, est q; cibus hic tolerabilis. Sunt, qui oleum etiã ipsis adijciant, præsertim cum prius in aqua ferbuerint. Vtuntur. n. ipsis bifariam, sæpe quidem crudis, interdum autem & elixis. Porro spinosas plãtas appello, scolimon, atractylida, eringion, cnicon, atragida, & quam spinam albam nominant, præterea speciem alteram chameleontis: quorum non nulla rustici qdã in acetum muriam've immittentes reponunt, eodem modo, quo rapas, cæpas, & quæ vocant ampeloprasa, pyrethron, & alia eiusmodi. Huius autẽ generis sunt cibaria, colocasia, & quod abaton nuncupatur. Manifestissimũ autem est, q omnia hæc, præter q; q exiguum corpori dant alimentum, succum ẽt prauum generant. Ad hæc quędam ex ipsis noxam stomacho adferunt, præter (vt dixi) spinas, quæ nunc nuper è terra emerserint. Quæ verò ex ipsis in muriam acetum've inijcientes reponunt, & in totum annum sequentem asseruant, ab ipsa præparatione vim quandam prouocandæ appetentiæ acquirunt, siquis ipsis moderate vtatur: cuiusmodi sunt viticis turiones, & terebinthi. Hæc itaq; in plantis agrestibus numerant: de quibus id communiter nosse sufficiat, quod omnes praui sunt succi. Quod vero ad domesticas attinet, non communiter, sed priuatim cuiusq; facultatem nosse longe præstantissimum fuerit, & earum potissimum, quibus assidue vtimur: quæ etiam ob id ipsum à nobis expetuntur, quòd ea longa experientia comprobata sunt cæ D teris esse prestantiora. De ijs igitur deinceps verba faciemus, sumpto ab oleribus initio.

*Græcorũ codicum hoc ĩ loco aliq habent κιφόρια, aliqui vero κιβύρια: ex secũdo tamẽ Dioscoridis libro, capite de faba ægyptia videtur legẽdũ esse κιβώτια, idest arculę.

De Lactuca. CAP. 40.

MVlti medici, quemadmodũ fructibus autũnalibus ficus, ita hoc olus alijs omnibus antepofuerunt: succi. n. "est, q̃ alia omnia, laudabilioris. Quod aũt in eo non nulli reprehẽdunt, id maxime est laudandũ: quod si re vera ei inesset, nulli non olerum modo, sed ne optimi quidem ac nutrientissimi succi eduliorum, esset secũdum. Sanguinem. n. aiunt lactucam generare. Alij vero non simpliciter sanguinẽ dicunt, sed multum adiungunt, lactucam sanguinem multum generare affirmãtes. At hi, ẽt si prędictis prudentius ipsam accusant, magis tñ mentiũtur: tametsi id ipsum, quod multum sanguinem generat, nemo potest in ea iure reprehendere: perspicuum. n. est, q cibus is succum haberet omnium ciborum prestantissimum, si quidẽ suapte natura sanguinem quidem plurimum, aliorum autẽ succorum nullum generaret. Quòd si dixerint ex lactuca plurimum sanguinis aceruari, in eo q; ipsam accusent, facillimum erit, quod obijciunt, emẽdare: cum possint, qui lactucis vescuntur, laborem quidem augere, ipsarum autem esum minuere. Verũ hæc dixisse sufficiat aduersus eos, qui olus hoc non recte vituperant. Scire autem conuenit, quòd, cum olera omnia sanguinem gignant paucissimum ac praui succi, lactuca non multum quidem generat, neque mali succi, non tamen omnino laudabilis. Mandunt autem ipsam, vt plurimum quidem crudam.

A.l.2. t.2. cap. 441. fol. 144. e

crudam: cum aũt æstatis tempore accingere sese ad semen producendũ cœperit, in aqua dulci præ E
coctam sumunt cum oleo, garo, & aceto, † aut cum aliquo salsamentorum, cõdimentorum've, & eorum potissimum, quæ cum caseo parantur. Pleriq; autem prius, q̃ in caulem assurgat, ipsa vtuntur, aquæ incoquentes: quod ego nunc, ex quo dentes mihi male habent, cœpi facere. Quidam.n. meorum sodalium conspicatus olus id iam olim quidem mihi esse consuetum, nunc vero difficilem habere manducationem, author mihi fuit, vt ipsum coquerem. Ætate autẽ iuuenili, cum mihi * ventriculus bili assidue infestaretur, lactuca, quò ipsum refrigerarem, vtebar: cum vero ad ætatem declinantem perueni, hoc olus fuit mihi aduersus vigilias remedio: tunc.n. contra, ac in iuuẽtute, somnum mihi dedita opera conciliabam: graue.n. mihi erat præter voluntatem vigilare, quod mihi accidebat, partim, q̃ in iuuentute meapte sponte vigilijs assueueram, partim, q̃ declinantium ætas ad insomniam admodum est propẽsa. Itaq; lactuca vespere commansa vnicum mihi insomniæ erat ἀλεξιφάρμακον. Cæterum θριδακίνην nil aliud voco, q̃. quod nunc homines θρίδακα appellãt: quandoquidem apud nos aliud quoddã est olus agreste, quod θριδακίνη nũcupatur, quod in vijs ipsis nascitur, & locis fossarum eminentioribus, & præterea herbosis aquosis've (quę λιβάδας appellant) ac plerisq; incultis. Exiguum autẽ est id olus, instar lactucę hortensis nunc nuper enatæ, amaroris q; quidpiam præ se fert, & multo adhuc magis, dum adolescit: vbi autem caulem F
iam produxerit, saporem amarum habet vel manifestissimum. Porrò huic lactucæ aliud præterea olus est simile, quam Chondrillam appellant, quæ citius in caulem assurgit, amaritudinem q; habet magis perspicuam, & lentum quendam succum album q;, cuiusmodi est tithymallorum succus, non tamen acer perinde, vt ille: vtimur q; interdum ipso ad pilos in palpebris reglutinandos. Hæc igitur olera, quò ab hortensibus secernantur, agrestia nuncupantur: de quibus paulo ante cõmuniter tradidimus. De lactuca autem hortensi, quam omnes mandere, & θρίδακα nominare, cõsueuerunt, summatim rursum memorię causa repetens, dicam ipsam succum quidem habere frigidũ & humidũ, non tamen praui esse succi: quo fit, vt neq; coctione penitus excidat, quo modo reliqua olera: neq; ventrem sistat, quemadmodum etiam non proritat: quæ ipsi iure accidunt, vt quę nihil habeat neq; austeri, neq; acerbi, à quibus in vniuersum venter sistitur: quemadmodum à salsis & acribus, & omnino ab ijs, quæ vim quandam habent detergendi, ad excretionem incitatur: quorum etiam nihil lactucę inest.

De Seri. CAP. 41.

NVm, "quos Romani intybos appellãt, veteres Atheniẽses Seres dũtaxat nominarint, an & alia quędã olera agrestia, nequeo certò affirmare. Cęterũ intybi facultatẽ habẽt lactucis adsimilem: suauitate tñ, & alijs, quæ supra de lactucis fuerunt comprehensa, ab ipsis relinquuntur. G A.l.2. t.2. cap. 229. fol. 124.d

De Malua. CAP. 42.

QVemadmodum θριδακίνη, quę est lactuca agrestis, ab hortensi, ita malua "agrestis à satiua, est diuersa. Plantę enim congeneres in eo inter se dissident, quòd agrestis quidem siccitate, satiua vero humiditate, superat. Porrò succo maluæ lentor quidem inest, quod lactucæ non inest, à refrigerandoq; abest perspicue: id quod etiam ante, quàm edas, intelliges, si vtrunq; olus vicissim calido cuipiam affectui, vt erysipelati, cataplasmatis modo applicueris: quod etiam vulgo faciunt, tenera folia diligenter ad exactum læuorem conterentes. Senties enim in hoc cataplasmate lactucam quidem manifeste refrigerare: maluam autem calorem quendam habere moderatum ac veluti tepidum. Cæterum hoc olus facile subducitur, non modo propter humiditatem, verum etiam propter lẽtorem, & potissimum quando quis cum oleo & garo copiosam ipsam sumpserit. A.l. 2. t.2. ca. 194. fol. 121.c

Nutrit autem & ipsa mediocriter. Verum si trium horum olerum succum compararis, betæ quidem, tenuium est partium, tergendi q; facultate est prędita: maluę autem, crassus magis est & lentus: lactucæ, inter vtrunq; est medius.

De Beta. CAP. 43. H

MAluam quidem, vt lactucam, diximus nõ modo esse satiuam, sed aliam etiam quandam esse agrestem: nulla autem beta est agrestis, nisi quis lapathon ita nominare velit. "Succus autem betarum tergendi vim habet manifestam adeo, vt ventrem ad excernendum excitet: & stomachum interdum mordicet, prȩsertim quibus natura sensu exactiore est præditus: ob id q; edulium id stomacho est noxium, si largius sumatur. Corpori autem ab ipsa, vt ab alijs oleribus, paucum alimentum accedit. Verum obstructum hepar beta magis, quàm malua, aperit, & multo magis, si cũ sinapi, aut omnino saltem cum aceto, mandatur. Lienosis item eodem modo sumpta vtile est medicamentum. Iure enim quis ipsam ita mansam medicamentum potius, quàm alimentum dixerit. Videmus q; homines ferè omnia eiusmodi, obsoniorum non alimentorum vice esitare: quemadmodum etiam interdum porrum mandunt, & pulegium, thymum, origanum, cępam, preterea & allium, & cardamum, & alia id genus. A.l. 2. t.2. ca. 636. fol. 167.c

De Brassica. CAP. 44.

HAnc quoq; plerique, vt obsonium, mandunt: medici autem, vt siccante medicamento, vtuntur. Dicta autem iam quędam de hac fuerunt in libris de medicamentorum facultatibus, tum etiam libro superiore. Nunc autem summatim dicemus ipsius quidem succum facultatem

habere

[Handwritten marginal notes, left: "† ἢ διά τινος τ ὑποτριμμάτων." ; "* ἡ ἄνω γαστήρ"]

A habere purgatricem: corpus autem ipsum, cõmuni siccantium ratione sistere magis, q̃ ad deijciendum incitare. Cum igitur, quæ in ventre continentur, excernere voluerimus, è propinquo caccabo, in quo cocta cum aqua fuerit, extractam ipsam protinus in vasa, in quibus oleum cum garo paratum fuerit, conijcere conueniet: nihil autem retulerit, si salem loco gari sumpseris. Quod si humentem aluum siccare voluerimus, priorem aquam, vbi brassica mediocriter cocta videbitur, effundentes, aliam calidam mox inijciemus, ac deinde rursum brassicam, quoad contabuerit, ei incoquemus: quod non facimus, cum ventris deijciendi gratia sumitur: volumus enim hoc casu proprium ipsius succum omnem non deponere, sed, quoad fieri maxime licet, retinere. Porrò nihil, quod coquitur, proprium succũ seruare omnino potest: quin potius omnem abijciat, si coctũ diutius fuerit. Quin & lẽticulam diximus eodem, quo brassicam, modo oportere parare, vt quæ vtrũq; possit efficere, ventris subductionẽ scilicet, & cohibitionem. Vocatur aũt, quę sic paratur, bis cocta & lens & brassica. Sed & cæpã & porrum, & multo magis ampeloprasum, & allium, & si quid aliud à veteri natura ad contrariam velis traducere, sic parabis, huius ante omnia memor, nihil, quod bis coquitur, oportere neq; acrem, neq; aquam frigidam, contingere: non enim poterit amplius, etiam si diutissime coxeris, planè tabescere: sed oportet, vt paulo ante diximus, aquam B calidam habere paratã, vt, cum ex priore extraxeris, in illã protinus conijcias. Lens itaq; & brassica æquali inter se mensura siccant, ob id q; "visum hebetant, nisi forte totus oculus humidior fuerit, q̃ naturalis habitus postulet. At lens quidẽ non exiguum corpori dat alimentum, idq; crassum ac melancholicum, brassica vero paucum habet alimentum, id q; q̃ lens, humidius, vt quę edulium est non firmum, sed laxum: succum tñ habet non probum vt lactuca, sed prauum & graueolentẽ. Quòd vero ad vrinas attinet, nihil ipsas (quod sciam) insigniter neq; prouocant, neque morãtur, Qui perditissimã ac falsam doctrinã cõsectantur, olus hoc ῥάφανον contendunt appellari: perinde ac si iam cum ijs Atheniensibus, qui ante sexcentos annos fuerunt, nobis esset sermo, non cum Græcis, qui nunc sunt, quibus omnibus mos est in nulla alia planta brassicæ nomine vti.

A.l.2.t.2.c.139 fol.115.g

De Atriplice & Blito. CAP. 45.

A.l.2.t.2.cap.518.fol.152.c

HÆc "sunt alijs oleribus aquosiora, &, vt sic dicam, ἄποια, id est qualitatis expertia, magis, q̃ cucurbita, aut saltem non minus, cum cocta videlicet fuerint. Sola.n. inter eiusmodi olera, lactuca vtroq; modo manditur. Quòd si quis atriplicis & bliti qualitatem gustu assecutus, brassicę deinde recordetur, fatebitur lactucam esse in medio horum olerum & brassicæ, qñ hæc quidẽ siccat admodum, illa autem omnino sunt aquea: quo fit, vt non ex solo oleo & garo ipsa mandant, C sed acetum etiam inijciãt: alioquin enim stomacho sunt noxia. Dictum autem nobis fuit, q; olera huiuscemodi ad facilem deiectionem quodãmodo sunt propensa, & potissimum, si cum humiditate lubricum quiddam habeant: propensionem tñ, ac momentum ad inferiorem excretionem habent nõ forte, sed exiguum, propterea, q; nulla qualitas ipsis inest acris aut nitrosa, quę ventrem ad excernendum excitet. Manifestum porrò est, q; alimentum à se ipsis corpori præbent exiguum.

De Portulaca. CAP. 46.

A.l.2.t.2.cap.534.fol.105.f

QVidam portulaca vtũtur, vt cibo: Nutrimentum "autem habet exile, id q; humidum & frigidum & lentum: Vt medicamentum autem, stuporem dentium sanat suo lentore morsus experte: De qua fusius in opere de medicamentis paratu facilibus tradimus.

De Lapatho. CAP. 47.

A.l.2.t.2.cap.53.fol.104.a

LIcet cuiuis, vt ante diximus, lapathum "appellare betam agrestem, vt quod non gustu modo, sed viribus etiam betæ hortensi est adsimile. Verum cùm beta lapatho sit suauior, idcirco nemo est, qui non ipsa libentius vescatur. Proinde nihil est, q; ego plura de lapatho commemorem, cum omnia, quę opus erant, in beta exposuerim.

De Oxylapatho. CAP. 48.

D VEl nomen ipsum, plantæ huius qualitatem ac vires indicat: est enim lapathum acidũ. Quòd autem ad lapathum attinet, nemo est, qui crudum ipsum mandat, quemadmodum neq; betam: oxylapathum tamẽ mulieres rusticæ pica laborantes, interdum & pueri quidam gulosi crudum manducant. Perspicuum autem est, q; olus hoc ex eorum est genere, quæ non nutriunt, multo magis, quàm lapathum.

De Solano. CAP. 49.

A.l.2.t.2.cap.646.fol.168.c

INter "ea olera, quibus vescimur, nullum noui, quod tãtam habeat adstrictionem, quantam solanum. Merito igitur raro quidem ipso vtimur, vt alimẽto, vt medicamento autẽ, assidue. Efficax enim est in ijs, in quibus refrigerationis adstringentis vsus incidit. Minimi autem est alimenti.

De Plantis Spinosis. CAP. 50.

PLeriq; rusticorum plantis huiuscemodi è terra nunc nuper emersis, prius, q̃ ipsarum folia in spinas desinant, vescuntur, nõ crudis modo, sed in aqua etiam elixis: crudas quidem aceto & garo intingentes, coctis vero p̃ter hęc oleum affundẽtes. Quòd aũt olera omnia nutrimentum habeant paucissimũ, & ipsum quidẽ tenue & aquosum, dictũ supra nobis fuit. Spinosa vero stomachum mediocriter iuuant. Inter has plantas sunt scolimos, atractylis, & quam spinam albã appellant, dipsacus, cnicus, tragacantha, atragis, & quam pluris, q̃ conueniat, æstimant, cinara.

De Cinara. CAP. 51. E

OMnes, qui vulgarem consuetudinem fugitant, plantam hanc κύναραν appellant, non per κ & ι, & sed per κ & υ, primam syllabam pronunciantes. Praui aũt succi est edulium, & maxime cum plusculum iam obduruerit: Etenim tunc succum biliosum in se ipsa continet copiosiorẽ, totam q; substantiam habet lignosiorem: adeo, vt ex ea quidem succus melancholicus: ex ipso autem succo tenuis ac biliosissimus gignatur. Satius igitur fuerit ipsam elixam mandere, sic, vt, si qs cum oleo, garo, & vino ipsam sumat, coriandrum iniiciat: sin vero in patina paret, aut frigat in sartagine, hęc semoueat. Multi enim eo modo ipsarum velut capita, quæ spondylos nominant, mandunt.

De Apio, Equapio, Sio, & Smyrnio. CAP. 52.

HÆc "omnia vrinas cient: inter quę apium est vsitatissimum & suauius, & stomacho gratius. Equapium autẽ, & sion, † minus in vsu. Smyrniũ vero nõ est inusitatum, siquidem Romæ maxima copia vẽditur, acrius q; multo est, q̃ apium, & calidius, præterea aromaticon etiam habet quidpiam. Proinde vrinas prouocat valentius, quàm apium, equapium, & sion, menses q; mulieribus mouet. Vere autem caulem producit, qui crudus vescus est non aliter, q̃ folia, quæ hyeme sola plantę inerant caulem non dum habenti, vt neque tum apium habet. Postea vero accedẽte caule, tota planta iucundior redditur, siue quis crudam ipsam, siue elixam mandat, siue cum oleo & garo, siue vinum velit *adiicere, siue acetum. Sunt, qui cum aceto solo & garo mandant, quo modo & apium: alij autem olei non nihil ijs adiiciunt. Cæterum equapiũ & sion cocta mãducant: vtrũque enim ipsorum crudum, est insuaue. Sunt, qui apium & smyrnium folijs lactucæ mista manducent: nam, cum lactuca olus sit insipidum, succum q; præterea habeat frigidum, non modo suauior sed vtilior etiam redditur, si acrium olerum quoddam assumpserit: ob eam certe causam non nulli erucę ac porri folia, alij ocimi, ipsis admiscent. Romæ autem vulgo iam omnes homines olus id non smyrnium, sed olus atrum nominant: quod forte aliquis omnino ne inter alimenta quidem numerare dignabitur, quemadmodum neq; sion, neq; equapium: sed omnia huiuscemodi statuet ciborum esse opsonia, quemadmodum & cępas, & allia, & porra, & ampeloprasa, & (vt in summa dicam) omnia acria. Huius autem generis est ruta, hyssopus, origanum, fœniculus, coriandrum, de quibus in commentarijs de opsonijs disputatur, qui medicis quidem & coquis quodammodo sunt communes, finis tamen vtrorunq; ac scopus est peculiaris: quandoquidem nos vtilitatem, quæ ex cibis prouenit, spectamus, non voluptatem, quibusdam tamen cibi insuauitas, magna ex parte causa est, quò minus ipsum conficiant: ob eam igitur causam satius fuerit cibos mediocriter condire. Coquorum autem suauitas condimentis vt plurimum vti consueuit adeo prauis, vt ipsa coctioni plus noceant, quàm commodent. G

[Margin: † Al. insuauiora. — A.l. 2. t. 2. cap. 55. fol. 104. d — F]

De Eruca. CAP. 53.

HOc olus manifestissime calfacit: proinde solum ipsum "mandere, nisi lactucę folijs misceatur non est facile. Semen autem generare creditur, & coeundi appetitum excitare. Capiti etiã dolorem infert, prȩsertim si quis ipso solo vescatur.

[Margin: A.l. 2. t. 2. cap. 227. fol. 124.]

De Acaliphe, id est Vrtica, quam & Cniden nominant. CAP. 54.

HErbarum "agrestium vna hæc est. Tenuium q; est partium ac virium, vnde nemo ipsa, vt alimento, iure vtitur, nisi fame maxima prematur. Vtilis autem est, vt obsonium ac medicamentum, quod aluum deiicit.

[Margin: A.l. 2. t. 2. cap 714. fol. 174. f]

De Gingidio, & Scandice. CAP. 55.

GIngidij maximus est in Syria prouentus: mãditur q; † non aliter, q̃ scandix apud nos: stomachum q; admodum iuuat, siue crudum, siue elixum ipsum mãdere velis: elixationem autem diuturniorem non tolerat. Sunt, qui ipsum mandant cum oleo & garo, alij autem vinum etiã vel acetum iniiciunt, multo q; magis ita stomachum iuuat: collapsam q; appetentiam, si cum aceto sumatur, excitat. Perspicuum porrò est, q; hæc herba medicamentum potius est, quam alimentum: habet enim perspicue adstrictionem, & amarorem non mediocrem. H

[Margin: † Simile scandici, q. est apud nos.]

De Ocimo. CAP. 56.

PLeriq; hoc quoq; vtũtur, vt obsonio, cũ oleo & garo ipsum mandentes. prauioris autẽ est succi: quæ res impulit quosdam, vt falsa de eo prodiderint, affirmantes ipsum celerrime paucis diebus scorpiones generare, si tritum in ollam inanem immitteretur, & potissimum, si quis quotidie ollam ad Solem calfecerit. Verum id quidem falsum est: vere autem ipsum dixeris olus "stomacho esse noxium, praui q; succi, & concoctu difficile.

[Margin: Al. καινήν, i. nouam, vt vertit etiam Ioachinus Gandauus. — A.l. 2. t. 2. cap. 10. fol. 160. a]

De Fœniculo. CAP. 57.

QVemadmodum anethum, ita "fœniculus interdum sua sponte nascitur: serunt tamen & ipsum in hortis. Vtuntur q; assidue anetho quidem in condimẽtis, fœniculo autem etiam, vt obsonio: nam apud nos reponunt ipsum eodem modo, quo pyrethrum & terebinthũ, componentes, adeo, vt in totum annum sit vtilis: quemadmodum cæpas componunt, & rapas, & alia id genus quorum alia quidem cum aceto solo, alia cum aceto & muria simul componunt.

[Margin: A. l. 2. t. 2. cap. 274. fol. 129. g]

A *De Asparagis.* CAP. 58.

VTrum syllaba secunda nominis asparagi per ph sit pronuncianda, an per p, vt omnes nunc proferunt, disquirere nunc non est propositum: hæc. n. scribimus ijs, quibus sanitatē tueri est propositum, non sermonis Attici affectatoribus: qui sanè in eo videntur neq; Platonis scripta, neq; ipsius mentem intelligere. Cum igitur Græci propemodum omnes, teneros caules, quo tempore ad fructus ac seminis productionem augescunt, asparagos per p appellent, ipsorum facultatem exponemus, ijs, qui ipsis vtūtur, quo lubet nomine, appellare permittētes. Multa sanè olera, & in summa plantæ multæ suapte natura huiuscemodi germina producunt quidem, non omnia tamē mādūtur: ob eam causam (vt in alijs antea fecimus) de vsitatioribus verba faciemus. Brassicæ igitur germen (quod non nulli κύμα etiam nominant, arbitror, per contractionem nominis trisyllabi κυήματος) minus, q̃ brassica ipsa, siccat, tametsi aliorum olerum caulis tēperatura est vt plurimum, q̃ folia, siccíore, potissimum cum iam propè est, vt semen profundant. Dico autē alia olera esse hæc, lactucam, atriplicem, blitum, betam, maluam. Cōtra vero accidit, vt radiculæ asparagus, & rapę, sinapi, cardami, pyrethri, & omnium propemodum acrium & calidorum, sit humidior. Bulbus aūt, & apium, sion, eruca, ocimum, oxylapathum, lapathū, & oēs oleracei generis herbæ B ante, quàm semen effundant, eiusmodi caulem quendam producunt, qui post semen effusum siccatur, fit q; ad cibum hominibus inutilis. Hęc autem omnia aquæ incocta mandunt cum oleo & garo, pauco aceto adiecto, ita enim iucundiora sunt, stomachum q; magis iuuant. Alimentum tamen paucum dant corpori, & id non boni succi.

De Alio Genere Asparagorum. CAP. 59.

ALiud autem asparagorum est genus, quod in plantis fruticosis prouenit, oxymyrsine, chamędaphne, & oxyacantha. Ab his pręterea alij sunt diuersi, quorū alius regius, alius ἕλειος, i. palustris, nominatur: queadmodū & alius est bryoniæ, ab his diuersus. Omnes autem stomachū iuuant, vrinas q; cient, & parum nutriunt. Si tamen ij belle conficiantur, tanto firmius alunt, quā olerum asparagi, quo ipsi sunt sicciores. Porrò arborum ac fruticum germina inter se quodammodo sunt similia, non tamen omnino eadem: arborum. n. germina sunt lignosiora. Proinde de ipsis quoq; seorsum nobis deinceps est dicendum.

De Germinibus. CAP. 60.

ARborum ac fruticum germina, olerum asparagis proportione respondent. Sunt enim hæc quoq; productiones quædam, cum planta ipsa fructum parat producere: in eo tamen differunt, q arborum quidem stipes (qui cauli oleraceorum & herbaceorum proportione respondet) perpetuo manet: in illis autem caulis est annuus. Omnia igitur arborum ac fruticum germina, aquæ incocta, mandi possunt, præter insuauia quædam ac medicamentosa: cum tamen vulgo alijs cibis præstantioribus affluunt, illis abstinent: vescuntur tamen vrgente fame, nam nutriunt & ipsa aliquantum, si confecta probe fuerint. Omnium autem præstantissima sunt, terebinthi, & viticis, vitis, iunci, rubi, & canirubi, germina. Nostrates autem terebinthi germina in aceto vel muria condentes reponunt.

De Discrimine, quod Partibus Plantarum Esculentarum inest. CAP. 61.

OPtarem vera esse, quæ Mnesitheus in ope de alimentis conscripsit. Vniuersalia enim præcepta, si vera sunt, multa paucis verbis docent: quemadmodum, si falsa sunt, multum sunt noxia.

« cua. Quæ igitur Mnesitheus de partibus plantarum in vniuersum præcipit, hæc sunt: Primum
« igitur radices omnes concoctu sunt difficiles, turbam q; inferūt: verbi gratia, radiculæ, allia, cæpæ,
« rapa, & reliqua eiusdem generis. Quorum enim radix, seu quod intra terram prouenit, est esculen
« tū, omnia hęc inter ea, quæ concoctu sunt difficilia, numerantur. Nam, cum radices, sursum omni
« bus plantarū partibus mittant alimentum, accidit, vt humorem multum in se ipsis colligant, eū q;
« D crudum habeant plurimū: neq; enim fieri potest, vt ipse totus sit concoctus, qn̄, quod coctum est,
« id perfectum esse videtur. Atqui humor, qui radicibus inest, alibi in partes plantæ distributus co-
« ctionem perfectam acquirat, necesse est: partes enim omnes à radicibus alimētū recipiunt: necesse
« igitur est ibidem humores crudos aceruari: quo loco collecti, coctionē absolutā, q̃ fit in partibus
« supernis, expectant. Non ab re igitur in radicibus plurimū humoris inconfecti cōtinet. Merito sa
« nè & corporibus nostris alimētum ab ijs relinqtur humidū ac turbationis plenū. Hæc tibi Mnesi
« thei est sententia, quæ verbis qdem videtur ꝓbabilis, experientia aūt falsa esse conuincitur. Siqui-
« dem radiculæ radicem habent caule ipso ac folijs multo acriorem, similiter & cæpa, ampelopra
« sum, porrum, & allium. Quòd si betæ quoq;, & maluæ, & rapę, radicem cōparare ad folia volueris, plus virium in ea inuenies: Quemadmodū & in althęæ, quæ agrestis quædam malua esse videtur: nam radix ipsius, vt & betæ, cū tumores multos inflammatos discutiat, facultatem suam indicat: id quod ipsorum folia nequeunt efficere. Quin & plantarū medicamentosarū, quibus radices prædictis sunt similes, folia sunt imbecilliora, vt cyclamini, scillę, ari, dracontij, ac complurium aliorum: vt enim in alijs plantis substantiæ pars maxima in caule est ac stipite, ita in his in radice: quam radicem ipsarum natura auget maxime, ac nutrit, &, quod in ea probe confectum non fuerit, in folia & caulem excernit. Hæc igitur hyeme radicem habent magnam: vere autem, cum semen parant

producere, caulem proferunt. Videtur aũt natura in animalibus quoq; interdũ totius substantiæ E animalis excremento (quemadmodum & Aristoteles prodidit) ad partiũ quarundam non necessariarum procreationem abuti: vt in ceruis quidem ad cornua, in alijs aũt animalibus ad pilos ac spinas multas & magnas producẽdas. Tutius itaq; est gustãtem prius atq; olfacientem, singulas plantarũ partes, ipsas per se explorare, post autem mandentẽ experiri: quandoquidem olfactus ac gustus, cuiusmodi saporem ac odorem pars plantę habeat, edocentes, cũ ijs etiam temperamentũ omne statim ostendũt. Experientia aũt, si modo quis ipsam cũ proprijs limitationibus fecerit, facultas ipsa plane inuenitur. Interdũ etiam cũ ijs, ipsius plantæ consistentia cũ succo, qui ipsi inest, indicat: quædam enim succũ habent humidũ quendam & aqueũ, aliæ crassum vel lentũ. Quos & succos priuatim rursum gustare conueniet: quidam enim ex ipsis sunt acres, aut acidi, aut amari, alij salsi: quemadmodum & quidã ipsorũ sunt austeri, alij acerbi, alij aquei, aut dulces. Non est igitur audiendus Mnesitheus, tanquam verum in vniuersum dicat, sed potius singulæ plantarum partes, ipsæ per se experientia examinandæ.

De Rapis. CAP. 62.

HVius plantę (quam γογγυλίδα aut βουνιάδα appelles, licet) oleraceum quidem est, quod terra extat: Radix autem, quæ terra continetur, dura quidem est, nisi coquatur, & non esculẽta: F aquæ aũt incocta, nulla plantarũ congenerũ minus nutrit. Hãc quoq; varie vulgo apparãt, adeo, vt in muria vel aceto condentes, in totum annum ipsa vtantur. Succũ aũt in corpus distribuit mediocri crassiorẽ: proinde, si quis ipsa liberalius vescatur, succũ crudũ, quẽ vocãt, aceruabit, potissimũ si ipsam minus iusto in ventriculo confecerit. Quod vero ad ventrẽ attinet, nemo ipsam neq; deijcere, neq; sistere dixerit, præsertim cũ cocta belle fuerit. Coctionem enim diuturniorem postulat: ea q; est laudatissima, quæ cocta bis fuerit, quemadmodum prius de eiusmodi præparatione docuimus. Quòd si sumpta crudior fuerit, concoctu est difficilior ac flatulenta, stomacho q; noxia: non nunquam autem & ventrem mordicat.

De Aro. CAP. 63.

MAnditur & huius plantę radix eodem modo, quo rapi. In quibusdã aũt regionibus acrior quodammodo prouenit, vt propè ad dracontij radicem accedat. Et dũ ipsam coquis, priore aqua effusa, in aliam calidam conuenit conijcere: quẽadmodũ in brassica ac lẽte diximus: ad Cyrenen aũt plãta hęc à nostrate est diuersa. Nã in illis locis Arum minime est medicamentosum & acre, vt rapis etiam fit vtilius: idcirco hanc quoq; radicem in Italiam aduehũt, vt quæ longiori tempore imputris & sine germine possit pdurare. Perspicuũ aũt est, q talis in cibo quidẽ est præstan- G tior: si quis tñ humores crassos vel lentos in thorace & pulmonibus collectos tussi velit eijcere, acrior ac medicamentosa magis, est præferenda. Manditur autẽ & aquę cum sinapi vel aceto incocta, cum oleo & garo, atq; etiam cũ condimentis, quæ Gręci ὑποτρίμματα nominant, sale q; & ijs, quæ ex caseo parantur. Non obscurum etiam est, q succus, qui ex ipsa in hepar & totum corpus distribuitur, ex quo animalia aluntur, crassior quodammodo est, quemadmodum de rapis diximus: potissimum cum radices ipsæ qualitatis medicamentosæ fuerint expertes: cuiusmodi sunt, quæ Cyrenis afferunt. Quandoquidem apud nos in Asia Arum magna ex parte est acrius, facultatem q; habet iam medicamentosam.

De Dracontio. CAP. 64.

HVius quoq; radicem bis ter've elixantes, quoad medicamentosum omne deposuerit, nõ nunquam exhibemus mandendam, quẽadmodum & ari, quãdo humores "crassi & lenti, qui in thorace ac pulmonibus habentur, vi maiore indigent. Commune autem id in omnibus cibarijs memoria est tenendum, q acria quidem & amara, si edantur, corpus parcius nutriunt: insipida autem & ijs adhuc magis dulcia, multum: & multo magis, si compactam habeant substantiam, vt neque humida sint consistentia, neq; crassa, neq; laxa. Hęc certe si perpetuo memoria tenueris: & pręterea attenderis, num singula quæ explorantur, dum elixantur, aut assantur, aut in sartagine parantur, suæ qualitatis vehementiam deponant: nihil erit, quod à me de omnibus speciatim audire desideres: sed (quod in alijs feci) ea potissimum exponam, quibus assidue vescimur. H

A.l.2.t.2.cap.432.fo.147.c

De Asphodelo. CAP. 65.

RAdix" asphodeli & magnitudine & figura & amarore scillę radici quodãmodo est similis. Si tñ, vt lupini, paretur, maximã partẽ sui amaroris deponit: in eo q; à scilla discrepat. nam scillæ qualitas difficillime eluitur. Hesiodus certe asphodelũ laudat, cũ sic ait. Nec quanta in malua atq; » asphodelo sint bona, norunt. » Equidem noui quosdam rusticos, qui grassante fame vix tandem compluribus elixationibus lotionibus macerationibusq; in aqua dulci esculentam ipsam reddiderint. Porrò hęc quoq; radix, quemadmodum & dracontij, facultatem habet tenuandi atq; aperiendi. Proinde quidam pro summo remedio ipsius asparagum ictero laborantibus exhibent.

A.l.2.t.2.cap.73.fo.107.d

De Bulbis. CAP. 66.

BVlbi quoque eiusdem cum prædictis sunt generis. Manditur enim ipsorum radix sine folijs, vere autem interdum & asparagus. Facultatem autem habet in se amaram & austeram, eam q; insignem: vnde etiam "stomachum exolutum, ad appetendum quodammodo excitat. Et quanq̃

A.l.2.t.2.c.85.fol.109.d.

A quanq̃ corporis substantiam habeat crassiorem ac lentam magis, nō tñ aduersatur ne ijs quidem, quibus ex thorace ac pulmonibus aliquid conuenit expuere: sed, cum amaritudo ipsa suapte natura, crassa ac lẽta incidat, crassitiei aduersatur, quẽadmodum in commentarijs de medicamentis docuimus. Quapropter, si elixi bis fuerint, magis quidẽ nutrient: verum, cum amarorem omnem iã deposuerint, aduersabuntur ijs, quæ sputo sunt eijcienda. Melius autem tunc fuerit ipsos ex aceto oleo, & garo mistis, mandere: suauiores enim sic quidẽ fiunt, & magis nutriẽtes, flatus q̃ magis expertes, ac concoctu faciliores. Quidam autem ex ipsorum esu liberaliore semen sibi inauctum, se q̃ ad venerem alacriores redditos manifeste senserunt. Varie autem ipsos vulgo apparant: nã non modo in aqua elixos, vt dixi, mandunt, verum etiam patinas ex ipsis varie condiunt. Sunt, qui & frixos, alij assos super prunas, mandunt. Verum hi quidem diuturnam elixationem non sustinent, sed exigua admodum sunt contenti. Quidam autem austeritate ipsorum atq̃ amarore seruatis delectati, omnino non elixant: incitant enim ipsos magis ad cibum capessendum: iuuabuntur tamen, si duos aut tres dies ipsis, vt appetentiam excitantibus, vsi fuerint: quod si ijs ita paratis largius vtantur, & potissimum, si (vt solent) crudiores sumant, in cruditatem rursus incident. Sunt, qui flatus etiam & tormina, nisi belle fuerint concocti, inferant. Cæterum alimẽtum, quod
B ex ijs ita mansis fit, non boni est succi: ex ijs autem, qui plurimum, aut, vt diximus, bis elixi fuerint, succus gignitur crassior quidem, verùm præstantior alioqui, & qui valentius nutriat.

De Pastinaca, Dauco, & Caro. CAP. 67.

HOrum quoq̃ radices manduntur: minus tamen, q̃ rapæ & arum Cyrenaicum, nutriunt. Calfaciunt autẽ insigniter, & aromaticon quiddam ostentant: cæterum, quo modo & alijs radicibus, conficiendi difficultas ipsis inest. Vrinam autem "cient: &, si quis ipsis copiosius vtatur, vitiosum succum, mediocriter gignent. Cari tamen radix melioris est succi, quàm pastinacę. Quidam autem pastinacam agrestem, vocant daucum: qui vrinam quidem mouet potentius, medicamentosior tamen iam est, multum q̃, si quis eo vesci velit, est elixandus.

A.l. 2. t. 2. ca. 287. fol. 131. f

De Tuberibus. CAP. 68.

HÆc "quoq̃ radicibus aut bulbis sunt annumeranda, vt quæ nullam qualitatem habeant insignem. Proinde, qui ipsis vtuntur, vtũtur ad condimẽta excipiẽda, quemadmodum & alijs quæ vocant insipida, & innoxia, & ad gustum aquosa. Quibus omnibus est commune, vt alimentum, quod ab ipsis in corpus distribuitur, nullam insignem habeat facultatem, sed subfrigidũ quidem sit, crassitie vero quale id ipsum est, quod sumptum fuerit. Crassius quidem est, quod ex tube
C ribus: humidius autem ac tenuius, quod ex cucurbita: atq̃ in alijs proportione.

A.l. 2. t. 2. cap. 688. fol. 171. f

Oribasius 2 collect. 24. habet, μὴ θερμαίνειν, i. non calfaciat.

De Fungis. CAP. 69.

EX fungis "boleti, si belle in aqua elixi fuerint, propè accedunt ad cibos insipidos: non tñ sic solis ipsis vt vulgo vtuntur, sed apparant varie, & cõdiunt, vt alia omnia, quæ nulla insigni qualitate sunt prędita. Alimẽtum autem ex ipsis est pituitosum, & frigidum videlicet, praui q̃ est succi, si quis ipsis largius vtatur. Omnium igitur fungorum hi minimum sunt noxij. Secũdi aũt post hos sunt amanitæ. Reliquos vero tutius est omnino ne attingere quidem, multi enim ex ipsorum esu interierunt. Equidem noui quendam, cui post boletorum non satis elixorum (qui innocẽtissimi esse putantur) vsum largiorem, os ventriculi "pressum ac grauatum coarctatumq̃ fuit, difficilem q̃ habuit respirationem, & in animi deliquiũ incidit, sudorem q̃ frigidum sudauit: ac demũ seruari ægre, sumptis ijs, quæ humores crassos incidunt, potuit: cuius generis est oxymeli ipsum per se, & cum hyssopo & origano ipsi mediocriter incoctis. Is enim, tum hoc à quodam accepit, tum nitri spumam ipsis inspersam: post quæ fungos, quos comederat, vomuit, qui iam quodammodo in succum pituitosum frigidum q̃ admodum ac crassum erant mutati.

A.l. 2. t. 2. ca. 268. fol. 129. b

A.l. 4. f. 6. t. 1. c. 10. fol. 494. f

De Radicula. CAP. 70.

D VRbani quidem homines solam ipsam crudam vt plurimum, ante alios sanè cibos, cum garo alui deijciendæ gratia mandunt: quidam autem aceti quidpiam admiscẽt. Rustici vero cum pane sępenumero vescuntur, vt alijs obsonijs, quæ sua sponte proueniunt: in quibus est origanũ viride, & cardamũ, thymus, satureia, pulegium, serpyllum, menta, calaminthe, pyrethrum, & eruca. Omnia enim hæc viridia, obsonia sunt esculenta, manduntur q̃ cum alimentis, sunt q̃ ex genere plantarum herbacearum. Radiculę autem caulem etiam ac folia mandunt, sed coacti potius, q̃ voluntarij. Radix "tamen ex ijs est, quibus assidue vescimur, est q̃ obsonium magis, q̃ alimẽtum: nimirum quę & ipsa cum manifesta calfactione attenuandi habet facultatem: nam qualitas acris in ipsa superat. Vere autem caulem quendam, qui in altum assurgit, gignere consueuit, quemadmodum & alia omnia, quę caulem sunt productura. Quem caulem elixantes mandunt cum oleo & garo & aceto, vt rapæ caulẽ, ac sinapi, & lactucæ: nutrit q̃ magis caulis iste, q̃ cruda radicula, vt qui in aqua acrimoniam omnem deponat: paucissimum tamen & ipse habet alimentum. Quidam autem non caulem modo, sed & radiculas ipsas, elixantes mandunt non aliter, ac rapas. Mirari q̃ subit eos medicos, atq̃ idiotas, qui post cœnam, coctionis iuuandę gratia, crudas ipsas esitant: ipsi quidem hanc rem experientia satis sibi exploratam esse affirmant, qui tamen ipsos sunt imitati, omnes læsi fuerunt.

A.l. 2 t. 2. c. 574 fol. 160. g h.

De Cæpis, Allijs, Porris, & Ampeloprasis. CAP. 71. E

HArum quoq; plantarum radices quidem vulgo frequentissime esitant, caulem autem raro & folia, quę & ipsa proportione radicum acrem "admodum habent facultatem. Corpus calfaciunt: &, qui in ipso sunt, humores crassos tenuant, lētos q; incidunt. Si tamen bis ter've fuerint elixa, acrimoniam quidem deponunt, tenuant tamen adhuc, & alimentum corpori dant paucissimum, quod certe prius, q̃ elixa essent, omnino non dabant. Cæterum allium quidē mandunt, non vt obsonium, sed vt salubre medicamentum, quod digerendi, & obstructiones aperiendi habet facultatem. Quo'd si elixum paulū fuerit, adeo vt acrimoniam deposuerit, vires quidem habet imbecilliores, succi autem prauitatem nō amplius retinet. Quemadmodum nec porra quidem, nec cæpæ, cum elixa bis fuerint. Ampeloprasa vero tantum à porris dissident, quantum in alijs omnibus cōgeneribus agrestia à domesticis differunt. Quidam autem in totum annum sequentem, vt cæpas aceto condientes, sic & ampeloprasa reponunt: fiuntq; in cibo præstantiora, ac minus habēt vitiosi succi. Abstinendum tamen ab assiduo vsu omnium acrium: & potissimum cum is, qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim, qui vel succum pituitosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

A.l.2.t.2.c. 119 fol. 112.c d

F

GALENI DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS

LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM LIBRI

De Alimentis, quæ ex Animalibus parantur: Ac postremo de Melle, de Vino, de Sale condiendis, ad Medijs edulijs, pertractat.

Propositum Libri. CAP. 1.

Eliquum autē fuerit, de alimento, quod ab animalibus sumitur, pertractare: Quod non paucas habet facultatum differētias, tum in partibus: tum in quibusdam, quæ in partibus ipsis continentur, aut generantur: cuius generis sunt oua, lac, caseus, butyrum, & sanguis.

De Alimento, quod à Greßilibus Animalibus sumitur. CAP. 2. G

PArtes animaliū omnes non eadem facultate sunt præditæ: sed Carnes quidē, cū probe cōcoctæ fuerint, optimū gignunt sanguinem, & potissimū, si eæ animaliū boni succi fuerint, cuiusmodi est suū genus: nam Partes neruosæ iusto sunt pituitosiores. Oīum itaq; ciborū, suū caro "potētissime nutrit. Cuius rei athletę certissimū tibi præbent indiciū. Si.n. paribus exercitationibus parē molē alterius cibi diē vnā comederint, postero die statim sentiēt sese redditos imbecilliores: quo'd si pluribus deinceps diebus id fecerint, nō imbecilliores modo, verū ēt alimenti penuria macilētiores palàm conspiciunt. Idem etiam de eo, quod dicimus, potes in pueris, qui in palęstra sese exercent experiri: & in alijs, qui quālibet actionē fortem ac vehementē (cuiusmodi est fodientium) obeūt. Porrò "carnes Bubulæ alimentum quidem & ipsæ corpori suggerunt non mediocre, neq; dissipatu facile: sanguinem tñ generant, q̃ conueniat, crassiorem. Quod si quis temperamēto naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehendetur, si largius his vescatur. Affectus autem melācholici sunt, cancer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine, melāncholia nominatur. Lien aūt quibusdam à tali succo intumuit: quam rem καχεξία id est prauus habitus, & hydropes sæpenumero sunt consecuti. Cæterū, quantum carnes bubulæ totius suæ substantię crassitie suillam superant, tanto suillę bubulas lentore antecedunt. Cæterū ex suum carnibus, hominibus quidem ætate florentibus, fortibus, & q sese multū exercent, suū ętate florentiū carnes ad coquendum sunt præstantiores, q̃ bubulæ: alijs vero suū adhuc increscētiū. Porrò, quemadmodum ex suibus, qui ætate sunt florenti, ijs iuuenibus, qui bono corporis sunt habitu, conueniūt, sic & boum, qui nōdum florentē ætatē attigerunt: Bos.n. temperamento est, q̃ sus, multo siccriore: quemadmodum & vir ætate florens, q̃ puer. Iure igitur ijs animalibus, quæ natura temperamento sunt sicciore, adolescens ętas ad mediocritatē ipsam confert: humidiorū vero natura, quod sibi ad probam ac conuenientē temperiem deest, ab ætate florenti assumit. Nō modo itaq; Vituli carnes habent ad conficiendū perfectis bobus præstantiores, sed ēt Hœdi capris. Capra nanq; temperamento minus, q̃ bos, est sicca: si tñ {hōmini &} sui cōparet, multum superat. Suillę aūt carnis similitudinē cū humana ex eo poteris intelligere, q quidā carnes humanas pro suillis sine vlla in gustu vel olfactu suspicione comederūt: id enim ab improbis hospitibus, & alijs quibusdam factum fuisse iam compertum est. Merito igitur porcelli alimentum nobis prębent tanto magnis suibus excrementosius, quanto ipsis sunt humidiores: merito minus etiam nutriunt: nam alimentum humidius, vt distribuitur, ita etiam discutitur celerius. Cæterū Agni carnem habent humidissimam, ac pituitosam:

A.l.2.t.2. cap. 145. fol. 116.d

A. ibidem.

H

*Non sunt in græcis exemplaribus nec ī alijs interpretibus. & omnino tollenda hæc verba.

*Cod. quidam græcus vetustus non habet hæc verba.

Sues — Bubul — porcelli — Agni

A.ibidem. A ac pituitosam: Ouium vero excrementosior est, ac succi deterioris. Caprarum quoq; caro præter succum vitiosum, acrimoniam etiam habet. Hircorum autem tum ad coquendum, tum ad succũ bonum generãdum est deterrima: hanc sequitur, Arietum: post, Taurorum. Porro in his oĩbus carnes castratorũ sunt præstãtiores: Senum autem pessimæ tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum, tum ad nutriendum: quemadmodum & sues ipsi, qui, quanq̃ temperamento sunt humidi, cũ tñ iam senuerint, carnem habent, non nunq̃ siccam, ac concoctu difficilem. Ad hæc caro leporum sanguinem quidem gignit crassiorem, sed melioris succi, quã bubula & ouilla. Ceruina autem non minus ijs succum vitiosum generat, ac cõcoctu difficilem. His agrestium Asinorum bene habitorum ac iuuenum caro est propinqua. Sunt tñ, qui & asinorũ domesticorum, vbi senuerint, carnes mandant: quæ pessimi sunt succi, ac concoctu difficillimæ, stomachum q; lædunt: & præterea inter edendum sunt insuaues, quemadmodum Equorum ac Camelorũ carnes, quibus & ipsis homines animo & corpore asinini ac camelini vescuntur. Sunt, qui & Vrsis, & ijs adhuc deterioribus, Leonibus, ac Pardis vescantur, semel aut bis elixantes. Quid autem sit bis elixare, dictum nobis ante fuit. Quid iam loquar de Canibus (quos & ipsos iuuenes, ac pingues, & potissimum cum fuerint castrati, apud quasdam gentes frequentissime mandunt) cum multi sint, B qui Pantheris, vt & Asinis bene habitis, cuiusmodi sunt agrestes, vescãtur. Hæc quidem non manduntur modo, sed à quibusdam etiam medicis laudantur. Vulpium autem carnibus autumno venatores apud nos vescuntur, tunc enim vuarũ esu pinguescũt. Porro animalia omnia, quibus alimenta propria affatim suppetunt, longe seipsis in cibo euadunt præstantiora: quemadmodum deteriora fiunt, quibus ea minus adsunt. Proinde, quæ herbas è terra emergentes, aut arborum surculos, aut germina depascunt, ea omnia, cum his abundant, habitiora sunt, ac pinguia, nobis q; alendis accommodatiora. Ea'que de causa, quibus herbas altiores pasci est naturale, hyeme, vere primo ac medio fiunt gracilia, ac praui succi. Vt boues, qui procedente tempore manifesto fiunt obesiores succi q; melioris, cum herbæ augentur, ac densescunt, & ad semen producendum festinant. Quæ vero animalia humili herba nutriri queunt, ea primo ac medio vere sunt præstantiora, vt oues: æstate autem prima ac media capræ, cum scilicet fruticum germina (quibus capræ vesci solent) sunt frequentissima. Cum igitur me animalium species inter se comparantem audiueris, dictum meum experientia examina ac diiudica atq; expende, non animal quod bene nutritum fuerit ac pingue, gracili ac penuria alimenti extenuato comparans, neq; adolescens seni, iniquũ enim ac malum est id iudicium: sed, quod in vnaquaq; specie ac genere, aut quocunq; modo appellare C velis, optime est dispositum, alteri, quod sit eiusmodi, cõferens. Nõ igitur amplius opus erit pluribus exequi animalia omnia, quæ apud singulas gentes proprie nascuntur. Cuius generis est in Iberia animalculum, quod lepori est simile, quod q; Cuniculum nominant. In Lucania autem Italię regione, quod inter vrsum ac suem quodammodo est medium. Ceu aliud quoddam inter agrestes mures, & quos glires nominant, est medium, quod in eadem Italiæ regione, & alijs plerisque locis manditur. Quæ.n.ex eiusmodi animalibus bene sunt nutrita, ac plane pinguia, ea, experientia explora, præparandorum ipsorum rationem, quã incolæ experientia didicerunt, ab ipsis audiens ac discens. Qualis autem singularum præparationum sit facultas, iam à nobis discas, licet. Quæ nanque assantes, aut in sartagine frigentes mandunt, ea corpori siccius dant alimentũ. Quę vero in aqua præcoquũt, humidius. Quæ in patinis condiuntur, inter hæc media sunt, quanquã & illa ipsa pro modo condituræ, inter se multum discrepant. Siquidem, quę vinum, aut garũ habent copiosum, ea sunt alijs, quæ ea non habent, sicciora. Rursus, quæ exiguam quidem illorum portionem, aut sapæ (quam hepsema quidam nuncupant) ampliorem habent: aut in simplici, ac plebeio albo q; appellato iure elixa sunt: ea prædictis longe sunt humidiora. Quæ aũt in sola aqua coquuntur, ijs quoq; adhuc sunt humidiora. Maximum præterea in præparatione discrimen accidit pro D eorum, quæ inijciuntur, facultate, vt cum omnia siccant quidem, sed alia magis, alia minus. Sunt porro hęc, ex seminibus quidem anethum, apium, carum, lybisticum, cuminum, & alia quędam id genus. Ex plantis vero ipsis porrum, cæpa, anethũ, thymus, satureia, pulegium, mẽtha odorata, origanum, & alia huiusmodi ad obsonatricem commentationem pertinẽtia, de qua nũc disserere nõ est propositum. Quemadmodum autem modo pręcepimus, cum animalium differentia inquiritur, quæ optimo sunt habitu, esse comparanda, ita nunc quoq;, quæ pulcherrime sunt præparata, conferantur. Hęc itaq; de pedestrium animalium carne audiuisse sufficiat: de aliarum autem partium facultate deinceps, cum sermonem de limacibus absoluerimus, sumus tractaturi.

De Limacibus. CAP. 3.

PErspicuum quidem est, q; neq; inter volatilia, neque inter aquatilia hoc animal est numerandum. Quod si inter pedestria ipsius non meminerimus, nihil prorsus de limacium alimento dicturi sumus: quod iniquum fuerit silentio prætermittere, quemadmodum vermes, qui in lignis nascuntur, viperas alios q; serpentes, quibus in Ægypto & apud alias quasdam gentes vescuntur: neq; enim illorum quisquam hæc nostra lecturus est: neq; nos, quæ apud illos sunt esculenta, vnq̃ comedemus. Limaces vero Græci omnes quotidie mandunt, carnem quidem duram habentes, eo q; concoctu difficilem, sed quæ confecta, potentissime nutriat. Succus autem ipsis inest, qui

ventrem subducit, quemadmodum & ijs, quibus testa pro cute est: Quapropter quidam oleo, garo vino q; ipsas condientes, eo iusculo ad aluum deijciendam vtũtur. Quòd si huius animalis carne, vt cibo solo esculento, vti velis, vbi prius in aqua elixaris, in aliam aquã transferas, in qua rursus elixabis: tum demum condies, ac tertio elixabis, vsq; dum caro tota intabescat. Hoc enim modo præparata aluum quidem sistet, sed alimentum corpori dabit non contemnendum. E

De Animalium Pedestrium Partibus Excarnibus. CAP. 4.

PEdestrium animalium partes excarnes homines mandũt, pedes, rostra, & aures: Eas q; vt plurimum in aqua elixas mandunt cum aceto & garo: nõ nunq̃ autem & sinapi: quidam autem ex oleo & garo, vinum affundentes: sunt, qui cum oleribus, aut in aqua elixis, aut in patinis conditis. Porcellorum autem pedes ptissanæ elixæ iniecti, aptissimi sunt, tum vt illam meliorem efficiant: tum vt ipsi molliores reddantur, & ob id ad elaborationem, quæ in ore fit ac ventriculo, meliores. Nõ parua tamen est & in præparationis modo differentia, non modo in partibus animalium excarnibus, sed in alijs etiam omnibus: quam fusius in opere de Arte Obsonandi explicabimus. In hoc autem opere, tantum vniuersales partium ipsarum differentias exponimus, ipsas inter se (vt diximus) ita comparantes, vt si omnes ad eundem modum paratæ essent: iusta enim est hæc comparatio. Partes igitur corporis * extremæ, vt pinguedinis, ita substantiæ carnosæ, habent F minimum: neruosa enim ac cutacea natura in ipsis prępollet: non tamen tales hi nerui cutis ve sunt, quales in reliquo sunt corpore, nam in * excarnibus magis sunt exercitata, eo q; etiam magis lenta. Etenim neruus omnis ac cutis, dum elixantur, ad huiuscemodi naturam deueniunt. Quare merito corpus quidem minus alunt, ob lentorem tamen per aluum facilius deijciuntur. Meliores autem sunt suum pedes, q̃ rostrum: quemadmodum hoc auribus est præstantius, hę enim constãt sola cute ac chartilagine. Chartilago porrò in perfectis quidem animalibus omnino confici non potest: in ijs vero, quæ adhuc augescunt, si in ore bene læuigata, & in ventriculo confecta fuerit, paucum alimentum corpori dabit. Eadem autem est eius, quod dicimus, in alijs animalibus proportio. Quanto enim eorum carnes alimenti bonitate, suilla sunt inferiores, tanto illorum partes excarnes partibus suum excarnibus sunt deteriores. Cæterum illud nequaquã arbitror quenquã latere, quòd partes neruosas voco eas, quæ pedibus insunt, ad similitudinem eius, qui proprie neruus nominatur, qui q; ex cerebro ac spinali medulla originẽ ducit. Quæ autem in partibus excarnibus neruosa sunt corpora, ad similitudinem quidem ita nominantur: sunt autem ossium ligamenta, sensus expertia; & præterea tendones quidam.

De Animalium Pedestrium Lingua. CAP. 5. G

PEculiaris quędam huic parti inest substãtia: carnem enim habet fungosiorem, ac sanguineã magis. Musculi.n. carnes sunt exactę, & potissimum ipsorum partes mediæ: nã multi in suis ipsorum finibus in magnos tendones desinunt, quos pleriq; medicorum aponeuroses musculorum nominant: quos longe maximos musculi generant, qui ad artuum fines pertinent: quin & musculi quidam capita habent neruosa. Et ipsius linguæ, quam coci è suibus eximentes elixant, corpus quidem proprium caro quædam est fungosa, vti diximus: nõ tñ eam eximunt solam, neq; elixant, sed simul cum musculis, qui in ipsam inserunt: vt plurimum vero etiam cum epiglottide, & larynge, & glandulis quę illic sunt, tum ijs quæ linguæ sunt propriæ saliuam q; generant, tum ijs quæ sunt ad paristhmia ac laryngem. Præterea venę & arteriæ & nerui, linguæ cum alijs carnibus sunt communia: illa enim vna cum carnibus manduntur, nisi q̃ in hac particula tria hæc vasorum genera plura sunt ac maiora, q̃ pro portione magnitudinis. Quæ porrò facultas sit alimenti, quod à glandulosis corporibus sumitur, deinceps audito.

De Glandulis. CAP. 6.

QVantum lingua à carnis substantia, tantum glandulæ à lingue substantia, recesserunt: non tamen omnes ęquali omnino ab ea distant interuallo. Sed, quę illi adiacent ac contingunt, H ijs quadãtenus sunt similes, quæ in mammis habentur, quando saltem eæ lacte non dum refertæ fuerint. Non enim glandulæ mammillares perpetuo suo munere funguntur, vt cùm aliæ propemodum omnes, tum autem eæ quæ sunt ad linguam: natura enim eas linguæ comparauit ad saliuam generandã: mãmillares vero post fœtum conceptum fiunt raræ ac laxæ, & lacte plenæ. At, quo tempore lacte carent, contrahuntur ac densantur, tm̃ à se ipsis differentes, quantum permadidæ spongiæ ἀπὸ τῶν σκελετευομένων: sic enim spongias appellãt, à quibus cũ humorẽ omnẽ expresserint, circũdatis vinculis ipsas constringunt; totum q; ipsarum corpus cogunt. Sunt autẽ & circa larynga ac pharynga huiusmodi quædam glandulæ, sicut & in mesenterio: verum hæ quidem sunt exiles, eo q; vulgus ipsum latent: Quę vero sunt ad paristhmia ac larynga, magnę sunt ac conspicuæ. Sunt & aliæ exiguæ in multis corporis partibus, vasorum diuisiones firmantes ac fulcientes. At glandula illa, cui thymo nomen est, haudquaq̃ est exigua, sed in nuper natis animãtibus est quàm maxima, increscentibus autem illis ipsa decrescit. Omnibus autem ipsis illud est commune, vt suaues in cibo ac friabiles appareant. Mammillares vero, cum lac habent, de ipsius etiam dulcedine quidpiam prę se ferunt: quapropter hæ glandulæ, cum lacte sunt plenæ, summopere à gulosis expetuntur, præcipue suillæ. Alimentum autem, quod ex ijs probe quidem in

ventriculo

* ἄκρεκ.
* ἀκρέαις.
A.l. 3.f.6. c. 1. fol. 244. e

A ventriculo concoctis, prouenit, propè sanè ad carnium alimentũ accedit: Quòd si minus, q̃ sat est, sint cõfectæ, succum crudum aut pituitosum generant: humidiores quidem pituitosum, duriores vero crudum: de quo ante diximus. Testes autem, cum ex genere sint glandularum, non perinde tamen laudabilis sunt succi, vt mammillares: sed habent virosum quiddam, seminis quod generãt, naturam referentes, ceu renes, vrinæ. Atq; etiã animalium gressilium testes ad coquẽdum longe sunt difficiliores. Nam gallorum gallinaceorum altiliũ testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Glandulæ item collo vesicæ adiacentes, propè ad testium naturam accedunt. Sunt, qui renes quoq; inter glandulas annumerent: hi nanq; glandulosum quiddam habere ipsis videntur. Verum "praui admodũ sunt succi, & concoctu difficiles, vt adultiorũ animaliũ testes, cum exectos ipsos mandunt: iuniorum .n. sunt præstantiores. Taurorum autem, & hircorũ, & arietum, insuaues sunt, ac ad coquendum difficiles, & mali succi.

A.l.2.f.2.ca. 9.fol.160.c

De Testibus. CAP. 7.

IVuenibus suibus ac bubus apud nos testes execant, sed propter vsum diuersum. Nam Suum quidem testes cibi causa secantur: suum enim castratorum caro suauior fit, & plenioris alimenti, & ad coquendum facilior: Boum vero, vt ad agriculturam sint meliores: tauri enim nõ facile ab B hominibus domantur. Capræ autem & oues propter vtrunque vsum castrantur. Porrò omnes memoratorum animalium testes ad coquendum sunt difficiles, ac mali succi: nutriũt tamen, si belle conficiantur, alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carnibus inesse diximus. Nam, quanto suum caro alijs est præstantior, tanto horum quoque testes aliorum animantium testibus sunt meliores. Soli autem "gallorum gallinaceorum vndequaque sunt præstantissimi, & potissimum eorum, qui saginati fuerint.

A. l. 2.t.2 ca. 284. fol. 131.h

De Cerebro. CAP. 8.

CErebrum "omne cibus est pituitosior, crassi q; succi, & tarde permeans, ac ad coquendũ difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidam autem ipsius mollitie decepti ipsum ægrotis exhibent, cum præter alia nauseam etiam concitet. Quinimmo, cum cuipiam à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguiter conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis vero, caue, exhibeas, qui non appetunt, quos veteres ἀποσίτυς appellabant. Merito igitur nemo cerebrum summis epulis mandit, cum omnes ipsa experiẽtia docti sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiam plerique cum origano mandunt, vti non nulli cum sale varijs modis apparato: quippe cum crassi sit succi & excrementitium, omnino vomitioni fit accõmodatius, quan C do cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen recte confici possit, alimentum corpori præstabit non contemnendum.

A.l.2.t.2.cap. 125.fol. 113.f

De Ossium Medulla. CAP. 9.

MEdulla, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior iucundior ac pinguior, adeo, vt, si ea inter se comparando gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiã aliquid in se habere. Porrò medulla nauseam prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodum & cerebrum: Nutrit tamen & ipsa, si probe conficiatur.

De Spinali Medulla. CAP. 10.

SPinalis medulla eiusdem quidem cum cerebro est generis: eam tamen perperam medullam appellarunt, cum medulla ipsa non modo spinali hac, verum etiam cerebro ipso, sit humidior ac mollior & pinguior. Quòd vero in spinæ ossibus contineatur, colorem q; habeat medullæ assimilem, ob id ipsam medullam nominant: quo nomine quidam ipsum quoque cerebrum vocitarũt. Est porrò spinalis medulla cerebro continua, ac eiusdem cum eo naturæ, nisi quòd ipso multo est durior, potissimum in infernis spinæ finibus: quantum enim à cerebro abscedit, tanto magis durescit. Pinguitudinis sanè habet minimum: quo fit, vt nauseam non prouocet: Et, si probe conficia D tur, non exiguum corpori dat alimentum.

De Pinguedine & Adipe. CAP. 11.

VTrunq; quidem est oleosum, humiditate tñ & siccitate inter se differunt. Pinguedo nanque humida quæpiam res est, oleo longa vetustate incrassato assimilis. Adeps vero pinguedine multo est siccior: ideo q;, si calfactum ipsum fundas, coit facile ac concrescit. Pauci "vtraq; est nutrimenti: potius q; carnium nos alentium sunt condimenta, quàm alimenta.

A.l.2.t.2.cap. 145.fol. 116.d

De Pedestrium Animalium Visceribus. CAP. 12.

OMnium "quidem animalium Iecur crassi est succi, ac ad coquendum difficile, tarde q; permeat. Omnium autem est præstantissimum, nõ modo ad voluptatem, sed ad alia etiam omnia, quod συκωτὸν idest ficatum appellatur: quam appellationem inde habuit, quòd animalis mactandi iecur multarum ficuum siccarũ esu sic præparent. Quod maxime faciunt in suibus propterea, q̃ huius animalis viscera, aliorum animalium visceribus natura multo sunt suauiora: euadunt tamen & illa se ipsis meliora, cũ animal ipsum caricas affatim comederit: verum minime cõsentaneũ hominibus videtur, præteritis, quæ natura cæteris præstant, deteriora consectari. Reliquorũ autem viscerum Lien quidem gustu est non exacte suauis, est .n. in eo perspicua quædam acerbitas. Merito aũt praui quoq; succi esse creditur, vt qui sanguinem melancholicum generet. Vtroq;

A.ibidem c.

vero

vero tanto Pulmo est ad coquendum facilior, quanto est rarior: multo tamen, quod ad nutriendũ attinet, hepate est inferior. Pituitosius autem longe est id alimentũ, quod corpori pr ebet. Cor, substantia quidẽ caro est fibrosa ac dura, ideo q; ad coquendum est difficile, & tarde permeat: Si tamen probe conficiatur, alimentum corpori exhibet non paucũ, neq; mali succi. De renibus autẽ (nam hos quoq; quidam inter viscera connumerant) prius diximus. E

De Quadrupedum Animalium Ventriculo, Vtero, & Intestinis. CAP. 13.

DVriores carnibus sunt hæ partes: ob id, etiam si rite conficiantur, succũ tñ gignent nõ planè sanguineum neque inculpatum, sed frigidiorem ac crudiorem. Proinde multum temporis requirunt prius, quàm satis confici & in probum sanguinem mutari queant.

De Agrestium ac Domesticorum Animalium Differentia. CAP. 14.

DOmestica animalia temperie humidiora sunt, q̃ agrestia, tum ob aeris, in quo degũt, humiditatem, tũ vero ẽt ob vitæ ignauiam. Quæ vero in montibus degũt, multũ exercentur ac fatigantur, præterea in aere sicciore viuunt: quapropter eorum caro est durior, nullius q; prorsus pinguedinis aut paucissimæ particeps: quæ causa est, cur pluribus diebus, q̃ domesticorũ & ociose degentium animalium, seruetur imputris. Liquet item, quòd alimentum, quod ab iis prouenit, minus habet excrementi: contra, excrementitium est, quod à domesticis atq; ociosis sumitur. Necesse igitur est alimentum eiusmodi nutrire valentius, quàm alterũ, succum q; gignere multo meliorẽ. F

De Lacte. CAP. 15.

LAc quoq; inter cibos, q ab animalibus sumuntur, est numerandum: in quo haud parua est pro anni temporibus differentia, & ea adhuc maior pro ipsorum animalium specie. Siquidem vaccarum lac, "crassissimum est ac pinguissimũ: liquidissimum autẽ ac minime pingue, camelarũ: mox, equarum: deinde, asinarum: mediæ aũt consistentiæ, est caprarũ: hoc crassius, ouium. Secundum autẽ anni tempora, † lac post partum est liquidissimum: tẽporis vero progressu, magis semper ac magis incrassescit: Æstate vero media, ipsum etiam in medio suæ naturæ consistit: post id autem tempus, sensim iam crassescit, quoad penitus deficiat. Vere aũt vt liquidissimũ, ita etiã copiosissimum. Quòd aũt lac, vt prius diximus, pro animalium specie differat, id vel intuenti quidem protinus apparet: manifestius autem fiet, si ex vnoquoq; lactis genere caseus paretur. Etenim liquidissimum lac, serum: crassissimum, caseum habet plurimum. Merito igitur liquidius quidem lac, magis: crassius aũt, minus aluum subducit. Contra aũt, crassius quidem valentius nutrit: tenuius autem, minus. Quòd siquis lac prius elixando serum omne cõsumpserit, nihil prorsus subducet. Iniectis "vero lapillis ignitis tantisper, dum serum omne consumatur, præterq̃ q sic paratum, aluum non subducit, contrarium etiã efficit, ipsum q; iis exhibemus, quibus venter acrium excrementorum demorsu infestatur: id ipsum autem efficiunt non minus, q̃ lapilli, aut etiam efficacius, ferrei orbiculi igniti. Facile tamen lac sic paratum, in ventriculo in caseum cogitur: ob id mel illi & salem admiscemus. Quin & aquam etiam affundere securius fuerit, vt pleriq; medicorum factitant. Neque mirum tibi videatur, quòd sero consumpto, rursus aquam infundant: non enim seri humiditas est, quam fugiunt, sed acrimoniam: cuius occasione lac omne aluum subducit, ex substantiis contrariis mistum, sero scilicet, & caseo. Ad hæc tertium etiam pinguem succum habet & ipsum quidem lac vaccarum, vt dictum est, plurimum: ideo q; Butyrum (quod vocant) ex eo conficiunt: quod gustu solo visu q;, quantũ in se pinguitudinis habeat, facile cognoscas. Quòd si partem aliquam corporis eo inunxeris ac fricueris, cernes cutim pinguem non aliter, ac si oleo fricuisses: Præterea, si mortui animalis corium aridum eo inunxeris, eundem cernes effectum: Quinimmo homines in plerisq; frigidis regionibus, in quibus oleo carent, in balneo butyro vtuntur: Cernitur præterea, si ignitis carbonibus ipsum infundas, non aliter, ac pinguedo, flammã excitare: Deniq; vtimur, ipso in illis, in quibus vtimur adipe, cataplasmatibus aliis q; medicamentis ipsum permiscentes. Pinguissimum itaq;, vt diximus, est lac Bubulum: Ouillum vero ac Caprinum habet H quidem & ipsa pinguedinis quidpiam, sed multo minus: Asininum vero huius succi habet minimum: quocirca raro in ventriculo cuiusquam coagulatur, si statim, vt mammis excidit, calidum fuerit epotum: quòd si sal & mel adiiciantur, fieri non potest, vt ipsum in ventriculo concrescat, ac coaguletur. Eandem ob causam magis per aluum deiicitur, vt q serum multum habeat, à quo lac omne facultatem accipit deiiciendi: vti à caseosa substantia, sistendi. Quantum vero serum ab alia lactis natura succi bonitate superatur, tanto alia omnia, quæ ventrem deiiciunt, superat: ob id veteres ad aluum subducendam hoc potu plurimo vsi videntur. Tantum autem mellis optimi ei est iniiciendum, quantum suaue citra stomachi euersionem sentietur. Pari modo & salem ea mensura iniicies, quoad gustum non offendat: quòd si ipsum magis subducere velis, salis quàm plurimum iniicies. Hæc certe diffusius explicuimus, q̃ præsens institutum postulet. Propositum enim fuerat ea commoda exponere, quæ lacti insunt, vt alimento: quibus cum id commodum, quod nobis præstat in aluo deiicienda, esset admistum, fecit rei affinitas, vt in hanc digressionem sermo noster deflexerit. Rursus igitur ad propositũ reuersi, quæ de lactis facultate supersunt, exequamur: quorum id omnium est maximum, quòd Omnium ferè, quæ mandimus, lac optimum, optimi est succi: verũ caue, male accipias, quod iam pronunciauimus. Non. n. simpliciter diximus lac omne optimi

Margin notes: "A.l. 3. t. 10 t. 5. c. 5. fol. 275.b" — "† τὸ μετὰ τὴν ἀποκύησιν. quod Ioachinus vertit. Lac quod in vere statim à partu editur." — G "A.l. 2. t. 2. ca. 434. fol. 143.d"

A optimi esse succi, sed præterea optimum adiunximus. Nam lac quidem, quod vitiosi est succi, tantum abest vt ad succũ probum gignendũ cõferat, vt qui eo vtũtur, cacochymos reddat. Cui rei argumẽto fuit is infans, qui, cum priore nutrice mortua, alterius praui succi lac suxisset, totũ corpus multis vlceribus habuit refertũ. Vtebatur aũt secũda hæc nutrix in agro syluestribus oleribus propter annonæ caritatẽ, q̃ veris tpe acciderat: vnde & ipsa huiuscemodi vlceribus scatuit, & alij quidã, qui in eodem agro simili victu sunt vsi. Vidimus & alijs permultis mulieribus infantes nutriẽtibus id temporis idem accidere. Atq; etiã, si capræ aut alterius cuiuspiam animalis scammoniã aut tithymallum depasti lac cibi loco quis sumpserit, omnino aluus illi fluet. Quemadmodum igitur de alijs omnibus, ita & de lactis facultatibus intelligere oportet, non tanq̃ simpliciter de quouis dicantur, sed de optimo duntaxat: quãtum autẽ in singulis generibus vnumquodq; ab optimo deficit, tanto commodis, quæ optimum id nobis præstat, est inferius. Lac igitur, quod seri habet plurimum, etiã si semper eo vtare, nihil penitus afferet periculi: quod vero huiuscemodi humiditatem habet exiguam, caseosam autem crassitiem multam, omnibus, qui ipso multum vtuntur, est periculosum. Nam eos quidẽ renes offendet, qui calculis generandis sunt appositi: iecur itẽ obstruet ijs, qui hoc affectu facile prehendi possunt: tales aũt sunt, quibus fines eorum vasorum, quæ cibum ex simis visceris in gibba trãssumũt, sunt angusti. Thoracis autem ac pulmonis partibus lac omne est vtile: Capiti vero, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non est accommodũ, vt nec hypochondrijs, quæ leui de causa inflantur: in plurimis.n. in ventriculo vertitur in flatus, suntq; paucissimi, quibus id non accidat. Si vero cum aliquo eorum cibariorum, quæ crassi sunt succi, diutius elixum fuerit, flatuosam quidem naturam deponit, sed iecur magis obstruit, & calculos in renibus promptius gignit. Huiusmodi autem edulia libro primo esse diximus, amylum, similaginem, alicam, tragum, oryzam, lagana, rhyemata, & panes non bene in clibano assos nec multa tritatione prælaboratos, nec multo sale ac fermento mediocri saturatos. Cæterũ, vt in ijs, ita in alijs, quæ nonnulli lacti admiscentes mandunt, mistorum facultas aliquam ex lactis facultatibus augebit, aut imminuet. Nunc autem ipsius facultatem definiamus, illud boni esse succi & multi alimenti statuentes, quod ex contrarijs substantijs ac facultatibus est conflatum, subducendi scilicet ac sistendi, obstruendi q; ac tenuandi. Quod nanque eius serosum est, succos crassos tenuat, & aluum subducit: quod vero caseosum est, aluum sistit, & succos crassos gignit, ex quibus, vt diximus, in hepate obstructiones, & in renibus calculi oriuntur. Nocet autem ipsius vsus assiduus dentibus, & circundatis carnibus, quas gingiuas nominant: has enim, flaccidas: dentes vero putrefactioni & erosioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os vino diluto colluere conueniet: satius autẽ fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris: ita nanq; omne caseosum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circunfixum fuerit, abstergetur. Quod si etiam cuipiam tam robustũ sit caput, vt vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis consuluerit: veruntamen & mel vino permistum, misturam ex vtroq; reddit meliorem. Illud vero dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit præsidium, siquis post sumptum ipsum primo, melicrato deinde vino adstringente, os colluat.

A.ibidem.b

B

A.ibidem.a

C

De Oxygalacte, id est Acido Lacte. CAP. 16.

OXygala aũt, quod vocant, dentes quidem, qui saltem secundũ naturam habẽt, nihil offendit: qui vero aut ob naturalem intemperiem, aut adscititium quempiam affectũ, iusto sunt frigidiores, hi soli, vt ab aliorum frigidorum occursu, ita ab hoc quoq; offenduntur: accidit q; ijs nonnunq̃ symptoma, quod αἱμωδίαν i. stuporem nominant, quale post esum mororũ immaturorũ, & aliorũ omnium acerborum & acidorũ euenire consueuit. Illud item perspicuum est; q; ventriculus, q quauis de causa est frigidior, oxygala non belle conficit: temperatus vero, quamuis ęgre, conficit tamen aliquantum. Contra ventriculi iusto calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à quapiã causa postea in eam temperiem sint adducti, præterq̃ q; nihil ab huiuscemodi edulijs læduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Quin hi quoque oxygala ipsum circundata niue prius refrigeratum, indolenter ferunt, quemadmodum & alia pleraque id genus edulia, atque adeo aquam ipsam niue sic præparatam. Quocirca admirari subit plerosque medicos, qui de singulis edulijs pronunciarunt, hoc quidem nobis esse vtile, aliud vero noxium: præterea ad coquendum facile, aut difficile: mali succi esse, aut boni: multi, aut pauci esse alimẽti: stomacho conuenire, aut aduersari: aluum ducere, aut sistere: aut aliam q̃uis virtutem, vitium've obtinere. De quibusdam certe licet pronunciare, hoc quoddam edulium omnibus hominibus praui esse succi, aut ad coquendum difficile, aut stomacho noxium: de plurimis tamen fieri non potest, vt vnico edicto citra vllam distinctionem vere pronuncies. Cæterum, cum necessario longa futura esset oratio, si in singulis edulijs, tam naturalium temperamentorum, q̃ acquisititiorum affectuum, distinctiones adscripsissemus, satius fore existimauimus (quemadmodum in primo horum commentariorum fecimus) ab initio vniuersalem quidem totius doctrinæ methodum ostendere: post autem in particularibus nonnunq̃ eam ad memoriam reuocare, præsertim in ijs, quæ nõ simplicis sunt naturæ, quale vtiq; est lac, de quo nunc agimus: quod, tametsi sensui quidem similare apparet, ex diuersis tamẽ substantijs ac facultatibus est compositum. Huic nanq; etiam, si optimum fuerit, pro diuersa tamen ventriculorum

A.l.2. t.2. cap. 434. fol. 143.c

D

Z

triculorum natura accidit, vt interdum quidem {in hoc} acescat: aliâs vero fumosum ac nidoru- E
lētum ructū in altero sursum emittat. Etenim contrarij sunt affectus, secundum quos, quod in ven
triculo non fuit coctum, acidum aut fumosum euadit: siquidem caloris inopia in acorem: eiusdē
aūt excessus, in nidorem ac fumum vertit: quæ duo lacti eueniunt, quia in se non modo serosam na
turam, verum etiam pinguem & caseosam cōtineat. Hac certe de causa oxygala quidem, si in ven
triculo non coquatur, nunq̄ in nidorem vertitur, potissimum, si in biliosissimum ac feruētissimū
ventriculum inciderit. Neque.n. amplius calidam acrem q; qualitatem ac facultatem retinet, quam
lac à sero habet: neque pinguē & mediocriter calidam, quā lac à pinguedine, quæ sibi inest, possi-
debat. In huiuscemodi.n. præparatione, sola relinquitur caseosa substātia, eaq; ipsa non eiusdē natu
ræ, cuius ab initio fuit, sed ad frigidius conuersa. Itaq; de oxygalacte dixisse suffecerit, q frigidum
est, ac crassi succi: hæc enim sequitur, vt ipsum non facile à corpore mediæ temperaturæ conficia-
tur: ad eā enim in omnibus meis operibus, cū aliquid simpliciter pronuncio, sæpe iam monui id es
se referendum. Quin etiam succum crudum, quem vocant (cuius naturam tum prius alibi expo-
sui, tum etiam in libro superiore de eo disserui) consentaneum est ab istiusmodi cibis abunde gene
rari. Non ab re autem edulium hoc calidissimis ventriculis est vtile, quemadmodum frigidiori-
bus aduersissimum. Id tñ in singulis cibarijs non conuenit adscribere: sed in quibusdam meminis- F
se suffecerit, q succus eiusmodi, qualis ex oxygalacte, caseo, & omnibus crassi succi edulijs, proue-
nit, calculos in renibus solet gignere, cum hi calidiores iusto fuerint siue ob naturalem intempe-
riem, siue ob alium quendam affectum ipsis postea innatum, non tñ pro caloris modo meatuum
transitus latos habeant. Corporum.n. constructiones, quæ morbis maxime sunt obnoxiæ, ex par
tibus contrarij temperamēti componuntur: vt verbi gratia, si ventriculus "admodum sit calidus, A.l.3.f.13.t.1. c.16.fol.287.a
cerebrum autem frigidum: pari modo & pulmo aliquando, ac totus thorax frigidus est, ventricu-
lus autem calidus. Frequenter vero contra euenit, vt omnia alia scilicet æquo sint calidiora: solus
aūt ventriculus frigidior sit, † hepar vero calidius: atq; in alijs partibus similiter. Quapropter ini-
tio etiam monuimus vtilissimam esse doctrinam, quæ de facultatibus, quæ alimentis insunt, tradit,
cū eas differentias explicat, quæ in humiditate spectātur, & siccitate, & caliditate, & frigiditate: prē
terea substantiæ ipsorum lentore, aut crassitie: ad hæc, quod aut similare est, de quo agetur, vel ex
partibus temperamento contrarijs compositum, cuius generis est lac. Ad horum porrò dignotio-
nem dixi nos manu duci, cum per olfactum ac gustum, tum per alia symptomata, de quibus in
operis huius initio disserui: vti nunc quoq; in lacte, eius naturam ostendi ex ijs symptomatibus,
quæ ei accidunt, cum aut calefit, aut coagulo cogitur, aut alio quouis modo partes ipsius secernun- G
tur: etenim vel citra coagulum scissio, quam vocant, id efficit, cum lacti abunde calido oxymel fri-
gidum instillamus. Idem etiam mulso efficimus. Interdum etiā citra vllam liquoris instillationē,
vase frigidissimā aquam continente in lac demisso, ipsum scindimus. Præterea sine coagulo id lac,
quod post editum fœtum emulsum fuerit, protinus cōcrescit, si super cineres calidos parumper ca
lefiat: videntur q; veteres Comici lac ita coactum, Pyriatten appellasse. In Asia aūt apud nos Py-
riephthum ipsum nominant. Id quidem lac omnino ab alia substantia est purum: cum aūt melle
ipsi admisto per coagulum cogunt, hoc quidem opere, quod in eo est tenue & aquosum, separa-
tur. Quidam aūt ex ipso duntaxat, quod coactū est, mandunt: quod partim ex caseosa lactis substā
tia, partim ex calida atq; ignea coaguli facultate, partim ex melle ipsis admisto, est compositū. Alij
vero vnà cum eo, quod concreuit, serum quoq; transglutiūt, id q; aut pariter totum cum toto, aut
alterum altero copiosius: accidet q;, vt alijs quidem largius, alijs vero minus, aluus subducatur, pro
portione quantitatis serosi humoris. Perspicuum præterea est, q eorum corpus, qui solū id quod
concretum est, comederint, amplius nutritur: minus vero eorum, qui vnà cum ipso serosi humoris
quidpiam transglutierint: & multo adhuc minus eorum, qui eius quidem, quod coactum est, pa-
rum, serosi autem humoris plurimum, hauserint. Simili modo & in eo, quod à partu, siue cū mel- H
le, siue absq; eo coijt, non paruam differentiam inuenies. Cum enim mel non accepit, ad coquendū
est difficilius, & succi crassioris: præterea per aluum tardius secedit: vtrunq; tamē, corpus abunde
nutrit. Hæc de lactis facultate nouisse in præsenti opere suffecerit: eius nanq; vtilitates, quas in
morbis præstat, ijs, qui quauis ex causa tabe laborant, aut vlcus habent in pulmone, propriè ad me
dendi rationem pertinent.

† *Additur in tralatiōe vet. et Rabbi Mose prima particula aphorismorum 17. & quādoque quidem totū corpus frigidius.*

De Caseo. *CAP. 17.*

DE casei quidem facultate iam diximus, cum de lacte sermonem faceremus: satius tñ fuerit
nunc rursum particulatim de eo tractare. Nam "dū paratur, assumit ab iniecto coagulo acri A.l.2.t.2.cap. 123.fol.113.a
moniam, humiditatem q; oēm deponit, & potissimū, si inueterarit. Tum.n.q̄ prius, acrior euadit,
& manifeste calidior redditur, atq; ardentior: ob id ipsum siticulosior, & ad coquendum diffici-
lior, & peioris succi efficitur. Qua de causa nec id ipsum, quod crassis cibis acres ac tenuantes fa-
cultates admistas habentibus inest commodi, caseus citra noxam possidet. Maior enim noxa ex
succi ipsius prauitate, & ardenti calore accidit, quàm crassorum tenuatio conferre queat: quando
ad calculorum in renibus procreationem hic succus non minus est noxius. Ostendimus enim
calculos in illis corporibus nasci, in quibus succorum crassities cum igneo calore est coniuncta.

Fugiendus

A Fugiendus igitur est eiusmodi caseus, vt qui nihil conferat neq; ad coctionem, neq; ad distributionem, neq; ad mouendam vrinam, neq; ad ventris deiectionem, ceu vtique nec ad succi probitatẽ. Deinceps autem malus quidem, sed prædicto minus est putandus, qui neq; est vetus, neque acris. Omnium autem caseorum recentium is est præstantissimus: qualis apud nos Pergami, & in Mysia, quæ est supra Pergamum, fit, qui ab incolis oxygalactinus appellatur, suauissimus quidem in cibo, stomacho autem minimum noxius, alijs q; omnibus caseis concoctu transitu q; facilior, succũ habens non vitiosum, neq; vsq; adeo crassum: quod vitium omnium caseorum est commune. Præstantissimus etiam est is, qui Romæ apud diuites celebratur, βαθὺν appellant: & præterea alij quidam in alijs regionibus. Cum autem singulatim permagna sit in ipsis differentia, tum pro animalium natura, tum pro præparandi modis, & præterea ipsorum caseorum ætate, conabimur hoc in loco ipsorum facultatem paucis scopis circũscribere, quibus quis intentus meliorem à deteriore facillime discernet. Scopi quidem in genere sunt duo, quorum Alter in certa substantiæ casei consistentia versatur, secũdum quam mollior est aut durior, dẽsior aut laxior, glutinosior aut friabilior: Alter in gustabili qualitate consistit, secundum quam in quibusdam ipsorum acor superat, in alijs acrimonia, aut pinguitudo, aut dulcedo, aut aliud quidpiam id genus, aut omnium est velut æquabilitas. B Porrò secundum speciales differentias prędictorum generum, mollior quidem duriore est præstantior: rarus vero ac laxus, denso admodum ac compacto. Iam vero cum glutinosus valde, & is qui ad asperitatem vsq; est friabilis, sint vitiosi, prẹstantior est, qui inter hos duos est medius. Quod autem ad eam dignotionem, quæ fit gustu, pertinet, is omnium est præstantissimus, qui nullam vehementem habet qualitatem, sed dulcem habet supra alias parum eminentem. Suauis item insuaui est præstantior: & mediocriter salitus, eo qui est permultum, & eo qui omnino salis est expers. Postea tamen, quàm caseum sic examinatum sumpseris, licebit etiam ex ructu cognoscere, qualis inter caseos sit melior, aut deterior. Cuius nanq; qualitas paulatim marcescit, præstantior: cuius contra perdurat, non bonus: iste enim perspicue ægre mutatur, atque alteratur, & ob id ipsum ægre conficitur. Omnium enim qualitatum, quarum ante meminimus, alteratio necessario sequitur alimentorum coctionem.

De Pedestrium Animalium Sanguine. CAP. 18.

SAnguis {omnis} ad coquendum est difficilis, præcipue crassus, et melancholicus, qualis est bubulus: Leporinus autẽ, vt suauissimus, celebratur, multi q; ipsum cũ iecore solent elixare: quidam autem cum alijs etiam visceribus. Sunt, qui Suum quoque iuniorum sanguinẽ edant, ceu alij C etiam grandiorum, cum castrati fuerint. Aprorum vero nemo ne gustare quidem tentauerit propterea, quòd insuauis est, & ad coquendum difficilis. Homerus quoq; Caprarum sanguinem in cibo iucundum esse non ignorauit.

De Alimento, quod à Volucribus Animalibus sumitur. CAP. 19.

VEteres oẽs animalia volucria ac bipeda ὄρνιθας nominabant: Nunc aũt apud Græcos consuetudo inualuit, vt, quas illi ἀλεκτορίδας i. gallinas vocabãt, nunc solas eas ὄρνιθας appellẽt, quẽadmodum & masculos ipsos ἀλεκτρυόνας. Auium porrò omnium volucrium genus, paucissimũ præstat alimentum, si ad genus gressilium conferatur, potissimum si ad suillam, qua non aliud inuenias, quod copiosioris sit nutrimẽti: Volucrium tñ caro ad coquendũ est facilior, præcipue perdicis, atagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinę: Turdorum vero, & merularũ, paruorũ q; passerum (inter quos ẽt sunt, quos turricolas vocant) caro, q̃ prædictorum, ẽst durior: His aũt ipsis turturis, palumbi, anatis q; caro est durior: Phasianorum, quod ad concoctionem, & nutrimentũ attinet, gallinis est similis, voluptate tñ in edendo superat: His durior est pauonis caro, & fibrosior, & ad coquendum difficilior. Porrò in "omnibus volucribus animalibus, vt & in quadrupedibus, scire in vniuersum oportet, q͏; augescentium caro multo est præstantior, q̃ ætate declinãtium: media D aũt est inter vtranq;, florentium. Praua autem admodum est valde nouellorũ, sed diuersa ratione ac senum: Siquidem horum caro dura est, & sicca, ac neruosa, ideo q; praua ad coquendum, & exigui nutrimenti: Contra animalium nuperrime editorũ corpora mucosa sunt ac humida, eo q; excrementis plena, facilius tñ per aluum secedunt. Hæc in cũctis animalibus memoria teneto: id.n. omnibus ipsis ex æquo inest secundum differentias, quæ ab ętate sumuntur. Communis etiã est, si sanitatem spectes, pręparationis modus, quem antea exposuimus, & nunc rursum summatim repetemus, facultates duntaxat in memoriam reuocãtes, q͏;, quæ assa sunt, & frixa in sartagine, ea sunt sicciora: Quæ vero in aqua dulci sunt elixa, alimentum corpori præbent humidius. De ijs porrò, quę ex albo iure, varijs q; patinarũ condimentis esitantur, antea abunde disseruimus, ceu de domesticis quoque, & agrestibus. Non mediocris vero est differentia eorum quæ in stagnis, aut paludibus, aut lacustribus locis viuunt, cum ijs, quæ in montibus, aut locis siccis degunt. Nam "pro locorũ natura ac proportione, animalium carnes fiunt siccæ, & excrementis vacuæ, & ad coquendum faciliores: aut humidæ, & excrementitiæ, & concoctu difficiliores.

A.l. 2. t. 2. cap. 145. fol. 116. b

A.l. 2. t. 2. cap. 147. fol. 116. d

De Anseribus & Struthocamelis. CAP. 20.

XHνῶν nomen veteribus etiam est consuetum, στρουθοκαμήλων vero insolens: nominant.n. eas μεγάλας στρουθούς. Ego vero etiamnum adolescentulus audiui sophistam quendam ex eorum numero,

numero, qui de eiusmodi problematibus disserunt, in vtranque partem disceptantem, ac probantem huiuscemodi animalia nunc aues esse, nunc vero non esse. Longe autem præstiterit nō id, sed qualem'nam alimentum, quod ab ipsis sumitur, habeat facultatem, inquirere: id autem vbi ex me audieris, per ocium ab alio disces, vtrum oporteat animalia hæc aues nominare, nec'ne. Ipsorum igitur caro est excrementitia, multóq; ad *coquendum est difficilior, q̃ prædictorum volucrium animalium: ipsorum tamen alæ non sunt cæterorum alis deteriores: quandoquidem in multis volatilibus, potissimum quæ parua sunt, & carne dura prædita, alarum substantia est fibrosa, ac dura. Quarundam autem caro tota est eiusmodi, cuiusmodi Gruum: quas tamen & ipsas mandunt, plurimis ante diebus macerantes, & (vt sic dicam) mortificantes. Inter grues autē & anseres caro Tardarum, quas vocant, quodammodo est media, quæ ὀτίδες vel ὠτίδες appellantur: vtroq; enim modo prima syllaba profertur & scribitur, per ο scilicet, & per ω. E A.l.2.t.2.ca. 515.fol.152.a

De Differentia, quæ est in Partibus Animalium Volucrium. CAP. 21.

VIscera quidem in volucribus animalibus eandem habēt ad carnes proportionem, quā in pedestribus habere memorauimus. Intestina vero horum omnium omnino non manduntur: in eorum tamen Ventriculis non ita habet, vesci enim sunt, & nutriunt: quidam autem ipsorum valde etiam sunt iucundi, ceu anserum, post quos sunt altilium gallinarum. Quemadmodum autem in suibus, dum adhuc viuunt, Hepar ex caricarum pastu ad voluptatem præparatur, ita in anseribus video ipsorum alimenta lacte imbui, vt non modo eorum iecur sit iucundissimum, sed potenter etiam nutriat, ac optimi sit succi, & deiectu minime difficile, probe q; similiter in ventriculo conficiatur. Ad hæc Alæ anserum ad concoquendum ac nutriendum sunt accommodæ, & ijs adhuc magis gallinarum. Cæterum, cum iuniorum animaliū carnes ab annosorum multū dissideāt, alarum quoq; natura multo euidentius dissidet. Pari modo gracilia ab obesis discrepant: nam iuniorum ac probe nutritorum prestantissimę, pessimę autem gracilium & annosorum. Pedes autem paulo minus omnium, cibo sunt inepti. Gallorum autem gallinaceorum Cristas ac palearia nemo nec probarit, nec etiam damnarit: horum vero Testes sunt prestātissimi, præcipue altilium, & multo magis, si cibus eorum, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & valide nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi: deiectionem tamen nec iuuant, nec morantur. Cæterum animalia volucria exiguum quidem habent Cerebrum, sed ipsum tamen tanto pedestrium cerebro est prestantius, quanto est durius: volucrium autem ipsorum, montana cerebrū habent, q̃ palustria, præstantius, pro aliarum omnium partium proportione. Quidam autem falso struthocameli Ventriculum laudant, ceu medicamētum quoddam, quod coctionem iuuat: alij vero longe magis mergi ventriculum laudant. Verum hæc neq; ipsa facile concoquuntur, neq; alijs in eo ipso, ceu medicamenta, auxiliantur, veluti zingiber & piper: & præterea alia ratione vinum & acetum. Quod si de volucrium animalium lingua ac rostro dicere aggrediar, cū ea nemo ignoret, garrire merito existimabor. F G

De Ouis. CAP. 22.

OVa quoq; inter alimenta, quę ab animantibus sumuntur, sunt numeranda: quorum Tres inter se sunt differentiæ: Prima quidem penes propriam substantiam: gallinarum.n. ac "phasianarum sunt præstantiora, deteriora vero anserum ac struthocamelorū: Secunda autem penes tēpus: aut enim longo ante tempore, aut breui sunt edita: Tertia penes cocturæ rationē: nā quædam diutius cocta fuerunt, alia ad mediocrem vsq; consistentiam, alia duntaxat excalfacta fuerunt. Secundum quas differentias, alia quidem cōcta vocantur, alia tremula, alia sorbilia. Tremula igitur ad nutriendum omnium sunt præstantissima: Sorbilia aūt minus quidē nutriunt, sed facilius subducūtur, & faucium asperitates lęuigant. Elixa* vero & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, crassius q; alimentum corpori tribuunt. His vero adhuc tardius permeāt, ac peioris sunt succi, quæ in calidis cineribus assantur. Quæ vero ἐπὶ τῶν ταγήνων i. in sartagine, sunt inspissata, atq; ob id ipsum ταγηνιστὰ nuncupantur, pessimum habent omnibus modis alimētum: nam interim, dum coquuntur, in nidorem vertūtur: &, præterq̃ q succum crassum gignunt, ipsum ēt prauum gignunt, atq; excrementitium. Porrò quę πνικτὰ i. suffocata, appellant, elixis et assis sunt meliora: parātur aūt ad hunc modum: Vbi ipsa oleo & garo & pauco vini conspersa fuerint, vas, quo continentur, caccabo aquā calidā habēti indunt: deinde, vbi ipsum totū superne obturarint, ignē substruūt, quoad oua mediocrē habeant consistentiā. Quę.n. supra modū sunt incrassata, elixis & assis fiunt similia: quæ vero ad mediocrē crassitiem peruenerunt, & melius q̃ dura, concoquuntur; & alimentū corpori dant præstantius. Eidē etiam consistentiæ mediocritati intentos nos esse oportet in ijs ouis, quæ superne caldarijs infunduntur, non permittentes neq; ipsa omnino incrassari, sed, cum adhuc succum suum retinent, vas ab igne submouentes. Oua autem recentia veteribus plurimum præstant: quippe optima sunt recentissima, vetustissima aūt pessima. Quæ vero in horum medio sunt, proportione recessus ab extremis, bonitate aut prauitate inter se differunt. A. l. 2. t. 2 ca. 520. fol. 152. f H

* ἐφθά.

* ἐφθά.

De Volucrium Animalium Sanguine. CAP. 23.

GAllinarum ac columbarum sanguine non nulli vescuntur, maxime altilium, qui suum sanguine haudquaquam est inferior, neq; voluptate neque concoctionis facultate: plurimum

tamen

A tamen relinquitur à leporino. Sanguis autem omnis, quocunque modo ipsum paraueris, ad coquendum est difficilis, & excrementitius.

De Nutrimento, quod ab aquatilibus Animantibus sumitur. CAP. 24.

ANimalium in aquis degentium permulta sunt genera: differentiæ q; in ijs sunt, ac species. Nunc vero similitudines inter ipsa, quæ ad vsum medicinẽ pertinẽt, vt in prioribus fecimus, referemus: medicinam aũt, aut artem sanitatis tuendæ dicere, nihil ad præsens propositũ interfuerit. De omnibus igitur dicemus, quemadmodũ in alijs ante fecimus, qbus vulgo assidue vescũtur.

De Mugile. CAP. 25.

A.l.2.t.2.cap.546.fol.157.c

MVgil ex squamatorum piscium est genere: nascitur q; non in mari modo, verum etiam in stagnis ac fluuijs. Proinde particulares mugiles magnum inter se habent discrimen, adeo, vt pelagici mugilis genus diuersum esse videatur ab eo, quod in fluminibus, stagnis, lacubus, aut riuulis vrbium latrinas purgantibus prouenit. Eorum "sanè caro, qui in aquis limosis ac sordidis degunt, excrementitia est admodum ac mucosa: optima autem eorum est, qui in puro mari viuũt, præcipue cum ventorum procellis agitatur: nam in quieto, nullis q; agitato fluctibus, tanto piscĩũ caro fit deterior, quanto minus exercitatur. In stagnis autem maritimis (quæ λιμνοθαλάττας appellant) adhuc est deterior: & hac adhuc magis in stagnis: quæ si parua sint, nec magnos fluuios B recipiant, neque fontes habeant, nec largum effluuium, multo profectò est deterior. Pessima autẽ sunt stagna, ex quibus nihil aquę omnino effluit, sed stabilis est ac planè immota. De ijs porrò, qui in paludibus, lacubus q;, atq; id genus locis degunt, initio diximus: pessimam enim habent carnem, qui in eiusmodi locis degunt. Eorum autem, qui in fluuijs gignuntur, prestantiores sunt, qui in ijs gignuntur, in quibus aqua rapide fluit, ac copiosa est: qui vero in stagnantibus, non boni. Præterea penes alimenta pisces meliores peiores've euadunt. Nam quibusdam herbarum ac bonarum radicum copia suppetit, ij q; eam ob causam sunt præstantiores. Alij herbas pascuntur limosas, & radices mali succi. Præterea, qui in fluminibus vrbem magnam præterfluentibus, hominum stercoribus & prauis id genus escis victitant, omnium, vt diximus, sunt deterrimi, adeo, vt, si paulo diutius mortui permanserint, statim putrescant, & pessime oleant: isti autem in cibo sunt prorsus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguum q; boni quidem alimenti, excrementi autem plurimum reddunt. Quare mirum non est, si prauum succum in eorum corporibus, qui quotidie illis vescuntur, congerant. Qui cum sint deterrimi, omnium contra sunt prestantissimi, qui (vt diximus) in purissimo mari degunt, maxime vbi littora, quæ aquam in orbem ambiunt, terra non C abundant: nec leuia, sed aut arenosa sunt, aut aspera. Quòd si præterea ad boream spectent, longe erunt meliores. Cum enim exercitationes propriæ non parum ad succi probitatem omni animanti conferant, puritas adhuc eius venti, qui aquæ miscetur, substantiæ ipsorum bonitatem auget. Perspicuum igitur ex ijs, quæ diximus, est mare alterum alteri in eo præstare, quòd aut purum planè est, aut fluuios multos & magnos excipit, vt Pontus. Pisces enim qui in eiusmodi degunt, quanto stagnales antecellunt, tanto ijs, qui in puro mari degunt, sunt inferiores. Sunt autem & stagna quædam huiusmodi, quorum quædam λιμνοθαλάττας appellant, vbi videlicet fluuius magnus stagnum efficit, quod mari coniungitur. Et, vt fluuius non stagnet, vbi primum mari commiscetur, aqua ex salsa ac dulci est mista, & piscium caro, qui in ea aqua degunt, media est inter fluuialiũ & marinorum piscium carnem. Communis autem tibi sit hæc oratio alijs quoq; piscibus, qui in fluminibus, & stagnis, & mari gignuntur: nam bona eorum pars non ambigit: cum marini fluuialem aquam fugiant, fluuiales autem ac stagnales marinam. Mugilis vero omnium maxime aquis vtrisq; vtitur: ea q; ipsius natura est, vt à mari longissime discedẽs, aduerso flumine natet. Hic quidem mugilis numerosas ac paruas spinas non habet, vti nec alius quisq̃ marinorum: qui vero è fluuijs, aut stagnis mare ingreditur, non secus ac cõgeneres, plenus est huiusmodi spinarum: nam D omnium ferè piscium caro, qui in stagnis aut fluminibus gignuntur, tenuibus spinis plena inuenitur, quas nullus marinorum habet. Nam, quo loco magni fluuij, ostium mari cõmittitur, non nulli quidem piscium fluuialium in mari: quemadmodum et marini quidam in flumine capiũtur: quos discernas eo, q prædictas spinas, aut numerosas, aut prorsus nullas habeant. Pauci sanè fluuialium mare ingrediuntur: at marini omnes fluuijs gaudent. Continuo autem & gustus mandenti tibi, præstantiorem mugilẽ indicabit. Iucundior nanq; ipsius est caro, & acrior, pinguedinis q; expers: pingues contra, & soluti saporis, tum cibo, tum ad concoquendum sunt deteriores: præterea stomacho sunt noxij, & vitiosi succi: quapropter cũ origano ipsos parant. Quidã vero nostrates, pisces quosdam in fluuijs genitos λευκίσκυς nominant, rati diuersos esse à mugilũ genere: cętera tñ omnino animal animali est simile, nisi q λευκίσκος paulo est cãdidior, caput q; habet minus, & [a] † saporem acidiorem: Alimenti aũt, quod ab eo sumitur, facultas est, qualẽ prius fluuiali mugili inesse diximus: proinde de nomine, non de re est cõtrouersia. Quod aũt nouisse magis retulerit, id iam dicam. Hic piscis vnus eorum est, qui sale conditi asseruantur. Atq; stagnalis sic conditus multo, q̃ ante, præstantior euadit: quicquid.n. muscosum aut virosum gustu refert, id totum deponit: verũ recens salitus, iamdiu salito est melior. Sed de salitis quidem piscibus paulo post sermo communis habebitur, [b] † sicut de ijs, qui hyeme (vt sic dicam) mortificantur.

A † Gulielmus Rondeletius medicus egregius rectè meo iudicio arbitratur hoc in loco esse mendum, ac per γεῦσιν ὀξυτέραν, legendũ esse ex Atheneo ὀξυρυγχοτέραν i. rostro acutiore.

B † Græci cod. habent. καθάπερ γε καὶ περὶ τῶν ἐωλυξωμένων ἐν χειμῶνι. Vetus interpres habet sicuti de conseruatis in niue quem sequus est Ioachinus. Non video tamen quo in loco inferius Galenus erupt et de piscibus vel alijs cibis, qui vel mortificẽtur in hyeme, vel cõseruetur in niue. Scio quidem ipsum dicere in cap. quadragesimo primo se distulisse in fine libri scribere de cibis sale conditis & de medijs.

De Lupo seu Laurace. CAP. 26. E

HVnc piscem in aquis dulcibus natum non vidimus,sed è mari in flumina aut stagna ascendisse conspeximus. Ideo q; paruus,raro,quemadmodum mugilis sæpe,inuenitur. Et q̃q̃ pelagius sit, stagna tñ maritima non fugit,nec fluuiorum ostia: Pelagij.n.vocantur,qui in mare profundum secedunt. Alimentum sane,quod tum ex hoc,tum ex alijs piscibus prouenit,sanguinem gignit consistentia tenuiorem,q̃ quod ex pedestribus animalibus sumitur,adeo,vt non affluenter nutriat,& celerius discutiatur.Cum aũt nomen hoc tenuius,nunc in duabus rebus inter se collatis,nunc citra collationem enunciemus, sciendum nos, cum ipsum simpliciter pronunciamus, ad sanguinem medium inter extrema comparare. Extremæ autem prauitatis, secundum consistentiam,sanguis est tum crassus,vt pix liquida: tum serosus adeo,vt postea,q̃ è vena effusus concreuerit,plurimũ habeat aquosæ humiditatis supernatãtis. Laudatissimus vero est,qui inter hos exacte est medius,qui fit ex pane optime præparato (de quo primo libro egimus) & animalibus volucribus,de qbus diximus,perdice.s.alijs q; id genus: quibus ex marinis piscibus pelagij sunt ꝓpinqui.

De Mullo seu Trigla. CAP. 27.

HIc quoq; pelagicis piscibus annumeratur. Celebratur autẽ apud homines,tanq̃ voluptate cibos reliquos superet. Omnium fermè aliorum carnem habet durissimam, & valde friabilẽ: F quod idem significat,ac si dicas nihil in eo esse lentoris, neq; pinguedinis. Nutrit certe, cum probe confectus fuerit, omnibus alijs piscibus copiosius. Diximus autẽ antea,ꝙ cibus durior,ac crassiorum partium, & (vt sic dicam) terrestris magis,alimentum corpori præstat copiosius,quàm humidior ac mollior,præsertim quando præter id substantiam habet corpori alendo accõmodatam ac familiarem: quæ substantia voluptate iudicatur. Nam alimenta,quæ tota substantia ab alendis animalibus sunt aliena,ea aut non prorsus,aut insuauiter manduntur: ex familiaribus vero, quemadmodũ humidius minus nutrit,ita coquitur facilius ac distribuitur. Ergo mulli caro iucunda quidem est,vt quę alimentum est hominum naturæ accõmodum: &,quamuis alijs piscibus sit durior, mandi tamen quotidie potest,propterea,ꝙ friabilis est,& pinguedinis expers cũ quadam acrimonia. Nam pinguia & lenta cibaria statim,vt sumpta fuerint, celeriter implent,& appetentiam euertunt: præterea,quod maius est,compluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus. Verum mulli hepar propter voluptatẽ à gulosis summopere expetitur.Quidã vero ne ipsum quidẽ per se mandere volunt,sed garelæum,quod vocant,in vase cum pauxillo vini præparantes, in eo viscus ipsum tantisper comminuunt,quoad totum simul ex ipso & humidis ꝑparatis succus vnus fiat simplex ad sensum ac similaris,in quo mulli carnes intinctas mandunt. At mihi profecto nequaq; tantæ suauitatis esse videtur, neq; tantam corpori vtilitatem afferre,vt tantopere sit concupiscendum,vti nec ipsum caput: q̃q̃ gulosi hoc quoq; laudant,ac secundas post iecur ferre prędicãt. G Cæterum neq; id intelligere queo,cur permulti grandissimos mullos emptitent,cum nec adeo suaui sint carne,vt minores,nec ad coquendum facili,vt quæ dura admodum est. Ob eam igitur caussam,cum quendã aliquando interrogassem,qui ingenti pecunia prægrandes mullos emerat, quid esset,ꝙ illos tantopere expeteret,respondit se primum propter hepar illos tanti emisse, tum autem & propter caput. Verum hactenus de mullis hæc dixisse huic sermoni,in quo vtilitatem inquirere instituimus, satis fuerit. Porrò optimi mulli fiunt, vt alij etiam omnes pisces,tum penes mare purum,tum maxime propter alimenta. Nam,qui cancellos vorant, & grauiter olent,& insuaues sunt,ac ad coquendum difficiles,& mali succi. Hos porrò dignosces,si prius quidem,quàm vescare,ventrem reseraris: inter vescendum vero ipse statim gustus ac olfactus iudicium afferet.

De Piscibus Saxatilibus. CAP. 28.

SCarum,merulam,turdum,iuliam,fucam,percam,à locis, in quibus versari comperiuntur, pisces saxatiles appellant.Non enim in læuibus,aut arenosis,aut terreis littoribus,sed in petrosis promontorijs, & vbi saxa sunt, delitescunt, ac pariunt. Inter hos autem scarus excellere suauitate H creditur: secundum hunc,merulæ,ac turdi: tertio loco, iuliæ,fucæ,ac percæ. Porrò alimentũ,quod ex eis sumitur,non modo ad coquendum est facile,sed hominum etiam corporibus est saluberrimum,vt quod sanguinem medium consistentia generet.Medium autem voco,qui neq; admodũ tenuis est,neq; aquosus, neq; vehementer crassus. At cum magna huius medij sit latitudo, de ipsius differentijs procedente sermone disseremus.

De Gobione. CAP. 29.

GObio littoralis est piscis, ex eorum etiam numero,qui parui perpetuo manent. Præstantissimus autem ad voluptatem,coctionem simul,ac distributionem,& succi bonitatem est is, qui in arenosis littoribus,aut saxosis promontorijs viuit.Non autem æque est iucundus, neque boni succi,neq; ad coquendum facilis,qui in fluminum ostijs aut stagnis, aut stagnis maritimis versatur.Quòd si aqua limosa quoq; fuerit,aut fluuius vrbem expurget, gobio,qui in eis gignetur,erit deterrimus,ceu alij omnes pisces, qui in aquis huiuscemodi versantur. Merito igitur in saxatilibus piscibus nullum est inter cõgeneres discrimen manifestum,vt qui perpetuo in purissimo mari degant,aquam q; dulcissimam,& eam,quæ ex eiusmodi & marina est mista, fugitent. Secundis autem post hos pelagicis idem accidit: neq; enim hi tantum inter se dissident, quantum qui in vtrisq;

A vtrisque aquis versantur. Horum nanq;, qui in purissimo mari degunt, suorum congenerū sunt præstantissimi: contra, omnium sunt pessimi, qui in fluminibus vrbes expurgantibus victitant: medij vero inter hos sunt, qui in mediis locis versantur. Diximus autem hæc supra, cum de mugile agebamus. Cęterum gobionum caro, vt carne saxatilium est durior, ita mollior, q̃ mullorū. Ipsa igitur pro portione vescentium corpus nutrit.

De Piscibus Molli carne præditis: & quo modo Ius Album conficiatur. CAP. 30.

PHilotimus in tertio de alimentis, de piscibus carne molli præditis ad verbū sic scripsit. Gobiones autē, & fucę, iulię, percę, muręnę, turdi, merulę, lacerti, ad hęc asini, hamyę, passeres, iecorarij, cithari, vmbræ, atq; molliū carnium genus vniuersum, facilius, q̃ alij pisces, conficiuntur. Ipsum sanè iure quis demiretur, quo'nā pacto Scarū pręterierit, cū is inter pisces saxatiles primas teneat, quibus oībus caro inest, q̃ aliis piscibus, mollior ac friabilior. Quidam enim ipsorū molli quidē sunt carne, sed nullā habent friabilitatē, ut quibus succus quidā lentus ac pinguis innatet: Alij nihil lentoris, nec pinguedinis habētes, in eo quidē saxatilibus sunt similes, carnis tn̄ duritie ab eis discrepāt, cuiusmodi sunt pelagici propemodū oēs, nisi siqui ipsorū prauo alimēto propriā carnē corrūpant, ut mulli, qui cancellos mandunt. Cancelli aūt parua sunt animalia flauo colore,
B minimis cancris similia. Saxatiles uero nec alimēta, nec loca mutant, nec dulcibus aquis utuntur, ob eam q; causam oēs perpetuo sunt inculpati. Quos Philotimus quidē Asinos nominauit, alij autē asellos nomināt, si quidē probo utantur alimēto, & mari puro, carnis bonitate cū saxatilibus cōtendent: qui uero prauo alimento utunt̄, aut in aquis mistis, & potissimū si eæ uitiosæ fuerint, degūt, carnis quidē mollitiem non abiiciunt, sed pinguitudinē ac lentorē acquirunt, propter quā neq; suaues amplius, ut ante, manēt, sed alimentū ex se ipsis excrementitiū reddūt. In oībus porro piscibus id cōiter, ut diximus, memoria tenere oportet, pessimos gigni in eorū fluuiorū ostiis, qui latrinas expurgāt, aut culinas, aut balneas, aut uestiū ac linteorū sordes, aut si qua sunt alia in urbibus, ꝑ quas medias fluunt, expurgāda: & potissimū, si populosa urbs fuerit. Quin & ipsius Muręnę, quę in eiusmodi aqua degit, caro deterrima inuenitur: quanq̃ certe neq; flumina ipsam subire inuenias, aut in stagnis gigni: pessima tn̄ in huiusmodi fluuiorū ostiis, qualis est Tyberis Romā pręterfluens, gignitur: eo q; in ea urbe omniū ferè marinorū pisciū minimo emitur, quēadmodū & qui pisces eodē in flumine nascunt̄, quos non nulli Tyberinos appellant, tanq̃ speciē habeāt propriā, nulli marinorū similē. Quod aūt mistione eorū, quę ex urbe in fluuium influunt, fiant deterrimi, ex eo intelligere poteris, ꝙ meliores sunt, qui in eodē fluuio nascunt̄ prius, q̃ is ad
C urbē perueniat. Quin & alius quidam est fluuius in Tyberim trecētis & quinquaginta stadiis ab urbe prorūpens, quē Nar appellant, qui piscē habet ante, q̃ ad Tyberim perueniat, longe pręstantiorē. Nam & ab ipsis statim fontibus magnus oritur, & purus perpetuo decliui rapido q; fluxu, in ipsum usq; Tyberim profluit, nusq̃ prorsus ne tantillum quidē restagnans. Porrò, qui propter cōsuetudinē uernaculos pisces experientia habēt exploratos, iis memoratis paulo ante indiciis ad ipsos dignoscendos nihil opus fuerit: quibus vero eorū usus est insolitus, siue ex alia ciuitate eo migrarint, siue sint incolæ, hęc omnia statim initio expendat prius, q̃ à propria experientia ad cognitionē naturę singulorum pisciū adducantur. Non igitur oportebat Philotimū simpliciter de omnibus tenera carne præditis piscibus simul tractare, neq; saxatiles aliis indiscriminatim permiscere. Hi nanq; semper sunt optimi, quod asellis minime cōtingit, nec muręnis, ut ne gobionibus quidē. Etenim quidā ex his in fluuiis & stagnis: alij autē in mari nascuntur: alij in stagnis maritimis, quę uocāt, aut omnino in aquis permistis, ubi magni fluuij ostiū mari cōmittitur. Plurimū certe particulatim inter se dissident, ut mugilis & murena: Aselli uero his quidem minus, uerūtamen hi quoq; inter se nō mediocriter discrepāt. Cęterū Gobiones non perinde mollē, ac isti & saxatiles pisces, carnē habent, ueluti nec Vmbrę, quæ σκινίδες aut σκιαίναι duplici noīe appellant̄.
D Quod uero ad Citharos attinet, Philotimū uehemēter miror: quibus cū rhombus sit adsimilis, carnem tn̄ habet ipsis molliorē, cum interim asellis longe sit inferior. Et hos igitur, et alios, quos uocant iecorarios: atq; alios, quos Philotimus saxatilibus & asellis permiscuit: scito in medio esse pisciū duræ carnis ac mollis: nam non dum duræ quidē carnis sunt, & ab iis, qui exacte sunt molles, relinquuntur: quibus & Soleam Philotimus non annumerauit: ut nec saxatilibus Scarū, nisi sanè Passeris nomine soleam intelligat. Similes enim quodammodo inter se sunt passer & solea, non tn̄ omnino eiusdem sunt speciei: solea enim mollior est, & cibo suauior, ac in totum præstantior, q̃ passer. Quin & Lacerti medij quodammodo sunt inter pisces carnis mollis ac duræ. Nullus tn̄ memoratorum piscium aceto, aut sinapi, aut origano indiget, ueluti pingues, lenti, ac duri.
A.lib.2.t.2.c.546.fol.157.d Quidā "etiā frixis iis in sartagine uescuntur: alij assant, aut in patinis cōdiunt, ut Rhombos & Citharos. Verum hi coquorum in patinis apparatus, cruditatis in totū sunt causę. Ad coquendum autem sunt præstantissimi, qui ex albo iure fiunt, quod ad hunc modū fit. Copiosam aquā primū iniice: deinde olei, quod satis sit, adfundito, cum pauco anethi & porri: deinde cū pisces semicocti fuerint, salis tantum inspergito, quoad totum ius salsum non dum appareat. Hęc pręparatio uel ægrotis ipsis est accommoda. Quibus uero inculpata est sanitas, iis piscium in sartagine frixorū, secundo loco super craticula assorum, pręparatio est accommoda: uerum hęc sanè oleū garum q; * νοσηλευομένοις

cum pauco vino exposcit: frixis vero plus vini gari q; addere conuenit, minus olei. Quod siquibus id stomachum subuertat, paratum habeant acetum, modicum in se gari piperis q; continens. Qui enim ad id condimentum transeunt, melius concoquunt, & deiectio nihil eis deterius procedit: cuius potissimum gratia ex vino & garo quidam frixos pisces mandunt, plerisq; piper immittentibus, paucis oleum. Non nulli autem ex memoratis piscibus, cum frixi fuerint, pauco sale insperſi, in cibo simul sunt suauissimi: præterea ad coquendum fiunt meliores, ac stomacho vtiliores, q̃ si alio quouis modo essent apparati. Omnium autem memoratorum piscium alimentum hominibus ociosis, senibus, imbecillibus, & ęgrotis, est accommodatissimũ: qui vero corpus exercent, cibos postulant firmiores, de quibus supra differuimus. Diximus autem ſępenumero molles & friabiles cibos ad sanitatem maxime conferre, ꝙ ij omniũ optimi sint succi: nihil enim est, quod ad firmam valetudinem tutandam adeo conferat, q̃ succus bonus. E

* νοσηλευομένοις.

De Piscibus Duræ Carnis. CAP. 31.

DE his quoq; in secundo de alimentis Philotimus ad verbum sic scripsit: Dracones, cuculi, » musteli, scorpij, pagri, ad hęc trachuri, & mulli, ac rursum cernuæ, glauci, scari, canes, cõgri, » hamię, libellę, omnes q; durę carnis pisces, ęgre cõficiuntur, succos q; crassos et salsos in corpus di » stribuũt. Hęc quidẽ Philotimi sunt verba: nos vero singula eius dicta ab ipso initio expedamus. F »

Dracones quidẽ ac Cuculi omnibus iis, qui ipsis vescũtur, durã habere carnem manifeste apparent. Mustelorũ vero non vna est species. Nam, qui piscis apud Romanos in maximo est pretio, quẽ Galexiam appellant, ex genere est mustelorũ: qui ne in Gręco quidẽ mari vsquã nasci videt: quæ causa est, cur Philotimus ipsum ignorasse videatur: id tñ nomen in exemplaribus dupliciter scriptũ inuenitur, in quibusdam enim γαλεοὶ per tres syllabas, in aliis γαλεώνυμοι per quinq;. Et liquet sanè celebrem illũ apud Romanos galexiã, in eorũ numero, qui molli carne cõstant, esse habendũ: reliqui vero musteli dura magis carne sunt prędití. Deinceps aũt Philotimus Scorpium, Trachurũ, Mullum, Cernuã, Glaucũ, inter durę carnis pisces recte connumerat: in eo aũt peccat, ꝙ scarũ (qui piscis est saxatilis) illis accenset. Post hęc autem Canem adscribit, quẽ in cetaceorũ genere numerare oportebat, vt qui carnẽ duram habeat, atq; excrementitiam. Quapropter ipso in partes secto ac sallito vulgares hoĩes vescũtur. Ingrati enim est saporis, ac muccosus: ideo q; cũ sinapi & oxelęo, atq; id genus acribus condimentis eũ mandunt. Ex hoc item genere sunt Balenę, & Delphini, & Phocę. Ad quos proxime magni Thunni accedũt: quanq̃ non ęque, ac prędicti, in cibo sunt iucundi: insuaues enim sunt hi, & presertim recentes, nam salsi euadũt meliores. Thunnorum aũt caro, qui & ętate & corporis mole sunt minores, non perinde dura est, eo q; hi G facilius quoq; concoquuntur: & iis adhuc magis Pelamides, quę sale conditę laudatissimis salsamentis nõ cedunt. Plurimę hę ex Ponto aduehuntur, iis dũtaxat, quę ex Sardinia atq; Iberia importantur, inferiores. Hoc nanq; salsamentum iure in summo precio habetur tũ propter voluptatem, tũ propter carnis mollitiẽ: vocatur autẽ passim vsitato nomine salsamentũ Sardicũ. Post sardas aũt ac pelamides Myli, qui ex Ponto afferunt, pręcipue cõmendant. Post ipsos sunt Graculi. Hęc itaq; velut obiter, de sallitis piscibus sint dicta. Libellarũ porrò haud perperã Philotimus inter pisces durę carnis meminit: verũ vnà etiam earum insuauitatis mentionẽ facere oportebat, ceu aliorũ quoq;, quos oĩno prætermisit. Congrum vero, Pagrũ, Hãmiam, & Aquilã, recte durã carnẽ habentibus annumerauit. Sunt q; alij quidam pisces, vt ipse inquit, durę carnis, quorũ nomina suppressit, ꝙ eis hoĩes raro vtantur. Quare satius est nos quoq; omissis nominibus, ipsorũ facultates inquirere. Haud ergo male censuit Philotimus duræ carnis pisces ęgrius, q̃ mollis, cõfici. Siquidẽ tum concoctio, quę in vẽtriculo fit, tum in singulis corporis partibus alendis assimilatio, in mollioribus quidẽ, facilius: in durioribus vero, ęgrius fit. Illa nanq; fiunt, cũ hæc alterant: porrò, quæ molliora sunt, ea facilius alterantur, ꝙ facilius etiam patiantur: eorũ autem, quæ alterantur, passio est alteratio. Proinde recte dixit pisces duræ carnis ægre cõfici: recte etiam crassum H succũ gignere: durior nanq; cibus crassiorem habet substantiam, vt mollior tenuiorem. An vero salsum quoq; succũ dura cibaria procreent, deinceps erit considerandum. Philotimus nanq;, vt & eius præceptor Praxagoras, salsum succum ex iis, quæ supra modum calefiunt, generari tradit. Mihi vero non simpliciter, sed cum limitatione id pronũciandum videtur. Quoniã vero sermo hic ad omnia dura cibaria cõiter pertinet, proprio illum capite seorsum deinceps discutiemus.

* Superius tamen hac eadẽ pag. A, dixerat ex Philotimo esse carne molli pditas. & ob id Guilelmus Rondelletius & Hippolytus Saluianus medici celeberrimi arbitrantur & hic & paulo inferiꝰ pro hamiæ legendum esse Lamiæ.

An Dura omnia per decoctionem Salsos Succos gignant. CAP. 32.

NOn solum in piscibus duræ carnis, sed in aliis etiam omnibus duris cibis, Praxagoras & Philotimus salsum humorẽ ex diuturniori decoctione gigni arbitrantur: quẽ non salsum modo, sed etiam nitrosum appellant. Equidem comperiò plurimorũ, aut, si vis, etiam omniũ decoctum, quãdiu coquitur, salsius semper euadere: post autem aliqñ (vt & ipsi volunt) amarũ. Nam corpus ipsum solidum, quod in aqua elixatur, qualitates, quę initio sibi inerant, in ea deponit ita, vt tandem ἄποιον, quod vocant, & aquosum euadat, neq; quidquam salsedinis, aut amaritudinis, aut acrimoniæ, aut adstrictionis habeat. Clarius autem huiusce rei veritatem intelliges, siquando, quod elixas, in aliam aquam transfusum, rursus elixaris. Inuenies nanque id, quod decoquitur, propriam amisisse qualitatem, aquam autem eam in se recepisse. Quamobrem lupini, qui

A ex cerealibus sunt cibis, aquam amaram efficiunt, quòd & ipsi qualitatem amaram habeant congenitam: sic & eruum, & absinthium, abrotonum, polium, & alia omnia amara: At solidum corpus, quod decoquitur, minus amarum apparet. Quòd si in aliam aquam transfundens, rursus (vt paulo ante dixi) decoxeris, magis etiam, q̃ ante, amarorem abiecisse deprehendes. Quòd si tertio, aut quarto in aliam aquam transfuderis, magis adhuc id accidet, q̃ prius, adeo, vt tandem omni prorsus amaritudine sit cariturum. Ad eundem modum, quę acria sunt, vt allium, cępa, porrum, aquam, in qua elixa fuerint, manifeste acrem efficiunt, suum autem proprium corpus minus acre habent. Quòd si subinde in aliam aquam transmutaris, omnem prorsus acrimoniam deponent. Quin etiam mala acerba, mespila, & pira syluestria, quanto magis coquas, tanto dulciora ipsa efficias, ipsum vero decoctum, acerbum efficitur. Si vero succos ipsos solos per se coxeris, primum quidem salsiores, postea autem amari etiam fient. Quamobrem, quod ad succos attinet, Praxagoram ac Philotimum recte sensisse (vt diximus) est concedendum: de solidis vero corporibus res aliter habent, ac censuerunt. Nam si, vt paulo ante diximus, ex prima aqua in secundam ipsa transferas, & post illam rursus in tertiam, aut etiam quartam, comperies ea prorsus priorem succum deposuisse adeo, vt degustantibus aquea insipida q̃ appareant. Quòd si aquam non mutes, primo B quidem decoctum necessario salsius apparebit, postea vero amarum. Verum ius ipsum in primis Praxagoram fefellisse videtur, quod per elixationem salsius redditur, non intelligentem, quòd sale aut garo statim initio conditurę in aquam iniecto, necessario procedente coctione succus salsior, q̃ ante, efficitur: Quemadmodum etiam si nulla alia re immissa, puræ ac dulcissimæ aquæ salis minimum permisceas: nam ea quoque feruefacta salsior redditur: nec mirum, cum ipsa aqua optima diutius decocta salsam qualitatem tandem assumat.

De Animalibus, Quibus Testa pro Cute est. CAP. 33.

CVm id, quod totum corpus, ceu vestimentum quoddam cuiq; natiuum, ambit, cutis appelletur, ei q̃ buccinarum, purpurarum, ostreorum, hiatularum, & aliorũ id genus, tegumentum proportione respondeat, idcirco hęc animalia ostracoderma appellant. Tegumentum enim, quod extrinsecus ipsis est circundatũ, testę aut lapidi palàm est simile. Omnibus porrò eiusmodi est cõmune, vt salsum in carne succum cõtineant, qui aluum subducit: quod seorsum vnicuiq; magis minus'ue inest, pro qualitatis ac quantitatis ratione. Siquidẽ Ostrea inter alia testacea carnem habent mollissimã: paruæ autẽ Hiatulæ*, Vertebræ, Vngues, Purpureæ, Buccinæ, omnia q̃ huiusmodi, duram. Non ab re igitur ostrea quidẽ aluum valentius subducunt, corpus autẽ imbe- C cillius nutriunt: duriora vero difficilius quidẽ concoquuntur, sed firmioris sunt nutrimẽti. Verũ hęc quidẽ omnia elixantur: ostrea vero citra elixationẽ mandunt: quidam autẽ etiam in sartagine frigunt. Quemadmodum autẽ ex testaceis animalibus, quę dura carne sunt, carnem ad coquendum, ita etiã ad corrumpendum habent difficilem: Ob eam q̃ causam ea sępe iis exhibemus, quibus cibi in ventriculo ob prauos succos corrũpuntur, siue ex iecore in eũ confluant, siue in ipsius tunicis contineantur. Habent autẽ omnia, vt diximus, succum salsum ventri deiiciendo idoneũ: sed minus, quę dura carne sunt, q̃ ostrea. Proinde cibũ corrumpentibus ea exhibemus, bis ter'ue in optima aqua elixantes, &, cum prior salsa iam apparuerit, in aliam purã transferentes. Gignitur autem ex ipsis succus crudus, quem vocant, plurimus: vt ex iis, quę molli sunt carne, pituita. Quemadmodum igitur (cum succum salsum exuerint) caro ipsorum corruptu est difficilis, & aluum sistit, ita, si quis ipsa sale aut garo condierit (quo modo hiatulas solent) & succum ex ipsis genitum ebiberit, venter quidem ei abunde deiicietur, corpus tamen nihil ex eo sumet alimenti.

* *χήμας. quã dictionem aly vertunt chamas ad differentiã channarũ quas ẽt hiatulas vertunt, quæ maxime differũt à chamis.*

De Crustatis. CAP. 34.

AStaci, Paguri, Cancri, Locustæ, Carides, Gammari, ac id genus alia, tenui testa concludunt, duritie q̃ testaceis sunt similia, sed minus, q̃ illa salsi humoris continent, quanquam eum D habent satis multum. Dura in totum carne constant: ideo q̃ & ad coquendum sunt difficilia, & firmi alimenti, cum scilicet in aqua potulenta præcocta fuerint. Horum quoque caro, vt ostreorum, cum præcocta, vt dictum est, succum salsum in aqua deposuerit, aluum sistit. Ægre etiã corrumpuntur, non secus ac testacea, quæ duram habent carnem.

De Mollibus. CAP. 35.

MOllia vocantur, quæ neque squamas, neque asperam cutim, aut testaceam habent, sed mollem, instar humanæ: cuius generis sunt Polypi, Sepiæ, Loligines, & alia, quæ his sunt similia. Hæc certe, quoniam neq; squameum, neq; asperum, neq; testaceum, tegmen gerunt, mollia tangenti apparent: duræ tamen sunt carnis, & ad coquendum difficilia, exiguum'que in se succũ salsum continentia. Si tamen concoquantur, alimentum non paucum corpori exhibebunt. Cęterum hæc quoque succi crudi plurimum gignunt.

De Chartilagineis. CAP. 36.

HOrum animaliũ cutis est aspera, ac noctu splendicans, ideo q̃ non nulli ἀπὸ τοῦ σέλας ἔχειν, hoc est quia splendorem habeant, σελάχια ipsa aiunt fuisse nominata. Inter ipsa autẽ Torpedo & Pastinaca carnem habent mollem, ac iucundam, ceu & mediocriter per uentrem subeuntem, nec concoctu difficilem. Nutriunt item mediocriter, ceu alia quoq; omnia, quæ c*arne molli

* *Al. testa.*

ſunt prædita. Cunctis porrò id eſt commune, vt, quæ partes ad caudam ſunt, mediis partibus ſint E
corpulentiores: id quod in torpedinibus præcipue ineſt. Nam horũ animaliũ partes mediæ viden
tur in ſeipſis habere velut chartilaginẽ quandam tabidã. Raia autẽ, Leuiraia, Squatina, omnia q;
huiuſmodi duriora ſunt, & concoctu difficiliora, alimenti q; copioſioris, q̃ torpedo & paſtinaca.

De Cetaceis Animalibus. CAP. 37.

DIximus quidẽ iam ante de cetaceis animalibus, quæ marina ſunt: In quo numero ſunt Phocæ, Balenæ, Delphini, & Libellæ, ac grandiores Thunni, & præter illa Canes, quæ'que his ſunt ſimilia: Nunc autem de ipſis quoque in ſumma dicendum, ꝙ omnia eiuſmodi duram, & praui ſucci, atque excrementitiam habent carnem. Quapropter ſale prius condientes, ipſis vt plurimum vtuntur, alimentũ, quod ex ipſis in corpus diſtribuitur, ea ſalitura tenuius efficientes, eo q; coctioni, & ſanguini faciendo accommodatius. Nam recens horum caro, ni valde probe concoquatur, crudorum ſuccorum copiam magnam in venis congerit.

De Echinis Marinis. CAP. 38.

EX mulſo eduntur hi & garo, alui ſubducendæ gratia. Parantur q; in patinis, ouis, pipere, melle q; iniectis. Imbecillis ſunt alimenti, ac medij inter ea, quæ humores extenuant ac denſant.

De Melle. CAP. 39. F

OMnis alimentorum materia hactenus duobus generibus eſt comprehenſa: quorum alterum quidem ipſorum à plantis: alterum vero ab animalibus ſumebatur: ab vtroque vero ipſorum mel eſt ſecretum. Oritur enim in plantarum foliis: eſt autem neque ſuccus earum, neque fructus, neque pars, ſed eiuſdem eſt cum rore generis: non tamen aſſidue, nec copioſe, vt ille, prouenit. Memini aliquando, cum æſtate ſuper arborum, ac fruticum, herbarum q; folia mel quàm plurimum fuiſſet repertum, agricolas velut ludentes ceciniſſe, Iuppiter melle pluit. Præceſſerat autem nox, ut per æſtatem, bene frigida (nam tum tempus anni æſtiuum erat) pridie'que calida & ſicca fuerat aeris temperies. Peritis quidem naturæ interpretibus videbatur halitus è terra & aquis à Solis calore ſublatos: ac deinde exacte tenuatos ac coctos, à frigore ſecutæ noctis concretos coaluiſſe. Apud nos vero raro id accidit, in monte autem Libano quotannis perſæpe. Itaque coria ſuper terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis defluit, excipiunt, & ollas ac fictilia melle implent: vocant'que id droſomeli & acromeli, id eſt Mel Roſcidum & aerium. Proinde conſtat materiam, ex qua mel generatur, rori eſſe congenerem. Videtur autem & ex plantis, in quarum foliis colligitur, boni mali'ue quidpiam ipſi accedere. Ideoq; laudatiſſimum in locis mel gignitur, in quibus thymus, & aliæ quædam herbæ ac frutices temperamẽto calidæ & ſiccæ affatim proueniunt: tenuiorum enim eſt partium id mel, quod in huiuſmodi plantis generatur: Ideo'que in calidis corporibus prompte in bilem vertitur: frigidis vero, ſiue per ætatem, ſiue per morbum, ſiue natura talia fuerint, eſt accommodatiſſimum: ob id in ſanguinẽ mutatum nutrire ipſa poteſt: in calidis vero prius in bilem, quàm in ſanguinem, mutatur. Cum autẽ tenuium ſit partium, acrimoniæ quiddam habeat, eſt neceſſe, qua aluum ad excretionẽ proritet: quam certe adimẽtes, ipſum efficimus ad diſtributionem & coctionem accommodatius. Commodiſſime autem ipſam adimemus, ſi primum multum illi aquæ admiſcuerimus: ac deinde tantiſper coxerimus, quoad ſpumare deſinat: oportet autem ſpumam ſtatim, vt emerſerit, continenter ab ipſo tollere. Cum enim hac parandi ratione acrimoniam depoſuerit, neque amplius aluum ad excretionem irritet, haud cunctanter in corpus diſtribuetur. Melicratum vero, quod pauliſper, aut nihil omnino coctum fuerit, prius deiicitur, quàm concoqui, & in corpus diſtribui, & nutrire poſſit. Preterea in eo differunt, quòd mel non plenè coctum, in ventriculo atque inteſtinis flatus quoſdam gignat: contra, quod in decoctione ſpumam omnem abiecerit, flatus eſt expers, & vrinam mouet. Quòd ſi quis citra aquæ admiſtionem mel ſolum delingat, nutriet quidem infirmius, ſed aluum promptius deiiciet. Largius vero ſumptum, ventrem ſuperiorem ad vomitum ſolet concitare. H Elixum autem ſine aqua, neque vomitum ſimiliter mouet, neque aluum ſubducit, verum diſtribuitur, & nutrit magis: vrinam autem minus eo, quod cum aqua eſt elixum, ciet. Quanquã ne tum quidem, cum nutrit, alimenti multum corpori exhibet, adeo, vt non defuerint, quibus nihil prorſus alere videretur: qui abunde confutantur in tertio de victus ratione in morbis acutis, qui Hippocratis eſt liber, à non nullis quidem Contra Cnidias ſententias inſcriptus, ab aliis De ptiſſana: vtriſque in hoc delinquentibus, vt in commentariis in eum librum ſcriptis oſtendimus: In præſentia vero ſatius erat ea de melle dixiſſe, quæ diximus, quorum ſumma eſt: Senibus quidem ac in vniuerſum frigidi temperamenti corporibus mel eſſe accommodum: Ætate autem florentibus & calidis in bilem verti. Præterea exiguum nobis alimentum ex ipſo accedere, niſi verti in bilem occupet: quod ſi ei id accidat, tunc nihil prorſus nutrire poſſe. Clarum autem eſt, quòd pallidam & flauam bilem ex eo gigni dicimus, non atram. Diximus enim iam ſæpe numero medicos ſolere bilem eiuſmodi ſimpliciter citra coloris adiectionem nominare: reliquas vero biles omnes, cum coloris ſui nomine explicare. Alias autem omnes, porracea excepta, cum corpus grauiter ægrotat, excerni videmus. Flaua vero, & pallida, & porracea etiam ſine morbis eucmuntur ſæpenumero, ac deiiciuntur.

A.l.2.t.2.c.482 fol.149.b

De Vict. rat. in morb. acut. cō. 3.t.17. & deinceps.7a,128.e

G

De

A *De Vino.* CAP. 40.

VInum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt, omnes fatentur: modo si, quicquid alit, cibus est, vinũ etiam in genere ciborum est ponendum. Quidam tñ medici negant id cibum esse appellandũ, quod potus in sermone quotidiano, cibo sit oppositus, qui potio etiam appellatur, vt cibus esca & edulium. Ob eam q; causam vinum nolunt vocare alimentum, quanq̃ alere ipsum non diffiteantur: quod vnum in præsentia requirimus. Quod si alias quasdã materias alere quidẽ concederent, alimenta tñ nominare vetarent, omnium earum doctrinam in vnũ volumen conferremus: Cum autẽ solum vinum nolint appellare alimentum, tametsi ipsum nutriat, permittant nobis tractatui de alimentis breuẽ de vino sermonem adiungere: ‖ quas enim vires Hippocrates in libro de victus ratione in morbis acutis enumerat, non vt alimenti sunt, sed magis vt medicamenti. Illas quidẽ & in tertio commentariorũ in illum librũ, & in methodo medendi, ac sanitatis tuendæ libris exposuimus: in pręsentia vero ipsius differẽtias in alendo sumus tradituri, sumpto hinc initio. Vinorũ omniũ rubra simul & crassa sanguini generãdo sunt accõmodatissima, vt quę minima egeãt mutatione, vt sanguis fiãt. Post ipsa sunt nigra crassa q; & dulcia: Tum quę colore quidẽ rubra sunt & nigra, consistentia aũt crassa vna cum adstringẽdi qualitate. His aũt minus sua natura alunt, quæ alba sunt simul ac crassa & acerba. Omniũ autem minimũ nutriunt, quę colore quidẽ sunt alba: consistentia autẽ tenuia, & aquis hydromeliti faciendo appositis quodammodo similia. Quod uero vina crassa magis, q̃ tenuia, alant, declarat ipsorum natura: preterea experientia id ipsum cõprobat. Dulcia vero conficiuntur in ventriculo, ac distribuuntur facilius, q̃ austera, vt quæ facultate sunt calidiora. Quæ autẽ admodũ sunt crassa, tardius quidẽ perficiuntur, ac distribuuntur: si tñ in ventriculum adeo robustum incidant, vt confici recte ab eo possint, alimentum copiosius corpori exhibebunt. Constat præterea, q̃, quemadmodũ hæc corpori alendo tenuioribus sunt præstantiora, ita ad vrinam ciendam sunt deteriora. De Victus rat. in morb. acut. cõ.3.t.1.& deinceps. 7a.125.d

De Cibis Sale conditis. CAP. 41.

DE cibis sale conditis, & mediis, ad finẽ operis scribere distulimus. Ne hæc igitur desiderentur, tempestiuum iam fuerit vtrorũq; vires explicare. Animalium corpora, quorũ carnes duræ simul sunt ac excremẽtitię, ad saliendum sunt accõmoda: voco aũt excrementitias (vt superiori sermone) quæ per totas sese diffusum habent humorem pituitosiorẽ: qui quanto copiosior fuerit ac crassior, tanto caro si saliatur, melior euadet. Quæ vero aut admodum mollem, aut valde siccum, & minime excrementosum, habent corporis habitũ, ad saliendum sunt inepta. Salis nãq; C facultas (vt in opere de simplicibus medicamentis demonstrauimus) est cõposita: nã corporum, quibus admouetur, humores superfluos tenuat ac digerit, & pręterea corpora ipsa cogit in sese ac condensat: cum nitri spuma & laxum aphonitrũ tenuare quidẽ & discutere possint, cogere vero & cõdensare nõ possint. Corpora igit̃, quæ natura sunt sicca, salis cõspersu exarefacta, cibo fiunt inepta. Quidã autẽ Leporẽ salire aggressus, mustelis exiccatis similem reddidit. Suum vero obesorũ ac ætate florentium carnes ad saliendũ sunt appositæ, vt quę vtriusq; excessus sint expertes, annosorum videlicet siccitatis, & nouellorũ porcellorum immodicæ humiditatis. Quemadmodũ enim corpora sicca, salita, coriis euadũt similia: sic contra, quę immodica humiditate diffluũt, salis cõmercio liquantur. Ob eam causam nec pisces mollis carnis, & excrementis vacui, vt quos saxatiles vocant, & aselli, qui in puro mari degunt, ad saliendum sunt accõmodi. Graculi vero, & pelamides, & myli, sardæ, & sardenæ, quę q; saxatina vocant, & salsamenta, ad saliendum sunt appositi: præterea ex marinis belluis cetacea, salita, euadunt meliora: habent enim & ipsa carnem excrementosam. Mulli vero, q̃ sicca eorum caro sit, & ab excrementis pura, non sunt ad saliendum accommodi. Ex his autem perspicuum est ea ad coquendum esse difficillima, quæ sale condita, dura euadunt ac neruosa, & veluti cutacea ac coriacea: Quæ vero contra habent, tenuia quidem D ipsa redduntur: mansa autem humores crassos ac glutinosos tenuant. Præstantissima autem omnium, quæ mihi experientia cognoscere licuit, sunt, quæ à veteribus medicis Sardica salsamenta nuncupantur, hodie Sardas vocant: & Myli, qui ex Ponto aduehuntur. Secundum autẽ post illa locum habent Graculi, & Pelamides, & quæ Saxatina appellant.

De Mediis Edulijs. CAP. 42.

IN singulis differentiis, eorum, quæ alimentis inesse diximus, quędam sunt media. Etenim inter ea, quæ molli sunt carne, & quæ dura, medium quiddam reperias, quod nec molli nec dura sit carne: similiter inter tenuantia & incrassantia, calfacientia & refrigerantia, siccantia & humectantia. Atq; animalibus naturalem temperiem inculpatam quidem seruantibus, similia suis naturis cibaria conueniunt: iis vero, *quæ prauam temperiem aut ab initio sunt sortita, aut post* acquisiuerunt, non similium sibi ipsis esus, sed contrariorũ est vtilis. Seruatur enim similibus, quod probe secundum naturam est temperatum: quemadmodum, quod male est temperatum, à contrariis ad proprium temperamentum adducitur. Itaque singulæ animalium naturæ suum proprium medium habebunt, vt homo quidem tale, canis autem tale, atque ita in aliis omnibus: Præterea huic homini sigillatim tale secundum hanc & illam ętatem: ad hæc etiam secundum vitę cõditionem: atque institutorum, & regionum in quibus iamdiu habitant, differentias.

GALENI DE SVCCORVM BONITATE ET VITIO

A Iulio Alexandrino medico Tridentino olim translatus, & nunc ab eodem diligenter recognitus.

ARGVMENTVM LIBRI

Quo quis pacto Bonos Succos procreare, & Malos ac vitiosos deuitare poßit.

Historia Morborum quorundam ob Mali succi Alimenta, tum De se argumentum rei eiusdem. CAP. I.

Vantum sit in mali succi cibis virium ad procreandos morbos, facile non omnino mẽte captis declarauit fames, quæ per plurimas Romano imperio subditas gentes sęuiit multis deinceps annis continue. Quum enim ciues pro more suo (quo ęstate q̃ primũ solent frumẽti, quod satis sit in reliquũ anni tempus, parare) quicquid in agris tritici fuerat, abstulissent vnà cum hordeis, fabis q; ac lentibus, reliquos agrestibus fecere cereales fructus, ὄσπρια & χέδρωπα gręci vocant; i. legumina, simul etiã non sanè paucis ex his in vrbẽ asportatis. Cõsumptis itaq; hyeme iis, quæ facta reliqua fuerant, agrestes necessariò vere toto succi praui alimentis vescebantur, adhibitis ad cibi vsum, arborum fruticum q; germinibus ac turionibus, bulbis q;, & stirpium succo malo præditarum radicibus: pleraq; pręterea, agrestia quę vocant olera, prout cuiq; horum se copia suggerebat, abunde ad saturitatem vsq; ingurgitantes, simul herbas virentes totas edebant elixas, quas antea nunq̃, ne periculi quidem faciundi gratia, degustauerant. Itaq; videre erat ex his quosdam desinente vere, plerosq; certe omnes ineunte æstate, vlceribus in cute q̃ plurimis correptos, quorũ non vnica esset in omnibus facies: siquidem erysipelas alia, phlegmonen alia referebant, atq; alia herpetem, sicuti impetiginem alia, & psoram & lepram alia. Atq; hęc quidem fuere ea quę per cutim efflorescentia, placidissime vitiosum succum è visceribus profundo q; corporis euacuarent: aliis vero quibusdam carbunculi & phagedęnæ, specie, quum apparuissent cum febri, plurimos interfecere, paucissimis ægre post multum temporis seruatis. At sine cutaneis affectibus febres plurimæ viguere. Quas ipsas tum alui recrementa sequebantur graueolentia, & mordacia, intestinorum q; difficultates & tenasmos postremo afferentia, tum acres vrinas, atque eas grauiter olentes, quæ quorundam vesicam exulcerarunt. Iam non nulli diiudicati sudoribus sunt, iis'que ipsis male olentibus, abscessibus'ue putredinosis. Quibus nihil horum accidit, interiere omnes aut cum manifesta visceris vnius alicuius phlegmone, aut ob vehementem et malignam febrem. Quum q; medici nõ nulli paucis omnino quibusdam sanguinem mittere auderent morbi initio (siquidem non iniuria remedij huiusce vsum reformidabant ob virium iam tum antea imbecillitatem) nulli eorum animaduerti sanguinem profluxisse probum, qualem videmus de sanorũ corporibus profluere, sed aut plus iusto ruffum, aut nigriorem, aut serosum nimis, aut acrem, ac venam dissectam ipsam inter fluendum vellicantem mordicus, sic, vt ægre inde ad cicatricem duci vulnus posset. Quosdã vero, pręsertim moribundos, etiam cum febribus symptomata inuaserunt mentem affligentia, cũ vigiliis vnà alto q; sopore, quem cataphoram nominãt. Atq; nil sanè mirum videri debet, si quidem contrariis inter se cum morbis tum symptomatis correpti fuere, qui tunc ægrotarunt, vt qui non solum natura inuicem, aut ętate, sed etiam anteacta victus ratione differrent, alimentis q; vsi essent in fame, pugnãtibus inter se facultatibus pręditis. Sanè vnusquisq;, vt cuiq; se quid suggereret, edebat. In diuersa porro rerum copia alij cibos adhibuere succi acidi, acris'ue, aut salsi, aut amari: sicuti austeris alij, aut acerbis vsi sunt, aut qui euidenter refrigerarent, aut ĩmodice humidi essent,

A essent, aut viscidi, aut medicamentosi. Ipse quosdam noui ex fungorum esu periisse statim: quosdam ex cicutę aut ferulę: nec sanè paucos ex his vix seruatos. Ac cęteris quidē omnibus, qui ratione niterentur, facile fieri posse videbatur, vt, quemadmodum forinsecus exulcerationes ac variæ apparebant tumorum facies, phlegmonosorum, & œdematosorum, eorum q; ad hæc, qui erysipelas & scirrhum referrent, sic partibus intimis, quęcunq; principales magis essent, totidem accidere affectus potuisse. Soli sunt, qui quiduis aliud potius, quàm succos, causent, quicunq; rationis expertes ab hippocratica de succis doctrina desciuere: quorum apud me non nulli clam confessi sunt, manifesto se quidem contendendi cernere cupiditatem aduersus Hippocratem, existimantium nihil esse in succis ad sanitatem aut morbum vsus aut detrimenti, pudore tamen interim affici, si post quinquagesimum demum ætatis annum ad Hippocratem deficiant: sic enim videri poterimus (dicebāt) nō solum discipulis, sed etiam iis, qui præterito assidue tempore nobis vsi essent, obfuisse. Quin in honore se quoq; apud mortaliū multos esse aiebant, quo nomine placita sequi crederent vera: quę si ipsa quoq; praua esse faterentur, cū indoctiores aliis visum iri se, tū vero futurum, vt eorū, qui antea ipsorum opera vtebātur, nullus in posterū esset vsurus. His itaq; multum veniæ cōdonemus, par est, non quidem culpato eorum instituto, sed de illorum vnà in-
B fortunio miserti, qui ante, q̄ iudiciū ferre de doctrinis possent, magistros nacti sint improbos: illi contrà odio meritò habendi sunt, qui ob honoris contentionem primi placitorum sectas erigūt, quippe qui volentes scientes q;, imposturam facere hominibus velle videantur, non autē per imprudentiam labantur: quum nullus ad tantum vnq̄ dementiæ veniat, vt ignoret, quantū insit in eo mali, si contenti in corpore humores in medicamentosas qualitates degenerent. Isti ipsi, quibus cū institutus nobis est sermo, haud sanè facile vel etiam neutiq̄ fieri posse rentur, vt inter eos, qui ex lethalis medicamēti assumptione, & morboso corporis ipsius affectu, periclitant, intersting uatur. Neq; vero illud non apertissime videmus, vt negare nemo audeat, animalium venenum eiaculantium succos, quos in morsu reponūt, alios demorsam partem celeriter mortificare, alios putrefacere, aut phlegmonen aut dolores vehementissimos ciere: veluti & scorpionem, si quis in eū bis ter'ue ieiunus conspuat, statim perire: nam, sicuti naturæ affines alię aliis sunt, sic quędā inimicantur quibusdā, eas q; perimunt. Vsu porrò venit, vt affinibus nutriamur, cōtrariis vero perdamur: est q; de his tractatum fusius in commentariis de naturalibus facultatibus, tum de simplicibus medicamentis: in pręsentiarum autem satis sit enarrasse etiam, quę comperta vidimus in fame. Quòd si fidem mihi adhibueris (cui, quamobrē mentiri debeam, causæ nihil sit, contra q; per
C moleste feram, quòd auctores multi suis in libris egregie mentiti sint) explicabo, quæ in vniuersa vita mea experientia longa didici, id q; diis ipsis testibus inuocatis. Ego sanè patrē habui, qui ad summū geometriæ, architecturæ, logistices, arithmetices, atq; astronomiæ peruenit: fuit q; ab iis, qui illum norant, æquitate, probitate, & temperantia supra philosophos omnes commendatus. Is me puerū etiamnum morbis intactum seruauerat præscripta victus rōne. Adolescens deinde factus quum essem, secessu q; in agrum vteretur genitor, agricolationis studiosus, vrgebam ego quidem studia supra condiscipulos omnes, non interdiu solum, sed etiam noctu: toto vero caniculæ tempore, quæ græcis ὀπώρα est, quum omnibus fugacibus fructibus me explessem cū æqualibus vnà meis, autumno in morbū incidi acutum, sic, vt sanguinem mittere necesse habuerim. Reuerso deinde in vrbē patre, me q; increpito, tum reuocata in memoriā priore victus ratione, qua sub ipso vsus essem, præcepit, vti de cętero hanc seruarē, æqualium meorum intemperantiæ nuncio remisso. Quin in sequenti quoq; anno studiose egit, vt viuendi rationem meam obseruaret, ne quid de fugacibus fructibus, nisi modice, attingerem. Agebam tunc temporis ætatis annum vndeuigesimū: quo anno quum incolumis euasissem, sequenti q; deinde mortem obiisset pater, liberaliter cū æqualibus vnà in victu fructibus vsus, qui sub caniculæ tempus proueniunt, mor-
D bum incurri priori non dissimilem, vti tunc quoq; vena mihi necessario secanda fuerit. Ex eo tēpore aliquando singulo quoq; deinceps anno semper ægrotaui, aliquando intermisso vno, ad annum vsq; vigesimumoctauum: quo tēpore, quum periculum adiissem, ne, qua parte septo transuerso iecur adhęret, abscessus esset, mihi ipsi vsum interdixi fugacium omnium, præterq̄ ficuum vuarum q; exacte maturarū, his q; ipsis non immodice, sicuti antea, sed moderate, adhibitis: habebam q; alium quēdam biennio maiorē sodalem eiusdem mecum instituti. Adhibita itaq; diligēti de exercitatione cura, tum ne quid cruditate laboraremus, immunes hactenus à morbis perseuerauimus annorum multorum spacio. Iam, quoscunq; ex amicis aliis persuasos habui, vt se exercerent, viuendi q; seruarent ordinem, animaduerti ad hanc vsq; diem incolumes perstitisse, quosdā annorum vigintiquinque interuallo, quosdam non totidem quidem annis, sed satis tamen multis, prout persuasus quisque fuerat, vti sese à fugacibus fructibus abstineret reliquis'que præterea vitiosi succi eduliis: de quibus propositum nobis sit hoc libro pertractare.

Varia Hominum Conditio: tum de Boni Glutinosi'que Succi Cibis quibusdam: & de Attenuantium Medicamentorum vsu. CAP. 2.

ERgo, qui exercitatione vti ante cibum possunt, iis exquisita prorsus vitæ ratio ne fuerit quidem necessaria: aliis vero, qui ob negociorum molem hoc facere prohibentur, non solum

diligentiore victu, verum etiam medicamentis salubribus opus fuerit. Plurimi quoq; eo rerum E statu degunt mortales, vtĩ his neque ante cibum recte exercere se liceat, neque opportune satis cibum capere, neque vero probe alimoniam conficere: hosce intactos morbis perdurare diutius impossibile fuerit, nisi consulant subducta sibi aluo per interualla, interdum purgatione etiam validiore, ac tempestiua sanguinis missione, salubribus'que quibusdam ad hæc medicamentis opportuno tempore epotis. Quicunq; vero quietioris vitæ institutũ ingressi sunt, nec coguntur prius, quàm lucescat, visitare potentium limina: nec post, quàm crebro sudarint operibus necessariis factitandis, refrigescere: neque aliquibus, dum lauantur, assistere: neque alios, quum se domum iterum conferunt, reducere, ipsi postea ingenti festinatione loti cœnatum properare, hisce nos prius victus rationem præscribemus, vnde sanguinem in primis probum obtineant: aliis'que deinde consulere conabimur, qui negociosam vitam ducunt: fuerit'que necesse, vt in memoriam reuocentur, quæ in tribus commentariis disseruimus, de alimentorum facultatibus cõscriptis. Igitur inter frumentacea cibum exhibent succi boni panes puri rite confecti, quorum & in textu coctura sit, & ante id subactio, tum fermento constent modico, salis'que mistura: secundas ab his obtinent furnacei. Nec sanè minus alica inter ea, quæ optimi succi sunt, censetur, sicuti suilla quoque caro, si quidem ista ventriculus exquisite concoquat, & in sanguinem vertat iecur: viscidi nihilo F minus, nescio quid, retinent, quod'que ideo iecoris, renum'que meatus obducat, quibus adstrictiores hi natura fuerint. Si quis igitur crebrius his vtatur, grauitatis secundum prędictas iam partes sensum quendam, aut dolorem etiam non nunquam persentiet. Iecinoris porrò obstructionem comitatur distributionis impedimentum, ac plenitudinis collectio in mesaręi, simarum'que visceris partium venis. Quo casu periculum rursus sit, ne aut phlegmone insequatur partium, in quibus facta collectio fuerit: aut redundantium humorum ipsorum putredo: quandoquidem alterutrum sequi necesse sit crudos, crassos'que humores, vt aut in sanguinem conuertantur concocti, aut putrescant, sicuti reliquis quoque omnibus accidit, quæcunq; locis calentibus diutius moram trahunt. Proinde inuenta medicamenta sunt, sic à medicis salubria appellata, quæ attenuandi omnia facultate constant: horum siquidem officium est angustiores vias expedire, tum abstergere, siquid ex humoribus glutinosi vasis adhęserit, humorum'q; crassitiem incidere, & extenuare. Cęterum frequens horum vsus sanguinem serosum, aut biliosum, aut atrabilarium temporis tractu reddiderit: siquidem solita sint medicamenta hæc vniuersa propè, præter id, quòd attenuent & incidant, etiam vehementius excalfacere: à sic autem excalfacietibus solidiores partes exiccantur, humores'que redduntur crassi, vnde renum calculi existant tophacei. Ergo, quum corporis G constitutio probatissima ea habeatur, quæ simul & attemperatissima sit, simul humorum transitum expeditum teneat, hac natura præditum possibile sit, si quidem se ante cibos, quod satis sit, exerceat, incolumen assidue perstare, etiam aliquãdo succi crassioris cibis plusculum vsum: quod genus, sicuti diximus, alica est, & suilla caro, panes'que furnacei, & textuacei, quibus quidem nec exacta adhibita fuerit præparatio, qualem paulo supra retulimus, & imperfecte sub textu decocti sint. Eiusdem cum alica naturæ est tragus quoque, quem vocant, qui ipse quoque inter frumentacea alimenta connumeratur, atque is tamen alica ipsa ęgrius in ventriculo concoquitur. Nec dissimilem ab his planè facultatem obtinet ouorum natura: de quibus distinguendum tamen plenius sit, quemadmodum de lacte quoq;: docebũtur hęc ad amussim in sermonis progressu haud ita multo post. Prius nanque, quemadmodum horum ipsorum memini, vt alimentorum veluti formulam quandam exprimerem, in quibus cum visciditate vnà succorum bonitas, & crassities inest, ad eundem modum de iis quoque mentionem faciam, quæ mediocriter se habent, & natura cõstant inter incrassantes cibos, & attenuantes, media: de quibus alibi vnico libro disserui, qui est de attenuante victus ratione. Huiusmodi tamen plurima medicamenti potius, quàm alimenti, nomine vocentur: at, quæ crassos, glutinosos'que succos progignunt, edulia, hæc fuerint, quæ H cum valentissime alant, tum bonum procreare sanguinem consueuerint, si quidem ea ventriculus ac iecur probe conficiat.

De Cibis Inter Attenuantes, atque Incrassantes mediis: tum quibus Innoxius esse Glutinosus succus possit, quibus item non conueniat. CAP. 3.

OMnium tñ minime improbãtur edulia, quæ tenuantium, crassum'q; facientium, in cõfinio sunt, vt quę in excessuum meditullio, & attemperantia quadã locentur. Huiusce generis panes optimi sunt, qui quõ parentur, fusius dictũ à nobis est in primo de alimentorũ facultatibus libro: gallinarũ'q; pręterea carnes, gallorũ'q; gallinaceorũ, tum phasianarũ auium, perdicũ, columbarũ, attagenum, turturũ, turdorum, merularũ, & passerculorum omniũ, piscium'q; ad hęc saxatilium, littoraliũ'q;, et pelagiorum, & gobiorũ, & murenę, & buglossę, et asellorũ, breuiter'q; pisciũ omniũ, quicunq; nullam inter edendum nec visciditatẽ, nec saporis fœditatẽ, nec insuauitatem repręsentant. Nec sanè paucas distinctiones requirit horum omnium natura: quam tractaturus deinceps sim, quum de mali succi cibis dicemus, additis prius hoc loco, quæ desunt. Etenim, quicunq; plurimum exercere se possunt, somnum'q; pro eo, ac lubet, producere, vitam'q; delegerunt à ciuilibus negociis ꝓcul, possint sanè hi crassi, glutinosi'q; succi cibos capere, ꝓsertim si cui post

largum

A largum horum esum nullus vnq̃ in dextro hypochondrio, aut ponderis, aut tensionis sensus oboriatur: quibus vero non licet aut per ætatem, aut ob consuetudinem aliq̃, exercere se ante cibum, abstineant ab edulijs id genus omnibus. Omnino vero vrbani, ne ipsi quidem admittere alimenta huiusmodi debuerint, sed vel gestationibus, vel deambulationibus vtantur validioris exercitationis vice: sicuti nanq; quies corporis deses prorsus, maximum est ad tuẽdam sanitatem incommodum, sic planè maximus fuerit in mediocri motione vsus: quando ne ægrotaturus quidẽ omnino aliquis sit, qui, ne quando cruditate laboret, curam gesserit, nec commotionem à cibo vehementiorem aliq̃ aggrediatur. Quemadmodum enim omnium maxime commendatur ad sanitatem exercitatio ante cibos, sic à cibis motus vnusquisq; vel in primis damnatur eo, q̃ à ventre alimentum ante concoctionem distribuatur, crudiorum q; ita humorum vis colligatur in venis, vnde morborum genus omne progigni soleat, nisi prius aut laboribus pluribus dissipentur ipsi, aut cõcoquantur, in q; sanguinem vertantur à iecoris, venarum q; facultate. Itaq; securissimum fuerit cibos cauisse crassi, glutinosi´que succi, quibus quidem valetudinis solius bonæ cura sit, non autem bene habiti corpore esse student, quod gymnastici faciunt. *Al. ociosi.

B *De Crassi Succi Cibis, Pane, Caseo, Lacte, Placentis, Laganis, Cochleis, Ouis, Mollibus piscibus, Ceraceis, Ostreis, Testaceis, Brassica, Lente, Fungis, Tubere, Amylo, Pineo nucleo, Animalium Partibus quibusdam, Glandibus, Palmulis, de´que Horum Differentijs, & Dulcis, Crassi q; Succi Edulijs.* CAP. 4.

CIbos igitur crassi succi enumerabo deinceps, quos hactenus sermone non retulimus, initio à pane sumpto: Ex quibus, qui neq; fermẽti, quod satis sit, neq; salis accepere, neq; subacti ad plenum, sed nec in textu probe cocti fuerunt, crasso supra omnes succo constant, præter id, q̃ visci di etiam non nihil participant: quod succi genus Praxagoras, & Philotimus κολλώδη appellãt, i. glutinosum. Crassi præterea succi est caseus omnis, sed recens succum vitiosum nõ obtinet, qui inueteratis adest: glutinositas in eorum quibusdã crassitiei accedit, non tñ in omnibus, id q; ob lactis, vnde conficiuntur, naturam: cuius non pauca sunt discrimina pro aiantium diuersitate, & alimẽtorum, quæ alibi alia capiunt. Ac plurimus quidem apud nos est caprini lactis vsus, sicuti bubuli apud alias nationes: quin & frequenter ouillo vtuntur, crassum tñ hoc est, asinarum lacti ex aduerso, hoc nomine: pingue bubulum: omnium in medio caprinũ, quippe quod nec immodice pingue, neq; vero crassum sit, ideo q; etiam operibus mediocre habetur, quæ in humano corpore edit: quum tenue, serosum q; lac, sicuti minus alit, ita vẽtrem subducat magis: crassum contra, mi C nus quidẽ aluum emolliat, at magis interim nutriat. Ex tribus nanq; substãtijs cõstat lac quodq;, dissimilium inter se partium: quarũ vna serosa est, tenuis q;, crassa altera, ac caseosa, tertia vero pinguis, atq; oleosa. Neq; in omnibus tamen animantibus æqua harum portio est, sed in camelarum, atque asinarum lacte serosæ humiditatis plurimum, caseosæ in ouillo, pinguis in bubulo. Capræ pro reliquis animalium generibus intra excessum oẽm mediocriter se habẽt: illæ.n. ipsæ, si quidẽ inuicem rursus conferantur, in iam dictas differentias cadunt: qñ non sanè parua ea sit, quæ ab ætate sumitur, sicuti nec, quæ ex pascuis ducitur, atq; anni tẽpore, interuallo q; insuper à partu: de quibus ipsis plenius in tertio de alimentorum facultate libro tractauimus. Illud hoc loco dixisse satis sit minime tuto sumi caprarum lac absq; melle: multis nanq;, qui solũ id sumpsissent, in caseũ coactum fuit in ventre: quod quũ contingit, mirum, q̃ hominem degrauet, ac suffocet. Hoc ipso admiratione dignius, quod in concreto in grumos sanguine fit, si vel in vulnus defluat, vel vẽtrem, vel intestinorum aliquod: inde.n. & exoluuntur, & refrigescunt, pulsus´que tum parui, tum mali euadunt. Quin etiam concretus ad hunc modũ in vulneribus sanguis causa est, vt putredo celeriter vicinas partes sanas corripiat. Vnde igitur fiat, vt humorum nostrorum omniũ maxime proprius, postq̃ refrixerit, affectus afferat ingentes adeo, disquirendum sanè non parum fuerit: inde D tñ aperte colligas, quanta sit prauorum humorum qualitatis facultas, quorũ rationem nullam ducunt, vt rei vilis, medici quidã hoc tẽpore, illos sequuti, qui se primum ad ita arbitrãdum finxere. Lac certe, ne coaguletur in ventre, epotant non nulli addito melle, & aqua, tertio´que ad hæc sale. Optimi succi est lac, quod bene habitorum animalium sit, ac post emulsionẽ statim bibatur: at, quod decoctum plus iusto fuerit, succi nimis crassi euadit, potissimum, si triticeam farinam, milium´ue, aut amylum vnà decoquas. Caseus crasso succo omnis constat, inueteratus ẽt malo: possis tñ subducendæ alui gratia ante cibum recẽs coagulatos esse cum melle: nam & vetustis hi crassum minus succum obtinent, ac nequaq̃ prauum: quod ex coactis defluit serum, satis quidem aluum emollit. Cibus ẽt fuerit crassus, qui´q; eam ob rem iecoris meatus infarciat, placẽta, quam ex lacte & caseo, quam´q; ex simila & lacte parant, aut si quã lagana, aut rhyemata addantur. Nec minus crassi succi sunt, quæcunq; ex musto, & simila parantur, aut in vniuersum triticea farina. Ipsa quin etiam per se lagana, & rhyemata, omniaq; ex tritico bellaria sine fermento, quoties casei etiã aliquid adijcitur, crassi valde succi sunt: videntur´q; mihi veteres, quæ nũc lagana, & rhyemata vocamus, cõi itriorum nomine appellasse. Crasso succo constant cochleæ etiã, oua´q; elixatione, aut assatione ad summũ durata: nã, quæ sartagine friguntur, etiam mali succi fiunt, ac ventriculi concoctionem sortiuntur nidorosam, & quæ reliquos secum cibos in corruptelam trahat, proinde

inter

inter ea,quę concoctionem fugiunt,omnium pessima sunt: quę mediocriter elixa fuerint,eo'que E
vocantur tremula,pręstabiliora sunt & ad concoquendum,& ad distributionem in corpus,& ad
nutritionem,& ad succi bonitatem: quemadmodum sanè & quæ sorbilia vocantur, mediocriter
elixa, eam ob rem gutturis asperitates lenientia, ꝙ non dum spissatus eorum humor concreuerit.
Ex aquatilibus etiam mollia,quæ vocant, loligines,sepię,polypodes,alia q; id genus, crasso glu
tinoso q; succo constant,sicuti & cetacei pisces, de quorum genere habentur thunni: his ipsis mo
deratiores pelamides. Crassi valde succi sunt ostrea quoq;,buccinæ,& purpuræ, ac breuiter quæ-
cunq; Aristoteles ὀστρακόδερμα, i. testacea appellat,hiatulæ, lopades, pectines,pinæ, & id genus.
Inter hæc purpuræ & buccinę carnem habẽt duriorem cæteris,ac succi crassioris: reliqua vero hu
midiorem, & viscidiorem,omnium'que maxime ostrea. Illud expedit scire, horum omnium suc
co ventrem subduci, vt & lactis sero: solido autẽ eorum corpore, ꝙ & difficilius concoquatur,&
crassi succi sit,crudum progigni succum,crassum'que,ac frigidum.Brassicę ac lenti idẽ contingit
manifesto,sicuti permultis alijs obscure: de quibus prolixius disseruimus cõmentarijs tribus, de
alimentorum facultate inscriptis. Atq; alia quidem, quorũ crassum esse succum ꝓnunciauimus,
glutinosa omnia & viscida sunt exceptis testaceis, quæ diximus. Brassica ac lens non eandẽ succi
naturam sortitæ sunt,sed nitrosum,&, quo aluus subducatur,sicuti dracũculus,acrem & insigni- F
ter amarum: arum aũt vtrũq; quidem, sed obscurius: austerum & amarum bulbi,quos si elixatio-
ne plurima eluas,solidum relinquitur,quod crassi succi sit. Ex edulijs his omnibus, fungis frigi-
dissimus & glutinosissimus crassus'q; simul succus inest: atq; inter hos ex solis boletis nullus ferẽ
interijsse,qui tñ ipsi choleram ẽt non nullis attulerunt inconcocti: at reliquorum fungorum esus
quibusdam mortem intulit: non nulli mortis inde adiere discrimen diarrhoeis correpti aut chole-
ris, aut strangulatu periclitantes. Tuber, quod vocant, crasso modice succo præditum est, non tñ
malo: eiusdem modi est amylum quoq;. His ipsis crassioris succi plus habet nucleus pineus, quẽ
κῶνον vocant: qui tñ ne ipse quidẽ malus sit: veteres hunc etiam στρόβιλον appellant. Inter ea,quę
crassi succi sunt, iecur quoq;, & renes, & testes censentur: iecur tñ mali succi non est: renes, ac te-
stes non sanè boni, nisi gallinaceorum, præsertim altilium: quod genus suillum quoq; iecur est,
quum caricas ederint: ficatum vocant. Animalium aliorum lieni satis malus succus inest & me-
lancholicus, in suibus non perinde talis. Cor certe substantia cõstat, visceribus cæteris, & durio-
re & fibrosiore: in illis nanq;,vasorum in medio, substantia quędam cernitur concreti sanguinis,
at in corde fibræ visuntur solidæ,multę,longæ,queadmodum in musculis,circa quas carnosa sub
stantia concreuit: proinde sunt,qui cor in musculorum genere reponant: quorum substantia mo G
lem constituit corporis nostri vniuersam,eam'que,quæ proprie caro vocatur, quã in victimis edi
mus. Cęterum musculorum principia,quæ capita quoque vocãt, quadam tenus neruorum plus
habent, dispersis per hæc ligamentis, ex ossibus,vnde initium sumunt, ortis: sub extremum ten-
dines exoriuntur, quos vocant: eam'que ob rem extreme musculorum partes vtrinq; neruosio-
res sunt,sicuti carnosum, quod medium est,totum,quod & nutrientissimum est: vocatur'que ab
hominibus caro, qui fibras prę tenuitate inspicere nequeunt ex ligamentis neruis'que per hãc di
spersis enatas: sic'que attributo iam antea huic carnis nomine, iure musculum vocãt principium
huius extremum'que tantum. Atqui non ita se habet res: verum musculus quidem totus, circun-
scriptione propria quadam separatus cernitur ab alijs, ipse tñ suam quãdam actionem obit ex mo
tionibus voluntarijs (sic.n.vocãt has,à naturalibus & inuoluntarijs diuisas:) partes autem ipsius
prędictas differentias sortiuntur. Porrò extremis animalium partibus minimum inest carnis, os
sei vero ac neruosi plurimum: neq; id tñ ob neruum volũtarij motus auctorẽ (paruus enim is est)
sed ob eum, qui colligat, tendinem'que præterea, sic à veteribus medicis vocatum, à recẽtioribus
autem ἀπονευρώσεως nomine. Viscida hæc immodice & glutinosa sunt, vbi elixa fuerint, atque
ideo horum etiã alimentum: neq; absimilis naturæ sunt pedestrium animalium labra, atq; his pro H
pinqua, vt quæ viscidum, minus licet crassum, succum generẽt: id quod vel elixatio ipsa declaret,
qua huiuscemodi corpora plurimũ intumescunt & dissoluuntur. Concoctioni tamen hæc quo-
que accommoda sunt, animalium'que, quę volatu fidunt, alę, cõi exercitatorum corporum ratio-
ne: quippe quę excrementis vacent omnia, sicuti his abundãt, quę ociosa sunt. Pinguium tñ por-
cellorum cutis probe elixa, habet illa quidem glutinosum pinguem'que succum, at nõ valde cras
sum, nec qui, vt extremę partes, similiter concoquatur, quemadmodũ planè nec ęque bonum, at-
que harum, sed excrementitium magis. Pars est in animali crassi succi cerebrum quoque, & spi-
nalis medulla: tales mediocriter sunt glandulę, atque ob idem victimarum quoq; nouellarum te-
stes. Illud.n.in cõe de vniuersis animantiũ partibus meminisse cõuenit, duras siccas q; euadere ac
concoctioni rebelles, ętate confectorum: humidas contra ac molles, eo'que concoctibiles magis,
iuniorum, nisi ab edito statim partu edantur: vt quę mucosę oẽs sint, pręsertim animalium, quę
humidiore carne pędita sunt natura, cuiusmodi agnorum caro est ac porcellorum: nam hœdo-
rum & vitulorum, ꝙ animalia hęc sicciora natura sint, longe magis & concoctioni accommoda
est, & alimento exhibendo. Ad eundem modum se res habet in testibus & glandulis, nec minus
in lingua: nam & huius natura aliquo pacto glandulosa est. Mãmarum vero glandulę, quum lac
in se

A in se continent, ἄδενα vocantur, cibum aũt præstãt crassum: &, si quidem bene habitum animal
fuerit, multum inde ac boni succi alimentum existit: etenim hoc quoque, quum ex ijs sit, quæ in
vniuersum pronũciatur, prestat semel auditum, promptum habere memoria. Lac quidem opti-
mi esse succi ab omnibus medicis scriptum reperitur: atq; ideo sunt, qui existiment, quibus vlcus
A.l.3.f.10.t.5. c.5.fol.275.b " in pulmone fuerit, posse solo huius vsu sanari, duntaxat ante, q̃ magnũ id & callosum fiat. Mu-
liebre porrò lac, vt familiare eiusdem q̃; nobiscum naturę, cęteris præferunt ad tabificos affectus
cum alij quidã medici, tum vero Euryphon in primis, & Herodotus: atq; ita affectos pręcipiunt,
mulieris mãmam infantium ritu exugant, q̃m, vt mammis primũ excidit, propriæ facultatis non
nihil deperdat. Est itaq; manifestum lac cibis reliquis, vt optimi omniũ succi, prælatum fuisse ho-
rum quidem pręcipue, nec minus tamen aliorum quoq; medicorum iudicio. Cęterum, quod di
cebamus sciri oportere non de his solum, sed etiam de edulijs alijs multis, in vniuersum, iam acci-
pe. Animalium bene quidem habitorum lac boni succi est: at male habitorum non aliter, atq; ani
malis sanguis, mali: neq; n. fieri potest, vt, quum mali succi corpus totũ fuerit, boni succi reperia-
tur lac: eã ob rem diximus in bene habitis animalibus optimum esse ad succi bonitatem lac: Eo-
dem q̃; modo glandulas succi boni esse, cum eas ipsas, quę lac continent, tum alias, quæ animaliũ
B sanorum sunt. Eadem ratione se habent iecur, ac testes: nam ne hęc quidem in mali succi anima-
libus bono constant succo, ideo q̃; nec in ętate prouectis, quorum nullum boni succi sit: animalia
autẽ, quæcunq; etiamnum lactentia, siquidem boni succi parentis lac sit, ipsa, cum alias partes oẽs
si q̃n aliàs, affectas optime habent, tum vero iecur boni succi. Animalium porrò partes reliquæ
cuiusmodi succum progignãt, paulo post dicetur: nunc. n. postq̃ cœpi de crassi succi cibis dissere-
re, satius fuerit imposito prius orationi huic fine sic demum alia aggredi. Pauca igitur quum reli-
qua sint huiusmodi, iam me ad ea conferam: atq; ea hic segregabo, quæ mali succi sunt, ab ijs, quæ
boni: siquidem is sit orationis, quam nunc molimur, vsus proposito sibi hoc scopo, vt succi boni-
tatem inuehat, vitet malitiam. Q̃m autem, sicuti initio dixi, esculentorũ substantia, quę crassi suc
ci sunt, corpus ægre transpirabile reddit, & obstructiones aliquas facit, potissimum iecinoris ac re
num, iccirco consulebam, ne assiduus esset eorum vsus, etiam si bono essent succo prędita: nam,
quę mali succi sunt, fugienda prorsus, crassos ea tenues'ue succos nostros faciant. Iam illud quoq;
diximus, his, qui se vehementer exercent, licere citra noxam, si viscera p̃terea habuerint bene na-
tura constituta, crassis viscidis q̃; cibis frequẽter vti, cæterorum autem nulli. Igitur inter crassi suc
ci cibos glandium genus vtrunq; est, tam quas robur producit, q̃ quæ palmarum fructus sunt: vo
C cant q̃; palmarum glandes eodem, quo arborem, nomine palmas: quas vero robur fert, cibum ho
minibus suauem pręhentes, castaneas: quidam castanea neutro genere, vt vocant: ciues t̃n, sicut
alij quoq; Asię incolæ sardianas eas appellant, & leucenas, à regionibus, in quibus multę illę pro
ueniunt. Atq; alterum quidem vocabulorum, non obscurum est, vnde profectum sit: at leucenæ
à loco quodam montis Idę nomenclaturam sortitę sunt, quẽ multitudinis numero vocãt, vt The
bę. Ergo glandes, sicuti diximus, huiusmodi nunc crudas edũt homines, nunc assas, interdũ eli-
xas: alię vero, quę figura, vt in palmulis, oblonga cernuntur, cibus sunt suibus magis, q̃ homini-
bus, accommodus, nisi si q̃n harum vsus ingruat necessarius valde: id quod in maxima fame vsu
venit. Ilicum porrò glandes (Gręci ἀκύλους vocãt) quę austerę ac durę, ideo q̃; insuaues sunt, vi-
tare expedit, vt cõcoctioni aduersantes ac crassi succi, etiam siquis elixas sumat. Quòd autem ad-
stringentis succi differentię quædam sint austerus & acerbus, maioris minoris q̃; ratione, perspi-
cuũ est, adstringente qualitate remissiore in austero, sicuti in acerbo intensiore inuenta. Sed quan
to glandibus acerbæ magis sunt acyli, tanto sanè magis glandes castaneis: hæ nanq; adstringentẽ
qualitatem imbecillam valde possident, quum inter crassi succi cibos sint non aliter, atq; aliæ glã-
des: ventrem t̃n minus adstringunt, &, q̃ alteræ illæ, facilius concoquuntur, nec mali succi quicq̃
D obtinent: atq; harum t̃n quoq; fugienda copia, non eo solum, q̃ æque, ac dictorum pleraq;, crassi
succi sint, sed etiam, q̃ ventrem supprimant & ægre concoquantur, flatum q̃; procreent. Cæterũ
palmarum fructus, quem oẽs (vti diximus) ducto ex arbore nomine palmulas vocant, adstringẽ-
tis dulcis q̃; succi particeps est. Sunt ex recẽtioribus medicis, qui eas græce φοινικοβαλάνους appel-
lent, voce composita: neq; tamen veteres Græcos ita nominasse inuenio, illi. n. fructum hunc pal
marum glandes vocarunt, non φοίνικας, aut φοινικοβαλάνους. Verum proposita nobis hoc tẽpore
non est nominum distinctio, quæ hominibus in otio degentibus studio sit, neq; his omnibus, sed
quibus statutum est, vt veteribus Atticorum vocabulis vtantur: incolumitate vero omnes quidẽ
opus habent, neq; tamen omnes, qualem deberent, seruare victus rationem possunt ob intempe-
rantiam, aut negocia, aut eorum, quæ peragenda essent, ignorantiam: quicunque vero salubrem
victus rationem intelligere queunt, huius q̃; legibus viuendum sibi esse statuerunt, his liber hic
componitur. In acylis igitur, & roborum glãdibus, & castaneis, priuatim pro arborum diuersita
te non multũ inest in fructu discriminis: at in palmulis inest, quod merito notetur. Nam, si Ægy-
ptias palmulas, quæ duræ austeræ ac siccæ habentur, ijs, quas patetas vocant, contuleris, quæ præ
dulces sunt, ac modice præterea adstringunt, videri possint contraria inter se esse natura præ-
ditæ: aliæ autem harum in medio locantur, quæ maiorem minorem'ue austeritatem aut dul-

cedinem

cedinem participent, harum q; succus crassus est, & qui facile iecur obstruat. Illud.n. de dulcibus E
ac crassi succi cibis sciendum, ac memoria seruandum, horũ scilicet succo iecoris ac lienis vias impediri: ꝙ si viscera phlegmone præterea laborare paulúlum cœperint, hanc ipsam valde adaugẽt, sicuti sanè flatuositates affectus q; scirrhosos & abscessuum exortus irritant. Atq; hæc longius fortasse à salubri victu recesserint, cuius partem institutus nobis sermo edocet. Rursus igitur ea aggrediamur, addamus'que reliquos crassi dulcis'que succi cibos. Sunt enim quidam ex ijs, quibus crassus tantũmodo succus insit, vt lenti: quidam autem viscidi sunt, vt malua: quibusdam vtrunque inest, quod genus sunt, quæ Aristoteles ὀστρακόδερμα appellat, id est testacea, & mollia.

Cibi Nec crassi nec glutinosi neq; etiam tenues sint: tum de Friabilium Vsu, ac multorum Maceratione & præparatione: & Fructibus, qui reponi possint. CAP. 5.

OPtimum conciliatur alimentum corpori nostro ex ijs, quæ neque crassi neq; vero glutinosi succi sunt, vnde sanguis generetur status mediocris: nam, qui tenuis valde sit, vitiosus certe fuerit: quum.n. exiguum ex hoc alimentum constet, imbecilla ac macilẽta fiunt corpora, quæ sic nutriuntur. Optime igitur ad incolumitatem faciunt cibi, qui mediam inter prædictos naturã sortiti sunt, vt nihil in ijs viscidi valde aut glutinosi exuperet: sed & summe friabile, sic, vt nihil retineat glutinosi succi, prauũ fuerit. Panes certe, qui ex panico et milio conficiuntur, quũ edit quis, F
harenam propemodum aut cinerem mandere sibi videtur: quamobrẽ necessario confectæ ex his pulticulæ (siue ea ἔτνος siue λέκυθος sit) additur, pingue quicquid est & viscidum. Rustici sanè adiecta suis pinguedine, & caprarum adipe, edunt hæc, tum ouillo bubulo'ue lacte. Ἔτνος appello, quod ex deglubitis fresis q; leguminibus paratur: λέκυθον molitorum farinam aqua elixã addito pingui aliquo. Porrò cibos quosdam si consideres, anteq̃ legitimam præparationẽ acquirant, siue ea, elixando, siue assando, siue frigendo, siue sola maceratione contingat, terrei illi ac duri apparent: si vero macerentur aut decoquantur, molles: cuiusmodi inter frumẽtaceas fruges hordeũ est, & triticũ: inter arboreos vero fructus nuclei pinei. Est igitur animus tibi rei quoq; huic adhibendus, non solum quum in alienam regionem delatus cibum insuetum aliquem sumpturus es, verũ etiam apud nos ipsos, vt rei cuiusq; naturam prius tentes aquæ solius maceratione citra decoctionem, aut cum decoctione etiam vnà & assatione. Semina.n. quę intumescunt fructus q;, si quidem pristinam duritiem & siccitatem cito exuant, ac mollitudinem & humiditatẽ acquirant, meliora omnia habentur: deteriora vero, quæ tumorem suum & duritiem retinent, vt quæ difficulter concoquantur, & substantia terrea constent, sic, vt ægre in sanguinem vertantur, viribus q; egeant præualidis, vt in corpore conficiãtur, dum ea venter concoquit, & à iecore venis q; in sanguinem vertuntur. Opere itaq; vtroq; frustrantur in imbecillo corpore: succus.n. ex huiusmodi G
cibis prouenit, crudum quem vocant, vnde morbi genus omne existant. Quoniam itaq; in vnaquaq; fructus specie multiplex inest discrimen, prius macerentur quædam, & interdũ decoquantur, consulo, eorum, quæ edenda sint, vt certum fiat de ipsorum natura periculum. Pater quidem meus rerum harum studiosus, hoc pacto amygdalas quoq; probabat, nuces q; tum magnas, tum paruas, ponticas scilicet, quas λεπτοκάρυα vocant. Idem adhibebat oleribus quoque experimentum, fabis, pisis, cicerculis, lupinis, ochris, dolichis, & reliquis id genus omnibus, maceratis prius illis, aut elixis: deinde, quantum tumescerent, inspecto. Iam quorsum attinet ptissanę meminisse? id enim ne pueri quidem ignorant, omnium maxime commendari, quæ statim intumescit: cõtra improbari, quæ longo tempore exiguum tumorem acquirit: prior.n. illa liquescit, & in succum abit: altera vix colliquabilis est, &, quum in duritie perstet, pauxillulum omnino quid succi remittit. Sunt tñ in seminibus cerealibus quædam, quæ natura minime intumescunt: Græci ex veteribus quidã vocarunt hæc ἀτέραμνα, quasi indomita. Ad hunc planè modũ triticum quoq; explorabat genitor, farinę q; ad hæc copia: bonum.n. quod est, farinę vim multam edit: quod vero malum, paucam. Quamobrem diligenter ipse quoq;, quæ dicimus, ausculta: cõiter.n. ad semina oĩa H
ratio hæc pertinet, fructus q;, quoscũq; tandem reponere possis: quam ego pater q; tẽpore multo ac diutina experientia exploratã habuimus & statutam. Porrò clarum est fructus, vt reponi possint, idoneos me eos esse dicere, qui ante, q̃ putrescant, siccantur: sunt nanq;, qui hoc ferre non possint, vt mora, & qui pepones & melopepones vocantur, tum persica, & quæcunq; eiusdem farinæ sunt, quæ prius, q̃ siccescãt, putrescunt. Sunt tamen, qui cucurbitas in minuta frusta concisas exiccent, sicut alij ventres. Fungos quidem malos esse indicium inde sumi maximum censent, ꝙ siccari nequeant. Nam de prunis quid attinet dicere? quæ non modo Damasci, aut in Hispania, verũ etiam apud nos reponi, nullus est, qui ignoret, sic, vt in fructibus paucissimi sint, qui siccari non possint, exceptis peponibus (vti diximus) & melopeponibus, & armeniacis, & persicis, & ijs, quæ Romani præcocia vocant. Ficus nanq; ipsæ quoque siccatæ perdurãt, & cucumeres non aliter, ac cucurbitæ. Cæterum hæc quoque hyeme, quum vsui adhibentur, ad eundem modũ exploranda veniunt: quæ.n. cito ex aqua macerationem capiunt, siue ea elixes, siue minime, bonitate eiusdem speciei cætera vincunt: vitiosa vero sunt, quibus longo tempore id cõtingit, tum tumoris minimum acquirunt. Scito igiť cibos, qui cito intumescunt, non solũ ad concoquendum, potiores esse, sed ad succi etiã bonitatem, cuius gratia singula tractantur hoc libro: est.n. eorum, quæ

*Al. glãdibus

A quæ ſtatim in tumorem aſſurgunt, natura melior, ꝙ & facilius concoquantur, & laudatiores ſuccos procreent. Nihil enim æque ad ſucci bonitatem facit in cibis omnibus, q̃ ſi probè in ventriculo concoquantur, vt qui ſecundam & tertiam concoctionem facilius admittant. Noſti autẽ ſecundam concoctionem in iecore ac venis abſolui: tertiam vero in partibus ſingulis, quæ nutriuntur, cuius cauſa duabus illis prioribus egemus. Quæcunq; enim nutriuntur, ita demum nutriẽtur, ſi, quæ illa nutriunt, qualitate immutentur, & iis, quæ nutriuntur, aſſimilentur: porrò, quæ præparata atq; ante concocta fuerint, crudis promptius immutantur: etenim mutuo ſe concoctiones excipiunt, eam, quę ventriculi eſt, iecur: atq; huius ipſius concoctionem partes, quę nutriuntur. Atq; ita "corporis quidem partibus omnibus alimentum pręparat iecur: huic ventriculus: ventriculo os: ori quædam aſſatio, quędam elixatio, quædam frictio in ſartagine, aut ſimplex aliqua maceratio: omnibus autem his natura gubernatrix plantas fructus ferentes præparat: ſunt q; eorum aliqua, quę ipſa profert, quibus nec elixatione, nec aſſatione, nec maceratione, neq; vero pręparatione alia opus ſit. Atq; hæc in vniuerſum meminiſſe expedit cibis omnibus communia.

A.li.1.f.1.d.6. c.2.fo.26.c

Animalium Partes quædam Quo Succo conſtent, Inteſtina, Ventriculus, Vterus, Caudæ, Colla, Alæ, Auriculæ, Oculi, Suilla caro, Hœdina, Agnina. CAP. 6.

B IAm ad alia priuatim tranſeundum, ſiqua dicendo prętermiſimus. Sunt hęc in animalium quidem partibus inteſtina, ventriculus, vterus, auriculæ, oculi, caudæ: in ſeminibus cerealibus, maxima horum ipſorum pars, ſicuti ſanè olerum quoq;, ac ſtirpium, quas fugaces vocant. Itaq; inteſtina, & ventriculus, & vterus duriore ſubſtantia conſtat, q̃ caro: & quo duriore, eo etiã concoctu difficiliore: minus præterea, q̃ carnes, alunt, minus q; ſucci boni ſunt. Caudæ his etiã ipſis duriores habentur: tum reliqua in his pro duritia proportione reſpondent in concoctione & nutritione, niſi ꝙ excrementis vacant ob cõmotionem. Sunt his non diſſimilia volucrium colla. Auium & pedeſtrium animalium ventri nihil conuenit: eſt enim auium vẽter craſſus, durus, & qui ob id ægre concoquatur, qui q; concoctus multum præſtet alimenti: optimus habetur gallinarum atq; anſerum, quum tñ reliquæ anſeris partes duræ ſint, & cõcoctioni aduerſentur, & excrementis redundent præter alas. In magnis vero ſtruthis, quas nunc ſtruthocamelos appellant, ſingulæ ſunt partes duræ, ęgre concoctibiles, & excrementitiæ. In auribus chartilago pars eſt, quæ neq; alat, & ſicca ſit: obducta his cutis tenuis eſt & ſicca, tum quæ haud facile concoquatur, & alimenti parum ſubminiſtret. Oculos pauci edunt: conſtant hi ex ſubſtãtiis inæqualibus, ſiquidem alia ſunt natura præditæ tunicæ, alia muſculi, atq; alia cryſtallinus humor & vitreus: ex his muſculi ſoli concoC ctioni maxime accommodi ſunt in aĩalibus, quibus natura ſit ſucci bonitati idonea: quod genus ſunt porcelli ętate conuẽienti. Fuerint autem hi hominibus, q quidem ętate vigent atq; exercentur, adulti: ętate autem inclinantibus, ii, qui etiamnum creſcunt: nã tenellorum adhuc porcellorũ caro excremẽtitia eſt.[a] † Quum autem inter animalia pedeſtria optimi ſint ſucci ſues, proxima ab his habentur hœdi, deinde vituli: agnina vero caro humida, glutinoſa, mucoſa'que eſt. A cęterorum vero animalium, quę pedeſtria ſunt, eſu abſtineant, cenſeo, qui ſucci bonitatis curam gerunt: ſpeciatim horum differentias tractauimus tertio de alimentorum facultatibus libro.

Seminum Cerealium enumeratio, Ptiſſanæ, Fabæ, Lentis, Ochrorum, Dolichorum, Cicercularum, Olyræ, Typhæ, Panici, Milii, Ciceris, Lupini. CAP. 7.

IN ſeminibus cerealibus optimi ſucci cibus ptiſſana eſt, ꝓbè decocta: intelligimus ſanè ſermone hoc vnà optimum quoq; debere eſſe hordeũ: quod niſi tale ſit, bene decoqui ptiſſana nõ poterit ideo, ꝙ nec maceratione plurimum intumeſcat, nec cremorem reddat colliquatione. Verum de ptiſſana prolixius diximus in libris de alimẽtorum facultatibus,[b] † de'q; curandi ratione, iã vero in cõmentariis, in Hippocratis librum de victu acutorum cõſcriptis: nunc aũt rei totius caput indicaſſe ſatis ſit pręſenti orationi neceſſarium, Ptiſſanam ſ. bene pręparatam cibum eſſe oĩum mi D nime improbandum tum ad ſucci bonitatem, tum ad ſanitatis tutelam: ipſa tñ, etiam optima quæ ſit, minus alit, q̃ panis: de quo libro primo de alimentorum facultatibus diximus. Et fœnum grę cum quidem, ſiquis frequẽter eo vtatur, ſucci boni non ſit: ptiſſanam vero, etiam ſi ad ſaturitatem vſq; quotidie ea vtaris, nihil ſuccorum bonitati offeceris. Affirmarẽ idem de faba, niſi flatuoſa eſſet: nam nec ſuccum malum procreat, nec meatus infarcit, in quibus ſalubrium ciborum ſumma verſatur: ineſt hoc illi propterea, ꝙ qualitate, ac facultate pręditaſit abſterſoria, vt hordeũ. Piſum flatuoſitate quidem caret: non æque tamen, vt faba, abſtergit. De lente, ꝙ & malum & melancholicum ſuccum gignat, nemo ferè neſcit: ea, vt medicamento, vtimur plerunq; in affectibus pluri-mis: ſed non eſt nunc tractandi iſta locus. Ochri, & dolichi, ſicuti iam dictis bonitate inferiores ſunt, ſic cicerculis pręſtant. Olyra proxime ab hordeo locaẽ: ab hac aũt typha. Panicũ vitare perpetuo debes, μελίνην vocant veterum nõ nulli. Milium eſt quidem ſemini huic affine, at minus tamen prauum. Cicer, vt alat ſatis, mali certe ſucci eſt, & nihilo ſecius, q̃ faba, inflat, coeundi deſyderium auget, ſeminis'que vnà multum gignit, Lupinus ſucci bene craſſi eſt: idem, ꝙ ſatis alat, liquet, ſiquidem craſſo conſtat ſucco, neq; tñ ſucci mali habetur. Leguminum aliorũ ne meminiſſe quidem conuenit in ſuccorum bonitatis cenſu, vt quæ mortales, niſi annone caritas vrgeat, ne ad cibi quidem vſum adhibeant. Satis'que de leguminibus dictum: deinceps de fructibus dicamus.

A † Hæc adſunt ĩ antiquo ĩterprete: praua et præ duritie & ſiccitate ẽ caro ſenũ.

B † Hæc etiã adſunt ĩ ueteri interprete. Vbi de ptiſſana et de alphitis amplius pertranſiui: ſed nõ eãdem habẽt alphita ptiſſanæ bonitatẽ ad euchymiã uel ſanitatis cuſtodiam, neq; maza. cõmaſſatũ enim eſt in alphitis hordeũ, & propterea ſiccat ptiſſanæ humiditatem. eſt aũt & viſcoſus humor et, ſicut et fœnugræci, nõ habẽs obſtruere, ſicut & colloſi ꝓprie à Praxagora et Philotimo vocati humores.

Fructuum Natura In ciborum censu, Castanearum, Fugacium, Mororum, Ficuum, Vuarum, Caricarum, Cotoneorum, Punicorum, Pyrorum, Mespilorum, Cucumerum, Peponum, Melopeponum, Cucurbitæ, ad hæc Olerum quorundam, ac Radicum. CAP. 8. E

SVnt autē ex ijs, quos quercus ferunt, omnes ferè succi mali exceptis castaneis glandibus, quas vocant: quæ, si recte eas conficiat ventriculus, alibiles fiunt, ac crassi succi, minime tamen mali. In cæteris fructibus ij, qui fugaces vocantur, mali omnes succi sunt: quod si in ventriculo præterea corrumpantur, non longe à venenosa materia absunt, quemadmodum mora quoq;: quę ipsa, etiam si persicis ac prunis minus mala sint, corruptelam tamen nihilo minus ijs malam experiuntur. Opora, sic priuatim à græcis vocata, qua ficus & vuæ cōtinentur, his quidem melior est: non parum tamē discriminis sortitur, q̄ vel exacte maturus fructus sit, vel non dum talis. Exacte enim maturæ ficus propè innoxiæ sunt, deinceps q; ab his matura vua: hæc porrò, si suspēdatur, flatuositatem omnem abijcit, prorsus q; inculpabilis euadit. De caricis siquis cōtraria pronūciet, vera dixisse videri possit, esse eas tum mali tū boni vnà succi, morbificas & salubres: salubres quidem & boni succi, si ventriculum pertranseant, distributum q; inde alimentum iecur permeet, ac renès: mali vero succi, si diutius morentur, & quæ pediculorum vim gignant. Eædem, si cum nucibus, aut eodem etiam modo cum amygdalis, mandātur, cibum optimum exhibent: & cū amygdalis quidem, quasi quę deobstruendi & abstergendi vi polleant: at non perinde tamen, ac nuces, succi boni sint, nec æque alāt: cum nucibus autem vnà omnino meliores sunt. Atq; ex ijs, qui venenorum compositionem tractarunt, non nulli omnibus alexeterium esse affirmarunt, siquis caricas prius cum nucibus vnà ac ruta assumat. Reliqua fructuum genera, quæ gręci ἀκρόδρυα vocāt, succi mali sunt, maxime q;, si fructus sint agrestium arborum, fruticum'que: de quibus copiosius tractauimus in secundo de facultatibus alimentorum libro. In "pomis autem, & punicis, pyris'que, & mespilis, vsus vt medicamenti est potius, q̄ alimenti, stomacho ventri'q; corroborandis. Inter fructus cēsentur cucumeres quoq;, & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eo, q̄, nisi aluum statim subeant, corrumpantur ibi, humorem'q; ex corruptela hac faciant qui non longe à mortiferis venenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpa vacet: eiusdem tamē, si in ventre corrumpatur, succus valde malus est: quod in moris quoq; euenit, quæ ipsa etiam, si quidem ante, q̄ corrumpantur, statim descenderint, nihil incommodi afferunt, nisi quis assidue ijs vtatur: quod in vniuersum de fugacibus omnibus scire, ac meminisse conuenit. Olerum nullum quidem boni succi est, boni tamen mali'q; succi in medio lactuca fuerit, deinde malua, ab hac deinceps atriplex, & portulaca, & blitum, & rumex. Succi summe omnino mali sunt olera omnia, agrestia quæ vocant: lactucę id genus, chondrilla, scādix, gingidium, seris, cichorium. Stirpium radices, quæ oleraceæ sunt, si quæ acres fuerint, vt cæparum, porri, allij, radiculę, dauci, malæ omnes: boni mali'que in confinio ari radices sunt & raporum, quę βουνιάδας etiam vocant, eius'que, quod caron appellant.

A.li.4. Er.t.2 c.1.fol 416.c

F

G

Differentiæ Auium Piscium q; ex Pastu, ad succi bonitatem & vitium. CAP. 9.

AVium piscium'que vniuersorum propemodū succus bonus est, præterq̄ eorum, qui ex stagnis, & paludibus, cœnosis'que ac turbulentis fluminibus victū capiunt: aere enim vtūtur deteriore, minore'que natatione, & alimento peiore, maxime'que, si ex magna vrbe p̄fluat aqua, qua cloacę, balnea, ac culinæ repurgentur, vestes'que ac lintea eluentiū sordes. Caro nāq; animalium in aquis eiusmodi degentium deterrima omnium fit, potissimum quidem quum in aqua ea tantum victitant: quę si meliori etiam admisceatur, sic quoq; tamen deteriores sunt piscibus in puro mari degētibus. Culpa enim propè omni vacant, quicunque in mari versantur dulcis aquę experti, cuiusmodi sunt, quos pelagios vocamus, & saxatiles, qui cæteros succi bonitate, ac cibi suauitate longe antecellunt: tales igitur sumpsisse perpetuo tutissimum fuerit. Quod si aliquis ex illis sit, qui ex aquis vtrisq; victum capiunt, vt capito, lupus, gobius, murena, cancri, anguillæ, quęrendum prius, vbi nam captus sit: tum iudicādum de hoc ex odoratu & gustu. Nam, qui in aqua degunt vitiosa, grauiter olent, insuaues'que sunt, ac mucosi, pinguis'que ad hęc plus alijs habent, ac cito putrescunt: at, qui in mari versantur puro, cum odore inculpato sunt, tum gustu suaues, pinguedine'que aut minima, aut nulla, ac longissime perdurant citra putrefactionem, pręcipue, siquis eos niue circundet. Hoc planè nomine commendantur etiam magis, qui duriores habentur, vt qui carne constent friabili magis, æque ac saxatiles & aselli: quod enim natura his adest, id dura carne prędítis conciliat nix. Atque hoc causæ est, cur contrarijssimam carnis substantiam habeant capitones, qui ex puro mari petuntur, & qui in vitiosa aqua diuersantur. Nec dissimiliter se habent gobij, lupi'que, his'que adhuc etiā magis reliqui. Quin murenę quoq; ipsæ in huiusmodi aquis deterrimæ. Anguilla porrò, etiam si ex aqua sit pura, nedum ex ea, quæ ciuitatem, vti diximus, expurgat, nequaquam succi boni edulium fuerit. Pro alimenti etiam diuersorum locorū differentia ipsi se ipsis pisces meliores deteriores'que reddūtur, qui gustu facile atque odore deprehenduntur, sicuti mulli: in his enim peiores sunt, qui carcinade vescuntur. Reliquorum caro materia constat duriore non modo quàm saxatilium & asellorum caro, sed etiam capitonum, luporum'que, & aliorū pelagiorum: ideo'que, quū & ęgrius concoquāt, & alimenti plus pręstet, succi

H

mali-

A mali nihil interim obtinet. Tractatum'q; à nobis est prolixius de alimentis omnibus, commẽtarijs tribus, de alimẽtorum facultatibus, inscriptis: & oportet sanè eum, cui salubris victus cura sit, tum illa in memoriam diligenter reuocare, tum omnino opus de tuenda sanitate non negligere, cuius pars est de alimentorum facultate liber: Verum de attenuante quoq; victus ratione, quæ crassum facienti contraria sit, conscriptus est liber alius, sanitatis studiosis in primis vtilis.

Communis Alendi Corpora Methodus pro horum ipsorum diuersitate. CAP. 10.

CÆterum illud de operibus his memineris, velim ante omnia, Qui alimentorum materiæ facultates exacte teneat, nisi idem corporũ naturas cognitas habeat, quibus adhibenda ea sint, eum non dum neq; auxiliorum, neq; vero salubris victus rationis, sciẽtiam assecutum: sunt enim corporum quædam densa nec perspirabilia: quædam rara, & quę facile difflentur. Ac prima quidem alimento opus habent humidiore, altera vero sicciore: & hęc quidẽ glutinosiore, illa tenuiore: hæc minore, illa vberiore. Ad eundem planè modum, quicunq; sanguinem habent plus iusto melancholicum, his alimentis opus est temperamẽto calidis & humidis: sicuti frigidis & humidis, ijs, qui biliosiorem: qui pituitosum, calidis & siccis. Quibuscunq; vero sanguis bonus multitudine excedit, ijs alimẽta ex vsu fuerint pauciora illa quidem, sed quæ facultate nulla prædita sint B manifesta, quę'que medium teneant, vt nec euidenter calefaciãt nec frigefaciant, neq; vero humectent aut exiccent: eodem'que modo crassitiei ac tenuitatis in medio consistant, nec nõ glutinositatis, qualitatum'q; huic ipsi contrariarum, fragilitatis scilicet & friabilitatis. Inest fragilitas, græce κραυρότης, siccis & duris valde: friabilitas, gręce ψαθυρότης, mollibus, & inter humiditatẽ & siccitatem medijs: vtrisq; commune, vt nihil habeant glutinosi. Cui igitur rectus alimẽtorum constare vsus debet, is dignoscat, oportet, principio raræ densæ'q; hominum cutis differentias, deinceps'q; ab his vniuersam corporis temperaturam, postremo num partes corporis singulæ temperaturam propriam seruent. Contingit enim aliquãdo, vt caput iusto calidius sit, ventriculus autem frigidior: atq; ẽt è diuerso sæpenumero vt calidior vẽtriculus, caput frigidius reperiaẽ: idẽ'q; in partibus alijs accidit. At curandi quidem, & incolumitatis tuendę reliqua ratio omnis scopum æque in omnia dirigit: quæ vero alimenta tractat, peculiarem hunc habet, quem primo intueatur, vt optime ea concoquantur: proxime'q;, vt diductus concocti alimenti succus, cęterarum partium temperaturę accommodus sit. Videri itaq; ob hæc necessarium possit opus de temperamentis, ijs, qui rectè vsuri sint alimentis: tibi igitur, vt in opere hoc exercitato, addam, quęcunq; restãt de succorum bonitate & vitio necessario scienda, sumpto à vinis exordio.

A.li.1.f.3.c.7. fol.62.c

A.li.3.f.13.t.1. c.16.fol.287.a

C *Vini Discrimina ex Colore, Aetate, Sapore, eorum'q; Natalibus, & reliquis id genus: tum Quæ cuiq; Temperaturæ conueniant.* CAP. 11.

ERgo, quæcunq; in his aquosa sunt, ac substantia tenui, vrinam'q; cient, corpori alimentũ suggerunt paucissimum: crassa vero, vt theręum, & scybelites, valde nutriunt: distãt tamen inuicem maioris minoris'q; ratione, pro crassitatis modo: tale reperitur apud nos vinũ Ægis, & Perperine, illis Myrinę finitimis, hac Pergamo. Summe igitur dulcia sunt theræum, & scybelites: austerum vnà ac dulce cilicium abates, sic ex loco vocatum: medium inter hęc locum tenet, quod ex Ægis est, & Perperine, vt quod neq; exquisite dulce sit, neq; vero euidenti vsq; adeo, vt cilicium, adstringendi vi polleat. Nullum est horum nõ nigrum: neq; enim vinum reperias crassum vnà, ac dulce, quod non idẽ nigrum quoq; sit. Certe, si mustum ex omnium maxime albo vino decoquas, vsq; eò, vt sapa inde existat, quod nos ἕψημα, i. defrutum, vocamus, colorem nigrum acquirit ad theræi instar. Color est caryino etiam, quod ipsum quoq; dulce, niger: niger & therino, sed non vsq; eò, vt caryino, à quo dulcedine quoq; degenerat. Inter alba vina dulce nullũ, sed sunt ex his quædam austera & crassa, quædam aquosa & tenuia. Fulua flaua'q;, alia mediocriter dulcia, vt hippodamantium est, & phaustianum phalernum: alia neutiq̃ dulcia sunt. His crassiora habent D rubra: rubris alia, quę iam colore proxime ad nigra accedant. Inest alimẽtum oĩbus pro crassitiei ratione, ideo'q; ijs, qui recreatione opus habent, concedendus est vini dulcis vsus, præcipue vero si nihil his vitij fuerit in iecore, liene ac renibus: quibus vero crassus in venis humor redundat, ijs substantia tenue ex vsu est: acre quidem, ac vetustum, si frigidus collectus in venis humor fuerit: qui si frigidus non sit, tum, cui neutrum horum adest, conuenit. Ac odorum quidẽ ad succi bonitatem præstat, cæterum caput ferit: tenue ciundæ vrinæ melius, nec quicq̃ caput tentat. Vitanda sunt, quę crassa simul & graueolẽtia, insuauia'q; & austera fuerint, cuiusmodi habetur vile bicyũ, quod in magnis lagenis adseruatur: in paruis enim seruatum neq; insuaue neq; graueodorũ est, nec crassum valde: sed nec adstringendi facultate præditum est acerba: verum ne ipsum quidẽ boni succi fuerit, sicuti sanè nec mali, sed inter ea, quæ malo bono'que succo constant, medium. Ex ijs, quæ optimi succi sunt, phalernum est, dulce præsertim: eiusdem generis est fuluum tmolites, quod dulce sit: nam alterum huius genus reperitur austeri, quod succi non perinde boni sit, quẽadmodum ne aliud quidẽ vllum fuerit, quod supra modũ austerum sit, ẽt si stomacho resoluto robur addat ventri'q;, maxime calida intemperatura laborantibus. Hac.n.gratia vinis vtimur austeris, vt citam aluum sistamus, alioqui non vsuri, ꝙ ea neq; alimento diducendo conferant, nec gignendo sanguini, nec succi bonitati, nec ciundis vrinis, nec sudoribus promouendis, neque vero

subducendæ

subducendę aluo. Sed non est præsentis instituti vini virtutes aut vitia omnia exequi, prsertim E
quæ ad morbos faciũt: quod igiť proposuerã, breuibus summis cõprehensum explicabitur. Corporibus biliosioribus, siue naturalis intẽperatura ea fuerit, siue qualitercunq; tandẽ acqsititia, nec phalernũ, nec tmolites fuluum dulce q;, neq; ariusiũ, nec lesbiũ fuluum illud & odorũ, prædictis haud absimile, vtiliter bibunť, sunt enim hmõi calida omnia. Nec biliosis igiť vinũ tale concedendũ est, nec perustis, neq; in labore multo, aut inedia, aut mœrore, aut anni tẽpore, regionibus, vel cœli statu calido. Idẽ è diuerso in ijs probať, qui excalfactione opus habẽt, ac pituitosis frigidis q; intẽperaturis, crudiorũ q; humorum copiã colligẽtibus, vitã ducentibus otiosam, in regione frigida, hyemis tpe, cœli statu frigido atq; humido: his oĩbus fuluum vinũ dulce q; bonũ est, malũ vero ijs, q contrario mõ se habent, non quatenus succos vitiosos creet, sed q calefaciat, quos refrigerare cõueniebat: facile nãq; hi, si tale biberint, & caput dolẽt, & febricitãt, & neruis aliquo pacto tentanť. In fuluis vero, ac mediocriter dulcibus (qñ fuluum nullum ad summũ dulce sit) q̃ ad nigredinẽ magis ac dulcedinem vergũt, perinde calida non sunt, atq; fulua: ergo merito nec capiti nocumentũ inferũt nec neruis, neq;, vt fulua, febres accendunt. Dulcia autẽ vina crassa q; q aluũ subducant, nullus ferè est, q ignoret: sicuti mustũ quoq; q s. & flatuosum sit, & concoctu difficile, & crassi succi, id vnũ in se boni cõtinens, q aluum emolliat: quo si frustreť interdum, noxiũ adhuc magis euadit. Vinis oĩbus (quæ quidem nec crassa valde nec dulcia nimium sint, vt theræum est & scybelites) cõe id est, vt tpis tractu colorem flauũ acquirãt, et splendescẽtis non nihil habeãt, ignis instar: nam nigra quoq; (cuiusmodi est apud nos, quod Perperine prouenit) veterascẽtia, in rubram prius aut fuluã qualitatẽ, deinde in flauũ quoq; colorẽ abeunt: sic albũ quoq;, quale est bithynum aminæũ. Inueteratum ita vinum, cecubũ Romani vocant, cuius tu deinde genus non facile deprehendas. Iam hmõi vinum amarũ quoq; fuerit, ideo q; non perinde potui accõmodum. Vina huiuscemodi eorũ mangones nouellis admixtis, vt vetusta, diuendũt, ĩpostura facta ex amaritudine ijs, qui vini gustum non exacte assequunť. Ergo adeo vetustorũ potus fugiendus, sicuti nouellorũ nimiũ: hęc. n. plus iusto, ista neutiq̃ excalfaciunt {maxime aũt à vinis natura crassis abstinere conuenit,} donec nouella sint: siquidẽ tñ abest, vt ad ciborum cõcoctionẽ conducant, vt vel ipsa ægre concoquanť: præterea nec aluũ subeunt, nec facile distribuunť, neq; vrinas mouent, nec sanguificationi nec nutricationi conferunt: tum in ventre diutius morã trahunt suspensa, vt aqua: si q; de his paululũ quis biberit, prompte id acescit. Sola ea bona esse possunt, si bibanť, nouella, quæ substãtia tenuia sunt, quod genus in Italia est, quod gaurium vocãt, & albanũ, eorũ q;, quæ in Sabinis & Thuscis nascunť, quædam, neq;. n. cũcta hmõi sunt: sed circa Neapolim quoq; G
in imminenti huic colle natũ Aminæũ, q̃ primum bibi põt: tale est in Asia apud nos tibenum, & arsyinum, deinde ẽt titacazenum. Atq; hęc ego exẽpli causa retuli. Cæterum hmõi vina vbiq; ferè gentium repperi, sed quæ aduenæ ignorent duplici de causa, cum q paucissima omnino proueniunt: tum vero q longã nauigationẽ non sustineãt, nec possint propterea à mercatoribus in alienas regiones transuehi. Promptum tñ fuerit talia vina dignouisse, oĩum quidem in primis q ea tenuitate ad aquã proxime accedant: deinde albedine quoq;: quin gustata videri etiã aquosa possint, quę q; adstringendi vim euidentẽ nullam obtineãt, inter q; diluendũ, aquę multę mixturam non ferant: vnde ea veteres medici paucifera vocarunt. Quin immo queadmodũ fulua, quę potẽtia calida sunt, statim caput replẽt, sic hęc pręter id, q nihil vnq̃ noxę afferunt, ẽt iuuant sedatis interdum doloribus paruis quibusdã, quos contenti in vẽtre humores procreare solent. Nã, quum caput non solum tunc doleat, quũ ipsum affectu proprio laborat, sed ẽt ob ventriculũ, qui humorum vitiosorũ vapores transmittat, hmõi dolor vini pauciferi potione sanatur, cui pauca insit adstringendi vis: nã, quę oĩno exolutione languent, vt tibenum apud nos, in Italia aũt non nulla ex sabinis, tanto sunt ijs, quæ modice adstringunt deteriora, quanto aquam bonitate vincunt. Inuenias certe quosdam, quibus ex aquæ potu dolore caput corripiatur, præsertim vero, quum ea vitiosa fuerit, quippe quæ cum ipsa corrũpatur, tum natiuũ ventriculi robur exoluat: qui quum imbecillus fuerit, solent eò ex corpore deferri humores ex bile tenues quidam, id quod ieiunantibus etiã vsu venit: à quibus noxis malis q; vinum, quale modo diximus, hoĩem liberum facit, primũ quidem statim q; contemperamẽti ratione, tum paulo post q addito robore ventriculo nocumẽtum is à se deorsum propellat. Nihilo tñ secius homini temperatura calidissima prædito, vel naturali, vel ex ætate, vtilius aqua bibitur, q̃ vinum: q si quando vino indigeat, dãdum, quod tenue sit & mediocriter austerum. Ad eundem planè modum in cibo omni ac potu pręstiterit, non simpliciter ita vnoquoq; vti, nisi distinctis vtentium prius naturis. Maxima porrò vini discrimina sunt, si quidem speciatim, sicuti distinximus, consyderentur; pauca in alijs: neq; enim lentem aut brassicam reperias, quæ humectet, sed aliam quidem alia siccãtem minus, quæ vero humectet, nullam: longe q; adhuc minus ceparum genus aliquod, aut porri, aut allij reperias, quod refrigeret, sed magis minus q; cuncta calefaciunt: neq; etiam lactucam, quæ calefaciat, aut atriplicem, aut blitum, aut maluã. Neq; tamen magis minus q; in his permagno discrimine distant: at in vinis vetustissimum, quod Romani, sicuti diximus, cecubum vocãt, ab albo & austero, & nouello crasso q; vino, tantum distat, vt alterum vehementissime calefaciat, alterum sensibiliter refrigeret.

Hæc erant in antiquis codi.

De Melle

A *De Melle, & Aceto mulso, huius q; in quibusdam vsu.* CAP. 12.

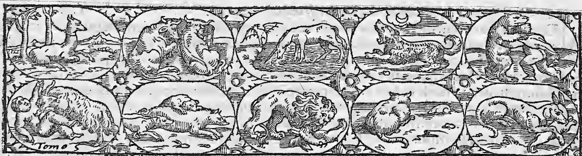
NEc parua sanè est in melle differentia. Prauũ certe, quod aut male olet, aut gustatũ extraneæ cuiusdam qualitatis admixtionẽ detegit, nec mel quidẽ censendũ. Inculpati vero mellis differentiæ in eo versant, ꝙ magis minus q; aliud alio dulce atq; acre sit: in quo, quod dulcissimum simul atq; acerrimũ fuerit, primas virtutis partes obtinet. Mel quidẽ omne, eo, ꝙ potentia calidum sit, id cõmune habet, vt facile in bilẽ vertat in corporibus calidis: ideo q; naturis, quæ pituitosiores sunt, cibus est in primis accõmodus, senili q; ętati, sicuti frigidis quoq; morbis. Acetũ mulsum ætati qdem oĩ & naturæ vtilissimum ad incolumitatẽ tutò seruandam: quo vię oẽs angustæ expediuntur, vt nusq̃ crassus glutinosus q; humor hæreat. Eam itidẽ ob rem, quę medici salubria medicamenta vocant, ea sunt oĩa attenuandi vi prædita: atq; hæc, vti ad sanitatis tutelam tutior est ea, quę crassum facit, sic certè habitum bonum robur q; præstare non potest. Sunt aũt, qui malint nõ admodum tuta valetudine frui, dum bene habiti sint, q̃ integram sanitatem possidere, ipsi interim tenues perpetuo atq; imbecilles. Ex ijs, qui cum bona vnà habitudine ac robore sani esse student, alij sibi ipsis viuunt: alij militarẽ aut ciuilẽ vitã ingressi, noctu surgere coguntur, totam q; diẽ necessarijs negocijs obeundis defatigari: qui, si modo possint, ante balneũ exercere se debent, tunc q;
B exercitationis parte ea vti, quam gymnastici ἀποθεραπευτικὴν nominant: multis tñ ob negotia ne hanc quidem adhibuisse vacat, qui, vt perpetuo incolumes persistent, fieri non potest, quantumuis frugali victu vtatur. Qui vero, quę debet, quoad eius fieri potest, exequuntur, rarenter ægrotant: hi planè cibos attingant, necesse est, alimẽto multo ꝑditos, qui humores crassos gignũt: id quod moderate certe faciendum, eo q; tempore opportune, quum manifesto inediam sentiunt, reliquo tempore vniuerso cibis vtendum inter eos, qui valenter parum'que nutriunt, medijs.

Quomodo in corporis squallore diuersis refrigeratio quærenda, de q; niuis ad rem hanc vsu. CAP. 13.

SEmper tñ ab ijs abstinendum, qui succi mali sunt, nisi si qñ tamen necesse sit ęstatis tempore laborãtibus corporis totius squallorem calorem q; curare. Quo planè tpe cõmode sumi prius poma possunt, & pruna, & mora, & cerasa: quin & cucumeris tunc, & peponis, & melopeponis, paululum assumi potest: de q; pręcocijs, quæ vocãt, aut persicis: tum ex melca, quam sic Romani vocant, refrigerata, & aphrogalacte, lactarijs q; edulijs, cuiusmodi est, quod ἀργυροτρόφημα vocãt: eodẽ que modo ficus frigidæ & cucurbitæ accõmodæ sic affectis. Atqui temperatus homo aliter oĩno possit contractum ex prædictis laboribus corporis squallorem refrigerare atq; humectare: is enim à balneo epota prius aqua, deinde etiã vino mediocriter aquoso, tum potione hac omni
D vomitione reiecta, assumere prius lactucam poterit, olus innoxium iuxta ac refrigerans: tum deinde suillum pedem ex aceto & garo bene elixum, gallinarum q; alas aut anseris, huius'que etiam ventrem, piscium'que molli carne præditorũ frictũ aliquẽ. Possit idem, si velit, ex oleraceis quoq; non nulla attingere, quæ succi non mali sint, qualis est malua, & cucurbita: mox vinum bibere frigida valde dilutũ: atq; etiam antea salsamentum degustare, oua'que tremula, q̃ vocant, ac pisces, ex oleo & garo qui sumuntur: præstat enim (sicuti diximus) aridam corporis caliditatẽ frigida aqua curare vitatis subinde cibis succo malo ꝑditis. Etiam frigida alica ex mulso & frigido vino eidem corporis affectui remedio ẽ, absq; mali succi nota. Mihi certe ipsi satis plerũq; fecit in affectu huiusmodi, ptissanæ cremoris bene refrigerati vsus: quo tempore paulo ante dicebam frigidam potari cõmode posse. Neq; vnus tñ sit vnicuiq; refrigerãtis cibi potus'que modus: qui quidẽ niue vti cõsueuerunt, hac ipsa refrigerant ante: qui vero fontana, eadem hac recẽti aqua vtuntur, nulla niuis necessitate. Sit porrò dilutum quoq; vinum ad hunc modũ ante refrigeratũ, sic nanq; vocare medici solent vina antea gelidissima aqua refrigerata, vase videlicet, quo vinum cõtinetur, aquæ indito. Atq; hæc ego ijs consulo, qui vitã negocijs plenam degunt, cuiusmodi sunt, qui gentibus ac ciuitatibus regẽdis ꝑsunt, horum q; in primis ministri: nec sanè minus, qui militiã exercẽt, aut iter
C longinquũ ingrediunt. At, quicũq; negocijs his soluti degunt, ijs, si qdẽ, vt soliti sunt, se exerceant, perq̃ raro frigidę vsus necessarius fuerit: quòd si nõ exerceant, ac caloris multum ꝑsentiant æstate vigẽte, tutò ij fontanã biberint repudiata niue. Nã, tametsi ipsa statim nix noxa sensibili nõ videat iuuenũ corporibus officere, increscente tñ tpis processu occulto paulatim noxa, vergente nempe ętate, articuli his nerui q; ac viscera morbis corripiunt, vix aut nunq̃ sanãdis: ac verisimile certè fit, vt vnicuiq; ea potissimum corporis pars afficiatur, quæ natura omnium maxime infirma fuerit.

Cruditatis Incommoda: Qui q; ex varijs succis Affectus gignantur. CAP. 14.

MAxime aũt ad succi mali morborũ que gñationẽ facit cruditas assidua, siue ea boni, siue mali succi cibos sequat: liquet tñ deteriorẽ esse in mali succi cibis. Qui, quũ bipartiti sint, in ijs, q̃ succũ gignũt tenuẽ, morbi fiũt acuti cũ malignis vnà febribus: si q̃ ĩ partẽ vnã aliquã decũbat succus malus, tũ erysipelata, tũ herpetes, & si qs alius ꝑterea ẽ calidus ita affectus: in ijs vero, qui crassum succũ creãt, articulares morbi, podagræ, nephritides, asthmata, lienis q; ac iecoris scirrhosi affectus. At, quorũ succus malus melancholicus fuerit, cancri his, & lepræ, & psoræ, & quartanæ febres, & melacholiæ, & decolorationes accidunt nigræ cũ lienis vnà tumore nõ dissimili: quin & nigras plerisq; varices, & hæmorrhoidas, attulit huiuscemodi succus. Affectus vero ex succorum variorum commixtione herpetas faciunt, vlcera q; quæ φαγεδαινικὰ vocant, maligna q; omnia, & acutas febres, quæ ab intermissione reuertuntur, sic, vt iterum tempore producantur.

GALENI IN LIBRVM HIPPOCRATIS DE SALVBRI DIAETA COMMENTARIVS

Hermanno Cruserio Campensi interprete.

ARGVMENTVM LIBRI

Rationem Victus ijs, Qui sibi viuunt, Instituit, Pro temporis, habitus, ætatis, affectuum, sexus, & consuetudinis ratione.

VNus est hic liber peculiarem habēs pollicitationem, vt totius præcedentis libri pars prima, vbi de natura humana sermo habetur. Nam in illo, quod receperat, præstitit, omnibus q; numeris absoluit: Et hic q̄ instituit, toto opere tradit. Vnde vniuersus liber, exceptis illis, quę his duobus libris interposita sunt, cōueniētem sibi inscriptionem sortitus est, quam quidam de Natura humana, & Diæta fecerunt. Atq; vt est prorsus liber de humana natura inculpatus, omnino autem, quę inter duo hęc volumina irrepserunt, culpata, ita liber de salubri dięta, ferè caret vitio, vbiq; cum Hippocratica elementorum institutione coniunctus. Sunt tamen eius loca, cęterum admodum pauca, quæ non absunt à vitio. At esto, quod multis probatum est, Polybi. G

1 *Idiotæ Hac debent Diæta viuere.*

Ecquos idiotas appellat, huius libri interpretes, in quorum quidem incidi commentaria, præterierunt: nec vnq̄ ex præceptoribus meis, cum librum prælegerent, quæsiui. Nunc, quando commentarium in ipsum statui scribere, male prætermissum à meis pręceptoribus iuxta atq; interpretibus, quos nam dicit idiotas, animaduerti. Nempe hoc in confesso est, quam infra diætam tradit, hanc Polybum nō omnibus hominibus, sed solis præscripsisse idiotis. Atqui hoc libro si solis idiotis consuluit, parum recte interpretes libri indistincte acceperunt, quasi ad omnes in communi homines sit habitus sermo. Inuenimus enim ἰδιώτας à Græcis appellari non simpliciter, sed in relatione ad aliquid. Nam hunc esse huius idiotam artis aiunt, illum illius exercitij. Est, cum hos opponant illis, qui genti aut oppido pręsunt, aut omnino publicum aliquod munus obeunt: itaq;, qui veluti priuatam vitam agunt, idiotas hos, id est priuatos, appellant. Equidē, cum mecum considerarem, ecquos de his Polybus vocet hoc loco idiotas, Athletas illum existimaui à cęteris hominibus aperte separare: quandoquidem vnam illi diætam in pane constitutam & carnium esu habent. Post istos vero, qui militant, aut peregrinantur, aut etiam pugnant, his enim non est delectus habendus, quibus cibis vesci aut non vesci oporteat: his enim vti cogitur quisque, quorum datur facultas. Forte autem, qui quoquo modo festinanter faciunt iter, nequeunt vllo modo, vt dictat Polybus, rationem habere victus. Et omnino, quicunque negocijs publicis distinentur, aut vitam degunt, quam vocāt περιςατικὸν, id est afflictum & calamitosum vitæ genus. Quare ad hos solos, qui propria priuata q; negocia agunt, quos græci ἰδιοπραγοῦντας vocant, dięta, quam tradet, spectat. H

2 *Hyeme Plurimum Comedendum, Bibendum quàm parcissime. Et potus esse Vinum debet quàm meracissimum, Cibus panis, Obsonia assa omnia. Oleribus hac tempestate Paucissimis vtendum. Nam hac potissimum ratione Corpus Calidum & Siccum fuerit.*

Summa totius diætę commemorata, recte ad finem orationis adscripsit, qua de causa singula quæ dicta

A quæ dicta sunt, præscribat: etenim calfacere corpus & siccare instituit, adductus temporis immoderato temperamento. Quod si moderatum fuisset, vt vere est, moderatam seruare diætam mandasset: conseruanda siquidem moderata sunt: quę modum excedunt, immutanda. Iã mutatio non nisi ex contrarijs fiat immoderatis: nam, quod vltra modum corpus, aut iam est calfactum, aut calfit, refrigerari quærit: quod vero est refrigeratũ, vel refrigeratur, calfieri. Simili ratione in immoderata humiditate & siccitate morbiferas excellentias contrarijs admotis repellere oportet. Ac contrariam immoderationem applicare debemus, quæ hactenus à tergo medium & mediocre relinquat, quatenus ab illo recessit morbifera. Quocirca bruma, quia temperamento est frigido & humido, conducit, quàm plurimum cibi sumere: bibere autem q̃ parcissime. Plurimum hic non ad facultatem referes, sed ad cætera tempora: itidem bibere q̃ parcissime, compones cum reliquis temporibus. Eodem est modo dictum, esse vinum meracissimum debere, præ eius alijs temporibus mistione. Verũtamen ad virium modum, præsentem q́; vsum adhibens mentem, semper moderaberis vinum & cibum offerendum: sic etiam somnum, gymnasia, & in summa, quæcunque à medicis exercitia appellãtur. Nam vinum quidem meracissimum & assas carnes calfacere simul & exiccare, si cum maza & oleribus conferantur, quis est qui ignorat? Et panem item præ maza

B calfacere dixeris & siccare. Atq; hæc quidem auctorem attulisse veluti exempla duces. Tu porrò legumina deliges, quæ calfaciunt & exiccant, vt lenticulam: præterea de oleribus, quæ hac sunt facultate prędita, vt brassicam: sic ex carnibus, quæ syluestrium sunt animantium, & quæ sale conditæ. Sed & mihi quoq; hæc sunt pro exemplis dicta: nam tota singulatim alimentorum sylua tribus commentarijs, qui de facultate alimentorum inscripti sunt, constat. Itaq; quemadmodum recte sunt hęc de cibis in qualitatibus deligendis & vitandis dicta, sic quæ de quantitate tradidit. Nam cibi, præ alijs temporibus, plurimum hyeme concedemus, memores probe in Aphorismis esse dictum, Æstate & autumno cibos difficillime ferunt, hyeme facillime, secundum locum vertenet. Quòd sicui, qua de re hæc fiant, cognoscere cordi sit, docuit & hoc in Aphorismis, his verbis: Vẽtres hyeme & vere calidissimi sunt natura. quòd aer id temporis frigidus intrò arceat densando, & in penetralibus corporis concludat naturalem calorem: qui æstate perspiratione digeritur: at respiratione aer attrahitur calidus. Respirationem voco, cum spiritus intrò & foras per os fertur. Perspirationem, quæ per totum corpus similiter fit.

3 *At vere ineunte Amplius Potandum & dilutius est, ac paulatim. Sunt præterea sumendi molliores Cibi, paucio-*

C *res q́; atq; Panis subtrahendus, Mazaq́; exhibenda, tum Obsonia eadem ratione subtrahẽda, et Assa elixis cõmutanda: ac Oleribus iam in vere paucis vtendum. Dum Aestatem homo attigerit, tum Cibis omnibus vtendũ mollibus, Obsonijs elixis, Oleribus iuxta & crudis & elixis, Poculis multo dilutissimis, & plurimis, & vt Ne magna mutatio sit, paulatim fiet non subito vtenti.*

Ampliorem dixit & dilutiorem, non plurimum & dilutissimum, vere potum esse offerendum. Nam plurimum & dilutissimum æstate iubet, quæ contrarium hyemi temperamentum habet, bibere. At ver, vt medio est inter extrema temperamento, ita mediam requirit diętam, frigidiorem illam quidem & humidiorem, vt ad hyemem: calidiorem & sicciorem, vt ad æstatem. Proinde ex his planũ est, quomodo, quam tradidit seruandam æstate & autumno diætam, interpretari debeamus. Quare id quidem mihi prętereundum est: & legentibus sæpius sedulo q́; attendentibus dicta omnia clara sunt, vt, hactenus quæ habita sunt, nullum desiderent interpretem.

4 *Aestate Maza molli nutriri, & Potu diluto simul q́; multo, tũ Obsonijs omnibus elixis oportet. Atq; His ita, vbi sit Aestas, vti debemus, quo frigidũ sit & molle corpus. Siquidẽ tẽpestas calida ẽ & sicca, Corpora q́; reddit & adusta & squallida. Quare his rationibus obuiãdũ est. Eodẽ modo, Vt ex hyeme in ver, Ita ex vere in æstatẽ cum deuenitur, Cibum deducere, Potum autẽ augmentare oportet, atq; in eum modum annum cõplendo, ex æstate in hyemem*

D *peruenire. In Autumno contra, Cibi maiori copia & sicciores exhibendi, & Obsonia eadẽ ratione, Pocula pauciora, ita, vt meraciora. Vt, cũ Hyems cõmoda sit, homo perpetuò Potu vtetur meraciori & pauciori, et Cibo quã plurimo & siccissimo. Nam ita in primis valebit, minime q́; rigebit: tempus enim hoc magnopere frigidũ & humidum est.*

Quæ in presentia tractantur, ita sunt dissecta, nec vllum desiderant, qui ipsa interpretetur: ꝙ omnibus plana fecit Polybus, nec vllam quæsiuerit puram methodum: cęterum, vt sunt scripta, ipsa sola ac per se manifesta sunt.

5 *Habitibus Corpulentis & multum Mollibus & Rubicundis, toto fere anni tempore vti Victu Sicciori ex vsu est: humida enim est illorum natura.*

Quemadmodũ tẽporũ differentiæ aliã atq; aliam rationẽ victus denunciant, sic habitus corporis: ad quos nunc, absoluto de tẽporibus sermone, descendit. Et, vt accõmodatã diætã demonstrauit in tẽporibus, sic in corporũ formis. Nam corpulẽti, molles, & rubicũdi, tales ex tẽperamẽti humiditate euaserũt: qui cõtra, ac hi, cõstituti sunt, de quibus mox aget, ex siccitate. Quãobrẽ conuenit humidis siccior victus, siccis humidior. Quæ si recte sunt dicta, neminẽ latet, tẽperatos decere diætã tẽperatã. Atq; tẽperatos voco, quos nec corpulentos, nec graciles, sed appellant quadratos,

6 *Duri, Graciles, Rufi, & Nigri, fere semper Victu debent vti Humidiori: Siquidem Corpora horum Sicca sunt.* E

Temperamentorum notas in cõmentarijs de temperamentis oẽs scripsi, vbi τοὺς ϛρυφνοὺς id est duros, & τοὺς προσεϛαλμένους hoc ẽ graciles, esse temperamẽti siccioris docuimus, sic nigros quoque. At rufos non diximus sicco temperamento esse, cæterum hos, qui illis sunt colore finitimi, quos flauos nuncupant, qñ & flaua bilis est temperamento sicco. Verum quidam scriptores minorem in vocabulis vsurpandis diligentiam adhibentes, committunt, vt rerum doctrinam confundant. Atq; sic non nulli Germanos flauos vocant, qui flaui tñ non sunt, si de nomine exactam rationem ineas, sed rufi. Quod est huius reliquum orationis, tum vere, tum clare est dictum.

7 *Corporibus Iunioribus vtilis Victus est mollior & humidior, Nam Hæc Aetas sicca est, & Corpora etiamnum sunt concreta. Senes vero siccior Victus maiore temporis parte decet, quod Id ætatis Corpora humida sint, mollia, & frigida.*

Hic ad ætates transit, vbi diuisionem non plenam fecit, qui eas non in quatuor differentias secauerit, sed in duas tantum. Cum deceret, si quidem ætatum temperamenta rationis victus studebat indices habere, sicut temperamenta quatuor sunt, sic dissecare ætates in quatuor: ac humidam F & calidam statuere puerorum, siccam & calidam adultorum, siccam & frigidam eorum, qui ætate inclinante sunt, humidam & frigidam senum. Sed puerorum ętatem merito est par esse humidã, quòd incrementum incidere in aliud temperamentum possit nullum. At ętati adultorum, quandoquidem plus iusto calida est & sicca, vtilis est contrariæ diętæ vsus: id quod etiam ad ætatem spectat inclinantem & vergẽtem. Verum de ętate senum magna est quæstio, quam neglexerunt propè omnes: de qua paulo inferius, posteaquam ætates præcedentes satis exposuero, verba, faciam. Si nanque pueri plus habent citra controuersiam, vt humiditatis, quàm est ex vsu inculpate valentibus, ita caloris (neque enim simpliciter sunt, vt adulti, calidi, sed natiuo calore, qui temperatus est, qui ĩ bono sanguine cõsistit) ætas, quę inter pueros intercedit & adultos, quæ epheborum est adolescentulorum q́3, optimo fuerit temperamento. Atqui optimum quando medium est, victus etiam medio esse temperamento debet, vt neque humidius eorum corpus, neq; siccius, neque calidius, vel frigidius reddamus. Verumtamen corpus puerorũ, quanquam habeat plus humiditatis, quàm salubris habitus postulat, nihilo magis est siccandum: alioqui incremento prohibeas illos. Sed iam, quia senes non nulli esse humidos volunt, alij siccos, atq; id vtrique indefinite, faciendum nobis est, vt partim illos esse siccos, partim humidos declaremus: quod in commentarijs ostendimus de temperamentis, vbi solidis corporis partibus esse declarauimus siccos, sed, quia excrementorum temperamenti frigiditate copia abundant, hactenus dicuntur humidi. Vnde, si spectes vtrunque, contraria & duplex ab hac ætate indicatio existit medicis, quòd ob solidarum partium siccum temperamentum humectari desiderent, rursus propter affluentiam humidi excrementi desiccari. Itaque, quo nam modo vtriusque possis rationem habere, abunde in opere de tuenda sanitate diximus. Hoc loco satis sit summam illorum, quæ illic scripsimus, retulisse. Cibus, potus, & quæ reliqua sunt, spectent humidum & calidum, quasi senum solidę partes corporis, quæ solæ recte partes vocantur, humectandæ & calfaciendæ sint. Rursus respicienda est vacuatio pituitosorum excrementorum. Quare, si ex opere de temperamẽtis colligas, & via scientię discas, propriũ senum temperamentum esse frigidum & siccum: acquisititia autem humiditate esse pręditos eos, quòd multa illis excrementa pituitosa generantur: deinde illinc profectus ad commentarios de sanitate tuenda, discas quoque, qua sint victus ratione nutriendi senes: clare perspicies, quod hoc loco est obscurum. Neque enim in duo erat humana vita diuidunda, neq; senum dicenda corpora humida & mollia, neque victus eis sicco temperamento imperandus. At vero iuuenes cum dicat corpore esse concreto, & temperamento sicco, constat solos adultos eum dicere, hos q́3 appellare H iuuenes. Proinde puerorum præterijt, & inclinantem ętatem: atque, vt equidem dico, pręterea temperatissimam, quæ media est inter pueros & adultos. Atque adeo deprehendimus suum sibi ipsi esse suspectum sermonem: neq; enim vno verbo dixit, esse senes sicco victu nutriendos, sed addidit, plerunq;, quod est perinde, ac non semper: id, quod nec habitui corporis nec alteri adiecit ętati. nam suus cuiq; corpori est victus semper deligendus.

8 *Quare pro Aetate, Tempore, & Habitu est Victus nobis ineũda ratio: Obuiandum q́; Constitutionibus, Aestibus, & Hyemibus: Nam Ita demum optima Sanitate degemus.*

Hæc in summa dixit auctor cum clare, tum vere: quæ sępe nos, & multis locis explicauimus.

9 *Et Iter facere Hyeme velociter debemus: Aestate lento gradu, nisi sub Sole Iter faciendum est.*

Quo pacto iter faciendum sit singulis temporibus, docet. Nam esse hyeme eligendam ambulationem siccantem & calfacientem: æstate contrariam spectandam, nisi sub Sole, inquit, iter faciendum est. Tum enim festinato opus est, quò liberemur ocyus siccitate & calore, quæ corpori in itinere eiusmodi comparantur.

Corpulentus

10 A *Corpulentis ocyus est Iter faciendum, Gracilibus lentius: {multis Lauacris æstate Vtendum, hyeme minus multis. Gracilibus conuenit plus Balneum, quàm Corpulentis.}*

Celer motus augendo plurimùm calorem corpus colliquat. In motibus vero remissioribus calor mediocris sanguificationi & nutritioni prodest: quamobrem animantibus, vt bene nutriantur, adiumento est.

11 *Vestes Hyeme Mundæ sunt induendæ, Aestate Oleo infectæ.*

Quid scriptor magis congruum, quàm quod omnes attulerũt intepretes, intellexerit, ipse viderit. Quòd si mundas, quia magis calfaciunt, aut halitus non interpellãt, ideo vult hyeme indüi: & infectas oleo in æstate, quòd aut refrigerant, aut halitum obstruunt: non probo orationem. Nam mundę vestes, quæ denso contextu sunt, maxime si lacernæ sint, refrigerant: quo est harum cõmodior vsus: nam oleo quidem infectæ, planè sordidæ sunt. Neque est quisquam hominum elegantium, qui vestiri tam spurce sustineat, id q; ęstate: cum etiam temporis diuturnitate plus calfaciant oleo infectæ, quam mundæ, licet primo occursu sint frigidissimæ.

12 B *Crassi, Qui tenues esse volunt, Ieiuni Exercitationes cunctas subire debent: & Cibum adhuc anhelantes sumere, haud dum refrigerati, & prius Vinum bibere dilutum, non admodum frigidum: præterea Obsonia sesamis parare, & condimentis, alijs q; id genus. Ac Obsonia maiori copia sumantur: nam ita paucissimis saturabuntur.*

Quod postremo loco orationis est dictum/nam ita paucissimis saturabuntur/quidam de omnibus prædictis pronunciari volunt: quidam de obsonijs tantum, quę sesamis, & similibus vult cõdiri, alijs q; multis. At, quæ prędicta sunt, hæc sunt, ieiunum exercitari: quod quidem aperte vacuat, vt replet à cibo exercitatio: Ad hæc ab exercitationibus anhelantes cibum sumere, non dum per halitum eorum calore digesto, aut refrigerato corpore: quam causam esse, quo quis celeriter impleatur, liquet. Si vero alia ratione id huius libri auctor vult extenuare, nos pręterit. Hoc certe noui, istud in causa fuisse, cur multis viscera sint oppilata, in primis iecur: vt etiam à cibo vehementes exercitationes. Præterea ijs, qui habent in iecinore arctos transitus alimenti, lauacra obstructiones creant. Sed hæc omnia vnà cum distinctis priuatim explicationibus in opere de sanitate tuenda sum persecutus. Restat, vt dictionem ipsam consideremus, in qua ait/& prius vinum bibere non admodum frigidum/atq; ita orationem instituit, quasi frigidum esse illud, non admodũ
C tamen frigidum, iubeat. Cæterum non ita statim vult ab exercitationibus bibi vinum, sed prius aquam, quemadmodum athletæ docti experientia faciunt: quippe vinum caput tentat, si vel mox à balneo prę omnibus alijs cibis & potibus bibatur. Non tamen frigidæ post exercitationes potio, nisi calidam pręb̄ibas, noxa vacat: offendit enim & hæc non obscure ventrem ac iecur: nõ nullis etiam neruos. Iam corpus etiam roborat frigidum vinum, sed auctor id resoluere vult. Nisi forte aliter erat scriptum, & sit lapsus, qui descripsit (nam talia etiam hodie multa cernuntur) qui pro, non omnino calidum, scripserit, non admodum frigidum. Etenim, qui anhelantibus adhuc præbere alimentum vult, corpore multis vaporibus opplete, cum vini potione calidi magis illos replere vult: quòd magnopere calidum non secus ac frigidum cogendo ventri atq; roborando comparatum sit: non committet, vt istud faciat.

13 *Et Semel tãtum Cibum sumere, Supersedere balneis, Duriter cubare, Nudus q; obambulare, quoad eius fieri potest.*

Rectius diceret parum cibi sumere, q̃ semel tantum cibum sumere: sunt enim, qui semel duntaxat cibum sumunt, & longe plus comedunt ijs, qui bis. At vero vt balneum corpus calfaciendo, maxime foris, ad digestionem refert, & digestorum appositionem: sic, si non laues, contrarijs com
D modes. Iam durum cubile solicitat corpus, comprimit, constringit q;: itaq; eius in omnem partem incrementum interpellat. Eadem ratione nudum deambulare omnes ad cutem attinentes partes refrigerat, tum vero in altum & viscera calorem impellit, vt probe quidem coquantur, cibi: cæterũ quò minus quoquouersum permeent, obstat.

14 *E diuerso, Qui ex tenuibus Crassiores volunt euadere, Omnia hi contra, ac illi, instituere debent, Nec ieiuni quenquam laborem subire.*

Contraria ijs, quæ obesis pręscribebantur, hæc sunt: Anhelantes non sumere cibum, sed vbi iam naturaliter respirauerint. Neq; semel tantũ cibum sumere, verum iterum aut ter comedere. Qui vero contra facit, ac illi qui balneis abstinent, lauabit bis: vt tamen semper in primis tempus à cibo, secundo balneo tribuat, interim etiam primo. Ita exercitationes quoque breues & remissas obibit, eas q; à cibo. Eadem ratione molliter cubare, nec nudos in aere versari, his conducit. Quę causa est, cur athletę quasdam statuunt exercitationes, quę consistunt in hoc, vbi complexibus, vel toto corpore pugnatur, προσάπτεσθαι & σωματομαχεῖν ipsi vocant, in ijs, quibus parare carnem student, vitantes, ne nudo eos corpore exercitẽt, nec complexu: Contra, quos extenuatos volunt, celeri exercitatione, ac citra primum complexum exercitant.

15 *Vomitus oportet & ventris Cataclysmata in hũc modũ vsurpare. Sex Brumalibus mensibus Vomere: quid id tẽ* E *pus æstiuo est pituitosius, & morbi caput tentãt, & regionẽ supra septũ transuersum. At, Aestus vbi vigeat, vti Cataclysmatis: quippe hoc tẽpus torridũ est, & corpus biliosius, & grauitates lũbos & genua afficiunt, calorq; vrget, præterea fiũt in vẽtre tormina. Quare corpus oportet refrigerare, &, quæ eleuãtur, deorsum ab his locis subducere.*

Ecque vocet cataclysmata, ex ijs, quæ sequunt, auctor ostẽdit: hęc enim dicit, quæ lacte constãt, & ex ciceribus elixam aquam, salsuginem, & aquam marinam. Nam alia ab his sunt purgantia medicamenta, quæ totum corpus vacuant. Quare, vt balneatores purgare se balnea dicunt, cum ab illorum lapidibus cœnum abstergunt, & sordes, ita ventris, & intestinorum cataclysmata pituitam eis, & bilem abluunt. Quando igitur hyeme generatur in ventre pituita, auctor nobis est, vt pituitam vomitibus expurgemus, & bilem ęstate innatantem retrahamus deorsum. Verũtamen vniuersum corpus si purgare instituas, Æstate per ventrem superiorem, Hyeme per inferiorem purgabis, vt est in Aphorismis relatum. Nam, quę in præsenti abundant, his medeberis purgatione, vt tamen per loca, quò vergunt, purgationem instituas: siquidem ducenda sunt, quo tendunt, per loca accommodata: at quibus, ne augeantur, velis obsistere, per contraria loca retrahere debes.

16 *Administrentur Cataclysmata Corpulẽtioribus, & humidioribus salsiora, et tenuiora: Siccioribus, gracilioribus,* F *& imbecillioribus pinguiora, & crassiora. Cataclysmata Pinguia & crassa sunt, quæ lacte conficiuntur, & ex ciceribus aqua elixa, & id genus alijs: Tenuia vero, & salsa, salsugine, & aqua marina, & quæ eiusmodi sunt.*

Quę magis incidunt, corpulentioribus iubet pręberi, q pituitosiores hi sint: leniora vero gracilibus, nam sunt hi biliosiores. At vero, quæ sint materię vtrorunq; ipse subijcit. Quæ quia interpretem non requirunt, ideo his pręteritis ad proxima me conuerto.

17 *Vomitus autem hoc modo irritare oportet. homines obesi, ieiuni vomant, currendo, aut celeriter eundo meridie.*

Vult crassis, qui vomituri sunt, corpus excalfactũ, quo succi pituitosi, quo plurimo crassi abundant, liquescant. Quinetiam omnium apertio vasorũ, & angustorum meatuum raritas hac maxime ratione paretur. Faciunt autem hæc omnia ad facilem, & minime molestum vomitum.

18 *Sit hissopi quadrans contriti in congio aquæ, quę ebibat, acetũ affundens, & sal aspergens, quo sit iucundissimum.*

Incidentem esse potionem* velle illum, & qua de causa, non est obscurum. Nanq; homines crassi, quandoquidem humoribus sunt præditi prorsus crassis, & frigidis, ac non nulli etiã lentis, ideo G potionem eorum incidẽtem vult esse. Cæterum, quantam potionis, quam præscribit, copiam porrigat, non habeo exacte dicere, quòd mensura, quem congium vocant, non sit apud omnes eiusdẽ capacitatis. Si atticum congium imperat bibere, non mihi ille mos placet, multum enim esse videtur mihi. Erat tamen maioribus in vsu, siquando vel lactis sero, vel eiusmodi aliqua ablutione vtẽdum statuissent, magna copia offerre.

* Græce ἡμικοτύλιον, i. semicotyle, quæ capit vncias quatuor cum dimidia.

19 *Bibat tardius primum, deinde velocius.*

Nam, à principio si affatim bibisset, cõtinuo vomeret, prius, q̃ omne ebibisset, atq; succos in vẽtre contentos abstersisset, qui cum vna effunderentur, quos primæ venæ habent. Sin autem primo lentius, postea omnino bibat largius, ea ratione fiet, vt mediocri tempore cõtinere possit, atq; in tempore impetum ad vomitum capiet, quòd tandem magis affatim bibat.

20 *Graciliores, & imbecilliores à cibo vomitum prouocent hunc in modum. Calida loti præbibant meri heminam, mox omnis generis cibos ingerant, nec in comedendo bibant, nec à cibo, sed contineant se, dum quatuor stadia quis progrediatur. Deinde illis in potum triplex vinum miscebis, austerum, dulce, & acidum: primum meracius, & paulatim longoq; temporis interuallo, deinde dilutius, celerius, & affatim.* H

Calida lotum, præbibere mandat poculum meracius, hac, vt conijcimus, inductus ratione. Calido balneo totum corpus calfit, humores colliquantur, vasa euadunt laxa: quę & ipsa vinum meracius præstat, eademq; opera viribus robur conciliat, cuius habere maximam rationem in gracilibus videtur. Mox, inquit, omnis generis cibos ingerant: cuius non eandem omnes rationem, qui hunc librum enarrauerunt, scripserunt. Nam quibusdam de illis varios cibos offerre videtur, quòd inter sese mutuo dissidentes minori negocio vomitum cieant. Alijs, quo plus ingerant: quippe simplices, & vnius speciei, mox saturant. Pręterea non illis concedit statim bibere, vt cibi statim non supernatent, quod cauet. Et ne istud accidat, tempus etiam constituit interea, quod commorentur, nutritioni sufficiens. Ipsum'que adeo tempus pronunciauit, dum quatuor stadia quis progrediatur. Quę postquam ita præcesserint, dat bibere vina tria, quæ inter se sunt diuersis qualitatibus. Nam ex his vinis hoc esse austerum vult, illud dulce, aliud acidum. Sed hoc etiam loco causam reticuit, quamobrem id pręscribat. Qui vero ad eius sensum diuinationibus aspirant, dicunt austerum ipsum administrare ob instrumentorum, per quæ vometur, robur: dulce, vt vomitum concitet, ad hęc, quòd fundat humores dulce vinum: acidum, vt abstergat, quę

ventri

A ventri sunt infixa. Forte vero & cibos illis præscripsit diuersis qualitatibus, vt hi ventrem confirment, illi vomitum irritent, alij succos abstergant impactos. Verum, quod frequenter in sodalium meorum & amicorum cæterorum congressibus dico, non tacebo in præsenti. Nõ parum esse istorum delictum censeo, qui rationalem sectam venditant, qui ea, quæ dictant, pronũciant, tanq̃ edicta regia, omissa eorum ratione. Nam multo erat satius ipsum libri scriptorẽ, singulorũ præceptorum vim exprimere: vt fecit Hippocrates in libro de ratione victus in morbis acutis, vbi de ptissana refert. Nã viscositas eius lenis, continua, iucunda, lubrica, & modice laxa est, sitim arcet, &, vbi ablutione opus est, facile descendit, non astringit, non vellicat grauiter, neq; in ventre intumescit. Similiter de aqua mulsa, vino, oxymelle, & lauacris scribit: vt initium habeamus viæ, qua nõ nulla ab scriptore omissa, quæ cum eius sententia sunt coniuncta, adijciamus. Et nunc quidem cum alia protulit non addita causæ ratione, tum ꝙ bibendum est vinum primum quidem meracius, & paulatim, & tractim, deinde dilutius, celerius, atq; affatim, cogimur nos mentem coniectare, qua scripsit. Est vero cum omnis alioqui ambigua coniectura, tum sanè maxime, vbi hominis sententia etiamnum ignoratur. Proinde dilutius bibere vinum, celerius, & affatim de his, qui cupiũt vomitum, non absonum videatur dictum esse, quandoquidem his, qui retinere volunt, & concoquere alimentum, contraria conferunt, meracius, paulatim, ac tractim. Quare autẽ, quæ omnino retentioni sunt congrua, hæc offerat prima iamiam vomituris, nõ habeo, quod probabile afferam. Fortassis horum auctori non alienum videbatur, quod interpretibus nõ nullis probatur: quãdo hoc illi propositum est, vt vires hominum gracilium, quibus hæc dictat, ne prosternat: ideo primũ eas confirmat, ac mox ad cientia vomitum progreditur. Verũtamen ad vires constituendas tempus, quod à cibo sumpto dabatur, satis erat. Alijs item aliud, vt dixi, videtur, non tamen numerandum vt necessarium, quod demonstrationibus stabilitur ex scientia profectis.

de Victus rat. in morb. acut. com. 1. t. 18. 7ᵈ. 110. h

21 *Qui consueuit bis mensibus singulis vomere, rectius ille duobus deinceps diebus vomat, quã quintodecimo quoque die: alij planè contra faciunt.*

Et huius quoq; oportebat rationem scriptorem cum primis apponere, quando præter distinctam vllam declarationem dixit de vomentibus bis quoq; mense. Video enim esse, qui vacuationis gratia vomunt: vt alios, qui vnum diem in mense ieiunant: & quosdam, qui humorem hunc ventri impactum, aut viscidum, aut crassum expurgant. Sed nihil tamen causæ est, quin per interualla ista faciamus, non continuis duobus diebus.

22 C *Quibus vtile est cibos reuomere, aut quibus sunt alui astrictæ, omnibus conuenit his crebro in die cibum sumere, & esculentis vti varijs, ac obsonijs varie paratis, vina item bina bibere, vel terna. At, qui cibos non reijciunt vomitu, vel aluis sunt præditi sanis, his ex vsu est, vt faciant illi modo contraria.*

Qui ventrem purgare, aut corpus vacuare modice volunt, his confert ciborum vomitus. Atq; hos sępius vult cibum sumere, eum q; variũ, & diuersa vina bibere. Cõtra, eos, q nolunt vomere, ventres ꝙ habent plus æquo humidos, vt quęrant sisti, hos nec frequenter comedere, & varijs cibis & vinis abstinere. Nam semel cibum capere, & eum vnicum, vinum item vnũ bibere, interest ad hoc, vt venter illa & retineat, & coquat. Contraria vero ęgrius tum concoquuntur, tum in ventre commorantur. Et pro ciborum qualitate, & ordinę sumptionis, aut innatare illos, aut excerni per aluum contingit.

*In aliquibus græcis codicibus legitur nõ ὑγιέας, i. sanis sed ὑγρὰς, i. humidis. ac fortassis meliᵒ, vt opponat̃ astrictæ aluo, cuius paulo ante meminit.

23 *Pueri infantes diu sunt calida rigandi, ijsq; vinum dilutum exhibẽdum, quod prorsus tamẽ frigidum non sit, idq; offerendum, quod minime ventrem attollit, & flatum creat. Atq; hæc facienda sunt, quo minus tentent conuulsiones, ipsiq; crescant, & melioris coloris fiant.*

D Quò hęc dicta diæta spectet, ipse enarrauit, nempe enim, vt minus tentent cõuulsiones, ipsiq; crescant, & melioris coloris fiant. Nam calida qui multo pueri tempore rigantur, molles permanent: id quod conuulsionibus resistit. Nam conuulsiones ipsę Hippocrates frequentiores esse dicit corporibus contentis, q̃ remissis & laxis: tum mollia corpora facilius augẽtur, ꝙ in omnẽ partem facilius intendãtur. Atqui, quæ à conuulsionibus libera sunt, probeq; crescunt, his totum esse habitum salubrem id latet neminem. Ergo id ipse vno insigni prodidit non cõtemnẽdo, boni coloris. Et vero etiam vinum hos dilutum iubet bibere, nolens eos nimium calescere, id q̃; ꝙ non raro laborent conuulsione, quod quidem neruorum imbecillitati, & voracitati acceptum referunt. Ideo q̃; vinum eos non frigidum bibere imperat. Atq; vinum, quod esse eiusmodi debet, vt minime sit flatuosum, omnibus iuxta, nedum solis infantibus commodat.

24 *Mulieribus ratio victus esse siccior debet, commodiores enim sunt cibi sicci mollitiei carnis: vt item pocula meraciora referunt plus ad secundas, & fœtus nutriendos.*

Mulieribus sicciorem rationem victus præscripsit, quæ qualis est, ipse subijcit. Cæterum hæc opinio auctoris controuersa est. Etenim, si mulieribus esse humidis præter naturam sit, vt in intẽperatis naturis, & ægrotantibus humido morbo, recte illas siccaret. Iã, cum eis hoc sit naturale,

tuendum est: nisi salubrem mediocritatem excedat. Sed illud nos etiam in viris spectamus. Nanq; E
& his natura comparatum est mulieribus esse siccioribus: qui vbi iustam siccitatem superent, ibi eorum intemperiem contrarijs corrigimus.

25 *Qui exercitantur, his hyeme conuenit currere, & luctari: æstate luctari quidem parum, currere vero haudquaquam: sed deambulare multum in frigore.*

Exercitationum differentias, quæ anni temporibus sunt peculiares, docet, quæ hyeme calfacere valent & exiccare: æstate contra.

26 *Qui cursu defatigantur, hos oportet luctari. Qui vero defatigantur luctando, currendum his est. Nam ita laborans partem corporis defatigationi obnoxiam, calidam conseruet, roboret, simulq; maxime recreet.*

Si ita omnia medici rationales conscripsissent, non fuisset verborum fundendorum locus interpretibus relictus. Id autem dico, vt addatur causa, cur ita nos agere iubet: id quod fecit hoc loco Polybus.

27 *Si hos, qui exercitantur, maxime alui profluuia arripiunt, ac excrementa cibum referunt, sunt q; cruda, de exercitationibus detrahere debent, non minus tertiam partem, & de cibis dimidiam. Constat enim non valere ventriculum aceruum ingestorum ciborum omnem calfacere. Sit his cibus panis, quàm potest fieri maxime, coctus, in vino intritus, potus quàm paucissimus & temperatissimus, caueant q; à cibo deambulare. Hoc autē tempore semel tantum oportet illos cibum sumere: nam hoc modo ventriculus maxime calfiat, cibosq; vincat. Porrò modus hic alui profluuij corpora, quæ carne sunt densiore, frequentior exercitat, vbi compellatur homo, quando ita est natura comparatum, vesci carnibus. Venæ siquidem constipatæ, cibos non suscipiunt comesos.* F

Non videtur hic de exercitantibus sese gratia sanitatis loqui, sed de his, qui munus aliquod obeunt gymnasticum, vt non detur illis eius omnino dimittendi facultas, aut admodum multum remittendi. Propterea de illis detrahit, de exercitio tertiam partem, de cibis dimidiam. Nam hactenus sperat cibum superaturos, vt non iam aut cruditate laborent, aut alui profluuio. Cæterum hic quoque suo officio functus est, quòd eorum adscripserit rationem, qua adductus, hæc ipsa, & quę hic sunt dicta, pręscripserit. Nam modus, inquit, hic alui profluuij hos, qui carne sunt compactiore, capit, vbi carnes comedere cogantur. Vbi de gymnasticis verba se facere significauit: hos etenim comedere carnes cogunt. Ac subiungit. Venę constipatæ cibos non suscipiunt comesos. Quòd obscure dixit. quare interpretes putare compulsi sunt, constipatas eum dicere pro induratis, & quæ ægre intenduntur, vt non excipiant alimentum: quod denotari aiunt ex hoc, Cibos non suscipiunt. Sed istud digestionem citius, quàm lędere concoctionem consueuit, vt excernant illi humida quidem, at non cruda tamen. Atqui dixit ante, cruda hos, & quæ cibum referent, deijcere. Verum, quando adscripserit rationem, qua fretus ea consuluit, quæ consuluit, & etiam num tenemur implicati, quid in his orationibus fieri existimabimus, quibus causam, quare facere illa nos iubeat, non adscripsit? Equidem nisi de his, Carne qui sunt compacta, adscripsisset, hærere me ingenue faterer, vt in multis alijs: in quibus cum nihil eiusmodi apposuerit autor, audacissimi isti interpretes, quod in mentem venit, pronunciant. Iam, quia prędictorum compacta carne meminit, quo commentarentur illi quoque, quod vtile esset de his naturis, ansam prębuit. Hi enim citissime plenitudinem aceruant, quòd non satis perspirationis habēt. Vnde fit, vt, cum eo hibeatur distributio, prorsus humida euadant excrementa: interdum non humida solum, sed & tenuia, & præter cęteros voracibus. Nam, cum ex deglutitis aliquid in corpus digeritur, residua promptius venter concoquit. At vero, cum ciborum in eo permaneat aceruus, siquando eum degrauent, semel deijcit prius vniuersos, quàm sint concocti. Potuit etiam per venarum duritiem, quia intendi multum non poterant, digestio impediri alimenti. Verum talium naturarum quo H pacto haberi potuit ratio, scribere ipsum oportebat, instituto contrario. Siquidem totius habitus sunt scopi raritas & mollities, quæ molli frictione, & multa pinguedine † in solijs fiunt. Hic vero symptomatibus immoratur, ac eorum negligit interim veluti radicem resecare. Iam in præsenti oratione istud quoque dicit: constat enim non valere vētriculum aceruum ingestorum ciborum omnem calfacere. Atqui, si vere incusauit habitus densitatem, & venas cibum non suspicientes, iniuste de ventriculo conqueritur. Quòd si hic eum quis vera dicere admittat, sequentem etiam diætam recte esse dictam concedet, Panem percoctum, potum temperatum & pauciorem, semel cibum sumendum, nec à cibo deambulandum.

† Ex antiquis co. ita legendū. lōgioreq; in solijs mora fiunt.

28 *Est hæc quidem præceps natura, & ad partem vertitur vtranque, parumq; viget bonus habitus in eiusmodi corporibus.*

Bonum habitum appellauit, compacta carne præditorum naturā, æque, ac si dixisset, celeriter facientem mutationes. Itaq; subnectit. Et ad partem vertitur vtranq;, hoc est, ad bonum habitum, & cōtrarium. Præterea adddit: Parum q; viget bonus habitus in eiusmodi corporibus. Nam in cōmentarijs in Aphorismos ostendimus bonum exercitatorum habitum præter sanguinis reple-

tionem

A tionem & carnis, robur conseruare naturalium facultatum. Sed, vt illic summam habitus bonitatem esse periculo ostendimus obnoxiam, quam non cito rara corpora consequuntur, ita vsu venit his, qui corpore sunt compacto, postea quàm velocissime propter difficilem per halitum digestionem his generatur, cogitur q; scilicet e vestigio euerti, celerem obtinent generationem, & dissolutionem.

29 *Habitus vero rariores, & hirsutiores, carnium esum magis admittunt, & labores. Suntque his boni habitus diuturniores.*

Quòd corpora hirsutiora cutem obtinent rariorem, item q; genus carnosum, in libris de temperamentis didicimus. Quare hæc merito sanè commodius ait esum carnium ferre, nempe, quæ transpirantur: & labores, quòd minus sint lassitudinibus obnoxia, id quod etiam in libris de tuenda sanitate traditum est. Quòd si hæc, & bonos habitus habent constantiores, vt quæ non attingant continuo extremum.

30 *Ac, qui cibos postridie eructant, & si præcordia eleuantur, his tanquam cibus non percoctis diuturnior somnus prodest, nihilominus horum corpora ad alium laborem sunt adigenda.* B *Vinum bibant meracius, & largius, cibi vero minus sumant hoc tempore. Liquet enim præ imbecillitate, & frigiditate ventrem non esse ciborum multitudini parem concoquendæ.*

Laudo hic eum, quòd fini adiecerit: Liquet enim præ imbecillitate, & frigiditate ventrem nõ esse ciborum multitudini parem concoquendæ. Nam quasi ad id respiciens, eum studet calfacere, ea'q; gratia longiorem somnum eis consulit, item exercitationem, atq; vinum bibere & meracius, & copiosius, præterea id temporis minus comedere, quo ipsis contigit cruditate laborare. Nam reliquo tempore exercitantes sese, & mouentes, vinum q; vt diximus, bibentes, nihil est, quòd ciborum mediocrem copiam imminuant.

31 *Quos sitis infestat, cibos hi & labores minuant, ac vinum dilutum bibant, id q; quàm frigidißimum.*

Hic expressa est eo modo calidarum naturarum nota. In sexto libro Epidemiωn his verbis: Calido naturaliter frigidæ potio conuenit, & quiescere. Vt enim appellauit corporis temperamentum, subiunxit diætam, quam, qui ita sunt affecti, requirunt. Caput autem eius est, refrigeratio. Potissima in hac diætæ summa sunt, aquæ potio, & vacatio exercitationis. Hoc loco quiescere aliter C expressit, nempe. Labores minuãt. Et pro frigidæ potione scripsit: Ac vinum dilutum bibant, & quam frigidissimum. Mihi vero rectius hic præcipere videtur, quòd potio diluta, & frigida cum refrigerat, tum præterea vini obtinet commoditates. 6. Epid. com. 4. t. 15. 3ª. 183. c

32 *Quibus viscera ab exercitatione, vel alio itinere dolent, his requiescere ieiunis cõfert. Potus sit parcißimus, qui corpus ingressus multam cieat vrinam: vt ne venæ, quæ visceribus sunt innatæ, contendantur plenæ. Quippe* inflationes hinc, & febres generantur.*

* Græcus codex habet φύματα i. tumidi abscessus: interpres fortassis habuit φυσήματα.

Omnia hæc præcepta in lucubratione de sanitate tuenda abunde tradidimus: & nunc memoriæ causa, vt in superioribus, ita hoc loco exponemus. Multis enim, tametsi febri liberis, dolores in visceribus oboriuntur, potissimũ in iecinore, vbi à cibo se exercitauerint, vel lauerint. Cuius quidem causa angustia est visceris transitus, ascendentium q; crassitudo humorum. Etenim occlusi, & resistentes in venarum strictis finibus, qua sanguis ex simis iecinoris partibus transsumitur in curuas, tum transitum obsepiunt, tum venas intendunt, quæ in sima sunt iecinoris regione. Quas ita affectas dolores citra febrem excipiunt. Hos sopire eo tempore oportet, quo infestant, ac potare aliquid, vrinam quod moueat, & iecur reseret. Qui nisi minxerint, his occasionibus succedunt D flatus, & febres.

33 *Quem morbi corripiunt à cerebro profecti, huius primum torpedo caput tenet, meijt q; frequenter, ac alia patitur, quæ in vrinæ stillicidio solent euenire. Hunc illud dies † viginti molestat. Et de naribus si fluat, aut auribus aqua vel muccus, à morbo vendicatur, & vrinæ quiescit stillicidium. Meijt autem absque dolore multum, & album, dum diem vigesimum transierit, & capitis dolor relinquit hominem, cæterum oculos intendentem splendor illum fugit. At viri est, qui facultate est præditus ratiocinandi (quia homini tanti nihil, atque sanitas est) nosse de suo consilio in morbis esse præsto.*

† Græc. ἐννέα i. nouem.

Merito habuerunt hanc orationem suspectam: non nulli etiam semel damnarunt, non esse Polybi, & multo minus Hippocratis. Nam orationis omnino non constat initium, cum velit cerebri morbos torpedinem inducere, & vrinæ stillicidium. Quæ tamen oratio, vel si putet quis non cunctos eum cerebri tales esse morbos constituere, sed eos solos, quos fluens de naribus, & auribus muccus & aqua depellit, haud est vera. Neque enim semper ita rem se habere, neque frequenter apparet.

GAL. DE ATTENVANTE VICTVS RATIONE LIBER VNVS

Martino Gregorio interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

Agit de edulijs quibus tenues ac salubres humores in corpore redduntur.

Quæ sit rationis victus attenuantis vtilitas. CAP. I.

Cum victus ratio attenuans plerisq; diuturnis morbis adeo conferat, vt sola ea, sine vllo alio medicamento, sublati sæpe fuerint, operæpretium fuerit aliquid de ea distinctius perscribere. Sunt. n. quos præstiterit sola victus ratione, sine medicamētis persanare. Vidi equidem nō paucas arthritidas, quæ iam articulorum ossa nudarant, alias quidē hac victus ratione in totum persanatas, alias mitiores fuisse redditas. Vidi præterea & eorum plerosq; qui spirandi difficultate (quam δύσπνοιαν vocant) sæpe prehenduntur, adeo leuatos, vt aut prorsus reualerent, aut longo saltem interuallo leuiter affligerentur. Eadem etiam hæc tenuās G victus ratio magnos lienis tumores, & hepatis scirrhum colliquat. Ad hæc epilepsias paruas quidem & etiamnum incipientes penitus sanat: inueteratas vero ac cōsummatas iuuat non mediocriter. Hanc victus rationem medici tenuantem appellarunt, quemadmodum aliam ei cōtrariam, incrassantem, pro eo humore. s. quem in corporibus nostris gignit. Nota autem longa experientia nobis est, & ratione explorata: nam olfactus ac gustus mentem nostram ad oēs eiusmodi cibos discernendos satis instruunt. Quæ. n. sensus nostros pungunt, ac mordicant, ea omnia palàm est acria esse, & quæ succos crassos tenuare queant: quæ etiā, si largius æquo sumpta fuerint, ventriculum mordicant, ciborum q; nauseam magnam inducunt, & halitus acres emittunt, non modo dum manduntur, sed etiā postq̄ è corpore fuerint egesta. Plurima autem eorū vrinas & sudores graue olentes & acres promouent: phymatibus præterea, ac furunculis sunt accommoda: quædam aūt ex ipsis cutim diuellunt facile, atq; erodunt: alia vero pertundunt: alia ipsius partem aliquam in pus vertunt: vlcera'q; magna, & quas vocant eschāras, efficiunt. Hęc omnia satis probant ea acrem quandam, atq; incidentem habere facultatem: cui rei euidentissimo et sunt argumento humores in corpore nostro ab eis extenuati. Quin & experientia ipsa rationem confirmat: videmus enim corpora omnia, in quibus humores frigidi, crassi, ac lenti abundant, huiusmodi ciborum vsu maiorem in modum alleuari. H

Quæ sint oleracea attenuantia, ac de diligentia in eorum vsu adhibenda. CAP. 2.

Vt in alijs, ita in his quoq; oportet medicum tpi ac mensuræ vsus diligenter esse attentum: periculum enim est, si quis non recte ijs vtatur, ne tandem prauo succo impleatur. Verum de omnibus in præsentia tradere non est institutum, sed de edulijs duntaxat pertractare. Nemo igitur est, qui allium, cæpam, nasturtium, porrum, & sinapi propter facultatis ipsorum vehementiā ignoret in genere esse tenuantium: post illa autem smyrnium, pyrethrum, origanum, calaminthen, sisymbrium, pulegium, satureiam, thymum: quæ omnia viridia quidem & prius, q̄ exiccentur, manduntur: exiccata vero, iam non amplius sunt cibi, sed medicamenta. In summa omne, quod siccū est, viridi est valentius: eorum vero, quę sicca non sunt, maturiora minus maturis: & quæ in montibus ac locis siccis proueniunt, ijs, quæ in campestribus ac planis & hortis, ac paludibus crescunt, sunt fortiora: hæc sanè sunt, quę de ijs cōiter scire conuenit. Prædictis aūt ordine proxima est capparis, & terebinthi fructus: his aūt eruca, sium, apium, petroselinum, orminūm, rhaphanis, brassica, & beta. Malua vero, & bl. tū, & atriplex, tametsi ijs specie sunt proxima, facultatibus tn̄ dissident:

A. l. 3. f. 13. t. 1. c. 3. fol. 291. c

* ozimum

dent:

A dent,aquea.n.sunt,minimum q; acris facultatis habent,quo modo cucurbitæ,& citrulli, melones, melopepones,& pruna: humida.n.sunt hæc omnia,ac frigida,& pituitosa,potissimum si cruda, & non elixa mandantur. Atq; hinc adeo fit, vt quidam citrullos,ac cucurbitas duriores elixent. Ex pomis preterea,ac piris ea minus nocebunt,quę cocta fuerint. Ad hæc ex ijs,quæ cruda mãduntur; ea prędictis minus sunt noxia,q̃ ad reponendum sunt apta. Sed de his non est nunc dicendi locus.

De differentia attenuantium oleraceorum ex ætate,ac communis ratio ipsorum dignoscendorum. CAP. 3.

RVrsus igitur ad eos cibos,qui succos crassos in corpore tenuant,reuertamur, ab ijs vnde sumus digressi,auspicantes: exactius.n.de ipsis determinare est necesse. Omnia igitur tenera, & increscentia propter humiditatẽ,qua adhuc toto incrementi tpe affluunt,facultatibus (vt paulo ante diximus) sunt moderata. Quo fit,vt pleraq; medicamenta,dum oriuntur, & adolescunt, non aliter,ac cibi, mandãtur,vt silphij, ac sinapis stolones, pyrethri, iringij,& multorum aliorum,quæ olera syluestria vocare consueuerunt: quæ haud ita multo post spinis adeo horrescunt,vt ne pecoribus quidem sint vesca. Hæc aũt omnia,vbi cõmaturuerint,magnam quidem habent incidendi facultatem: tenuant vero admodũ,dum oriuntur adhuc,atq; adolescunt. Pari modo & vrtica prius, B quàm exiccetur,est esculenta: pręterea fœniculus,ruta,coriandrum,anethum eiusdem cũ illis sunt speciei,euidenter q; etiam calfaciunt. Aliud autem est olerum agrestium genus,quę memoratis minus incidunt,vt mediocris non secundę sint naturę,quippe quę neq; incidant manifeste, neq; densent. Olera aũt cõi nomine hmõi omnia {serides} nominantur,singulis tñ speciebus singula nõia à rusticicis fuerunt imposita,vt lactucę,condrillæ,tum ijs,quę Syrij gingidia vocãt,tum alijs id genus plerisq; apud singulas gentes: Athenienses tñ omnia cõi nomine appellãt: veteres aũt ipsorũ speciebus nullum nomen indiderunt. Cum igitur plures horum sint species,& earum plereq; propterea q non vbiq; proueniunt,multis sint ignotæ,vbi eorum facultatem in genere didiceris,nihil erit,q ea oculis singulatim inspicere,ac dignoscere desideres,sed ipsorum duntaxat enarratio tibi satisfecerit. Siquid igitur olfactui,aut gustui,aut vtriq; simul,acre,& mordicans, & calidum apparebit,scito id facultatem habere tenuandi,atq; incidendi. Ad hæc siquid olfactui odorem bonũ inferens,aromatis speciem gustui reprę̃sentet,id quoq; viribus calidum esse oportet,sed non ęque, ac mordicantia,& rodentia,& insigniter calfacientia. Incidunt pręterea & quę saporem quendã habent nitrosum,aut salsum,quorum etiam plurima aluum deijciunt: nec minus ijs amara tenuandi facultate sunt pręditæ: atq; hinc adeo fit,vt plurimis huiusmodi vulgo vescantur: differunt tamẽ C in eo plurimum,si vnà cum eis oxymel,aut acetum,aut sal,aut oleum, aut aliud id genus sumatur: eorum enim facultas aceto,& melle intenditur,oleo aũt minuitur. Siquidem oleum ipsum, prętter quàm q succos crassos non incidit,eorum etiam omnium, quæ id præstare possunt, robur imminuit. Huius ẽt generis sunt cibi oẽs aquei ac mucosi,pręterea olera plurima,potissimum hortensia propter superfluam humiditatem: quibus omnibus cum aceto vescuntur, eis quidem, quę cruda libenter mandunt,id non permiscentes,his vero, quę elixant,oleum infundentes. Quidam autem pro delitijs acetum omnibus permiscent, sed cum melle, vel sinapi, vel libystico, vel cumino,vel apio,vel id genus aliquo commiscentes. Natura.n.ipsa suggerit,quid sit faciendum,ac docet non eos modo,qui hoc apertius norunt,sed etiam imperitos, atq; idiotas. Quin & ipse ijs, quibus victus ratione tenuante opus erat,delitijs eiusmodi vti iubebam,pręter q carne dactylorum, quam multam pulmentis plurimis commiscebant. In summa autem de ijs delitijs est habendum,omnes eas tenuantibus esse accensendas,quę tum cum multis acribus,& calidis (cuiusmodi sunt ea, quę nuper memorauimus) tum cum cępis,allijs, & coriandro pręparantur: quibus vero ea parcius fuerint permista,substantiam incrassantem habent copiosiorem.

De olerum,& arborum germinibus attenuantibus. CAP. 4.

D QVoniam aũt ab initio de cibis oleraceis differui (in eo.n.genera plurima sunt,quę tenuant) proximum sanè fuerit de asparagis,quos vocant,differere, elijs,mixãcantho,chamędaphne, vite alba,vitice,spina,& alijs eiusmodi. Eodem in genere sunt vitium germina,& rubi,et omnia denique arborum germina,quibus vesci consueuerunt. Mixacãnthus igitur,quem vocãt, medię quodammodo est facultatis,ab eo autem elij,& camædaphne vtrinq; non multum differũt. Stomacho autem non minus prædictis commodant vitis albæ, & viticis,& spinæ asparagi.omniũ autẽ maxime austeri, atq; adstringentes,quales sunt vitis, ac rubi. Spinę vero asparagus aluum deijcit. Sed,quæ purgant quidem,non possis ante experientiam cognoscere,quæ vero ventriculũ roborant,coniectura possis assequi. Omnia enim stomachum iuuant,facultatis q; sunt mediocris, quo in genere est palmę cerebrum: sic enim nominatur tenerum germen, quod è summa ipsa planta producitur,vt elate in oleribus. Qui autem amaroris quidpiam pręferunt,quanto amariores,tanto ijs sunt ficciores,& incidentes magis. Quòd si linguam euidenter mordeant,ac calfaciãt, in tenuantibus erunt numerandi. Verum de oleraceis quidem edulijs hæc sufficiant.

*μυακανθίνω. *μυακάνθινος i loricatis spina.

De seminibus olerum. CAP. 5.

DE seminibus aũt deinceps tractabo. Vt aũt de his in vniuersum dicam,facultate plantæ suæ sunt similia,nisi q illis prorsus sunt ficciora,eo q; magis tenuãtia: non omnia tñ sunt vesca, vt ne

Max. / Incidentia / Tenuātia / Tenuātia / incidentia / omne aromaticū / Cerebrum / elate / Maxime

vt ne herbæ quidem ipsæ, quarum semina manduntur, omnes sunt esculentæ. Omnia tñ semina, E
quibus vescuntur, sua natura ad siccius & calidius magis, q̃ herbæ ipsæ, semper sunt propensa.
Proinde & papaueris semen herba ipsa est melius, adeo, vt tanq̃ innoxiũ panibus ipsum misceant,
& placentis. Quòd tñ & ipsum palàm refrigerat, ex eo intelliges, ꝙ caput grauat, & soporiferum
est, non tñ æque, ac eius succus: sed, quanto is magis refrigerat, tanto est semine magis soporifer.
Soporiferum est & lactucæ semen: qñquidem & olus ipsum frigidum est & humidũ. Ab his igi-
tur frigidis & humidis seminibus ei est cauendũ, qui tenuante diæta vti volet. Nam sisami semen
succum crassum ac lentum in corpore gignit: apij vero, & petroselini, cumini, carui, anisi, præterea
libystici, sinapis, ameos, dauci, seseleos, & omnium deniq; odoratorũ, & acrium, & euidenter calfa-
cientium semen tenuante diæta vtentibus conuenit. Quorum quædam adeo sunt fortia, vt nihil à
fortissimis medicamentis dissideant: cuiusmodi est rutæ semen, quod validum admodum est ac te
nuans. Pari modo & lini & cãnabis semina: hæc.n. non modo sunt medicamentosa, sed caput etiã
tentant. Quocirca vnicum est tp̃s, quo quis recte ijs vtatur, cum s. sanguinem per vrinas purgare
volet. Verum de medicamentis dicere nunc non est propositum, vt quorum vis & actio est ma-
gna, eo q; non est eis insistendum.

De Frumentaceis, ac Eduliis, quæ ex eis parantur. CAP. 6. F

AD aliud seminum genus est transeundum, quæ cerealia appellant: hæc aũt appellatio in toto
eorum genere Græcis est vsitatior, q̃ leguminum nomen, quæ non nulli chedropa etiam
nuncupat. Omnia autẽ generaliter vocantur legumina: speciatim vero ea sola ex eis appellantur
chedropa, quæ manu carpuntur: alia cuncta, quæ falce putantur, frumenta: quidam aũt solum tri-
ticum, frumentum vocant: alij hordeum quoq; ei adiungunt. Sed vocet quisq;, quo libeat, nomi-
ne: ipse vero de eorum omnium facultatibus deinceps pertractabo. Triticum ergo firmissimi est
alimenti, succumq; crassum admodum gignit ac lentum. Proinde, nisi quis ipsum, quo modo nunc
præparatur, exhibeat præparatum, succus ex eo succrescet vehementer crassus ac lentus. Tritico
igitur simpliciter elixo non est vescendum, vt in Asia plerosq; rusticos esitare obseruaui. Nam con
diunt id pauco sale, nec ipsum in farinam redactum, vt ἔτνος i. pulticulam, aqua vel lacte persun-
dentes, elixant. Cæterum quod eo modo est paratum, ad coquendum est difficile, & crassi succi:
sola autem ea præparatio est probanda, quæ fermento constat, sale, & clibano: paulo deterior, quæ
minore furno: ex reliquis vero nulla est, de qua verba facere sit necesse. Est & in tritico non parua
speciatim differentia: quippe quod graue est ac densum & in profundo flauum, copiosissimi id ali
menti est, crassi q; succi ac lenti: cõtra quod leue est & rarum & album, minus nutrit, succum q; gi-
gnit crassum minus ac lentum. Similago autem & alica multum alunt, crassi q; sunt succi ac lenti. G
Verum similaginem quidem non conuenit eos attingere, qui extenuante victu vtuntur: Alica
vero possunt vesci moderate, tum sola aquæ incocta, tum vero cum mulso, aut vino, & eo quidem
dulci, sed flauo ac tenui, & quod viribus falerno sit proximũ. Possunt & alijs multis cibarijs permi
scere, & maxime betis tritis, & iusculis accommodatis. Quòd siquis pultem aut sorbitionem ex ali
ca parare volet, conueniet nõ anethi modo, sed & porri quidpiam, vel pulegij, vel calaminthes, vel
hyssopi immittere. Piper præterea si misceatur, non solum elixationibus eiusmodi, sed alijs etiam
propemodum omnibus, quæ ad tenuantem diætam conferuntur, non mediocriter iuuabit. Ptissa
na autem ipsa quidem per se non nihil absterget, vt hyssopo non magnopere egeat. Siqñ tñ ipsius
vim inaugere velis, piperis aliquid ei permiscuisse sufficerit. Mel vero ptissanæ immiscere non est
opus, nisi quis ea, quæ thorace ac pulmonibus continentur, studeat expectorare. In hepatis vero ac
lienis affectibus ipsum admiscere non conuenit: nam horum viscerum tumores à sorbitionibus
ipsis solis ex alica adaugentur, & multo magis, si cum melle eas paraueris: at de mellis quidem vsu
omni paulo post dicemus. Nunc autem ad hordeum redeundum: non.n. in ptissana tm̃ eo vesci-
mur, sed & panes hordeaceos conficimus, & eius farinam cum lacte elixamus: præterea ex eo frixo H
polentam conficimus: deniq; non secus, ac alicam, coctum ipsum in aqua cum vino dulci aut sapa
exhibemus. Verum, quod ad panes quidem pertinet, scire oportet omnes, quoquo modo paren-
tur, exigui esse alimenti, succum q; crassum, ac flatus minimum generare: Polentam vero omnem
similiter, ac panes, nutrire, nisi ꝙ siccat magis, propterea ꝙ frixa est: farinam ipsam vtrisq; esse hu-
midiorem, excrementosam q; magis ac flatulentam, & potissimum si cum lacte coquatur. Quod
vero hordeum, vt alica, ex dulcibus quibusdam sumitur, propositę victus rationi multo minus con
fert: succum.n. crassum ac lentum, vt alica, gignit. Sumenda igitur hæc sunt non cum sapa, neque
cum vino aliquo vehementer crasso, sed cum mulso, aut vino quopiam falerno simili. Eodem aũt
modo & typha vti licet & auena: sunt tñ hæc, q̃ ptissana & alica, concoctu faciliora, & excremento-
siora. Porrò horum seminum pleraque in Asia ac Mysia proueniunt, adeo, vt panes ex eis confi-
ciant, qui vtiq; & ipsi ad coquendum sunt difficiles & succi non boni. Olyra etiã, quam vocãt, fre-
quens in Asia visitur, medium q; inter hæc & triticum, locum obtinet: siquidem tritico tanto est
deterior, quanto his melior: vtuntur aũt & ipsa eodem modo, quo prædictis. Quod vero ad zeam
attinet, nulla alia est inuestiganda præter olyras & typhas, quæ sunt esculentæ: &, vt ingenue fa-
tear, non mihi constat, de vtris harum antiqui nomen zeæ enunciarint. Tertium.n. præter illas

A genus nõ visitur, quod eis sit simile, sed typhas & olyras sic vocitabant. Cum autẽ Mnesitheus de ijsdem seminibus vtrunq; nomen enunciet, typhas & olyras nominans, in eo declarat se suspicari zeam quoddam aliud esse prauum edulium: ipsum'que existimo zeam appellare, quod nos typhas nominamus, aut aliquid his deterius. Cæterum semen id, vt hordeum, & olyra, & auena, est mundandum, ac cortice spoliandum. Quod cum factum fuerit, tritico, hordeo, & olyra longe est tenuius atq; exilius: flauum præterea est, vt triticum, non album, vt hordeum. Porrò hordeum apud quasdam gentes nudum prouenit, vt in Cappadocia, vocatur q; ita, vt iamiam dixi. Quod si aquæ incoctum, vt alica, cum aliquo vino dulci sumatur, nullis alijs bonitate cedet.

De reliquis Leguminibus. CAP. 7.

FAbæ aũt minus quidẽ, q̃ hordeum, tergent: verum & ad coquendum sunt difficiles, & multum flatulentæ. Proinde satius fuerit pisis vesci, fabis.n.ad oĩa sunt præstantiora. Eruiliꝫ vero, & dolichi, & phaseoli, multo fabis sunt deteriores. Lentes aũt, tametsi succum crassum generent, non tamen omnino sunt aspernandæ, sed, cum aliorum meliorum ciborum copia non suppetit, eis est vtendum. Lupini similes sunt lentibus, nisi quòd minus siccant. Cicer autem cibus est flatulentus, & concoctu difficilis, atq; excrementitius: ad mouendas tñ vrinas est accommodus, terget B præterea non nihil. Eruum vero, boum magis, q̃ hominum, est alimentum: incidendi tñ facultate pollet, vnde & ex eo medicamentum paratur, quod in ijs, quæ thorace continentur, expectorandis nulli est secundum. Βούκερας aũt seu fœnumgræcum (vtroq;.n.modo appellant) non incommode alui deijciendæ gratia ante alios cibos sumitur: cum melle quoq; eius succum exhibent, vt qui calfaciendi vim habeat ac detergendi: est q; ad vtrunq; hoc valde accõmodum: q tñ caput tẽtet, vsus eius multus est cauendus, vt & aliorum omnium, quæ alui subducẽdæ gratia, prima mensa sumuntur. Nam bona pars eorum flatulenta est, & ad coquendum difficilis, in quibus est lupinus, eruilia, & phaseolus. Pruna etiam Damascena hydromeliti incocta præmandunt ij, quibus extenuante diæta est vtendum: verum his aluum magis deijciunt, quæ ex Iberia importantur. Ventrẽ præterea subducunt echini marini, & concharum omnium, atq; annosorum gallinaceorum iuscula, neque quidq; ijs officiunt, quibus tenuante victu vti est propositum. Meline vero seu panicum, & milium, praui sunt succi, & flatulenta, ac concoctu difficilia: nam alui fluxum vehemẽter siccant. Lobi ẽt hortenses cibo adaptantur, crassi tñ sunt succi, & pituitosi, cæterum fabis minus inflant, nec, vt hæ, detergendi facultate sunt præditi. Quid iam loquar de alijs prauis seminibus, quæ oẽs, ẽt si non moneam, fugitãt: de ipsis tñ dixisse suffecerit, solum hordeum ex cibis frumentaceis, te- C nuanti victui esse innoxium. Secundum hoc sunt panes clibanitæ, qui ex tritico fiunt. A reliquis vero est abstinendũ, nisi quis forte pisum, vel lentẽ, aut alicam, per magna interualla gustare velit.

De Auibus, Piscibus, ac Pedestribus animalibus. CAP. 8.

EX piscibus saxatilibus, montanis q; auiculis multum, ac copiosum potes alimentũ ad tenuantem victum accommodare. Animalia.n.quæ in stagnis, ac locis aquosis, & campestribus degunt, humidiora sunt, atq; excrementosa: quę vero in montibus viuũt, oĩa temperatura sunt sicciora, ac calidiora, eorum q; caro minimum est pituitosa, ac lenta. Ex quibus intelligi potest animalia omnia, quæ in montibus nascuntur, multo ijs, quæ in locis planis oriuntur, esse præstantiora. Et, vt ego iudico, aues monticolæ, † non modo q aeris sed ẽt alimenti, quod nobis præstant, tenuitate antecedant, alijs auibus, quæ in locis aquosis ac campestribus degunt, sunt præferendæ. Passeres igitur, turdos, merulas, perdices, & reliquas id genus aues monticolas, mandas, licet. Abstinendum aũt ei, qui tenuante victu vti volet, alijs auibus, q̃ in locis aquosis viuunt, vt tardis, quas ὠτίδας vocant, anseribus, & magnis auibus, quas sanè & struthocamelos nominant, & alijs id genus: nam oĩa hæc carnem habent excrementitiam. Mandendæ ẽt sunt aues eæ, quæ tum in turribus, tum in vineis, vitam agũt. Ad hæc columbæ turricolæ domesticis sunt meliores: tũ etiam pari D modo & apri suibus domesticis in cibo sunt anteponendi: ac, vt in summa dicam, oĩa, quæ exercentur, ijs, quæ sunt ociosa: & quæ cibis siccioribus, ijs, quæ humidioribus vtuntur: deniq;, q̃ purum ac tenuem aerem inspirant, ijs, quæ contrarium, sunt præferenda. Siquidem suum domesticorum caro, oĩum aliorum ciborum firmissime nutrit: multum.n.in se ipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Verum ab his prorsus abstinebit, cui propositum erit victu extenuante vti. Quod vero ad reliquas carnes attinet, non quibusuis simpliciter vescetur, sed, si multum sese exerceat, licebit ei & auribus, & rostris, & pedibus suillis vesci, ventre præterea, & matrice, si modo ea elixa belle fuerint. Qui autẽ vitam in maiore ocio ac quiete degunt, ijs non modo eiusmodi suum esu est temperandum, verum etiam syluestribus. Abunde enim fuerit eis auibus montanis vesci, & piscibus saxatilibus, vtputa iulide, fuca, merula, turdo, scaro, & in summa, omnibus, quæ carnem habent mollem simul ac friabilem: ab ijs vero, quæ duram habent vel lentam, omnino eis est abstinendum. Asellorum aũt caro mollis quidem, sed non æque ac saxatilium est friabilis: Mullorum aũt friabilis quidem est, non tñ mollis. Hæ itaq; duæ tibi sint notæ, de cuiusuis animalis carne, mollities s. & friabilitas: quibus attentus eam animalis carnem, cui vtrunq; adest, quantum vis, mandas, licet: cui aũt neutrum inest, abijcias: cui alterutrũ, interdum, cum alijs cares, mandas, modo ea ad saturitatem vsq; non vtare. Cum igitur saxatiles desunt,

† non modo aeris tenuitate, sed etiam ciborum, quibus vescũtur, bonitate, alijs auibus &c.

desunt, asellos, mullos, & alios eiusdem generis pelagicos possumus exhibere, & eos potissimum, E qui cum sinapi manduntur, cuius generis est scorpius. Sunt & alia quidē animalium genera, quibus altera memoratarum notarum inest: verum propter alterius exuperantiam, in cibo sunt fugienda. Nam anguillę, & * mollium pars maxima, tametsi carnem habent mollem, q̄ tñ succo lento ac pituitoso abundat, ijs, qui tenuante diæta vti volunt, plurimum est noxia: idem accidit & plurimis ostreorum. Hirci autē, & boues, carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam, ac lentam: nocent tñ admodum ob duritiem, & in alterando difficultatem. Ad hæc plurima ostracoderma & crustata vel propter vtrunq;, vel propter carnis duritiem, sunt vitanda. Sola autem chartilagineorum torpedo & turtur laudantur, possis q; non nunq̄ in saxatiliū penuria ijs vti. Satius tñ fuerit pisces eos præparari cum beta trita, aut albo iure, porrum prolixius miscendo, & piperis portiunculam. Dictis piscibus, viribus propinquum est † buglossum, & saxatiles pisces. Ex terrestribus vero animalibus hirci, & arietes, & genus omne ouium, ac caprarum, non vndequaq; laudabilis sunt alimenti. Solis aūt hœdis innoxie vtare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Equorum & asinorum esum hoībus asininis, vt pardorum vrsorum & leonū hominibus feris, permitto. Proximi asinis sunt cerui, eo q; ab eorum esu est abstinendum. Caro aūt leporum ad aliam victus rationem siccantem est accommoda, ad propositam vero non admodum F confert: sanguinem. n. vehementer crassum gignit. Ad hæc sanguis omnium aīalium in cibo est vitandus, & multo adhuc magis in tenuante dięta. Pari modo & visceribus est abstinendum: sunt enim excrementitia, & ad coquendum difficilia, & crassi succi. Canum vero & vulpium carnem nunq̄ equidem gustaui, nec sanè gustare vnq̄ fui adactus, neq; in Asia, neq; in Græcia, neq; in Italia: aiunt tñ hanc quoq; mandi: coniectare tñ possum vim ei inesse carni leporum similem. Nam canis, & vulpes, vt summatim dicam, temperamento sunt sicco. Porrò, quemadmodum partibus porcorum extremis vesci concessimus, ita & gallinarum alis vti concedimus, testes tamen, & viscera tenuanti dię̄tæ non competunt. Corporum aūt gallinarum esum, si quis exerceatur, non veto, & potissimum earum, quæ in montibus fuerunt enutritæ: qui vero non exercetur, mandendæ ei erunt modice, non modo gallinæ, sed columbę etiam, ac turtures, tametsi turtur temperamento est sicca, & potissimum quæ in montibus degit: itaq; vesci quis poterit ijs innoxie: recens tñ non turtur modo non est mandēda, sed nec perdix, nec alia oīa, quæ carnem habent moderate siccam, sed, vbi vnum diem ad minus suspenderis, ita demum mandas, licet. Porrò palumbes, præterquam q̄ carnem habent columbis, & perdicibus, & turturibus duriorem, difficilem etiam ad coquendum & excrementitiam habent. Perdices vero, ac turtures, neq; durissimas habent carnes, neq; concoctu difficiles, neq; prauo succo vitiosas: sed & ipsarū durities, si mortuæ vno die asseruentur, facile G vincitur, fiunt q; friabiles omnino atque inculpatæ: alimentum enim corpori dant laudabile, sanguinem'que minimum viscosum generant, & crassi ac tenuis medium. Proinde, quibus salubris cibus curæ est, eos, vt arbitror, vti his conueniet.

De Radicibus. CAP. 9.

VErum de ijs quidem dictum abunde est: ad ea, quæ restant, est transeundum. Olerum omniū radices (vt generatim dicam) excrementitiæ sunt, & concoctu difficiles. Solius autem dauci ac pastinacæ radix propositæ diætæ vt nihil incōmodat, ita nihil confert. Aduersissimæ autem sunt rapæ. His paulo minus aduersi sunt bulbi. Omnium autem pessimi sunt fungi. Itaq; eorum omnium quæ gustu nullum morsum, nec acrimoniam, nec calorem referunt, radices suspectas habere oportet: vnde & bliti radix vitanda, tametsi olus hoc minime sit pituitosum. Quid iam olera memorem, quorum non solum radices, sed germina etiam, & stipites, ac folia succum gignunt pituitosum? Vt autem paucis rem omnem finiam, omnes quidem radices, tanq̄ ad coquendum difficiles, habere suspectas oportet: solæ autē acres ac calidæ gustandæ, vt sunt allij, cæpę, & radiculæ, eę q; pro pharmacis potius, quàm pro alimentis, sunt habendæ. H

De Fructibus arborum. CAP. 10.

ATq; de radicibus hæc dixisse sufficiat: tempestiuum. n. iam fuerit ad fructus arborum transire, quorum plerię; sunt humidi sine vlla siccitate, & potissimum qui non reponuntur. In quibus ij minus sunt noxij, qui ventrem lubricant, cuiusmodi sunt mora, & post ea, pruna, & cerasia; ac ficus. Deteriores aūt sunt, qui tarde permeant, & maxime si consistentia sint duri: ab eis enim prorsus est temperandum. Mandendi autem, qui ad reponendum sunt apti, qualia sunt pira, cydonia, & pleraq; vuarum genera, in quibus molliora potius, q̄ duriora, sunt edenda: nemo tamen vllo horum ad saturitatem vtetur, quemadmodum neq; pomis, neq; persicis, neq; armeniacis, quę Latini præcocia appellant: & ijs multo adhuc minus sericis, quæ vocant, & myrtis, & alijs eiusmodi: pari modo nec mespilis, nec sorbis: quibus tñ rectè quis ad alia vtetur, ad victum autem extenuantem non sunt accōmoda, & potissimum mespila. Vt aūt summatim perstringam, quæ vehementer sunt austera ac pontica, huic victus rationi sunt aduersa. Soli aūt ventris fluxui, aut ventriculo stomacho've imbecillis, conferunt. Porrò inter ea, quæ in hyemem seruari possunt, caricæ ac nuces tum ad id sunt accōmodatissimæ, tum etiā nihilo minus ad propositam nobis victus rationem. Pistacia præterea, & amarę amygdalæ haudquaq̄ sunt improbanda: his duriores sunt nuces ponticæ,

* Al. σαλαχίων.

† Al. Buglossō & psitta i. solea & passer.

A ticæ,nullam q; abstergendi ex visceribus excrementa habent facultatem. Castaneæ vero, siue elixentur,siue assentur,siue deniq; frigantur,semper sunt prauæ,& multo magis, si crudæ mandantur. Oliuæ aūt,quod ad propositam diætam attinet,medium quodammodo sunt edulium. Proinde neq; eas magnopere commendare possim,neq; damnare,quemadmodum nec vuas pensiles. Quæ vero in vinaceis seu βρυτίοις reponuntur, vētriculi quidē imbecillitati conferūt, præsenti aūt scopo haud quaq̄,& his adhuc minus,quæ in vinis ponuntur. Vuæ passę,si non sint adstringētes, lieni quidē & hepati tumentibus non conducūt, thoracis tñ ac pulmonis affectibus conducunt: noxia ēt sunt mala punica, si fuerint pontica, imbecillum tñ ventriculū iuuant. Atq; ēt de alijs arborum fructibus,si ad memoratos iam contuleris,licebit similiter pronunciare, siquidem duri oēs ac pontici,sunt praui,reliquis vero moderate vti poteris. Quòd si quis existat,qui in varijs sui partibus sapores habeat diuersos,partes quidem acidæ & acres sumendæ,alijs autem temperandum. Multos sanè eiusmodi reperias,vt malum medicum, quod etiam citrium nominamus: quippe cuius cortex est acris,acida autem pars intima,eius caro pituitosa ac crassi succi.

De ijs,quæ aceto & muria conduntur. CAP. 11.

B QVæ in aceto & muria conduntur, ea tantum à pristinis viribus esse immutata sunt putanda, quantum à conditura fuerint alterata. Quo fit,vt, cum acetum & muria ex eorum numero palàm sint, quæ incidunt ac tenuant, pisces aridi atque exucci,humores crassos ac lentos vehementer attenuent. Eligendi tamen sunt, qui natura carnem habent mollem: fugiendi vero cetacei,& eis adhuc magis ipsa cete. Quòd siquis penuria melioris vesci his velit,vel alioqui appetat, ἀποθέρμῳ i. condimento aliquo acri (cuiusmodi est, quod ex sinapi, vel oleo & aceto solo fit) erit vtendum. In summa autem ciborum omnium id est commune,vt,qui in memoratorum quopiam conduntur,aut parantur,extenuanti victui maxime conferant. Proinde, qui hoc victu vti volet,licebit ei ijs omnibus vesci,si ex aceto aut oxymelite fuerint preparata,tum alijs etiam plurimis eorum,quæ succo omni exhauriri queunt. Quin & suilla ipsa exucca tuto vescetur,quæ vtiq; alioqui esset vitanda,vt quæ succum crassum ac lentum generet.

De melle & vino. CAP. 12.

CVm de ijs abunde tractauerimus,reliquum est,vt de melle ac vino disseramus,& prius de melle,quod vtiq; non modo reuera ciborum est dulcissimum, sed succum etiam consistentia tenuissimum gignit. Quod vero ad vina pertinet, quæ dulcia admodum sunt, omnia sanguinem crassum gignunt,nigra nanque hæc sunt,& consistentia crassa,& ijs adhuc magis sireon quod vo-

C cant.i.sapa: est autem id mustum plurimum coctum. Sunt,qui & ficuum siccarum decoctū ita nominent. Est aūt decoctum id prauo melli adsimile, habet q; & ipsum incidendi vim quandam,in eo tñ à melle plurimum superatur,vt parum absit,quin tenuantium specie excludatur. Porrò ficus exacte maturæ ex medio ciborum sunt genere,quod genus succos neq; condensat euidenter, neq; tenuat. Aliæ vero omnes hoc genere sunt inferiores, quippe quæ nondum satis maturuerint, vt vinum musteum,crassi sunt succi ac frigidæ,præterea ad concoquendum difficiles & flatulentæ. Id tamen eis inest commodi,vt celeriter permeent,ob id q; ipsum haud multum officiat. Eiusdem sunt naturæ vuæ dulces, & his adhuc magis palmulæ, quarum q̄ in Alexandria, Cypro, Lycia, & Cilicia proueniunt,reponi omnino nequeunt,sed,vt sunt,manduntur,quòd propter superfluā humiditatem celeriter putrescant. Aliæ vero, quæ reponi possunt,minus sunt noxiæ,crassum tamen & ipsæ succum gignunt. Proinde ipsarum esus in proposita victus specie est fugiēdus. Quòd vero ad vina attinet,quæ clara sunt ac pellucida,colore q; pallida ac flaua,ea forte minimum dulcia inuenias. Præterea nullum album dulce comperies,quemadmodum nec flauum quoduis admodum est dulce. Cæterum eiusmodi omnia sanguinem cōsistentia gignunt mediocrem. Quæ vero crassa simul sunt & nigra & dulcia, crasso sanguine venas referciunt: at alba simul & tenuia humores

D crassos incidunt, & sanguinem per renes purgant. Quæ vero inter hæc consistentia sunt media, vt sunt flaua simul ac dulcia & splendida, viribus etiam quodammodo sunt similia,vt quæ neque, vt crassa,sanguinē crassum generent,neq;,vt alba,per vrinas secedāt. Sunt autē vina apud omnes gentes plurima,celebrantur tamen in primis Ariusium, Lesbium, Falernum, & Tmolites: quibus semper intentus,media deliges, quòd omnia sanguinem bonum & consistentia mediocrem generent. At,quæ odora sunt, & alijs vinis calidiora, ea merito caput tentant. Quocirca vitanda eiusmodi ijs erunt, qui cephalæa, aut hemicrania,aut alia cephalalgia laborant,vt epilepticis,& maniacis,&,vt in summa dicam, omnibus,quibus caput infestatur, sunt fugienda. Affectus vero omnes thoracis ac pulmonis, qui diuturni sunt & sine febre, à vinis eiusmodi multum iuuantur, & potissimum, qui humoris per sputa expectoratione purgantur. Non enim incidenda tantum sunt,aut calefacienda,quæ belle sputis sunt expectoranda,sed moderate etiam humectanda,ne tandem siccata sputa,ac lenta reddita tusses excitent,exitus q; violentia vas aliquod in ruptionis discrimen adducatur. Quamobrem, q̄ vina sunt crassa & dulcia, propterea, q; humiditatem habent crassam,& ob id ipsum perdurantem,in thoracis ac pulmonū affectibus,si cū tenuantibus medicamentis adhibeantur,multum afferent commodi: verum nec acerbā,nec austerā, nec oīno adstringentē vim eis inesse,sed ad melleā magis odore ac gustu & viribus oībus spectare ipsa cōueniet. Eius generis est,

neris est, quod in Pamphilia prouenit, tum quod Tmolites appellant (abunde enim fuerit eorũ, **E**
quæ dicimus, velut normam & scopum subiecisse, in quem intentus omnia similia ex eo inuenias ac dijudices) optimum sanè suorum congenerum id est: cuius tamen si copia nõ sit, vti licebit Thereo, & Protropo, & Thyrino, & Caryino. Nigri autem dulcis simul & austeri exemplum petes ab eo vino, quod fert Cilicia: quippe quod Ægeates nominant, omnibus vtiq; thoracis affectibus, de quibus nunc agimus, est noxium, & eo etiam magis, q̃ vehementer sunt acerba. Porrò nõ omnia dulcia, nec ea, quæ exiguam habent dulcedinem, sunt aspernanda, quæ, tametsi multis in locis proueniunt, plerisq; tamen sunt incognita adeo, vt neq; mercatores ipsa studiose coemant, nec apud professores magno in pretio sint. Solum autem vinum ponticum in conuiuijs, aut nuptijs, aut sacrificijs, aut alijs celebritatibus adhibebant: multum enim implent: & tarde permeant, ambasq; excretiones morãtur, tum eam, quæ fit per anum, tum quæ per vesicam: hærent q; in hypochondrijs diutissime, & facile acescunt, nauseam q; prouocãt. Soli autem ventri fluenti conferunt, id'que, si moderate sumantur. Eiusmodi vini in locis Ægisoliæ campestribus magnus est prouentus, cui simile aliud est, quod iuxta vrbem quandam Pergamo vicinam habetur, quo vtique omnes eius regionis incolæ propter cõsuetudinem citra molestiam vtuntur: nam debito modo sumptum sitim extinguit: lędit autem omnes, qui ei non assueuerint: corpora tamen bibentium euidenter nutrit: **F**
cui rei argumento sunt incolæ iuuenes, qui in palæstra, bonæ habitudinis comparandæ gratia, sese exercent: vtuntur enim hoc vino in potu non aliter, quàm suilla in cibo.

GALENI DE PTISSANA LIBER

Ex antiquissimi græci exemplaris fide, ab Hieronymo Donzellino Medico Veronensi in latinum versus, ac ad pristinam integritatem restitutus: cum prius in græcis etiam codicibus mutilus haberetur.

ARGVMENTVM LIBRI

Docet, qui optime ptissana conficiatur: ac de viribus, mensura, & idoneo eius vsu.

Quã de causa hic conscriptus sit liber: & quod in eo propositum. **CAP. I.**

Voniam paulo ante quosdam ex medicis inueni, qui in ęgrotantis cuiusdam curatione ptissanæ quidem cremore vtebantur, nullam tamen abhibebãt prius distinctã explicationẽ, quibus'nã morbis vtilis illa aut **H**
inutilis existat: pręterea neq; de exhibitionis modo & quantitate, neq; de tempore sorbitioni assumendæ opportuno quicquam determinabant: verum (vt videtur) quãdo ipsi voluerint, vsum ptissanæ accõmodaturum arbitrabantur, operæprecium fore putaui, si de illius vsu quæcunq; sunt ab Hippocrate obscurius explicata, hoc in loco enarrarem, † ob multorum notitiam, quæ in exacta huiusce rei tractatione, per ordinẽ à nobis sunt recensenda, ⁊ videlicet coctionis modus, vires ipsius, actio, tempus opportunum, exhibitionis quantitas & modus: quot præterea emolumenta ægrotantium corporibus afferat, si rite propinetur: & rursum quot inde incõmoda proueniant, si fuerit importune administrata: ad hæc quibus'nam corporibus illius vsus expediat, & quibus etiam minime conducat, simul erit à nobis explicandum. Sed, quoniam composita quædam res est ptissana, & eius cremor: paratur enim ex hordeo, quod pinsendo fuerit probe purgatum, & expolitum, cui scilicet cortex detractus est, ex aqua præterea, ac tali quapiam coctione, primum illius partes per capita tractare decreui: quæ nisi fuerint prius determinatæ, totam sermonis seriem plurimum lædent, & si reliqua deinceps omnia exactissime absoluantur.

† Gręcus codex hoc in loco videt' habere sensum ambiguũ, gręca enim verba ita se habet, διὰ τὴν τῶν πολλῶν παρακολούθησιν quæ melius forrassis ita verti possunt: vt multi assequerentur.

A *De optima aqua eligenda.* CAP. 2.

A. li. 1. f. 2. d. 2. c. 16. fol. 37. f. g

Quod igitur optimam aquam eligere oporteat ad ptissanæ præparationem, neminem esse puto, qui audeat dubitare. Optima "autem aqua, substãtia, & gustu, & olfactu, & etiam colore probatur: gustu quidem, & olfactu, vt alienam qualitatem nullam præ se ferat, scilicet, vt neq; dulcis, non salsa, non acida, non acris, non male olens, aut putrida existat, vel omnino aliam aliquam adscititiam qualitatẽ possideat: sed omnis penitus expers sit qualitatis, quod græci ἄποιον dicunt: atq; omni prorsus aduentitia careat qualitate, nec non cuiuscunq; rei mistione, quæ gustu, aut olfactu, deprehendi possit. Oportet quin etiam, vt pellucida sit, ac pura, minime q; cœnosa, sed veluti diligentissime colata, & ab omnibus, quæ ipsam innatare solent, ramentis liberata. Huiuscemodi igitur aqua vsui quidem valde est accommodata, natura tñ non est ita syncera: quemadmodum ne vllum quidem aliud ex sensilibus hisce elemẽtis. Cum itaq; talis fuerit aqua, qualem iam descripsi, statim etiam erit partium valde tenuium, & facile coquetur, ac in vniuersum corpus distribuetur, hypochondria que celerrime pertransibit: & non modo naturali calori admota cito alterabitur, verum etiam igni extrinsecus propinquior facta, compendio calefiet. Cuius rei testis nobis erit Hippocrates, ‖ aquam enim, quę cito calefit, & rursum cito refrigeratur, putat esse leuissimam: leuitatem certe non pondere æstimans, sed partium potius tenuitate, et etiam, q in se ipsam cõtrarias qualitates facile recipiat. Talem igitur aquam, frigidam, & humidam, ac proprie aquam, merito nuncuparis: quę vero mixtione alicuius alterius extrinsecę, aut substantię aut qualitatis fuerint adulteratæ, quales sunt bituminosæ, & sulfureæ, atq; aluminosæ, tantum à propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulteratæ. Quòd si demõstrationem quæris, q aqua refrigeret & humectet, à nostro instituto alienum hoc esse dicimus, qui de ptissana disputare dudum decreuimus. Antiquorum tamẽ omnium authoritas, atq; consensus indubiam nobis faciet fidem, frigidam, & humidam esse aquam, quum apertissimis demõstrationibus id comprobarint: id quod etiam experientia testatur. Propterea nos id tanquam concessum ab omnibus accipientes, ad hordei disputationem diuertemus.

5. Aph. 26. Ext. ord. 30. h. Et 2. Epi. sect. 2ª. nõ lõge ab initio.

B

Aquæ leuitas.

Aqua frigid. humida.

Hordei vis atque electio. CAP. 3.

A. lib. 2. f. 2. c. 530. fol. 155. b

Hordeum igitur, si in vniuersum de eo loqui velimus, frigefacit " & exiccat: habet quin etiã non nihil abstergentis, & flatuosi: q si ad illius partes examinandas descendamus, exterior illius cortex, qui furfuraceus est, siccior existit, & efficacius abstergit: quæ vero intus pars est veluti eius caro, & quæ nutritioni est accommoda, abstergit quidem & ipsa, verum furfure minus: habet autem in se ipsa, vnde possit flatum excitare. Cæterum altera membrana, quę tenuis est, sub furfure quidem posita, ipsum vero hordeum amplectens, vt situm, ita etiam vires habet inter hæc medias: ideo abstergit furfure quidem minus, hordeo autem magis. Illud porrò nequaquàm hoc in loco prætermittendum duximus, non de quocunq;, sed optimo tantum hordeo hæc omnia à nobis enarrari, quod scilicet nullam sibi ex putredine prauã qualitatem adsciuerit, aut excrementitiam humiditatem, quod que nec nimis sit recens, aut nimis vetustum. Siquidem, quod fuerit recens, excrementitia plenum est humiditate, quam à regione contraxit, vt tum humore refertum, tum flatu distẽtum sit: quod vero vetustum est, longo tempore exhaustum, ac imbecillum est redditum, proprias q; vires iam amisit. Cuius rei indicium est corrugatio, quæ huic inest, & magnitudinis imminutio: illud que præterea, q, dum contunditur, tenuem quendam ex se puluerem emittit. Plenum itaq; hordeum eliges in ptissana conficienda, non admodum recẽs, aut vetustum nimis: nec non aduentitiæ omnis qualitatis expers. Sed ne ista quidem satis esse videtur, verum hoc etiam experimento à nobis probandum erit. Si nanque præter iam enarrata hoc etiam habuerit, vt inter coquendum in magnam molem attollatur, illud certe ad parandam ptissanam merito assumetur: siquidem recta ratione, vt par est, decreuerit aliquis illam cõficere. Iam igitur, quæ optima sit aqua, & quomodo probetur, quod etiam optimum sit hordeum, & quibus indicijs cognoscatur, per capita recensuimus.

C

D

Ratio ptissanæ conficiendæ. CAP. 4.

A. lib. 4. f. 1. t. 2. c. 9. fol. 420. e

Reliquum modo est, vt tertio loco coctionem exponamus. Hunc enim in modum quidam hanc parant. Primum " in mortario cum hordeum in minutas partes confregerint, illud q; celeriter elixarint, hi quidem sapam, alij aũt amylum, non nulli etiam cyminum, & mel inijciunt: sed talis praua est omnino confectio. Optima vero, probe q; apparata, huiuscemodi certe fuerit. Hordeum adhuc crudum oportet primum in aqua macerare; deinde manibus ipsum conterere, donec tenuis eius membrana excutiatur, postea validius rursum manibus confricare, quousq; totum id, quod paleaceum est, auferatur: nisi quis ptissanam ipsam voluerit magis abstergentem efficere, tunc enim melius est hordeum cum ipsa membrana coquere. Porrò ipsa coctio hunc in modum fieri debet, vt primum quidem multum ebulliat, postea vero molli igni, quousq; in cremorem vertatur.

Cautio

Coctio

De Ptissanæ Viribus. CAP. 5.

A. ibidem.

Hac "enim ratione ptissana decocta totum id, quod inerat, flatulentum amittit: omnia vero, quæ illi adscribit Hippocrates, bona adipiscitur. ‖ Illius enim viscidum (inquit) leue, & cõ-

de Vict. rat. in mor. acu. cõ. 1. t. 18. 7ª. 110. h.

Dotes ptissanæ

tinuum, & blandum, & lubricum, & humidum moderate: sitimq; arcet, et ad abluendum siquid E opus est, idoneum: neq; adstrictionem habet, neq; vllam, dum in vẽtriculo coquitur, perturbationem facit: deniq; non exturgescit: si quidem in coctione intumuit, quantũ plurimũ intumescere poterat. Quod igitur ptissana nihil habeat glutinosi, aut emplastici, queadmodum reliqua ferè oĩa viscida, manifestum est. Neq; n. corporis tantũmodo sordem abstergit, verum etiam pituitosum humorẽ in vẽtriculo existentem exhibita quadãtenus expurgat. Plurima vero decoctio, eorũ q; quæ miscentur, exacta vnio, apparentẽ hunc lentorem efficiunt, qui certe nullã habet asperitatẽ, sed vndequaq; leuis est, æqualis, permanens, atq; continuus. Cum. n. nullius aut adstrictionis, aut acrimoniæ particeps sit, ex quibus ortũ habet asperitas, læuis necessario non ad tactũ modo, verum etiam viribus existet. Quippe viscida alia, vt oleũ, mel, reliquaq; huiusmodi, tangenti tibi leuia quidem æqualiaq; apparent, cum nihil in se ipsis habeant inæqualitatis, s. vt vna pars tenuis, altera crassior, diuulsa, aut distracta sit: proptereaq; tactui leuorem suum ostẽdunt: in actionibus aũt suis, ac facultatibus, quorundam aliorum respectu nequaq̃. Non. n. equaliter, atq; continue madefaciunt oẽs partes corporis, cui admouentur, sed in hoc dissident à se inuicẽ viscidorum oĩum partes, ptissana excepta: hec enim ad tactũ leuis existẽs, & continua, atq; indiuulsa, similem etiã habet facultatem. Quin illa quidẽ gustui nullam præ se ferunt voluptatem: at hec preter alias F suï dotes, gustum suauitate, ac iucunditate delectat: idq; potissimum ægrotãtibus præstat. Porrò, licet panis, virtute reliquis cibarijs antecellat, tñ multam ipse ẽt habet insuauitatem, ꝙ, quamuis in aqua sit maceratus, dentibus nihilo minus à nobis sit conficiendus. Vt rursum hac in re ptissana reliquis superior existat, ꝙ nullam, dum manditur, parit insuauitatem. Habet quin etiam lubricitatem, eius præcipue cremor, sed quæ in transitu non adhereat mẽbris: id quod reliquis ferè omnibus viscidis solet contingere, vna ptissana excepta: ipsa enim in partes thoraci adiacentes facile descendit ob eius vim detersoriam. Deiectioni præterea valde est idonea, quemadmodũ etiam facilem habet distributionem, in hisq; potissimum, quibus in hepatis conuexa cibi haud facile submittuntur. Est etiam moderate flaccida, i. humida, ac sitim sedans: humiditatem quoq; nanciscitur ab aqua, licet refractam ob hordei naturam mediocriter exiccantem: quod enim ex contrarijs facultatibus constat, aliã quandã aduentitiam naturã acquirens, ipsa fugit extrema. Sitim aũt ideo abigit, quod humida existit: magis etiam, q̃ aqua, sitim arcet, quamuis ab ea vincatur humiditate, qm̃ velocius distribuitur, quodq; humorẽ habet ob visciditatem magis permanentẽ, & quia pollet etiã frigiditate: quarũ certe qualitatũ nomine ardentibus febribus est accõmodatissima: nimirum ꝙ in omnibus, his opponatur, nõ modo refrigerans, & humectãs, verum etiam putridos humores abstergens, corporiq; non paruũ afferens alimentum, humores vero iam semiputres cõcoquens, & in bonum succum trãsmutans. Hæc igitur oĩa commoda secum fert ptissana, cum interim nullam habeat aut adstrictionẽ, aut stomachi subuersionẽ: † nam quãtum ventriculo roborãdo confert adstrictio, tñ addit humorũ crassefactioni: is vero humor, qui crassescere nõ potest, stomachum subuertendo conturbat: quorum oĩum incommodorum expers est ptissana, quod oẽm effugiat excessum, qui saltẽ aliqua dignus sit animaduersione. Sed neq; tumultu aliquo, aut perturbatione ventriculum percellit, quod acrimonię, aut flatuosi halitus minimũ in se cõtineat: qm̃ inter coquendum amittitur. Hęc itaq; omnia sunt commoda, quæ ptissana, dum probe decoquitur, acquirit: ea cũ nuper à nobis sint enarrata, rursum summatim non grauabimur recensere. Nẽpe hunc in modum parata ptissana læues habebit quaslibet sui particulas, æquales, cõtinuas, ac sibi coniunctas, vt nullius aut tenuitatis, aut crassitudinis ratione partes inter se dissideat: quin omni prorsus carebunt inæqualitate: ⁊ idque non ipsius solum tactus iudicio illi inest: verum etiam viribus, & actione, oĩno se talem esse declarat. Gustui quoq; nec minus erit iucunda, nullam scilicet habens insuauitatem, et humida, sitimq; ob illi inexistẽtem lentorem extinguens. Quoniam vero læuis est, & humida, atque suauis, non modo adstrictione, sed alia quacunq; potentiori caret H qualitate. Habet præterea ab optima coctione, vnde † sitim sedare possit. Cum igitur talis existat, merito acutis febribus conuenire illam existimamus: non tantum quod illis in omnibus aduersetur, verum etiam quod facillimæ sit concoctionis, suasque omnes qualitates habeat imbecillimas, & in vniuersum corpus promptissime digeratur, & putrefactos humores ob detersoriam qualitatem expurget, eos vero concoquat, qui semiputres iam euaserunt.

Margin notes:

* κολλῶδες.

† Quæ duabus his notis sunt intercepta, oĩa ex antiqſsimo græco exẽplari à nobis resti tuta sunt.

† Ex pxime pcedẽti textu apparet in græco legẽdũ esse, nõ ἄδιψον, sed ἄφυσον: vt sensus sit ptissanã ex optima coctione omnem inflationẽ deposuisse.

Quando, & qua mensura ptissana vtendum. CAP. 6.

Cæterum in morbis non temere est exhibenda: nam multis opus est distinctionibus ante, q̃ porrigatur. Neq; enim illis est administranda, qui cum periculo laborant: aut sanguinis missione, purgationeue indigent, aut aliquo clysteri: minus etiam his, qui ventriculum habent excrementosis humoribus refertum, aut à magno aliquo dolore vexantur, atque omnium minime his, qui aut medicis fomentis, aut venæ sectione, aut purgationibus egent. Sed neq; siccissimis illam morbis conuenit exhibere: præter hæc etiam opportunum exhibitionis tempus, eiusq; mensuram, † & ægrotantis consuetudinem considerare oportet: adde etiam, illiusne cremorem solum, an ptissanam integram, vel potius vtraque, an etiam neutra propinare conueniat. Ea igitur sorbitioni hora fuerit opportuna, (iam enim sine distinctione illam administrare vetauimus) cum

Margin note:

† Quę iterũ his notis clauduntur, ex eodẽ veteri græco cod. à nobis hucsũt desumpta.

A cum vniuersum corpus æqualiter dispositum fuerit, vt nullius aut caloris, aut frigoris ratione inter se corporis partes dissentiant: quæ certe occasio tunc presto nobis aderit, cum iam morbum videbimus inclinare, in reliquis vero morbi temporibus nequaquam: post illa enim, quicquid habet corpus in se caloris, in omnes equaliter sui partes diffundit. Sed neque multa adsit plenitudo, aut humorum crassitudo: periculosum enim, vel Hippocrate teste, subito confertim'que repleri. Præstat igitur paulatim aliquid cibo adijcere: qui certe iuxta ægrotantis consuetudinem nobis semper est metiendus. Si quidem cibum assumere semel tantum assueuerat, tu quoq; potionem illi semel tantum offerendam curabis: verum, si bis in die antea vescebatur, bis itidem cibum tu et propinabis. Porrò augmentum sorbitionis huius, & additionem in siccioribus quidem morbis fieri nequaquam oportet: validioribus enim tales morbi potionibus egere videntur, quàm ptissana existat, quo magis possint humectari. Sicci autem morbi sunt pleuritis, & peripneumonia, omnes'q; alij, qui in pectore consistunt, morbi: cum scilicet nulla adhuc ab eis sputa proueniunt. Illi quin etiam morbi, qui iecur, ventriculum, & intestina occupant, sicci dicuntur, quãdo nihil excernitur: aut, si quid exit, id durum est, non quantum par est, aut alicuius etiam momenti. Cæterum siccitates, quæ in arterijs, ac venis oriuntur, ex lingua, & extima cute deprehenduntur: quemadmodum

B capitis affectus, cum per palatum, aut nares nihil expurgatur. Qua etiam ratione inflãmationes, & vlcera, sicca esse pronunciamus, à quibus nihil per saniem exire animaduertimus.

Quippe talibus morbis ptissanam parare opus non fuerit, quòd illos satis nequaquam possit humectare: vt quæ non admodum humectet ea, quæ magna, ac validiori egent virtute humectante, nec non repletionis noxam corporibus prebeat. Quòd si corpus humidius fuerit, aliquid'q; iam è pulmone expuatur, tunc eius potionem augere semper, atq; addere oportet: humectans enim, simul & incidens eos, qui in corpore, humores, & in membris per nutritionem robur efficiens, ab ea, quæ animalis corpus infestat, cacochymia cito liberum reddit. Cum enim duo hec in vnum conuenerint, praua omnia excrementa facile expurgantur. Atqui præter hanc aliorum nullum est ex his, quæ siue vt medicamenta, siue vt alimenta offeruntur, quod vtraque hæc possideat: sed aut parum incidens, abunde humectabit, & nutriet, quemadmodum panis, & alica, & oua, & pisces: aut incidendi vires habens, humectare ac nutrire non admodum poterit, vt oxymel, & si quid huiusmodi alterum est: quæ tamen omnia bona vni adsunt ptissanæ, ita nihilo minus, vt nullam vtilitatem sit allatura, si absque conuenienti determinatione administretur, cum aliquando exhibita mortis potius esse possit occasio. Quum enim laboranti opus fuerit clysteri ad

C expurganda excrementa, aut venæ sectione ob sanguinis abundantiam, aut etiam doloris vehementiam, dolore scilicet plenitudinis causam minime tolerante, porrecta tunc ptissana mortis causa effecta est, plenitudinem duplo maiorem forte tum reddens. Propterea, quum febris infestat, illam propinare minime expediet, siue cum dolore, siue etiam citra dolorem ea existat, aut si paulo post cibum febrire homo inceperit, necdum ille deiectus fuerit. Porrò eædem hæ distinctiones non solum in cremore, verum in ipsa etiam ptissana sunt adhibendæ, in his scilicet, quibus vtilis illa futura est: quam tamen non statim illis ministrare conueniet, sed primum quidem cremorem solum, aut saltem cremoris portionem maiorem, ptissanæ autem minorem: deinde equales vtriusque partes: tandem etiam solam ipsam ptissanam. Illud enim omnino sciendum est, ad corporis tum robur, tum nutritionem ptissanam ipsam valere quàm plurimum: ad facilem vero confectionem, concoctionem, ac in corpus digestionem, cremorem esse magis accommodatum.

De ptissana igitur summatim à nobis hæc dicta sint, vt cum temperatum illius vsum, tum in ea exhibenda necessarias distinctiones perspectas habere possis.

D

Secunda Classis. gg ij Galeni

2 Aph. 51. Ext. ord. 19. c

GALENI DE PARVAE PILAE EXERCITIO

Valeriano Centannio Vicentino interprete.

ARGVMENTVM LIBRI

Paruæ Pilæ exercitationem cæterarum omnium saluberrimam ac præstantißimam esse.

Optimam esse exercitationem corporis, quæ animi oblectationem coniunctam habet. CAP. I.

Vàm quidem ad bonam valetudinem conferãt exercitia, ô Epigenes, quam'que ipsa opus sit cibaria antecedere, ab antiquis præstãtissimis, tum philosophis, tum medicis sufficienter traditum est: quàm vero illa, quæ ex parua pila habetur, exercitatio alias omnes excellat, hoc nondum satis priorum quispiam explicauit. Æquum igitur est, vt, quod hac in re sentimus, id nos in medium afferamus: tu autẽ dictorum eris iudex, quippe qui omnium optime eius artem exercueris: at vero ijs G sanè vtilia dicta esse videbuntur, quibus vel tu cõmentariorum hunc fueris impertitus. Ea nanq; (vt arbitror) omnium conducẽtissima est exercitatio, quæ non modo corpus fatigare, verum etiã animam oblectare possit: & profectò, qui leporum, ceruorum, aprorum, cæterorũ'q; id genus insectationem, nec non aliam quamlibet venationis formam adinuenerunt, voluptate, oblectamento, & cupiditate laudis, horum laborem temperantes, illi sapientes, & humanę naturæ peritissimi extitere: tm̃ enim in ipsa potest motio animæ, vt & multi præ sola lætitia morbos euaserint, multi etiam præ mœrore ægrotauerint. Neq; vlla est tam vehemens corporis passio, vt affectiones animæ vincat: non igitur paruipendere oportet huius motiones, quales'nam sint: immo vero longe magis, q̃ corporis motus obseruare, tum alijs de causis, tum q corpore dignior sit anima. Hoc igitur omnium, quæ cum voluptate coniunctæ sunt, exercitationum commune: alia vero earum sunt propria, quas nobis ex parua pila comparamus: quæ nos nunc exponemus. A.li.3.f.11.t.2. c.10.fol.281.c

Pilæ exercitationem apparatus facilitate, ac motuum varietate cæteris omnibus præstare. CAP. 2. H

PRincipio quidem adest facilitas: si igitur consideraueris, quanto egeant apparatu, & ocio, tum cætera omnia venandi exercitia, tum quæ lepores, ceruos, apros, atque id genus alia, canibus insectando fiunt, tibi manifeste constabit neq; ciuilibus addictos negocijs, neq; artifices ipsos ad huiuscemodi exercitia accedere posse. Multa enim hæc, atque admodum liberum hominem exposcunt: hoc autem solum adeo familiare est, vt ne quidem infimus eius indigeat apparatu: non enim retibus, non armis, non æquis, non venatorijs canibus, sed pila sola, & quidem parua opus est. Adeo vero actionum aliarum rationem habet, vt earum nullam sua causa nos deserere cogat: quid vero vnquam commodius esse possit, quàm quod & humanam fortunam omnem, atque actionem admittat? Vti nanque venandi exercitijs nobis non adest facilitas: diuitias enim instrumentorum apparatum suppeditantes, ocium'q; liberum opportunitatem attendens exigunt: paruæ autem pilæ exercitationis instrumentorum apparatus vel infimis (vt dictum est) facilis existit: atq; vtendi occasio vel plurimum negocijs addictos expectat. Commodum igitur, quod in huiuscemodi exercitationis facilitate consistit, tale est. Eam vero aliarum omnium q̃ integerrimam esse, hinc potissimum cognoueris, si quidem ipsarum vniuscuiusque vim, & naturam intueberis: alias enim singulas inuenies, vel vehementes, vel mites, vel corporis inferiora magis,

A magis, vel superiora, vel præter cæteras partem aliquam, vt lumbos, caput, manus, aut thoracem mouentes. Quæ autem omnes corporis partes æqualiter moueat, possit'q; & in summam vehementiam tolli, & in minimam motionem deprimi, aliarum nullam inuenies, illa excepta, quæ ex parua pila habetur exercitatio. Hęc inquam concitatissima vicissim, et tardissima, & ad placitum, vt'que corpus tolerare visum fuerit, vehementissima, & remississima fieri consueuit: sic vero & simul omnes corporis partes, cum hoc præstare visum sit, & quasdam præter cæteras, cum hoc iti dem videatur, mouere licet. Cum enim inuicem congredientes, se'que, ne constitutus in medio pilam excipiat, mutuo vetantes laborauerint, maximum id, vehementissimum'que est, multis vtpote colli obuersionibus, multis'que palæstricis complexibus commistum, adeo, vt & caput, & ceruix, colli obuersionibus: latera vero, thorax'que, & venter, faciei elationibus, ac depressionibus, expulsionibus'que, ac obnixibus, alijs'que palæstricis prehensionibus fatigentur. † Eodem autem exercitationis genere, lumbi'que vehementer, ac incessus fundamenta crura tenduntur: progressus vero, & in obliquum saltitatio non paruum est crurum exercitium.

† Antiqua versio vr̃ nō parū ab eo variare, qđ nunc habet' in gręca lectione, ita. n. hēt. Huic aũt & coxa tendit' fortiter & crura firmant' in huiuscemodi labore. Vbi apparet loco eius, qđ nūc habet' in græco ὀσφυς, i. lūbus, antiquū interprete habuisse ἰσχίον, i. coxa.

Pilæ ludum omnes corporis partes exercere, imperatoriæ'que arti maxime aßimilari. CAP. 3.

B IMmo re vera id solum est, quod omnes eorum particulas summa cum iustitia moueat: dum enim procedimus, aut recedimus, aut nos in obliquum transferimus, alij, atq; alij nerui, ac musculi plus fatigantur. Quicũq; etiam vno motionis genere crura mouet, quemadmodum qui sine ratione cursitant, sic quoq; non secus, quàm qui crebro se se in obliquum transferunt, partes inæqualiter exercet: verum quemadmodum cruribus, sic & brachijs, exercitatio hæc summa cũ iustitia proprium partitur opus: siquidem in omni figura pilam excipere consueuerunt. Hic enim necesse est figurarum varietatem alios atq; alios musculos vehemẽtius tendere, adeo, vt omnes vicissim laborantes, intermissionem his habeant æqualem, qui, dum alij operantur, quiescunt: atq; ita vicissim omnes operantes, et quiescentes, neq; segnes omnino relinquantur, neq; soli laborantes lassitudine corripiantur. Quòd autem & oculos exercere oporteat, hinc videre licet, si animaduertimus, ꝙ, nisi quis, quò vergat pila, diligenter præuiderit, quo minus eam attingat, ipsum aberrare necesse est. In hoc autem & consilium æquale solicitudini paret, opus est tum illam ne humi incassum deijciat, tum vt versantem in medio eandem assequi prohibeat, vel ipse transmissam rursus excipiat. Atqui solicitudo corpus sola quidem extenuat, cuipiam vero exercitio, ac laudis desi
C derio commissa, vtpote in lętitiam desinens, ad bonam corporis valetudinem, atq; animi prudentiam plurimum confert. Illud autem exercitium non modicum pręstiterit vsum, quod ambo, corpus videlicet, atq; animum, pro sua vtriusq; virtute iuuare possit. Quòd autem maximis ambo exercitijs afficere possit, ad quæ militum imperatores potissimum accedere ciuitatis reginæ leges iubent, videre non est difficile. Hostem etenim opportune inuadere, atq; inuadendo latere, † nauiter'q; prouinciam suscipere, aduersariorum'que res, vel vi, vel extemporario aggressu sibi suas facere, ac parta tueri optimi est imperatoris: atq;, vt simpliciter dicam, exercitus imperator, & custos & fur egregius esse debet: artis enim illius vniuersæ hæc est summa. Nunquid igitur aliud quodpiam exercitium æque idoneum sit, hominem vt instituat aut parta defendere, † aut præcipitantia restituere, aut propositum aduersarij præuidere? mirum profectò, si quis dixerit aliud quodpiã inueniri. Multa nanq; ipsorum contrarium efficiunt: ignauos siquidem, & somnolentos, ac sensu hebetes reddunt: etenim, quicunq; in palestra laborant, ad crassitudinem potius, ꝙ̃ ad virtutis studium excitantur: multi siquidem crassitiem adeo contraxerunt, vt vix respirare possint. Huiusmodi sanè homines nec militiæ, nec regijs negocijs, aut ciuilibus vtiliter præfici possent: suibus potius, quàm illis, rem quamlibet mandare quis possit. Forsitan autem existimaue
D ris me cursum, & quæcunque corpus extenuant, exercitia probare: verum hoc secus habet: ego enim, quod immodicum est, vbiq; damno, artem'que omnem modice tractandam censeo: quòd siquid mensura caruerit, pulchrum illud haudquaquam fatebor. Cursus igitur minime laudauerim: quippe qui corporis habitum extenuent, hominem'que ad fortitudinem nullatenus assuefaciant: non enim celeriter fugientibus victoria debetur, † sed ijs, qui comminus valeant obdurare: neq;, quòd celerrime currerent, Lacedæmonij plurimum potuerunt, sed quòd hostes persistendo trucidarent. Quòd si cursus, quàm bonæ prosit valetudini, quæsieris: quatenus corporis partes inæqualiter exercet, eatenus salubris non est censendus. Necesse est enim in hoc alia quidem nimis fatigari, alia vero penitus torpere, quorum neutrum conducit: immo vero ambo morborum gignunt semina, vires'que imbecillas reddunt.

† Græca lectio habet καὶ ὀξυλαβῆσθαι τῶν πρᾶξιν, q̃ ita meliꝰ verti posse vr̃. Et datam occasionẽ momẽto arripere.

† Græca verba q̃ sunt ἢ ἀνασώζειν τὸ μεθιστάμενον, clarius reddunt' si dicamus. Erepta recuperare.

†Galeni verba, q̃ græce ita se habent, ἀλλὰ τῶν συστάδην κρατεῖν δυναμένων, melius ita verti possẽt. Sed his, q̃ stando fortiter pugnant.

Pilæ ludum temperatam reddere naturam, ac de varia ludendi ratione. CAP. 4.

EXercitium igitur id potissimum commendauerim, quod bonam corporis valetudinem, ac partium concinnitatem, vna'que animi virtutem præstare possit: quale illud est, quod in parua pila cõsistit. Animum etenim vndiq; iuuare potest, omnes'q; corporis partes pari modo ma-

xime exercet: id quod & ad bonam valetudinem plurimum confert, & corporei habitus cōmensurationem efficit: vtpote quod crassitiem nullam immodicam, aut gracilitatem afferat, quin potius actionibus robore, aut celeritate indigentibus sufficiens sit, atq; idoneum. Quantum igitur ad vehementiam attinet, nullo omnium est inferius. Mollíciem autem deinceps videamus: hac enim aliquando indigemus aut propter ætatem, quę maximos labores, vel iunior non dum ferre, vel antiquior iam facta non etiam sustinere valeat: aut q lassitudini consulere velimus: aut quòd à morbo cōualescamus: in ea quoq; (vt mihi quidem videtur) reliqua cuncta excellit: nullum est enim adeo lene, modo leniter ipsum tractaueris. Oportet autem ipso medium te locum obtinentem, nulla q; ex parte ab eo, quod modicum sit, declinantem, nunc quidem sensim procedendo, nunc vero loco stando, ac deniq; membra non admodum agitando vti: mollibus postea ex oleo frictionibus, calidis q; balneis vteris. Hoc equidem omnium est remissíssimum, adeo, vt & quiete indigentibus vtilissimum, atq; ad imbecillas vires reuocandas valentissimum, seni q;, ac puero sit conducentissimum. Quæ vero hoc quidem laboriosius, mitius vero, quàm quod vehementissimum sit, in paruæ pilæ exercitio fieri solent, ea quoq; cognoscat, opus est, quicunque ipsa recte semper tractare voluerit. Etenim, siquando ob necessaria negocia, quibus persæpe detinemur, aut supernas partes omnes, aut infernas, aut manus duntaxat, aut pedes immodice fatigaueris, tibi licet exercitatione huiuscemodi partim quidem sistere, quæ prius laborarunt, partim vero, quæ antea penitus torpuerunt, ad parem illis motionem ducere. Si quis enim è multo interuallo crurum opus, aut nihil, aut omnino parum admittens, magno cum conatu proijciat, inferna quidem sistit, superna vero vehementius mouet. Quòd si plerunq;, ac celeriter cursitans, è multo interuallo perraro pilam proiecerit, inferna magis fatigabit: festinatio insuper, ac celeritas in ea reperta absque graui conatu, anhelitum magis exercet: † alterum vero, receptio videlicet, ac trāsmissio, exceptio'que absque celeritate, corpus magis intendit, ac roborat: at, si vehemens conatus, vna'que festinatio fuerit, hoc & corpus, & anhelitum magnopere fatigabit, erit' q; omnium exercitiorum vehementissimum. Quousque autem pro singulo quoq; vsu intēdenda, aut remittenda sit exercitatio, scribere quidem impossibile: neque enim fieri potest, vt vniuscuiusq; quantitas explicetur, in opere tamen ipso adinuenire, atq; ostendere possumus: in qua sanè vis tota maxime consistit: nihil enim prodest qualitas, vbi quantitate labefactetur: hoc igitur sit curæ pædotribæ, qui exercitationi sit præfuturus.

† Al. ex ant. græcis. fortitudo aūt in receptione ac transmissione exceptione q; absq; celeritate.

Pilæ ludum periculo maxime vacare. *CAP. 5.*

RElíquum autem sermonis nostri absoluatur. Animo est enim præter bona, quæ mihi dicta sunt, huic exercitio non nihil etiam addere, neq; vllo pacto, quòd citra pericula sit, quibus aliorum plurima sunt obnoxia, missum facere. Cursus enim celeres rupto vase præcipuo multos iamdudum perdidere: itidem & voces magnæ pariter, ac vehementes, vno tempore affatim emissæ maxima detrimenta non paucis attulere: violenti quin etiam equitatus circa renes, sępe quoq; circa thoracem aliquid fregere: non nunquam etiam seminarijs meatibus noxam intulere: taceo equorum delicta: quibus sæpe à sella delapsi equites ilico sunt pernecati: eodem pacto & saltus, & discus, & quæ per flexiones fiunt, exercitia se se habent. Quid autem de ijs dicendum, qui in palæstra versantur? quàm omni ex parte, non minus quam Liti illi apud Homerum, læsi sint. Quemadmodum enim ille inquit poeta, claudas, rugosas, atq; oculos distortas esse, sic eos, qui in palæstra versantur, vel claudos, vel distortos, vel fractos, vel omnino mutilos videris. Cum igitur præter bona, quæ dixi, id quoque accedat paruæ pilæ exercitio, vt scilicet neque periculo sit obnoxium, aliorum omnium ad vsum optime patebit.

ἴδια πάθη ψυχῆς

Tomo. I.

GALENI LIBELLVS DE DIGNOSCENDIS CVRANDISQVE ANIMI MORBIS,

{QVAS PERTVRBATIONES LATINI APPELLANT}

Benardino Donato Veronensi interprete.

Nunc diligenter recognitus.

ARGVMENTVM LIBRI

Quo quis pacto sua ipsius & aliorum vitia cognoscat, & emendet.

Quæ sunt peccata, qui que de ipsis corrigendis scripserint. CAP. I.

C Ostquam etiam in cõmentarium redacta tibi habere vis ea, quę olim ti bi respondi, cum interrogasses nos de libello, quem Antonius Epicu reus scripsit de subsidio aduersus proprios affectus, hinc iã hoc ipsum agam, hinc q; initiũ sumam. Optimum quidẽ factu fuisset, si ipse An tonius aperte explicasset, quid tãdem subsidij nomine vellet significa ri: vt vero ex ijs coniecturam facere licet, quæ in ipso libro memorat, videtur mihi eo verbo aut obseruationem, aut dijudicationem intelligere, aut etiam correctionem. Siquidẽ ille, vt nosti, pleraq; eorum, quę dixit, ita obscure elocutus est, vt conijcere longe facilius sit, quid dicat, q̃ planè percipere: modo enim nos hortari videbit, vt cogitemus nos quoq; ipsos similiter ac cæteros peccare: modo autem, quo pacto singula, quæ ab vnoquoq; peccentur, vnusquisque dijudicet ac dignoscat: modo qua ratione quis se ipsum à peccatis abducat. Quod quidem mihi eiusmodi orationis vniuersæ caput esse videtur: cętera enim oĩa inutilia planè ac superuacanea sint, nisi ad hoc ipsum referãtur: oportet autem in ijs maxime infortunijs, quę propter peccata eueniunt, se ipsum corrigere. Nam illius interdum quasi de solis affectibus oratio est: plerũq; tanquam de peccatis: non nunq̃ de vtrisq; tibi disputare videbitur. Ego vero hoc ipsum primum, vt nosti, iampridem distinxi, cum peccata quidem ex falsa opinione cõmitti affirmaui: affectum vero seu perturbationem ex quadam expertę rationis vi fieri, quæ ipsi rationi mi-

D nime obtemperans sit: cõmuni autem vocabulo (quod quidem ad significatum ampliorem pertineat, qui genus ipsum magis attingit) vtraq; peccata appellari. Dico autem illũ peccare, & qui, exempli gratia, aut immodestius, aut animo concitatiore aliquid agat, aut calumniæ credat. Scripsere igitur & alij ex philosophis pleriq;, & Chrysippus præterea, quæ ad remedia pertinerẽt animi perturbationum: tractauit etiam Aristoteles eandem materiam, & eiusdem philosophi sectatores: ante hos vero etiam Plato. Et satius forsitan fuisset ita ab illis viris hæc discere, quemadmodum ipse quoq; didici: verũtamen hoc priore libro capita tibi omnia, quoniam ita iubes, breuiter exponam, eo planè ordine, quo me respondentem audiuisti, cum de Antonij libello interrogasti.

Peccare nos plurimum, tametsi nos errare non putemus. CAP. 2.

QVod igitur peccare nos probabile sit, tametsi nihil prorsus ipsi nosmet aberrare existimemus, ex ijs, quæ dicam, argumentari facile fuerit. Cernimus cunctos homines existimare se ipsos aut esse omnino sine omni peccato, aut in paucis exiguis que rebus rectam rationem offendere: hoc que ipsum illis maxime accidere solere, quos alij plurimum peccare arbitrantur: quam sanè rem ego, si quam aliam præterea, plurimis notam habeo experimentis. Ergo, quicunque alijs permiserunt, vt de se ipsis ferrent sententiam ac iudicarent, quales nam sint, hos in paucissimis aberrare solitos animaduerti: at, quicunq; se ipsos esse optimos existima-

runt, nec alijs iudicium sui ipsorum facere permiserunt, hos contra, & in maximis rebus, & in plu- E
rimis offendentes inspexi. Quocirca, quod ipse quondam adhuc puer temere laudari putabã, (id
aũt erat Pythium illud, quo iubetur vnusquisq; se ipsum cognoscere) propterea ꝙ magnum non
esset præceptum, hoc postea deprehendi merito admodum cõmendari solere. Nam is solus, qui sa-
pientissimus est, perfecte se ipsum cognoscit: reliquorum autem oĩum, perfecte quidem nullus:
alius autem alio & magis, & minus. Quod enim in vita vniuersa, & in artibus oĩbus videmus, vt
magnas quidem, atq; insignes rerum eminentias, differentias'que quiuis vnus è multis facile pos-
sit discernere, exiguas autem, ac tenues ij dũtaxat, qui & prudentes sint, & ipsarum artium periti,
idem in peccatis quoq; atq; affectibus vsu solet venire. Si quis enim, exempli gratia, minima de
causa vehementer iratus mordeat, ac vexet seruos domesticos, tum is tibi planè videbit̃ malo quo-
dam affectu teneri: itẽ, si quis ebrius inter scorta, & lasciuos cœtus diuersetur. At mediocriter ani-
mo commoueri ob magnam amissam pecuniam, aut ob repulsam, atq; ignominiam, quamuis in
genere affectuum contineatur, non tamen ęque, vt illud superius, perspicuum est: sicut ne placen-
tam quidem exedere auidius. Verum tamen hæc quoq; emendationis indigere, ei, qui animum
suum exercuerit, & à cunctis affectibus vindicauerit, haud dubium est, quamuis eadem euitare,
propterea, ꝙ parua sunt, magis arduum sit. Quisquis igitur volet se & honestum, & probum fie- F
ri, is necesse esse cogitabit multa à se peccata sua ignorari, quæ vt cuncta deprehẽdat, cum possim
ego dicere, quo pacto ipse deprehenderim, non dum tamen id dico, propterea; ꝙ fieri potest, vt
hic libellus etiam in aliorum manus aliquando perueniat: quos ipsos quoq; exerceri volo, quoad
rationem inueniant, quã peccata sua agnoscant: quemadmodum olim, cum eadem de re loquere-
mur, te itidem mihi dicere postulaui, & quam diu illa ipsa tibi videri significasti, conticui. Quare
etiam nunc eodem modo agam: & exhortabor eum, qui hoc scriptum nostrũ legerit, vt, quod ipsi
permissum, sit ac relictum, id quærat: quomodo videlicet vnusquisq; possit se ipsum peccantem
agnoscere. Duplicem enim, vt Æsopus aiebat, manticam è collo suspensam gerimus, alteram qui-
dem ante pectus alienorum, alteram verò à tergo nostrorũ. Ex quo fit, vt aliena spectemus sem-
per, propria autem nunquam intueri possimus. Quam quidem narrationem cũ omnes probent,
vt veram, Plato etiam causam, cur id fiat, nobis exponit: Quidquid enim amat, inquit, cæcum est »
erga eam rẽ, quam amat. Itaq; si nostrum quiuis se ipsum maxime omnium diligit, vnusquisq; »
nostrum ad se ipsum maxime cęcus sit, necesse est. Quomodo igitur propria mala inspiciet? aut
quomodo se peccantem intelliget? Multo enim magis etiam nunc, q̃ res ipsa fert, tam Æsopi apo-
logus, q̃ Platonis ratio videtur nobis nostrorum peccatorum inuentionem desperabilem consti- G
tuere: siquidem neque quis facere potest, quin se ipsum amet, & quod amat, erga eam rem, quam
amat, cæcum sit, necesse est. Nec vero ipse postulassem, vt, qui hunc librum legere instituerit, cu-
ret per se, vt sibi viam inueniat, qua peccatorum suorum cognitionem accipiat, nisi res ipsa diffici-
lis admodum foret, quamuis quis vel q̃plurimum eam rẽ apud se ipsum tractauerit. Proinde ego
hic meam enuncio sententiam, vt, si quam aliam quisq; preterea rationem per se ipsum inuenerit,
mea quoq; sibi assumpta liberalius adiuuetur, quippe qui duas salutis vias pro vna sit nactus: sin
minus, at hac nostra saltẽ vti possit, donec aliam meliorem offenderit. Sed iam videtur esse tem-
pus, vt quæ nam hæc sit mea, in medium proferam, hinc sumpto initio.

Qui vir sit aptus nostra nos peccata perdocere: quando, & quo modo, calumnijs respondendum, & præclara Zenonis sententia. CAP. 3.

QVoniam peccata ob falsam opinionem cõmitti solẽt, affectus aũt seu perturbationes ob ex-
pertem rationis appetitum, placuit mihi prius ipsum liberare ab affectibus. Par enim est
nos ab his detẽtos falsa opinari. Sunt aũt animi vel affectus, vel perturbationes, quæ oẽs
nouimus, impetus, ira, timor, mœror, inuidia, vehemẽs cupiditas: mea vero sentẽtia etiam nimio
alicuius rei, qualiscunq; ea sit, vel amore vel odio occupari, in genere affectuum est habendũ. Pro- H
be .n. dictum esse videtur, mẽsuram esse optimam: tanq̃ nihil bene, egregie'ue fieri possit sine mẽ-
sura. Quo modo igit̃ quis ista vnq̃ eijciet, nisi prius ea se habere cognouerit? At vero, vt quis co-
gnoscat, fieri non potest, quemadmodum iam dictum est, quãdoquidem nos ipsos amamus vehe-
menter. Cæterum, & si ratio hæc tibi non permittit, vt de te ipso iudices, at saltem, vt de alio, quẽ
neq; ames, neq; oderis, iudicium feras, tibi nõ adimit potestatem. Cum igitur audieris in vrbe quẽ-
piam ex ijs, quos tibi neq; amore vllo, neq; odio prosequẽdos intelligis, laudari à multis, ꝙ nullis
hominibus aduletur, tum tu, vbi ad illum propius accesseris, ꝙ de illo possis ferre iudicium, num
sit talis, qualis esse perhibetur, huiusmodi periculum fac. Primum, si videas ab homine et diuitum
& apprime potentum, aut etiam principum, ac tyrannorũ ædes frequentari, pro comperto habe
te frustra audiuisse hominem omnia vera dicere solere (obsequia quippe istiusmodi mendaciũ se-
qui consueuit:) deinde siue id genus hominum salutantem, siue illis se ipsum comitem exhiben-
tem, conuiuijs'ue illorum, ac cœnis inferentem conspicias. Quisquis enim huiusce generis vitam
sibi ipsi sequendam proposuit, non solum non verax esse consueuit, sed etiam omnem malitiam
habere necessario: quippe qui aut pecuniarum, aut principatus, aut gloriæ, aut honorum sit cupi-
dus, & vel aliquibus horum seorsum, vel omnibus simul insidietur. Quẽ vero neq; salutare, neq;

A comitari id genus hominum, neq; cum valde potentibus ac diuitibus cœnitare, sed frugi ac temperato victu vti solitum compereris, speraueris'q; veridicum, conare hunc quoq; profundius altius'q; cognoscere, vt scias, cuiusmodi tandem sit vita. Talem porrò cognitionem singulorum ex longiore cũ singulis consuetudine comparare solemus. Quòd si talem offenderis, qualẽ sperasti, seuoca aliquãdo hominem, & cum solo sermonem confer, roga'que, vt, si quem tibi ex illis animi affectibus turbulentis inhærere notauerit, eum continuo indicare ne grauetur, te'q; illi maximam habiturum gratiam pollicere, existimaturum'q; te ab ipso magis seruatum, quã si corpore ęgrotantem sanasset. Quòd si ille recipiat se facturum, cum primum te aliquo tali vitio laborantẽ inspexerit, deinde longo dierum interuallo interiecto nihil dixerit, interim videlicet tecum assidue versans, accusa hominem, roga'q; iterum aliquãto blandius, quàm prius, vt, quidquid talium perturbationum in te residere animaduerterit, ilico tibi significet. Qui si tibi respondeat propterea se nihil tibi dixisse, quòd tali tempore nihil in te istiusmodi deprehenderit, ne continuo illi fidem adhibeas, ne'ue existimes te repente omnino inculpabilem euasisse, sed duorum alterum in causa esse, aut propter negligentiam incõsideratiorem amicum fuisse, nec animaduertisse: aut redarguendi verecundia impeditum tacere: aut etiam nolle tibi in odium venire, cum haud ignarus

B sit omnibus, vt ita dicam, hominibus hunc morem esse, vt eos oderint, qui vera loquantur: aut si nihil horum est, scito hominem propterea tacere, quòd nolit ipse tibi prodesse: aut etiam propter aliud quidpiam, quod à nobis neutiquam probatur. Nam, si mihi hoc credideris nunc, fortasse fieri non posse, vt tu nihil peccaueris, laudabis post, vbi videris omnes homines singulis diebus innumerabilia peccata committere, & affectibus ductos agere, quæ agant, neque tamen agnoscere se ipsos tales. Quare neque tu quidem arbitrare te ipsum aliud potius esse, quàm hominem. Id porrò arbitraberis, si persuasum habeas perpulchre à te acta omnia, quæcunque non vno tantum mense, sed etiã vno die egeris. Verum forsitan dices, siquidem litigiosus propterea es, quòd vel ex animi proposito, vel ex prauo quodam more talis euaseris, vel etiam rixarum amator sis natura, quãtum ex iis verbis, quibus ego nuper vsus sum, coniicere licet, viros sapientes aliud esse potius, quàm homines. At tu isti rationi, quæ vna est, nostram, quæ est duplex, opponito: vnam quidem, quod omnino sine peccato sit sapiens: alteram vero (quòd ad eum, qui illam priorem concesserit, spectet) siquidem sine peccato sit sapiens, eum ne hominem quidem esse: quod vero ad ea pertinet, quæ de hac ipsa & propter hoc ipsum dicta ab antiquissimis philosophis audisti, sanè Deo similem esse sapientem: at te tamen Deo similem repente fieri nunquam potuisse. Quan-

C do enim, qui totam vitam exercuerunt, vt se ab affectibus liberarent, non credunt id se perfecte atque omni ex parte consecutos, nimirum tu id multo minus, qui nunquam exercuisti. Ne credito igitur illi, qui dicit nihil à se animaduersum, quod à te ex perturbatione sit gestum: verum, aut quòd tibi nolit prodesse, idcirco sic locutum existima: aut quòd non sibi obseruanda putauerit, quæ à te perperam agantur: aut quòd odium tuum timuerit, ac vitauerit. Fortasse etiam vidit te aliquando ęgre tulisse eum, qui tua peccata tuos'q; affectus malos reprehenderit: quamobrem sibi tum tacendum putauerit: aut non credit, cum dicis te velle singula peccata tua inspicere, te id ipsum agere re vera. Quòd si tu cum præcedentium actionũ mutatione silentio abeas, haud ita multo post inuenies non paucos, qui te non simulate, sed vere corrigant, longe'q; etiam magis, si ei, qui te reprehenderit, egeris gratias, quando hac ratione fieri potest, vt à te tuum malũ recedat. Post autẽ, si diligenter cõsideraueris, vere'ne te ille, an falsò increpauerit, ex ea re senties te magnã percipere vtilitatẽ: si vero idem assidue egeris, propositum'q; tibi sit in virum euadere honestum & probũ, facile talis fies. Nam in priore quidem tẽpore, ne si omnem quidem considerandi diligentiam adhibeas, poteris deprehẽdere te per calumniam & mendacium iudicare, tibi'q; ipsi per imperitiam persuadere, nihil à te esse omnino peccatũ. Cęterum hoc ipsum potius tibi sit studiũ,

D hæc exercitatio, vt calumnias & conuitia æquo animo feras. Quod vbi feceris, & satis moratus satis'q; sedatus fueris, iam'q; tuas ipsius perturbationes animo perspectas habueris, tũ aggreditor respondere calumniantibus: sed neq; acerbe vnquam id facias, neq; redarguendi conuincendi'ue aut etiã altercandi studio, nec vero te illum alterũ velle deiicere ac prosternere significes, sed omne id tuæ ipsius vtilitatis causa moliri. Vt, si ille quoq;, dum contradicit, probabile quidpiam obiiciat, credas illum melius nosse, si modo illum, vbi satis longa inquisitione exploraueris, extra culpam crimen'q; reperias. Hac rõne volebat Zeno omnia nos agere, ita'q; tutos nos dicebat fore, si ageremus, tanquam paulo post pędagogis rationẽ reddituri. Sic enim ille vir appellabat istos, quorum non paruus est numerus: qui licet à nemine vsquã inuitentur, ad increpandos tñ amicos & propinquos suos promptissimi sunt. Oportet aũt eum, qui talia ab amico sit auditurus, neq; diuitem esse, neq; cultu & reuerentia quadã apud ciues suos conspicuum. Nam, si istiusmodi reuerentia insignis fuerit, nemo planè illi volet vera dicere ob timorem, quẽadmodum ne locupletibus quidẽ solent adulatores lucri gratia. Quin etiã, si quem istis veridicum aliquis casus obtulerit, ad se hunc ilico suos'que mores distrahere cõsueuerunt. Siquis igitur sit vel apprime potẽs, vel opulentus, qui velit in virũ egregium ac frugi euadere, ab hoc deponi se ipsum necesse erit, atque his pręsertim tpibus, in quibus nullus sit inueniẽdus Diogenes, qui vel opulentissimo ac monarchæ

cuipiam

cuipiam sit dicturus veritatē. Illi igit, quid sibi facto opus sit, viderint: tu vero, qui neq; ex potentibus ciuitatis, neq; ex opulentis es vnus, permitte oĩbus, vt quicquid damnant in te, libere aduersum te dicāt, neq; ipse aduersus quępiā indignare: sic vero tibi sint oẽs, vt Zeno dicebat, pędagogi videlicet. Neq; tñ par esse arbitrare oẽs ęque, atq; indifferenter attendere, quid dicant, sed eos tñ, quos & optime vitā egisse, & prouectiori ętate iam esse perspexeris. Qui aũt sint, qui optime viuāt, paulo ante à nobis dictũ est. Progressu vero temporis ipse per te facile assequeris, atq; intelliges, quanta, & qualia essent, quę à te peccabantur: tibi q; tunc scilicet ego maxime videbor veridicus, qui nego quempiam sine affectibus, aut sine peccatis inueniri, ēt si optima quis natura sit prędictus, aut ēt si apud gentes vixerit, quę optimis educationibus vtātur, omnino autem necesse esse vnumquenque labi, & errare in aliquibus, eo'que etiam magis, quo quispiam iunior fuerit. F

Neque ætatem, neque si nos optimos euasuros non speremus, correctioni nostræ obesse debere, ac de ratione iræ, & furoris coercendi. CAP. 4.

EXercitationis enim vnusquisq; nostrũ per totam fermè indiget vitam, vt in virum perfectũ euadat: neq; tñ deterreri quępiā oportet, ne se ipsum conetur meliorē efficere, ēt si iā factus quinquagenarius sentiat sibi animũ vitio nec insanabili, nec irreparabili deformatũ. Nam ne corpore quidē male quispiam habens, malæ itē habitudini se vt victum dediderit, ēt si quinquagenarius sit: quin potius omni ratione conabitur ipsum corpus in melius restituere, quãuis compertũ habeat se nunq̃ Herculeam valetudinē consecuturũ. Ne igitur nos quoq; deterreamur, ne meliores nos ipsos animo reddamus, quamuis compertum nobis sit animum nos non posse cōsequi sapientis: verũ maxime quidem etiā illum speremus nos habituros, si à teneris vsq; ipsum hunc nostrum curare cœperimus: sin minus hoc obtinere possumus, at saltē ne totum omnino deformē illum geramus, vt Thersites corpus, solicite curemus. Etenim, si ante, q̃ existeremus, fuisset in nostra potestate cōuenire illũ, qui prouidebat, vt nasceremur, & primo quidem orantibus nobis, vt corpus strenuissimũ, generosissimum q; ab illo liceret accipere, ille denegasset, tum profecto precati essemus, vt secundo saltē gradu, aut tertio, aut etiā quarto proximũ primo bonæ habitudinis corpus nobis cōcederet. Itaq; si Herculis non potuissemus, at Achillis accipere præclarum quiddam nobis visum esset: quod si non huius, at Aiacis, at Diomedis, at Agamemnonis, at Patrocli: sin ne horũ quidem, at saltē aliorum quorumpiam heroum præstantium. Eadem, vt arbitror, ratione, si quis supremā nequeat animi excellentiam obtinere, at saltem post supremos illos sapientes in secundis, aut tertiis, aut etiā quartis se haberi non recuset: hoc autē, quod dico, non eiusmodi est, vt fieri non possit, si modo quis exercere se ipsum velit, & longiori tempore assidua exercitatione periculum facere. Ego aũt, cum adhuc puer hæc audiuissem, & quodam tẽpore hominē vidissem, cui nimia festinatione conanti aperire hostiũ, res ex sententia non successerat, & ob eam rem iratus clauem mordebat, calcibus q; fores percutiebat, atq; in Deos conuicia iactabat, oculis instar eorũ efferatis, qui in furias euaserunt, ac propemodum ex ore spumam emittebat, vt apri solent, tum eiusmodi odium aduersus iracundiam concepi, vt nunq̃ postea quisquā me ob talē affectum tristiorē viderit. Et sanè hoc ipsum primo quoq; tempore erit satis, si neq; in Deos maledicta iactabis, neq; calcibus feries, aut dentibus aggredieris lapides ac ligna, neque efferato vultu intueberis, sed intra te ipsum cōtinebis, atq; occultabis iracundiam. Nam ab ira prorsus liberari simul, ac quis velit, non cōtinuo quis potest: comprimere autem illius perturbationis intemperantiam, atq; insolentiam potest. Quod remedium si sępius vsurpauerit, agnoscet tandem aliquando ipse se ipsum minus nũc propensum ad iram, quàm ante, vsq; adeo, vt neq; ob paruas, neq; ob magnas causas in furorem se agi animaduertat, sed magnis tantummodo irasci sceleribus. Quin etiā ne hoc ipsum quidem, quod dico, irasci magnis sceleribus, post eidem vltra eueniet, si id obseruabit, quod ego, cum mihi ipsi adhuc puer imperassem, in omni reliqua vita obseruaui. Id porrò est, nunq̃ à me seruum mea manu verberatũ fuisse: quod ipsum patri quoq; meo vsurpatũ memini. Qui etiam complures amicos increpare solitus erat, quos, in percutiendo, famulis dentes confringere deprehendebat, eos dignos esse affirmans, quibus serui illi in ipsa vulneris inflammatione, conuulsione tentarentur, ac sic interirent. Quid ni enim? quando eis licitum fuerat paulo post & ferula, & loris, quotquot libuisset, verbera infligere, & consilio, quod ad illos negocium pertinebat, absoluere? Porro alij sunt, qui non pugnis solum, sed etiam calcibus feriant, & oculos effodiant, & stylo vulnerent, si quando stylum manu teneant. Vidi etiam quendam, qui ira percitus, calamum, quo scribimus, in oculum serui inflixerit. Adrianus quidem imperator, vt aiunt, cum stylo serui cuiusdam sui oculum vulnerasset, atque eruisset, ac post illum vidisset ex eo vulnere factum vnoculum, ad se vocauit, fecit'que ei potestatem, vt pro illa calamitate munus à se peteret. Cum autem ille miser taceret, rursus hortatus est Adrianus, vt quidquid vellet peteret. At ille negauit se aliud quidquam petere, optare vero se oculum quem amisisset. Enim uero quod tandem munus inueniri possit, quo oculus amissus rependatur? Cæterum, quæ mihi quoque olim acciderint, hic tibi narrare volo, quamuis eadem de re me sæpius tibi dixisse meminerim. Roma redeunti mihi factus est itineris comes amicus quidam patria Gortinensis ex Creta, vir cæteris quidem rebus non contemnendus, quippe qui & simplex moribus, & in amicitiam propensus,

F G H

A pensus,& frugi,& in iis,quę ad quotidianos sumptus pertinent,liberalis esset, sed vsq; adeo iracūdus,vt suis ipsius manibus aduersus seruos vteretur,interdum q; etiā cruribus, loro aūt, ac ligno, quodcunq; irascenti occurrisset,multo libentius. Cum ergo iam essemus Corinthi, omnia,quę secum vehebat,supellectilia vna cum ipsis seruis naui tradidit vehenda à Cenchreis Athenas vsq;, ipse mercede conducto vehiculo terrestre iter Megaris facere instituit. Itaq; cum iam Eleusinem pręteriissemus,ac Thriasium attingeremus,seruos,quos secum habebat,interrogauit de quadam supellectili. At illi casu,quid responderent,non habuerunt. Furore ergo percitus,vbi nihil aliud habuit,quo adolescentulos percuteret, gladiū magnum qui intra vaginā conditus erat, vnà cum ipsa vagina arreptū in caput infligit,non illum quidē, qua latior planior q; est, inferens,(sic enim nihil grauius accidisset,) sed qua secandi vim gladius habet. Vagina igitur ilico dissecta est, atq; ingens vulnus in capite vtriusq; effectū est duplex: bis enim vtrunq; percussit. Vbi vero plurimum sanguinis effluere de vulneribus animaduertit, nobis eo in loco relictis, ipse Athenas ilico pedibus iter ingressus est,ne ipso adhuc præsente aliquis seruorum interiret. Nos tn̄ postea seruatos illos Athenas pduximus. Amicus aūt ille Cretensis,cū ipsum facti pœnituisset,me manu arreptum Megara introducit in domum quandā: deinde lorū porrigēs,vbi se ipsum exuit,iubet verberare pro iis,quæ furore nefario coactus patrauerat. Sic enim ipse vocabat. Cum aūt ego, vt par est,in risum prorumperem,ille ad genua procumbēs instabat,obsecrabat q;, vt ne aliter facerem. Hic porrò haud obscurum est,me tanto maiore risu commotum fuisse, quāto illum diutius in eo perseuerantem viderim,vt cęderetur. Cęterum, postq̄ satis diu in hoc ipso perstitimus,recepi me illi facturū quod petebat,hoc est,verbera illaturū, si ipse quoq; valde exiguū quiddam, quod ego peterē,mihi vicissim pręstaret. Qui vbi recepit,tum ego rogaui hominē, vt mihi sermonē quendam recēsenti aures accommodaret: hoc q; esse illud ipsum,quod ego peterem. Quod ille cū se facturum recepisset,longiori sermone illum docui,quemadmodum id,quod in nobis est iracundię ac furoris,coercere erudire q; oporteat, ratione videlicet. Quod enim non verberibus, sed alio quodā modo sit corrigendū,illi latius exposui. At ille cū ad se ipsum rediisset, sibi q; prouidisset, lōge posthac se ipso melior effectus est. Tu vero quāuis non multo fias melior,at satis fuerit anno vno in melius saltē paululo esse prouectū. Nam, si perges cōstanter resistere affectui, iracundiā q; mitigare,tum altero anno te multo euidentius profecisse animaduertes. Quòd si in eo diutius perseueraueris,vt tibi ipsi puideas,longe propius tertio,& post hūc quarto,atq; itē quinto ad honestius grauius q; vitæ genus accessisse te senties. Turpe enim est quempiā multos annos continenter laborare atq; exerceri,vt vel bonus medicus,vel grāmaticus,vel rhetor fiat,vel geometra,vt autem in virū bonum euadat,in tanto spatio temporis nunquam sibi quidquam laboris assumere.

De corrigendis seruis,qui peccant,ac de perturbationibus deuitandis. *CAP. 5.*

QVod'nā igitur sit huiusce exercitationis initiū,rursus repetamus. Pro rebus enim maximi momenti nihil incōmodi fuerit bis ter q; eadē cōmemorare. Nunq̄ igitur quępiam seruorum tuorum peccantē tuis ipsius manibus corriges: sed,quemadmodū ego, quod olim Platonē audiuissem aduersus quēdam seruum maluisse agere, id in tota vita vsurpaui, pulchrum esse genus officij ratus. Ita tu quoq; tibi ipsi pręcipito,neq; te tuis ipsius manibus seruum cędere, neq;,quandiu iratus sis,alij imperare,sed in posterū differre. Postq̄ enim furor abierit,prudentius tēperatius q; dispicies,quot verbera infligere ei,qui puniēdus sit,oporteat,{nec tn̄ illud dixerim, melius esse} initio statim cōcessa venia rē transigere, & vbi lorum tibi afferri iusseris, tum verbis dūtaxat corrigere,ac minitari te nō amplius idē concessurū,si iterū ille idem peccatum cōmiserit. † Alias,nisi melius sit. Multo enim pręstat te facere ea,quę facis,sed postq̄ impetus ille animi deferbuerit, tu q; iam furorem illum omni rationi inimicū deposueris: quo tempore videlicet iam ratione opitulante inuenturus sis,cuiusmodi ille pugno sit feriendus. Nam, q impetus irascentis nihil ab insania et furore D differat,ex iis,quæ faciunt,q eo genere affectus perciti sunt,facile intelligere licet: pulsantes enim & ferientes calcibus,& vestimenta scindentes, & toruum quiddā intuentes omnia peragūt, vsq; adeo,vt,quemadmodum dictum est,& foribus,& saxis, & clauibus irascantur: & alia quidē lacerent,alia mordeāt,alia calcibus petāt. Sed forsitan dicturi sunt hæc fieri solere ab iis duntaxat, qui re vera insaniunt,quæ autem tu facis,etiā à prudentibus. Ego vero, q minus peccent, qui suis ipsorū manibus seruos cędunt,q̄ ij,qui lapides, & ianuas,& claues morsu petunt,calcibus q; feriūt, planè fateor: sed illud itē persuasum habeo,aduersus hominem,simul atq; aliquid deliquerit,sæuire,exigui cuiusdam furoris indicium efficaciam q; esse,aut animalis ratione carentis atq; agrestis. Quid enim? an nō solus homo hanc habet excellentiā præter cętera animalia, vt rōne vtatur? q si illa furorē iracundiam q; abiecerint,vt vitā condonēt, non'ne hominis ritu id faciēt? Noli igit existimare hominē illum prudentē esse,qui vnum hoc dūtaxat cauerit, ne calcibus feriat, ne mordeat,ne stimulis configat proximos. Qui enim iā talis euasit, non est ille quidem amplius fera, nō tamen protinus ēt homo prudēs: sed inter vtranq; naturam medius, hominis videlicet prudentis ac ferę. Nunquid igitur meditaberis te desinere ferā esse, si nō curabis, vt in virum & honestum & probum euadas? an satius fuerit vt non amplius inter feras,sic ne inter imprudentes quidē aut rationis expertes manere? Eris vero talis,si nunq̄ irę inseruiēs, sed semper rationi obtemperans.

omnia

irasc... impetus, insania furor

omnia ages: nam si cuncta nulla cũ perturbatione aut affectu animi consideraueris, profecto cuncta tibi optima videbunt. Qui igitur hoc tandẽ fiet? nẽpe si tu ipse te ipsum maximi precij hominem declaraueris: quo videlicet precio nullũ aliud ne cogitatione quidem fieri potest, vt quis assequatur maius. Nam, dum oẽs omnino homines iræ obnoxij sunt, te interim omnis iræ expertem esse, quid aliud tandẽ est, q̃ seipsum omnibus hominibus præstantiorẽ ostendere? Quòd si forte tu ipse te ipsum existimes, quid aliud quã te ipsum ostendis velle quidẽ haberi prestantiorem, esse autem prestantiorem nolle non secus, ac siquis cupiat putari se quidem corpore valentem esse, re autem vera ęgrotet? An nõ putas animi esse vel ægritudinem vel morbum excandescentiã, quæ & furor dici potest? An temere arbitraris veteribus hasce animi perturbationes quinq; appellari solitas, mœrorem, iram, excandescentiã, cupiditatem, metum? Enimuero longe mihi melius videtur esse, primum quidem in longius spatium perturbationes eiusmodi cohibere, ac, dum surgis de lectulo, singillatim, quęcunq; acturus sis, inspicere, considerantem, num pręstet eiusmodi affectibus inseruiendo viuere, an ratione & cõsilio vti in omnibus, quæ agas: deinde vnicuiq; volẽti se virũ fieri egregium ac frugi, aduocandum esse aliquem, qui sibi ea, quæ non recte à se agantur, singula indicet: tum singulis diebus singulis q; horis habere hanc opinionem in promptu, q̃ præstet quidem se ipsum dignum exhibere, qui egregius ac frugi appelletur: hoc autẽ fieri nõ posse, vt nobis contingat, nisi eum, qui singula errata nostra nobis indicet, habuerimus. Quin etiã illum ipsum nostrorum peccatorum indicem, & seruatorem nostrum, & amicum maximum putare. Deinde, quamuis tibi ille visus fuerit falsa crimina obiicere, te tamen iratum videri minime oportere: primũ quidem idcirco, quòd facile fieri potest, vt ille ita melius, quàm tu, singula peccata tua perspiciat, quemadmodum vicissim tu quoq; eorum, quæ ab illo peccantur, non nihil: deinde q̃, licet falsum quandoque tibi crimen obiecerit, at in eo tamen tibi vtilis fuit, quòd te ad eorum, quę agis, diligentiorem inspectionem excitauit. Quod autem in hoc ipso maximũ est, id præter cętera custodi semper, vt q̃ dignus sis, quanti q; faciendus, à te ipso nõ ab alio accipias. Id porrò ipsum est, promptum semper habere in memoria, quanta sit eorum, qui irascuntur, animi deformitas, quantus q; rursus eorum, qui sine ira viuunt, decor, quãta gratia. Quemadmodum enim, qui longiore temporis spatio peccare consueuit, cum magna difficultate affectuum suorum clauẽ obtinet, ita conuenit te multo tempore vnumquodq; eorum præceptorum exercere, quibus si pareas, vir egregius ac frugi efficiaris. Nam eius rei facile obliuiscimur, dum animus noster decidit, propterea, q̃ ante hac totus sit impletus affectibus. Consequens ergo illud fuerit, vt, quicunq; seruari velit, nullam omnino horam cesset: omnibus q; accusandi seipsum faciat potestatẽ, omnes q; æquo animo audiat accusantes: gratiã q; non adulantibus habeat, sed obiurgantibus: pateant semper domicilij tui fores: liceat notis ac familiaribus omni tempore ingredi, si quando teipsum ita comparaueris. Itaq; etiam confidere oportet vsq; adeo, vt ab ingredientibus deprehendaris nulli maiori peccato vehementer obnoxius. Porrò, quẽadmodum omnia prorsus excindere atq; euellere inuito difficile est, ita volenti, quæ maiora sunt, facile. Si tuæ ergo semper fores, vt dixi, patebunt, licebit sanè familiaribus omni tempore ingredi: vt q; alij oẽs, si quando in publicũ processere, oĩa conantur facere, vt decet, sic tu domi tuę omnia facies. Atqui illi quidem, cum reliquos omnes vereantur, ne se in aliquo peccantes deprehendant, vnos seipsos non verentur: tu vero teipsum in primis verere, atque illi ausculta, qui dixit, Omnium autem maxime tui ipsius te pudeat.

De concupiscentia & libidine frenanda. CAP. 6.

QVod quidem si feceris, poteris quandoq; expertem illam rationis vim, qua excandescimus, quasi feram quandam mitigare ac mansuefacere. Alioqui absurdum admodum sit viros equitandi peritos, vbi equos acceperint, breui eos ad parendum idoneos reddere, te autem, qui nõ aliquod extrinsecus animal acceperis, sed rationis illam expertem vim, quę in tuo ipsius animo est, & cum qua semper meditans ratio simul habitat, non posse itidem mitiorẽ reddere, &, quãuis non ita continuo, at longiori saltem spatio. Latius autem de iisdem rebus disseritur in iis commentariis, in quibus mores tractantur, quo pacto videlicet eam vim quis optimam sibi & commodissimam reddat: item quemadmodum vires ac robur illius non oportet prosternere, sicut ne equorum quidem, aut canum, quibus vtimur, sed illud ipsum potius robur exercere, sicut & in illis, ad obedientiam. Tibi vero in iisdem commentariis maxime ostensum est, quo pacto rursus ea ipsa irascendi excandescendi q; vi opitulatrice vtaris aduersus alteram, quam libidinis nomine philosophi veteres appellarunt, quæ temere & seorsum à ratione, fertur ad corporis voluptates. Vt igitur turpe est hominem iracundia percitum, intemperanter aliquid agere, sic item ob amorem, ventrem, vini appetentiam, edacitatem, quæ omnia concupiscendi illa vis, de qua dictum est, & facit simul & patitur. Ob quæ homo non iam equo aut cani similis fit, veluti ob illa priora, sed vel petulanti apro, vel hirco, vel cuipiam agresti belluæ, quæ mansuefieri non possit. Quo circa huius quidem nulla talis inuenitur correctio, qualis alterius, ea, quam obedientiam diximus. Sed quod veteres castigare dicebant, huic ipsi quadam proportione respondet. fit autem hæc ipsa libidinis castigatio, dum rebus potiri ac frui prohibetur, quarum appetens est. Nam, si potiatur, crescit, maior q; ac vehemẽtior fit: sin castigetur, tenuis fit atq; imbecilla, vt hoc

pacto

A pacto imbecillitate coacta sequatur rationem, non autem quòd obsequens siue obediens facta sit, sanè quemadmodum in ipsis quoque hominibus videmus contingere: nam in iis plerunque ij, qui deteriores sunt, sequuntur eos, qui sunt præstantiores, vel inuiti & coacti, vt pueri ac mancipia, vel volentes & persuasi, vt ij, qui suapte natura boni sunt. Etenim, si quis erat apud antiquos, quem obiurgationes ac verba castigare non possent, de eo ita loqui consueuerant: quàm incastigatus nescio quis iste homo est? in quo videlicet libidinem ratio non castigauerat. Duplex enim in nobis est animi vis rationis expers: vna, cuius & cito excãdescere & irasci iis, qui aduersum nos peccare visi sint, officium est: cuius ipsius etiam est in longius amplius'que implacabilem se præstare: quod quidem tanto est amplius excandescentis animi vitium, quanto magis diuturnum: altera est, quæ ad id, quod ipsi iucundum suaue'que visum sit, præceps fertur ante, quàm vtile'ne sit atque honestum, an noxium & turpe, cognouerit. Hanc igitur, quæ vehementissima est, cohibere prius oportet, quàm, vbi incrementum acceperit, viribus inuictam inexpugnabilem'que se præbeat: tunc enim, etiam si volueris, eam vltra compescere non poteris. Ac tum demum id dices, quod olim quendam amantẽ audiui dicere, velle te quidem desinere, sed non posse: frustra q; nos aduocabis, (quemadmodum & ille quondam,) vt tibi supplicanti opem feramus, vitium q; B eiusmodi excindamus. Nam corporis etiam non nulla vitia propter magnitudinem insanabilia sunt: quod ipsum fortasse tu ne cogitasti quidem vnquam ante hac. Multo autem satius fuerit te nunc saltem id cogitare, atque inspicere, vtrum ego veridicus sim, cum dico vim animæ illam, cuius est munus temere concupiscere, si quid placeat, plerunque in amorem euadere insanabilem, non corporum modo, quę formosa sint, siue rerum, quæ ad venerem pertineant, sed etiam edacitatis, explendi q; ventris, ac vinolentię, item q; obscœnitatũ, quę pręter naturam patrantur: an & hęc & alia multa ex iis, quę hactenus à me dicta sunt, mẽtiar: etenim, quę adhuc de ira atq; excandescentia dixi, eadem puta & de aliis affectibus me dixisse. Primum quidem alij cuipiam permittendũ esse, vt de iis cognoscat & iudicet, non aũt nobis ipsis: deinde non quoslibet eidem rei esse pręficiendos, sed seniores quospiã, quos vniuersi planè egregios ac frugi esse fateantur: qui etiam propterea, quòd ab affectibus liberi sint, & interpretãdi iuris & iudicandi munus ante nos ipsos diutius, illis videlicet temporibus, quibus ipsi non dũ eramus, obtinuerint: deinde non oportere nos aduersus eiusmodi homines, quoties aliquod nostrũ peccatũ protulerint, idignationis quidq̃ pręnobis ferre, sed contra, agere potius gratias: postremo singulis diebus ea, quæ superius dicta sunt, tibi ipsi reuocare in memoriam: atq; hoc quidem pręstabit te sępius facere: quod si nõ possis C tam sępe, at saltem matutinis horis semper ante, q̃ quidq̃ eorum, quę acturus sis, aggrediaris, & vespertinis ante, quàm cubitũ eas. Ego sanè olim monita hęc, quę quasi Pythagora authore circũferebantur, consueui primum quidem legere bis singulis diebus, post vero etiam ore enunciare. neq; enim satis est ab vna ira dũtaxat liberum se præstare, nisi etiam sine omni edacitate, & nequitia, & vinolentia, & curiositate, & inuidia purũ te conseruaueris. Alius igitur erat, qui nostri periculum faceret ac percontaretur, nuncubi, vt canes solent, visi essemus immoderatissime impleri cibis, vel more eorũ, qui perpetuũ febris ardorem patiuntur, frigidam potionem insatiabili auiditate exhaurire: an vero quemadmodum viros & graues & cultu ac reuerentia dignos deceat. Nam neq; propter famem decet vehemẽter insatiabiliter q; impleri, neq; propter sitim instar sorbentium exhaurire totum calicem, multo q; minus ob edacitatem in conspectu omnium auidius vel placentam, vel aliud quidpiam ex delicatioribus obsoniis deuorare. Sed in omnibus iis item alij sunt aduocandi, qui opẽ ferant, &, quidquid peccamus, obseruent atq; indicent: deinde vero etiam sine pædagogis ipsi nos seruemus, demus q; operam, vt omnibus vnà cœnantibus obsonij minus adsumamus, & à cibis gulam nimiũ irritantibus abstineamus, moderate interim vescẽtes iis, quæ salubria sunt. Progressu vero temporis ne respicere quidem te ad conuiuantes velim, D quippe magnum non fuerit temperantius, quàm illos, comedere ac bibere: sed, si te ipsum hoc honore afficere decreuisti, prospice & cura, vt aliquando continentius hodie viuas, quàm heri. Hoc enim si feceris, senties te in dies ab iis, quæ dixi, facilius abstinere, senties etiã magnas animi tui lætitias, si quando re vera amator modestiæ temperantiæ'que extiteris: sic enim gaudet, quicunq; in ea re proficit, cuius est amator. Ex quo fit, vt eos, qui compotationibus delectãtur, tum ingenti voluptate affici videamus, cum suos bibendo superant compotores, & eos, qui ventri student, multitudine ferculorum gaudere, quicunq; autem edaces sunt ac palatum explere cupiunt, hos placentis, & eduliis, tum quæ ad sartaginem, tum quæ ad ollas pertinent, aliis'que item condimentis suauioribus lętari. Noui etiam quosdam, qui rei venereæ copia exultarent, superbius'que se extollerent. Vt ergo illi & exercent & sectantur id, quod in iis rebus summum est, quibus student, sic nos item id studere oportet, quod in modestia sit summũ. Porrò autem, si hoc faciemus, non incastigatos quospiam ac dissolutos nobis conferemus: nec satis esse putabimus, si plus, quã illi, & continentiæ & modestiæ adepti simus: sed primum quidem eos, qui iisdem rebus studeant superare conabimur, (pulcherrima enim hæc est concertatio atque æmulatio) post vero etiam nos ipsos: vt videlicet ex diuturna consuetudine ad hæc ipsa, quæ & saluberrima sunt, & adiectu facillima, cum voluptate feramur, memores semper pulcherrimorum dictorum, quorum

vel hoc est in primis vnum: delige optimum vitæ genus: id ~~iucundum efficiet consuetudo~~: quē E admodum ergo, cum te aduersus iracundiā exerceri iubebam, tum argumento vti poteras te profecisse, quòd non amplius te excandescentem cerneres, ita in iis, quæ ad modestiam pertinēt, hoc indicio intellige, quātum profeceris, quòd ne cupiditate quidem amplius rerum suauissimarum tangaris: ad modestiam autem vna est via per continentiam: hoc enim modestus superat continentem, quòd ille ne cupit quidem amplius titillantes palatum cibos siue ob longam consuetudinem, siue ob continentiam: veluti ipsum quoque rei nomen indicat: quod deductum esse videtur à continendis in seipso, nec permittendis longius abire cupiditatibus. Laboriosa autem ab initio via hęc est atque aspera, quemadmodum cęteræ item omnes honestorum studiorum exercitationes. Itaque, siue pro vitiò virtutem vis habere, siue pro titillationibus corporis, animi tranquillitatem, hac rationè teipsum exercere oportebit, vt per continentiam ad modestiam contendas: sin autem vel virtutem despicere, vel titillari uis toto corpore, ratio tibi erit deserenda: quæ, quamuis ad uirtutem non hortetur, est tamen dux itineris iis, qui aliqua exhortatione commoti ire ad illam cœperint, quo uidelicet itinere quis consequi illam possit. Cum autē ratio hæc nostra sit duplex, una, quā se ipsum quisque possit cognoscere, altera, qua peccata, quæ cognouerimus, corrigamus, nobis, ut de hac posteriore diceremus, minime ab initio propositum est, sed de priore, qua possimus nostra peccata cognoscere. Quoniam uero, qui illam ingrediuntur, ipsi dignoscere non possunt, incipientibus quidē alios adhibemus inspectores: eos uero ipsos, qui hanc rationem exerceant, quamuis iam possint cognoscere, à quibus & uitiis & affectibus liberati sint, ignorare temen non oportet procul adhuc ab extremo illo ac fine, quem petunt, abesse. Siquidē, quod in uniuerso dicere consueui, etiam hic dicam, cognitionem uidelicet sui ipsius uno quidem modo esse omnium rerum difficillimam, altero autem facillimam: nam, si quis intus uelit cognoscere, difficillimum id sanè est, at si foris, non item. F

De morum in pueris differentia, ac de bona ipsorum educatione. *CAP. 7.*

CÆterum ego omnia hæc, & quæcunque hactenus dicta sunt, & quæcunque posthac dicēda, uolentibus non grauatim impertio: &, cum alia quædam fortasse sit uia, qua quis insistens & honestus & probus euadere queat, ego tamen, ubi nam illa sit, ignorans, hac ipsa, ex quo & uiuo & sapio, sum usus, eandem'que aliis abunde indicare non destiti, hortari q; ut cōtra ipsi quoq; aliquid afferrent ac reponerēt, uicissim'que si quam aliā honestatis probitatis'que uiā nossent, docerent: nos autē, dum aliam illam desideramus, per hanc ipsam incedimus, quę cōmunis cunctis affectibus est, & ad cognoscendum & ad medendum: etenim & contentionis, & glorię, & principatus appetitio, animi planè est affectus illis quidē minor, attamen ipse quoq; affectus. De inuidia autem quid attinet dicere, cum omnium vitiorum sit fœdissimum? dico autē inuidiā, cum quis ex alienis bonis tristitia afficitur: et est omnis quidē tristitia affectus, pessima aūt omnium inuidia, siue ea sit inter affectus numeranda, siue tristitię species suo generi proxima: cōmune autē omnium remedium fuerit id, quod dictum est. Quod enim & mala sint, & fugienda, perspicere operęprecium est in iis hominibus, qui vehementer ab illis detinentur. In talibus enim turpitudo ipsa admodum perspicua est: cur aūt ipsi in nobis ipsis nihil tale prorsus cernamus, causam putare oportet eam cęcitatem, qua afficimur vel ad id, quod nos amat, vel ad id, quod ipsi amamus: non nulla ēt esse, quę nos fugiant propterea, q̃ exigua sint, & à nobis negligantur, quę tñ propter magnitudinem in aliis negligi non possint. Inuenire ergo oportebit senem quempiam, qui illa possit inspicere, rogare q; hunc, vt omnia nobis summa cum libertate indicet: deinde, vbi ille nobis aliquid dixerit, tum continuo illi magnas agere gratias: vbi vero ab illo abierimus, tum dispicere & considerare diligenter, quid sit, nos q; ipsos tum, cū soli sumus, increpare, conari q; affectū euellere, non vsq; adeo solum, vt ab aliis duntaxat videamur, sed vt ne radicem quidē illius vllam in nostro animo prorsus relinquamus: nam ex iis, quæ sic relinquuntur, solet aliquid rursus pullulare, dum id ipsum ab ipsa nequitia & prauitate irrigatur. Idcirco in nobis ipsis omnes singillatim affectus diligenter attendere scrutari q; oportet, quoscūq; in amicis necessariis q; nostris cernimus, num aliquid tale in nostro item animo deprehēdi queat: excidendū quippe est, dū adhuc pullulat, nec expectādum, dum crescat, & fiat insanabile: nam cęteros quidem oēs animi affectus pleriq; despiciunt, tametsi, cum alios vident ab iisdem teneri, contēnunt: tristitia vero ac mœror omnibus planè esse malum videtur, veluti labor in corpore. Cęterū olim quidā ex * adolescentibus, qui mihi familiarissimi erant, cum se in paruis cōmoueri negasset, post q; tñ id sibi accidere animaduertisset, summo mane ad me venit, dicens se super ea re totam illam noctem insomnem duxisse, interim q; sibi venisse in mentem se ne in maximis quidem rebus vnquam æque turbatum fuisse, ac in paruis esset. Itaq; voluisse discere, quo id sibi pacto euenisset, vtrum ne ab aliquarum disciplinarum vsu, an vero ab ipsa natura talis extitisset: cui ego id respōdi, quod verum est, scilicet naturam quidem ipsam in puerili ętate ad vitam perficiendam in cunctis plurimū posse, secūdo autem loco studia exercitationes q; disciplinarum: nam quòd naturę nostrę, siue ingenia plurimum inter se differant, ex passim lusitātibus pueris facile intueri licet. Nam eorū alios semper hilares, alios semper tristes inspicimus: & alios quidem omnibus de rebus ad ridendū prom-

* παραφερομένων, i. in mediū adductis, aut comparatis inuicem.

A ptissimos, alios vero ex qualibet vel leuissima occasione plorantes: sunt item, quibus æqua omnia & cõmunia placeant: sunt, quos contra, rapere ac prædari delectet: alij etiam minimis quibus q; de causis vehementissime excandescunt, vt & mordeant, & calcibus feriant tum lapides, tum ligna, sic q; proximos se vlcisci putent, si qñ ab illis iniuriam accepisse arbitrẽtur: alij † ad ignoscendum faciles ac mites, neq; irascentes, neq; plorantes nisi post magnam aliquã acceptam iniuriam. Hac de causa Eupolis Aristidem illum, qui dictus est iustus, Niciæ interroganti, quo'nã modo iustus euasisset, probe grauiter q; respondentẽ inducit, naturæ quidem primum maximum q; munus fuisse, deinde vero se quoq; prompto animo naturam suam adiuuisse. Nõ solũ igit̃ ad mœrorẽ atq; tristitiã qualibet de causa propẽsę sunt adolescentiũ naturæ, sed ẽt ad excandescentiam atq; ad suauissimorũ ciborum appetentiã: de quo quidẽ vitij genere, quod ad illos pertineat, ad hunc vsq; locũ, maxime sum locutus. Cæterũ, præter illa, quę iã dicta sunt, licet aliquos puerorũ impudentes intueri, aliquos aũt verecundos: itẽ alios memori natura præditos, alios immemores, alios prĕterea obliuiosos: nec nõ alij sunt, qui prõpte ac libenter discẽdi causa laborem ferant: alij negligentes atq; ignaui: porro ex illis ipsis, qui labores facile tolerant, alij sunt, qui cito efferant̃ lętitia, si qñ laudent̃: alij qui afficiãtur pudore, simul atq; à pręceptore contẽni se videãt: alij vero qui ter

B reant̃ verberibus: idẽ aũt, sed contraria rõne, de ignauis intellige. Itaq; ex illis, quæ pueris vidẽt accidere hoĩes vniuersi, alios solent appellare pudentes, alios impudentes: & eadẽ rõne alios ambitiosos & ꝓbos, alios improbos & honoris negligẽtes, alios timidos, & alios verberũ contẽptores: alias q; itẽ illis appellationes, quę naturis ipsorũ conueniant, imponunt: sic etiã ex iisdem pueris alios intuemur natura mẽdaces, alios veritatis amatores: multis q; prĕterea morũ differẽtiis inter se distinctos: de quibus nunc dicendi locus non est, quod huic duntaxat instituto nostro conueniat: nam eorum alij quidem bonã facillime disciplinam recipiunt, in aliis ea nullius momẽti esse solet: neq; tñ ob hanc causam negligendi sunt pueri, sed in optimis moribus nutriendi: nam, si natura illorum curationis ac diligentiæ bonitatem recipiet, in viros bonos opera nostra euaserint: sin aũt contra, nostrę sedulitatis vtilitatẽ nullam perceperint, quod tñ ad nos attinet, culpa in hoc nostra nulla fuerit. Nã puerorũ educatio similis quodã modo est curę ac sedulitati, qua in plantis arboribus'que alendis vtimur: siquidẽ quãuis bonus arborum ac plantarũ sator & cultor, nunq̃ tñ efficiet, vt rubus vuã ferat: neque enim natura illius talẽ à principio suo perfectionẽ capere potest: rursus vites, quæ, quod ad ipsas attinet, fructum ferre paratæ sunt, si neglexeris, soli'que naturæ curandas reliqueris, aut multo deteriorẽ, aut planè nullum edere fructũ animaduertes: idem in

C animalibus vsu solet venire: equum quippe si erudieris, ad multas res vtilem habebis: vrsum vero quãuis olim mansuefeceris, non tñ perpetuo habitu talem possidebis: vipera autẽ & scorpius neeò quidem vsq; progredientur, vt mansuescere videantur. Ego igitur, cuiusmodi sim natura, non facile dixerim, nam se ipsum cognoscere vel ętatis maturæ viris difficile est, nedum pueris.

De Galeni educatione ac documentis, quæ illi à patre tradita sunt. *CAP.* 8.

M Ihi vero quadam ingenti fœlicitate contigit, vt patrem ab omni iracundia alienum, iustissimum, frugalissimum, humanissimum haberem: at matrem vsq; adeo iracundam, vt etiam morderet interdum ancillas, semper autem & vociferaretur & contenderet cum patre, & longe quidem odiosius, quàm Xanthippe illa cum Socrate. Mihi itaque intuenti bonitatem honestatem'que paternorũ officiorum, quę vitiositatem maternorum affectuum in proximo collocatam quasi è regione respiceret, venit in mentem cum illam amplecti & amare, tum vero hanc alteram fugere odio'que prosequi. Vt autẽ in his ipsis maximam cernebam parentum meorum dissimilitudinem, sic item in hoc agnoscebam patrem meum quidem ex nullo damno dolorem concipere, matrem vero etiam ob res minimas oppido q̃ mœstam euadere: porrò nosti tu quoq; pueros, quæ vehementer attenderint, ea imitari solitos: quæ aũt iniucundę & cum molestia inspexerint,

D ab his longe fugere consueuisse. Disciplina igitur, quæ mihi sub patre contigit, huiusmodi fuit fere: ubi uero ętatis meę annum quartum decimum compleui, tum philosophos audire cœpi ciues nostros: è quibus Philopatoris Stoici discipulũ quendam satis diu, Caium autem, qui disciplinã Platonicam complexus fuerat, cum is ocio à suis ciuibus priuaretur, à quibus ad negocia ciuitatis trahebatur, per exiguum quoddã tempus: unus enim is putabatur in ciuitate & iustus, & qui nullis pecuniis uinceretur, præterea oĩbus & aditu facilis & mansuetus: eodem uero tempore alius quidã è ciuibus nostris post longam peregrinationẽ domum rediit, Aspasij peripatetici discipulus: & post hunc alius ab Athenis Epicureus: quorum omnium mea causa & uitã & disciplinas explorabat pater, unà mecum ad illos assidue uentitãs. Porrò autem, quo'd is plurimum se ipsum exercuerat in Geometria, & Arithmetica, & Architectura, & Astronomia, uolebat'que doctorẽ similiter linearibus illis uti demonstrationibus, & per eas, quidquid doceret, ostẽdere, idcirco inquit, oportet in tuis istis honestatis sapientię'que præceptis ne minimã quidem discrepantiam inueniri, qua ipsa à se ipsis discordent: queadmodum ueteres quoq; omnes in hisce artibus seruaure, quarum Geometria Arithmetica'que principẽ obtinẽt locum. Vt igitur non procacẽ aut pręcipitem esse oportet, ut te ipsum ab aliqua secta denomines, sed longissimi temporis spatio & discere illas & de illis ferre iudicium, sic oẽs homines comprobant, confitentur'que etiã philosophi

magno

† ἀνεξίκακα, id est patientes aut tolerantes malorum, vel æquo animo ferentes mala.

magno studio quærenda esse hæc. Quare nunc iam tibi ea sunt petenda æmulatione quadam, & discẽda, & digna, quę à te augeantur, existimanda, vt & iustitiam, & modestiam, & animi magnitudinem, & prudentiã ex illis consequare: laudant enim has virtutes cuncti, tametsi sibi ipsis conscij sunt nullam se earũ habere: dant etiã operã pro viribus, vt aliis videantur & fortes, & modesti, & iusti, & prudentes: vnũ illud est, quod, & si aliis nõ videantur, tñ re vera esse ipsi magno studio cõtendunt, vt mœroris videlicet oĩs ac tristitiæ expertes sint: quare huic à te rei in primis studendum est, cui oẽs vtiq; homines studẽt, prę q; omnibus aliis virtutibus vnũ hoc quærendum. Hęc igitur ego, quæ à patre documenta accepi, in hunc vsq; diem seruaui, neq; meipsum ab vlla secta denominare adhuc volui: quæ sanè cum omni studio omni q; diligentia explorata habeã, imperterritus atq; immotus ad ea omnia, quę quotidie in vita accidũt, maneo, queadmodũ patrẽ quoq; manere tum intuebar: ita neq; iactura neq; interitus rei cuiuspiã, perturbatione me vlla afficiet, nisi forte id eueniat, vt oĩa, quæcũq; possideo, amittã: hoc enim nondũ expertus sum. Assuefecit porrò me pater ẽt gloriam atq; honorem contẽnere, vt vnã nudam q; veritatẽ haberem in precio maximi q; facerẽ: video aũt quosdã, cũ se ab aliquo sperni arbitrãtur, aut cũ pecunias aliquas amiserunt, magno solere confici dolore: qua sanè de causa, inquibat ille, nullo tu me vnq̃ mœrore affectum vidisti: porrò non dũ mihi talis pecuniarũ amissio euenit, vt ex eo, quod relictum foret, corporis bonã valetudinẽ curare non possem: neq; ignominia aut contẽptio, vt quispiã viderit me de loco, qui mihi in meo senatu attributus est, deturbatũ: sin vero alios, qui vituperent, alios rursus, qui laudent, mihi contingit, vt audiam, his obiicere soleo, me putare eos, qui cupiunt oẽs homines habere, qui laudent, illis esse similes, qui volunt oĩa, quęcunq; sunt, possidere. Itaq; videor, inquibat, mihi ipsi, forte q; tibi itẽ videbor nihil ad hunc vsq; diẽ esse perpessus, quod magni ęstimandũ sit, atq; ad hoc extremũ sine omni mœrore ac tristitia peruenisse: nam nec oĩbus vnq̃ spoliatus sum fortunis, nec vlla ignominia sum notatus: ꝙ si aut bos, aut equus, aut mãcipiũ interiit, nõ tanti sunt hæc, vt ad me perturbandũ idonea sint, vtpote cũ egregie sim memor eorũ, quæ me pater monere solitus erat: qui videlicet suadebat, ne ob vllã pecunię amissionẽ mœrore afficerer, q̃diu, quę reliqua essent, ad corpus curandum suppeterẽt: hunc enim primũ finẽ illis, quę possiderent, statuebat, non esurire, nõ algere, non sitim pati: ꝙ si cui plura, q̃ horũ vsus postulat, fuerint, iis sanè vtatur ad eas res agendas, quæ honestæ sint: mihi igitur adhuc tantus pecuniarũ superest vsus, vt eę ẽt ad eiusmodi actiones suppetãt. Porrò haud me latet, inquibat ille, te fortunarũ plus duplo, q̃ me, possidere, & ĩ nostra ciuitate nõ mediocri honore prẽditũ, vsq; adeo, vt, quę nã mœroris tibi causa futura sit, nullam videam prẹter cupiditatem inexplebilem. Ad hoc igitur vnum exercitationis genus spectabã, id ipsum in memoria habens, semper q; meditans, & considerans, donec ita mihi persuasum est, quemadmodum ex duplicato binario confici quaternarium.

De vitanda insatiabilitate, quæ omnis mœstitiæ, & mœroris est causa. CAP. 9.

ET enim consideremus, inquit, per ociũ, cuiusmodi vitiũ sit insatiabilitas: huiusce aũt considerationis initiũ prębeat ea, quæ in cibis sumẽdis versat̃. Ipsum ergo hoc, quod est vltra, q̃ satis sit, progredi vescendo, insatiabilitatẽ appellari aiunt: Id aũt, quod sit satis, ipsa cibi indigentia metiunt̃: cibo aũt nulla alia de causa indigemus, nisi vt alamus corpus: nutriet vero corpus, si bene cõcoctus fuerit: bene aũt concoquetur si modicus: nã eũ, qui nimius sit, crudum manere haud ignoramus: quod ipsum si vel semel eueniat, vsum eius corrũpi necesse est: nã, si ciborũ crudorũ mordacitate aluus cita vniuersum excreuerit, prõfusio vocari id genus vitij solet: ex quo sanè ipsius cibi vsus corrũpitur: nõ enim ita illũ sumimus, vt per intestina deferatur, sed vt ad oẽs corporis partes applicet̃: sin aũt eius distributio fiat, nec tñ sit bene concoctus, malũ intra venas humorẽ creare solet. Qñ igitur in corpore nostro didicisti, cuiusmodi res sit insatiabilitas, iã hoc relicto, ad animum ipsum te cõfer, ibi q; illius naturã inspice diligenter, atq; in vnoquoq; rerum genere cõtemplare, sumpto ab iis, quæ possidentur, initio. In his igitur multa sunt, quæ non rectè tanto cũ studio appetũtur, cuiusmodi sunt Vniones, & Sardonyches, item'q; lapides alij omnes: cuiusmodi item est ornatus, quem fœminæ, vt magnum quiddam, gestãt, iis ancillis quæ ab ipsis dum incedunt, pendent: huius generis sunt vestimenta aut ex auro contexta, aut superuacuũ aliquod opus habentia, aut quæ, vt confici possint, materia indigent ex longinquis regionibus importata, qualia sunt, quæ Serica vocãtur. Porrò alia sunt ex iis, quæ possidentur, quæ ad seruandã bonam corporis valetudinem maxime conducunt: & hæc quidem satis decenter appetere parare'que possumus: horũ prima sunt ea, quibus & alimur, & vestimur, & calceamur: quibus adde illud, in quo habitamus: in eodẽ genere habent̃, quę ęgrotantibus vtilia sunt: verum non nulla ẽt vtrisq; conducunt, & bene videlicet valentibus, & ęgrotãtibus, cuiusmodi est oleũ: horum'que alia sunt eiusmodi, vt maiorẽ, alia, vt minorem corporibus hominũ afferant vtilitatem: itaq; iam nunc & multitudinis & possessionis eorũ finem seu modum te planissime inspexisse arbitror: nã, quemadmodum vnius cubiti calceamentũ, quatenus ad ipsum finem spectat, inutile est, ita & plura duobus habere calceamẽta, vt quinq; aut decem alienum ab vsu: alia enim illa omnino supersunt: vsu autem duorum cõtenti esse debemus: sic duplicem quoq; vestem habere sit satis, & mancipia, & supellectilem. Apud nos autem, inquibat ille, nõ solum vestis est amplior, q̃ duplex, sed & famuli, & vasa:

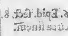
A & vasa: & omnia omnino, quæ possidemus, ampliora duplicibus. Prouentum enim ex rebus nostris multo maiorem capimus, q̃ vt vni corporis valetudini inseruiatur. At enim ex istis, qui voluptarium vitæ genus, quod sequerentur, elegerunt, non nullos video non duplo modo, aut triplo, q̃ nos, amplius impendentes, sed & quinque, & decem, & triginta partibus ampliorem sumptum facientes. Est porrò alius quidam, quem tali victu vtentem intueor, quali ego vtor, rursusq; mœrentem ac dolentẽ, vt ego: cui tñ non singulis annis similiter res familiaris augetur. Nam, quod ad nos attinet, decima fortasse prouentuum nostrorum pars impenditur, reliquæ vero partes nouem substantiæ ipsi adijciũtur: attamen video te ne in res quidem egregias insumere, quidq̃ audere, nõ in coemptionem, comparationemq; librorum, non in eos, qui scribant, exercendos, siue notis, & signis id faciant, vt citius, siue exquisitis figuris, vt pulchrius: sicut ne in eos quidem, qui emendate, recteq; legant. Ac ne impertientem quidem alijs quidquam te video, vti tu me videre potes, nunc seruis in vestimenta, nũc alijs quibuspiam ad alimoniam, aut ad valetudinis curationem: sunt etiã, qui me viderint quorundam æs alienum dissoluere. Ego igitur, quencunq; mihi pater prouẽtum reliquit, eum omnem relinquo: qui ex eo neq; quidq̃, quod superuacuum visum sit, reposui, neq; thesaurũ vllum congessi, neq; multis partibus amplius, q̃ impenderim, quidq̃ recondidi: tamen re-
B mittentem me, ac relaxantem curas sæpius haud negaueris, sicut ipse fateris nunq̃ me tibi visum mœrore vllo affectũ. Nunquid igitur potes tristitiæ, tuæ causam inspicere, an & illius nomẽ audire à me cupis? iam'ne istud quoq; tibi fieri vis? Scito igitur omnis tristitiæ, ac mœroris vnam esse causam eam, quam modo insatiabilitatem nostri, modo auiditatem inexplebilem vocant ex eo, q̄ cupiditates habeãt homines, quę neq; satiari, neq; expleri possint. Semper enim cõcupiscunt ij, qui rerum præsentium inexplebiles sunt. Proinde, si duplum quidpiam habent, triplum ilico student acquirere: sin triplum habeant, quadruplum appetere incipiunt. Atque hoc pacto nunq̃ ad eos spectant, qui pauciora possident, semper autem ad eos, qui plura, & hos ipsos superare conantur, hisq; ipsis plura habere cupiunt. Tu igitur, inquibat ille, si hoc modo ciues omnes nostros consideraueris, nõ multos te ipso ditiores inuenies: quare facile cæteris, qui supersunt, omnibus eris opulentior, enim vero, q̄ seruis ipsis, haud dubiũ est: porrò his adde tam multas mulieres. Si igitur hi ciues nobis sint numero quadraginta millia, atq; ita tu additis illorum mulieribus, & seruis, summam feceris, inuenies te ipsum haud inficiãtem, centum & viginti millibus hominum ditiorem, attamen hos quoq; omnino oẽs volentem superare, studentemq; in ipsis diuitijs fieri omni ratione ditissimũ. Atqui multo satius est ciues in eo cæteris antecellere, q̄ ijs, quę nunc habeat, sit con-
C tentus: quæ quidem res in te est. Diuitijs vero præstare non virtutis, sed fortunæ est munus, quæ & seruos, & libertos facit plerunque nobis, qui generosi, & nobiles appellamur, ditiores. At vero tu etiã, si, quantum optas, assequare, hoc est, vt plus vniuersis ciuibus possideas, nõ tñ satis sis habiturus: sed ilico circunspicies, num quis in alia ciuitate sit ditior. Quòd si etiam in hoc fortunam tibi propitiam, obsequentemq; habueris, tum tu ad alias progredieris nationes, & ijs, quos apud illas opulentos ostenderis, fieri studebis opulentior. Quare nunq̃ tu sanè omnibus ditior, sed propter immensas cupiditates semper futurus es pauper. Quòd si ipso vsu rerum metieris id, quod mensuræ, moduloq; tuo respondeat, iam te ipsum vnum ex diuitibus numeraueris, aut saltem ex ijs, qui eo, quod opus est, abundẽt. Ego igitur in numero horum meipsum colloco, licet, q̃ tu, pauciora possideã. Quocirca, si tibi ipsi ad hunc modum persuaseris, nulla te vnq̃ tristitia afficiet, siqd ex tuis rebus perierit: erisq;, quatenus ad rationẽ pecuniariam spectat, beatus, vtpote cum ob pecunias tristior futurus non sis. Quòd si etiam illam, quæ ad honores appetendos pertinet, insatiabilitatem eieceris, hac quoq; in parte iucunde, ac sine molestia vitam deges: sin autem tibi non satis fuerit honorari ab ijs, qui tua consuetudine vtantur, sed velis ab omnibus omnino, q̄ sunt in ciuitate, laudari, etiã ab ijs scilicet, à quibus ignoraris prorsus, fortasse primum quidẽ ab ijs ipsis cogno-
D sci voles, tum aũt, vbi cognitus fueris, honorari: at hoc quidem velle cognosci ab oĩbus, ab immẽsa quadã gloriæ cupiditate proficiscitur: illud autẽ, quod est velle honorari, ab inani plane, stultaq; ambitione. Quocirca tibi necesse erit, vt nunc pecunijs quærendis inuigilanti, ita tunc ad gloriæ, honorisq; studium cupidinem intendẽti, ob illos, qui, cum plures sint, te neq; cognoscẽt, neque honorabunt, maiore, q̃ nunc, affici tristitia. Si igitur hæc comperta habebimus, & in his nos ipsos assidue exercebimus, sine omni molestia viuemus. At quo pacto exercebimus? nempe si cognitum habuerimus, vtrum recte sit dictum insatiabilitatem vitium esse animi pessimum. Fundamentum enim quoddam hoc est omnium cupiditatum, pecuniæ, gloriæ, honorum, principatus, contentionis. Primum igitur semper in promptu habere oportet præceptum illud, atque institutum, quo iubemur eo, quod adest, contenti esse, annexum ei videlicet, atque adhærens, quod de insatiabilitate dictum est. Quicunq; enim odio prosequetur animum insatiabilem, is eum protinus diliget, atque amplexabitur, qui sit paruo contentus. Si igitur hoc solo constat ipsum omni mœrore, ac tristitia carere, iamq; hoc ipsum vniuersum penes nos ipsos habetur, illud consequens fuerit, vt penes nos sit viuere sine mœrore, si modo in promptu habeamus, quod de animo tum insatiabili, tum frugi præceptum est, ac per hoc ipsum præceptum singulis diebus in singulis huiusce operis partibus nos ipsos exerceamus: quod quidem cum cæteris ex puerili disciplina con-

Paruo contentus mœrore caret.

tingat alijs, illis, quibus in hoc fortuna non fauerit, serò tandem ea ratione, quam exposui, contin- E
get. Quis enim est, qui nolit omnem ætatem ducere sine tristitia? aut quis non hoc omnibus diuitijs præposuerit, quæ & facile auferri possunt, & sceleribus non nunquam redundant?

De comparanda animi libertate, ac de gratia obiurgatoribus habenda. CAP. 10.

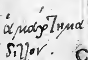
Ego igitur & hæc, & alia multa tum illi, tũ alijs deinceps multis recensebam: quibus omnibus ilico etiam persuadebam. Vtilitatem tñ eã, quæ ex posterioribus capitur, serò capiẽtes paucissimos quosdam vidi. Plerique enim usque adeo animi sui affectus auxerunt, vt iam inde insanabiles existant. At siquis modicis adhuc perturbationibus inseruit, potest que aliquid eorum, quæ prius dicta sunt, intelligere, vbi sibi inspectorem quendam ac pædagogum apposuerit, qui se, vt antea dixi, in singulis rebus aliàs moneat, aliàs obiurget, aliàs etiam adhortetur & compellat ad ea, quæ præclariora sunt, capessenda, ac seipsum eorum, quæ & dicit & monet, præbeat exemplum, is sanè poterit & liberum & egregium sibi animum ratione comparare. Etenim turpe est libertatem eam, quæ humanis legibus accepta refertur, maximi facere, eam autem, quę & vere, & natura ipsa est libertas, non omni studio petere, sed inhonestis atque impuris ac tyrannicis dominis seruire, lucris videlicet, ac minutissimis quibusque pecuniarijs rationibus, & cupiditatibus tum principatus, tum gloriæ, tum honoris. Quorum sanè omnium matrem ego haud dubitauerim dicere insatiabilitatem ha- F
bendi. Quis igitur talem in animo pestem habẽs possit vnquam aut honestus aut probus euadere? Aut cur non mille mortibus sit dignus, qui non toto animo oderit talem turpitudinem? Porrò autem hanc ipsam multo magis & odisse & fugere debent adolescentes, qui se saluos esse velint: qui si forte initio assueuerint pecuniam insatiabiliter cupere, fieri iam vltra non poterit, vt, cum ad annum quadragesimum peruenerint, seipsos recuperent: sed pone, si magis placet, quinquagesimũ, nequis nos, vt inhumanos, redarguat, sicuti quendam audiui dicere, qui aiebat hoĩes quidem non paucos vinci solere gula, venere, gloria, honore, se vero, qui diues esset, vna re tantum, quod nullius sui voti compos fieret. Nam is, cum satis diu me singulis diebus lætum hilaremque vidisset, ipse interim male animo affectus, rogauit, vt docerem, quid sibi esset faciendum, ne tangeretur tristitia. Cui cũ ego respondissem longiore annorum spatio esse opus ad eorum vitiorum correctionem, quæ ipse in animo suo adhunc vsque diem aluisset, vociferãs, nihil te, inquit, vnquam vidi inhumanius: quasi ego videlicet, qui possem, si modo eniti vellem, ipsum quam citissime ab omni tristitia liberare, hoc sic illi beneficium inuiderem. Cum tñ huic vni ex oĩbus disciplinis nemo ex ijs, ad quos ipsa pertineat, inuidere possit. Nobis quippe expedit omnes hoĩes, quibus cũ consuescimus, omni animi perturbacione vacare: neque aut gloriæ, aut, siqua alia res est glorię similis, eius cupiditate animum gerere de- G
formatum. Quanto.n. hi meliores fuerint, tanto nobis amici vtiliores existent. Rursus igitur ad eum reuersus, qui se in verum studeat virum euadere, viam quãdam communem ad omnia animi nostri bona monstrabo. Oportet.n. eum, qui alteri præsit ad corrigendum, initio quidem intento esse animo ad singula, quæ ab illo gerentur, cui sit indicaturus, quid ab ipso negligatur. Est enim interdum definitu difficile in ipsis actionibus id, quod in re familiari ex minutissima quadam ratione geritur. Quare hoc ipsum nullo modo præfiniri potest ei, qui nunc primum incipiat auaritiæ morbum excidere. Porrò, quemadmodum in hoc virtus vitio proxima est, ita, dum ambitionem excidere volumus, virtuti ilico finitimum vitium offendimus. Cæterum, quorum animi suapte natura ad honestatem probitatem que feruntur, hi neutiquam pudore affici solent, si, cum ipsi iuuenes sint, seruari que possint, alios habeant, qui sua ipsorum peccata inspiciant, atque obseruent, ætate scilicet prouectos homines, qui in omni vita sua clarissimum liberę mentis specimen dederint: quibus quidem increpãtibus neque resistere, neque infensos esse par est, sed habere gratiam: quin etiã eosdem rogare oportet semper, vt vera dicant: & id ipsum vbi cognitum habuerint, tum conari, si non ingentes illas portiones, at saltem minutas atque exiguas de grandi illa summa affectuum ac vitiorum excidere: tametsi initio per quàm arduum hoc, & cum magno labore magna que infœlicita- H
te fieri videbitur. Scire.n. eos oportet progressu temporis non similiter idem habituros difficile. Quo.n. maius rationalis nostri animi pars in huiuscemodi exercitationibus ac studijs incrementũ accipiet, (quatenus videlicet superabuntur minuentur que vitia) eo facilius obsequium ac perfectiorem obedientiam obtinebit. Nam, cum ea, quæ maxima sunt, ratio nondũ exercitata superauerit, haud dubium est, quin, vbi duplicem excellentiam spatio temporis adepta sit, facilius sit superatura: etenim ex ijs, in quibus ipsa se exercuerit, multo existet generosior, quàm prius, sic que etiam illis, quæ minora aliquanto euaserint, abunde sufficiet. Porrò ad futuri temporis spem vel alterum horum duntaxat satis esse poterat. Quocirca ipsius exercitationis initio terreri non oportebat eum, qui in ipsa affectuum curatione parum se proficere sentiret. Progrediente enim tempore magis proficiet, si modo æquo animo pergat audire eum, à quo vere ametur, dicentem sibi, quæ sint ea, in quibus peccet, velit que non videri tantum, sed etiam re ipsa existere & egregius & frugi. Hactenus igitur de ratione & cognoscendorum & curandorum animi affectuum dictum sit: deinceps autem sequitur, vt de peccatis ipsis dicatur.

GALENI DE CVIVSQVE ANIMI PECCATORVM COGNITIONE ATQVE MEDELA LIBELLVS

Quem olim Iunius Paulus Crassus Patauinus interpretatus est, & nunc denuo accuratissime recognouit.

Quid sit & quotuplex peccatum, & quòd via aliqua, ac ratione corrigi peccata debeant, & emendari. CAP. 1.

CViusq; animi perturbationũ cognitio, ac medicina secundũ traditam superiori cõmentario rationẽ comprehensa est: deinceps de peccatis sermo instituendus est. Igitur optimũ & in præsentia initium sumo, quod oẽs, et si operibus non confirmant, ore tamen cõfitentur, ac illud, quid'nam sit, quod peccatũ vocant, vt nobis procedẽti oratione ambiguitas nulla relinquatur, sermone explanabo, docebo q̃; vocabulũ hoc ἁμάρτημα, {quod latinis peccatũ significat,} ab omnibus gręcis ita accipi, vt modo ea, quæ secundũ iudicium non rectè tamen committantur, declaret, atq; ita ad solam rationabilem animæ partem pertineat: modo cõmunius latius q̃; vt etiam, quæ ad irrationabilem facultatem spectent, complectatur.

C

Multa desunt in codice græco.

quid'nã sit peccati cõsensus, oĩbus in aperto est: q̃d imbecillus cõsensus, nõ itẽ: siquidẽ nõ nullis titubantẽ hũc assensum inter virtutẽ vitiũ q̃; mediũ ponere satius esse visum est: titubantẽ vero siue imbecillũ esse cõsensum prædicant, qñ nobis ipsis nondũ ita verã esse opinionẽ aliquã p̃suaserimus, sicuti illa est, exẽpli causa, in vtraq; manu, quinos esse digitos, aut bis duo quatuor cõstituere: forsan vtiq; senẽ quẽpiã offenderis, qui in omni vita veris peccatis operã dederit, alicui scientificã ostensionẽ habenti infirme assentiri: scientia porrò geometræ de his, q̃ per Euclidis elemẽta ostensa sunt, talis est, qualis partium est, bis duo quatuor esse: eandẽ quoq; scientiã & deinceps traditorum de globis præceptorum habet, quemadmodum & omniũ secundũ hæc resolutorum de linearum figuris atq; gnomonicis. Quamobrẽ, si vel parum quis ambigat, neq; proprium ipsis consensum præbeat, quem cõprehensionẽ nõ nulli appellant, hoc esse peccatum, vt hominis videlicet geometræ, quispiã iure concesserit. At eius, qui in vita peccet, bonis malis q̃; cognoscẽdis, possidẽdis aut euitandis improbę opiniones falsæ q̃; cõsistunt: assensus videlicet aut p̃cliuis, aut titubãs & incertus. Hic iã igitur discrimen

D impẽdet, ne paruũ iuxta & maximũ peccatũ cõmittatur, si falsæ de bonis ac malis opinioni assentiamur. Secundũ Academicos planè ac Pyronæos vocatos philosophos, eorũ, q̃ à nobis inquiruntur, scientificã ostensionem haberi negantes, oẽs, qui nunc habentur de re aliqua consensus, necessario inconsiderati sunt ac temerarij, quin etiã & falsi esse possunt. Aiunt præterea, philosophorũ de bonis malis q̃; discordes inter se pugnantes q̃; sententiæ, vt veræ omnes sint, neutiquam fieri potest: at oẽs forsan mendaces esse nihil prohibet, vt neq; voluptas bonum sit, neq; perturbationum vacuitas, neq; virtus, neq; ab ipsa prodiens actio, neq; aliud oĩno quicquã eorũ, quæ à philosophis enumerata sunt. In primis itaq; eũ, qui à peccatis mundus esse cupiat, rei illius ignotæ, quã inuenire satagit, demõstratio sit, nec'ne, cõsiderare oportet: id'q; non obiter modo, sed longo etiã tempore inter veracissimos hoĩes versantẽ, qui naturali quadã prudentia præditi sint, atq; in rationalibus disciplinis exercitati, qualis est demõstratiua methodus, speculari cõueniet. Deinde, cũ quis ipsam se inuenisse sibi persuaserit, postea longo tẽporis interuallo iterum se se exercere debet ante, quã m ad maximarum rerũ inquisitionem accedat: vt, exempli causa, quod'nam sit illud bonum, (id sanè & vitæ finem nuncupant) quod comparatum fœlices nos, aut beatos, aut quod quis aliter nominare velit, efficiat.

In quot absurda incidere illos contingat, qui de vitæ bonis & malis nulla vera methodo ratiocinantur. CAP. 2.

NOn'ne igitur per deos illi, qui prius, q̃ demonstratiuam methodũ se se inuenisse credant, ad maximarum rerum indagationem transeunt, euidenter temerarij sunt? mihi quidem vel maxime

hmōi esse videntur: perinde.n.isti affecti sunt, atq; illi, qui ante, q̄ satis se in numerorū sciētia exercuis E
se sibi psuaserint, aliqd de supputatorijs pceptis, atq; arithmeticis enūciare audēt. Igit, vt hos plerunq;
falli necesse est, ita & quicunq; prius aliqua demōstrare conatur, q̄ in demonstratoria methodo versa
ti sint, quin errores cōmittant, fieri nequit. Porrò, q̄ nō nulli ex his, qui falsa edocēt, quibusdā persua-
deant, sectarū multitudo testat: sed neq; illos haec, nisi aliqua similitudo intercederet, persuadere po-
tuisse, cuiq; palàm est: neq; paruā hāc esse similudinē, pfectò existimare cōuenit: nā alioqui facillime
deprehēsa foret, neq; lōgo tēporis decursu nedū à clarissimis viris, sed ēt à vulgaribus eā argui, cōuin
ciq; opus fuisset. Illud itaq;, quod in re medicinali Hippocrates vsuuenire aiebat, & in philosophia ac
6. Epid. sect. 8. circa finem. cidere videtur: dicebat aūt Hippocrates ‖ similitudines vel bonos medicos in errores, difficultatesq;
conijcere, vtpote nō vulgaribus dūtaxat medicis, verū etiā nobilissimis ob similitudines in errorē la-
bentibus. Quare neq; alienū est & in philosophia similitudines pclaris philosophis dubitationes, er-
rores q; facessere. Gemellorū similitudines illi, qui cū ipsis versari cōsueuerūt, facile dignoscūt, nō as-
sueti minime id facere queūt. Eadē rōne & illae, quae in rationibus sunt, similitudines, eos, qui sese nō
diu, neq; quotidie in struendis rationibus attriuerūt, ptereunt, queadmodū & gemini fratres eos, qui
nō vnà degāt, atq; versentur, delitescere solent. Hoc vtiq; vnū primū est eorū peccatū maximū, qui ali
quid de humanae vitae bonis, malis q; temere pronunciant, id q; aut ex amore sui, aut apparentis sapiē F
tiae, aut iactantię, aut ambitionis causa exoritur: siquidē nō nulli recte sese opinari sibi persuaserūt, nō
nulli honoris, aut simulationis causa ea proximis pbare conantur, de quibus ipsi dubitāt, atq; animi
pendēt: peccāt sane vtriq;, secundi scientes ac volētes, quorū vitiū ex perturbatione animi proficisci-
tur: primi vero nesciētes, ipsorū q; error peccatū pprie dici merebit. Recte igit isti fecerint, si Æsopi
māticarū meminerint, suas q; ipsorū opiniones alijs examinandas cōcesserint, haud per Iouē talibus,
quales ipsi sunt, nō solū in ostensorijs methodis minime versati, sed etiā aliarū disciplinarū, quae Grae
ci mathemata nominant, imperiti, quibus imbutus animus acuitur, ac delimatur, vtpote geometria,
arithmetica supputatoria, aedificatoria, & astronomia. Ex his porrò non nulli neq; rhetoris, neq; id,
quod maxime prēstò est, grammatici doctrina eruditi, sed adeo in sermonibus inexercitati, sunt, vt ne
que ea, q̄ à me dicantur audientes intelligentia assequi valeant. Quę profectò ego animaduertens, cū
aliquem sermonē feci, ipsis, vt dicta mea repetant, iubeo: tunc.n. re vera, queadmodū asini lyrā, ita &
isti ea, q̄ à me dicta sunt, neutiq; percepisse deprehēdūtur: nihilominus tñ in tam audaces, vel teme-
rarios potius euaserūt, vt ab ijs, qui prima elemēta didicerint, eò ludibrio habiti, q̄, q̄ audiuerint, recita
re nequeant, nihil propterea erubescant, se ipsos tm. veritatem agnoscere, alios disciplinis instructos
tps frustra perdidisse opinentur: verum non illis quicq; me profuturū sperans in hunc sermonem di- G
uerti. Plures.n. ipsorū, etiā si velint, nihil iuuamenti capere, poterūt, cum neq; aetatē ipsam amplius di
sciplinis percipiendis idoneam habeāt. Quisquis vero natura prudēs est, & eatenus primis rudimen
tis operam dedit, vt, quae audiuerit, maxime quidem ore proferre statim, sin id minus, at saltē scriptis
mandare valeat, sermonē hunc nostrum, sibi subsidio futurū scito, modo sit ex toto veritatis amator.
In hoc enim praeter illum vis tota consistit, & primum quidē aptum ad veritatem natum esse: deinde
optima ac liberali educatione vsum fuisse: at qui in veritatē explorandā minime natura feratur, & in
flagitiosis, inhonestisq; studijs altus fuerit, nequaq̄ iste aut sponte cōmotus, aut ab alio concitatus veri
tatem vnquam appetere valebit. Quocirca neq; ego vnquam id genus homini opē ferre pollicitus
sum. Sed, vt modo retuli, veritatis amico iter illud ostendere pro viribus conabor, quod in omni vita
perq uisiui: illudq; solum esse, quod proxime subijciam, mihi persuasi.

De adhibendo experimento in vera methodo dignoscenda quid intersit inter eos, qui ea vtuntur, & inexercitatos, & falsis sectis addictos. CAP. 3.

NAm dignum puto, vt dixi, illa edoctos, quae de ostensoria methodo à maioribus nostris tradita
sunt, in alijs rebus ante periculum facere, nunquid re vera aliquod quaesitorū inueniant: esse q;
huiusmodi rerum naturā idoneam, vt suis inuentoribus testimonium perhibeat: vt exēpli causa, in H
† Al. impositas hoc, datā rectā, aut † praeceptas partes diuidere, fortassis penitus rudes, quid'nam dicatur, non intel-
ligūt. Ego vero perinde, atq; si oēs ipsi adessent, clarius dicere incipiam. Rectam datam sermo noster
intelligit, lineā aliquā rectam in superficie exacte laeui propositā, praeceptas autem partes p praesumē
tis arbitrio, si quis propositā rectā in quinq; ęquales partes, aut septem, aut viginti, aut centum diui-
di iubeat: nam, si tu per te methodū vnam nactus fueris, aut ab alio edoctus vsus fueris, in quot velis
* partes propositā rectā, partiri res ipsa tibi testis erit, oēs'q; particulę ita diuidentibus exquisite cernen-
tur aequales, atq; id genus oīa problemata firme reperta sunt per ipsa euidētia: vt, cum dato quadran-
gulo circulum circumscribere, aut pariter & dato circulo quadrangulū circum, intus've scribere iube
mur: item, cū dato quinquangulo aequilatero, & aequiangulo circulum vt exterius circumscribamus,
quis pcipit: si quis etenim singula haec ea, quam didicit, methodo statim circūscribere poterit, res ip-
sa quaesitū iam inuenisse testabitur. At nō itidem, genitus'ne, an ingenitus sit mundus, res ipsa testa-
bitur, quemadmodū neq;, finitum'ne sit, an infinitū vniuersum, aut quātus sit maris fluctuum nume
rus: nullū enim hmōi quaesitorum ex ipsa re, quae inuenta esse videatur, dijudicari potest, quemadmo
dum si circulo figurā duodecim laterum aequalium, rectorum'q; angulorū circum, intus'q; designare
iussus id statim feceris: intus nanq;, & circūscripta figura euidenter conspicitur, sicut & circulus huic
multiangulae figurae intus, circum q; designatus agnoscitur. Itaq;, cū demonstratoriā methodū inue-
nerimus, ad id, quod q̄rimus, nos ducit, ac testimoniū ex ipsamet re haud obscurū accipimus: & exin
de

A de probationes haud paruas ipsius veritatis habebimus, vt aliquando & in his, q̃ id euidenter testari queāt, ea vti audeamus. Neq; statim in rebus maximis à quoq̃ periculũ faciendũ esse existimo: si vero ad felicitatẽ ducentia maxima sunt, in aliqua prius materia exerceri conuenit, quæ illorũ errorẽ, qui se quęsitũ falso inuenisse autumant, redarguat, & veri inuentoribus suo testimonio faueat. Huiusmodi methodus in geometria reperitur, arithmetica, supputatoria, astronomia, & architectonica: nomine autẽ architectonicæ, horologiorũ, clepsydrarũm, hydroscopiarũ, & machinamentorũ omniũ descriptiones amplector, inter q̃ & pneumatica, hoc est spiritualia q̃ vocantur, existunt. Hæc profectò oĩa inuentoribus suis testimoniũ perhibent haud secus, q̃ astronomiæ inuenta, q̃ & ipsa ex euidentibus dijudicãtur, examinantur, & testimonio cõfirmantur. Solis nanq; & Lunæ defectus, & quæcunq; circa fixas, errantes q; stellas conspiciuntur, inter ea, q̃ manifeste apparent, reponũtur. Manifestũ ꝑterea est sermones nostros omniũ illorũ animos percellere, quibus iã prouecta ætate non amplius occasio superest, vt in rebus illis demonstratoriã methodũ longo tẽpore exerceãt, q̃ ipsius veritatẽ perspicue testari valeãt: aut enim, vt ꝓxime dicebã, proprio amore decepti, aut sapiẽtes videri volentes, aut honoris, inanis q; gloriæ cupiditate, aut arroganti iactantia, aut auaritia perciti, non nulli sibi ipsis, non nulli verò alijs se aliquid firmi scire persuadent. Quocirca nihil mirũ fuerit in ꝓprio vnumquenq; au
B ditorio suis hæc discipulis probare: quorũ aliqui asinino ingenio sunt, aliqui vero acri, sed in primis disciplinis nequaquã exercitato: nam id genus ventosis, atq; ineruditis præceptoribus expedit, arbitror, tales habere discipulos: quicunq;.n. natura prudens, & in disciplinis antea versatus fuerit, ipsos ilico floccifecerit, sicuti & ego, adhuc adolescentiæ annos nõ egressus multos doctores cõtempsi, qui nõ nulla demõstratis scientifice in geometria repugnantia ostendere audebant, neq; demõstrationis simulachrũ, quod esset, vnquã cognouerant. Siquis igitur veritatẽ exploraturus prius arrogantẽ iactantiã, nimiũ sui amorẽ, honorũ, & gloriæ immoderatã libidinẽ, apparentis sapientiæ cupiditatẽ, atq; auaritiã ex animo suo extirpauerit, iste planè ad ipsam perueniet nõ mẽsibus modo, sed annis multis postea, cũ ante sese exercuerit, atq; placita ad beatitudinẽ, & ad miseriã ducere valẽtia indagauerit: illis vero, quas dixi, perturbationibus furentẽ, ac debacchantẽ ad tam longũ iter pigrũ, atq; impeditũ video: at illos quidẽ odio prosequor, qui insidiatorẽ, calumniatorem'q; efficiũt: hmõi enim vitijs suos ipsorũ discipulos præoccupare, ac inficere solent, vt neq; id genus sermonibus, quales nos hactenus fecimus, aures vnquã præbere æquo animo possint. Sanè oppido facile est præceptorẽ graui, ac seuera facie dicentẽ imperitis adolescentibus persuadere se præeunte expeditissimũ esse ad sapientiã iter ꝭm Cynicos vocatos philosophos: siquidẽ & isti placita sua breuẽ esse ad virtutẽ viã contendunt: at
C ipsorũ non nulli sententiã hanc damnantes non ad virtutẽ, sed per virtutẽ ad beatã vitã cynicã philosophiã iter esse confirmant: cæterũ non nulli verius ipsam declarãtes imperitã istorũ hominũ temeritatẽ ad inanẽ iactantiã breuẽ esse viã testantur. Itaq;, vt Cynici oẽs, quos vitæ nostre tempore conspeximus, ita & eorum quidã, qui se philosophos ꝓfitentur, euitare se in rationali contẽplatione exercitationẽ nõ eũt inficias: deinde, cũ à nobis discesserint, cũ vulgaribus hoĩbus, caprarũ videlicet, boũq; pastoribus, fossoribus, atq; messoribus congredi indignũ putant, ꝙ scilicet ea, q̃ à se dicantur, isti, vtpote in ratione differendi nunquã versati, minime assequantur: id q; nimirũ insolenter faciunt, perinde atq; si ipsi vnquã in primis se disciplinis exercuissent, ac non repente de vitæ fine, de bona atq; aduersa fortuna à præceptore demonstratorios, vt ipse credebat, sermones audiuissent, ipsis'q; eo, ꝙ nõ essent exercitati, fidẽ adhibuissent: q̃ planè ijs, vt dixi, ob falsarũ, verarum'q; rationũ similitudinẽ causæ falsorũ decretorũ extiterũt. Similitudines aũt exactè illi dignoscunt, qui singulas integras, cõmentationes diligentissime tractauerunt: at, qui repente materiã aliquã nõ exercitata ratione dijudicare aggreditur, nullo pacto falsas à veris argumentationibus distinguere, separare'q; valebit. Huiusce rei manifesto indicio sunt vocata sophismata, quæ rõnes quædam falsæ sunt ad verarum imaginẽ dolose constructæ. Harũ mendaciũ ex conclusione, quę vera non est, aperte deprehenditur. Quoniã vero fal
D sæ rationes, aut sumptũ aliquod falsum, aut conclusionẽ haud recte illatã habeant, necesse est, & hæc in sophismatibus haud ita facile cõspicua sunt, ab illis, qui in differẽdo se nõ exercuerũt, vix vtiq; deprehendi poterunt. Igitur cũ rationẽ mendacẽ esse concedamus, ꝙ oĩbus conclusionis mendaciũ euidenter pateat, nihilominus inexercitatos nodi solutio pręterit: quocirca tutius isti, cautius'q; egerint, si rationes oẽs suspectas habuerint, nulli'q; prius assenserint, q̃ se falsarum, verarum'q; rationũ similitudines exq̃site distinguere posse sibi persuaserint, alios'q; sibi q̃stiones ꝓponere patiant̃, volentibus ipsorũ eruditionis periculũ facere permittentes. Num aliud igitur cõsulunt, q̃ ꝙ discipulis, vt se in sophismatũ dissolutione exerceãt, ꝑcipiunt? Quæ nihil aliud, vt antea dicebã, prorsus fuerit, q̃ inter verã, falsam'q; rõnẽ similitudinis agnitio. Necessum itaq; sit verarũ prius argumentationũ naturã didicisse: in ijs nanq; versatus, ipsarũ'q; spẽm exactè iuxta, celeriter'q; ꝑcipere assuetus, haud ægre ẽt falsas cognouerit. Ego nẽpe id re cõmõstraui, cũ adolescẽtes in disciplinis versatos veras rões cognoscere edocui, & alicui ex ꝑ̃sentibus, cui libuisset, vt aliq̃d ipsis sophisma ꝓponeret, iussi. Ipsi.n. sophismatũ absurditatẽ deprehẽderũt, q̃ aut in figuræ nõ syllogisticę incõcinnitate, aut in sumptionũ falsitate posita esset: atq; ita istis inanis sapiẽtiæ noĩe ꝑditis, istis, inq̃, senioribus sophismata explicare nequeuntibus euidẽter patuit id ipsis incõmodi ex verarũ rõnũ ignoratiõe ꝓuenire. Quo fit, vt summopere dãnari mereant̃, eo, ꝙ ex temerario assensu miserã degant vitã: falsam.n. de vitæ fine opinionẽ ad miserias, calamitates'q; ducere oẽs testant̃: isti vero hoĩes quidẽ sunt in discernendis veris, falsis'q; rationibus nunq̃ exercitati, interdum non nulli opinionis alicuius veritatem † intelligere se credentes, con- † *Al. ignorare.*

tingentē quidē rationē se dixisse ignorant,ac tanq̄ sensibus,quæ opinantur,euidenter appareant,nos sequi,& absq; demonstrationibus credere iubent: interdū vero, cū sola indicatione oratio egeat,demonstratione ipsam cōfirmare nituntur,atq; ita sane,quo differat demōstratione egens ab eo, quod primario,atq; ex se notū est,ignorantes,nihilominus tn̄ de rebus, quibus magna contēplatione opus est,temere loqui aggrediūtur. Atqui in his erroribus multi,qui iamdiu in philosophia cōsenuerunt, inuoluti sunt. Quid igitur,proh Iuppiter,istorū ne inscitia,apparens q̄; sapiētia tibi facile curari posse vr? An & ille etiā,qui trienniū,aut quadrienniū p̄duro tumore doloris sensu carēte laborauerit, vnq̄ sanabitur? Nunq̄ profectò senū istorū animū inscitiæ,apparentisq; sapientiæ scirrho triginta iā, & quadraginta annos occupatū ad sanitatē redire posse crediderim: at,si velis,fac id posse fieri: deinde,dierum ne spatio,an mēliū,an annorū hmōi scirrhi curatio egeat,æstimato. Itaq; neq; amplius admirator,quā ob rē multos istorū,qui se philosophari p̄dicant,neq; alloq,neq; cū ipsis disputare dignū existimo: oēs.n.priuatos hoīes,natura prudētes,ea q̄; disciplina institutos,q̄ iampridē à Græcis probata est,istis meliores,præstātiores q̄; cognoui. Facile enim,quæcunq; se euidēter cōsequuntur,agnoscūt: istos vero altercātes,aut,q̄ placitis ipsorū aduersentur,percipere dissimulātes plerunq; expertus sum. Porrò,cū millies olim cū plerisq; philosophorū,quæ quenq; propositū finem vita cōsequatur, disputauerim, alij quidem oēs, q̄ primis rudimentis optime instituti sint, acutum ingenium habent, F ipsi q̄; viuendi modum concordem suis placitis dicebāt,sermonē q̄; nostrū recte intelligebant,at reliqui in quadam inani sapientiæ opinione (vt supra posui) ad senectam vsq; versati soli contraria sentiebant: deinde,cum ab oībus præsentibus deriderentur,ad conuitia,iurgia q̄; se conuertebant.

Quid inter peccatum,ac perturbationem intersit. CAP. 4.

VErū,q̄ à nobis sæpius vnà cum multis viris de quoq; pro singulis finibus,vitæ genere explicata sunt,in alijs habes cōmentarijs tradita: multa q̄; errorū,quos isti committunt, exēpla in illis scripta sunt. Nam,quæcunq; isti diuersis sectis addicti † vitā corrumpentes inter se cōtraria faciunt,ac dicunt,ex falso iudicio proueniunt, perspicuū q̄; est oīa & male fieri,& peccata esse,quæcunq; in qualibet secta errata cōmittuntur: siquidem veridica secta non finē solū,verū ēt genus vitæ fini illi consentaneū adinuenit. Quamobrē,quid inter peccatū,perturbationem q̄; intersit, hinc apertissime discere liceat. Aliqs,exēpli causa placitū hoc instituerit,hoīes iuuare tanq̄ verū,ac perfectū,aliqbus bene facere,cæterū iste aut somno,aut socordia,aut voluptatibus,aut aliquo id genus alio impeditus,subuenire afflictis neglexerit,ex quadā perturbatione errauit. Alius vero quispiā sibi tm̄ voluptates,curarumq; vacuitatem cōparare statuēs,ac propterea ciuibus suis,aut domesticis iniurijs affectis auxilium denegans,ex praua opinione profectò,non ex aliqua perturbatione peccauit. † Multorū sanè peccatorū G falsa de cuiusq; vitæ fine opinio fons,& origo est: ex ea.n.tanq̄ ab radice quadā singula peccata exoriuntur: potest tn̄ aliquis de vitæ fine recte sentiens in aliquo particulari consecutionē haud intelligens aberrare: cæterū tibi,(vt proxime dicebā) actiones vitæ singulis finibus cōgruentes in alijs commentarijs latius enumeraui: in p̄sentia peccatorum sola capita perstringam,quæ & repetere satius esse duco,vt propositorū cōpendium quoddam facile memoriæ mandandum cōficiam: quandoquidem.n.in finis contēplatione fœlicitatis humanę p̄cipuū firmamētū ponitur, haud ab re in ipsum inuestigādum oēs incubuerūt: de quo,qui se ipsos magni fecerūt,prompte sententiā suam tulerunt: prompte autē sententiā tulerunt,aut oēs,aut vno tm̄ excepto: quem ipsum neq; in confesso est id fecisse,ante,q̄ de demōstrationibus iudicatum sit,sint ne re vera demōstrationes,an illi ita esse viderentur. Hominē igitur p̄pria peccata obseruantē,atq; animaduertentē illud ip̄m in primis cogitare oportet,iustū esse oino,eos curiose,diligēter q̄; audientē,q sese quæsita ostensione probauisse arbitrantur, postea ipsa dijudicare conari: atq; iterum hoc loco cū ab ipsis acceperit, quę in orationibus iudicem veritatis statuant, deinde iterum hæc ipsa secum, vt sese habere oporteat, reputans, considerans q̄; nunquid ipsi rursum iudicandi instrumentum altero egens instrumēto intelligant: deinde post illud rursum alio,id q̄; ne in infinitum protrahatur, suspicatus valde caute longo temporis spatio vnà cū H viris,qui ipsi maxime veridici videantur, ita primum omnium iudicandi instrumentū contēpletur, quod scilicet altero instrumento non egens inuenire opus est,inuentum q̄; omnibus hoībus ostendere: id vero & absq; dijudicatione indicare posse palā est,eandem q̄;,quā oīs demonstratio, vim possidet: atq; ita,quod superest,in ipsum respicientem oīa ad id particularia redigere conuenit,quod sanè resolutionē non nulli philosophi vocauerunt,veluti ascensum quēdam ab his,quę media sunt,ad primariū iudicationis instrumentū: vtpote autē in re valde difficili,quemadmodū opere plerunq; didicisti in istis vano sapientiæ nomine præditis,petulantibus,ac ludibrio habitis propterea, q̄ neq; vulgaria quęsita ad primum illud instrumētum iudicandi redigere valeant. Sibi ipsi eum constare oportet,qui scientiæ capax esse velit,atq; in multis singularibus,quæ ipsam inuentam esse testari possint, vt antea dictum fuit,sese exerceat: huiusmodi sunt autem ea,quæ in arithmetica,linearum q̄; scientia habentur,quibus veluti fundamentis astronomia,& ars architecturę nituntur.

† Al. per totam vitam.

† Quod de vitæ fine falsa opinio multorum peccatorum initiū sit.

Declaratio veræ methodi per exempla mathematica,ac aduersus eos,qui ab ea deficiebant. CAP. 5.

AGe enim,vt declarādi causa ex architectura exemplū aliquod promam cū vrbs cōditur ipsam habitaturis p̄positū sit non per coniecturas,sed exacte quotidie scire velle,quantū diei tēporis iam elapsum sit,quantum'q; vsq; ad solis occasum supersit: id problema sanè in resolutoria methodo ad princeps illud iudicatoriū redigi opus est,si quis ipsum, quo dixi,modo in gnomonica tractatione inuenire debeat, rursum q̄; ex illo per eandem viam, sed contrario modo proficiscendo compo-

A nere: queadmodũ & hoc in eadẽ tractatione didicimus. Porrò in hũc modũ cõmuni generali q; via cõperta, nobis ꝙ cognoscẽtibus ex huiusmodi lineis tpis partiũ dimensionem fieri necessum esse, ad corpora deinde trãsire cõuenit, linearũ descriptionẽ, vocatumq; gnomonẽ suscepturа, ac primũ vestigare, quæ corporũ figuræ ad inuentam descriptionẽ idoneę sint: deinde in illis singulis, qualis'nã hęc descriptio fieri possit, ex resolutiõe cõpositione q; inuenire. Ac postea, q̃ rõnalis methodus euidentẽ nobis ꝓpositorũ inuentionis confirmationẽ præstiterit, mox ad ea exequẽda, quæ per ipsam inuenta sunt, accedentes, iterũ considerabimus, quo modo depingendi corporis superficiẽ planã, æquabilẽ q; reddemus: hoc deinde per resolutionẽ, & cõpositionẽ adinuento aliquod hmõi corpus fabricari per instrumenta ipsum lineis designare tentabimus: iterũ q; ex resolutione ac cõpositione eo comperto eiusdẽ speciei corpora, qualia nos methodus edocuit, construere enitemur: cum q; postea in multis deinceps figuris delineatio facta, hominibusq;, vt re experiantur, diuulgata fuerit, iam id, quod à principio ꝓpositum fuerat, factum est. Quãdo enim prima linea primũ solis radium excipit, itidem & postremũ vltima, atq; hoc in oĩbus solaribus horologijs depictis apparet, iam ꝑfectò vnum quoddam euidens indicium, ꝙ res ꝓposita inuenta sit, habebimus: item verũ alterũ, cum oĩa delineata corpora inter se cõcordant, nec nõ & tertiũ inueniemus cũ æqualis aquæ fluxus ipsis respondet. Hoc etenim B depictorũ horologiorũ veritatis iudicatoriũ futurum ratio adinuenit: quod dico aũt huiusmodi est. Vasculũ ex quauis materia cõflatum perforato, primum q; solis radiũ intuitus aquæ mundæ imponito, deinde, tibi cũ pictum horologiũ primã horã præterijsse nunciauerit, tu, quãta vasculi portio aqua impleta fuerit, adnotato, ea q; effusa iterũ vasculũ eidem aquæ statim imponito, &, cũ secundam horã solare horologiũ significauerit, vasculũ aspicito: postea, cũ aquã in ipso ad eandẽ partẽ peruenisse, ad quã & prima hora peruenit, inueneris, adnotato celeriter, & exhaustum vasculũ iterũ in eandẽ aquã immittito, ac rursum obseruato, num, quoad tertiã horã horologiũ indicauerit, ad eundẽ vasculi locũ aqua perueniat, ad quem prima aut secunda hora peruenerat: quod ita factũ esse inueniens, exhaurito vasculũ, & iterũ ad quartã vsq; horã in aquã demittito, item q; ad eandẽ vasis partẽ aquam ascẽdisse cõspicatus, ipsam statim effundito, denuo q; in aquã demisso vasculo quintã similiter horã explorato; cum q; & in hac ad eundẽ locum aquã peruenisse cõpereris, deinde in sexta & reliquis deinceps vsq; ad duodecimã, si prorsum ita fieri cognoueris, recte depictũ esse horologium tibi persuaseris, q̃quidem propositũ demõstrauit: ꝓpositũ erat aũt, in duodecim æquas portiones totius diei tp̃s esse distributum. Porrò numerũ hunc tanq̃ oĩum vtilissimũ delegerunt, dimidium.n. continet, & duplum. & quartũ, & sextũ, & duodecimũ, quæ nullus alius post ipsum numerus vsq; ad vigesimumquartũ con C tinere videtur. Hunc sanè tanq̃ † exiguũ repudiarunt, & duodenariũ numerũ veluti cõmoderatũ iudicantes in tot particulas totius diei tp̃s diuiserunt. Hanc aũt partitionẽ ex vsu esse alij multi et Romani ipsi experientia cõprobantes, atq; vtentes ostendunt: siquidẽ hæreditatem oẽm, cum testamentum condunt, in duodecim portiones distribuunt: & ponderũ ac mensurarũ, quibus in vita opus est, plurimas in duodecim partes diuidũt. Tu vero, si iubeas, tibi per methodũ horologiũ depinxero, ac deinde, siue in duodecim partes, siue in aliũ quempiã sequentẽ numerũ integrũ diem partiri volueris, in illo profectò id, quod proposueras, itidem factum esse cõperies, q̃n & perforatorũ vasculorũ mẽsuræ respondeat, & oĩno inter se depicta horologia cõsentiãt eo, ꝙ vltimæ in ipsis lineæ diei fines concludant. Ad hunc sanè modũ & vasculi, quod græci clepsydrã vocãt, fabricã ratio methodo resolutoria vestigans inuenit, cuius iterũ experimentũ vel plebeijs hoĩbus euidens est. Summa.n. eius linea duodecimã horã significãs excellissimũ locũ hẽt, qua parte clepsydra lõgissimum diẽ dimetitur: breuissimũ vero, vbi linea breuissima est: inter vtranq; media est, æquinoctialẽ diem q̃ declarat: ac deinceps quartã pertransiens perinde oẽs anni dies metieris: quod in medio interest vsq; ad æquinoctialia foramina in clepsydræ labro, tibi p̃dictos quatuor dies significabit: à quibus foraminibus post id, quod lõgissimũ diẽ significat, inuenire scilicet incipiã, vsq; ad quã partẽ altioris in clepsydra lineę hora duo D decima transacta, aqua perueniat: post illa vero itẽ tertia à duodecima cõuersione dies tibi declarabit, deinceps et quartã percurrens eodẽ modo oẽs anni dies vnã illã in clepsydra lineã, quam cellissimam esse dixi, dimetientẽ reperies: quinetiã & alias lineas, quæcunq; excellissima inferiores sunt, alias horas metiẽtes inuenies, quartã quidẽ à duodecima: omnibus anni diebus vndecimã horã significant ẽm eius differentes partes, vt de suprema antedictũ est: sequentẽ aũt quintam, aut sextã horam ẽm diuersas partes significantẽ, atq; itẽ sequentẽ septimam, octauã, aut nonã, ac reliquas vsq; ad imã lineã, horã primã te inuenisse in solaribus horologijs clepsydra iam aquæ plena tibi patefit: quemadmodũ & quarta, & reliquæ vsq; ad duodecimã inter se quidẽ æquales singulis quibusq; diebus apparent, ad alias aũt aut præteritas, aut futuras relatæ inæquales: deinde methodum hanc inueniens nõ cupiuisti, heus tu, quid sit, cognoscere? non'ne tuam inanẽ scientiæ persuasionẽ percepisti, qui, proposita hęc cũ nescias, non per anni spatiũ, aut, rectius vt dixerim, nõ in omni vita inuenire valeas? Neq;.n. hæc vnius hominis vita adinuenit, sed paulatim linearũ sciẽtia prouecta est: primo quidem elemẽtaribus in ipsa speculamentis ab aliquo vestigatis: postea, cũ hæc inuenta sunt, posteris hominibus deinceps contemplationẽ illam summopere admirabilem, quã resolutoriã nominari dixi ad illa adijciẽtibus, sese q; in ipsa & alios, qui voluerint, q̃ diutissime exercentibus: neq; tñ aliquod huiusmodi manuariũ opus, qualia hactenus de solaribus horologijs, atq; clepsydris declarauimus, ostendere potuerunt. At neque temerarij erant, neq; arrogantes, qui huiuscemodi res indagabant, quales isti, qui sapientiam se quærere, aut inuenisse gloriantur: illi aũt verissimo sese honore decorantes, facultatem, quam

†. Al. longum
*

in anima optimam habebant,exercere,& ad finem perducere cupiebant, rationabilem scilicet dico, E
qua exercitata, & bonum habitum sibi congruentem adepta lõge maiores voluptates,q̃ illi, qui corporis voluptatibus obstricti sunt,accipiunt. Nulla etenim alia facultate ab hircis,vermibus,porcis,pecudibus,atq; asinis distamus: neq; vlla alia contemplatio ingenui viri animum vehementius, q̃ hęc resolutoria facultas,oblectat,cũ præsertim in ipsa quispiã magnos progressus fecerit: inter initia vero,quemadmodũ & alię ferè oẽs disciplinę,laboriosa est. Quòd si nihil etiam delectationis afferret,cũ tñ in rebus maximis nobis vsui futura sit,in ipsa exerceri optimum fuerit: cum illud præcipuũ(vt modo diximus) habeat,vt,quantam voluptatẽ afferat, res per ipsam inuentæ declarẽt: quod in his, quæ à philosophia indagata sunt, neutiquam repertum est. Quocirca eis,qui in ipsa temere nugant̃,impudentes esse licet: neq;.n.vt qui horologium,clepsydram've haud recte designauerit,à re ipsa euidẽter coarguitur,sic & philosophiæ præcepta euidenti argumento refutantur, verum, vt quis voluerit, ei dicere licet,cum semel impudens absq; rationali methodo ab ipsis rebus sese edoceri affirmat. Quòd si eos solos res vocẽ adeptæ allocutæ forent,haud ab re sese iactarent,ac gloriarentur: at,cũ res sileant, neq; nos,neq; illos alloquantur,iam satis patet solam,quę in nobis est,rationabilẽ facultatẽ rerum naturam exploratũ ire. Res igitur inuenire potens,id prius in rebus euidenter hoc testantibus demonstrato,& methodum nobis dicito,cui omne problema resolutorie subijciatur,ac verarum,falsarum q; F
rationum similitudines prius distinguens ostendito,vbi vitium deprehendere liceat,in rebus autem obscuris non amplius fide dignus fuerit. Omnia hæc homines recte dicta esse consentiunt, præter istos temerarios,& falsa doctrinæ persuasione inflatos,quibus ad veritatẽ via neq; longa admodũ est, neq; eiusmodi,qualem Hesiodus ad virtutẽ esse cecinit,sed breuis ac plana,aut potius nulla est. Nempe,si res ipsæ naturam suam oẽs homines edocent,nõ opus est in rationalibus methodis sese exercentes frustra operam,& oleum perdere. Non'ne igitur ò maxime cunctos sapientia excellere vobis ipsi persuadentes,hoc saltem nobis alijs,qui nondum sapientiã vestram assecuti sumus, esse perspicuum concesseritis,omnes homines oportere omnium rerum veritatem cognoscere,quandoquidem ipsarum natura se ipsam patefacere abunde valet? Tergiuersantur iterũ,cum ita fuerint interrogati: non omnes q; aiunt à rebus edoceri. Qui'nam igitur sint isti,quos res ipsæ edoceant,nobis iterum percontantibus,se ipsos solos aiunt: quid.n.aliud respondere queant,iactantiam scilicet, quam initio professi sunt,tueri constituentes? At profectò nos istis de se,quicquid velint,pronunciantibus nequaquã credimus: cur.n.proh dij immortales, solis his res ipsæ naturam propriam declarauerint? Num idcirco,quia nihil ex primis disciplinis perceperunt? Sed hoc merum mendacium est: alij etenim pleriq; ne illas quidem vlla ex parte delibarunt. Quòd si rationabilem animæ vim in disciplinis exercuis- G
* sent,effectus id eos posse facere testaretur: atqui nondum eiusmodi contemplationem attigerunt. Dicent autem forsan solos se perspicaces à natura creatos,atq; res cõgruenter cernere, quemadmodum Lynceus subterranea intuebatur. Quid igitur,si adeo acri,admirabili q; ingenio sunt,in id genus ꝓpositis excutiendis,quorum inuentio veridicos esse inuentores manifestat,planè ridiculi conspiciuntur? Nullum.n.eorum quisquã ipsorum vnq̃ inuenire potuit: quin & eorum inuentoribus declarantibus,ac edocẽtibus alij sanè discunt,isti vero soli,& inexercitati,& ingenio tardi percipere nequeũt: deinde me prouocãt,atq; aliquis ex ipsis forte me intellexit,nõ tñ,quod dixi,recitare valet. Quę'nam
* itaque cæcitas in proprijs dignoscendis vitijs hac istorũ ignoratione maior est,ꝙ vulgaribus hominibus sese rudiores cum videant ad ea percipienda,memoriæ q; mandanda,quæ ab arithmetica, geometria,architectonica, astronomia q; reperta sunt,postea philosophiæ locos adeo facile exploratos sese habere censeant,vt res ipsas sese ostendere absq; demonstratione,rationali q; methodo cõtendere audeant? Porrò,ꝙ sponte inter se adulentur,neq; veritati inueniendæ operam nauent,ex eo scire licet, quòd de re aliqua singuli inter suos tantum discipulos disserunt,omnes q; alios tanquam aberrantes calumniantur,atque vituperant. Ego vero,si in vnum eos locum cogere velim,id non ferunt,sed statim verecundiam prætexunt,neque se coram hominum multitudine sermonem facere posse confirmant: nihilominus singulis diebus ipsorum alius viginti auditores habet,alius triginta, & non nunquam plures,neque inter illos dicere erubescunt. Verum ego,si tres aut quatuor eorum collegio interesse voluerim,exempli causa Platonicos quatuor,tres aut quatuor Epicureos, totidẽ numero alios Stoicos,& Peripateticos,ad hos,tres Academicos,aut vocatos Scepticos, hoc est, consideratiuos, vt omnes ex philosophia viri vicenarium numerum expleant,præterea vltra enumeratos,si totidem adsint,qui rationalem potentiam in mathematicis exercuerint,sed philosophicos sermones ignorent, tunc nullus istorum eiuscemodi virorum conspectum sustineat. Quòd si non nunquam ab hominibus nulli sectæ addictis,in dicendo autem exercitatis coacti eiusmodi hominum cœtibus interesse nõ recusent,dũ isti inter illos altercantur,suas q; rationes conglomerant,multoties aliquis geometra superuenit,accesserunt & medicorum non nulli,& alij quidam dicẽdi studiosi,et mathematicis disciplinis instructi,eas quidem,vt quæstũ facerent,exercentes,& nulli in philosophia sectę inseruientes: atque tunc,vt mihi moris erat, ab ijs petij,vt istorum philosophorum rationes dijudicarent: tum eorũ quidã optime controuersiã sedari posse,inquit,si in id,quod mundum continere isti aiunt, vacuũ profecti experiantur,nunquid in eo positum corpus vna in sede manere, an & ad alium quoque locum transferri aptum sit. Alijs quidem omnibus hæc dicta placuere, soli ipsi inter se nobiscum q; rixari non destiterunt,probabiles rationes à necessarijs distinguere nequeuntes. Potest enim corpus in vacuo vno loco manere,potest & non manere,neutra secta necessariam ostensionem habente.

In

A *In eos, qui temere, & inconsiderate, nulla que adhibita methodo aliquid pronunciant.* CAP. 6.

SEd iã mihi tempus aduenisse videtur, vt & ego aliquid in medium afferam, parum sanè sperãs ab istis suam inanẽ scientiæ persuasionem relictum iri: neq; tñ id ipsum exiguum esse duxi, ipsamvi delicet non intẽtatam relinquere. Id igitur ab oĩbus conceditur, oẽm demonstrationem ab euidentissimis inchoari, sed ilico primus ab ipsis ad ignota transitus ab Academicis, & Cõsideratiuis appellatis philosophis non conceditur: inter nos vero id conuenit, ꝙ aliud inuenimus, quod illorum ambiguitatem auget. Cum.n. ex euidentibus aliqua intelligentię, aliqua sensui euidentia sint, inter se non nunquã hæc pugnare videntur, atq; in primis hoc ipsum hoĩe exercitato eget, hæc neutiquã inter se dissidere ostensuro. Secundũ ab hoc maximũ est, quę euidenter clara sunt, à non euidẽtibus internosse, quidã enim temere, non dũ clare apparentibus perinde, ac talia sint, assentientes, falluntur. Sed quid mireris, inquies, id in rebus intellectui claris temerarijs hoĩbus accidere, id ipsum cernens & in singulorum sensuum actionibus quosdam cõmittere, cum ex longiore, s. interuallo, ꝗ vidẽdi requirat potentia, aliquem accedentẽ intuitis? Exempli causa, Dionem esse, qui accedat, tanquã exacte cõspicati affirmant: atqui iste propius accedẽs interdũ non Dion, sed Theon esse visus est. Itaq; si procul, & prope visorum imago non differret, minime de his, quæ procul aspiciunt, inter se dissidentes, neq; redar

B guerent vnquã, neq; redarguerentur: sin alia vero est prope visorum, alia non prope visorũ actio, vt illis, qui propius intuentur, notum est, haud iniuria non nunquã decipiũtur. Hoc igitur ante oĩa memoriæ mandato, ante, ꝗ ad intellectui manifesta pertranseas: ne & tu incõsiderate qñq; pronũcies, & aliquod visibile procul accedens equũ esse, verbi causa, dicas, quod, propius cum fuerit, Theodorus esse cognoscatur: aut potius te in omni vita ab hmoĩ tam facili assensu abstineto, quem procidẽtiam, & temeritatem noĩant. Mihi sanè id tm̃ de me tibi dicere liceat, nullus me vnquam ita deceptum esse ostendere poterit. Ab adolescẽtię nanq; temporibus ita me semp assuefeci, vt tam in his, quæ sensui, ꝙ in his, quæ rationi manifesta vident, ab inconsulto & præcipiti assensu cauerẽ: ad quæ trãsiens iam tibi iterum in memoriã reuocare, hortari q; decreui, vt nulli falso fidẽ habeas, vt quotidie permultos amicorum alicui, quęuis loquenti assentiri, video: ꝙ si duo, tres, aut quatuor idem dixerint, non renituntur: sed, cum vni assensi planè fuerint, idem tribus, aut quatuor dicẽtibus temere assentiunt: neq; illud perpendunt, vtrum istos oẽs ex vna cõi causa verum dicere, aut contra ex vna cõmuni causa mẽtiri liceat. Satius igit fuerit hic cunctari, queadmodum & ego facere soleo, & si ꝙ maxime derisorem me, & incredulum amici mei temere assentientes noĩant. Igitur non nulli sunt, qui, cum aliquem peregre aduenisse de quopiam audiuerint, statim mihi venisse hoĩem renunciant: sed paulo post men-

C dacij conuicti, & à me reprehensi, tm̃ abest, vt in posterum sese cautiores præstent, vt etiã ægre ferentes mihi irascantur, dicant q; se non esse mendacij authores, sed cuidam illud dicenti credidisse, eius q; peccatum esse non suum, propriã in assentiendo inconsultam temeritatem considerare nolẽtes. Nẽpe si, vt ego dicere consueui hoĩem hunc mihi hac de re hoc dixisse, hunc in modum, & ipsi sermonẽ facerent, haud profectò mentirentur. Nunc vero, dum mendacium referenti credẽtes falluntur, non illum modo, verum ẽt se ipsos mendaces esse demõstrant: cum amicum peregre in patriam redijsse ipsis non asserere, sed ab alio id se audijsse, dicere liceret. Qñquidem igitur huiusmodi rebus ipsorum haud multo post mendacium declarãtibus, non desistunt tñ propense nimis fidem adhibere, quid in abstrusis, atq; reconditis ipsis accidere putandum sit, quas percipere sanè, ꝙ difficile est? Facilius qui-

* dem fuerit vnius rei semp meminisse, ꝗ in eius exacta cognitione euidenter persistere: difficillimum aũt iccirco fuerit, qm̃ id ipsum facere pleriq; recusant. Mihi vero huiusce præcipitis audaciæ causam quærenti, oĩa hæc ipsi agere, vt reliquos ingenio præcellere censerentur, visi sunt. Celeriter.n. quoduis aut sensu, aut intelligentia cõsequi laudabile est: quod solum isti hoĩes intuẽtes sese vicino apprehensionis celeritate meliores, probaturos esse confidunt, cum tñ ignorantiæ potius celeritatem ostendant. Hæc itaq; à me generatim aduersus oẽs temere aliquid pronunciantes inuenta dicere volui.

D *Refelluntur rursus, qui de ignotis rebus apertas se rationes habere existimant, & in his labuntur, quorum clara, & euidens est comprobatio.* CAP. 7.

CÆterum ad istos rursum philosophos reuertamur, qui incõsiderate de corporibus in vacuo stãtibus, aut descendentibus sermocinãtur. Architectus nãq; ita non affirmasset prius, ꝙ in ipsum vacuum è mundo egressus rem experientia cõprobasset, atq; vnumquodq; in vacuo positum corpus aut eundẽ locum obtinere, aut in aliũ transmutari apertissime cõspexisset. Eiusmodi nanq; ad ostensiones constituendas principijs euidentibus, ac sine controuersia ab oĩbus cõcessis ipsos vti cognouimus: at vos de ijs philosophantes, quorum nullam certam notitiam habetis, ea, ꝙ clarissime dignosci posse contenditis. Proxime duos altercantes philosophos audiui: alteri .n. eorum aqua lignis grauior esse videbat: cõtra, alter ligna grauiora esse defendebat: vterq; aũt sursum ac deorsum intuẽs lõgas rõnes afferebat. Caput, præcipuum q; alterius philosophi argumẽtum erat, constrictã, densam q; substantiã grauiorem esse, quocirca ligna, ꝗ aqua, grauiora esse: Alterius ratio potissima fuit, aquæ minus vacui, ꝙ lignis, inesse, ideo ipsam quoq; grauiorem esse debere. Hæc vero dicebãt prolixis sermonibus, non demõstratiuis rationibus sententiam suam roborantes, tanquam ipsis rem sensui dijudicare (queadmodum & nos facere nouisti) non liceret. Sed ipsum philosophi adhuc dicere volẽtes interrogauerunt, quis nam esset modus, per quem euidenter apprehendi posset, vtrum ipsorum grauius esset, neq;.n. in lancibus id fieri posse dicebant, quemadmodum neq; ex vase pleno: etenim expendere lignum possumus, non tñ vas aliquod ipso replere, quod rursum aqua implere valemus.

Hæc

Hęc igitur istis (vt soliti sunt) garriẽtibus ridens architectus inquit, Nimirũ vos oẽs sapientes videri uolentes eiusmodi semp estis, quæ extra mundum sunt, de quibus coniectura notitiã accipere solũ contingit, sciẽtifice aũt comprehẽdi nequeunt, cognoscere vobis persuadẽtes, hęc aũt, quæ ad manũ sunt, vel imperitis hoĩbus interdum patentia, penitus ignorantes, quẽadmodum & id ipsum in psentia propositum, aquę, s. ac ligni ponderis exquisitio. Oĩbus igitur, qui ibi aderãt, architectũ rogantibus, vt, quo pacto ligni & aquæ grauitas iter se cõparari, dijudicari q; firma, ac certa sciẽtia posset, edoceret, ipse quidem breui, & aperte, vt oẽs qui aderãt pter solos philosophos, intelligerẽt, explanauit: ab illis vero bis, & ter eundẽ sermonẽ repetere coactus est, vix q; tandẽ sic rem apprehendere potuerunt. Quocirca iure, inquit architectus, permulti nihil istis pter inanẽ sciẽtiæ persuasionẽ inesse prædicant: stulti nãq;, & ingenio hebetes in rebus oĩbus obscuris, & recõditis conuincunt: at isti vano sapientiæ noĩe prędit in notis & aptissimis hęrẽt, atq; hallucinant. Tunc ego hæc eius sermoni subijciens haud iniuria ab ipsis accidere dixi, qñquidem, vt à p se notis ad ignota trãseundũ sit, nunquam discere laborarunt, neq; in illis sese rebus exercere, q recte inuenientiũ veritatẽ comprobare, non inuenientium aũt errorem coarguere queãt. Ceterũ, vt rideatis, inquit, istorum q; fastus, quãtus sit, cognoscatis, vnum aut duo ex ijs, quæ hmõi hoĩes supercilia cõtrahentes inconsiderate proferunt, recitare decreui, primum q; illud pcipue dixero. Posteaquam Peripateticus quidã philosophus accessit, vnicum esse mundũ asserens, eum q; plenũ, extra quem nullum esset vacuum, quẽadmodum neq; intus: duplici drĩa, dixi, ab hoc philosopho vterq; istorum discrepat, ostẽdi aũt Stoicum philosophũ, & Epicureum: Stoicus.n.in mũdo quidẽ nihil vacui, sed extra mundũ vacuum esse locũ asserebat: ambo hęc Epicureus cõcedens in alio quodã ab ipso dissentiebat: neq;.n.vnũ esse mundũ, quẽadmodũ Stoicus, in hoc sanè Peripateticis assentiens, opinat, sed, quẽadmodũ vacuum magnitudine infinitũ, ita & mundos in ipso multitudine infinitos esse contẽdit. Ego vero, q isti tres suis somnijs patrocinari volẽtes dicerent, audiui, ipsos q; nulla rõne ostẽsoria, sed probabili & coniectrice muniri exactissime cognoui: interdũ vero, neq; sese, q mentiantur, aĩaduertere, cũ eos singulos, vt in hoc idẽ propositum aliquã demõstrationẽ afferrent, prouocaremus. Hoc mõ itaq; ea, q in libris ipsorum scripta esse nouimus, differebant: oĩbus aũt presentibus clarissime nullus ipsorũ rõnem necessariã, aut linearũ demõni consimilem, sed ex argumẽtatiunculis, quibus rhetores vti solent, cõpositã afferre visus est. Sed hactenus de diuitibus sermo habitus est. Ad nos igitur ipsos, quicunque diuites non sumus, reuertamur, iterum q; aliquem ex sapientibus percunctemur, num æquum sit seipsos solos veritatẽ cognoscentes prædicare ab omnibus alijs tum imperitis, tũ philosophis cognitam. Illud nanq; grauissimũ est (dicebam) singulos videlicet philosophos extra proprium gregẽ à nullo alio laudari. Quẽ igitur alium decet omnes philosophos iudicem, quam ipsa sensibus euidentia expectare, atq; ex omnibus rationalibus artibus arithmeticos, ratiocinatores, geometras, astronomos, architectos, iuriscõsultos, rhetoras, grãmaticos, musicos: etenim, qui se ipsum iudicat, atq; coronat, aliorũ iudiciũ si expectet sententiam, omnibus suffragijs condẽnabitur. Hæc in præsentia de peccatis abunde dicta sunto.

GALENI DE CONSVETVDINIBVS LIBER

ab Augustino Gadaldino è Græco, ad verbum fer, è latine expressus.

ARGVMENTVM LIBRI

Consuetudinum vires, & causæ explicantur.

Improbatur eorum opinio, qui scopum à consuetudine sumptum abrogare conabantur: probatur q; quantum consuetudo possit, addito etiam Hippocratis, & Erasistrati testimonio. *CAP. I.*

Vm ex curatiuis scopis vnum, & eum esse, qui à consuetudinibus sumitur, non optimi solum medici, sed omnes etiam homines censeant: non nulli tamen ex ijs, qui bona omnia corrumpunt, deijcere eum conantur: interrogantes nos, cur lęsus quis, verbi gratia, in primo vsu à [a] bubularũ carnium esu, ac deinde coactus singulis diebus p totum [b] annum eas comedere, vel nihil amplius lędatur, vel [c] insuẽtis minus: postea, quicquid nos dixerimus, verbis illi euertentes, existimant vnà cum ipso, rei quoq; essentiam sustulisse: nõ secus, ac, si quis, vbi omnibus opinionibus de modo, quo videmus, contradixerit, minime etiã videre nos concedat. Quòd igitur maxima portio ad remediorum inuentionem sit ea, quæ à consuetudinibus capitur, euidenter apparet. ob id q; etiam Hippocrates in Aphorismis scripsit. [d] ‖ Assueti solitos labores ferre, quamuis imbecilles sint, vel senes, insuetis fortibus, & iuuenibus facilius ferunt:

A * βοείων. de carnibus aũ tẽ bubulis semper loquitur. Vide cap. 2.

B * Al. mensem.

C * Al. quàm ante. Vide infra ca. 2. nõ lõge a principio.

D ‖ 2. Aph. 49. Ext. ord. 19. a

Fusius q;

A [a] ‖ Fusius'q; etiam in libro De diæta acutorum exposuit, tum læsiones, quæ ex insolita fiunt diæta, [b] † tum vtilitates, quę ex solita. Erasistratus item in secundo De paralysi libro, de oĩbus consuetudinibus eo, quo Hippocrates, modo, sentire videtur. Ac præter hos, antiquorũ medicorũ nullus est, qui causam cõfessam, indubitatã'q;, tum horũ, tum aliorum dixisse nõ videat. Nam qui probabilẽ causam existimant inuenisse, [c] † in vna sanè materia, alij aliã inuenere, nõ nulli quidẽ in cibarijs solis, nõ nulli vero in exercitationibus, vel vitę institutis: in oĩbus aũt materijs nullus. Enimuero de frigidæ quoq; exhibitione, quã in acute ægrotantibus sępe numero facimus, non nulli nobis aduersant, prohibẽtes ipsam dari febrientibus, ac iubẽtes nos illis indicationibus esse contẽtos, quæ ab alijs scopis sumunt, quas & à locis affectis, & ab eorũ affectione, ętate'q;, & regione, & anni tempore, & ab ipsius laborantis tẽperamento, et facultate vsurpare consueuimus: ridiculũ esse asserentes, si, dũ phlegmone laborat iecur, vel pulmo, vel ventriculus, vel aliqua alia ex ita præcipuis particulis: ei qui frigidæ potator est, frigidum offerri potũ nullã aliam ob causam, nisi ob consuetudinem, permiserimus. Æque enim hoc esse aiunt, ac si concedat, aqua frigida lauari eos, qui ita assueti sunt, licet febricitent: Quasi oĩbus quocunq; modo ægrotãtibus, oĩa, quæ ipsis cõsueta sunt, facere permittamus, nec vnà cum alijs omnibus scopis, eum quoq;, qui à cõsuetudinibus est, admittamus. Aristoteles igitur Mitylenęus, vir in speculatione peripatetica primatum tenens, cũ in morbum quẽdam incidisset, qui à frigidæ sanè potione B iuuari poterat, quia tñ talem potum nunq̃ ingessisset, medicis eum bibere consulẽtibus repugnabat, manifesto se scire affirmãs, se, frigida gustata, spasmo correptum iri: nam & hoc ipsum asserebat se vidisse in alio, qui sibi, & corporis habitu, & temperamento erat similis, calidæ'q; potioni erat assuetus. Quòd si tali potui, sicuti non nulli, assueuisset, maxime quidem nec ipse illius oblationem timuisset. tandem tñ medicis eum oĩno compellentibus, frigidam potauit. Ac ille quidem ita obijt, vt audiui. Cum aũt me interrogarent, qui illi morienti aderant, vtrum, sicut in alijs, aliqñ quidem per totũ morbum, aliqñ autem in aliquo tempore, frigidam dare ausus sum, quis cęteri medici eam dare vererent: ita quoq; & in illo ausus fuissem: et an recte suam ipsius naturam vir ille coniectasset: Respondi, eum sanè exquisite coniectasse. gracilis enim admodum erat, os'q; ventriculi frigidissimum ab initio habebat, ita vt singultu statim corriperetur, si qñ vel leuiter refrigeraretur. Verum, sicuti hic frigidũ potum non sustinuit, tum propter consuetudinẽ, tum propter corporis naturam, licet morbus indicaret: ita alijs valde audẽs dedi, si febris causus exquisitus esset, nullum'q; viscus phlegmone tentari conspiceret. nec solum valde audens dedi, sed vnà etiam familiaribus laborantis prædicens, nisi frigidam biberit, moriturum oĩno esse hoĩem: sin biberit, multam spem salutis habiturum. & oẽs (quod cum C Deo dictum sit) superstites euasere. Quare, postq̃ hoc remedium diuturno experimento comprobatum est, ad causæ inquisitionẽ accedamus, in memoriã prius reuocantes, tum quæ Hippocrates in libro De diæta acutorum, tum quæ Erasistratus in secundo De paralysi scripsit. Ac series quidẽ Hippocratis ita se habet. ‖ Atqui facile addisci potest, ꝙ vitiosa dięta comestionis, & potionis, ipsa sibi ipsi semper similis, tutior vt plurimum est ad sanitatem, q̃, si quis repente magnam mutationem faciat ad aliud melius. qñquidem & ijs, qui bis cibum capiunt in die, & ijs, qui semel cibum capiunt, repentinæ mutationes noxas, infirmitatem'q; inferunt. Et ij sanè, qui prandere non consueuerunt, si pransi fuerint, statim infirmi fiunt, & toto corpore graues, & imbecilli, & tardi: si vero etiã supercęnauerint, acidum ructantes: quibusdam aũt etiam spatile (hoc est humida deiectio) aduenit, qñ præter consuetudinem onere grauatus est ventriculus, solitus supersiccari, & non bis intumescere, neq; bis * elixare cibaria. Deinceps, cum interim modũ tradidisset quo quis horum noxam sanet, sermonem rursus de ijs, qui consuetudinem trãsgrediunt copulans, ita scribit. ‖ Adhuc vero magis is laborauerit, si ter in die cibum capiat ad saturitatem: & adhuc etiam magis, si pluries. quãquam sanè multi sunt, qui facile ferunt, ter in die cibum capiẽtes ad satietatem, si sanè ita fuerint assueti. Quin, & qui bis cibum in die capere consueuerunt, nisi pransi fuerint, imbecilli, & infirmi fiunt, & ad omne opus timidi, & cardialD gici. pendere enim videntur ipsis viscera, & mingunt calidum, & viride, & stercus cõburitur. sunt & quibus os amarescit, & oculi cauantur, & tempora saliunt, & extrema refrigescunt. & plurimi quidẽ eorum, qui pransi non sunt, cænã comedere non possunt: si vero cænauerint, ventriculũ grauant, ac multo magis ęgre cubant, q̃ si pransi fuissent. Cum ergo talia sanis eueniant ob dimidij diei mutationem diætæ præter consuetudinẽ, neq; addere cõmodum videtur, neq; detrahere. Si igitur hic, q prę-ter consuetudinem semel cibum capit, tota die exinanitis vasis, cænauerit quantum solebat, verisimile est ipsum (si cùm impransus esset, laborauit, & infirmus redditus est, cum aũt cænasset, grauis effectus est) multo magis grauari. Si vero lõgiori adhuc tẽpore, exinanitis vasis, derepente * pòstcænauerit, magis vtiq; grauabitur. Post hæc aũt rursus Hippocrates (quemadmodum etiam superius) correctiones quasdam genitæ lęsionis in ijs, qui præter consuetudinem vasa exinanita habẽt, scribens, deinceps rursus ita inquit. ‖ Multa vero etiã alia his germana de vẽtriculo quis vtiq; dicat, ꝙ facile ferũt esculenta, quibus assueti sunt, etiam si non sint bona natura: similiter autem & poculenta. Et quæcũque sanè multus carnium esus præter consuetudinẽ comestus facit, vel allia, vel silphium, vel succus ipsius, aut caulis, vel alia quęcunq; huiuscemodi, magnas vires peculiares habentia, minus vtiq; quis mirabitur, si talia labores ventriculis, magis q̃ alia, faciant. At {iuste mirabitur} si didicerit, quãtam maza turbationẽ, & tumores, & flatum, & tortionem ventriculo inferat præter consuetudinẽ comesta ei, qui panem comedere sit solitus, vel qualem panis grauitatem, & tensionem vẽtriculi ei, qui mazam comedere sit solitus: vel ipse quoq; panis calidus comestus qualem sitim inferat, & repentinam plethoram,

A ‖ Vide infra uerba Hippocr. citata.

B † *In codi. græco est* καὶ τὰς ἐκ τῆς συνήθους ὠφελίας. *& oĩno debẽt hæc uerba adesse.*

C † κατὰ μίαν ὕλην *est in græco.*

Cõm. 2 t. 21. 7[a] 119. c

* ἑψεῖν. *vide Gal. ibi in fine commenti.*

Ibidem. t. 23.

* *Quidem cod. habet* μεγαδειπνήσειεν, *i. copiose cænauerit.*

Ibidem. t. 33. 131. a

Hęc erant in antiqs græcis.

Exempla de cõsuetudine.

plethoram, propterea q tum exiccatorius, tum tardi gradus sit: & panes valde puri, & qui cõfusanei E sunt, (syncomistus appellant) præter consuetudinẽ comesti, q̃ diuersa inter se faciant: & maza etiam sicca præter consuetudinẽ, aut humida, aut viscida: & polentæ quale quid faciant recentes ijs, qui nõ sint assueti, & aliæ ijs, qui recentibus sint assueti: & vini potus, & aquæ potus præter consuetudinem in alterum repente permutata: & aquosum vinum, & meracũ præter consuetudinem repente potatum: illud. n. pladon (id est humiditatem) in superiori ventre infert, & flatum in inferiori: hoc autẽ venarum palpitationẽ, & capitis grauitatem, & sitim. albũ item vinum, & nigrum ei, qui præter consuetudinem ꝑmutat, licet ambo vinosa sint, multa tñ in corpore alterarint: vt minus mirum quis vtique dixerit, dulce, vinosum q́ꝫ vinum non idẽ posse, repẽte permutata. Ex Hippocrate quidem satis sint, quę hucusq́ꝫ scripta sunt exempla de cõsuetudinum facultate. Erasistratus autem in secũdo De paralysi in hunc modum scripsit. Oportet autem vt, qui ex ratione curaturus est, multam admodũ considerationem de consuetudine, & insuetudine faciat. dico sanè hoc modo. Qui assueti sunt laboribus, etiam si multum laborauerint, non lassantur: qui vero insueti sunt, etiam si parũ laborauerint, sublassantur. Edulia q́ꝫ consueta, licet concoctu difficilia sint, non nulli facilius concoquunt, q̃ insueta, licet faciliora sint concoctu. Excretiones q́ꝫ consuetas, licet eæ incõmodæ sint, quia tñ in consuetudinem venerũt, requirit corpus, atq́ꝫ his priuatum, in morbos incidit. Quale euenit & circa hę mor F rhoidum fluores, & purgationes, quas non nulli sibi ipsis consuetas faciunt. Quale etiam & ijs, quibus vlcera ꝑ tempus erumpunt, ichorem q́ꝫ fundunt. Quale item ijs, quibus per quędã tempora cholerę fiunt. Omnes. n. tales excretiones, licet incommodę sint, requirit corpus: & vbi ipsę consuetis tẽporibus non fiant, in affectus non exiguos incidunt ij, q̃bus talia erant consueta. Conspiciuntur etiã & talia quædam euenire per consuetudines in versibus iambicis, quos sciamus. si quis enim nos iusserit ex medio versu duos, vel tres versus recitare, nos q́ꝫ huic rei insueti simus, id haud prõpte facere possumus: per continuatam aũt numerationem, vbi ad eosdem versus peruenerimus, ex parato facile q́ꝫ recitamus: assuescentes autem, tandem etiã id prompte facimus, quod prius difficulter præstabamus. Accidit etiam & tale quicpiam. Nam qui ad discendum sunt insueti, tarde & pauca discunt: qui autem sunt assueti, multo plura discunt, facilius q́ꝫ. Simile etiam & circa inquisitiones euenit. qui. n. prorsus insueti sunt inquirere, in primis motionibus cogitatione occæcantur, obtenebrãtur q́ꝫ, ac statim ab inquirendo desistunt, cogitatione nimirum fatigati, ac pręimpotentes redditi: non secus, ac illi, qui cùm cursui sint insueti: ad curandum tñ accedunt. Qui vero inquirere est assuetus, cogitatione per totum penetrans, inquirens q́ꝫ, ac eam multos in locos transferens, ab inquisitione nõ desistit, ne dum in vna die, sed neq; in tota vita ab inquirendo quiescens: ac ad alias notiones à re, quę inqui- G ritur non alienas, cogitationem transferens, progreditur quo vsq; ad rem propositam perueniat. Ita sanè videntur hucusq́ꝫ ea, quæ in cõsuetudine sunt, pollere in omnibus nostris affectibus, tam animalibus, q̃ corporalibus. Ac de his quidem in præsenti satis sit dictum. In vniuersalibus autem sermonibus de medicina habitis, copiosius enumerata sunt, quę certe necessariã considerationem ab eo expostulant, qui nolit in multis, quæ ad medicinam spectant, claudicare. Hęc quidem celeberrimi medicorum Hippocrates, & Erasistratus dixerunt de facultate consuetudinum, non rationi inuentionẽ eorum attribuentes, sed ex ijs, quæ manifeste apparent, edocti: quemadmodum profecto, & alij homines, quicunq; nõ suum, aut asinorum more viuunt, sed mente assequuntur à quibus rebus ipsi, vel iuuantur, vel lęduntur. Licet enim ipsos quotidie audire dicentes, huic edulio, & huic potui assuetos esse: ideo q́ꝫ non posse ipsa relinquere, propterea q in mutationibus læduntur. Eodem quoq́ꝫ modo, & de vitæ institutis dicunt, verbi gratia, lotione, illotione, equitatione, venatione, cursu, lucta, vigilijs, insolatione, refrigeratione, & quæcunque sunt eiusmodi.

Causa cur multum possit consuetudo in ijs, quæ comeduntur, & bibuntur, vbi pulcherrima de concoctione ciborum, & de familiaritate corporis nutriendi cum nutriente traduntur. CAP. 2.

IGitur, & nos quoq; eos aspernati, qui vel nihil, vel parum existimant ad curationem conferre sco- H pum, qui à consuetudinibus sumitur, consideremus quæ' nam sit causa, cur multum possit consuetudo: & an vna quædam sit {in omnibus,} an secundum vnamquamq́ꝫ materiam alia {atq; alia.} dico autem materiam, ex qua constitit cõsuetudo, verbi gratia (vt dixi) cibaria, vel potiones, vel exercitationes, vel aliud quicpiam tale. Etenim initium ab ijs, quæ comeduntur, & bibuntur, faciemus. Cur igitur qui bubularum carnium esu assuete vtuntur, aliqui quidem nullo modo lęduntur, aliqui autem minus q̃ ante? Aut propter quid secundum naturam aliqui à principio (vt ipse Erasistratus scripsit) facilius bubulas carnes concoquunt, q̃ saxatiles pisces? Sed huius quidem causa dicta est in tractatione de Naturalibus facultatibus: dicetur tñ & hoc in libro paulo inferius, in sermonis cõmunitate. Nunc autem ab ijs, quæ propter consuetudinem, melius concoquunt quodcunq; ex cibarijs, initium doctrinæ faciam, cõmunem hypothesim sumens, tum ad alia oĩa, tum ad ea, quæ naturaliter quibusdam familiaria sunt, & non familiaria. Ac dictum quidẽ est fusius de his in omnibus tractatione de Naturalibus facultatibus: de ijsdem tñ & nunc sermonem habebimus: concoctionis notione prius ob oculos posita: Quemadmodum. n. pistores panem coquere dicunt, non q̃n triticum cribrauerint, aut molentes in minimas particulas contriuerint, sed q̃n, his peractis, & affusa aqua, fermento q́ꝫ admixto, pinserint: {& panes effecerint} ac deinceps aliquo fouente cõtectos siuerint, donec (vt ipsi vocant) fermentati fuerint, ac postea in clibano vel furno assauerint. Ita & ijs, quę in vẽtrem deglutita sunt, non postq̃ in ipso contrita ac soluta fuerint, concocta esse dicimus: sed quando

(veluti

* φυσικῶν est in græco codi. sed arbitror legẽdũ τροφῶν, i. Alimentorum. Nam nõ in libris de facultatibus Naturalibus hoc tradit q̃d sciã; sed in primo de Aliment. facult. cap. 1. & ita etiam paulo inferius

A (veluti frumenta, quæ coquuntur) mutationem secundum qualitates adepta fuerint. Quemadmodū autem in pane frumentum quod coquitur, in qualitatem nobis vescentibus familiarem redigi oportet: ita & in vētriculo, immo adhuc etiam magis, in familiariorem. nomino autem οἰκειοτέραν, id est familiariorem, alteram altera, secundum similitudinem corporis, quod ex ipsa nutriri debet: aliud enim nutriens, alij corpori nutriendo familiare est: ideo q; animātes ad familiaria nutrimenta à nullo doctæ, sed à natura impulsæ, accedunt: iumenta quidem ad herbas, paleam, fœnum, & hordeum: leones autem ad carnes, sicuti etiam pardales, & lupi. Quemadmodum igitur in animalibus secundum genus non parua differentia familiarium vnicuique nutrimentorum est: sic etiam & secundum speciem in generibus inueniuntur differentiæ magnæ. cum alij ne gustare quidem vinum possint, alij autem quamplurimum etiam innoxie bibant, & alij quidem, (vt dictum est) bouum, & hircorum, & arietum carnes cum delectatione comedant, innoxie'que concoquant, alij nec odorem ipsorum sustineant, nec esum. si q; per alterius escę penuriam (vt in fame fit) eiusmodi carnes ingerere cogantur, concoquere ipsas nequeunt citra nocumentum, ac appetitum ex oblatione subuertunt, grauantur q; de repente: si q; ructus aliquis ipsis superueniat, nec ipsum quoque innoxie tolerant. Quoniam autem hæc ita se habere conspiciuntur, primum quidem illius meminisse oportet, homi-
B nes assumere, quæ suauiora sunt, alios alia secundum naturę familiaritatē, accedere q; ad talium esum libentius, tanquam ea sibi ipsis concoctu faciliora visa sint esse: auersari autem, & fugere, quæ insuauia sunt, concoctu q; difficilia: Ita vt consuetudo signum sit familiaritatis naturalis. Quòd autem & vt causa sæpe numero fiat, constat ex ijs, qui in principio quidem insuauitate vel nocumento à quibusdam ingestis afficiuntur: si autem ipsis paulatim assuescere sustinuerint, insuauitate aut nocumēto non amplius afficiuntur. Causa autem & huius rei talis est. Sicuti vnumquodq; eorum, quæ comeduntur & bibuntur, secundum aliquam qualitatem alteratur, ita & ipsum quodam modo afficit id quod alterat. Licet autem huic rei euidens capere argumētum ex humorum ab vnoquoq; cibario genitorum differentia. Nam alia quidem melancholicum gignunt sanguinem, alia pituitosum, vel qui pallidam flauam q; nominatam bilem non paucam habeat, sicuti non nulla purum sanguinem: Differentiam ergo aliquam particulis quæ nutriuntur inter se necesse est fieri secundum nutrientis sanguinis ideam. Euidens autem argumentum assimilationis nutrientium ad id quod nutritur, est ipsa plantarum, & seminum trāsmutatio, eousq; sæpenumero facta, vt quæ maxime nocua in alia terra erat, si in aliam trāsplantata fuerit, non solum innocua, sed etiam vtilis fiat. Frequens enim, & horum est experientia apud eos, qui & de agricultura, & de plantis cōmentarios composuerunt: quem-
C admodum & trāsmutationis secundum regiones factæ, apud eos, qui de animalium historijs scripserunt. Quoniā ergo non solum alteratur id quod nutrit ab eo quod nutritur, sed & ipsum aliquo modo exigua quadam alteratione alterat, necesse est exiguam hanc alterationem, tractu temporis, notabilem fieri: ita vt ad æqualem vim cum familiaritate naturali veniat ea, quæ ex diuturnis consuetudinibus fit. Ac in ijs quidem, quæ comeduntur, & bibuntur, inuenta mihi esse videtur causa facultatis consuetudinum.

De vi consuetudinis ex alteratione externa. CAP. 3.

IN ijs autem quæ extrinsecus nobis occurrunt, deinceps inspiciamus. videntur enim, & hæc eandem secundum genus habere causam cum prædictis. Alterationem igitur quandam efficiunt in corpore præcipue quidem earum particularum, quæ in superficie sunt, iam vero & earum, quæ sunt in profundo. Etenim primum quidem cutis stipatur, & contrahitur, & stringitur, & densatur à refrigerantibus: deinde vero, & quæ illi proxima sunt. Si q; longiori tempore eandem alterationem patiatur corpus: eis etiam, quę in profundo sunt, communicatio fit trāsmutationis. †At per initia statim, per accidens, non primo, mutatio alteratio q;, non minime ijs, quę in profundo sita sunt, ab efficienti causa contingit: densata enim cute, caliditas in profundo corporis colligitur. Sicuti autem re-
D frigerans causa prædictas alterationes efficit, eadem etiam ratione contrarias istis, calefaciēs. Etenim natura comparatum est, vt à contrarijs contraria fiant, hæc quidem primo, hęc autem per accidens. In qua sanè re etiam, potissimum falluntur multi, videntes aliqua per accidens similiter effici à contrarijs: sicuti sanè rursus contraria sæpenumero ab eisdem causis fieri. Enim vero, & in calefacientibus similiter decipi contingit. calida enim causa, verbi gratia, Sol, cum alicui corpori diutius inhæserit, contrariam affectionem ei, quę à principio fuerat inducta, circa ipsum efficit. In principio enim nos tepefaciens, humida fundit, cutim laxat, ac molliores efficit carnes. Si vero pluribus diebus æstatis tempore in ipso quis nudus versatus fuerit, squallida certe huic dura q; fit cutis, siccæ itē carnes. Sed hoc in talibus non solius diuturnæ caliditatis est opus, sed & siccitatis ipsi coniunctæ. Ac sæpenumero sanè in ratiocinationibus, quæ de causis habentur, hoc nos fallit, q causa complicata despecta sit. oportebat enim nos animaduertere, aliud quidem agere humidam caliditatem, aliud autem siccam: quod certe interdum non facimus. ideo'que fallimur, dum familiarem actionem vtrarumq; non perspicimus. Si vero quis animum adhibuerit, vtramque sciet discernere. Quemadmodum enim humiditas sola sine caliditate vel frigiditate insigni, humectat corpus, caliditate calefaciente: ita vtrarumq; coitus vtraq; facere conspicitur. Ac in dulcium quidem aquarum lauacris hoc accidit: in solaribus autem æstibus siccans causa calefacienti complicatur. talis enim est æstiuus Sol: ita vt æquum sit, vt, qui nudi diutissime in ipso versantur, veluti messores & nautę, dura illis, & sicca fiat cutis, qualis est animalium, quæ in latibulis degunt. Sicuti igitur naturales corporum, & totius substātiæ pro-

prietates,

† Calaber videtur habuisse aliam lectionē eū habeat: Et secundum principia, vel per se cōfestim, uel secundū accidens non primo &c.

prietates, diuersitates que cutis in duritie, & mollitie, densitate, & raritate, diuersis quidem tum cibarijs, E tum potibus indigent, non æque autem inter se mutuo omnes afficiuntur incalescentes, & frigescentes: eodem modo, quæ propter consuetudinem fiunt naturalibus similes, idem cum illis habent tum iuuamentum tum nocumentum ex comestorum & bibitorum refrigerantium & calefacientium alteratione. Rarum etenim & molle corpus facile patitur, incalescens & frigescens: densum autem & durum tolerat, spernit que omnia, quæ ipsi extrinsecus occurrunt, non solum si calefaciant vel refrigerent, sed etiam si durum quicpiam sit & asperum. Ideo que eiusmodi corpora cubationes humi factas tolerant: cum quæ contrario modo sunt affecta, has non ferant: facile enim, & contunduntur, & refrigerantur, & quodcunque aliud patiuntur.

De vi consuetudinis exercitationum corporis, & animi, ex Platone, & Hippocrate. CAP. 4.

TAlis quidem est & qui de his habitus est sermo: de exercitationibus autem, talis. Particulæ corporis, quæ exercentur, robustiores simul ac solidiores fiunt: & ob id familiares motiones ferre possunt magis, quam aliæ, quæcunque ob inexercitationem molliores sunt, & imbecilliores. Cõmunis autem est hic sermo & ad animi exercitationes. Exercemur enim primum quidem in grãmaticis, cum adhuc pueri sumus: deinde vero in rhetoricis, & arithmeticis, & geometricis, & logisticis disciplinis. Cum enim sint facultates in principe animæ vi ad omnes artes necessariæ: altera, per quã consequẽs F & repugnans cognoscimus: altera, per quam meminimus: sapientiores quidem per priorẽ {si excolatur:} memores aũt magis, per posteriorem reddimur. quãquidem eam vniuersę facultates naturam habent, vt ab exercitationibus augeãtur roborẽtur que, ab ocio aũt lædantur: sicuti & Plato in Timeo per hanc seriẽ ostendit nominibus, ita inquiẽs. Sicuti diximus multoties, quod tres animę species [a] trifariam in nobis inhabitãt, ac vnaquęque proprias motiones habet: ita & secundum eadem nunc breuissimis dicẽdum est. quod quæ ex ipsis in ocio degit, ac suarũ ipsius motionũ quietem agit, imbecillissimã necesse est fieri: quæ vero in exercitationibus, robustissimam. Quare curandũ est, vt habeant motiones inter se cõmoderatas. Hæc cũ dixisset, deinceps inquit: Enim vero de principalissima apud nos aię specie cogitare oportet hoc modo: quod videlicet [b] ipsam Demonem} Deus vnicuique dedit hãc, quam certe dicimus habitare in summo nostro corpore, ac ad cognationẽ in cœlo à terra nos attollere, tanquam simus planta nõ terrestris, sed cœlestis, rectissime dicẽtes. Illinc.n. vnde prima animæ generatio prodijt, diuinum numẽ, caput et radicem nostrã suspendẽs, erigit totum corpus. Ac ei quidẽ, qui circa concupiscentias, & cõtentiones incubuerit, & in his elaborat [c] vehementer, oĩa dogmata mortalia necesse est inserta esse, ac oĩno (quantũ maxime ipsi possibile est mortale fieri) huius ne exiguũ deesse, vt potequi [d] tale auxerit. Ei vero, qui circa amorẽ disciplinarũ, ac veritatis sapientias studuerit, & in his præ G cipue præ oĩbus, quæ in ipso sunt, se exercuerit, sapere quidẽ immortalia & diuina, si sanè veritatẽ attingat, necesse oĩno est: quatenus aũt rursus particeps fieri humana natura immortalitatis potest, huius nullam partẽ deesse: vt qui aũt semper colat diuinum numẽ, habeat que valde admodum ornatũ ipsum Dæmonem cohabitatorem in se ipso, insigniter eudæmonem esse. Cultura autem cuiusque oĩno vna est, proprias vnicuique escas, & motiones attribuere. In his verbis Plato de tribus animę speciebus nos docuit nõ solum ad philosophiã quid vtile, sed & ad corporis sanitatẽ, Hippocratem & in hoc secutus, quod vniuersaliter quidem dixerat, [e] ‖ [f] Motus roborat, ocium tabefacit: secundũ speciem verò in exercitationibus rursus, [g] ‖ Labores cibos pręcedant: de oĩbus aũt particularibus speciebus: [h] ‖ Labores, cibi, potus, somnus, venerea, oĩa moderata. Quare & hoc loco accurate animaduertere ea, quę dicuntur, oportet: obauditionem enim quandam habet, ęque ac aliæ oẽs orationes, siquis negligẽter (quemadmodum non nulli faciunt) audiuerit. Exerceri enim vnũcunque volumus, non vtique sine terminis, mensuris que congruis, exercitationibus eousque extensis, vt facultatem dissoluãt: ita quoque & cibis, & potibus, & somnis, & venereis in cõgrua mensura vti, hoc est, quæ nec deficiat, nec supflua sit. Excessus enim facultates dissoluit, defectus autẽ in vnaquaque re, tantum perfectã vtilitatem impedit, quantum ipse à mediocritate abest. Enunciatum aũt & hoc ab Hippocrate est in vno tanquam in exem- H plo, vbi inquit. [i] ‖ [k] In exercitationibus, quando quis laborare cęperit, si statim requiescat, lassitudo tollit. Et sanè sermo quodam modo iam ex rerum affinitate, aliquid etiam docuit de animæ consuetudinibus, quæ fiunt in memorijs, & meditationibus, & inquisitionibus logicis, de quibus & ipse Erasistratus in [l] sermõne de cõsuetudinibus meminit, causam non addens: quãuis non solum Hippocrates, sed etiam Plato ipsam dixerint. Nam vbi in congruis cõmoderatis que exercitationibus singulę facultates agunt, εὐῤῥωστία, id est bonum robur ipsis comparatur.

Quod corpus euacuationibus assuetum euacuationes non requirat ob consuetudinem, vt volebat Erasistratus, sed ob multitudinem, vel cacochymiam in corpore aceruatam. Et quo modo consuetudo illi innoxie mutari possit. CAP. 5.

AC hæ quidem sunt differẽtię consuetudinum secundum materiarum, in quibus consistunt, & secundum causarum, à quibus fiunt, facultatem. [m] *Quoniam autem Erasistratus dixit, corpus etiã euacuationes requirere, vbi quis ipsis assuetus fuerit, de his quoque est considerandum. Scimus.n. quosdam sanguinis eruptione per nares, vel per hæmorrhoidas tentatos, id que vel circuitibus quibusdam tempore æqualibus, vel inordinate: alios vomitibus, aut diarrhæis, aut choleris captos: aliquos aũt dedita opera sanguinẽ sibi effundentes, vel per venæ sectionem, vel per scarificationem in malleolis factam, vel ẽt per nares: sicuti etiam alios purgantibus medicamentis, tum vomitorijs, tum deiectorijs vsos. de quibus ipsis aliquid scrutari est vtile. Mihi.n. non videntur corpora propter cõsuetudinẽ talibus euacuationibus indigere.

A * τρίχῆ. quæ tamen dictio nec ĩ manuscripto cod. græco, quẽ habemus, nec in Calabri uersione reperitur.

B * αὐτὸ δαίμονα est in impressis: in manuscrip. tamen legitur αὐτοδαίμονα, i. per se dæmonem.

C * σφόδρα, est ĩ impressis, et in manuscripto. Calaber uidetur legisse σφαλερὰ, ac cum sequentibus verbis dictionẽ hãc cõnexuisse hoc mõ, σφαλερὰ πάντα τὰ δόγματα ἀνάγκη ἐνῆ θνητὰ γεγονέναι, quod uertat. fallacia omnia dogmata necesse est, et mortalia fieri. quã lectionẽ nõ improbo.

D * τὸ τοιοῦτον est in ĩpressis, hoc ẽ, hoc mortale, seu mortalẽ hãc naturã. manuscrip. tamẽ cod. habet. τοσοῦτον. ut quod tantopere hãc mortalem naturã auxerit.

E ‖ De ijs quæ in Med. fiunt cõ. 3. t. 28. 7ª. 219. a

F * Al. vsus.

G ‖ 6. Epi. cõ. 4. t. 31. 3ª. 187. e

H ‖ 6. Epide. cõm. 6. t. 3. 3ª. 195. e

I ‖ 2. Aph. 48. Ext. ord. 19. a

K * Al. in omni corporis motu.

L * Supra in cap. primo.

M * vide uerba Erasistrati supius à Galeno posita cap. 1.

A indigere. Sed propter quã causam prima indiguerũt: euacuatione, vel natura moliente ipsam, vel aliquo hoĩe per syllogismum medicum: ita rursus ẽt pluries eisdem ob eadẽ indigere. Non nulli. n. ob prauas diętas, non nulli ob prauã corporis constructionẽ, aceruãtes sanguinis copiam, vel caco chymiã, à prædictis vacuationibus iuuant, natura, vel medico aliquo id, quod sup̃fluum est, ante q̃ ęgrotet homo effundente. Aliquibus ẽt, dum ægrotarẽt, tum crisis p eiusmodi excretiones, tũ morbi sanatio facta est. Quidam autẽ à medico curati sunt, similibus remedijs vso: deinde rursus simili morbo correpti, eisdem q; remedijs curati, si qñ rursus ipsis vel totius corporis grauitas, vel capitis solius inæqualitas aliqua, vel qd aliud p̃ter naturã supappareat, de ipsis medicos cõsulunt, se vereri asserentes, ne eisdẽ morbis corripiant, quibus antea correpti fuerũt, vbi similia symptomata p̃cessissent. Deinde vbi, p̃missa vel purgatione aliqua, vel sanguinis detractione, imminentẽ morbũ euitarint, prõptius ad idem remediũ accedũt, quotiescunq; aliquod simile symptoma deinceps sibi ipsis euenire sentiãt. Quidam ẽt anteq̃ sentiãt, p̃finitionem p̃uidẽtes tp̃is, in quo in determinato circuitu tale q̃piam passi sunt, euacuatione p̃ueniunt. eam q; euacuationẽ, prophylacticẽ, i. præseruatiuam noĩant: in cõsuetudine ipsis factã, nullã ĩmutationẽ corpore ex hmõi euacuationibus suscipiẽte, qualẽ ostensum est suscipere post p̃dicta, sed ab eadẽ causa eadẽ patiẽte. Si ergo diętã immutarint, paucioribus cibis vtẽtes, exercitationibus q; addẽtes, morborũ expertes p̃manẽt, ex consuetudinum ĩmutatione adiuti: non, sicut superiores, lęsi. Non. n. consuetudinis rõne eueniebat, vt per B euacuationes adiuuarẽtur, sed quia ex praua dięta & cacochymiam, & multitudinem cõgessissent.

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBRI SEX

Thoma Linacro Anglo interprete.

Post diligentissimam Hieronymi Donzellini recognitionem, Ab Augustino Gadaldino, aliquot in locis, veterum exemplarium græcorum ope, emendati.

ARGVMENTVM LIBRI

Instituit rationem tuendę sanitatis in tota hominis vita, ac in primo libro summam quandam proponit earum rerum, quibus hæc ipsa ars tuendæ valetudinis continetur, & vitæ rationem vsq; ad tertium septennium aliqua ex parte perscribit.

Quæ præcipuæ medicinæ partes, quid sanitas. CAP. I.

[a] † Vm vna sit ars, q̃ corpori hoĩs tuendo dicata sit, vt alibi à nobis ostensum est, eius primę ac maximę partes sunt duę: quarũ alterã [b] † sanitatis tuẽdæ, alterã [c] † morbi profligandi facultatẽ appelles. Earum cõtraria inter se officia sunt: siqdem illi tueri, huic ĩmutare statũ corporis est p̃positũ. Q̃m autem & dignitate, & tp̃e sanitas morbũ præcedit, vtriq; & nobis, quẽadmodum hęc seruãda sit, prius tractare cõueniet: post autẽ quo pacto cõmodissime morbus sit abigẽdus. Vtriusq; facultatis inueniendę cõis [d] * rãtio est, vt, quid'nã ea corporis affectio sit, q̃ sanitas dr̃, liqdo constet: qñquidem nec pręsentẽ seruare, nec amissam restituere, si, q̃'nã ea sit, penitus ignores, licet. Scripsimus de hoc alibi, ostẽdimus q; similarium, quas vocant, partiũ sanitatẽ, calidi, frigidi, humidi, & sicci symmetriã, i. cõuenientiã inter se quãdam esse: instrũalium vero, ex similariũ ipsarũ compõne, numero, magnitudine, figura q; constare. Quare, quisqs hęc cõmode tueri possit, is optimus sanitatis custos fuerit. Tuebit̃ hęc, qui modos oẽs, q̃bus vitiant, cõpertos prius habuerit. Sicuti. n. si impatibile nobis, nec vlli affectiõi ob noxiũ corpus esset, nullã desideraret artẽ, q̃ eius tutelę præesset, ita nunc, cũ numerosissimis affectibus expositũ sit, certã sibi deposcit artẽ, q̃ et oĩa eius incõmoda p̃spicere, et ipsum ab ijs tueri possit.

A † τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης μιᾶς οὔσης vide pag. 63. a

B † ὑγιεινὸν.

C † θεραπευτικόν.

D * ὁδὸς.

De nutrimenti necessitate ex duplici causa nostræ corruptionis. CAP. 2.

SAnè, quæ corpus nostrũ lędunt, corrũpunt q;, ea sunt genere duplicia: altera nobiscũ cõgenita, & quę vitare nequeas, quę q; ex ipsis generationis principijs veluti radice oriuntur: altera, quæ

quæ & declinare possis, & orta à nobis nō sunt: quæ tñ non minus, q̃ illa, corpus nostrū conficiūt: quorum vtraq; iam seorsum distinguemus. Sanguis, semen q; genitale, generationis nostræ primordia sunt: ille, ceu materies quædam apta, concinnà q;, & opifici ad quiduis sequax: hoc, opificis rationem obtinens. Constat horum vtrunq; ex eisdem genere elementis, humido, sicco, calido, & frigido: aut, si mauis ab essentia sumptis nominibus, quàm à qualitate, nominasse, aqua, terra, igni, & aere. Sic enim demonstratum nobis est in eo libro, quem de elemētis ex Hippocratis sententia scripsimus. Dissident hæc inter se ipsa temperamenti mensura. Siquidem in semine plus est igneæ substantiæ, atq; aereæ: in sanguine, aqueæ, terreæ q;: quāquam præpollet in hoc quoq;, & calidum frigido, & humidum sicco, & ob eam exuperantiam fit, vt non siccus, sicut ossa, vnguis, pilus'ue, sed humidus merito dicatur. At semen sanguine siccius quidem est: cæterum ipsum quoq; humidum fluxile q; est. Atq; ita nobis vtrinq; ex humida substantia geniture origo proficiscitur. Hanc tamen humidam seruari conueniens non erat, si modo ex ea nerui, arteriæ, venæ, ossa, chartilagines, membranulæ, & alia id genus fieri deberent. Ergo statim in generationis initio coniectum cōpiosius oportuit elementum id, quod siccandi vim haberet. Est vero id natura, quidem maxime ignis, sed tamen & terra: est.n. ea quoq; res sicca. Verum huius plus immisceri principijs commodum non erat, quod hæc magis humida erant futura. Ignis certe quo minus plus sit admistum, nec obstat quicq̃: & sane admistum est tanto plane plus in vtroque principio, quantum nec iam torreat, vrat'ue, & tñ abunde siccet. Quippe etiā tantus calor adhibitus agilitatem præstare ad motiones sat erat. Ab hoc igitur primum cogitur, paulum q; concrescit, quod in vtero cōceptum est: mox siccius redditum, veluti lineamenta quædam, & rudimenta cuiusq; membri obtinet. Vlterius vero ēt siccescens, non lineamenta, rudimenta'ue modo, sed etiam exactam vniuscuiusq; speciem ostēdit. Iam vero in lucē editum,[a] † & magnitudine proficit, } & tum siccius, tum valētius se ipso semp̃ efficitur, donec ad summum incrementum (ἀκμὴν Greci vocant) sit peruentum. Tum vero & incrementum omne sistitur, ossibus nimirū ipsis per siccitatē non vltra sequacibus: [b] † & sanguinis spiritus q; vasa, spiritus ipsius flatu in latum aguntur:) cuncta deniq; mēbra non solum robusta fiunt, sed ēt vires suas summas obtinent. In eo vero, quod sequitur, tempore omnibus iam [c] partibus supra iustum siccescentibus, nō solum cuiusq; officium minus probe administratur, sed ēt corpus ipsum macilentius, gracilius q;, q̃ ante, redditur. Ergo vltra siccatum, non macilētius modo, verū etiam rugosum efficitur. Artus quoq; ipsi inualidi, atq; ad motus suos incerti, inconstantes q; probantur. Affectio hæc {in aīalibus} senium appellatur, ei, quæ in stirpibus ἀυανσις græce dicitur, proportione respondens. Est enim & illa stirpis senium, siccitatis excessu proueniens. Vna igitur hæc est omni genito corpori corruptelæ, interitus q; cōnata necessitas. Altera est, quæ etiā in animalibus præcipue cernitur, totius substantiæ fluor, quem insitus calor excitat. Hęc itaq; incommoda nullum, quod genitum sit, corpus effugere potest: reliqua, quæ hęc sequuntur, prouidentia, consilio q; certe potest. Porrò his quoq; non aliunde origo est, q̃ ex ipsis iam dictis necessarijs incōmodis corrigendis, atq; sarciendis. Nam, cum tota moles aīalium in perpetuo fluore sit, ni similis altera substantia pro ea, quę defluxit, restituta sit, euaporabitur certe, atq; dissipabitur vniuersum corpus. Quo factum arbitror, vt natura non aīalibus modo, verum etiam stirpibus insitas quasdam vires deficiētis, ac desiderati semper appetentes, ab initio statim dederit. Non enim vesci, bibere, aut respirare, à quoquam vsquam discimus, sed statim à principio facultates in nobis habemus, quæ hæc omnia citra docentem perficiant. Cibo igitur, quicquid siccioris substantiæ effluxit, restituimus: potione, quicquid humidioris: atq; ad pristinam ita symmetriam ambo reducimus. Ita vero & aereæ, igneæ q; substantiæ modum respiratu, arteriarum pulsu tuemur. De quibus omnibus etiam singulatim dictum nobis in alijs voluminibus est: nec à presenti disputatione alienum censemus, vt, quæ ibi demonstrata sunt, ad sanitatis tuendæ artem hypotheseos loco positis, sic, quæ deinceps sunt, aggrediamur.

E F G H

De necessitate generationis excrementorum. CAP. 3.

CVm enim, quotidie propter insitum ipsis calorem, cunctis animalibus multa substantiæ portio defluat, nec sit aliter huius iustum seruasse modum, quàm cibi, potionis, respirationis, & arteriarum motus ope, necesse est ex ijs contrahi excrementorum prouentum. Nam, si, quale erat ipsum, quod effluxit, tale prorsus adiungere agglutinare q; ei per totum liceret: optimum id, saluberrimum q; plane esset. Verū, vbi, quod singulis particulis defluit, tale natura est, qualis ipsa est particula, nihil autem eorum, quæ eduntur bibuntur've, eiusmodi prorsus est, necessarium naturæ fuit prius ea mutare, & concoquere, &, quàm fieri maxime potuit, efficere corpori alendo, restituendo q; similia. In quo opere siquid nec confectum, nec prorsus assimilatum est, id corpori nec adnascitur, accrescit've, & per ipsius laxiora intus spatia tanquam superuacaneum errat: vnde nomen quoq; recte à maioribus ei rei περίττωμα grece est inditum. Cum igitur esse, bibere q; necessaria animantibus sint, has autem res subsequatur excrementorum generatio, natura nō solum ipsis excernendis, excludendis q; instrumenta instituit, verū etiam instrumētis ipsis facultates inseruit, quibus incitata, quædam ad se trahunt, quædam alijs transmittunt, quædam excrementa expellunt. Porrò, hæc, quò corpus semper mundum, atq; excrementis vacuum seruetur, nec obstrui aliquatenus, nec ad proprias functiones imbecilla esse oportet. Atque ita geminum iam scopum

salubris

*μίξεως.

*ἰσχυρότερον ἐν τῇ κράσει, i. validi[9] aut efficacius in temperamento.

A † Tria hæc verba in gręcis codicibus non reperiuntur.

B † καὶ τῶν ἀγγείων δὲ ἕκαστον εἰς εὖρος διαφυσᾶται, i. & vas vnumquodq; in latū extenditur.

C * ὀργάνων, i. instrumētis.

A salubris victus sermo noster exposuit: alterum, eius, quod exhaustum est, reficiendi: alterum, excrementa expellẽdi. Tertius nanq; qui huc spectat, ne animal præpropere senescat, duos iam dictos necessario comitatur. Si enim in neutro sit erratum, nec, quod exhaustum est, restituẽdo, nec excrementis expellendis, & sanitate interim corpus fruetur, & vigoris tenorem q̃ longissime seruabit. Verum de hoc postea procedente sermone dicetur.

Fundamenta & hypotheses pro constituenda Arte sanitatis tuendæ. CAP. 4.

NVnc, quod reliquum est eorum, quæ ab initio disserere proposuimus, adijciam, quò sanitatis tuendæ scopos, quot, qualesq; sint, clarius distinguam. Illud (arbitror) iam diximus. Si corpus nostrum impatibile, omnisq; affectionis expers esset, sicut adamas, aut quiduis id genus, minime artem vllã requireret, quæ ei tuendo præsideret: sed, qm̃ duplices corruptionis causas, alteras internas & à se, alteras extrinsecus incidẽtes habet, necesse est, curã ꝓuidentiamq; nõ paruã desideret. Et ex se qdẽ duplici primo modo consumi corpus indicauimus: vno, ꝙ vel ętatis cursu, vel assiduo substantiæ fluore, ad interitum tendat: altero, qui vtiq; esum potionemq; consequitur, ipso excrementorum prouentu. Atq; ex se quidẽ ita corrumpitur. Eorum vero, quæ extrinsecus incidũt, vnum certe est, quod separari ab eo non potest, quod q; illi ꝑpetuo, & (vt ita dicam) ve-
B luti connatum adhæret, aer ipse ambiens. Alia nec necessario, & incertis temporibus, nobis accedunt. Ille, nempe, qui circunfunditur, aer nos lædit, vel ꝙ calidos immodice, vel ꝙ frigidos, vel ꝙ siccos, vel ꝙ humidos efficit. Hæc, ꝙ contundunt, ꝙ diuellunt, ꝙ vulnerant, vel ꝙ articulum aliquem loco mouent. Oritur hoc loco logica quædam disputatio, quæ in vtranq; partem rationes habet, alijs horum oĩum curam † ad sanitatis tuendæ artẽ ꝑtinere affirmantibus, alijs eorũ tantũ, quæ calfaciant, refrigerent, humectent, aut siccent: non .n. si quid collisu, vulnere, aut simili quopiam affectu, à naturali habitu sit emotũ, id aut nosse, aut declinasse, vllius esse artis munus. Ego vero de problematis id genus agendum mihi non statui: sed, quod vtraq; pars vltro concedit, eo accepto, ad propositum reuertar. Illud ergo confessum vtriq; arbitror, quę vulnere, vel illisu, vel simili aliqua ratione, lędunt aut corrumpunt sanitatẽ, oĩbus hominibus esse nota; quę calfaciendo, vel refrigerando, vel madefaciendo, vel siccãdo, non oĩbus. Ergo ne nos quidẽ quicq̃ ab officio alienum fecisse videbimur, si, quę oĩbus nota sunt, ꝑtermissis, ad ea, quæ parum nota sunt, potius vertamur: qñ minime propositum est, hoc saltẽ opere, sophisticos cauillos diluere, sed potius quo pacto quis in inualetudinẽ minime incidat, docere. Rursus igitur ad propriũ initium sermonem reuocemus, ac diligẽtius adhuc, quæ pro hypothesi sunt habenda, cõmemoremus. Primum

† τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης. vide pag. 62. c

C ergo ad ꝑsentium cõtemplationem pro hypothesi præsumptum esto, sanitatem non esse absolute elementorũ, ex qbus constamus, aut medium tẽperamentũ (quam eucrasian vocãt,) aut debitam conuenientiã (quã symmetrian appellãt,) queadmodũ oĩbus ferè, qui ante nos scripserunt, visum est: sed eam dũtaxat, quæ similariũ est partiũ, vt alibi demonstrauimus. Secundo loco illud quoq; quod alibi non minus demonstrauimus, prẽsumptum pro hypothesi esto, nẽpe instrumentalium sanitatẽ in figura, numero, magnitudine, ac cõpositione similariũ cõsistere. Tertio, functionibus secundum naturã obeundis, sanitatis habitũ discerni: Postremo sanitatem quãdam optimam esse, & (vt sic dicam) consummatã atq; summam: quandam ceu deficientẽ ab hac, nec planè absolutam perfectam've: atq; hanc etiam latitudinẽ habere non paruam: hæc quoq; pro hypothesi hoc loco sint, quæ alibi nobis certissimis rationibus iam firmata, nunc quoq; nihilo secius sunt demonstranda. Maxime vero velim, qui his studere voluerit, eũ librũ legat, in quo illud inuestigamus, cuius artis pars sit ea, quæ sanitatis tuẽdæ curã ꝓfitetur: is liber ĩscriptus Thrasybulus est: Pręterea eum, quẽ de optimo corporis nostri statu scripsimus: Item, quẽ de euexia, id est bono corporis habitu. Sunt hi breues ambo libelli: quos si perlegerit, qui ad hæc accedet, facillime cõsequetur, quæ mox dicentur. Dictum iam antea nobis est etiam eum librum, qui de elementis secundum Hippocra-
D tem scriptus est, necessarium ad præsentem disputationem esse. Quod opus sequuntur, tum id, quod de optima corporis constitutione, tum id, quod de euexia conscripsimus.

Sanitatem magnam habere Latitudinem: ac vnde ipsa & morbus dignoscatur. CAP. 5.

AB his hypothesibus veluti fundamentis operis iactis, hinc alicunde sanitatis tuendę tractatio incipiẽda erit. Cum sanitas symmetria quædam sit, symmetria vero omnis duplici ratione nõ solum perficiatur, sed etiam dicatur, aliàs quæ ad summum peruenit, & vere prorsus q; symmetria est: aliàs quæ ab huius absolutione ꝑfectione q; paulum deficit: Vtiq; & sanitatis symmetria duplex quædam fuerit, hæc quidem exacta, optima, absoluta, & summa: illa paulo ab hac deficiens, non tñ eatenus, vt animali sit grauis. Existit & hoc loco logica potius, q̃ ex vsu artis dubitatio quædam, negantibus quibusdã alium alio magis esse sanũ, aut esse eius affectus corporis, quam sanitatẽ dicimus, notabilem vllam latitudinẽ, sed vnicã esse eã affirmantibus, & quæ ad vnguẽ sit exacta, nec maioris minorisq; ratione diuidua. Mihi vero, sicuti albũ corpus aliud magis, aliud minus album cernitur, ita & quod sanum dicimus, magis minus q; tale esse videtur. Cuius rei duplex demonstratio est, Vna, quæ ex ea mutatione accipitur, quæ per ætatum vices cernitur. Postea nanq; q̃ editum animal in lucẽ est, perpetuo mutari eius temperamentum (vt ante proposuimus) est necesse. Quare, si in temperamenti qualitate sanitas constituitur, qualitas autem ipsa non per-

manet eadem, nec ipsam sanitatem eandem seruari est possibile. Altera non minus euidens demonstratio ab ipsa sumitur actionis differentia. Siquidẽ nec, qui sani sunt omnes oculis, æque cernunt, sed alij perspicacius, alij obtusius: nec auribus pari modo audiũt, immo hic quoq; magna est in excessu defectu q; diuersitas. Sed nec pedibus similiter currunt: nec manibus apprehendunt: nec reliquorũ deniq; instrumentorũ munia similiter obeunt, sed hic probius, ille deterius. Si itaq; actionum diuersitas pro temperamenti modo respondet, cogit plane ratio, vt totidẽ sint temperamentorum diuersitates, quot sunt functionum differentiæ. Quòd siquis κατασκευῶν, id est constitutionum vel statuum potius, q̃ temperamẽtorum, dicendũ putat, quò vtiq; in omnẽ sectam ratio quadret, ita nimirum colligat, licet. Sanitas omni sectæ symmetria quædã est: Nobis, calidi, frigidi, humidi, sicci: Alijs, corpusculorũ, & meatuum, quos ὄγκους καὶ πόρους græce vocant: Alijs, insectilium, vel incompactilium, vel minimorũ, similarium've, vel deniq; primorum elementorum cuiuscũq;. Sed secundũ cuiusq; sectæ opinionẽ, pro ipsorum modo, membrorũ nostrorum actiones reddimus. Si itaq; varia eduntur opera, vtiq; varia est & elementorum in singulis symmetria, quã esse sanitatẽ supra proposuimus. Quin & citra omnẽ elementi mentionẽ hoc pacto colligas, licet. Si mẽbrorum constitutioni functiones suæ respondent, quotquot harũ varietates dabuntur, totidem nimirum & constitutiones erunt: atqui respondent constitutionibus opera: erunt ergo, necesse est, tot constitutionũ discrimina, quot sunt functionum differẽtiæ. Sunt vero hæ numerosæ: quare erunt & constitutiones {æque multæ,} Si ergo omniũ, qui sani sunt, mẽbrorum cõstitutio in symmetria consistit: constitutiones autẽ ipsæ variæ sunt, quãdoquidem functiones sunt variæ: vtiq; multę varię q; ipsarũ constitutionum symmetriæ erũt. † Quare etiã sanitates multæ varię q;, non ipsa communi omniũ forma, vnde dictę sanitates sunt, sed maioris minoris q; ratione inter se dissidentes. Sicuti.n. niuis candor ab eo, q̃ in lacte visitur, quatenus candor est, nõ dissidet, sed maioris minoris q; ratiõe dissidet, ita & Achillis, verbi gratia, sanitas ab ipsa quę in Thersite est, quatenus sanitas, non differt, sed est cum ipsa eadẽ: at altero quopiam ab ea differt, id vero alterũ aliud plane nihil est, q̃ maioris minoris q; ratio. Neq;.n. est quod quisq̃ dicat nõ edi ab omnibus hominibus varias actiones, neq; aliũde dissimilitudinẽ hanc nasci, q̃ ex ipsa cõstitutione, vnde actio proficiscitur. Quòd siquis eos dũtaxat sanos esse contẽdat, quorum singula membra functiones suas obeunt absolutissime: nos vero cæteros, q minus ꝓbe sumus affecti, non esse sanos: sciat is se vniuersę tractationis, quæ de sanitate tuẽda instituitur, fundamẽtũ subuertere. Si.n. huic propositum est seruare tueri q; eam, quam ab initio accepit sanitatem: nemo aũt nostrum sanus est: luce clarius fit inutilem irritam q; fore, quã nunc de sanitate tuenda artem instituimus. Itaq; nec quęrenda nobis talis vlla est, sed plane silentio prætereunda, sermo q; iamiam finiendus. Omnes ergo eiusmodi difficultates submouet ipsius veritatis cognitio. Nõ.n. absoluta ipsa tm̃, quę isectilis est, simul est & dicitur sanitas, verũ etiam quę ab hac deficit, modo tamen vsibus nostris adhuc non sit inepta. Quippe sanitatem oẽs requirimus, tum ad vitæ functiones, quas plane morbi impediunt, aut interrumpunt, atq; auferunt: tũ vero vt molestia careamus. Vexamur enim in doloribus non leuiter: eam vero corporis constitutionẽ, in qua nec doloribus cruciamur, nec in vitæ actionibus impedimur, sanitatem appellamus. Quã siquis alio nomine appellare malit, nihilo plus ex ea re cõsequetur: sicut nec qui ἀειπάθειαν, id est perpetuã inualetudinẽ, inuehunt. Quippe si hãc propterea inueherẽt, q̃ omne genitũ corpus, sicuti geniture, sic etiam interitus, causas ab initio secum natas habet, sicuti à nobis ante demõstratũ est, vtiq; laudati à nobis essent, tanq̃ & vera simul & antiqua dogmata professi: nunc, cũ iuxta sanorũ ęgrotantium q; corporũ constitutiones easdẽ esse specie decernunt, nec authores laudo, nec placitum probo: cum longe melius existimẽ satis amplam latitudinẽ sanitati tribuere, q̃ nos oẽs homines perpetuo vrgẽtibus morbis premi. Qui, etsi esse in nobis omniũ morborum semina dicant, tñ fatentur ipsi ea tam esse parua, vt sensum nostrũ omnino effugiat. Esto igitur (si velint) doloris quispiã in nobis affectus, verũ tã exiguus, insensibilis q;, vt minime officiat ei, quẽ corripuit hominẽ. Sunto, si libet, & febres, sed adeo leues, vt neq; sensum sui vllũ afferãt, liceat q; per eas & negocijs publicis priuatis q; perfungi, & balneo vti, esse q; & bibere, ac reliqua, q̃ opus sunt, peragere. Quippe facultas ad necessarios vsus minime impedita sanitatẽ potius determinat. Nõ.n. functionum imbecillitas, morbi statim nota est, absolute ita citra q; exceptionem loquenti, nisi adiectum sit, quæ præter naturam cuiusq; sit. Siquidem oẽs (arbitror) & cernimus male, si cũ aquilis & lynce comparemur: & confuse oblese q; audimus, si cum Melampode: & pedibus parum valemus, si cũ Iphiclo: & manibus, si cum Milone conferamur. Quouis deniq; membro prope mutili videamur, si cũ ijs, qui hoc ipso maxime valent, comparemur. Quis igitur nostrum se non probe oculatum existimet, si formicas duum stadiorum interuallo non cernat? Aut quis auritum se parum recte putet, si quod sexaginta stadijs abest, non exaudiat? At, siqs literas hac pagella descriptas recte non cernat, is iam oculos merito accuset: non tamen, si quatuor has ipsas cubitis abiunctas non peruideat: nisi forte ea prius oculorum acie fuit, qua vel has cerneret. Sic enim (arbitror) accuset, dicat q; merito, quod omnibus hominibus dici assolet, nempe hoc prius fecisse, nunc idem facere non posse. Hunc enim morbo aliquo teneri dicemus, siquidem senectutis vitio imbecillitas ea nõ incidit: quamuis sunt, qui senectutem quoq; ipsam morbum esse velint

E F G H

† *Cod. manuscript⁹ vetustissimus hoc in loco habet,* καὶ μὴν εἰ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ κατὰ μέρος ὑγίειαι ἤτοι κατὰ τὸ κοινὸν ἐν ἁπάσαις εἶδος, ἀφ᾽ οὗπερ ὑγίειαι λέγονται, διοίσουσιν, ἢ κατὰ τὸ μᾶλλόν τε καὶ ἧττον ἀλλήλων διαφέρουσιν, ἀλλὰ μὴν οὐ κατὰ τὸ κοινόν, ἀδιάφοροι γὰρ εἰσὶν αἱ ὑγίειαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἄρα καὶ ἧττον ἀλλήλων διαφέρουσιν. *i. & sanè, si inter se differunt particulares sanitates, vel secũdum cõem in oĩbus formam differũt, à qua sanè sanitates dicũtur: vel secundum magis & minus inter se different: at non secũdum cõem formam, indifferentes. n. sunt ipsæ sanitates: secũdum ergo magis & minus inter se differunt.*

A velint. Cæteros, quibus natura non dedit, vt acute videant aut audiant, aut celeriter currant, aut alia id genus valide strenue q; obeant, neq; morbo teneri, neq; in totum prẹter naturam se habere censebimus. Omnis siquidem morbus præter naturam est, hi se præter naturam plane non habent, sicuti nec senes. Non igitur absolute citra q; exceptionem sanos, ægros q; functionum firmitate infirmitate q; iudicandum: sed sanis verba illa, secundum naturam: ægris illa, prẹter naturam, adijci oportebit: vt sit nimirũ "sanitas, affectio naturalis actionem perficiens: contra, morbus, affectio præter naturam actionem impediens. Neque enim, si affectus secundum naturam se habeat, continuo etiam sanitas existit. Est enim affectus secundum naturam tum Ægyptiorum nigritia, tum Gallorum candor, tum Scytharum ruffus color, quorum tamen nullum est sanitas, cum ea omnino in colore non consistat. Neque, si præter naturam se habeat, protinus morbus est: quando ita vel ex Sole nigritia, vel diutina vmbratili consuetudine contractus candor, morbus sit. Sed adiecisse oportet sanitatis notioni, quod causæ rationem ad opus edendum obtineat: morbi vero notioni, quod actioni incommodet. Verum de his alibi dictum a nobis locupletius est. Ad præsentem disputationem illud solum sumpsisse sufficiat, permagnam sanitatis latitudinem esse, nec eam in omnibus nobis æqualiter prorsus inesse. Quod sicui violentum appareat ἐυκρασίας, id est B medij temperamenti nomine censeri, quod medio ad vnguem temperamento non sit, is, quæso, reliquorum in vita nominum vsum ad memoriam reuocet: vbi & potionẽ, & balneum ἔυκρατον, hoc est, temperatum dicimus, non solum cum alterum huic, alterum illi tale est, sed etiam cum ad eundem hominem in latitudine tale est. Nam si auerso paululum qui biberit, iniecerit quis in calicem calidæ frigidæ've exiguum, nullam mediocris temperamenti mutationem deprehendet. Atqui, si, quod tẽperatum est, ita exigis ad vnguem, vt omnino indiuisibile insectile q; sit, haudquaquam iniectio vel calidæ vel gelidæ minimo temperatum adhuc esse videbitur. Ad eundem modum neque, siquis in natationẽ temperatam, frigidæ pusillum iniecerit, vtilitatem eius protinus corruperit. Quin ambientem quoq; nos aerem temperatum dicimus, etiam si in alterutram partem paululum sit propensus. Deniq; quid miri, si eucrasian in satis amplam latitudinem extendunt vniuersi, quando & in lyris consonantiam ipsam, quę summa exactissima q; sit, vnicam, atq; insectilem esse probabile sit: quę in vsus hominum veniat, certe latitudinem habeat? Sæpe nanq;, quam percommode temperasse videaris lyram, alter superueniens musicus exactius temperauit. Siquidem nobis ad omnia vitæ munera sensus vbique iudex est. Quare ipso etiam eucrasian dyscrasian q; iudicabimus. Pari modo actionis vitium cuiusque præter naturam suam male habetis C membri, non ante morbum decernemus, q̃ ad sensibilem magnitudinem peruenerit. Nec quicq̃, vt ad rem propositam, ne hic quidem referat, ipsam'ne læsam actionem, an affectum, cuius vitio læditur, morbum dixeris: sicuti nec, siue quis affectionem, siue constitutionem appellasse malit. Dictum a nobis alibi & de his est, & simul euidentibus rationibus confirmatum tum morbum, tum sanitatẽ in corporis affectione constitutione q; consistere, minime in actione, actionis've læsione. Cæterum ex horum morosa perpensione discussione q; parum vel ad valetudinem tuendam, vel ad morbum summouendum iuuamur: cum illud modo nouisse satis sit, corporis constitutionem, quæ causę rationem respectu actionis obtinet, vtriusque facultatis scopum esse, & eius, quę sanitatem tuendam, & eius, quæ morbum profligandum profitetur, quippe cum hanc & præsentem seruare, & amissam restituere propositum nobis sit: actiones vero constitutionem corporis necessario sequuntur: eam, quę proba est, inculpatæ probæ q;: quæ contra est, culpabiles ac vitiosæ. Quare, quoniam id, quod ope nostra seruatur restituitur q;, affectio quædam corporis constitutio q; est, eam vero ex necessitate functionum sequitur {bonitas,} ad præsentem certe disputationem parum attinet, functionum'ne, an constitutionum in genere morbus sanitas q; collocanda sit, inquiras: id potius attinet, vt illud pro hypotesi sumentes, quod in naturali corporis nostri D constitutione illa seruanda maxime sunt, quorum beneficio functiones obeamus: ac illud memoria repetentes, q; similarium quidem partium eucrasia, † {instrumentalium} forma, positura, numerus, & magnitudo, functionum sunt causæ: pręterea q; hęc omnia in latitudine quadam spectantur etiam in singulis hominibus seorsum: quę reliqua sunt, persequamur. Ad quę sane non paruam cõmoditatem affert latitudo horũ perspecta. Nã, cum eucrasia duplex omnino sit, altera, quæ in animantium saltem corpore cogitatione potius vsurpetur, q̃ solide subsistat: altera, quæ in sanis omnibus subsistit atq; apparet, hanc rursus conspicuam a nobis diuidi par est, quippe in qua nõ parua diuersitas inuenietur. Id q̃ sit verũ, vel ex ipsis ætatibus maxime deprehendas. Cũ.n. ad omnem voluntate susceptã actionẽ adolescentiũ ætas sit aptissima, infantiũ certe, senum q; minus ad hanc est apta propterea, q; illis humor, his siccitas frigiditas q; nimis abundat. In alijs tñ functionibus, quas naturales appellamus, veluti auctione, cõcoctione, distributione, & nutritione, infantes plane cæteris ætatibus longe præstant. Neq; tñ eo secius omnibus per omnes ętates licet esse sanis. Ergo, quemadmodum in ętatibus se habet, ita etiam in naturis immensum esse temperamentorum discrimen inuenies: vt duorum, exempli gratia, similis ętatis puerorum, hunc altero longe humidiorem, illum sicciorem: pari modo hunc calidiorem, illum frigidiorem. Quibuscunque igitur corporibus multo supra iustum calidis, frigidis, humidis, aut siccis esse contingit, ijs plane

* Aliqui legũt non χρείαν, i. vsũ, sed ἐυκρασίαν, i. tẽperiẽ seu mediocritatem.

† Videtur hęc vox temere hoc in loco ad dita fuisse, repetere .n. se dicit. quę iá superius sunt explicata, videlicet circa finẽ quarti capitis, vbi dicit, instrumẽtaliũ sanitatẽ i figura, nũero, magnitudie, & cõpositione similariũ cõsistere. vbi apparet quatuor illa nõ in strumentis, sed simplicib[9] partibus adscribi, quo ex illis possint organa cõponi.

optima temperies non est. In quibus autem ab eo, quod absolutissime temperatum est, diuersitas E
quędam intelligitur, minor tamen, q̄ quæ sensu discerni possit, hæc certe, quod ad vsum pertinet, pro absolutissimis accipimus: ita, vt sanitatis, quam in latitudine contemplamur, hęc quidem medij sit temperamenti, nec vlli vitio obnoxia, quod saltem sensu percipiatur: hęc, ceu intemperata, vitio q; exposita. Huius sententię euidentissima indicia sunt discrimina, quæ in gracilibus corpulentis q; notantur: quippe quorum contrarias habitudines ex contrarijs temperamentis ortas esse necesse est. Sicuti igitur nec nimiū gracile corpus probamus, nec quod valde est obesum, ita nec temperamēta eorum plane laudabimus, tametsi vtrunq; q̄ maxime sanum esse conspicimus. Sed, quę in medio horum habitudines sunt, *εὔσαρκοι græcis dictæ, sicuti ipsæ debitam partium cōuenientiam, speciem q; inculpatam habent, ita sequuntur mediocria & nulli vitio obnoxia temperamenta. Tales ergo corporum habitus, si veritatem ipsam ad vnguem exigas, absoluta saltem exacta q; temperie ne ipsos quidem temperatos dixeris: verum, quod sensu iudicetur, atq; ad vsum sit satis, non inculpabiles solum, sed etiam optimos censueris. Sanè indicium euidentissimum est ne ipsos quidem exactissimum temperamētum consecutos, ex eo, q nunq̄ eodem statu permaneant, sed primum ætatum ipsarum mutationem recipiunt, nulla harum eundem perpetuo tenorem seruante, sed semper ad *siccius tendente. Deinde eā, quæ somni ac vigiliarum, quietis & motus, tum F
motus ipsius differentiarum, ad hæc bibendi sitiendi, edendi esuriendi, ciborum potionis q; copiæ aut inopię, pręterea balnei, iracundię, studij, *doloris, omnium q; talium occasione prouenit, quę tantum non omni momento temperamentum immutant. Quis igitur in tanta mutatione optimum vndecunq; temperamentum inuenire speret? quippe quod, sicui vnq̄ optima natura prędito cōtigit, certe ne momento quidem durauit. Adeo mihi sanè admirari subit eorum opinionem, qui sanitatem eucrasiam q; citra omnem latitudinem, vnicam q;, esse contendunt, nec, si quid ab hac paulo discessit, vtiq; sanitatem esse. Qua nimirum sententia ἀπάθειαν obiter imprudentes inuehunt: disputant q; de re aut nunquam planè visa in animalis corpore: aut, si quando visa est, ne minimum quidem tempus durante.

*συμμετρίαν.

* γηραίτερον, hoc est senilē magis ętatem. φροντίδες, i. curarum.
* λύπαι, i. tristitię aut molestiæ.

Quæ sit Optima corporis Constitutio. CAP. 6.

HIs ergo quam somniant sanitatem, ipsis seruandā linquimus: nos interim ad eas, quę in aperto sunt, reuertimur. Quarum cum duplicem statuamus substantiā, {vnā, de qua planè queri nō sit, alteram de qua queri liceat} de qua modo verba fecimus, suum vtriq; scopum reddamus: nempe ei, quam inculpatam diximus, exactam absolutam q; planè, quod vtiq; sensu aduerti possit, custodiam: alteri, de qua conquerare, non exactam. Quippe intemperies, quæ intra sanitatis G
sunt terminos, corrigere oportebit ita, vt, quæ iusto sicciores naturę sunt, humidiores reddas: quæ humidiores sunt, sicciores: pari modo quæ frigidiores sunt, vt harum excessum castiges: quę calidiores, earum superantiam ad moderatius reuoces. Hæc qua salubris victus ratione fiant, procedente sermone docebimus. Prius.n. tradendū arbitror, quemadmodū optimæ naturæ conseruanda sit sanitas. Ante id vero, quę nā sit optima corporis constitutio, exponemus. Est igitur ea secūdum substantiam ipsam rei enarrātibus, & quę optimo temperamēto sit, & quæ figuram partiū egregie ad functiones comparatam habet: ad hęc, quę omnem tum numerū, tum magnitudinem, tum omnium earū inter se cōtextum ad actiones idoneū exhibet: si vero indicia notas q; respicias, cuius corpus carnis exquisitā mediocritatē pręfert: tale est, quod inter gracile & obesum, medium esse docuimus. Nec refert, si pro obeso corpulento've crassum dixeris. Idem reliquorū quoq; excessuū in medio planè est situm ita, vt nec hirsutum id merito dixeris, nec glabrum: sed nec molle, nec durum: nec nigrum, nec cādidum: adde ēt nec venis amplis, nec obscuris: nec iracūdum, nec ignauū: nec somnolētum, nec peruigilē: nec hebetem, nec calidū: nec in venerē pronū, nec à venere alienum. Quòd si omnibus quoq; corporis partibus planè mediū omnis excessus teneat, pulcherrimū id visu nimirum fuerit, vtpote symmetron. Erit nō minus ad labores omnes planè ido H
neum, nec reliquis eucrasię, id est boni temperamenti, cuiusque membri notis, quas in secūdo de temperamentis retulimus, destitutum. Nam multos videas, verbi gratia, q̄bus caput attemperatū cōmode sit: thorax, venter've, & quæ gignendo tributæ partes sunt, parum prospera tēperie sint. Quorundā vero in artubus intēperies est. Non desunt &, quorū vnum aliquod viscerum, aut alia quępiam particula vna, plures've, interim vero plura aliqua viscera, parū salubri sint temperamento. Ego vero in vnica instrumentaliū partium intēmperiem, id q; in non paucis notaui ita, vt, verbi gratia, reliqua omnis ventriculi cōcauitas vno temperamento cōmodo incōmodo've esset, alio ipsum dūtaxat vētriculi os. Cæterū de his, vbi de vitiosis corporū statibus disceptabimus, agetur.

*πολύσαρκον i. multa carne prædito.

* Multi codices græci habēt δύο κράσεις, i. duo temperamenta.

Ratio Tuendæ valetudinis Infantis temperati: ac aduersus eos, qui infantes siccandos asserebant. CAP. 7.

DE optima vero, cuius singulę particulę vniuersam substantiam inculpatam habent, nunc dicetur. Huius ergo sortis homo, cum arti sanitatis tuendæ traditur educandus, fortunatus vtiq; sit, si statim editus in lucem ei committatur. Ita nanq; ad animi quoq; affectus non nihil lucri faciet, ipsa nimirum recta victus ratione mores quoque probos reddente. Cæterum, si qua etiam sequentium ætatum eius se moderationi summittat, sic quoque commoda sentiet non mediocria.

Sanè

A Sanè primum dicetur, quemadmodum, si huiuscemodi hominem ab initio susceperis, eũdem per omnem vitæ cursum sanum custodias: modo nequid violentum extrinsecus illi incidat: id quod vtiq; ad sanitatis tuendę artificem nihil attinet. Secundo loco, quemadmodum, si non recens natum puellum acceperis, sed qui iã pręceptoribus dari sit habilis, eius quoq; curã agas. Postremo, quemadmodum reliquarum ætatum cuiuslibet. Ergo recens is natus infantulus, cuius corporis constitutio omni nota vacat, primum quidem fascijs deligetur, sed corpori "prius toti sale modice insperso, quo cutis eius dẽsior solidior q; ijs, quę intus sunt partibus, reddatur. In vtero enim ęque cum reliquis mollis erat, cum nec durius vllum externũ corpus inibi contigerit, nec aer illi vsquã frigidus inciderit, quorum commercio contracta densata q;, & q ipsamet prius, & quàm reliqua membra, dẽsior durior q; fieret. At, quoniam iam editus infans, in frigore, calore, atq; inter corpora multo se duriora versetur, necesse est, ob hæc ipsa nimirum naturale eius tegmẽ pręparari quodammodo à nobis, reddi q; ad indolentiam & tolerantiam q̃ aptissimum par est. Ita vero, qui secũdum naturam se habent infantes, vel solo sale pręparati muniti q; abunde fuerint: quando, qui sic eorum myrti foliorum, aut aliorum id genus inspersione egent, ijs planè vitiosus status sit. Nobis vero ad pręsens de ijs, qui optimo statu sunt, disserere propositum est. Ergo hi fascijs (vt dictum B est) inuoluti, lacte pro alimento vtantur, & balneis salubrium aquarum. Vniuersam "nãq; victus rationem humidam sibi adhiberi postulant, vt qui cæteris ętatibus temperamento sint humidiore. Atq; ex ijs, quæ ad sanorum victus rationem sunt necessaria, primum hoc se ad disquisitionem statim offert. Nam sunt, qui humidiores naturas siccandas semper putent: sicuti è diuerso, quę frigidiores sũt, calefieri debere: madefieri, quę sicciores: frigefieri, quæ calidiores. Quippe similibus quemlibet excessum augescere, contrarijs remitti ac minui: vno q; verbo, contraria contrariorum esse remedia. Oportuit vero nõ id modo Hippocratis legisse eos, meminisseq; quòd ‖ cõtraria sint contrariorum remedia, sed & illa quoq;, in quibus ait ‖ humidam omnem victus rationem febricitantibus esse vtilem, præcipue vero puellis, & ijs, qui tali refici victu sunt assueti. Videtur enim in his tria deinceps pari inter se iure posuisse, morbum, ętatem, cõsuetudinem. Atq; à morbo quidem contrarij adhibendi indicationem accipit, ab ætate & consuetudine similium. Febri nanque, ceu mobo calido & sicco, humida conueniunt. Puellis, vt quibus ea ætas non morbus, sed secundum naturam sit, id maxime est vtile, quod planè est simillimum. Pari modo consuetudini, vtpote quæ adscititiam acquisititiam q; naturam in corporibus gignit, contraria dedisse in primis est noxium: atq; hęc merito. Quę enim corpora secundum naturam se habent, ijs seruari custodiri q; C suum habitum decet: quę morbo aliquo premuntur, ijs contra alterari, & ad contrarium habitum trahi expedit. Ac seruatur quidem similibus vnumquodq;: alteratur cõtrarijs. Haudquaq̃ itaque siccandi pueri sunt, si modo in his nulla pręter naturam humiditas subest, qualis in raucedine, grauedine, catarrho q; conspicitur, sed pro naturę ratione alendi, ac dulcium aquarum balneis humectandi: (quę enim medicam vim aliquam præ se ferunt, omnes planè siccant, veluti quæ sulphuris aliquid, bituminis, aluminis've reprę̃sentant) tum cibo eo potione q; nutriendi, qui humidæ quàm maxime naturæ sint. Ad hũc modum & natura ipsa pueris cõsuluit, & lac matris in humentis alimenti vsum præparauit. Atq; optimum quidem est etiam reliquis fortasse omnibus infantibus ipsum "lac matris, modo nullo morbo sit corruptum: maxime vero ei, qui optimo est temperamento, de quo nunc sermo instituitur, quippe cuius maternum non corpus modo totum, sed etiã lac à vitio esse alienum non sit absimile. Ac sanguine quidem, dũ adhuc in vtero gestamur, ali nos cõstat: ex sanguine vero lac gignitur, exiguam in mammillis mutationem adepto. Quare, qui matris lacte pueri aluntur, ij iam non solum consueto, verumetiam maxime proprio vtuntur alimento. Videtur autem non modo nutrimentum id natura infantibus præparasse, verumetiam facultates quasdam naturales, quibus eo vtantur, ab initio protinus contulisse: quando, si modo natis D papillam statim in os inseras, & sugunt lac ipsum, & deglutiunt promptissime. Quin, sicubi forte offenduntur plorant've, non minimum ijs doloris lenimen est nutricis papilla ori indita: quippe tria hęc doloris infantium remedia nutricibus ipso vsu edoctis inuenta videmus: vnum quod modo retulimus: & altera duo, motum mediocrem, & vocis modulationem. Quibus perpetuo vsæ non solum mitigant, sed etiam somnum cõciliant, vel hoc ipso testificante natura, ad musicam eos & exercitia suopte ingenio esse propensos. Adeo, quisquis his artibus probe vti sciet, is nimirum & corpus & animum optime instituet.

A.l.1.f.3. d.1. c.1.fol.56.h

A.l.1.f.3.d.1. c.2.fol.58.c

In lib. de Flatibus nõ lõge à principio.

1. Aph.16. Ext. ord. 8.h

A.l.1.f.3. d.1.c. 2.fol.57.e

De infantum exercitatione, ac de cura, quæ circa eorum mores, ac animi motus adhibenda est. CAP. 8.

NVtricibus igitur triplex puellis excogitata dimotio est in cunis, in lectulis pendentibus, in suis ipsarum vlnis: vbi iam hoc aliud quoq; nobis ęstimandum oritur, ad sanitatis tutelam vel in primis necessariũ: cũ Asclepiades planè aperte q; exercitationes damnet: Erasistratus verecundius timidius q; decernat, cęterum idem cum Asclepiade sentiat: reliqui ferè medici nõ solum ad euexian, id est bonãm corporis habitudinẽ, sed etiam ad sanitatem eas pędicent. Porrò exercitationum tria saltem prima notantur genera, vtiq; quot motionum differẽtiæ: quippe aut à nobis ipsis mouemur, aut ab alijs, aut medicamento. Horum tamen tertia species ad sanos nequaq̃ per

tinet. Sed, qui ab altero pręstatur motus, nauigando, equitando, vehendo, atq;, vt paulo ante di- E
ctum est, in cunis, lectulis, vlnis q; obitur. Recens tamen nati puelli tam valentem motum, q̃ est, q̃
vehiculis, nauigijs, equis ue pręstatur, adhuc non desiderant. Atqui iam tertium aut quartum an
num à natali agunt, his vehiculo nauigio q; modice agitari licet. Septēnes vero etiam valentio-
res motus tolerant, ita vt equitare iam assuescant. Per se vero moueri tum primum pueris licet,
cum iam repere cœperūt, magis q; etiam, cum ingredi. Immature vero cogēdi omnino non sunt,
ne eorū artus distorqueātur. Sane vel hac ætate facile declaratur, quāta sit naturæ nostræ cū exerci
tijs societas, cum pueros, nec si concluseris loco aliquo, prohibeas, quo minus discurrant, ac pul-
lorum vitulorum q; ritu lasciuiant. Quippe sua cuiq; animanti natura satis est ad proprias conue-
nientes q; excitādas appetitiones, quibus sanitatem salutem q; tueatur. Verum Asclepiades nihil
horum cogitans, per magnum ocium captiunculas texit, quibus docere conetur nihil ad bonam
valetudinem exercitia conferre. Verum huic postea, quod par est, respondebitur, ceu garrulitate
ad finem potissimum taxanda. Est enim nobis hoc loco propositum non sophistarū nugas refel-
lere, sed, quod ad sanitatem tuendam cōducat, præcipere. Itaq; ad infantes redeo, qui optimo cor-
poris habitu sunt. Porrò his animi quoq; mores citra vitium esse par est. † Qui enim iusto sunt ad
irā magis "procliues, aut animo plane demisso, aut sensiles magis, aut insensiles, aut pręter modum F A. l. 1. f. 3 d. 1. c. 4. fol. 59. e.
gulosi, hos parum idoneo temperamento esse ijs partibus, quibus prędictorum singula admini-
strant, necesse est. Proditum vero de his fusius est in ijs libris, quos de Hippocratis Platonis q; pla
citis scripsimus. Verum, qui nunc in nostra disputatione, propositus infans est, vndecunq; abso-
lutus est. Huius ergo sicut nullum ex animi moribus corrigere, sic eosdem seruare, ne quo vitien-
tur, oportet. Seruatur vero quidq; ijsdem planè generibus, quibus corrumpitur. Corrumpuntur * genere.
autem animi mores praua cōsuetudine cuiusq; horum, cibi, potionis, exercitationis, videndi, au-
diendi, totius deniq; musices. Itaq; peritum horum omnium esse eum medicum oportet, qui sa-
nitatis tuēdæ curā suscipiet, nec ea opinione esse, quasi ad solum spectet philosophum animi mo-
res effingere. Quippe huic ob aliud omnino maius id muneris tribuitur, nempe animi sanitatē:
medico vero, ne corpus facilius in morbos dilabatur, qn̄ iracūdia, fletus, ira, tristitia, cura immodi-
ca, & multę super his vigiliæ, febres accendunt, ac grauissimis valetudinibus initiā præbent: ve-
luti ediuerso cogitationis mentis q; segnitia, ac animus omnino deses, decoloratos, ac sæpe ex atro-
phia, id est nutriēdi defectu, graciles, ob naturalis caloris imbecillitatem reddunt. Hunc enim ca-
lorem præter cætera intra sanitatis fines custodire oportet: custoditur autem modicis tum corpo-
ris, tum animi exercitijs. Qui nanq; motus modum non seruant, siue ij ex rationali, siue ex appe- G
titoria, siue ex animosa animi parte cientur, si modum nimiū excesserunt, biliosum animans red-
dunt: Si intra modum nimium subsistunt, pituitosum frigidum q; efficiunt. Quinetiam priorem
habitudinem febres, & qui calidiores affectus sunt: posteriorē iecinoris & viscerum obstructio-
nes, comitiales morbi, apoplexiæ, in summa, destillationū fluxionum q; morbi plerunq; excipiūt.
Et nos ob animi mores ęgros quotānis non paucos persanauimus, solis animi motibus ad debi-
tum modum reuocatis. Est vero non spernēdus huius sentētiæ testis, ipsum patrium nobis numen
Æsculapius, qui multas scribi cantilenas, mimos q; ridicularū rerum fieri, & melodias quasdam in
stituit ijs, q̃bus vehementiores aīosæ partis motus, corporis temperamentum iusto calidius effi-
cerent. Alijs q̃busdam, neq; ijs paucis, venari, equitare, atq; armatos exercitari iussit, ijsdem q; sta
tim tum motuum ipsorū speciem, vtiq; quibus motus iniunxit: tū armorum, quibus armatis exer-
ceri præcepit, definiuit. Non.n. quo pacto excitetur erigatur q; animosa pars, cum imbecilla sit,
præcipere sat habuit, nisi etiam mēsurā eius ab exercitationum idea definiret. Non.n. pari modo
excitatur ea animi portio, vbi cum apris, vrsis, tauris, & alijs id genus præualentibus robore bel-
luis agitandis sumus attenti: & cū leporem, capream, & id genus fugacia ac timida sectamur: Nec
similiter, cū in leui armatura, & graui exercemur: Nec pariter, cū citato cursu dimouemur, & cum H
mediocri motu agimur: Nec, vbi cū alijs cōtendimus, & vbi soli agimus: Iam, clamore, an tacitus
ad labores inhorteris irrites q;, non parum sanè interest. Verum de his latius dicetur in sequenti-
bus. Sed infantes, qui optimum sortiti sunt temperamentū, (de his enim sermo erat) non leui cu-
ra egent, ne quos animi motus immodicos incurrant. Quippe loquelæ adhuc expertes, ploratu,
clamore, iracundia, & inordinato sui motu dolorem indicant. Nostrum igitur officium sit, con-
iectantes, quid desiderēt, assidue "id suppeditare prius, q̃ auctus dolor in nimium atq; inordinatū A. ibidem.
motum vnà cum corpore etiam animum ipsum vniuersum conijciat: siquidem dentientes, aut ab
externo quopiam offensi, aut aluum exonerare, aut meiere, aut esse bibere ve cupientes perinde,
ac discruciati, plorant, atq; enormiter mouentur. Fieri etiam potest, vt frigore offensi teporem de-
siderent: sicuti contra æstu immodico afflicti refrigerationem. Est, quando multitudinem instra-
tarum vestium non tolerant. Quippe multos offendit id quoq; non minimū, maxime vero cum
aut totū corpus vertere, aut etiā artus mouere cupiunt. Quinetiā ipsa quies, si sit diuturnior, non
parum molesta esse solet: qn̄ nulla animans immodico vllo delectatur, sed semper medium mo-
dum expetit. Porrò medius ipse modus non vnus omnibus est, sed omnis mediocritas ex eorum
semper est numero, quæ in collatione ad aliud spectantur. Quocirca, qui curam infantis educan-
di suscipiet,

† Cū hoc in loco triū animarū, quæ in corde, cerebro, & hepate locant, Galenus afferat exēpla, nō inepte quidam putāt voces illas, sensiles, & Insensiles, & gulosi, aliter vertendas esse, vt dicatur, itelligētes, & stupidi, & cupidi, quæ ad animā, non ad corpus referūtur: huic aūt versioni græca etiam lectio subscribit, & Galeni verba inferius circa medium istius capitis id palā ostendunt.

* παθήματα.

* In Aldino codice legitur πολλά. in manuscriptis πολλάκις, i. multoties.

A di suscipiet, hunc planè vt acrem mediocritatis conuenientis q; coniectorem esse, ita hæc semper præbere oportet prius, quàm ex desiderio cuiusuis auctus dolor simul cum corpore animũ quoq; in motus immodicos coniiciat. Quòd siqñ, quod infestat, imprudẽtibus insciẽtibus q; nobis auctũ esse contigerit, corrigere molestiam tẽtabimus ilico vel præbito, quod expetit, vel sublato, quod offendit, etiã" motu per vlnas nutricis adhibito, ac vocis modulamine, quibus vti prudentiores nutricum cõsueuerũt. Ego nanq; puello quodam totum diẽ irato, plorante q;, ac immodice se inordinate q; iactante, nutrice ipsa omnis cõsilij inope, deprehendi quod offendit. Quippe vt neq; papilla ĩ os immissa, neq; à nutrice prolatus, si forte meiere, aut aluũ exonerare vellet lenitus est, sed nec cũ ab vlnarũ agitatu reclinari est cœptus. aduerti aũt tum lectũ, tũ inuolucra, tum vestes ipsas sordidiores, ꝑterea puellum ipsum immundum, atq; illotum. lauare detergere q; iussi, tum lectulũ mutare, ac vestẽ omnem tersam mundam q; ꝑbere. Quibus peractis, protinus ab immodico agitatu cõquieuit, ilico q; dormiuit nõ suauissimũ modo verumetiam lõgissimum somnũ. Vt vero recte coniicias, q̃ puello officiat, nõ mõ solertia est opus, sed ẽt assidua de ipso, q nutrit, experientia.

A.l.1.f.3.d.1. c.2.fol.57.d

Quales oporteat Nutrices esse. CAP. 9.

HÆc igitur omnia vsq; in tertium à natali annũ circa puellum peragenda censeo. In primisq;
B de nutrice ipsa non minimã habendam esse curã, quid edat, quid bibat, quo pacto in somno, venere, exercitatione se habeat: vt videlicet lac eius egregie sit tẽperatũ, quale certe erit, si sanguis eius quã optimus sit: porrò is talis est, qui nec flaua abundat bile, nec atra, nec pituitosus est, nec serosus, nec aquoso liquore permistus. Nascitur aũt eiusmodi sanguis ab exercitatione moderata, & cibis tum boni succi, tum iusto tempore modo q; assumptis, pręterea potione tẽpestiua modice q; sumpta. De quibus omnibus in ijs, quę post dicẽtur, diligẽter agẽ. A venere" omnino abstinẽdã esse, quæcũq; lac præbebit, moneo. Nã & menses viri consuetudine prouocãtur, & lac odoris gratiã in deterius mutat. Quinetiam aliquę in vtero cõcipiunt, quo nocẽtius puello adhuc lactẽti nihil est. Interim enim, quicquid sanguinis est optimum, in fœtum absumitur. Quippe is, cum proprium in se vitę principium contineat & huius moderamine agitur, & assidue conueniens sibi alimentum trahit, † vtero ipsi veluti radici adhærens, nec vsquam ab eo nocte die've discedens. Interim vero nõ minor modo, verumetiam deterior rationabiliter redditur ipsius grauidæ sanguis. Quo fit vt lac ipsum tum peius, tum vero exiguũ in mammillas colligatur. Quare si, quæ infantẽ lactat, vterum gerit, ego magnopere suaserim aliam inueniẽdam nutricem. Cuius etiam lac gustu, odoratu, visu considerandum explorandum'que diligẽter sit. Siquidem, quod optimum est, id gu
C stãti olfaciẽti'que planè suaue, intuẽti cãdidum, ęquabile, ac liquidi crassi'que medium apparebit. Quod vitiosum est, ediuerso aut crassum & caseosum, aut liquidum & serosum, ac liuidum, tum consistẽtia ipsa colore q; inæquabile videbitur. Idem gustantibus amarorem, aut salsedinem, aut qualitatem quampiam extraneam exhibebit: tale vero nec olfacienti suaue erit. Atq; lactis probi improbi q; hæc sunto indicia, quæ coniectans, cum mater aut iam concepit, aut morbo aliquo est affecta, ad aliam q; nutricẽ transire est necessariũ, lactis iudicium atq; electionẽ facere quis posset.

A.l.1.f.3.d.1. c.2.fo.58.a

† ἐρριζωμένον τε τῇ μήτρᾳ. i. insertis in vtero radicib⁹ adnexum.

De Cibo, frictione, & balneis, quæ puello post lactis vsum conueniunt. CAP. 10.

A.ibidem.g

TVm vero puellum, quoad "primores dentes emiserit, solo lacte alẽdum. Quo tempore eum solidiori quodammodo iam cibo assuefacere conueniet, quod etiam experientia planè doctæ mulieres faciunt: primum panem, mox legumina, ac carnem, & similia, omnia prius commansa puellorum osculis immittentes. Corpus autem infantium confricare oportet oleo dulci: sicuti idipsum recte peragunt nutrices plereque, statim ipsas corporis partes modulantes atque fingentes. Verum in eo, quem proposuimus, puero, qui corporis statu est optimo, quod ad membrorum modulum saltem attinet, nihil est, ꝙ curiosa nutrix sit, sed tñ fricet quotidie mediocriter, ac lauet: idq;, quàm fieri maxime potest, lacte in ventriculo minime adhuc hærente crudo, quippe ꝙ peri-
D culum est, ne prius, quàm probe sit concoctum, in totum corpus infantis digeratur. Multo vero maxime siquis ventriculum ipsum adhuc lactis plenum infricet, tum corpus crudo alimento implebit, tum caput onerabit. Quo magis prospiciendũ in primis est, nequid nutrimenti neq; ante balneum, neq; ante frictionem puerulo prębeatur. Id fiet, si ad hæc administranda nutrix post longissimum somnum diligenter tp̃s obseruet. Id enim maxime temporis est, in quo vel inanẽ planẽ ventriculum inuenias, vel certe cõcoctum iam alimentũ in se continentẽ. Quæ autẽ, vt hodie fit, faciunt, sanè lędunt, aliæ vnum & certum diei tp̃s pręscribentes, alię, cum ipsæ à negocijs vacent, tum demum curantes. Quo fit, vt sæpius lædi, q̃ iuuari, puellos necesse sit: Quippe quod à nobis præscriptum tp̃s est, alià's in aliud diei noctis've tempus incidit. Maiorum tamen puerorum, qui videlicet plagis, minis, obiurgationi, monitis parere norunt, ijs duplex cum fricandi, tum lauandi temporis occasio est: prior ac cõmodissima, cum "à matutino somno surrexerint, deinde luserint, ac iam cibum petant. Tum enim maxime vocãdi ad hæc sunt, ac corpus quidem ad sanitatem pariter & bonam habitudinem, animus ad obsequelam & temperantiam exercendus. Interminandum q; non aliter nos cibum prebituros, nisi, quantum ipsi velimus, frictioni balneo q; se permiserint. Atq; optimum quidem tẽpus hoc fuerit. Quòd siqua occupatione, qui puellum alit, auocetur, modico pane præbito ludere permittat, quantum velit: dein, cum rursus cibum petierit, tum

"εὐρυθμίαν. i. cõcinnitatem.

A.l.1.f.3.d.1. c.4.fol.51.f

fricet, lauet q;. Minime tamen bibere ei permittendum post cibum est, quem balneum excipit: qm̄ ita pręcipitatior eorum, quæ ventriculus continet, distributio in corpus fiet. Id vero in corporibus prorsus sanis cauere oportet. Quippe quibus vtilius sit ante balneum cibum dedisse, horum planè improbandi tum affectus sunt, tum corporum status. De his vero in sequentibus dicemus. nunc premendum nobis propositū est: nempe vt puellum, cui optime affectū corpus sit, sic educemus, vt talis ꝑpetuo seruetur: huic expedit, vt cibus balneū sequatur. Quòd si, quo loco puellus alitur, balnei copia non sit, (fortasse vero nec ista vnq̄ legēt, qui ibi habitant) in concha pueros lauant, donec alterum iam tertium've ætatis annū attigerint. Qui vero hos annos excesserint, eos, si non quotidie, at certe tertio quoq; die quarto've vngūt atq; infricant. Quòd si anni tempus non prohibeat, stagna amnesq; his lauacra sunt, veluti nobis balneum. Apud Germanos enim planè nē nutriri quidē infantes contenderim. Verū nos neque Germanis, neq; alijs agrestibus aut Barbaris hominibus hæc ꝓdimus, non magis equidem q̄ vrsis, apris, leonibus, aut alijs id genus feris, sed Græcis, & ijs, qui, tametsi genere sunt Barbari, Græcorum tamē ęmulantur studia. Nam quis, quæso, eorum hominum, qui apud nos degunt, tulerit modo editum infantulum, etiam ab vtero calentem, ad flumen deferre, ibi q; (sicuti Germanos aiunt) ceu candens sit ferrum, in frigidum humorem mergendo, simul de naturę vigore periculū facere, simul corpus ipsum roborare? Quippe, si citra noxam id tolerauit, &, ꝙ propriæ naturæ robur ostendit, & nouū præterea robur ex frigidæ commercio comparauit, nulli non patet. Cæterum, si ab externo frigore naturalis calor sit victus, ꝙ protinus interire necesse sit, id quoq; neminem latet. Quis igitur mentis cōpos, nec oīno ferus, Scytha've proprium pignus in id agere discrimēn sustineat, in quo errorem mors sequitur, potissimum cum ex eo periculo non magnū sit futurum, quod lucrifaciet? Asino enim fortassis, aut id genus experti rationis animanti vtilissimum fuerit densum ita tergus durum q; effici, vt citra dolorem frigus toleret, homini vero ratione prædito, cuinam, quæso, tam magno sit vsui? Non enim, si quis absolute, citra q; exceptionem pronūciet cutē densissimam durissimam q; vtilem ad sanitatem esse, is recte dicat. Cum nanq; animalis corpori duplex instet incōmodum, alterum ab externis, alterum ab internis occasionibus, quorum certe rara mollis ꝙ cutis est, ij ab extrinsecus imminentibus malis facile tentantur: quorū densa ac dura, ab internis. Itaq; etiam Hippocrates, vbi de ijs præcipit, quæ in nobis ab alimento ad cōmodum incōmodum've cedunt, post alia multa, hęc scripsit: ‖ Raritas corporis ad transpiratum ijs, q̄bus plurimum aufertur, salubrius: q̄bus minus, insalubrius. » Prestat ergo vtrunq; declinasse excessum, nec adeo aut densam reddidisse cutē, » vt corporis trāspiratum prohibeat: aut raram, vt facile à qualibet extrinsecus incidenti occasione lædatur. Tale porrò natura est propositi nobis hoc loco puelli corpus, cum sit medium omnis excessus. Est ergo id ea ratione alendū, vt status sui grātiam perpetuo seruet. Seruabit aūt, si primis quidem annis solo lacte nutrias, ac balneo dulcis aquæ & calentis vtare: quò videlicet corpus eius molle, q; diutissime seruatum, ad plurimū augmēti ꝑueniat. Ab his annis, cū iam mitti "in ludū est habilis, nō necesse erit assiduis præterea balneis vti, sed interim, dū luctari condiscit, mediocriter inibi ante cibū exercitari sat erit, ac balneo plerūq; abstinere. Modū vero ĩ labore excessisse, quod non nulli pædotribæ pueros cogunt, prorsus alienum est: siquidem intempestiua duritie corporis inhibetur auctio, etiam si natura sit ad auctum quàm maxime comparatum.

Marginal notes:
* Aliqui legunt nō οὐδαμῶς, i. nequaq̄, sed οὐ καλῶς, i. nō bene.
* πεῖραν, i. experientiam.
In lib. de Aliment. ad med.
* ἀρετήν.
A. l. 1. f. 3. d. 1. c. 4. fol. 59. f

De vino puellis vitando, ac de aqua & aere optimo comparando. CAP. 11.

Sanè vinum " q̄ diutissime, qui ea natura puer est, ne gustare quidē suaserim: quippe quod haustum & humectat nimiū, & calfacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humido calido q; temperamēto sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput est vtile, nec ipsos supra, q̄ par est, humidos calidos q; fieri: qm̄ eò iam caloris humoris q; peruenerūt, vt, si paululum vtrāuis qualitatem auxeris, iam modum excesserint. Cum aūt sit oīs excessus fugiendus, maxime hunc fugere expedit, ex quo non corpori modo, verūetiam animo damnum accedit. Quare neq; iam adultis vinum, nisi modice sumptum, existimandū est vtile esse: ꝙ videlicet ad iram p̄cipites, & ad iniuriam incontinentes facit, & partē animi rationalem hebetem turbidam q; reddit. Cæterum his ipsis ad bilis excrementa vel mitiganda, vel expellenda est sanè non inutile: non minime vero ad eā siccitatem, quę in solidis partibus aut ex immodicis laboribus, aut ex ꝓprio ętatis temperamento prouenit, idoneū est vinū. Humectat nanq; ac nutrit, quicquid immodice siccatū est: tum bilis amaræ acrimoniā mitigat ac frangit: p̄terea ꝑ sudores vrinas q; vacuat. Pueri vero, ceu q̄ talem succum minime colligūt, quiq; naturalem humiditatē plurimā obtinent, vt commodorum, quę vini potio largitur, planè non egent, ita incōmoda, q̄ affert, tm̄ sentiunt. Nemo itaq; rationis cōpos ea vti potione pueros sinet, quam, præterq̄ ꝙ nullum affert commodum, immensum etiam sequitur incommodū. A frigidæ potione oīno prohibēdos huiusmodi pueros non censeo, quod tn̄ aliqui faciunt: verum à cibo plerunq;, & per calores, † cum ipsis cordi erit, vti permitto, potissimum vero (si copia eius sit) fontanæ recētis, cui nulla qualitas vitiosa aliunde sit cōtracta: ea si nō est, reliquarum. Cauendę vero sunt, quę ex stagnis hauriuntur, & quę turbidæ, & quæ male olentes, & quę salsæ, deniq; in quibus qualitas aliqua gustu deprehenditur: qm̄ quę optima est, ea penitus non gustui modo horum, verumetiam olfactui omnis qualitatis expers videbitur. Eadem quoq;

Marginal notes:
A. ibidem.
† Aliqui in codice græco. legūt nō ἔξουσιν αὐτοὶ πρὸς τὸ ψυχρὸν, i. affecti fuerint ipsi erga frigidā, sed ἥξωσιν &c. id est venerint ipsi ad aquā frigidam.

A quoq; tũ potui iucundissima erit, tum planè pura. Quòd si præcordia quoq; celeriter transit, nihil est, q magis idoneam requiras: quando, siqua pura lympida q; est, nec potu insuauis, nihilo secius tamen circa præcordia hæret, hæc † vitio non caret: atq; abstinendum ab ea censeo vtiq;, cũ prorsus est frigida: cæterum à calefacta non deterreo. Ac tutissimum quidem sit experientia ipsa de huiusmodi aqua iudicium fieri. Quòd siquis est, qui ex notis potius vim eius prænosse malit: Cuius fons è petra scaturiens, contra Septentriones fluit, Solem q; auersum habet, hanc ægre concoctum iri, tardi q; transitus esse putandum est: eadem nimirum calefiet frigefiet q; tarde. Contra, cuius ad orientem Solem fons erumpit, quæq; per meatum aliquem mundum, aut puram colatur terram, eadem q; calefit ac refrigeratur ocyssime, hanc omni ætati vtilissimam esse existimandum est. Nõ enim, sicuti vino, escis, exercitatione, vigilijs, somno, ac venere, alijs aliàs vti pro ratione ætatis expedit, ita de aqua quoq; statuendum est, sed quam nunc optimam indicauimus, hac vti puero, iuueni, seni, conducet. Idem de aere iudicandum, quem optimum in pulmones trahere omnibus iuxta salubre est. Optimum aerem censeo, qui prorsus sit purus. Eiusmodi vero fuerit, qui nec stagni, nec paludis halitu sit perturbatus, nec ex profundo specu pestilentem auram spirante infectus, qualis circa Sardeis, & Hierapolin, alibi q; terrarum sæpenumero visitur. Nec, qui ex cloacis, quæ magnam aliquam vrbem aut numerosum exercitum purgent, vitium contraxit. Nec, qui ex animalium, olerum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquinatur. Nec, qui ob stagnum vel flumen vicinum nebulosus est. Nec, qui editis vndiq; montibus in cauo loco clusus nullum recipit perflatum. Suffocans.n. putris q; est, similis ei, qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem, & perflatus defectum plurimus aceruatur situs. Huiuscemodi ergo aer omni planè ætati est noxius: sicut e diuerso, qui purus omnino est, nulli non ętati est vtilis. At vero, quę ex calore, frigore, siccitate, humiditate diuersitas aeris contingit, non perinde se ad omnes homines habet. Sed corporibus, quę optimo temperamento sunt, etiam optime temperatus aer est saluberrimus. In quibus vero aliqua exuperans qualitas dominatur, ijs vtilissimus aer est, qui ei qualitati maxime est aduersus, frigidus calidę, calidus frigidæ, humidiori siccus, sicciori, q̃ par est, tanto humidior, quanto siccitas ipsa modum excessit. Atq; hæc quidem hoc loco intellexisse sat est. Quemadmodũ vero incommoda, quę ex vitiosis aere aquis q; proueniunt, corrigas, alio volumine dicetur. Nunc enim optimum corporis statum, simul cum optima victus ratione, ceu scopum ac regulam quandam tractare constitui. Quæ enim vitiosa in aliquo corpora sunt, horum varietates omnes vnà cum idonei ipsis victus ratione in sequentibus libris prosequemur.

* ὑποχονδρίων.

† ἡμιμοχθηρὰν i. semiuitiosam.

C *Ratio tuendæ sanitatis secundi & tertij septenarij, ac de vijs singulorum corporis excrementorum.* CAP. 12.

QVare rursus ad optimi status puerum reuersi, secundum septennium eius explicemus, & cuius temperamenti sit, & quod'nam postulet victus genus. Ergo temperamentum eius (vt in libris, quos de temperamentis scripsimus, euidenter ostendimus) calidum est eodem gradu, quo prius, humidum vero non eodem. Q̃nquidem omne animans ab ipso statim ortu siccius in dies efficitur: minime tñ per oẽs ætates aut calidius aut frigidius euadit. Sed, quorum optime se habent corpora, ijs calor similis quodammodo vsq; ad summum incrementum manet: quorum vero humida frigida q; supra optimæ cõditionis corpus sunt, horum calor augetur. Sed non est nunc de his sermo. Cui vero optimi status corpus cõtigit, is ad "quartumdecimum vsq; annum iam traditam victus rationem obseruet, illo tñ in exercitatione seruato modo, vt neq; immodice se, neq; violenter exercitet: ne corporis id incremento sit in mora. Lauetur aũt calida potius, quàm gelida: vt qui nondum hanc citra noxam tolerauerit. Hoc ætatis, animum quoq; finxisse aptissimum est, id'q; potissimũ probis consuetudinibus, & grauibus, & disciplinis, quæ animo modestiã pariant. Quippe ad ea, quæ sequente ætate circa corpus eius moliri oportebit, maximo compendio sit animi modestia, & ad parendum facilitas. A secundo vero septennio vsq; ad expletum tertium, si quidem ad robustissimum corporis habitum prouehere hominem cupis, aut militem eũ strenuum, aut luctatorem, aut aliàs viribus insignem destinans, vtiq; de ijs animi dotibus, quæ ad scientiam sapientiam q; pertinent, minus laborabis. Quę.n. ad mores spectant, hac maxime ætate perfici absolui'q; conuenit. Sin corporis membra roborare hactenus cupis, dum sanum quendam habitum & incrementum ijs compares, animi vero rationalem partem ornare adolescentis studes, non est vtrobiq; eadẽ victus ratio ex vsu. Quanq̃ etiam tertiam quartam'q; vitę formulam licet inuenire: alijs sordidarum cuilibet artium deditis, id'q; vel ei, quæ corpus exerceat, vel alienũ ab exercitio id teneat: alijs *ad agriculturam, vel mercaturam, vel tale quippiam se conferentibus: quæ genera tot numero sunt, vt difficile certe videatur omnes vitæ species certo numero complecti. Ac ars quidem, quæ sanitatem tuendam profitetur, omnibus profecto hominibus sanitatis tuendæ documenta pollicetur, aut singulorum propria, aut omnium communia: aut hæc quidem propria, illa vero communia. Veruntamen fieri nequit, vt de omnibus simul disseratur, sed vt primo loco quemadmodum quis ad longissimum prolata vita, et bona valetudine perpetuo vtatur. (Sanè hanc vitam ab omni, quod necessitate se ingerit, negocio liberam esse oportet, ac soli corpori vacare.) Secundo loco, vt de ijs quæ cum arte aliqua, aut opere, aut *exercitio, aut ministerio

A.l.1. f.3. d.1. c.4. fol.59.g

* ἐπιτηδεύματος i. vitę instituto, aut viuendi ratione.

D

rio priuato publico've, in summa, quæ cum premente aliquo negocio coniunctæ sunt. Sic vtique E fieri potest, vt de omnibus disseratur. Neq;.n. aliter aut dilucidus, aut memoratu facilis, aut certa methodo traditus sermo noster videatur, nisi hũc ordinem sequatur. Sed ad id, quod primo loco propositum est, reuertendum, docendum q̃3, quemadmodum, qui optimum corporis habitum est nactus, ab omnibus, quæ ad publicum in vita spectant, secedens, ac sibi soli viuens, nec morbo vllo, quoad fieri potest, vnquam tentetur, nec ante longissimum vitæ tp̃s morte occupetur. Immortale nanque fieri, quod genitum est, planè non potest: tametsi nostri temporis philosophus quidam in egregio.s. opere illo, in quo immortalitatis viam docet, id ostẽdere sit aggressus. † Vt vero corpus in plurimum perduret tempus, id vero fieri posse profectò conuenit, præsertim eius, qui optima sit natura. Sunt enim, qui ab ipso ortu adeo improspero corporis sint statu, vt, ne si Æsculapium quidem ipsum ijs præfeceris, vel sexagesimum annum videant. Sed non est nunc de his locus. Quare ad illum hominem potius, qui optimo est habitu, reuersi, repetamus ea, quæ inter initia pemonstrauimus: nempe q̧ comesse bibere q̃3 nobis necesse est propterea, q̧ è corpore nostro aliquid semper defluit. Cum vero edendum nobis bibendum q̃3 sit, necesse rursus est excrementorum excernendorum curam rationem q̃3 haberi. Horum vero cum variæ sint species, aliæ eorum, quæ in ventriculo perficiuntur, aliæ eorum, quæ in iecinore, arterijs & venis aliæ, eius, quod per F singula membra distribuitur, alimenti, sanè cuiusq̧ suam esse vacuationem oportet: sicuti idipsum ab initio instituisse natura videtur, quæ instrumenta animalibus contulit, alia, quæ excrementa ipsa expurgent ac separent, alia, quæ deducant, alia, quæ in vnum colligant, alia, quæ excernant. De quibus omnibus tractatatum nobis fusius est in ijs commentarijs, quos de naturalibus facultatibus, & quos de particularum animalis vsu inscripsimus. Nunc hypotheseos loco hæc præsumenda sunt ad ea, quæ paramus. Primum "nanque excrementum & à syncero separatur, & paulatim impellitur per omnia intestina vsq̧ ad satis capax spatium, quod in eo intestino visitur quod ab argumento rectum vocant: ad cuius exitum musculi quidam sunt inserti, qui ipsum coerceant, intus q̃3 detineant ac ne immature effluat, vetent. Postea vero, quàm plurimum congestum iam graue animali fuerit, tum foras agi sinunt, ad celeritatẽ emissionis etiã abdominis musculis vnà cum trãsuerso septo adiuuantibus. Iecinoris excrementorum aliud est, quale quod florem in vino appellant, aliud, quale quod fex dicitur. Attrahitur alterum à vesicula, quæ iecinori subijcitur, alterũ à liene. In his collecta, excernuntur, alterum in priorem tenuis intestini partem, alterum in ventriculum: ab his q̃3 iam per omnia intestina vna q̃3 cum sicciori alimenti excremento permeat. Quod aũt in venis & arterijs excrementum aceruatur, eiusmodi planè est, quale in lacte concreto serum. G Hoc renes à sanguine secernentes, ad vesicam transmittunt. Ea porro id colligit, seruat q̃3 ad eũdẽ fermè modum, quem de sicco excremento supra retulimus. Quippe adnãscitur hic quoq̧ ad exitum ipsum musculus quidam transuersus, qui osculum vesicæ ita ad vnguem comprimit, vt inde nihil effluat. Postq̃ vero huius quoq̧ collecta iam copia animal vrget, ilico se remittens laxans q̃3 statione cedit. Vesica vero omne excrementum excernit, rursus hic quoq̧, vt ad celeritatem exitus siccorum excrementorum, auxiliantibus musculis ijs, qui in abdomine sunt siti. Reliquum excrementorum genus in singulis animalis nascitur particulis ex ipso vnde aluntur succo: aliud qdẽ ceu semicoctę quępiam reliquiæ, quę assimilari nutriendæ parti nequiuerunt: aliud quod prius transmittendi alimenti fuit vehiculũ, nũc functum officio humidũ tenue q̃3 superest: quale nimirum serosum illud iam dictũ, quod ex vasis (i. venis & arterijs) in vesicam defluit. Huic excremẽto nullus certus à natura pręscriptus meatus est: expellitur tñ partim actũ per ipsa molliora corpora, quæ fluentis eius violentiæ cedunt, potissimũm cum à spiritu maiore impetu irruente impellitur: partim ẽt per exiguos oẽs corporeę molis meatus, πόρυς Gręci vocant: quorum non mõ reliquũ corpus vniuersum, sed, etiã tota cutis plena est. Dictum aũt nobis de generatione horum est in libris, quos de temperamentis edidimus. Ergo tenuissimum huius generis excrementum facile sa- H nè eijcitur, partim in speciem halitus ab insito calore solutum, partim violento motu confertim erumpens. Appellant vero, quod ita excernitur, sudorem. Alterum vero, cui nullum publice nomen est, quod videlicet nec vulgo est cognitum, vt quod conspectum prę tenuitate effugiat, ab ijs, qui id ratione contemplati sunt, ἄδηλος αἰσθήσει διαπνοὴ Græce, id est trãspiratio, vel perspiratio, vel perflatus sensum latens vocatur. In hoc insensibili perflatu ẽt crassioris excrementi non nihil excernitur. Huic autẽ & vehementiore deducente calore, & impetu impellente maiore opus est: cum alioqui periculum sit, ne ante itineris finem sistatur, saltem ad cutim. Ab hoc excremento tũ pilis originem esse ostensum nobis est: tum vero ijs, quę circa oium cutim semper aceruãtur, sordibus. Ac dicta fermè nobis vniuersa sunt tum generationis, tum etiã expulsionis excrementorum necessaria capita: q̃ in alijs nostris operibus, quorum proxime meminimus, euidenti demonstratione asserta, hypotheses opportunæ sunt ijs, quę nunc molimur. Nam, qm̃ eijci hęc oportet, vtpote q̃ vitiosa qualitate sint, tametsi Asclepiades reclamet, conuenit (arbitror) primum nouisse, quibus maxime causis remorentur: dein rõnem inire, qua nec in ipsas incidatur: ac, siqñ inciditur, q̃ primũ error corrigatur. Atq̧, ne incidatur quidẽ, hinc, licet, assequamur, vtiq̧ si, excreta abũde sint nec ne, compertum habuerimus: vt vero erratũ iam corrigatur, alia quadam methodo est opus.

Causæ

† *Al. clarius ex antiquis. id vero fieri profecto potest.*

" A. I 1. f. 1. d. 4. c. 2. fol. 8. f

* ἐπικεῖγαι.

A *Causæ retentionis singulorum corporis excrementorum.* C AP. 13.

DIcamus itaq; primum, à quibus maximè remorentur memoratorum excrementorum singu-
la: mox quo pacto, quod retentum est, expediatur. Ergo ijs, quæ in ventriculo continentur,
excrementis mora contingit, aut ipsius cibi potionis q; culpa, aut ipsius ventriculi vnà cum inte-
stinis. Et cibi quidem potionis q; vitio, aut propter qualitatem eorum, aut quantitatem: ad hæc or-
dinem, vtendi q; modum. Et propter qualitatem quidem, si acerba, austera, aut siccæ naturæ fue-
runt. Propter quantitatem, si iusto plura aut pauciora sunt assumpta. Ordinis culpa, si, quæ sicca
adstringentia've sunt, primò: quæ humida, pinguia, & dulcia, secūdo loco sunt sumpta. Modi vsus
ratione, si, cum bis fuit edendum, totum semel sumpserit alimentum. Quæ vero ventriculi intesti-
norum've vitium sequitur excrementi mora, vel ob naturalem eorum affectum accidit, vel certe
acquisititium. Ac, quæ quidem naturæ eorum vitio causæ proueniunt, ex prauis corporis habiti-
bus sunt: sicuti, vbi de his agemus, dicetur. De acquisititijs hoc loco agemus. Recentium ventris
affectionum octo sunt differētiæ, singulæ ipso genere intemperies: & quatuor quidem simplices,
calor, frigiditas, siccitas, humiditas: quatuor compositæ, calor vnà cum siccitate; idem cum humi-
ditate: frigus adiunctum siccitati, idem cum humiditate. Sanè eò creuisse magnitudinis harum
B quamlibet oportet, vt iam inualidam reddiderit impultricem vim, aut ventriculi tantum, aut graci-
lium intestinorum, aut crassiorum, aut etiam omnium simul, aut ex his quorundam. Creantur por-
rò eiusmodi intemperies modo ab ijs, quæ intrò in corpus sumuntur: modo ab ijs, quæ foris inci-
dunt. Et ab ijs, quæ in corpus sumūtur, cum in cibo vel potione vis quæpiā medicinalis est immi-
sta ex earum genere, quæ vel calfaciunt, vel refrigerant, vel siccant, vel humectant, vel vnà calfaciūt
& siccant, alia've quapiam connexione harum qualitatum afficiunt. Ab ijs, quæ foris incidunt,
vel ambientis nos aeris vitio, (cum is immodice calfacit, aut refrigerat: aut siccat, aut humectat: aut
copula quauis harum qualitatum afficit) vel aquæ, qua lauerimus, vel vnctionis, qua vncti simus,
vel denique alterius cuiusquam, quod, cum foris ventriculo adhæserit, aut calfaciendi immodice
hunc, aut refrigerandi, aut siccandi, aut humectandi vim habuit. His igitur de causis supprimitur
excrementum ventris. At flauæ bilis excrementū moratur, aut propter attrahentis expellentis've
facultatis infirmitatem, aut propter vasorum, quibus deducitur atque excernitur, angustiam. Por-
rò infirmitas tum vesiculæ totius, quæ iecinori subijcitur, tum eorum meatuum, qui ab ea in iecur
subeunt, tum eorum quibus in intestinum bilis euomitur, ex recenti intemperantia prouenire po-
test, tali vtique, quali intestinorum ventris q; impultricem vim lædi diximus. Angustia vero vaso-
C rum aut phlegmones vitio fit, aut propter scirrhos, (hi sunt durities quædam non sensiles) aut ob-
structionem, aut circumiacentium partium innixum, aut osculorum conniuētiam. Iam ipsa à pro-
ximis partibus compressio, aut propter immodicam copiam eorum, quæ in se continent, aut pro-
pter phlegmonē, aut scirrhū acccidit. Æque & oscillorum conniuentia, aut propter horū quippiā,
aut etiā siccitatem. Porrò siccitatem accidere faciunt, & quæ valenter astringunt, & q̄ pariter calfa-
ciunt & siccant. Illa nanq; humorē exprimendo, & quæ patebant, contrahendo constringendo q;
ac densando: hæc eliciendo per halitum humore siccitatem inducunt. Phlegmone nanq; & scir-
rhus, qm̄ morbi planè sunt, ad præsentem disputationem non pertinent, & alioqui de ipsis commo-
dius agetur in sequentibus. Pari ratione atræ bilis excrementum aliqn̄ sistetur, si lienis ad amaræ bi-
lis vesicam: vena vero, quæ ad illum à porta iecinoris pertinet, ad vascula illa, quæ amarum excre-
mentum attrahunt: quæ vero ex liene in vētriculum fertur, ad meatum illum, qui amaram egerit,
proportione sit affecta. At excrementum, quod per singulas animalis, quæ nutriuntur, particulas
congeritur, & copia sua, & crassitudine, & præterea lentore remoratur: ad hæc, ob imbecillitatem
caloris, qui id diffecet soluatq;: præterea transitus angustiam. Ac copia quidem, crassitudo, & lētor
vel ex cibi potionis q; natura prouenit, vel ex recenti quapiam alteratricis facultatis in ea parte, q̄
D nutritur, infirmitate. Imbecillitas vero caloris, non qui id excremētum resoluat ac tenuet, ab exer-
citandi defectu prouenit. Angustia transitus aut ob scirrhum, aut phlegmonē, aut obstructionē,
aut compressum alicuius, aut conniuentiam euenit. Quorum cuiusque originis rationem paulo
ante retulimus. Sunt tñ partes, quæ præter latentes hos meatus, alios quosdam apertos & conspi-
cuos obtinent, sicuti cerebrum, & oculus. Id autē institutum à natura est, aut propter ēminentiam
particulæ, aut propter actionem exquisitius obeundam, aut propter continentiū corporum spissi-
tudinem. Est nāq; cerebrum rationalis animæ ceu domiciliū: quod, cum osse solido vndiq; sit se-
ptum, plurimis maximis q; canalibus expurgatur: primū per nares, & palatū: secundo per vtran-
que aurem: tertio per caluæ commissuras. Nec absimile est etiam aliquid ab eo confluere ad ocu-
los. Oculus vero ipse non tanq̄ primatum aliquem inter partes obtinens, sed velut qui purus esse
omnino postulet, quò videlicet probe munus suum obeat, per euidētes meatus eijcit, quicquid in
eo excrementi gignitur, nempe per nares gēnas q;.

Quo pacto educenda sint singula corporis excrementa. C AP. 14.

ERgo excrementorum tum causas, tum instrumenta iam diximus. Quę quemadmodum quis
retenta expediat atq; euocet, deinceps docendū, initio rursus à ventre sumpto. Ergo illud
cōe omniū excremētorum documentum sit, vt retentionis causæ contrariam causam semper ad-

moueas.

* κύριον.
* χόριον.
* βλέφαρα i. palpebras.

moueas. Speciale vero per singulas, hoc, si comestorum paucitate & siccitate restricta aluus sit, vt tum plura, tum humidiora exhibeas. Si siccitate, plura quidem non offeras, sed humidiora. Si austeritate & acerbitate, dulcibus & pinguibus cibes. Quod si in ordine sumptorũ erratũ sit, vt eum errorem corrigas. Si cum bis edendum erat, semel comedit, vt nõ bis modo, sed etiã sæpius pascas. Eodem plane modo & recens contractas intemperies contrarijs remedijs sarcias: nempe, quod siccatum est, humectans, quod refrigeratũ est, calfaciens, ac reliquos affectus simili ratione corrigens. Quibus vero hæc fiant, in ijs, quæ de medicamentis scripsimus, proditæ materiæ sunt. At flaua bile retenta, si quidem obstructionis culpa id accidat, eo qui extenuet victu vtendum: cuius materia singulari volumine à nobis est tradita. Sin ex compressu id eueniat corporũ, quæ & eius bilis meatibus vicina sunt, & immodice sunt referta: siquidem ex crassitudine succi id incidit, extenuante victu est vtendum: Sin ex multitudine, præsidijs, quæ vacuent. Quod si ob phlegmonẽ scirrhum'ue id contigit, iam res sanitatis tuendæ professionem excessit. Sin propter recens contractam intemperiem, quæcunque victa qualitas est, hanc restituere tentandum. Ad eandem formulam, & conniuentiam oscillorum aperire conueniet. Si ab austeris facta est, pinguibus & dulcibus assumi iussis. Sin ijs, quæ calfaciunt & siccant, successit, adhibitis, quæ refrigerent & humectent. Dicetur & talium materia in sequentibus libris. Idem expurgandi modus etiam tertio excrementorum genere retento, quod per singulas animalis partes colligi diximus, conueniat. Nam si cõtracta sint, & tanquam conniueant meatuum ora, per aduersa ijs, quæ sic affecerunt, succurrendum est: nempe quæ ex frigidis causis ortæ coarctationes constipationes q; carneæ molis sunt, veluti quæ ex ambientis frigore corporibus nostris inciderunt, eas calfaciendo. Rursus eas, quæ calori siccitati q; superuenerunt, veluti quæ feruoribus solis euenerunt, refrigerando & humectando. Pari modo, & quæ astringentium vitio prouenere, cuius generis sunt aluminosæ aquæ, has pingui ac molli frictione vna cum dulcis aquæ balneo reparando. Quod si vel crassitudinis, vel abundantiæ, vel lentoris excrementorum vitio obstructi meatus sunt, tenuatoria victus ratio his apta erit, præterea medicamenta, quæ calfaciunt ac dissecant, quædam intro deuorata, quædam foris admota: ante q; hæc omnia exercitatio. Nam ea quoque tum soluere excrementa potest, tum per sudoris meatus eijcere, tanto q; tam cibis, quàm medicamentis tenuantibus præstat, quanto satius est nullo corporis nostri habitus incommodo exigi, quæ redundant, q̃ pariter & carne liquanda, & solidis extenuandis. Hęc nanq; incommoda calidis attenuantibus q; medicamentis succedunt. Exercitationibus vero adeo nihil tale succedit, vt etiam firmitas quædam membris accedat, cum & naturalis ipse calor accenditur, & ex partium inter se attritu duritia quædam indolentia q; comparatur. Quemadmodum vero se aliquis debito tempore mensura q; exercitet, ac singularum actionum ordine decenti qualitate q; vtatur, nunc equidem exequi non statui: sicut nec de alimenti ipsius tempore, modo, ordine, qualitate: sed nec de tenuantibus cibis ac potionibus, nec de ijs medicamentis, quæ qualitate immutant. Nullius enim horum hactenus particularem vsum diximus, contenti summatim & per capita tantum attigisse. Verum in sequentibus libris de omnibus fusius agetur.

E — F — G

* συμπαθείας

* μέτρῳ

Compendium primorum generum, quibus ars sanitatis tuendæ continetur. CAP. 15.

NVnc enim in compendium redigere totum opus placuit, quatenus nulla materia lateret, cuius esse peritum deceat, qui omnem sanitatis tuendæ artem profitetur: hunc ὑγιεινὸν Græcè voces, sicuti gymnasten, qui tantum, quæ ad exercitationes pertinent, callet: quin Erasistratus quoque ita eum appellauit. In sequentibus vero voluminibus dictarum iam materiarum cuiusque tum tempus quo exhibebitur, tum qualitatem, † tum vsus rationem trademus, ita vt non iam materia tantum sit, sed sanitatis conseruandæ causa. Etenim in tribus hisce primis generibus consistit sanitatis tuendæ studium æque, ac medendi methodus, nempe corporibus, causis, signis. Corporibus quidem ijs, quæ & sana iam sunt, & eo statu seruari debent. Signis vero, quæ ipsis accidunt, ex quibus corpora ipsa dignoscuntur. Causis autem, ex quibus custodia sanitatis perficitur. Harum materiã quatuor generibus iuniorum probatissimi sunt complexi, admouendis, educendis, faciendis, extrinsecus incidentibus. Et admouendorum quidem nomine, cibus, potio, † & siquid medicamentorum intro sumitur, etiam aer attractus intelligitur. Faciendorum vero, frictio, ambulatio, vectio, equitatio, deniq; omnis motus. Quod si non quiuis motus exercitatio est, sed solum, qui valentior est, adijciatur motui exercitatio, vt sint facienda tum motus, tum exercitatio. Referuntur ad hoc causæ genus, somnus, vigilia, & venus. Ex foris incidentibus primus est circundatus nobis aer, deinde quæcunq; lauantiũ vngentium've † cuti propinquant, etiam siquod medicamentum sanitatis tuendæ fines non excesiit, veluti sal, myrta, nitrum, aphronitrum, & aquarum aliquæ sponte natarum, & calentium. Educendorum vero materia prædicta paulo supra est. An vero recte tribus prædictis causarum generibus simul diuisa sit, non facile dixerim: cum melius fortasse sit admouendis, faciendis, & foris incidentibus alterari immutari q; corpus dicere: mutationem vero aut in qualitate fieri, aut quantitate. In qualitate, dum aut incalescit, aut refrigeratur, aut siccescit, aut humectum redditur. In quantitate, dum alitur, aut inanitur. Iam inanitionem ipsam duplicem quoque esse, alteram excrementorum, de quibus paulo ante diximus: alteram naturalis substantiæ nostræ assidue defluentis, quæ nutritioni ex aduerso opponitur.

H

† Addẽdum ex antiquis cod. tũ quantitatẽ.

† ἢ εἴδη τινὰ τῶν φαρμάκων i. et aliqua genera medicamentorũ. intelligit aũt ea, q̃ cibi simul rõnẽ habent.

† Quidã Greci codices addũt ἢ διαπαλαίουσιν κόνει i. aut exercentiũ se in puluere.

A ponitur. Notasse hoc loco operæprecium fuerit homonymiã, quam Hippocrates in opusculo de alimento distinxit his verbis: ‖ Alimentum aliud est, quod nutrit: aliud, quod quasi est nutriens: aliud, quod nutriturum est. Quippe ei, quod prima significatione alimentũ siue nutritio est, substantiæ ipsius fluorem recte opponas: ei vero, quod in secunda significatione accipitur, tum hæmorrhagian i. sanguinis profluuium, tum vno verbo omnem sanguinis inanitionem: ei vero, quod tertio significato dicitur, vomitum, & lienteriam i. intestinorum læuitatem. Verum de talibus diuisionibus statuere pro arbitrio cuiuis liceat. Quisquis aũt propositam artem rite administrabit, hunc omnis materiæ, quæ ad salubrem victus rationem pertinet, vires habere compertas est necesse: qñ hinc demum dexter eius oritur vsus. Contingit autẽ dexter eius vsus, vbi opportunum cuiusq; tempus ac *modum quis inuenerit. Quare huc potius censeo properandum, q̃ prauis opinionibus refellendis immorandum. Sed, qm̃ satis verborum primum hoc volumen continet, claudetur hoc loco. Quod reliquum operis est, in cæteris exequemur.

in lib. de Alimento haud longè à principio.

* μέτρον

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM LIBRI

Differentias omnes ac vires Frictionis, & Exercitationis explicat, ac docet, quo pacto Sanitatem in tertio Septennio tueamur.

Præscribi hæc præcepta homini, qui animo & optione sit liber. CAP. 1.

ARtis, quæ de sanitate tuenda instituitur, summas scopos q; proximũ volumẽ edocuit. Nunc singula membratim distinguere tentandum, initio rursus ab ijs sumpto, in quibus proximus liber est finitus. Proponatur itaq; nobis in hoc libro saluberrimę naturæ puer, qui iam tertium ętatis suę septenniũ ingreditur: cuius corpus effingere cõponere q;, quoad fieri potest, q̃ optime, propositũ sit. Ac primũ hoc ipsum definiendũ, quid sibi velit, ꝙ adiecimus, optime: vult autẽ nimirum illud. Veluti corporũ ipsorũ numerosa sanè diuersitas tradita est, ita vitæ rationum, quibus viuimus, species sunt diuersæ. C Ergo fieri nequit, vt in qualibet proposita vita optimam corporis nostri curã administres: sed, q̃ cuiq; optima sit, hanc vtiq; licet. Quę absoluto sermone optima sit, in omni exequi vita nõ est: nã maxima hominũ pars implicitã negocijs vitam agit, quos etiã lędi ab ijs, quæ tractant, est necesse: nec tamen mutare conditionẽ licet. Alij enim per inopiam in eiusmodi vitę sortem incidunt: alij seruitute, quã aut à parentibus hæreditariam acceperunt, aut aliàs per vim aliquam capti rapti ve: quas etiã solas seruitutes vulgus existimat. Mihi vero, & qui ambitionis, aut cuiusuis cupiditatis gratia negocijs impeditam vitam delegerunt, quo minus corpori curando vacare queant, ij quoq; seruire vltro dominis, & quidem pessimis, videtur. Quare his optimam prorsus corporis curam scripsisse superuacuũ sit. Verum, si quis planè tum animo*, tum vero optione, sit liber, huic præcepisse fas est, quemadmodum & sanitate plurimum fruatur, & morbis minime tentetur, & commodissime citra q; molestiam senescat. Quin etiã sanitatis tuendæ methodus, sicut alia planè quelibet ratio via q;, eiusmodi docendi initium postulat. Siquidem, quod simplex inculpatum q; est in omni genere, id cæteris omnibus, quæ nec simplicia sunt, nec culpa vacãt, ceu regula quędã, prę poni postulat. Sanè simplex inculpatum q; in corporibus quidẽ est, quod optimo est habitu: in vitę generibus, quod omnino liberum est. Primum igitur hoc libro duo hæc cõiuncta tractemus. D Deinde cuiq; vitioso corporis statui vita libera sit adiuncta. Mox optimę corporis constitutioni, singulæ seruilis vitę species copulentur. Postremo vitiosos corporum habitus cum seruilibus viuendi generibus maritabimus: siquidem plenus nobis absolutus q; sermo futurus est.

*Interp̃s videt legisse ψυχῆ, verũ emẽdatiora exemplaria hñt τύχῃ i. casu, fortuna, forte, aut euentu. opponit autẽ Galenus duplicẽ hanc libertatem duplici seruituti paulo ante positę.

* μοχθηροῖς i. prauis.

Qui differat à labore & motu Exercitatio, tum de eius vsu & tempore, ac præparatoria Frictione. CAP. 2.

QVod nam igitur propositæ artis initium cœperimus ad eius tutelam corporis, quod & optimę sit notæ, & tertium ætatis septennium iam ingressum, & cæteris posthabitis omnibus vni corporis curæ vacet? Mihi sanè videtur id, quod ab Hippocrate traditum est tum in Aphorismis, cum ait: ‖ Labor cibum pręcedat. tum in popularium morborum sexto volumine, vbi ita ad verbum pręcipit: ‖ Labor, cibus, potio, somnus, venus, omnia mediocria. Nam & modum ipsum singulorum definiuit addito ad finem dictionis epitheto, mediocria: & tempus ęque signauit ipso sermonis ordine. Quippe sanitatis tutelam à labore est auspicandum, quem excipere debent cibus, potio, deinde somnus, mox venus, in ijs videlicet, quibus venere est vtendum. Nam reliqua certe omnia cuiusque ætatis sunt communia: Venus ętate tantum florentium est, vtique quo tempore etiam eius vsus est. Quę enim hanc vel pręcedunt ętates, vel sequuntur, aut

Hanc sententiam non legi in lib. Aph. sed 6. Epid. cõ. 4.t.31.3ª.187.e

6. Epid. com. 6.t.3.3ª.195.e

plane

plane semen non effundunt, aut certe infœcundum, aut male fœcundum effundunt. Verum disceptatio de venere in suum locum differatur. A laboribus vero ordiendum, illo ante omnia discusso, an idem sint labor, motus, & exercitatio: an labor & motus idem, aliud vero ab his exercitatio: an motus res diuersa, labor & exercitatio neutiquam differant. Ac mihi quidem non quiuis motus exercitatio videtur, sed tantum, siquis vehementior est. Quoniam autem eorum, quæ ad aliquid dicuntur, est, quod vehementius dicitur, fieri potest, vt idem motus alteri sit exercitatio, alteri non sit. Terminus igitur vehementiæ esto anhelitus alteratio: quando, in quibus motibus nulla fit anhelitus mutatio, hos nondum exercitationes vocamus. Quod siquis maius minus've, celerius aut crebrius iam ex motu aliquo respirare cogitur, huic certe tantus motus exercitatio fuerit. Ea igitur communiter exercitatio vocatur. Proprie vero à loco Græce denominatur, quem gymnasion ipsi appellant. Is locus est in publica aliqua vrbis regione extructus, quo vngendi, fricandi, luctaturi, discum iacturi, aut tale quippiam facturi confluunt. Laboris appellatio idem mihi significare videtur cum priore significatione nominis gymnasii: siue exercitationis, nempe communi illo, quod prædiximus: quippe cum, & qui fodiunt, & qui metunt, & qui equitant, non laborent modo, sed etiam exercitentur, communi saltem exercitationis appellatione. Et de nominibus quidem ita nobis determinatum sit: atque ad hæc significata omnis mihi deinceps sermo intelligatur. Nec tamen, si quis est, qui aliter vti velit, prohibeo: quando non huc de recto nominum vsu disputaturus accessi, sed, quemadmodum sanitas custodiri maxime possit. Ad id vero, cum per commodum erat de exercitatione, labore, omni deniq; motu distinguere, nominum significatus definire sum coactus. Atq; exercitationis commoda & si in priore volumine tradita sunt, non inutile tamen sit hic quoq; paucis ea denuo repetere: quando ea non solum scopus, sed etiam veluti iudices sunt omnium, quæ singillatim in exercitationis arte geruntur. Fuere autem (arbitror) genere duplicia, hæc quidem ad excrementorum inanitionem, illa vero ad euexian, id est commodam † corporis habitudinem efficacia. Nam, quoniam vehementior motus exercitatio est, necesse quidem est tria hæc ab ea perfici in corpore exercitando, membrorum duritiem ex mutuo ipsorum attritu, genuini caloris augmentum, & spiritus citatiorem motum. Sequi vero hæc reliqua omnia priuatim commoda, quæ corpus exercitijs accepta refert: Vtiq; ex membrorum duritia, tum vt minus ex labore afficiantur, tum ad actiones robur: Ex calore, tum deducendorum in corpus validum attractum, tum immutationem magis expeditam, tum nutritionem magis fœlicem, tum vt singulæ corporis partes sint (vt ita dicam) perfusæ. Cuius fusionis beneficio & solida mollescere, & humida tenuari, & exiguos corporeæ molis meatus laxiores fieri accidit. At ex spiritus valentiore impetu & purgari hos omnes meatus necesse est, & excrementa expelli. Atqui, si exercitatio "hæc præstat, haud difficile sanè sit tempus vtendæ eius statuisse. Nam, quoniam digestionem in corpus adiuuat, non debet, cum administratur, crudi incocti q; cibi aut succi multitudo vel in ventriculo vel in vasis contineri, vnde periculum sit, ne prius, quàm per maturam concoctionem vtilis sit, in omnes animalis partes rapiatur. Quoniam vero & exiguos meatus expurgat, & excrementa expellit, vtilius est ante comedendum eam adhiberi. Siquidem, quæ impura corpora sunt, atq; ab excrementis parum purgata, hæc quo magis nutries, magis lædes. Ex his itaq; patere arbitror tum esse ad exercitationem commodissimum tempus, cum hesternus cibus duplici concoctione iam prorsus sit confectus, & ea, quæ in ventriculo, & ea, quæ in vasis sanguinis agitur, ac iam denuo cibandi tempus instet. Quod si aut prius aut posterius exercitatione vtere, aut crudis humoribus hominem impleueris, aut pallidæ bilis prouentum auxeris. Sanè huiusce temporis nota, color est vrinæ. Quæ enim aquæ speciem præfert, crudum adhuc in venis esse indicat succum eum, qui à ventriculo submittitur: Quæ vero rufa biliosa q; est, iam dudum concoctum esse huiusmodi succum: Quæ modice pallet, peractæ modo secundæ concoctionis est signum. Cum nanque bili infecta vrina nondum est, aquæ speciem alborem q; præfert. Cum vero plus iusto eius bilis acceperit, ruffa cernitur. Ergo, cum mediocriter est ruffa, mediocriter've pallens, tum est exercitatio adeunda, sed expulsis prius excrementis, quæ vel in vesica vel inferioribus intestinis continentur. Verendum enim, ne quid ex his in habitum corporis rapiatur, correptum videlicet caloris vi, qui per exercitationem accenditur. Ergo siquis posita iam veste protinus ad valentiores motus accedat prius, quàm totum corpus molliatur, & excrementa extenuentur, & exigui carnis meatus laxentur, timor est solidarum partium quampiam ruptum aut conuulsum iri. Timendum præterea est, ne excrementa spiritus impetu impulsa prædictos meatus obturent. Sin sensim prius calefaciendo & solidas ipsas præmollieris, & humores tenuaueris, & exiguos meatus laxaueris, nullum periculum nec rūpendi alicuius, nec obstruendi, exercitato impendebit. Vt ergo hæc fiant, oportet linteolo totum corpus mediocriter fricando prius calfacere, mox oleo fricare. Neq; enim protinus accedendum ad pingue censeo, ante videlicet, q̃ cutis incaluerit, & meatus laxentur, &, vt semel dicam, quàm præparatum aptum q; corpus sit ad oleum capiendum. Ei rei satis omnino sunt pauci manuum circumactus, qui nullo compressu sint graues, & modice celeres, huc demum veluti ad metam directi, vt corpus citra compressum calefaciant. Siquidem peractis his cernere licebit floridum ruborem per totam diffundi cutem. Tum

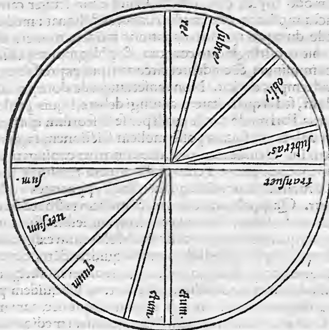
Margin notes: E; F; G; H; † Al. solidarū partium.; A. l. 1. f. 3. d. 1. c. 3. fol. 60. g

A igitur pingue inducẽdum, & nudis manibus, quæ medium inter molle durum q́ modum seruẽt, infricandum, quatenus neq́ coactum cõstrictum q́ corpus sit, neq́ vltra, quàm par est, laxum resolutum q́ fiat, sed legitimum naturæ modum seruet. Infricandum vero primo contrectatu blandius, inde sensim paulo fortius, eatenus aucta semper ad valentius frictione, quoad iam carnem manifeste premat, citra tamen læsionem: haudquaquam tamen tam valida frictione diu vtẽdum, sed semel aut bis in quaq́ parte: quandoquidem nõ eò ad hunc modum fricatur huius pueri corpus, vt iam duretur, cum id iam ad exercitationem producimus, sed potius quò tum promptitudo ad actiones excitetur, tum robur colligatur, ac raritas laxitas q́, quæ mollem *frictionẽ consecuta est, constringatur ac cogatur. Quippe medio temperamento seruari huius pueri corpus oportet, nec vsquam durum molle've effici, necubi naturale eius incrementum inhibeatur. At procedente tempore, quando iam nobis fit adolescens, tum vero duriore frictione vtemur, præterea frigida ab exercitando lauatione. Verum de his post agendum.

* Impressi habent ξηρὸν id est siccum.

De Proprijs frictionum differentijs & viribus, ac longe melius de his tractatum fuisse ab Hippocrate, quam à Theone Alexandrino. CAP. 3.

IN præparatoria vero ante exercendum frictione, quæ huc spectat, vt corpus molliat, mollis duræ q́ mediam qualitatem dominari oportet, ac pro eiusdem qualitatis ratione, quicquid reliquum est, exigi. Variæ autem quàm maxime ex manuum iniectu circumactu q́ frictiones esse debebunt: nec superne modo deorsum, aut inferne sursum adhibitæ, sed etiam tũ in subrectũ, tum in obliquum, tum in transuersum, tum in subtransuersum. Voco transuersum, quod recto est contrarium. Id græce ἐγκάρσιον appello. Subtransuersum vero, quod paulululum ab hoc in vtranque partem declinat, quod σιμὸν dico. Rursus subrectum, quod à recto paululum vtroque versus recedit. Obliquum, quod recti trãsuersi q́ plane est mediũ. Illud πλάγιον, hoc λοξὸν græce nomino.

Quinetiam τρῖψιν aut ἀνάτριψιν græce dicere, nullum discrimen faciet, modo ne lateat ἀνατρίψεως nomen veteribus vsitatius, τρίψεως recentioribus magis vsurpari. {Nos latine frictione, frictu, perfrictione, promiscue legentium venia vtemur.} Varium autem fieri manuum tum iniectum, tum circumactum velim, quò videlicet vniuersæ, quoad fieri potest, musculorum fibræ omni ex parte fricentur. Siquidem eius sententiæ esse, quasi transuersa frictio (quam etiam rotundam aliqui vocant) duret, denset, contrahat, & constringat: recta contra rarefaciat, laxet, molliat, & resoluat corpora, eiusdem plane inscitiæ est, cuius cætera, quæ plerisque gymnastarum de frictione traduntur. Nam, qui plus de frictionum virtute afferat, quàm quæ Hippocrates in eo libro prodidit, quem κατ' ἰητρεῖον inscripsit, nemo plane est. Ait enim ‖ dura frictione ligari corpus, molli solui, multa extenuari, mediocri crassescere. Habent vero se eius verba ad hunc modum: Frictio vim habet soluendi, ligandi, carnem augendi, minuendi. Nempe dura ligandi, mollis soluendi, multa minuendi, mediocris carnem augendi. Quatuor enim hæ genere differentiæ in quadruplici omnis frictionis tum virtute, tum vsu sunt. Quòd si medias quoque harum, quæ vnà cum his intelligendas se exhibent, annumeres, sex in vniuersum differentiæ existent. Vnde nam igitur plurimis neotericorum gymnastarum succurrit tam numerosas frictionum differentias prodere, quas vel numero comprehendere facile non est? Non aliunde certe, quàm quòd logicæ contemplationis plane expertes, cum proprijs frictionum differentijs externa aliena q́ imprudentes non-

‖ de Iis quæ in medicatr. fiunt com. 3. t. 25. 7a. 218d.

nunquam

nunquam confundunt. Interim ẽt quod causas frictiones singulas efficientes, adijciunt. Interim E
tũ iustas* ipsas inter se frictionũ differẽtias connectunt, tum vero cum his ẽt, quas ipsi perperam ex
cogitarunt. Cum.n.dicant frictiones inter se distare, ꝙ aliæ sub dio fiant, aliæ sub tecto, aliæ in ad-
mista vmbra: rursus alię in perflato loco, aliæ in tranquillo: item aliæ in calido, aliæ in frigido, aliæ
in Sole, aliæ in balneo, aliæ ante balneum, aliæ in palestra, talemq́ catalogum faciant: sane non pro
prias frictionum differentias afferunt, † sed ea sine quibus, qui fricatur, esse non potest, inculcant:
quippe quẽ necesse omnino est in aliquo terrarum loco esse: præter q́ locũ, vel æstate, vel hyeme,
vel alio anni tempore. Cũ vero ita dissidere dicãt inter se frictiones, ꝙ aliæ cum copioso oleo, aliæ
exiguo fiant: aut prorsus sine oleo, idq́ vel manibus tm̃, vel etiã cum puluere: vel per linteum, atq́
hoc vel asperum, vel lene: causarũ planè, quibus frictio dura mollis've efficitur, enumerationem fa
ciunt. Ex quo nimirũ causarum est genere, & ꝙ ipsæ fricantium manus duræ aut molles sint: item
valide premant, blande've sint admotæ. Tertia species, quã afferunt ij, qui multas frictionũ diffe-
rentias autumant, inde nascitur, ꝙ omnia iam dicta inter se per coniugationes quasdam copulant.
Qui itaq́ ex his aut externas rerum circunstantias, aut verarum differentiarum causas, inter se co-
pulant, facile deprehenduntur parum recte sentire. Qui vero ex proprijs & synceris differentijs
coniugationes nectunt, horum non adeo facile deprehenditur error: immo non nulli sapientiæ F
quoque laudem retulerunt, Hippocrate ipso plus aliquid inuenisse crediti: quorum est Theon
gymnastes, qui rectius, quàm Hippocrates, sensisse de frictione est visus. Nam, cum is in modo
comprehensis verbis in ea differentia, quæ ex qualitate spectatur, mollem & duram: in ea vero,
quæ ex quantitate, multam & mediocrem collocet: Theon qualitatis quantitatis've minime faciẽ
dam mentionem seorsum censet, scribens cum alibi, tum vero in tertio Gymnasticorum, hunc in
modum: De frictione præcipientes placet quantitates semper cum qualitatibus coaptandas esse: »
per se nanque imperfectiores sunt, quàm vt aliquis successus ex ipsis proueniat. Quippe mollis »
frictio pro quantitatis* modo triplex opus efficit. Pauca enim leuiter carnem remittit, ac facile »
contrectabilem siue tactu mollem reddit: multa euaporat, & liquat: mediocris laxa & fluida car »
ne implet. Simili modo dura pro quantitatis ratione totidem numero effectus reddit. Multa »
nanque adhibita contrahit constringit'que corpora, & phlegmonæ persimile quippiam relin- »
quit: mediocris implet imminuta, & euidenter circunscripta, expressa'que carne: exigua vero in »
summa cute ruborem ad tempus excitat. Non censet autem de dura per se & seorsum quicquam »
gymnastæ præcipiendum, sed ei quantitatem adiungi debere, siquis paulo commodior ex artis
opere successus sit futurus. Pari modo nec de molli per se & seorsum quicquam nunc tradendum G
existimat: neque enim adhiberi vsquam posse mollem frictionem tantum, & quæ nec multa,
nec exigua, nec mediocris sit. Deinde memorat, quæcunq́ per coniugationem in corporibus no
stris naturaliter efficiunt: vtique paucam cum molli carnem remittere leuiter, & tactu mollem
reddere pronuncians. Vbi aliud planè nihil, quàm quod Hippocrates verbo soluere significauit,
alijs verbis interpretatur. Quippe laxare carnem, & mollem tactu reddere, quid aliud est, quàm,
soluere, quæ colligata & coacta fuere? Adiecit vero sermoni, leuiter, siue quodammodo, non ge-
nus actionis immutans, sed quantitatem eius definiẽs. Mollit enim exigue, cum adhibetur, eiusmo
di frictio: quandoquidem, si amplius sit adhibita, mollit quidem & tunc, cæterum largius, q̃ antea.
Quòd ergo nec magnopere nec mediocriter, sed exigue, remittit mollit q́ corpora exigua ac mol-
lis frictio, per verbum illud, leuiter, quod adiecit, declarat: ne hic quidem per hoc saltem, ijs, quæ
Hippocrates pręcipit, quicquam tradens magis amplum: ęque nec, cum mediocrem & mollem
addere corpori inquit laxam & fluidam carnem. Nam, quoniam mediocris, idcirco carnem auge-
bit: quoniam mollis, soluet, hoc est molliet. Id quod tantundem est, ac laxam & fluidam carnem
efficere. Erat autẽ huius officium, sicuti de his recte præcipit, & sic cum de multa simul & molli
disputat, non id modo dicere, ꝙ halitu digerere ac liquare potest, sed qualem etiam carnem relin- H
quat, apponere. Non enim ritu ignis vniuersam substantiam exhaurit liquat q́, sed aliquid omni-
no relinquit. Id igitur, quod relictum est, quale'nam demum specie sit, adiectum (arbitror) sermo
ni oportuit, neque tantum multæ frictionis proprio effectu posito, mollis opus omissum.
Quòd igitur ‖ multa euaporat, etiam ab Hippocrate prius dictum est. Verum non absolute de
multa Theon sermonem instituit, sed per coniungationem docendum esse censuit, vtique à pri-
ma auspicatus, nempe exigua & molli: post secundam aggressus, mollem & multam: inde ter-
tiam memorans, mollem scilicet & mediocrem. Sicuti igitur in prima coniugatione & tertia pro
prium qualitatis effectum non dissimulauit, ita nec in secunda suppressisse eum decuit: quin hic
quoque docuisset multam simul & mollem frictionem non modo euaporare, sed etiam mollem
carnem reddere: nisi forte id, quod liquare dixit, pro mollire audiendum est. Atque ita quidem
verum sit, quod dicit. Cęterum sic non modo Hippocratis doctrinam non accusat, sed multo
maxime confirmat. Etenim, si mollis frictio semper molle tenerum'que corpus reddit, siue ea
exigua, siue multa, siue mediocris sit, † tum illi ex quantitate aliquid accedit diuersum, ⁊ insepara-
bilis planè à molli frictione erit molliẽdi facultas: sicuti à dura certe vis durandi, cogendi, cõstrin-
gendi, ligandi, densandi, aut tactu duram carnem reddendi, aut quomodocunq́ aliter eandem rem
interpretari

* γνησίας, i. legitimas aut veras.

† sed eas sine quarũ aliqua.

* ποσῶς.

‖ de Iis quæ in medicatr. fiunt com.3.t.25.7a.218d.

† Locũ hũc deprauatum esse oportet, q tñ facile restituitur, si οὐδὲν dictio addat, in cũ q- dẽ modũ, προσέρχεται δὲ αὐτῇ οὐδὲν τὶ παρὰ τῆς ποσότητος ἕτερον, i. accedit vero illi ex quãtitate nihil diuersum.

A interpretari malis. Quippe primum & proprium nomen ita affectę carnis eſt duritia, vt eius,quę diuerſæ afficitur,mollities: quanq̃ etiam reliquorum,quæ dixi,nominum quolibet vti licet. Et rationem quidem, cur tam varijs nominibus vnam interpretari rem liceat,paulo poſt apponemus. Nunc,q̃m controuerſa res non eſt,cauſam eius ad præſens ſaltem differamus. Quòd aũt mollem frictionem neceſſario conſequitur,vt corpora molliat,id planè clarum ex iã dictis eſt. Nam, ſi nec qui multa ea,nec qui exigua,nec qui mediocri vſus fuerit, durum vnq̃ corpus reddiderit, perſpicuum eſt molliendi vim nuſq; ab ea ſeiungi: ſicuti nec à dura colligandi & durandi. quippe cum hanc quoq; ſiue paucam,ſiue multam,ſiue mediocrem adhibeas, nunq̃ quantitatis vllius ratione corpus mollias,ſed ſemper duritati plus minus've adijcias: ſcilicet vberius perfricans, plus: parcius vero,minus. Quòd ſi paucis omnino duris q; manuũ iniectionibus contentus fueris, duritia quoq; proportione reſpondebit. Sicuti enim,qui igni ſe admouit, ſemper calefit, ſiue exiguo tpe id facit,ſiue diu,ſed magis,qui diutius appropinquat, minus q breui ſpatio, minime vero, qui tm̃ acceſſit,ita in frictione quoq; corpus ſemper pro ratione afficitur, à molli emollitum, à dura duratum,non tñ pari ſemper menſura,ſed à pluſcula magis: à parciore minus: à plurima maxime: à minima minime. Theon ergo,cũ de molli ſimul & copioſa frictione diſputans, euaporare, liquareq; eam dixit,ſi quidem per liquare verbũ,inanire intelligit,aliud planè nihil ſignificauerit,q̃ euaporare: quare bis idem dixerit,prætermiſerit autẽ,quod neceſſario fuerat addendum,nempe eum

B affectum,qui ex molli frictione in corpore relinquitur. Sin mollire, ſoluere, remittere, aut aliud quippiam eiuſmodi dicere velit,ſic ſanè reliquerit quidẽ nihil. cæterum, cum ea, quę Hippocratis ſunt,dicit,ob minus idoneã docendi rationẽ in furto deprehendetur. Quòd itaq; eiuſmodi docendi modus deterior ſit eo,quo vſus Hippocrates eſt, paulo poſt oſtendam. Quòd vero, ſi liquare pro eo, quod eſt mollire,accipit,nihil ijs,quæ Hippocrates ante prædixit, amplius prodidit, planè manifeſtum eſt. Nam,cum ille dicat mollem ſoluere, multam extenuare, quis non facile colligat, qui præſertim mentis ſit cõpos,eam,quæ ex molli multa q; pariter compoſita ſit,extenuare ſimul ac mollire? Verum non videtur ita ſenſiſſe Theon: ſed quod in primo Gymnaſticorum vnico verbo extenuare dixit,id in tertio duobus extulit, nempe euaporare, ac liquare. Habent vero ſe eius verba in primo ad hũc modum: Contrariarum vero mollem quidem, ſi multa ſit, extenuare corpora: ſin mediocris,carne implere, vtiq; delicata & fluida. Aperte enim hoc loco mollẽ ſimul & multam frictionem extenuare corpora confirmat. Quòd autem neceſſe fuerat non ſolũ multæ frictionis proprium effectum,ſed etiam mollis tradere, ipſe quoque Theon per ea, quæ ſubiecit,

C oſtendit: in quibus,cum de dura præcipit,cõſtringere multam,coarctare q;, & phlegmone ſimile quippiam parere ait. Quippe quod moderata quantitate adhibita poſſedit,id copioſius adaucta, magis obtinuit. Oẽs ergo durã mediocriter adhibitam,dura carne implere fatetur ita, vt ediuerſo mollẽ mediocriter adhibitam, ipſam quoq; carne implere,ſed ea molli. *Accidit vero Theoni,cũ de molli ſimul & multa frictione ſermonẽ faceret, nullum mollis effectũ prodidiſſe: rurſus, cũ de multa ſimul & dura,nullũ durę expoſuiſſe. Nam,ſi liquare pro eodem, quod eſt inanire, & digerere,acceperimus,de multa quidem aliquid dixerit,de molli planè nihil. quemadmodum etiã in eo,quod de dura multa q; ſcribit,duram quidẽ conſtringere,ligare, & phlegmone aliquid pſimile facere affirmat,quantitatis vero planè nihil meminit: tametſi par fuerat de hac quoq; aliquid dixiſſe. nam illud confeſſus eſt,ſi mediocriter ſit adhibita,obeſitatẽ facere. Quid igitur efficiet multa,ſi ſupra mediocrem ſit adhibita? prorſus,enim aut illius effectum tuebitur, aut alterabit. Sed, ſi quidem ſeruabit,certe multa frictio ſupra mediocritatem adhibita nihil plus adijciet. Sin plus aliquid efficiet,aut minuet carnem,aut adijciet. Verum,ſi minuet,extenuabit. Si adijciet, carne implebit. Atqui non adijcit carnem: extenuet ergo,neceſſe eſt. Verum Theon de hac differentia nihil meminit,ſed omnino ſubticuit,minime planè definiens,extenuet'ne dura copioſe adhibita,an

D carnem augeat,an ſeruet eundem,quem ex mediocri accepit, carnis modum, ſed tantum, q̃ conſtringit coarctat q;, & phlegmone ſimile quid faciat, confirmans. Conueniebat autem non hoc modo dicere,ſed etiam q̃ emaciat.

* κινδυνεύει δέοθέων.

* Al. τῆς πολλῆς, i. multæ, & melius, vt ſeq̃ntia mox verba indicant.

Quo pacto Hippocrates,nihil omiſerit in recenſendis differentijs, & viribus frictionum, quas Theon & reliqui gymnaſtici imperfecte tradiderunt. CAP. 4.

Apparet ergo Theonem aut Hippocratis artem hoc loco non intellexiſſe, aut hoiem laudare noluiſſe,qui tam breui ſermone oẽs non ſolũ differentias frictionum dixerit,ſed etiam vniuſcuiuſq; opus & vires. Nam,q tranſeunter (veluti canis Nilum) verba eius delibat,quatuor eũ duntaxat meminiſſe arbitretur. Verũ nõ ita ſe res habet: immo alias duas neceſſario in ijs, quas dixit, ſubauditas inſinuauit: in qualitatis differẽtia,duræ mollis q; mediam,quæ nimirũ mediocris eſt: in ea vero,quæ à quãtitate accipitur,exiguã: q̃n exiguã aliquã neceſſe eſt copioſæ eſſe cõtrariã. Porrò antiquæ interpretationis formula ita eſt breuis,vt non pauca ſæpe ipſa ſaltem dictione præterire videatur,quæ tñ neceſſario dicta ipſa ſequuntur. Quamobrem (arbitror) etiã enarrationes ſcribimus,quæ veluti pręeant ijs,qui parum exercitati antiquę dictionis celeritatem aſſequi non valent: veluti in hoc ipſo loco facimus. Si nanq; dura ligandi,mollis ſoluendi vim habet, quæ ſupra modum ſoluta corpora ſunt, ea duriter planè fricanda ſunt: contra quæ conſtricta ſunt, molli-

* Verba hęc nõ ſunt in codic. græcis. ſed ab interprete addita.

* earum.

ter: quę modice se habent, nec molliter nec duriter, sed, quatenus fieri potest, vtroq; declinato extremo. Egregius vero videlicet Theon primum i eo fallitur, quòd neque mediocris qualitate frictionis vires tradidit, neque vsum: sed semper ita præterit, tanquam nulla sit. verum de hoc paulo post agemus. Sicuti vero in ijs differentijs, quę in qualitate spectantur, non solum dura mollis q; consistunt, sed etiam media, ita & in ijs, quæ ex quantitate dicuntur, nõ solum multa & pauca, sed etiam media noscitur. Cur igitur in ijs, quę ex qualitate trahuntur, mediam omisit Hippocrates: in ijs, quę ex quantitate, exiguam? Temere id fecisse videri fortasse cuipiam potest: oportere .n. in ijs, quæ compendio tradantur, summis inter se contrarijs res definire: quod horum medium sit atque mediocre, transire: vtpote quod ex summis ipsis vltro sit noscendum. Ipse igitur tum hoc docere, tum senis sententiam clariorem reddere conabor, rem planè hoc loco non necessariam: cũ questiones id genus in enarratorijs libris soluere soleam. Sed, quoniam semel huc descẽdi, vt pro Hippocrate imperitis istis respondeam, in quibus ipsi falsi recte prępicientem calumniantur, non pigebit hoc quoque adiecisse. Cum igitur duo sint toto genere inter se diuersa atque disiuncta, si modo id, quod facit, ab eo, quod fit, genere dispescitur, frictiones quidẽ ex eorum numero sunt, quę faciunt, qui vero ab his in corpore relinquuntur affectus, ex ijs, quæ fiunt. Quare contrarietates quoque alias in frictionum genere, alias in affectuum, qui ab his proueniunt, necesse est statui. In frictionum genere tum duram & mollem, tum multam & paucam. In affectibus vero & eam, quæ veluti colligatio & solutio corporum est, & gracilitatem ac crassitudinem. Ac prior quidem affectuum contrarietas ex priore frictionum contrarietate nascitur, secunda non item. Euenit enim in hac, vt gracilitas proueniat ex multa, carnis incrementum ex mediocri: quippe pauca augendę carni nondum sufficit, quòd videlicet id, quod carnis incrementum accipiet, & sanguinis moderato accessu, & valida virtute eget. Quorum vtrunque mediocris frictio commode præstat: pauca neutrum, nec abunde, nec satis. Quoniam igitur non in idem coibant frictionum affectionum q; contrarietates, coegit vero eum compendiaria docendi ratio per contrarietates positas sermonem absoluere, vtiliore contrarietate accepta, minus vtilem consulto omisit. Porrò vtilior ea est, quę in affectibus, quàm quę in frictionibus spectatur. Id q; duplici ratione asseritur, vna quidem & prima, quæ ab artis fine sumitur. quippe frictiones ad corporis affectum ceu finem diriguntur: finis enim ijs, quæ præ se, semper est præstantior: quanto nimirum id, cuius gratia, ijs, quę ipsius gratia fiunt. Altera, quæ à claritatis ratione accipitur. intellectis nanque multæ & mediocris effectibus facillimum est exiguę opus contueri: non perinde tamen mediocris frictionis perspicua vis est. Quinetiam tertium hoc ipso de frictionibus sermone bellissime docuisse Hippocratem inuenias. Pręcedere nanque eorum doctrinam oportet, quæ liquido peragi cernuntur, sequi vero eum, quæ minus liquido & obscure: id q; siue de his expressis verbis scripseris, siue lecturis ea intelligenda relinquas. Est vero euidens atque in aperto mediocris frictionis opus, ipsum scilicet carnis incrementum: obscurum vero paucæ, quippe quę nec * auget, nec * minuit: carnem, nec omnino euidens aliquid videtur efficere, † nisi quòd parũ calfacit: at id omnis frictionis commune opus est. Quare, cum neq; euidẽs aliquid efficit, & quod facere videtur, proprium eius non est, sed omnis frictionis commune, non sine causa est (vt arbitror) omissa. Quòd igitur omnis frictionis calorem accendere commune opus sit, non satis, quod ab Hippocrate prodatur, dignum præceptum est. Quid vero quęq; frictio proprium efficiat, id vt Hippocrati necesse tradere, ita nobis certe vtile erat discere. Reductis enim, veluti in elementa, simplicibus differentijs vniuersam frictionum rationem absoluit, quemadmodum carnem adijcias, quemadmodum detrahas, quemadmodum corpus mollias, quemadmodum constringas. Cum his vnà protinus se promunt tum media earum opera, tum ea, quæ per coniugationem faciunt. Media quidem, cũ neque ligare corpus, nec soluere, nec carnem augere, nec minuere studemus: quę vero per coniugationem, cum, verbi gratia, pariter colligare, & carnem addere. Quis enim non videat, cum duram carnem adijcere corpori volumus, frictionem duram vnà cum mediocri modo esse petendam: veluti cum mollem addere studemus, frictionem mollem & quantitate mediocrem adhibendam, & per alias coniugationes ad proportionem? Quas non nulli gymnastarum, tanq̃ sua ipsorum inuenta, tradentes, dum Hippocratem accusant, ipsi vehementer delinquunt, & q eum, qui de his primum præcepit, merita laude fraudant: & q cum eius inuenta sibi tribuãt, etiam (quod atrocius multo est) calumniari hominem non dubitant. Accedit, q nec simplices differentias apte inter se alternant. Decuerat enim (arbitror) eũ, qui recte ad particulares complexiones descendere voluit, nec vniuersas senario numero comprehendere, veluti Theon facit, nec aliquod earum proprium vel quantitatis vel qualitatis opus omittere, quemadmodum in mollis simul & multæ, opus mollis: in durę simul & multę, effectum multæ pretermisisse eum offendimus: sed has quoque adiecisse, & particulares coniugationes nouem fecisse. Quippe tres, quæ à qualitate frictionum sumuntur differentię, si eas tribus, quæ à quantitate ducuntur, iunxeris, nouem coniugationes effeceris, sex, quæ à Theone sunt positæ in ijs, quæ paulo supra memoraui, verbis, & tres, quæ ab eo sunt prætermissæ, dum mediam mollis duræ q; omisit: quanquam ne intelligere quidem neque mollem frictionem neque duram fas est, vt non simul intelligatur & mediocris.

* augere.
* minuere.
† Nisi parum calefacere.

Cui

A Cui si tres quantitatis differentias iunxisset, nouem ita vniuersas frictionum differentias effecisset, non sex. Eas ipse nunc in descriptione exponam, in qua duorum versuum, qui superne deorsum pinguntur, priorem qualitatum intelligi volo: secundum quantitatum. *ἐπὶ διαγράμματος, i. in tabella.

Qualitates.	Quantitates.
Dura	Pauca Multa Mediocris.
Mollis	Pauca Multa Mediocris.
Mediocris.	Pauca Multa Mediocris.

Nouem harũ, quas descriptio cõplectitur, coniugationum, cum Theon sex primas tradidisset, reliquarum trium certe non meminit, ipse secum manifestissime pugnans. Si.n. exiguæ ac multæ B media quædam est, quam mediocrẽ vocamus, etiã mollis duræ q; altera certe media erit, quam mediocrem moderatam q; appelles. Sanè meminisse per omnem sermonem conuenit, hæc oĩa in respectu collatiõe q; dici: qñ, q̃ huic dura est, alteri pro molli sit: &, quæ mediocris, immodica: &, quę pauca, multa: &, quæ alij multa est, aliter quodammodo affecto sit pauca. Hoc vero & Theon fatetur: nec fieri sanè potest, vt, qui mediocrẽ in qualitate frictionem præterit, non longe aberret. Ac mihi quidem videtur Theon inde adeo in hunc errorem lapsus, q Hippocrates de ea frictiõe subticuit: adeo vt hinc deprehendatur nihil proprium & suum de frictione Theon protulisse, sed perperam Hippocratis inuenta tractasse. Non.n. à pueris statim orsus, & sub præceptore, senis scripta perlegit: cum fateatur ipse primum athleta fuisse, deinde hoc exercitio deposito ad Gymnasticen se contulisse. Atq; hæc medius fidius non, quò hoĩem vituperem, apposui, quem alioqui inter primos gymnastas censeo, sed quò ista lecturos doceam haud facile esse veterum libros intelligentia consequi, si desint, qui ea curiose enarrent. Nam, q ex priscę breuitatis dignitate fuerit durę mollis'que frictionis mediã silentio præterire in ipsa enarrationis serie, id ante à nobis iam dictum est. Quòd aũt talia à nobis præteriri non debeant, id quoq; & ostensum prius est, & nunc nihilo secius ostẽdetur. Si.n. tàm mollis frictio, q̃ dura, in respectu collactione'que nõ solũ subsistẽ C tiam, sed etiam intelligentiam sui habet, etiam mediocrem in simili respectu collatione'que constitui necesse est. Finge ergo tale esse corpus, quale ꝓpositi nobis in hoc libro pueri esse præsumpsimus, sanum prorsus, & oĩs excessus medium, ita vt neq; molliorem hunc effectum velimus, neque duriorem, sed nec carnis eius modo adiectum quicq̃, detractum've: num igitur ita se habenti corpori aut duram aut mollem frictionem admouebimus, aut etiam multam aut mediocrem? Ego planè quãlibet harum inutilem censeo: quippe cum à dura durius, à molli mollius, à multa gracilius, à mediocri crassius reddetur: quorũ nullo ei est opus, immo pristinam potius mediocritatem ad vnguẽ seruari. [a] † Quare neq; duriter id, neq; molliter (neq; multis frictionibus, neq; quãtitate mediocribus, sed paucis & qualitate mediocribus) infricabimus, nihil vltra moliti, q̃ vt ad exercitandum præparemus, ac rursus, cum iam satis exercitatum sit, apotherapia curemus. Vocetur, aũt nobis, sicuti recentioribus gymnastarum, Apotherapia, ea frictionum portio, quæ post exercitationem adhibetur. Sanè Theon nullã ex ijs, quas protulit, coniugationibus, eiusmodi corporis naturę accõmodare potest, cũ sex in vniuersum nominarit, priores tres, mollis: reliquas, duræ: & neq; mollium cuiusq; eiusmodi corpus egeat, neq; durarum, sed eius, quæ harum media sit, quam scilicet mediocrem in qualitate dixisse par est. Liquido'que patere iã arbitror, quantopere lapsus D Theon sit, mediam, duræ mollis'que ꝑteriens Siquidem ad optimum statum corporis nullam harum, quas protulit, cõiugationum, accõmodare fas est, nec cum integra planè valetudine corpus fruitur, nec etiam, sicubi corrigi postulat. Quippe, vbi planè valet, sola præparatoria frictiõe eget: quam exiguam, ac mollis duræ'que mediã esse ostendimus. Vbi iusto gracilius crassius've effectũ est, non tñ in qualitate alterata caro quicq; est, sed planè mollis ac duræ medium modum seruat, si quidem emaciare studemus, & multã & qualitate mediocrem adhibebimus: [b] † sin reficere, tum qualitatis tum quantitatis ratione mediocrẽ. Has tres coniugationes vltimo loco post sex in descriptione exposui, hoc cõsilio, vt oẽs eas à Theone ꝑtermissas, indicarẽ. Qm̃ igitur nõ solũ prætermissas ab eo, sed etiã vtilissimas easdem prætermissas, disputatio nostra docuit, deinceps tempestiuum arbitror ad ea, quę paulo ante distulimus, reuerti: ac primum illud, q doctrina ea, quę per rerum elementa traditur, cęteris sit vtilior: quippe quæ & sub cõpendium rem oẽm cogit, & memorię affigit, & reminiscẽtiæ facile suggerit, ac oĩum, quæ singulatim agentur, rectũ vsum ꝓpte suppeditat, ceu ad pauca & certa elementa referens. Quis.n. non facile membratim frictionum differentias, vsum, ac vires inueniat, si semel intellecta senis sententia, postea dictionem eius memoriter teneat, qua videlicet docet constringere quidẽ frictionẽ duram, soluere mollem, corpus adimere multam, augere mediocrem posse? Ex horum nanq; notitia ac memoria, primum sanè,

A † Ex Græcis oĩbus, quos viderim, legẽdũ, Quare neque duriter id neq; molliter, neq; multis neq; paucis, sed mediocrib[9] frictionibus infricabimus. Linacer tamen videtur consulto ita vertisse.

B † Additur in manuscriptis quibusdã exemplaribus σαρκοῦν δὲ, τὴν ὀλίγην τε ἅμα καὶ σύμμετρον κατὰ ποιότητα, i. si carnẽ augere, paucã simul & mediocre, in qualitate. Quæ verba omnino debẽt addi, cũ mox dicat has tres cõiugationes vltimo loco et c. essẽt.n. duæ dũtaxat.

quę omissæ in verborum contextu sunt, differētias inuenies: mox omnibus inter se cōplicatis, nouem coniugationes efficies, quas paulo supra descriptione sumus complexi: quas neq; inuenisse, neq; memoria tenuisse promptum sit, nisi, quam Hippocrates tradidit, elementaris doctrina præcesserit, omnium frictionum ratione in prima principia reducta. Ex quibus prorsus inuentis nō ea modo, quę nunc sunt inuenta, nobis suppeterent, sed etiam omnem corruptam doctrinam iudicandi facultas superesset. Quippe id methodi, id est (sicuti veteres interpretantur) vię & rationis proprium maxime est, vt ex paruo elementari principio ad singula membratim peruenire possis: tum, quicquid perperam est dictum, scientificis id theorematis, veluti regula quapiam, possis iudicare, peruersas opiniones examinans. Quod igitur neq; alius quisquam recte de frictione sensit, neq; Theon ipse gymnastes, tametsi eruditius cæteris de ea locutus, sed Hippocrates, & qui eum sunt secuti, satis hæc sunto. E

De Nominum significatione, quibus Frictionum differentiæ & affectus, qui ab eis fiunt, explicantur. CAP. 5.

SVperest ex ijs, quæ ad hunc locū distulimus, vt de nominibus ipsis disseramus, nequis eorū numero deceptus pares numero affectus cū ipsis appellationibus existimet. Duri .n. vocabulum de quadam corporis affectione proprie dicitur, quam nec interpretari quidem, qualis sit, pluribus est opus, nemine vel ex voce ipsa non ad rei notitiam perducto. Ad eūdem modū & mollis vocabulum. At rari & densi vocabula non perinde euidēter ipsos corporis affectus significant ptoptere a, ꝙ duplex eorū nominum vsus obseruatur, alter eorū qui proprie loquūtur, alter abutentium. Ac proprie quidem rarū accipimus, quod meatus, quos græci πόρους vocāt, magnos per totū obtinet: sicuti e diuerso densum, quod eosdem paruos. At per metaphorā, siue abusum, siue quocunq; alio genere appellasse libet, de laxo coacto q; hæc ipsa vocabula dici audias: hac enim ratiōe & aerem & ignem aliquando raros dicimus, aquam & terrā densas; scilicet ad elementa ipsa translatis appellationibus: quæ tñ & vnita sunt, & ex similaribus natura partibus cōstant, nec vllos eiusmodi meatus obtinent. Multo his longius à proprietate recesserunt illa, quæ per metaphoram ambo sunt dicta, nēpe constrictū, & colligatū. Illud de denso & duro, modo quidem vtroq; seorsum existente, modo in idem conueniente: hoc rursus de ijsdem dicimus, non tñ eadem metaphora. Nam qm̄ omnia, quæ colligata sunt, eadem ad motum impedita sunt: ita nimirū nominarunt & quę ob siccitatē aliquam, frigus, phlegmonē, scirrhum, tensionē, repletionē, aut pondus, ægre mouentur. Eandē ob causam & cōtrarijs nominibus in contrarijs affectibus vtūtur, remitti, aut resolui, aut laxari dicentes. Oportet aūt non nominū inspicere numerū, sed affectuum genera duplicia in totū esse existimare, alterum, quod in similaribus ipsis obseruatur, de quo molle durum'ue dicitur: alterum, quod in instrūmentalibus meatuū ratione consistit, quod densum esse vel rarū dicitur. Hi nāq; corporum ipsorū proprij affectus sunt: accersiti vero, & (vt ita dicam) tēporarij, ꝙ aliàs meatus ipsi superuacuo humore impleanť, aliàs sint mundi: & modo patentes, modo conniuentes. G

* Quidā volunt τῶν ὀργάνων falso additum fuisse.

Qualis debeat esse Frictio pueri temperati. CAP. 6.

VErum de his affectibus in sequētibus libris agemus. Nunc ad propositum redeundū: ac primum clarius adhuc de frictione ipsa disserendū: nēpe ꝙ hęc ipsa interdū per se corporibus nostris cōmodum affert: interdū ijs, quæ cōmodū afferūt, ad eū sanè modum subministrat, quem Hippocrates de deligando tradidit his verbis: Deligatio partim ipsa sanat, partim sanantibus subseruit. Ipsius igit" frictionis effectus sunt, & ꝙ rara densat, & mollia durat, dura vero hæc esse oīno postulat: præterea, ꝙ dura mollit, & densa laxat. hæc contra mollis sit oportet. Pari modo, & quæ carnis augendæ minuendæ'ue causa suscepta est, vtraq; per se vtile aliquid corpori cōfert. Quæ tñ ad exercendum corpora præparat, item quæ post exercitationem adhibetur, hæ exercitationibus subseruiunt. Illa modice calfaciendo tenues meatus recludit, simul excrementa, quæ caro continet, fluxilia reddens, & solidas emolliens: appellātaūt hi huiusmodi frictionem, præparatoriam: H Altera ἀποθεραπευτικὴ græce dicitur, {latine recuratoriā ad verbū appelles:} hęc cū plusculo oleo administrata, simul pinguitudine humectat, & solidas emollit, † &, quæ in halitus meatibus continentur, euaporat. Verum de hac post dicemus, cū de exercitatione egerimus. Sed p̄paratoria frictio in optimi status natura calfaciēdi corporis causa suscepta, prout supra traditum est, fiat mollis primū, mox vero exercitationē aggressuro, dura: ita nāq; maxime & mollire poterit, & ad exercitationes excitare, & corporis naturā, qualē ab initio accepit, seruare. Quod si quid aberratū sit, ad durū id potius spectet. Nā, qui breues à modo recessus sunt, ij cute tenus finiētur, nullo interiorū alterato. Minus vero lædetur ipsa cutis, si ad durū simul & densum recessus à modo sint propensi: quippe ita iniuriæ minus opportuna fiet. Adeo, si trāspiratio p huiusmodi cutim facilis esset, densissimam eā durissimam q; efficeremus: nūc, qm̄ ad vtrūq; munus probe esse cōparatā oportet, & excrementa, q̄ intus cōdunť, p halitū emittēda, & foris propinquantiū violentiā tolerandā, vtilissimus sanè fuerit medius īter vtrūq; excessum modus. Qui si qñ fortasse nō seruabitur, melior vtiq; fuerit, qui ad durius densius q; pertinebit, q̄ qui ad mollius laxius q;. Nam transpirandi defectum exercitio sarcire licebit: alrerius vero affectus vitium, quod est ad externorū iniuriam opportunitas, neq; aliàs corrigi facile potest: affertq; p̄terea coniunctū incommodum nō paruum, euaporato subinde

De ijs, quæ in Medicatr. fiūt, com. 2. t. 4. 7ª. 206. f

» A.l. 1. f.3.d.2 c.4. fol.61.2

† In aliquibus cod. manuscriptis legitur καὶ τι τῶν ἐν τοῖς etc. idest & aliquid eorum quæ &c.

to subinde

A to subinde non excremento modo, verumetiam ipsius corporis nutrimento. Ergo in iјs differentijs, quæ à qualitate sumuntur, aberrare satius est versus eam, quę durior est, q̃ eam quæ mollior. In iјs tamen quæ à quantitate ducuntur, in proposita saltem natura & ætate si quid delinquitur, versus id, quod minus est, id esto. Semper enim eius in præsenti disputatione meminisse oportet, augendi eiusmodi corpus, haudquaq̃ siccandi studium esse propositum. Quas vero corporum naturas, & quomodo affectas amplius fricandum sit, postea dicemus.

De regione & tempore, fricando & exercitando puero accommodatis, ac de mensura frictionis & exercitij. CAP. 7.

NVnc ad propositam materiam reuersi, de mensura ipsa frictionum agamus ad eundem modum, quo pauloante de qualitate egimus. Conuenit autem hoc loco, vt prius, q̃ mensuram definio, alterius cuiusdam æstimandi mentionem faciam, sine cuius notitia mensuram ipsam nec definiuisse recte licet, nec nouisse. Est vero quod æstimandum censeo, aeris, qui fricandum corpus continebit, tẽperies: quam vtiq; in re ipsa monstrare licet, explicare oratione aperte, ita vt interpretationis euidentiæ nihil desit, planè non licet, sed est prorsus inexplicabilis. Verum, si non adeo multum orationi de rei euidentia desit, abunde fuerit. Præcedit vero hanc & alia quędam B consideratio: nempe quo anni tempore, & in quo'nam orbis loco exercitandum statuemus. Duo enim hactenus de eo tm̃ definita sunt, corporis status, & ętas. In qua vero terræ parte aut altus hactenus fuerit, aut exercitandus nunc sit, aut quo anni diei've tempore, nihil sanè constitutum est: quanq̃ pro harum certe cuiusq; ratione, mediocritas frictionis est varianda. Ergo ad ea, quæ hactenus statuta sunt, hæc quoq; deficienda sunt, vtiq; potestate inter initia operis iam tradita, non tñ interpretationis luce clare explicata. Dicens enim veluti regulam quandam omniũ, quæ post dicenda erant, positurum me hoĩem eo corporis statu, de quo queri non possit, obiter nimirum etiam regionem hoĩs potestate definiui: cum nec optimo temperamento, nec irreprehẽsibili omnino membrorum modulo corpus vllum in iјs regionibus, quę à temperamenti modo recesserunt, gigni possit: sicuti tum ratio docet, tum experientia commonstrat. Quippe sicci, graciles, & veluti torrefacti in ęstuosis tractibus homines fiunt. Rursus frigidioris plagę incolæ, inæquali temperamento visuntur, vt quibus exteriora frigeant: interiora, atq; in his viscera, immodice caleant. Sanè optimũ corpus, de quo nunc sermo proponitur, veluti Polycleti regula est: cui in nostro sitũ, vtpote probe temperato, non pauca similia videas. Apud Gallos vero, Scythas, Ægyptios, Arabas, ne per somnium quidem tale vsquam est vidisse. Nostræ aũt regionis, quæ in latitu C dinem non paruam extenditur, id quod in medio habetur, optime sanè temperatũ est: cuiusmodi patria Hippocratis est. Etenim ea tum hyeme tum æstate mediocrem temperiem exhibet: vere aũt & autũno multo magis. Eiusmodi igitur locum cum corpori proposito dederis, anni quoque tempus "veris medium ipsi dabis. Esto vero & diei, in qua nobis exercitandus primum est, maxime, quoad fieri potest, ipse meridies: quò videlicet naturalis temperamenti eius vis ab ambiente nullo pacto mutetur. Eadem exigit ratio, vt ne domus quidẽ, in qua exercitandus est, ipso præsertim die calidior frigidior've sit, q̃ publicus totius vrbis aer. At æstate atq; hyeme talis vel arte præparandus est, nempe hyeme calidior, ęstate frigidior: quò videlicet exacta temperie corpus frictionis tempore fruatur: quãdo, si iusto calidior frigidior've domus fuerit, ĩ calidiore quidem sudabit prius, q̃ abunde molliatur, in frigidiore neq; calefiet prorsus, nec mollietur vnq̃, nec floridum ruborem ostendet, nec in tumorem attolletur. Sunt nanq; duo hæc, rubor & tumor, in aeris temperie, & corporis statu temperato, medię frictionis notæ. Veluti enim, si calidam infundas, primum quidem corpus intumescit: si largius infundas, decumbit, (ideo q; & Hippocrates de his aiebat: Primum quidem attollitur, deinde fit gracile:) ita frictio quoque attollit quidem primum, postea contrahit, ac molem deponit. Iis ergo, qui carnis augendæ causa fricantur, tunc planè finienda fri D ctio est, cum corpus & intumuit, & prope est, vt contrahatur submittatur've. Qui autem ad exercitandum iam præparantur, iјs minime id tempus opperiendum, sed longe prius desistendum à frictione est, potissimum cum optimi temperamenti sunt, & ętate adhuc pueri: horum nanque tum humidum corpus est, tum tenerum, ac paucis frictionibus mollescens. Præparatoriæ vero frictionis meta finis q; est, vt solidę partes molliantur, humida soluantur, & corporis exigui meatus laxentur. Quis vero frictionum esse debeat numerus, definire sanè oratione non est: ceterum qui his pręficitur harum rerum peritus, hic primo quidem die minus exacta exquisita q; coniectura vtetur: sequenti vero die, vbi iam experientiam aliquam naturæ illius corporis est adeptus, magis exactam certam q; habebit.) Quinetiam de exercitatione ipsa primo certe die mensuram ad vnguem definire non potest, sequentibus deinceps omnino potest. Sunto igitur hic quoq; notæ: Primo quidem die cum adhortanti incitanti q; ad exercitandum, non perinde obsequitur, sed segniores, & minus tum frequentes, tum decentes, ac (vt semel dicam) minus valentes tum colluctatoris sui apprehensus, tum motus obit. Porrò expedit neq; paulo animosiorem esse, qui exercitatur, vt lassis iam viribus etiam exercitari aueat: neque ignauum, qui integris adhuc viribus laborem tamen detrectet. Est vero profectò talis non corpore modo, sed etiam animo, quem nunc educandum suscepimus: quandoquidẽ quibus frigidus succus in ventre, aut

* σκέμματος, id est considerationis.

* μέσον quidẽ ẽ in impreßis, at ĩ manuscriptis μέτρον, i. mensura.

* χώραν, i. regione.

A.l.1.f.3.d.2.c. 3.fol. 60.h

* καθίςαται, i. cõtrahitur aut submittitur, id qđ paulo post effert per hanc vocẽ συςέλλει.

De iјs, quæ in medicatr. fiunt com.3.t.16.7ª. 215.h

in toto corporis habitu collectus est, ij segniores ad motionem sunt. Pari modo & qui plethorici, E id est, qui succis æquabiliter se habentibus nimium abundant, & quos recens frigus afflixit, ij & ignaui sunt, & ad mouendum pigri. Iam his etiam magis ita sunt affecti, quicunq; natura frigidiores sunt: sicuti etiam his ipsis longe magis, quorũ frigiditati etiam humor est adiunctus, hi nanq; mensuræ exercitandi notas corrumpunt. Sicuti ediuerso, qui calidiori temperamento sunt, siue id ꝑprie naturæ sponte eueniat, siue ab accersito quopiam affectu, hi & animosi sunt, & certaminis auidi, & ad actionem plus, q̃ expedit, prompti. At, quibus nec corpus calidius frigidius've est, nec animus oĩo iacens ac demissus, aut contentionis gloriæ've præcupidus, & ad actionem præceps ijs modi exercitationum indicia integra manent, illæsa q; seruantur & primo statim die, & multo magis procedente tempore. Si.n. quid inter initia suffugit, id experiẽtia ipsa edoctũ, ad exactam notitiam ꝑueniet. Non aliter & cibi modus ad certam coniecturam perducit: qui tñ ab initio definiri nullo pacto potest: verum quotidiana experientia, cum recordatione quantitatis tum cibi, tum exercitationum, eo etiam, qui huic præficitur, nihil non solicite obseruante, sed semper vt tm̃ ciborum post tantam exercitationem concoxit, recordante, propemodum ad exactam scientiam intellectum tẽpore ꝑducit. Hęc igitur oĩa etiam deficientibus ab optimo statibus cõmunia sunt: de quibus agere nõdum statuimus. Cæterum optima natura, quæ hic nobis est proposita, mensuras oĩum manifestas obtinet: vt quæ nec animi moribus, nec corporis intemperie, dictorũ quicq̃ obturbet immutet've, sed frictionis, exercitationis, ciborum, ac somni mensuras aperte indicet, F ac tum primum quodlibet horum respuat, cum eius vltra non egeat. Quare fuerit hoc quoque ei, qui tali corpori pręficitur, non minimus mõdi index: dico autem ipsam ad singula, quę agi debẽt, alacritatem, ipsa nimirũ natura in optimo corporis statu mõdum sibimet pręscribente. Etenim, q optima natura sunt, & iam ad exercitationem frictione præparantur, tum demum ad exercitandum prodibunt, cum toto iam corpore abunde emolliti excalfacti q; sunt. Exercitando quoq; tum primum grauatius mouebũtur, cum satis exercitati iam fuerint. Iam à cibo & potu tum primum absistent, cũ satis se impleuerint. Quare nullus in hoc homine metus est, nequando aut iusto plus laboret, aut iusto plus cibis se ingurgitet, si naturæ suę impetus sequatur: quo fit, vt neq; prorsus peritissimum sibi pręfici is postulet, sicuti oẽs, de quibus postea sermo erit, deterioris notæ homines: quippe sanũ corpus ipsum sibi ipsi omnia inuenit proprio naturæ suæ impetu directum: maxime si in ijs, quæ ad animũ pertinent, recte sit educatum. Nam multi in malis moribus à pueris educati, in desidia & intemperantia viuentes, bonitatem naturę corrumpunt, sicuti contra nonnulli vitiosam corporis naturam sortiti, temperantia vitę & appositis exercitijs naturę vitia mutarunt in melius. G Sed de horum quidem {siue exercitationibus} siue etiam operibus sequens liber totus componitur. De ijs aũt, qui optimo corporis statu sunt, & qui sanitatis tutori auscultabunt, in hoc libro agere statuimus. Ac præcedens quidem de his sermo ad exercitationum mensuram vsq; est progressus. Superest ergo, vt de generibus eius disseramus.

De generibus exercitationum. CAP. 8.

GEnera "exercitationum voco luctam, pancration, pugillatũ, cursum, & alia id genus: quorũ alia tm̃ exercitationes sunt, alia non exercitationes solum, sed etiam opera. Exercitationes sunt tum hæc ipsa, quæ dicta modo sunt, tum præter hæc quæ græce dicuntur τὸ πυτιλίζειν, τὸ ἐκπλεθρίζειν, τὸ σκιομαχεῖν, τὸ ἀκροχειρίζεσθαι. {Atq; hæc mox descriptione exponentur.} Præterea saltus, disci iactus, tum coryco, id est folle, pila vel parua vel magna, & per alteres corpus fatigare. Exercitia simul & opera sunt, cũ fodit quis, cum remigat, cum arat, cum vites putat, cum onus gestat, cũ metit, cum equitat, cum armatus pugnat, cũ iter facit, cum venatur, cum piscatur, cum alia, quæcunque hoĩes vel opifices vel non opifices in vita vsus causa exercent, facit, seu domos ædificent, seu naues, seu ferrariam ærariam've factitẽt, seu aratra pangant, seu tale aliquid pacis belli've instrumentum fabricent. Horum aũt plerisq; est, qñ veluti pro exercitatione tm̃ vtare. Quippe triplex in vniuersum ipsorũ vsus est, cum interim operis tm̃ causa vsurpent: interim meditationis, H sed quę ad vsum futuri sit operis: interim pro exercitatione tm̃. Quippe ipse aliqñ hyeme deprehensus in agro, tum ligna findere, tum hordeum in pila cõtundere ac deglubere: exercendi corporis causa sum coactus: quę nimirum agrestes quotidie pro opere faciebant. De horum igitur ceu operum vsu, in sequẽtibus: ceu exercitationũ, nunc tractabimus. Nullum nanq; id genus exercitium aut perpetuum diẽ obitur, aut alio tempore, q̃ ante cibum. Seruari vero tum modum exercitationum in his oportet, tum vocatã apotherapian. Quòd si etiam idonea frictione vsus ad ea quis accedet, iam oẽs exercitationis numeros impleuerit. De his igitur oĩbus scientem esse conuenit eum, q sanitatis tuendæ officio vtetur, quem ὑγιεινὸν gręce vocant. Licet enim eum (vt ante dictum est) aut sic græce, aut gymnasten, aut medicũ voces: prima tñ appellatio maxime propria est, reliquę per abusum. Nam, si artifex quisq; ab arte, quam tractat, deflexum sortitur nomen, patet eum, qui ὑγίειαν, id est sanitatem tuendã profitetur, merito ὑγιεινὸν appellandum: ita nimirũ, vt qui γυμνασίοις, id est exercitationi tãtum pręest, gymnasten: & qui morbis medetur, medicum. Quòd si quis hunc ipsum vel gymnasten vel medicũ pro ὑγιεινῷ appellasse volet, tũ à parte totũ, tum vero nec proprie noĩabit, sed abusiue, vel ambigue, vel quõcunq; aliter dixisse velis, appel-

A. l. 1. f 3. d. 2. c. 2. fol. 60. b

lationem

A lationem faciet. Huius rei causa est, quod cum vna sit ars, quæ corpori tuendo præsideat, vnicũ ei proprium nomen inditum non est. De qbus oibus vberius singulari libro egimus, quem Thrasybulum inscripsimus. Ac genera quidẽ exercitationũ sunt ea, quę diximus: qualitas vero, seu differentia (nam & hanc quoq; vtroq; modo appellare licet) velocitas, tarditas q; mouendi sunt: præterea quod aliud "robustum, aliud (vt ita dicam) imbecillum est: ad hęc, vehemẽtia, & leuitas. Vtendi vero rationes omniũ prædictorũ generũ vnà cum differentijs proprijs huiusmodi sunt. Nam aut perpetuus motus est, aut intercisus: & si perpetuus, ęquabilis, aut inęquabilis: sin intercisus, aut certo ordine, aut citra ordinem. Hæ igitur vtendi rationes ab ipso negocio capiuntur. Quæ vero ab ijs, quæ extrinsecus sunt posita, ducuntur, eiusmodi sunt, quod aut sub dio exercitatio fit, aut sub tecto, aut in mista vmbra, quam ὑποσυμμιγῆ gręci vocant. Item q; quod aut calens locus est, aut frigidus, aut media temperie: præterea aut planè siccus, aut humidus, aut medio modo attemperatus. Similiter illæ quoq; vtendarum exercitationum rationes quędam sunt, quod cum puluere exiguo multo've vsurpentur: item quod cum oleo exiguo multo've, aut etiam sine vtroq;, administrentur.

A. ibidem.

Quid omnibus exercitationibus sit commune, quid proprium singulis: ac de eis, quæ robustæ & violentæ appellantur. CAP. 9.

B QVoniam ergo enumerata à nobis vniuersa sunt, quorum peritum esse oportet, qui sanitatem tuendam profitetur, ad ipsa nunc exercitationum genera non intępestiuè redibimus. Ac primũ docebimus, tum quid omnibus sit commune, tum quid singulis proprium: hinc frictionis ipsius tẽpora definiemus. Ergo omnis exercitationis cõmune illud est, quod animali ipsi ex ipsa caloris augmẽtum excitat. Quippe "calefiunt corpora nostra & balneis, & calidarum aquarum lauacris, & cum per calidiores tempestates insolamur, & cum igni fouemur, & cum calidis medicamentis perfricamur. Cæterum ab externo est oĩs eiusmodi calor adscitus, nec de proprio principio, sed aliunde accensus auctus q;. Exercitando vero, insiti caloris augmentũ animalibus ex ipsorum corporibus excitatur. Atq; is omnium exercitationũ communis effectus est, proprius tñ earum effectus nõ est, si modo & iratis, & *perturbatis, & pudore affectis, naturalis etiam calor augetur: quanq̃ ira haudquaq̃ auctus, sed veluti feruor est caloris in corde. Itaq; etiam essentiam eius vel probatissimi philosophorum talem asse affirmant: quippe accessorium iræ est, non eius essentia, vltionis appetentia. Verecũdis aũt augetur insitus calor, dum primum intro se recipit vniuersus: deinde postq̃ in alto corporis est collectus, & ex ipso inibi congestu, & ex assiduo motu incrementum capit. Non.n. quiescit pudore affectorum spiritus, sed tum ab interno, tum

A. ibidem. b c.

C citra se, vnà cum toto sanguine, variè circumagitur, ita planè, vt spiritus eorum, qui perturbãtur. Dicetur aũt in progressu latius de oĩbus eiusmodi animi affectibus. Ad pręsens enim, propterea quod commune symptoma tum hos ipsos affectus, tum exercitationes excipit, dum omnis exercitij communem esse natiui caloris auctum ostenderem: id q; de interno, & à se, non tñ solis exercitationibus inesse, sed pariter dictis modo affectibus: coactus sum obiter & de his meminisse. Iam singulas exercitationum seorsum persequi tempestiuum videtur, illo pręsertim prius significato, quod in his quoq; complures differentiæ inueniantur. Quippe interim aliam partem aliud alio magis exercitium fatigat. Et quędam lente motis fiunt, quędam ocyssime agitatis, & quædam robore ac nixu adhibitis, quędam sine his: ad hęc, quędam cum robore pariter & celeritate, quædam languide. Ac, quod violenter quidem sine velocitate exercetur, ἔυτονον id est valens voco: quod violenter & cum celeritate, σφοδρὸν id est vehemens. Violenter autem, robuste've dicere, nihil referat. Fodere ergo, valens robusta q; exercitatio est. Simili modo & siquis quatuor simul equos habenis coerceat, impense robusta exercitatio est, non tamen celeris. Tum siquis maximo onere sublato aut eodem loco maneat, aut paulùlum procedat. Iam accliuis inambulatio huius quoque generis est. Attolluntur enim eo motus genere, & veluti onus sustinẽtur ab ijs, quæ primũ mouen-

* ἀγωνιῶσι, i. ante certamen trepidantibus.

* Impressi habẽt ὀυδ' αμῶς ἀυξησις, ut Linacer vertit. aliqui cod. habent ὀυχ ἁπλῶς ἀυξησις id est haud simpliciter auctus seu auctio.

D tur, instrumẽtis, reliqua corporis mẽbra vniuersa. Præterea, siquis per funẽ manibus apprehẽsum scandat, sicuti in palęstra pueros exercẽt, qui eos ad robur præparãt. Quin etiam, siquis fune arrepto, aut etiam pertica, sublimis ex ea pendeat, ac diu teneat, robustum is validum q; laborem exercet, citra tamẽ celeritatem. Ita vero, & siquis manibus in pugnum reductis, ijsdem prolatis, vel in altũ sublatis, diutissime eodẽ habitu cõsistat. Quod si adhibitũ quempiã deducere sibi manus iubeat, nec tñ ipse remittat, adhuc sanè impensius hic tum musculos oẽs tum neruos ad robur comparat, vt quorũ maxime propria sunt oĩa id genus exercitia. Id q; multo certe magis fiet, siquis summis manibus, vtraque seorsum, apprehenso pondere (cuiusmodi sunt, qui in palæstra alteres dicũtur) porrectis his, aut in sublime erectis, eodem habitu persistat. Iam si etiam cuipiã iusseris, vt te violenter detrahat, inflectat q;, dũ ipse nõ manibus modo, verũ, etiã cruribus spina q; constans inflexus q; resistas, nõ leuẽ ad membrorũ robur exercitationem obieris. Sanè hoc genere Milonem ipsum exercitasse se ferũt, dum aliàs conuellere se mouere q; de loco volenti permitteret, verũ hęc crurũ maxime exercitatio fuerit: aliàs vtiq;, si manus exercitãdas curabat, pugnũ aperire iuberet. Idem (vt aiunt) malum punicũ, aut tale quippiam, manibus cõplexus, auferẽdum cuiuis prebebat. Hęc igitur exercitia maximi roboris tum ostentationem tum exercitationem continent. Robur aũt partium tum exercet, tum vero firmat, & si quis alterum complexus medium, aut etiam ipse

medio comprehensus, manibus, digitis q; pectinatim iunctis, aut quem complectitur, absoluere E
se iubeat, aut ipse se à complectente soluat. Ita etiã, & siquis alterum, qui versus ipsum se inclinet à
latere aggressus, ilia manibus complexus, ceu onus aliquod sublatũ inuicem protẽdat, reducat q;:
ac magis, si, dum gestat, ipse nutu renutu q; corporis vtatur: sic nanq; spinam vniuersam ad robur
comparauerit. Æque vero, qui pectoribus ex aduerso innixi, magno se conatu inuicem retrudũt.
Etiam, qui à ceruicibus pendentes deorsum trahũt, ad robur præparãt. Cæterũ talia omnia exer-
ceri citra palestrã aut copiosum puluerem queunt, quocunq; conculcato loco, erectis ac stantibus.
Quæ vero luctantes inter se moliunt, cum robori augendo student, hęc aut puluerem altum, aut
palęstram desiderãt. Ea sunt eiusmodi: Cũ vterq; luctantium ambobus cruribus alterum alterius
crus complectitur, deinde manibus inter se collatis, altera ceruici violenter incũbat, vtiq; quæ è re-
gione impediti cruris est, altera brachio. Licebit & circa summum caput manu altera tanq̃ funicu-
lo iniecta violenter retrorsum reclinare ac reuellere. Eiusmodi lucta, vtriusq; luctatoris robur exer
cet: quemadmodum & ea, quæ altero alterũ cruribus cingente, vel ambo per ambo mittẽte, fiunt:
nam hæc quoq; vtrunq; ad robur pręparant. Infinitę alię eiusmodi robustæ exercitationes in pa
læstra sunt. Quorum nimirum omnium peritiam vsum q; pędotriba callet, ipse sanè sic à gymna
ste diuersus, vt à medico coquus: quod ipsum quoq; ad perpensionem æstimationem q; se offert. F
At dictum quidem iam de hoc est in eo libro, qui Thrasybulus inscribitur: cæterum dicemus &
nunc, quod satis ad præsentem sit disputationem, verum si prius exercitationum varietates absol-
uero: quarum quæ robustæ sunt, quas q; εὐτόνους, græci vocant, dictę iam sunt.

Quæ sint Exercitationes celeres, quæ vehementes. CAP. 10.

SVperest vt de ijs dicamus, quę "celeritate peraguntur, citra q; robur & violentiã. Id genus sunt A.l.1.f.3. d.2. c.2.fol.60.c
cursus, & vmbratilis armorum meditatio, & cum duo summis manibus concertant, ἀκροχειρι
σμοὺς, gręci vocant: tum quæ per corycum & paruam pilam exercitatio fit, vtiq; cum à distãtibus
& currentibus administrãt. Eius generis est & quod ἐκπλεθρίζειν græci dicunt, & quod πιτυλί
ζειν. Est aũt ἐκπλεθρίζειν, cũ in plethro, id est in sexta parte stadij, quis prorsum retrorsum q; vicis-
sim, id q; sæpe, in vtranq; partẽ sine flexu cursitãs, vnoquoq; cursu breue quiddam de spatio demit,
quoad deniq; in vnico gressu constiterit: πιτυλίζειν vero, siquis summis pedibus ingrediens, ten-
sas in sublime manus, hanc antrorsum, illam retrorsum, celerrime moueat. Hoc vero exercitamen-
to maxime ante parietem stantes vti solent, quò, si quando aberrent, facile pariete apprehenso eri-
gãtur. Sed sic exercitatorum vt error magis latet, ita exercitium ipsum fit imbecillius. Celeres ve-
ro motus sunt, citra tamen violentiam, & qui in palęstra eduntur, circumuolutis celeriter humi no G
bis vel solis, vel cum alijs. Licet autem & erectis, tum circũactis, ac velociter prope adstantem mu-
tantibus, celerem exercitationem peragere. Potest & solis cruribus, id q; erectus, ac vno loco con-
sistens, celeriter exerceri, subinde quidem retro tm̃ resiliens, interim vero in anteriora referens cru-
rum vtrunq; vicissim. Quin & per manus exercitatione celeri tantundem valente vti datur, id q;
citra vllos alteres vtiq;, si frequentiæ celeritati q; motus earum impense incumbas, siue has in pu-
gnum ductas, siue explicatas mauis. Ac eiusmodi quidẽ celeris exercitatio est, in quibus dixi spe-
ciebus comprehẽsa. Reliquum est, vt ad vehementem veniamus. Ea vero, sicuti prędictum iam
est, ex robusta celeri q; composita est: qñ, quas robustas diximus, ijs omnibus vt vehemẽtibus vti
licet, motus modo celeritatem adijcias. Non in postremis vero vehementes hæ sunt, fodere, discũ
mittere, moueri, saltare, id q; continuato sine intermissione opere: similiter graue quoduis telum
iaculari, continuatis sibi q̃ maxime iactibus: aut graui armatura tectum celeriter agitari. Et qui
aliquo quidem talium exercentur, intermittere paululum solent. Atq; hoc loco inter assiduam
interpolatam q; exercitationem differentiam noscas, licet. Quas.n. modo retulimus, vniuersæ mo-
rula interposita magis vsurpari solent, ac potissimum quæ labores opera q; sunt, nedum exercitia,
vt fossio, & remigatio. Quæ vero remissiores exercitationes sunt, eæ sine interposita quiete ma- H
gis fiunt, veluti continuatus diu cursus, quem græci dolichon vocant, & iter facere.

Quæ Exercitationes quas partes exerceant: ac de singulis Motibus, qui humano corpori conueniunt. CAP. 11.

HÆc igitur omnia exercitationũ genera sunt, quæ & modo dictas differentias habẽt, & supra A.l.1.f.3 d.2. c.2. fol. 60.f
has, q; alia lũbos "magis, q̃ brachia crura've, exercẽt: alia spinam totam, aut pulmonem tm̃,
aut thoracem tantum. Quippe itatio, cursus q;, crurum exercitationes sunt: acrochirismi, & scia-
machię, brachiorum ac manuũ propria. Lumborum aũt, assidue se inclinare, ac rursus reuocare:
id q; aut pondus aliquod à terra tollentẽ, aut assidue in manibus sustinentẽ. Sunt & qui depositis
ante se alteribus, vlnę interuallo distantibus, postea medij ipsi stantes inclinant se, atque attollunt
dextra quidem eum, qui ad sinistram iacet, sinistra, qui ad dextram: tum rursum vtrũq; in suum lo
cum referunt: atq; hoc identidem deinceps faciunt ijsdem vestigijs insistentes. Hic vero motus
transuersas spinæ partes magis exercet, sicuti prior ille rectas. Thoracis vero & pulmonis maxi-
mæ respirationes propriæ exercitationes sunt. Maxima vero vox præter iam dicta, vocis quoque
instrumenta omnia permouet: quorum enumeratio in ijs, quæ de voce edidimus, habetur. Quo-
niam autem huc producti sumus, non alienum sit de omnibus animalis partibus tradere, & quæ

A motus euidentes, & quæ leues & obscuros obtineant: quæ rursus à se moueantur, quæ'q; ab alijs.* Quippe eiusmodi discretio non paruam commoditatē gymnastæ afferet ad omnia animalis membra mouenda, aliàs à se, & propria virtute: aliàs ab alijs, & per alienam. Quæcunque enim voluntate suscipiuntur actiones, eæ musculorum neruorum'q;, & quos aliqui tēdones, Græci τένοντας vocant, propriæ sunt. Eædem tamen, si maiore vi & celeritate fiunt, primum quidem & maxime dictas iam partes, ex accidenti vero etiā arterias exercent: cum prædictis vero ossa, venæ, carnes, ligamenta, & cæteræ omnes animalis partes vnà mouētur. Reliquorum vero motuum, qui in animalium corporibus noscuntur, quicunq; non cōi voluntate suscipiuntur, sed vel naturales sunt, vel pro animi affectibus eduntur, duplices hi genere sunt: alij.n. cordis & arteriarum, alij venarum & iecinoris actiones sunt, atque horum quidem primum & maxime: secundo loco reliquarum omnium partium: quãquidem quatuor naturalibus facultatibus oēs gubernantur. Ac arteriarū quidē cordis'q; motus nunq̃ sanè omnino intermittitur, cæterum magnitudine, paruitate, velocitate, tarditate, & vehementia & imbecillitate varie intēditur atq; remittitur, id'q; multis ex causis: quas omnes in opere quod de pulsuum causis conscripsimus, percēsui: nunc summa tm̃ capita delibasse sat erit. Vna igitur mutandi pulsus causa est naturalis caloris auctio, diminutio'q;. Altera causa est,
B quæ ex animalis spiritus mutata quantitate spectatur. Tertia, quæ ex firmitate infirmitate'q; virtutis accipitur. Quarta, quæ ex instrumenti ipsius malo affectu ęstimatur. Verum de hac disserere nō est huius loci. Iam.n. ægrotet animal, necesse est, in eiusmodi affectibus: cum reliquæ oēs pulsus mutationes etiam in sanis spectentur. Quæ igitur ex aucto diminuto'q; naturali calore mutatio oritur, ea pro anni tempore, nutrimento, potione, balneo, frictione, somno, & vigilia, item'q; animi affectibus, & actionibus voluntate susceptis incidit. Quæ vero ex animalis spiritus alteratione nascitur, ea pro motus, qui voluntate consilio'q; initur (καθ' ὁρμὴν Græce vocant,) differētijs variatur. Quæ ex virium firmitate infirmitate'q; oritur, pro substantiæ ipsius cordis & arteriarum bono cōtrario've temperamento contingit. Porrò venarum opus vnà cum alijs instrumētis vniuersis, quęcunq; natura ad alimenti dispensationem excogitauit, pro cibo potione'q;, tum vero pro distributionis in corpus, & cōcoctionis, & nutricationis ratione variatur. Huius vero mutationis arterię quoque participes sunt. Qui vero motus, actiones non sunt, horum triplex diuersitas intelligitur. Alij nanque animantibus ex seipsis insunt: alij extrinsecus adueniunt: alios medicamenta proritant. Et ex se quidem animalibus insunt ij, quos ante memoraui. Extrinsecus vero accedunt, qui nauigando, equitando, aut gestando siue vehiculo, siue lectulo pendente, siue cunis agitatis præ-
C stantur, siue per nutricum vlnas, vt infantibus: extrinsecus præterea aduenientium & frictio sit. Non nulli tamē motus misti planè sunt, veluti equitatio. Non.n. vt in vehiculis, præsertim in quibus stratus quiescas, ita etiam, cū equo insideas, accidit, vt à gestāte tantum agiteris, ipse nihil agas: quin spinam erectam sustinere, tum vtrisq; fęminibus equi costis firmiter hærere, & crura extendere oportet, etiam ante prospicere. In quo non modo visus exercetur, sed etiam collum laborat, præcipue tamen viscera hoc genere agitantur. Porrò ea salientibus quoq; ęque dimouentur, verum ijs qui vehiculo gestantur, non æque. Quare, si quis viscera, quæ sub septo sunt, mouere violentius velit, & prædictos labores adeat, & præterea ad frictionem, quæ per circuniectam fasciam administratur, accedat. Statuatur aūt, oportet, is, qui fricat, à tergo: qui modo in dextram, modo in sinistrā manus iniiciat, acclinante apprimente'q; has ipsas partes ipso, qui fricatur. Sanè concutiunt non nihil ea, quæ sub septo viscera sunt, & maximę tum respirationes, tum voces: pari modo efflatus & qui per se fiunt, & qui cum cohibito compresso'q; spiritu tum in tibiarum sono tum voce adhibentur. Iam ipsa spiritus cohibitio, exercitatio quædam musculorum est, non minus certe eorum, qui in abdomine, quàm qui in thorace insunt. Verum de hac post agetur, vtpote quæ supra alia, quæ modo retulimus, commoda etiam aliam gratiam nō leuem pręstat, cuius nimirum causa ad finem
D exercitationis eam adhibemus. Verum ad propositum redeundum, nempe q̃ nō pauci ex ijs motibus, qui partibus animalium accedunt, nec partium ipsarum actiones sunt, nec earum actiones sequuntur, sed ab alijs & per alia perficiuntur: veluti in his, qui vehuntur, nauigant, fricantur, & purgantur per medicamenta tum vomitoria, tum aluum ducentia fit. Verum eiusmodi motus, huius de tuenda sanitate artis non est. Reliqui omnes & potissimum ij, qui ex frictione fiunt, imprimis necessarij cognitu huius artis præsidi sunt: quippe ad cuius professionē spectat omnium motuum vires nouisse: Sicuti, reor, ad opifices ipsos spectat singulos particulares motus nosse. Hi nanque varietatem, quæ in materia est, norunt: Gymnastes virtutis singulorum scientiam habet. Etenim, siquis me iubeat, vt hoplimachicos i. armorum meditationis motus, vel alium doceam, vel ipse concinne peragam, sanè vnumquemlibet eorum obire commode nequeam. At, sicui me hoplomachicorum, cum agit, adhibeas, non modo quam vim obtineat actionū quęlibet, sed etiam quam maxime partem exercitet, omnibus illis certius norim. Immo vero (si verum ingenue fateri oportet) hoplomachicus nullius earum vim reddat. Qui exercitationum artem probe callet, is, omnes nouerit, singulas ad certos referens fines. Nanq; aut violētæ quædam sunt, graues'q;, ac robustæ: aut leues, celeres, & concitatæ: aut pariter violentæ & celeres. Has igitur obiter dum agi cōspicit, statim visas facile dignoscit: atque hoc amplius, quæ nam crura, brachia, vel thoracem actio exerceat:

* βραχέας. i. exiguos vel paruos.

exerceat: quæ lumbos, caput, ſpinam, vel ventrem: quæ demum aliam q̃uis partem egregie præter E
cætera fatiget. Hoplomachicus. n. apte numeroſe q; motus peraget celeres fortaſſe, robuſtos, ac graues: cæterum, ꝙ denſent aut emacient eiuſmodi motus, parum nouerit: pari modo nec ꝙ carnem augent & rarefaciunt motus tardi. Iam idem robuſte ſimul & tarde & grauiter mouebitur: nec tñ, ꝙ iſtiuſmodi motibus corpori robur & grauitatem acquirit, intelligit. Aurigandi quoque peritus oẽs motus particulares numeroſe apte q; & ad vſum commodiſſime efficiet: ſed, qui horũ corpus emacient, aut carne impleant, robuſtum, vegetum, molle, durum, dẽſum, rarum've efficiãt, omnino ignorat. Ita & qui pila exercere inſtituit, (σφαιριστικὸν vocant) omnem pilæ iactum exceptum q; callet: minime tamen, quem corpori affectum hi comparent, nouit. Pædotriba quoque, quicquid in palęſtra motuum geritur, pernouit: quid quiſq; motus efficere queat, ignorat. Et (vt ſemel dicam) omnes homines, artifices iuxta inertes q;, quos corpore motus exercent, eorum ignorant vires, ſaltatores, nautæ, fabri tum materiarij tum ferrarij, piſcatores, agricolæ, ædificatores, ſutores, oẽs deniq; qui quiduis moliuntur. At gymnaſticus ex ijs, quæ ante retuli, principijs, cuiuſuis actionis, etiam eius, quam nunc primum, nec ante conſpexit, vim tenebit: veluti ſtatim ſaltantium præuegeti motus, in quibus nimirum, quàm maxime ſaliunt, ac celerrime circumacti vertuntur, & genu prius poſito mox emicant, & crura tum attrahunt, tum maxime diuaricant. Et ſummatim, F
in quibus ocyſſime mouentur, gracile, muſculoſum, durum, compactum, præterea vegetum, corpus reddunt: at remiſſi tardi & languidi motus, non ſolum non eiuſmodi corpus, quale nunc diximus faciunt, ſed contra, ſi natura muſculoſum & vegetum ſit, diuerſam omnino affectionem inducunt. Quod igitur paulo ante diximus pædotribam ita eſſe gymnaſtæ miniſtrum, vt medici coquum, id nunc quoq; oſtenſum eſt. Quippe coquus betam lentem aut ptiſſanam aliàs alia ratione præparat: nec tamen, quod præparauit, quam vim obtineat intelligit, aut quę nam præparandi ratio cenſenda ſit optima. At medicus nihil horum ita, vt coquus, parare eſt potis: verum quicquid præparatum ſit, eius vires probe callet.

Frictionem, exercitationem, ſomnum, cibum, balneum, & cætera, quæ propoſito adoleſcenti adhibentur, moderata conuenire. *CAP. 12.*

ERgo gymnaſtes propoſiti nobis adoleſcentis, vtique qui optimum corporis ſtatum eſt ſortitus, omnium quidem exercitationũ vires pernouit: deligit vero ex omni genere, quod moderatum medium'q; inter vtrunq; exceſſum eſt. Nam neq; celeris tardæ've exercitationis optimus ſtatus eget, ſed planè mediocris ac mediæ: nec rurſus violentæ & vehementis, nec remiſſæ & languidæ, immo in his quoq; mediocre optimum eſt: quando non alterare, ſed planè ſeruare optimũ G
corporis ſtatũ conuenit. Siue igitur armis eiuſmodi adoleſcentẽ exercitare gymnaſtes velit, † peritiſſimo totius meditationis armorum adſcito, eum oẽs ſibi promere actiones iubebit: mox ipſe eliget, ac diſcernet, imperabit q;, quibus earum ſæpe, quibus raro, quibus mediocriter, quibus aut nunquam, aut ſemper, exercitari eum velit: quippe quem latere nõ poteſt, quæ quodq; membrum exercitatio magis agitet, quæ've cuiuſq; exercitationis qualitas facultas've ſit. Siue folli pila've exercitare ſtudet, hic quoq; rurſus tum genus, tum qualitatem, tum modum, actionis inueniet, ipſo follis pilæ've perito, pro miniſtro adhibito, quò illi omnem eius generis actionum materiam indicet. Nam ipſius propriæ cuiuſq; artis materiæ, gymnaſtes, qua gymnaſtes, omnino eſt ignarus: verum, vbi ſemel inſpexit, nõ ſolum qualitatem, ſed etiam vim eius, protinus intelligit. Quàm plurimos enim ipſi ex ijs, quibus imbecilliores quędam corporis particulæ erant, vnde crebris in his vrgebantur morbis, vnius gymnaſticæ ope reſtituimus: † neque tamen omnes proprijs exercitationibus, ſed, ſiue quis ſaltator erat, ſiue hoplomachicus, ſiue pancratiaſtes, ſiue luctator, ſiue alio quouis genere exercitatus, iuſſo eo nobis præſentibus artis ſuæ omnes motus promere: mox appoſitiſſimis vnà cum tempore & modo delectis. Verum de correctione id genus, procedente tractatu agemus, ea ſ. operis parte, in qua de vitioſis corporum ſtatibus diſceptabitur. Nunc optime H
comparato corpori ſuum ſtatũ tueri propoſuimus. Porrò huic ex omni genere mediocritas adhibenda eſt ex frictione, exercitatione, balneo, cibo, ſomno, ita vt nec durior illi, nec mollior, habitus corporis reddatur. Quippe hic ab extrinſecus imminentibus facile offenditur: ille corporis inhibet auctum. Preterea nec denſior, ne videlicet in carne excrementorum aliquid hæreat: nec rarior, ne quod eſt ſalubre, effluat. Simili modo, ſi quidem optimo habitu erat, nec ſolito gracilior, nec craſſior: cum conſtet gracilitatem externis iniurijs, craſſitudinem ijs, quæ internæ ab ipſo corpore proueniunt, eſſe obnoxiam. Pari modo neque calidius, frigidius, ſiccius, vel humidius, efficere eiuſmodi corpus expedit, ſi quidem inculpato temperamento erat. Vnum igitur eſt, quod in ita ſe habente corpore eſt ſpectandum, nempe in omni tuendæ ſanitatis materia quod conueniens mediocre q; eſt. Porrò id eſt inter vtrunq; exceſſum planè medium. Quemadmodũ autem huius maxime ſis compos, ſupra iam dictum eſt. Cæterũ de ijs, quæ maxime neceſſaria ſunt, vel ſępius meminiſſe non ſit profectò inutile. Prima ergo dies craſſiorem coniecturam præbebit, ſecunda vero, tertia, quarta, & reliquarum quælibet, pro ratione magis exactam. Quippe in prima die oĩa tibi pro dictis iam ſcopis ſunt peragenda. Exuat ſe, ſicut Ægimius præcepit, vbi in lotio iam perfecta concoctio cernitur. Mox frictionis ratio huc ſpectet, vt membra molliantur. Docebit id

† Ad uerbum fere. peritiſsimum materiæ hoplomachicarum actionum aſſumens, eũ et cæt.

** μέτρον.*

† Impreſsi habẽt οὐχ ἅπαντας ἀπὸ τῶν οἰκείων γυμνασίων. Manuſcripti tamen omnes, quos viderim, habent οὐκ ἀπαγαγόντες ἀπὸ τῶν et cæt. i. non abducẽtes ſeu non remouẽtes à proprijs exercitationibus. & ita omnino videtur legendum.

tum

A.l.1.f.3.d.2. a.3.fol.60.h A tum floridus color, qui in summa cute residebit, tum artuum flexibilitas, habilitas q; ad oẽm motum. Post hæc exercitetur, dum & corpus intumescit, & color illi floridus apparet, & motus prompte, ęquabiliter, & concinne edit. Inter hæc vero sudorem cum calido vapore mistum cernes. Inhibenda vero exercitatio tum primum est, cum aliquod horum fuerit mutatum. Quippe, si contractior paulo corporis moles videbitur, desistendum ilico est: si.n. vltra quid pergat, etiam boni succi non nihil educetur: atq; ita tum gracilius corpus fiet, tum aridius, atq; ad incremẽtum minus habile. Non minus profectò, & si coloris gratia vanescat, cessandum est, qñ, si exercitationem continues, frigidum, corpus efficies, & nimium exhauries. Iam motuũ alacritas, æquabilitas, vel concinnitas si remitti quippiam collabi q; cernitur, vtiq; statim desinere conueniet. Itidem, si in sudore accidat vlla qualitatis eius quantitatis ve mutatio, quippe quem & copiosum magis, & magis incalentem edi par est, prout motibus vehementiæ plus accesserit. Cum igitur is aut minor intelligitur, aut frigidior, tum scias digeri exhauriri q; corpus, præterea refrigerari ac siccari plus iusto. Quo magis solicite attendendum exercitando corpori est, vt, cum dictarum iam notarum quælibet apparet, protinus cesset. Nec tñ protinus lauatum ablegandum est, † sed summam exercitationis intentionem, quam ἀκμὴν Græce vocant, remittere sistere q; iubebitur. Quòd si ilia cohibendo anB helitu implere velit, perfundi oleo, atq; apotherapia vti deinceps debebit. Porrò, ea cuiusmodi res sit, simul qui sint in ea scopi, & quæ mensura, præterea quibus absoluatur tum motibus, tum frictionibus, sequenti libro monstrabitur: præsentem enim vtpote satis verborum habentem, iam commode videor finiturus: si modo illud vnum adiecero, lauacrum, quod omnino medio temperamento sit, ad propositam ætatem naturam q; esse eligendum. Propositum nanq; est, si rectè meminimus, tertium à natiuitate septennium i. quod inter quartumdecimum ac vnum & vigesimũ annos interuenit. Quo vtique frigida lauari adolescentem adhuc nolim, ne incremento eius (cui plurimum est consulendum) sit in mora. Vbi vero iustam magnitudinem impleuit, etiã de frigida lauatione aliquid dispiciemus. Simili ratione & de exercitationibus, quæ in puluere obeuntur, exquisitius in sequenti sermone agemus. In præsenti illud nouisse satis erit, ne puluere quidẽ huic adolescẽti opus esse: modo illi, in qua exercitabitur, domus ad eum modum, quem inter initia pręcepimus, præparata sit. Verum, si calidior sit, tum puluere vtendum. At eo si vtetur, omnino erit lauandum. Sin non vtetur, liceat & illotum dimittere, præsertim hyeme. Post hæc vero & quæ ad cibum, potionem, somnum, ambulationem q; pertinent, coniectanda huic sunt, qui adolescenti pręficitur: & in sequentibus à nobis dicentur. Verum fieri non potest, vt modi horum primo saltem C die ratio illi exacta constet: secundo, vbi exploratum habuerit, qũo post quot exercitationes nutritus adolescens sit, si proprium naturæ habitum prorsus seruare viderit, eodem seruato modo tum nutriet adolescentem, tum exercitabit. Sin non seruauerit, quacunq; ratione à pristino habitu est lapsus, reducere eum mutata mensura tentabit: itaq; facere non desistet, quoad in singulis peragendis exactum modum definierit. Quot vero, & qui sint præter naturam lapsus, ac quemadmodum quemlibet tum agnoscere, tum reparare conueniat, in sequenti opere docebitur.

† Græci cod. omnes, quos viderim, & Oribasius 6 Collect. med. cap. 15. habent, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀκμῆς τῶν γυμνασίων ἐπισχεῖν, καὶ στῆναι κελεῦσαι. Antiqua autem tralatio hoc in loco habet. Quiescendum ergo à statu excercitiorũ, & stare iubendum.

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM LIBRI

Plenam Lassitudinum & cęterorum affectuum dignotionem ac curationem exhibet, quatenus exercitationes sequuntur, & sunt sanorum hominum symptomata.

Quid actum superioribus libris, quid hoc agendum. CAP. I.

Edicorum gymnastarum q;, qui de sanitate tuenda prodiderunt, alij omnium hominum communia præcepta tradiderunt, nihil vsquã cogitãtes de corporũ nostrorum per species differẽtia. Alijs dissidere inter se corpora nostra nõ paruo discrimine placuit, eorum tñ differentias, ceu comprehendi planè vniuersæ nequeant consultò omiserũt. Pauci omnino, qui per species & genera discernere sunt aggressi, plura perperam, q̃ rectè, scripserũt. Nos primo statim volumine, quot numero species humanorũ corporũ sint, indicauimus, promisimus q; singulis propria tuendæ sanitatis præcepta seorsum tradituros. Orsi autem sumus ab eo corporis statu, in quo queri de vllo naturæ vitio non possis. Quoniam autem is homo negociorum interdum occasione, vel sponte, vel inuitus pro secundæ valetudinis præceptis viuere prohibetur, satius visum est primum eum liberum, suæ q; planè spontis, ac vni corporis valetudini vacantem proponere. Ac, quemadmodum quidem educari eiusmodi hominem cõueniat, primo libro docuimus, ad quartumdecimum vsq; annum curam eius persecuti. Secundo, qua ratione ad virilem ætatem duci debeat, indicauimus: vbi longior sermo incidit, postquam in communia salubris ar-

tis

tis capita deuenit, sine q̃bus ne de ꝓposita quidē ætate natura q; exacte disserere licebat. Omnes.n. E
tū frictionis, tū exercitationis differentias enumerauimus, non mehercle particulares, (nisi sicubi has obiter exēpli causa, nō necessitatis referre ex vsu fuit) sed q̃ genere ac specie sunt distinctæ. Ergo in frictionibus quidē quā mollis dura q;, & ante has mediocris, facultatem obtineant, interpretati sumus. Adiecimus & differentias, q̃ à quantitate sumuntur, numero tres: mox q̃ ex coniugatione harum oriuntur: oēs in totum numero nouem, etiam potestate singularum exposita. In exercitationibus vero enarratis, quæ'nam acuta velox q; vocetur, quæ'nam hebes tarda q;, ac quæ harum mediæ primæ q; natura saltem sint, item q; quæ valens ac mollis, præterea grauis leuis q;, quæ q; harum sint mediæ, simili modo tractatis, docuimus optimum corporis statum per omnia, quæ mediocria conuenientia q; sunt, quæ eadem media planè excessuum sunt, agi debere, id q; tum in frictione, tum exercitatione, tum balneo, tum alimento, omnibus deniq;, quæ salubrem victus rationem complent: polliciti'q; sumus, sicuti de frictione exercitatione'q; fecimus, vbi in genera quędā communia speculationem reuocauimus, quò simul recordatu facilis, simul certa ratione via'q; tradita doctrina esset, ita & in reliquis omnibus facturos: ac primum quidem de ea, quam apotherapian vocant, acturos: quandoquidem ea proximo loco tractanda in superioribus est proposita. Quippe vbi, quousq; intendere augere'q; exercitationem oporteat, quod ad sanitatis rationē pertinet, præcepimus, finem quoq; sequi debere diximus apotherapian, de qua nunc agemus. F

De apotherapia, quæ post exercitationes tum frictione, tum alijs ingenijs adhibetur. CAP. 2.

Est igitur vnum quidem primum, quod ea genere duplex est. Altera quidem exercitationis ceu pars, altera eius ceu species. Ac de ea quidem, quæ ceu species censetur, post dicemus: de ea vero, quæ vt pars habetur, nunc agendū. Omnis exercitationis probe peractæ postrema pars apotherapia dicitur. Et duplici consilio suscipitur, & vt excrementa expurget, & vt corpus à lassitudine tutum reddat. † Prior causa etiam exercitationi communis est: } quando eius quoque duplex omnino propositum est, & vt solidas animalis partes firmet, & excrementa expurget. Proprius tamen apotherapiæ scopus est, vt lassitudinem quæ succedere immodico exercitio solet, summoueat atque prohibeat. A c athletis quidē, {& alijs qui opere corpus fatigant,} sicuti qui vel fodiunt, vel iter agunt, vel remigant, vel tale quippiam opus vitæ necessariū obeunt: præstò lassitudines adsunt, nisi apotherapia deuitentur. Verum, de quo hoc loco agimus, optime comparatum corpus, quod ab omni seruitute est liberum, & vni sanitati vacat: raro lassitudine tentatur. Sicuti enim athletæ, quos labor maximus exercet, nullo alio exercitandi genere obnoxij lassitudini sunt, G
prҿterquam eo, quod ab ipsis solutum dicitur, ita nec qui vitam degunt liberam, & qui tantum valetudinis tuendæ gratia exercitantur, vsquam lassabuntur, propterea quod huiusmodi exercitium adire nulla necessitate coguntur. Athletis enim necesse est (quò videlicet ad immodicos in certaminibus labores etiam totum diem aliquando continuatos præparato iam corpore sint) absolutissimum illud exercitium (ipsi κατασκευὴν vocant) aliquando obeant. Verum, qui tantum tuendæ bonæ valetudinis causa exercitantur, ijs nec necessum, nec vtile planè est immodicos labores adire: itaque his nullus instat lassitudinis metus. Nihilo secius tamen ijdem apotherapia vtentur, etsi nullo lassitudinis timore, at certe exerementorum purgandi causa: cui ex † pleniore (vt Græci loquantur) mensura, etiam lassitudinis securitas accedit. Nam & si ipse exercitationis modus his est à lassitudine quàm maxime alienus, actionis'que omnis ratio planè citra violentiam, fieri tamen aliquando potest, vt gymnasten in vtroque paulum quid subterfugiat: quod neglectum, si non magnam, certe leuem exercitato lassitudinem concitet. Cæterum non conuenit, qui sibi viuat, & vni corporis sanitati vacet, vt vel minimum lædatur vsquam. Tutissimum itaq; sit apotherapia semper vti. Quæ qualis adhibenda sit, ipsa finium, ad quos tendimus, demonstrabit natura. Nam, quoniam id petimus, vt solidarum animalis partium excrementa, quæcunque H
excalfacta extenuata'q; per exercitationem in corpore adhuc manent, prorsus eijciantur, & frictiones, quæ per alios administrentur, adhiberi oportebit, & cum his vnà tum ipsarum, quę fricantur, partium tensionem, tum etiam spiritus cohibitionem. At quoniam nec frictionum vnica ratio est, nec spiritus cohibendi, deligendum ex vtroque genere est, quod vtilissimum est. Atque ex frictionibus quidem, quæ dura est, cogere corpora, hoc est densiora simul duriora'q; reddere traditum iam est. Itaq; hæc ad res propositas parum est accommoda: siquidem quod densatur, intra se cludit: quod laxum fit, liberum excrementis exitum præbet. Ad eundem modum quod durat, ijs, quæ tensa sunt, maxime est aduersum, vt quod eorum affectum magis adaugeat: contra quod mollit, id est vtilissimū. Si igitur simul & excrementa digeri, & quæ tensa sunt, molliri conuenit, duræ certe frictiones omnino sunt fugiendæ: nec his minus à lentis cauēdum arbitror. Nam postquàm à se corpus non amplius dimouetur, periculum est, ne frigescat, ac densescat, dum nulla ope externa calfit. Hac igitur de causa non solum cum celeritate est fricandum, sed etiam, quoad fieri potest, plurium manibus: quò nulla corporis pars nuda maneat. At si nec tardam esse frictionem oportet, nec duram, oleum nimirum fricando corpori largiter circunfundi debebit: id.n. ad velocitatem simul & mollitiem frictionis multum conducet: & alioqui aliud secum non mediocre commodum A.l.1.f.3.d.2. c.4.fol.61.b

† Locus hic & in Greco mutilus videtur. ex antiquo igitur codice restitui debet hunc in modū, κοινὸς μὲν οὖν ὁ πρότερος σκοπὸς ὅλῳ τῷ γυμνασίῳ τῶν ἀθλητῶν τε καὶ τῶν ὁτιοῦν ἔργον ἀναγκαῖον ἐν τῷ βίῳ διαπραττομένων, οἷον ἤτοι σκαπτόντων, id est cōis igi͛ prior scopus est omni exercitationi cū athletarū, tū eorū, q̃ opus aliquod vitę necessariū exercent, vt fodientium.

† ἐξ ἐπιμέτρου

A commodum affert: qñ & quæ tensa sunt, remittit, & quæ inter vehementius laborandum fatigata sunt, emollit. Atq; his quidem de causis dura vitanda est frictio, ob alias vero mollis: quippe ea nec alte demittitur, sed circa cutem ipsam & ei vicinas carnes deficit: nec ea, quæ in angustis meatibus contenta excrementa sunt, elidit. Cuius profectò causa tum ipsam fricandarum partium tensionē, tum spiritus cohibitionem iniungimus. Media igitur mollis duræ q;, quæ eadem mediocris est, ab vtriusq; incommodo abesse videtur, & mollis inefficacia, & duræ violētia noxa q;. Ea vero perficietur fricantis quidem manibus valenter iniectis ita, vt earum impressio ad duram frictionem proxime accedat, cęterum pinguitudinis copia, & velocitate mouendi eatenus remissis, vt planè euadat mediocris. Nam & pinguitudo ipsa valentioris manuum iniectionis non leue præsidium est, & breuitas ipsa contactus tm̃ demit de violentia, q̃tum ēt de tpe. Porrò tendendas obiter, dum fricantur, partes censemus, quò, quicquid inter cutem & subiectam carnem excrementorum resi-det, per cutem expellatur. Quippe ambabus ijs laxis non magis foras, q̃ intro ferri excrementa con-tinget. Distentis vero ijs, quę sub cute sunt, omnia foras eliduntur, ceu gemina manu expressa: vna foris, eius vtiq;, qui fricat: altera intus, ipsis. s. quæ tenduntur, particulis, manus vicem supplentibus. Ac propter hæc quidem non exigua portio apotherapiæ est spiritus detētio & cohibitio. Ap-
B pellant vero ita, vbi omnibus thoracis musculis, qui circa costas habentur, intentis coactis q́; expirationem continemus. Accidit nanq; obiter, vt spiritus, qui à costis premitur, dum efflari, quòd clausum sit guttur (λάρυγγα Græci vocant) prohibetur, vniuersus pessum ad transuersum septum (quod Græce dicitur διάφραγμα) detur: atq; vt cum hoc, quæ ipsi subsunt, oĩa simul attollãtur, iecur, lienis, ventriculus, & quædam alia. Oportebit autē interim musculos quoq;, qui in abdomine sunt (ἐπιγάστριον Græci appellant) leuiter intendi, vt ab his vnà cum septo, ceu gemina manu pressis, quæ intersunt, partibus, excrementum, siquod intra se habent, foras elidant. Porrò mediæ inter hæc partes continentur, iecur, lienis, ventriculus, crassi ac tenuis intestini partes, quæ prominēt. Loca vero ad excipienda, quæ expelluntur, excrementa patent, tum ventris tota capacitas, tum isthic consistentium intestinorum concauitas. Si vero feriari planè abdominis musculos patieris, nullius prædictorum excrementa vacuabis: quæ vero in thorace ac pulmonibus habentur, ea deorsum transferes. Expedit vero, huc potius transferantur, q̃ in illis maneant: tanto profectò magis, quanto ēt eorũ, quæ in ventre, q̃ quæ in pulmonibus & pectore continentur, promptior exitus patet. Hæc. n. (nempe quæ in ventre & intestinis sunt) vel euomuntur facile, vel excernuntur: illa cum conatu et vi per tusses eijciuntur. Verum, si quis, perinde vt septũ, ita abdominis quoque mu-
C sculos anhelitus cohibitione intēdat, exquisitius planè expurgabit ea, quæ sub septo sunt, viscera: non transferetur tñ quicq̃ à spiritus instrumentis ad ea, quæ nutrimento sunt delegata, sed totum in ipso thorace & pulmonibus excrementum manebit. Quare cohibitionem anhelitus id genus nunc non probo: multoq; minus, si quis oĩno non distento septo valide ac vehementer contrahat musculos abdominis: qñ ita necesse est venas oẽs partes q;, quæ circa collum sunt, spiritu ac sanguine impleri: excrementa vero sursum atq; ad caput, nõ deorsum & ad ventrem ferri. Intueri. n. id tum in ijs, qui tibia inflant, licet, tum qui maximam acutissimam q; vocem edunt. Siquidē his collum omne dilatari, faciem vero intumescere, & caput validissime impleri videas propterea, quòd in hoc opere, qui in abdomine musculi sunt, tenduntur, diaphragmate his cedēte. Est. n. quicquid eiusmodi operis est, veluti in ijs demonstratum est, quæ de voce edidimus, mistũ ac compositũ ex maxima expiratione & spiritus cohibitione: vtiq; cum simul oĩs spũs efflatur, maximo nimirum facto expiratu, id q; cum validissima musculorum, tum qui costis insident, tum qui in abdomine sunt, tensione: In spũs aũt cohibitione, eadem vtrorumq; musculorum facta tensione: nullo tñ spiritu elabi permisso: In ijs, qui tibia sonant, aut acutam vocem edunt, musculis pari mõ tensis: expiratione tñ nec penitus cohibita, nec tota simul emissa, sed mediã rationē seruante. Ita nimirum fit,
D vt trium operum cõis sit musculorum tensio, propria vero in totius simul spũs efflatu: velox, eius foras expulsio: in anhelitu cohibendo ipsa eius retentio: in tibiarum opere & voce mediocris emissio. Causa vero triplicis huiusce operis in exitu arteriæ est: quippe qui in totius simul spiritus efflatu latissime se pandit: in spiritus cohibitione prorsus clauditur: in ijs, qui tibia sonãt, aut qui voce acuta simul & magna vtuntur, medium quendam habitum seruat. Ac de his quidem post hac aliquando agere necesse erit in ijs, quibus de vociferatione agemus. Cæterum spiritus cohibitio, quæ ad apotherapian est {maxime} idonea, {iecur, lienem} & ventriculum attollit, tensis qui in thorace sunt musculis vniuersis: remissis, qui sunt in septo & abdomine: ita nanq; deorsum feruntur excrementa: Secundo autem loco habenda est, quæ mediocriter eos, qui in adomine sunt, musculos tendit, quò videlicet ea, quæ sub septo sunt, viscera apotherapiæ fructum sentiant. His ipsis de causis etiam fasciarum (quæ ἅμματα Græci vocant) circumactus fieri conueniet: quos fricantes ipsi, cum à tergo fricandorum constiterint, circa totum ventrem adhibent: † cum "ex aduerso se collocarint, ceruicibus: alios vero costis, & spinæ, & pectori accommodãt, id que conuerso pariter cum his quodammodo eo, qui fricatur. Circa lumbos vero similis fasciarum circumiectio circumactio que fiet, tendente se ad singulas eo, qui fricatur, non tamen cum omnibus pariter se vertente: cum neq; continuos motus nec vehementes contingere ei ex apotherapia conueniat,

A.l. 1.t.3. d.2. c.4 fol.61.b

† Alij vertũt ex græco. Alios vero, cum à fronte consistentes, fasciarum circa dorsũ circũiectionibus vtũtur, duabus manibus circũ agentes. alios autem costis, & spinæ & pectori, idq́ conuerso &c.

conueniat,sed certe aliquos,& quibus ex interuallo frictiones sint interpositæ. Quæ nanq; & continuæ & vehementes frictiones sunt, hæ exercitationis, quam præparatoriam vocant, sunt propriæ: quæ vero non continuę,nec vehementes,apotherapiæ. Itaq; sæpe quidem reuoluatur, subinde vero etiã repellat: sępe etiam hoc ipso tpe progymnasten mutet: sępe ipse à tergo gymnastæ incumbens,ac crurum vtrunq; per vices ipsi circumplectens,id q; cum tensione aliqua haudquaquã vrgẽte,ab alijs,qui cõmode contrectent,fricetur: hac.n.vel maxime ratione & calorem, qui exercitando est adauctus,seruauerit,& simul excrementa proprijs ipsius tum tensionibus tum motibus eiecerit. Ad quod sanè opus spiritus quoque cohibitio non parum mihi conducere videtur: quippe qui vndiq; compulsus,in angustos se recipere meatus cogitur, eos q; si amplius trusus propulsus q; fuerit,etiã penitus transire,atq; extenuati iam excrementi secum non nihil arripere. Ad hunc sanè modum exilia instrumentorum foramina,vehementiore spiritus inflatu, expurgantes opifices videas. Nam,quantum is vlterius per vim coactus impellitur, tm̃ ab ipso quædam impelluntur,quædam trahuntur,totamq; viam peregisse properant. Et truduntur quidem,quę ante occurrunt,attrahuntur,quæ ad latus sunt posita,impetu ipso motus vtraq; coacta. Quin etiam inter ipsam exercitationem,spiritus cohibitionem interponunt optimi gymnastę,atq; etiam,quam supra comprehendimus,ipsam,quæ apotherapiæ debetur, frictionem; simul hominem, cum lassitudo incipit,recreantes: simul cutis meatus paulatim expurgantes,quò videlicet perspirabile simul purum q; corpus ad subsequẽtes labores sit. Cum alioqui verendum sit,ne,si nihil tale gymnasta prouiderit,obstruat potius prædictos meatus,q̃ expurget, propterea q vehementissimi materiæ impetus diuersis temporibus ac rationibus contrarios edere effectus possunt, obstruere quidem, cũ crassum simul ac multum fuerit, quod confertim ac præceps agitur : purgare, cum exiguum tenue q; est,nec præpropere nec violenter cogitur simul omne expelli. Apparet enim ita accidere in omnibus tum externis instrumentis,tum vero calathorũ plexibus. Quippe eluitur extergetur q; ex his omne superuacuum,non cùm egredientibus adhuc paulatim prioribus alia violenter à tergo irruunt (verendum.n.interim est,ne,quæ in transitu sunt impacta innixa q;,inuicem viam obstruant) sed cùm prioribus,{vel iam exeuntibus,} vel planè vacuatis alia postmodum vacuantur. Et quid de exiguis meatibus miremur,cum etiam è theatris multitudo, quæ confertim egredi conatur,in exitu hæret? Ob hæc itaq;,qui etiam in medijs laboribus apotherapia vtuntur,gymnastas laudo,potissimum q; in ijs, quos grauia (quæ vocant) certamina exercent. Verum de his postea. Qui autem nunc nobis propositus iuuenis est,non athleticum habitum, sed simpliciter sanitatem scopum habet, quo minus aut multis exercitationibus, aut coacta comestione est opus, aut etiam suillæ carnis copia, aut pane id genus, quo graues athletæ vtuntur. Atq; his omnibus de causis timendum huic non est,ne exiles eius meatus obstruantur,si modo probe est præparatus,scilicet idõnea frictione, ac laboribus qui ex paruis paulatim crescant. Graui vero athletę, nisi omnia probe administrentur,ob ciborum tum qualitatem tum quantitatem verendum in exercitationibus est, ne obstruantur potius,quàm expurgentur meatus.

A.ibidem.

Galeni excusatio,si forte in docenda Apotherapia breuior fuisse videatur. CAP. 3.

HAC de apotherapia quidem abunde mihi dictum iam est. Deinceps ad balnea veniamus, illud modo de propositis præfati,q si quis hæc paucioribus interpretabitur, is merito prolixitatẽ sermonis nostri accuset. Verum,si quis aut necessarium aliquod theorema,aut,quæ id confirment, euidentes demonstrationes præteriens,breuitate se vsum putat,hunc non tam de tali breuitate sibi placere,q̃ certe pudore affici,par est. Ego vero,& si istum volumẽ scribere de ea,quæ vocatur apotherapia,potuissem,tamen id faciendum non censui,vt qui longitudinem huius operis contrahere maxime studui. Si.n.ad ea refellenda, quæ perperã à plerisq; sunt scripta,me conuertere voluissem,nec paruam nec certe leuem materiam longioris sermonis habuissem. Verum arbitror ex ijs,quę demonstraui,satis me seminum dedisse ijs,qui saltem non planè hebetes sunt,eiusmodi omnia refellendi. Cum.n.dicat Asclepiades spiritus cohibitionem caput opplere, ex ijs,quæ ipse paulo ante definiui, cum differentias eius traderem, potest,qui volet,hominis sentẽtiam refellere. Similiter in secundo quoq; volumine licuit etiam mihi omnibus exercitationibus singillatim percensitis,librum producere: sicuti cùm alij non nulli fecerunt,tum,qui bellissime totam materiam est executus, Theon Alexandrinus. Is.n.quatuor libros non alia de re, q̃ de particularibus exercitijs scripsit. Quæ & mihi dixisse licuit,vt qui tum melius,q̃ ille,interpretari potuerim,tũ vero aliarum meminisse nõ paucarum exercitationum, quæ sunt operibus communia. Is.n.cum illud sibi proposuisset,vt,quemadmodum athletę maxime exercitarẽtur,doceret, in his multum verborum absumpsit. Potest aũt,qui volet,& de ijs,quas singulę artes pręstant,exercitationibus disserere. Atque hęc quidem ijs,qui longitudinem operis parum æquo animo ferunt, dicta sint.

De Balneis calidarum & frigidarum aquarum,quatenus ad tuendam sanitatem comparantur. CAP. 4.

NVnc de balneis agere tempestiuum videtur, Ac primum quidem de aquis dulcibus calfactis,vt quarum crebrior sit vsus: mox de frigidis: postremo de ijs,quas sponte natas appellant: † quarum alię media temperie, alię feruentes,alię tepidę, alię omnino frigidę sunt. Dulcium

† Quidã putãt vocẽ illã, quarum,nõ ad spõte natas aquas tãtũ referri debere,sed ad oẽs supra enumeratas aquas,vt ad balnea, est.n. in Gręco αὐτῶν generis omnis.

calfactarum

A calfactarum aquarum, si media temperie sint, vis calida & humida est: sin tepidiores sint, humida & frigida: q si iusto calidiores fiant, calida quidem, sed non perinde humida. Quippe horrere corpora, contrahi q; exiles eorum meatus subigunt, ita vt nec madescere ab extrinsecus accedente humore possint, nec excrementi, quod intus latet, quicq̃ emittere. Cæterum ab ijs incipiendũ, quæ medium temperamentum obtinent, quæ per se semper calfaciunt & humectant: euenit tñ ex accidente, vt aut per halitum digerant humores, aut superuacua fluxione (ῥεῦμα Græci vocant) corporis particulas impleant, aut molliant, aut concoquant, aut vires firment vel infirment: siquidem ad hæc quantitas quoq; earum non minimum cõfert. Quin alios quoq; multos lauationis aquæ temperatæ & potabilis effectus, qui iam comprehensis superueniant, enumerare licet: quorum qui proposito nũc operi sunt accommodi, dicentur, q̃ fieri potest, paucissimis, dilato videlicet in aliud tempus eo, quem in morbis præstant vsu. Sed, quod ad sanitatis tuendæ spectat vsum, iuuenis in sermone propositus, iam exercitatus redeat, vt prius est comprehensum. Huic igitur prædicti balnei perexiguus est vsus: vt qui omnia iam ex mediocri exercitatione, & iam dicta apotherapia est cõsecutus. Nihilo secius tñ, si probe balneum adhibeas, ipsum quoq; apotherapiæ pars aliqua fit: siquidem duras tensas q; partes emollit: excrementum, pûtre q;, si quod intus ad cutim hæret, euocat: verum neutrius horum egere videtur propositus iuuenis: nec vllum aut mollioris carnis aut adipis liquamentum credibile est illi inter exercitandũ euenire: cum & immodicos & vehementes motus talia sequebantur: huic vero non solum expulsa omnia excrementa, sed etiam emollitæ solidæ partes sunt, obiter dum apotherapia est vsus. Quare elui sibi in balneo sudorem & puluerem, si quando hoc vtitur, magis postulat, q̃ calefieri. Ergo trãsire tm̃ ad solium vsq;, non in laconico immorari is debebit, sicuti qui citra exercitationem seipsos elixant. Sed nec morari in piscina huic est opus: immo lotus, vt comprehensum est, ad frigidam festinet: atque ipsa quoq; mediocris esto, vtpote ad medij temperamenti corpus. Quibus enim aut vehementer frigida opus sit, aut molli, et veluti insolata, post dicemus. Cæterum optimum corpus, quoad augescit, dictum supra est non esse frigida lauandum, ne eius incrementum moretur. Vbi vero abunde est auctus, iam frigidæ quoque assuefaciendus: vt quę tum corpus vniuersum roboret, tum cutem densam duram q; efficiat: quod sanè tutissimum est aduersus noxas, quæ extrinsecus imminent. Quemadmodum vero quispiam frigida lauari primum incipiet, sic vt nullam ex subitaria mutatione noxam sentiat, id vtiq; ante omnia sciri conuenit. Multi enim cum parum recte incepissent, adeo in frigidam lauationẽ male fuere affecti, vt nec ijs, qui tutissime eam administrare potuissent, se permitterent. Esto igi-

*συντηγμα. liquamentũ.

*βαλανεῖα.

C tur anni tempus æstatis initium: quò videlicet ante hyemem in toto interposito tempore non spernenda consuetudo, pariatur. Esto præterea dies, quo auspicabimur, q̃ maxime trãquillus: &, quod id tempus feret, calidissimus: cuius etiam calidissimam deligendam esse partem nemo dubitet: sicuti ẽt gymnasterium, quod mediocri maxime sit temperamento. Et externa quidem præparatio talis est. Corpus *ipsum, quod vti frigida debebit, ad hunc modũ præparabitur. Esto illi ætas quarti maxime septennij medium, nulla nec ipso die, nec, quæ eam præcessit, nocte, noua re alterato, sed pristinam salubritatem ad vnguem seruanti. Esto vero, qui frigida vtetur, iuuenis, & animo tum præsente, tum planè hilaro, si quando aliàs, etiã tunc præcipue: ac primum quidem fricetur linteis vberius. Sunto aũt frictiones magis nunc, q̃ ante, vehementes, atq; ẽt linteis durioribus administratæ. Quòd si manicas cõsutas manibus progymnasta circundabit, atq; ita fricabit, quo fiat opus æquabilius, non minime ad rem pertinebit. Dehinc oleo, prout assueuit, fricetur: inde exercitetur, exercitationibus multitudine quidem paribus, sed citatioribus, q̃ ante. Ab his in frigidam descendat, non tñ cunctãter, sed celeriter, vel ẽt semel totus insiliat, huc vtrobiq; spectans, vt vno maxime tempore omnibus corporis partibus humor circunfundatur: quippe cum, si sensim his accedet, horrorem concitaturus sit. Esto vero & aqua ipsa nec tepida, nec planè cruda & glacialis, altera nanque repercussum caloris {non} efficit: altera ferit insuetos, ac refrigerat. Siquidem procedente tpe, tali quoq; aqua vtatur iuuenis, si necessitas exigat: verum primo saltem die omnino cauenda est admodum frigida. Exeunti vero ab aqua, fricari oleo, id q; à pluribus expedit, quoad cutis ipsa incaleat. Post hæc cibum plus, q̃ consuetum, potionem infra consuetudinẽ capiat: quæ ipsemet vel iniussus faciet, rite modo omnia sint peracta. Nam à frigida lauatione & plus appetunt, & melius concoquunt, ac minus sitiunt, veniunt q; ad exercitationes postridie planè meliore habitu corporis, mole quidem pari ei, quæ ante, cæterum compacta, & musculosiore, ac vegetiore: cute vero duriore ac densiore. In hoc ergo secundo præterea die similiter omnia sunt peragenda, etiam tertio, & quarto. Postea vero procedente tempore ad eundem modum frigidam iterum ingredi iubebimus, videlicet post eam, quæ priori ingressui successit, frictionem, vt prius est comprehẽsum. Verum tertio eam ingredi, quod nõ nullis placuit, non laudo. Nam & iterum id fecisse, abunde satis mihi esse videtur: præsertim cum pro arbitrio nostro immorari hominem iubere liceat: ipsum vero immorandi tempus, hic quoque à quotidiana ipsius experientia est coniectandum. Nam, si egressus frigidam coloratior ex frictione cito redditur, mediocriter moratum indicat: sin & tardius ei calor redeat, & decolor diutius maneat, plus æquo moratũ docet. Si ergo cutis notis intentus sis, facile intelliges, an par tempus postea in frigida morari conueniat, an potius ad maius mi-

A.l.1. f.3. d.2. c.6. fol.61.f

D

nus've aliquid ſit mutandum. Et de frigida lauatione, quod ad optimam naturam ſpectet, abunde E dictum arbitror.

De Laſsitudinibus & earum cauſis. *CAP.* 5.

SVpereſt, quemadmodum peccata, ſiqua inciderint, commodiſſime corrigas, diſſerere. Vt.n. q̃ maxime ſtatum corporis irreprehenſibilem ſortitus quiſpiam ſit: ac ab omnibus, quæ in vita contingunt, negocijs liber ſit, & ſibi vni viuens: fieri tamen nequit, vt non aliquando vel ipſe, vel is qui ei præficitur, aberret. Primum igitur non abſimile eſt in id maxime & frequentiſſime peccatum incidere iuuenem exercitationibus deditum, quæ laſſitudo appellatur: de qua multis iam nõ ſolum medicis, aut gymnaſtis, ſed etiam philoſophis eſt proditum, veluti Theophraſto, qui integrum de ea volumen ſcripſit. Ego vero hic quoque longitudini parcens, quæ non nullis parum recte de ea ſunt tradita, ea tranſire ſtatui: quæ vero maxime ſunt neceſſaria ijs, qui ſanitatẽ tuendam profitentur, hæc vna cum accommodatis demonſtrationibus explicare: ac primũ de notione eius agere, quippe recte ſe habet ab hac orſos, ſic ad eſſentiam eius explicandam accedere. Ergo "laſſitudinis notionem intelligentiam q́ʒ, ſunt, qui accipiant, dum uſti extenti q́ʒ ſibi eſſe videntur, id q́ʒ aut omnibus corporis partibus, aut ijs tantum, quibus laborarint: quidam, dum triſti moleſto q́ʒ ſenſu inter mouendum afficiuntur, hunc alij indicibilem dixere, alij vlceroſum appellauere: non F nulli, cum membra ceu contuſa & phlegmone obſeſſa ſentiunt. Non deſunt, & qui ſimplices hos affectus inter ſe miſcent, & qui tenſionis eſt, & qui vlceroſus, & qui phlegmones ſpeciem præfert. Alij duos ex his miſcent, aut eum, qui vlceris emphaſin exhibet, ei, qui tenſioni aſſimilatur: aut eũ, qui phlegmones ſenſum affert, ſeorſum cum vtroqʒ: ita vt ſint in vniuerſum ſententiæ de laſſitudinis notione ſeptem. Quæ ſanè omnes vt veræ ex parte ſunt, ita in totum ſimplici abſoluto q́ʒ ſermone non ſunt. Nam, ſiue vlceris ſenſus, cum mouentur, ſe exhibet, ſiue phlegmones, ſiue incendi tendi'que videntur, ſiue duo quilibet horum, ſiue etiam omnes coeant, κόπος Græce dicitur, id eſt laſſitudo, eorum affectuum vnuſquiſque. Quo fit, vt ſeptem eius in vniuerſum differentiæ ſint, ſimplices tres, compoſitæ quatuor. Corporis vero, quod his ſit affectum, remedia, quædam propria cuiuſque laſsitudinis ſunt, quædam omnibus communia. De his mox dicetur, ſi prius de affectu quodam, qui laſsitudini proximus eſt, dixero, quem decepti non nulli praue laſſitudinem nominant: is qualis ſit, & quas notas habeat, illuſtrius apparebit, ſi cuiuſque laſſitudinis eſſentiam prius diſquiſiuerimus. Hactenus enim ipſa ſymptomata dicta ſunt. Illa enim, quòd incendi tendi'qʒ corpus videatur, & ꝙ mouẽti ſe vel vlceris vel phlegmones ſenſus oboriatur, affectiones nõ ſunt, ſed ſymptomata. Affectiones vero corporum, quibus hæc ſuperuenire ſolent, tres ſimplices G ſunt, quatuor compoſitæ. Et vlceroſus quidem affectus oritur ab excrementorum copia tenuium ſimul & acrium. Quæ nimirum inter exercitandum proueniunt duplici ex cauſa, aut eo excremento, quod craſſius erat, fuſo & attenuato, non tamen toto expulſo: aut adipe, molli've carne liquata. Neceſſe enim eſt abs "tali humore, ceu tenui atque acri, pungi & quaſi vulnerari tum cutem, tum ipſam carnem ſic, vt etiam horror interim oboriatur, immo etiam quadantenus concuſſio commotio'que totius corporis inæqualis, quod Græci ῥῖγος vocant: ſi modo admodum tum copioſus humor is tum acer ſit. Ac talis quidem eſt vlceroſa laſſitudo. Vbi autem tendi ſolum membra videntur, vlceris vero ſenſus non eſt, in hac certe laſſitudine nullum excrementum, de quo ratio vlla ſit habenda, in corpore continetur, ſed reſidet in muſculis & neruis ex nimia tenſione, quam exercitando admiſerunt, affectus quidam effectricis cauſæ poteſtatem teſtificans. Accidit nanque in vehementi tenſione omnes muſculorum fibras tendi, non tamen ſimiliter omnes laſſari, ſed eas maxime, quæ per longitudinem tenſionis porriguntur. Quippe quæ obliquiores quodammodo iacent, minus in directum aguntur: quare his nullum inſtat periculum. In ijs vero, quæ immoderatius ſunt extentæ ita, vt parum à rumpendo abſint, relinquitur affectio quædam ſimilis ei, quæ inter agendum fiebat: quippe tendi adhuc videntur, cum tamen nulla iam tenſio- H ne vrgeantur.

3 Tertia vero laſsitudinum differentia, qua nimirum ceu contuſas aut phlegmone obſeſſas partes ſentimus, tum maxime ſolet incidere, cum muſculi nimium excalfacti attraxere quippiam ex circunfuſis ſibi excrementis. Quòd ſi etiam tum tendonibus, tum neruis idem affectus incidit, ὀςέοκοπον Græce, quaſi oſſium dolorem, eum affectum nominant, ob penitiorem ſcilicet ſenſum, partibus, quæ in alto maxime corpore ſunt poſitæ, nomen tribuentes: quippe ſummum locum cutis occupat: ſecundum ab ea poſitus ordinem muſculi habent, vtique circum oſſa poſiti: at tendones ipſis oſſibus adhærẽt. Quo magis rationabile eſt, cum hi quicquam prædictorum patiuntur, videri in imo ac circa ipſa oſſa affectionem hærere. Atque hę quidem ſolę tres ſimplices laſſitudinum differẽtiæ ſunt: compoſitæ vero ex his, vt iam dictum eſt, quatuor ſunt: de quibus mox agendum, ſi tamen prius ſimplices vniuerſas abſoluero. Eſt nanque affectio alia quoque, quæ, ceu laſſitudo ſit, non nullis imponit: hæc incidit, cum ſupra iuſtum muſculi ſiccantur ſic, vt ſquallens contractum'qʒ corpus appareat, atque ad motus quodãmodo pigrum: non tamen ei quicquam eorum, quæ modo diximus, ineſt: neque is, qui veluti vlceris aut tenſionis eſt, multo'qʒ minus, qui veluti phlegmones eſt ſenſus. Quippe diuerſiſſimus aſpectus eiuſmodi affe-

4 ctionis eſt, & eius, quam vltimo loco retulimus. Hęc nanqʒ ſqualens et contractius corpus efficit: at quæ

** πεπρῆσθαι. veteres codices habent ἐμπίμπρασθαι et ita inferius. quam dictionẽ quidam vertunt vri, ſeu aduri: alij impleri. Vide li. de vena ſect. aduerſus Eraſiſtrateos cap. 8: bis & libro de curandi ratiõe per phlebotomiã ca. 4.*

A.l. 1. f.3. d.2. c.12. fol. 65. e

A.l.4. f.1. t.1. c.6. fo. 418. a.

A at quæ phlegmones sensum præfert, mole etiam, quàm pro natura, ampliore. Quare quatuor in vniuersum simplices affectiones sunt: quarum singulis sua sunt remedia.

De remedijs lassitudinis quæ vlceris & quæ tensionis sensum repræsentat. CAP. 6.

ORdiendum vero ab ea, quæ vlceris sensum inuehit: quam etiam ab excrementorum acrimonia ortam diximus: hęc maxime in ea incidit corpora, quæ & mali succi sunt, & excrementis abundant. Succedit vero recentibus cruditatibus, cum aut exercitatur immoderatius, aut in sole sunt morati. Cęterum nihil obstat, quin in corpore boni succi citra cruditatem proueniat, vtiq; ob exercitationis nimium excessum. Sanè excitare eam solent celeres ac multi motus. In hac vero lassitudine etiam densa esse horrere q; cutis videtur. Fatentur q;, qui ea sunt affecti, inter mouendum dolere sibi vlceris ritu alij cutim tantum, alij subiectam etiam carnem. Remedium huius ex ijs, quæ affectioni sunt contraria, comparatur. Quippe si quæ redundant, euapores, malum cessabit. Sanè euaporabuntur frictione multa molliq; cum oleo, à quo omnis adstringendi vis abest: quod genus maxime Sabinum est. Aduersissimum vero huic affectioni est, quod ex Hispania portatur, & ex Iberia: vocant autem Hispanum: tum quod omphacinum vocant, vel ὠμοτριβὲς, B id est crudum. Et, vt semel dicam, quod austerum est, omne id alienum est. Adeo gustu ipso vim eorum discernere licet, etiam si de ipsis ante periculum non feceris. Sic nanq; & nos quondam in Macedonia degustato oleo, quod fit circa Aulonem, qui est super Strimonem, deprehendimus eandem cum Hispano vim habere. Quin & reliquorum omnium olei generum ita deprehendas vires, etiam quæcunq; per abusionem nominant, & quæ ex sale, ex radicibus, ex herbis, ex germinibus, ex folijs, vel fructibus præparantur. Dictum vero abunde de his omnibus est in operibus ijs, quæ de medicamentis inscripsimus: nihilo tamen minus etiam in proposito opere dicetur suo loco. Illud tantum in pręsentia dixisse satis sit, quod planè dulcissimum oleum est, id esse ad propositam affectionem maxime accommodatum. Hoc igitur copioso cum multa frictione vtendum: primo quidem die, quò suspectam forte lassitudinem omnino declines: secundo vero, vt si qua incidit, discutiatur. Discutit porrò eā exercitatio, quæ apotherapia dicitur: in qua scilicet motus adhibeas quantitate mediocres, qualitate tardiores, id q; cum frequenti interposita his quiete: qua vtiq; fricare hominem oportet pluribus simul contrectantibus, quò nec refrigescat pars vlla, & ocyssime excrementa digerantur. Porrò frictionum plus adhibebitur in ijs, qui in cute & sub cute excrementorum collectam vim habent: motuum vero, quos ipsemet edat, in altera lassitu-C dine: scilicet in qua plus est in ipsis musculis congestum. Quæ enim in his coacta excremēta sunt, sola frictio educere non potest: his enim opus est non solum ab aliquo foris attrahi, verumetiam ab altero quopiam intrinsecus impelli. Impellit ea partim calor ipse, qui per motum accenditur, partim spiritus, qui vna emittitur, partim ipsa musculorum tensio: super hæc vero ipsa singularum partium excretoria alieni vis. Altera vero lassitudo, in qua tensio sentitur, illud pro remedio postulat, quod Hippocrati gręce * χάλασις, id est relaxatio dicitur. Ea nanq; tensioni contraria est ad eum modum, quo duritati mollities. Ait enim ita: Cutis duræ mollitio, distentæ remissio. Ceu duro molle, distento remissum laxum q; cōtrarium sit. Sanè remittitur quod distentum est, in alijs quidem affectibus, quos in quinto de simplicium medicamentorum viribus diximus, alia ratione. Quod vero per exercitationem incidit, tum pauca molli q; frictione, ea q; ex oleo dulci, atq; egelido, tum intermissione omnino, aut etiam quiete, præterea lauatione medij temperamenti, atque in calida pluscula mora: adeo si bis ter've lauabis, plus proderis. Hi vero & post balneum vngi desiderant prius, quàm vestiantur. Quòd si propter sudorem forte aliquem pingue deterserint, rursus vngi desiderant. Quinetiam postero die, cum è cubili surgunt, vngi his expedit: nunquam tamen oleo vltime frigido, nec dura frictione. Incidit certe huiusmodi lassitudo ijs, qui D bus salubris succus est post robustas potius, quàm celeres exercitationes: reddit q; lassatos ipsos pigros admodum, ægreq; flexibiles. Non tamen hi densi horrentes q; apparent, quemadmodum quos paulo ante comprehendimus, cæterum contracti aridi q; non minus ipsis apparent: tangentibus vero calidiores videntur non solum ijs, quos vlcerosa lassitudo vrget, sed etiam quàm ipsimet, cum sani essent.

A.l.1.f.3.d.2. c.12.fol.65.e

In li. d vsu Humidorū. iuxta principium. Ibidem.

* χάλασις.

* ἐλλιθεροῦς.

De remedijs lassitudinis, quæ inflammationi similis est, & gracilitatis quæ à lassitudinibus separatur. CAP 7.

A.ibidem.f

TErtia lassitudo ex vehementissimis nascitur motibus: sola q; supra naturalem habitum musculos attollit sic, vt phlegmone persimilis affectio sit. Itaq; & leui tactu offenduntur, & calidiores apparent. Dolent vero etiam, si ipsi per se moueri conentur. Incidit hæc lassitudo ijs plurimum, qui assueti exercitationibus non sunt, nam exercitari assuetis raro incidit vtique ex vehementissimis plurimis q; motibus. Sanationis vero eius consilium ad tria dirigitur, eadem ferè, ad quæ omnium phlegmone obsessorum, nempe superuacanei vacuationem, extenti requiem, & inflammationis refrigerationem. Ergo & oleum copiosum ac tepidum cum frictione mollissima, & longissima in medij temperamenti aquis mora, huiusmodi lassitudines emendat.

Quòd si paulo tepidior aqua sit, plus proderit. Ad eundem modũ multa quies, & vnctio assidua, E
deniq; omnia quæ id, quod lassatũ est, quiete lenimento q; recreent, ac quod superuacuum est, per halitum digerant. Sed putet fortasse quispiam lassitudinem hãc nec simplicem esse, nec à duabus iam traditis tertiam, sed ex his compositam, nec aliunde constantem, q̃ ex neruosarum partiũ tensione, & vlceris sensu: [a] † calorem nãq;, qui in huiusmodi lassitudine sentitur, in alijs quoq; naturaliter inesse, veluti in memoratarum vtraq;: nec tamen complendæ notionis substantiæ've partem esse vllam. Verũ illud huic vni egregie prẹter cæteras inest, nempe maior, q̃ pro naturali habitu, tumor, tum q nec [b] grauitas sensus similis in hac & tensionis lassitudine habet: quippe in illa tendi, in hac contusos esse vsq; ad ossa neruos vniuersos putant, qui ipsa laborant. Quare in his saltem propriũ à reliquis duabus discrimen habet, nec est cõposita tñ. Tres igitur siue corporis status, siue affectus, siue quid aliud dixisse velis, hi sunt. Est alia quædam super has quarta, similis quidem lassitudini, nõ tñ lassitudo, q neq; vlceris, neq; tensionis, neq; phlegmones, affectum præ se ferat: sed nec horrorem vllum dolorem've, nec pigritiã ad motus, quemadmodum lassitudines, infert, sed gracilitatem tantũ ariditatem q; facit. Incidit quidem hæc in corporibus boni succi, & exercitationi assuetis, vbi immodice exercitata, parum rite apotherapia sunt vsa. Quippe ita & digeruntur excrementa, & quæ tensa fuerant, laxãtur: nec aliud in corpore relinquitur præter siccitatem, F
quã ex immodico motu cõtraxerunt. Postulat aũt primo die nihil sanè diuersum ab ijs, quæ prius dicta sunt, præter calidiorem aquã, quæ sensim contrahat, & calfaciat, & roboret cutem: secundo apotherapiæ exercitationem, quæ tum in motu tum frictione & pauca & mollis & tarda sit: præterea solium fiẽt calidum. Verum protinus in frigidam exiliant: quò videlicet ipsis robur in cute vnà cũ calore cõstet. Nam & minus in sequenti tpe per halitũ amittunt, & facile in carnẽ cutem q; nutrimentum resumunt: quo maius his cõmodum nullum profectò inuenias, vt qui nullũ notabilem affectum, præter carnis gracilitatẽ ariditatem q; habeant. Quippe postulat (arbitror) tale saltem corpus nutriri simul ac madefieri: quorũ vtrunq; ex humido nutrimẽto optime assequetur.

A † Ex antiquis Græcis vertendum, calorem nanque in huiusmodi laßitudine, alioqui quidem naturaliter iesse veluti &c. Nam non ἄλλοις ἄν, sed ἄλλοις μὲν habent.

*B * Græci omnes codic. quos viderũ habent ἀλγυνῆς, i. doloris, et ita videtur legẽdũ.*

De Nutrimento illorum, qui laßitudine correpti sunt: ac de veterum Gymnastarum erroribus in laßitudinibus emendandis. CAP. 8.

QVoniam vero facta semel mentio de victu post balneum est, non alienum fuerit & de eo, quæ ad lassitudines pertinent, prẹcipere. Vlcerosa "igitur lassitudo post legitimã apotherapian consuetum nutrimẽtum desiderat, aut etiam parcius, prẹterea humidius. Quòd si in ipsa apotherapia in quartum migrauerit affectum, (assolet enim ita plerunq; fieri) pro ipsius ratione tum lauetur, tum nutriatur. At quæ tensionem lassitudo præfert, ea etiam magis, quàm G
vlcerosa, parce nutriri postulat. Quẹ vero phlegmones sensum affert, ea supra reliquas omnes tũ humidissimum, tum minimum, tum vero, quod refrigerãs quippiam habeat, requirit. Boni succi tamen nutrimentum omnes, qui lassitudine grauantur, iuxta postulant: quali nimirum propositus nobis iuuenis adhuc integer vtebatur. Cauendus tamen in vlcerosa, & ea, quæ phlegmones sensum exhibet, glutinosus cibus est, ceu qui excrementorum digestionem moretur. At in tensionis lassitudine etiam exhibendum eiusmodi nutrimẽtũ est, sed minuto eius modo. Quo minus mirum est, si multiplex pugna non plebeijs modo inter se, sed etiam doctis & inter se & cum plebeijs oritur, dum neq; de exercitationibus, neq; frictionibus, neq; balneis, neque victu lassatorum consentiunt. Quippe alios affirmare audias lassitudinem lassitudine esse abolendam: alios laborem quiete sanari: alios parcius nutriendos, qui lassitudine premuntur: alios contra non modo de consueto nutrimento non demendum quicquam, sed etiam tanto plus adijciendum, quanto plus se fatigauerint, ad portionem enim laborum, nutrimentum exhibendum: alios rursus nec adijciendum quicquam nutrimenti modo, nec etiam demendum. Ad eundem modum balneo quoque vtuntur, alij ex aquis medij temperamenti, alij calidioribus, alij tepidioribus. Nam & experientia ad id tantum probandum, quod vsu sẹpe vsurpauit, quemlibet impellit: & præ- H
terea ratio, † vtpote quam quisq; absolutam se habere putauit, vt supra dictum est. Verum, cum vnum tantum lassitudinis sensum traderet, reliquis, ceu non sint, præteritis, eius tantummodo, quam nouit, remedium docuit. Ergo verum est, & quòd lassitudine lassitudo soluitur, cum videlicet hesternis exercitationibus pares postridie adhibendas videtur expediens, & lassitudinis medelam esse quietem. Horum enim duorum primum quidem in ijs, quæ ex congestis excrementis lassitudines consistunt, ac prẹcipue vbi in musculis excrementa hẹserunt: secundum vero in ijs, quæ tensionis & phlegmones emphasim præbẽt, vtile videtur. Iam illud quoq; verum est, qui lassitudine grauantur, eos parcius esse nutriendos: id enim conducere videtur ei, qui phlegmones sensum prẹfert. Verum prẹterea est, & ex consuetudine esse nutriendum: id nanq; in vlcerosa lassitudine, vbi recte apotherapia sunt vsi, fieri obseruatum est: sicut etiam vberius cibãdum in eo affectu: quem similem lassitudinibus diximus: in quem ex vlcerosa quoq; non nulli transeunt. Simili ratione & medij temperamenti aquis esse lauandũ in ijs, quẹ ex redundantia superuacuorum natæ sunt, verum fateor: sed nec illud verum negem, eiusmodi aquis non esse vtendum nec in ea, quæ phlegmones sensum prẹfert, cum tepidiores hẹc desideret: nec in ijs, qui similem lassitudini affectum sentiunt, hi nanq; calidiores volunt. Sunt & qui eum affectum lassitudinem esse putent.

** κοινώδεις διαθέσεις.*

A.l.1.f.3.d.2. c.14.fo.65.g h.

** Artificibus.*

† Antiquus quidam codex græcus habet ὡς ἂν μὴ τέλειος ὑπάρχων ἑκάστῳ. vt sic postea vertatur, vtpote quæ non absoluta sit vnicuique, vt supra ostensum est: sed vnam quandam affectionẽ laßitudinem docens, alias vero tanquam nõ sint, prætermittẽs, eius tantummodo &c. cõsidera.

A putent. Alij, qui nam affectus sit, non dixerunt. In quibuscunq; vero suspicio futuræ lassitudinis subest, suadent calidiore aqua in balneo vti: causam q; assignant, sicut ipsi supra retulimus, alij distributioni in corpus, alij nutritioni, id genus balnei conducere dicentes. Non tñ rationem vllam afferunt, cuius gratia eiusmodi distributione & nutrimẽto prohiberi lassitudo possit. Sed nec omnino, qualis sit ipse lassitudiuis affectus, scribunt. Nam maior eorum pars nihil dixit: qui vero dicere ausi sunt, siccitatem esse definiuerunt. Ac ꝙ nutrimentum siccitati medetur, præsertim q; humectans, quam tñ conditionem maior eorum pars non adiecit, est sanè verissimum: cæterum nec remedium id nec cautio lassitudinum est. Sed cum (vti dictum est) membra sicciora sunt facta, nulla tñ nec tensio subest, nec tenue acre q; excrementum, nec phlegmone similis affectus, reficere nutrimento humectante expedit, quæ exhausto humore sunt siccata: qñ, nisi abunde nutrias, & gracilius & aridius, q̃ fuerat, postero die corpus cernes. Atque hunc affectum non nulli lassitudinem rati, eum existimant calidiore balneo, & pleniore cibo, ne incidat, prohiberi. Illud tamẽ quorundam, sicuti etiam Theonis, demiror, si iam factam lassitudinem similiter sanari non putant. Nam siue, quem modo memorauimus affectum, velit quis esse lassitudinem, nutrimento illum & soluere debet, & ne fiat, ꝓhibere: siue reliquorum quemuis eorum, qui verę lassitudines sunt,
B vtiq; parcius in omnibus hominem nutrire, & cum adhuc instant, & cum iam occuparunt. Illud enim dici non potest, tâlem saltem affectũ, qui lassitudini similis est, nisi primo die per nutrimentum plenius corrigatur, in trium aliquam migrare solere. Nam, si ipsa solum siccitas in eo visitur, præter gracilitatem nihil sequetur amplius: si vero caloris quoq; quippiam simul adsit, iam febricitare metus est. Verum non idem sunt lassitudo & febris: tametsi maxime eorum, qui lassitudinem senserunt, non nullos febris male habuit. Sanè Theonem mirari subit, hæc in quarto de par-
" ticularibus exercitijs, vbi de absoluto exercitio agit, scribentem: Cum lassitudo aliqua eos, qui ita
" exercitati sunt, postero deinceps die ferè sequatur, ζεϛολουσία, id est feruentis aquæ lauatio, minus
" lassitudini obnoxios reddit, summa corporis accēdens. Deinde sic grece subijcit: Ιυα ἄυτη σικυίας
" τρόπον τὴν λαμβανομένην τροφὴν ἐπισπωμένη τοῖς κεκμηκόσιν ἄντιδ ιέληται νέυροις. Is .n. ꝑter alia, veluti ænigma quoddam, verbum ἀντιδιέληται in cõtextu apposuit: possis .n. ita intelligere, quasi* summa corporis, cucurbitæ more nutrimentum trahentia, partem aliquam eius neruis quoq̃ue dispensent: possis & contra, quasi summa corporis cucurbitæ modo id, quod ad neruos ferebatur, alimentum ad se trahentia participent. Ita nimirum, vt priore intellectu ad eutrophian, id est nutritionem vberiorem refectionem q; neruorum conducat excalfacta cutis, quippe hanc arbitror
C eum per ἐπιφάνειαν, id est summa corporis, significare: posteriore vero ad ὀλιγοτροφίαν, id est parciorem nutritionem. Quantum itaque ex ipsis verbis licet accipere, mentem Theonis non comperias. Ex ijs vero, quæ tum alibi, tum in sextode*cimo Gymnasticon scribit, minus nutrimẽti post absolutum illud exercitium dari censet: quanquam ne id quidem, qua ratione inductus suadeat, vsquam docuit. Datur enim minus, q̃ ex consuetudine, nutrimentum, aut propterea, ꝙ pari opus non est, aut ꝙ concoqui id non possit. Ac prius quidem in ijs, qui plurimum se exercitarunt, verum non est: posterius alibi verum, alibi certe falsum est. Sicui enim imbecillior concoquendi vis est, verum: sin secus, falsum. Inaudienda vero concoquendi facultas est nõ ea modo, quæ in ventriculo, aut venis, aut iecinore existit, sed etiam, quę in singulis particulis: veluti in ijs, de quibus sermo habetur, musculis, in quibus vtique vel maxime affectus is, de quo disputo, continet: quippe largius inter exercitandum exhausti, aridiores, & graciliores redduntur. Ergo, si hęc leuiter his contingant, vtiq; conficere, cuius indigẽt, nutrimentum poterunt: sin multum à natura recesserint, non poterunt. Quorum Theon nullum omnino neque intellexit, neq; distinxit. Omnino enim non ratione aliqua, sed experientia (sicut ipse fatetur) post absolutum illud exercitium cali-
" diorem "aquam vtilem esse obseruauit. Sic enim deinceps scribit: Illud vero, si quidem rationẽ ha-
A.l.1.f. 3. d. 2. c.14 fol. 66. a D bet in promptu, fortunæ beneficio ferendum acceptum est: sin minus, quod effecta testantur,
" id non admittendum, nisi quis †certam exactam q; rationem simul se subijcientem habeat. Ergo si planè explorato affectu, in quo calidam laudat, causam fateretur ignorare, merito dignus venia esset: verum, cum citra exceptionem, vtilem esse absoluto exercitio ζεϛολουσίαν pronunciat, ita .n. hanc appellat, possunt autem alij quoq; complures affectus id genus exercitationis sequi: accusandus merito est, ꝙ deinceps singulos non discreuerit. Ipse nanque nouit etiam lassitudinem, quæ phlegmones sensum exhibet, huic exercitatiõi superuenire, sub qua nimirum in maiorem, quàm pro natura, molem attolluntur fatigatæ partes: Etiam alteram, quam vnam scribit, vtique genera li symptomati attentus, quę moli, quę est præter naturam, contraria existit: quippe graciliores in reliquis duabus lassitudinibus redduntur, atque etiam in eo † affectu, de quo agitur. Cæterum non quemadmodum trium affectuum vnum symptoma commune est, ita & affectus vnus est. Ac in eo quidem, qui ex neruosarum partium tensione consistit, calidiore, quàm ex consuetudine, lauari non oportet. Simili ratione nec in ijs, quos excrementa excitarunt. In gracilitate vero, quę sine his consistit, expedit calidiore aqua, quàm quæ mediocriter se habeat, lauari. Contrahitur nanque hic affectus exhausto vehementius inter exercitandum corpore, eo modo, quo in diutina fame accidere solet. Itaque etiam sic affectorum refectio, in appositione, &

* ἢ τετοιαύτη, est in ĩpressis. manuscripti tamẽ aliqui habent ἢ τετάρτη, id est quartum hunc affectum, qui &c.

* Manuscripti habent ἵνα ἡ ἐπιφάνεια, i. vt summa corporis.

* In antiquis legitur non sextodecimo sed tertio.

† ἀνήκεστον i. opportunã, habet antiqu. codex græcus.

† Gręcus quidã codex ãtiquus habet non δέ sed simplex δ. pũctis clausũ: quæ litera cum apud gręcos significet quatuor, æqpollet huic voci τετάρτη, i. quarto.

quod detractum est, reponendo consistit. Id quod certe accidere cute adhuc rara nequit. Cogere ergo hanc densare q; ac adstringere prius oportebit, si qua plenioris nutrimenti expectanda est vtilitas. Sanè cogit claudit q; tum frigida tum feruens aqua. Verum à frigida lędi hominem metus est: vtpote qui iam ex multa exercitatione & rarior est redditus, & vacuus. Ex feruenti vt noxa certe nulla, ita secura in cute densitas paritur, ipso, qui in ea derelinquitur, calore non nihil etiã conferente. Vnde nec immorari in frigida nimiũ debet, qui ita est lauatus, sed, veluti id saltem recte à Theone obseruatum est, cauere in frigida moram, vt quæ ferventis lauationis commoda frustretur. Sanè ita errare Theonem, vt, quod vni affectioni conueniebat, omnibus quadrare prçciperet, in causa erat corporum, quæ exercitabat, habitus. Siquidem athletas exercuit, qui ex absoluto illo exercitio ad quartum erant affectum opportuni, in tertium raro incidebant. Itaque, quod sæpe obseruauerat, ceu perpetuum prodidit. Quòd si aut vitiosi succi homines, aut mali habitus, aut laborum insuetos, aut imbecillos, aut minime iuuenes, exercuisset, in eiusmodi quidem raro, in reliquos vero affectus sępissime, incidere vidisset. An & hoc quoq; dicere fortasse est superuacuum, cum ipse quoque fateatur post præparatorium exercitium feruenti esse balneo vtendum? Id vero exercitationis genus solis athletis in vsu est. Atqui dicat aliquis illos sponte, & quodam circuitu: alios vero multos vel necessitate, vel vincendi studio, vel propter alia id genus, eiusmodi exercitationem suscipere. Verum hi saltem post immodicos labores necesse est, vel vnum, vel plures lassitudinum affectus, prius contrahant. Itaq; ijs duntaxat corporibus, quæ bona habitudine sunt, quartus affectus incidit: cuiusmodi sunt tum athletarum, qui bene sunt nutriti, tum propositi nunc in disputatione iuuenis. Et quisquis absolute pronunciabit, post vehementissimas exercitationes calidioris solij vsum esse idoneum, is vt in vno certe statu verum affirmabit, ita ĩ tribus planè falletur. Sunt vero per vniuersam tuendç valetudinis artem & alia non pauca, quæ tum medici tum gymnastç falso prodiderunt: quorum vnum omnium caput est confusa indiscreta q; obseruatio, dum, quod in vnico quisq; notauit affectu, id multis tribuit.

E

F

De Ratione curandi, cum Plures affectus inuicem complicantur. CAP. 9.

QVin etiam [a] † affectio quædam est prędictis proxima, quam ipse græce στέγνωσιν appello, de qua, cum de lassitudinibus disputationem absoluero, mox dicam. Simplices enim earum differentiæ tres sunt, de quibus iam egimus: post has ex binis copulatis aliæ fiunt tres. Ab ijs vero septima est, vbi tres simul in vnum coeunt. [b] † Remedij vero commune in omnibus consilium est, vt ei, quod superat sis intentus, nec tamen quod reliquum est, plane contemnas. Proprium vero cum eo, quod commune est, ab ipsis membratim affectibus accipiendum est. Ac vniuersas quidem cõiugationes percurrere longum sit, sed, quod ad claritatem sit satis, [c] vnico exemplo res peragetur. Si igitur & intumuisse musculi cernuntur, & contusi putantur, præterea vel vlceris sensus, vel [d] tensionis lassitudo vnà cum excrementosa hominem male habet, apotherapia vtendum, quæ vtrunque respiciat, magis tamen id, quod est maius. Non est autem in omnibus rebus vnius rationis ipsius maioris natura, sed alibi pro viribus & quasi dignitate rei, alibi pro ipsius propria essentia, spectanda. Ac dignitate quidem & viribus maior lassitudo est, quæ phlegmones sensum præfert, q; excrementosa: vtraque tamen ipsarum sic propriæ ratione essentiæ magna parua q; esse potest, vt si vtraque sola seorsum consisteret. Si igitur vtraque pari interuallo à naturali habitu recessit, quç phlegmones similis est, præcipuam curationis solicitudinem ad se cõuertet, vtpote dignitate pollens. Sin exigue, quæ phlegmonen: plurimum, quæ vlceris sensum repræsentat: à naturali habitu recessit, ęstimandum, num tantum superet magnitudine vlcerosa, quantum, quç phlegmonæ similis est, viribus, an minus, an magis: atque ita, quod pollet, explorare. Quòd si æqualiter pollentes videris, pari studio est vtrique consulendum. Atq; hæc [e] † ratio perpetua fit omniũ coniugatorum affectuum. Sicuti vero lassitudines ipsę numero tres, si inuicem coniungas, quatuor coniugationes efficiunt, ita sanè, si quartum his affectum adiungas, multo plures existet. Quod dicimus, ex descriptione, licet, clarius intelligas. In ea primum locum vlcerosus habeto: Secundum, in quo tensio est molesta: Tertium, qui plegmonç similis est: Quartum gracilitatis, id est in quo corpus emacuit. Ex his igitur aut primus cum secundo cõiungetur, aut cum tertio, aut cum quarto: aut rursus secundus cum tertio, vel quarto: aut denique tertius cum quarto: ita nimirum, vt ex binis coniunctis affectibus sex in vniuersum complexiones oriantur. Rursus, cum tres vnà miscueris, quatuor aliæ fiunt. Nam aut primum iunxeris cum secundo & tertio, aut cum secundo & quarto, aut cum tertio & quarto: aut rursus secundum cum tertio & quarto. Postrema omnium complexionum erit, vbi quatuor simul coierint ita, vt vndecim numero in totum fiant. Erant vero & simplices quatuor. Efficiuntur itaque in vniuersum quindecim. Simplices affectus, vlcerosus, A: tẽsionis, B: in quo phlegmones sensus est, C: gracilitatis, D. Cõpositi, AB, AC, AD, BC, BD, CD, ABC, ABD, ACD, BCD, ABCD. Quòd si pręterea occlusæ cutis, (στέγνωσιν Grçce voco,) differentias tum inuicem, tum vero cum his quindecim, complicueris, alias rursus complexiones effeceris plurimas. Si vero eos quoque corporis status, qui aut à cruditate, aut venere, aut deustione Solis, aut vigilia, aut dolore incidunt, adiunxeris,

G

H

A.l.1.f 3.d.2. c.12.fol.65.t

A † καὶ μὲν δὴ καὶ ἔτι τίς ἐστι διάθεσις &c. sed manuscriptus quidam habet καὶ μὲν δὴ καὶ πέμπτη τίς ἐστι διάθεσις, i. Quin et quinta quędã ẽ affectio prædictis proxima.

B † Interpręs hic omisit aliquot verba q̃ in græcis codicib. habent, scilicet; ἡ μὲν διάγνωσις αὐτῶν ἐστιν ἀπὸ τοῦ συνδυάζεσθαι τὰ γνωρίσματα; i. cognitio aũt ipsarum ab indiciorum coniũctione pendet.

C † Manuscripti cod. habẽt ἐπὶ μιᾶς ὡς παραδείγματος, i. ĩ vna cõiugatione tã quã exemplo.

D † Cod. antiquissimus habet φλεγμονώδους, i. phlegmones. et ita videtur legendum omnino.

E † Methodus communis.

* λύπαις, i. tristitia.

A adiunxeris, ne numero quidem vniuersas facile complectare. Prætereo nunc corporis constitutiones illas, quæ secum vehunt vel πληθώρας, id est succorum æquabiliter se habentium redundantiã, vel κακοχυμίας, id est vitiosi succi copiam, vel adstricti vel lubrici ventris, vel vomitus, vel grauati capitis, vel partis cuiusquam alterius affectum, vel in summa quæcunq; in symptomate aliquo consistunt: dicetur enim post de eiusmodi omnibus. Nunc vero idcirco eorum maxime memini, vt complexionum multitudinem, quanta esset, indicarem. Mirari enim licet eos, qui de concursu horum, quem syndromẽ vocant, vel curationem, vel euentorum prædictionem obseruasse se predicant. Vnica nanq; ratione & presagire & commode mederi fas est: vtiq; sicut Hippocrates docuit, ubi simplicis cuiusq; negocij sciendam vim esse censebat: veluti ipse nunc in quatuor affectibus præmonstraui. Vnusquisq; enim, si per se consistat, simplex remedium exiget: sin alteri sit coniunctus, pro ea methodo, quam paulo supra de omnibus coniunctis affectibus prescripsimus, {corrigetur.}

In lib. de Natura humana. lege Galeni explanationẽ cõtext. 43. com. 1. 1ª. 33. e f g. & context. 69. 1. Prorrhet. com. 3. 4. 187. h.

De curanda cutis obstructione, quam στέγνωσιν græci appellant. CAP. 10.

ERgo, cum hæc ita se habeant, redeundum rursus ad simplices affectus est: quorum à iam dictis proximi erant, quos stegnosis excitabat: (voco ita meatuum cutis vitium, quo transmittere superuacua prohibetur.) Incidit hic affectus aut obstructis meatibus, aut densatis. Sanè densationem eiusmodi μύσιν greci, id est conniuentiam, appellant. Ac obstructio quidem ex lentis crassis q; excrementis oritur, cum cõfertim ad cutim ruunt: densitas tum ab ijs, quæ adstringunt, tum quæ refrigerant. Verum obstrui propositi nobis corporis cutis, si ad præscriptam rationem rite agatur, non potest densari certe aliquando potest tum ex valido frigore, tum aluminoso balneo. Fieri autem potest, vt & post balneum sudorem've, atq; aliam alioqui ob causam laxatæ prius cuti, auræ flatus incidens obstructionem quampiam densationem q; efficiat. Ac deprehenditur quidem iam dictus affectus protinus, vbi se exuerint, ex colore albo, & cutis tum duritie, tum densitate. In ipsa vero exercitatione ex eo, q egre incalescant: quando nec, vt prius, æque sudant, nec bonum colorem in summa cute ostendunt: immo, siquis eos valentiore exercitatione iuncta sudoris quippiam emittere cogat, & minor hic, quã ex consuetudine, & frigidior exit, minus q; halitui similis. Remedium huius affectus calefactio est: quippe ea frigiditati contraria est. Valentiore ergo exercitatione, ac balneo calidiore vtendum. Magis quoq; ad rem pertinebit, si in prima domo pinguiter in oleo volutetur. Esto vero oleum ex eo genere, quod relaxet, cuiusmodi est in Italia Sabinum: quod vtiq; ad eiusmodi affectus etiam est vtilius, si bimum trimum've sit. Id nanq; tum tenuius, tum calidius fuerit. Mora vero in frigido solio diuturna ne sit: sed nec aqua ipsa † frigida. Induendi vero vngãtur aliquo, quod mediocriter calfaciat: oleis quidem, ex ijs, quæ in Ægypto habentur, cicino, & raphanino: in reliquo vero orbe, dulci, tenui, ac modice antiquo: vnguentis vero, susino, gleucino, irino, amaracino, & cõ*macino. Atq; ex his gleucinum quidem prorsus acopum est, ac relaxans: itaq; etiam ijs, quos vehemens lassitudo infestat, est vtile: paulo hoc calidius, magis q; relaxans susinum est. Irinum vero, & amaracinum, & cõmacinum, etiam susino calefacere potentiora, ijs affectibus, qui proprie frigiditates dicuntur, sunt idonea. Cutis tamen densitati sanandæ etiam anethinum oleum est satis: maxime si ex viridi anetho fiat. Facit autem & ad tales affectus, sicuti etiam ad vehemẽtes lassitudines, & acopum, quod ex abietis semine componitur: id quemadmodum preparandum sit, post dicetur. Nunc enim vel hæc mihi supra iustũ apposuisse videor: siquidem qui optimo est corporis statu, & liberam delegit vitam, nec in ea quicq; delinquit, & cui peritissimus tuendæ sanitatis artifex preficitur, in hunc verisimile est morbosos affectus non admodum incidere.

A. l. 1. f. 3. d. 2. B c. 15. fol. 66. c — μύσις. (manuscript)

C

olea relaxantia (manuscript)

† Additur in antiquo codice ἄγαν, i. admodum.

* Cõmageno legẽdũ videtur ex alijs Galeni locis.

De exercitatione & victus ratione post Venerem. CAP. 11.

D REdeamus itaq; ad pensum denuo: relictis q; vstione, refrigeratione, cruditate, ventris profluuio, reliquis id genus, (satius enim est in vnum ea volumen conijcere, quod de morbosis symptomatis inscribemus) in presenti de ijs, quæ post venerem adhibentur, exercitijs disseramus: quippe cum de his parum conueniat, alijs ita exercitandum ab hac putantibus, vt in exercitatione, quæ apotherapia dicitur: alijs vt in præparatoria. Esto vero præparatoria exercitatio in quantitate laborum intra modum, & in qualitate ipsa incitatior ac celerior. Ac, qui apotherapeutica quidem vtendum censent, sicuti in fatigatis, ij, tum vires diminutas, tum corporis siccitatem suspectas habent: quorum vtrunq; & à concubitu, & ab immodica exercitatione pati consueuimus. Qui vero preparatoriam adhibendam volunt, ij raritatem atq; ad sudores promptitudinem precauent, quę apotherapeutica intendi, ediuerso præparatoria emendari putant. Ipse laudatis vtrisq; propterea, q veritatem ex parte viderũt, sententias eorum in idem conferam. Nam & instaurandas vires esse, & laxitatem cogendam, nec siccitatem adaugendam fatentur vtriq;. Vna discretio desideratur in vtrisq;, veluti & in compositis omnibus affectibus supra à nobis est dictum, & nunc nihilominus dicetur. Cum enim in idem varij affectus coierunt, hi si vnã medendi rationem indicent, vtiq; intendi magis rationem eam conueniet, q si singuli seorsum consisterent. Sin contrarij sint, is, qui vincit, affectus prius est corrigendus, ita tamen, ne reliquum omnino negligas. Ac, qui vel propter ætatem, vel ẽt alia ratione imbecilles concubuere, in ijs virium infirmitas,

necesse est, superet. Qui vero firmiores & iuuenes, veluti qui nunc est propositus, horum habitus corporis in raritatem magis, quam vires ĩ imbecillitatem, mutatur. Itaq; etiam corriguntur hi nõ per ea, quæ corpus relaxant, qualis est exercitatio, quæ apotherapia dicitur, sed per ea, quæ cogunt ac contrahunt, qualis est præparatoria: [a] † proinde q; hac vtendum, } quandoquidẽ ea non solum motus tum celeritate tum robore calorem excitat, sed etiã habitum cogens ac constringens. Illud quoq; fatentur gymnastę omnes, ipsa profectò experientia edocti, hanc vnam exercitationem mederi raritati posse. Itaq; nulla plane ad propositum affectum vtilior est. Si vero anni tempus non dissuadeat, nec à frigido balneo abstinendum esse censeo. Cibus copia quidem dabitur minor, in qualitate vero humidior, vt tum probe concoquatur, tum siccitas, quæ ex venere contracta est, corrigatur. Debet vero nec frigido temperamento esse, sed vel medio, vel calidiore. Nam, qm̃ corpus à venere & laxius, & frigidius, & imbecillius, & siccius est effectum, debent planè, quæ densent, & calfaciant, & vires reparent, adhiberi, atq; ad hæc studiũ omne impẽdi. [b] † Cęterum, quòd efficere hæc venus possit, id docere ad præsentem disputationem non pertinet: in qua propositum est, quemadmodum optimum corpus q; commodissime post veneris vsum exercitetur, ostendere. Quod sanè commode fieri nõ potuit, nisi prius pro hypothesi sumpto, cuiusmodi affectus sit, qui succedere in corpore à venere solet. Verum nunc id concedi nobis postulamus. In sequentibus F
cum euidenti demonstratione dicetur, tum quę veneris facultas sit: tum prorsus vtenda sit nec'ne: tum quæ'nam ex ea commoda incommoda q; pro corporum statu, & temporis anni ratione, & loco, & alijs id genus, quę vtiq; determinare præterea oportebit, eueniunt.

De ratione Siccitatis & Humiditatis superfluæ emendandæ. CAP. 12.

POst venerem ergo species exercitationis ea esto, quam pręparatoriam vocant. Post vigilias autem, vel tristitiam, vel ambas, quæ apotherapia dicitur, exercitatio idonea est, si tamen cruditas absit: nam, si qua cruditas subest, omnino exercitandum non est. Quòd autem post tristitiam & vigilias iam dicta exercitatio ad rem pertineat, etiam experientia ipsa ostendit: cum ab alia qualibet non solum lædi cernantur, sed etiam imperantes, si forte dolor adhuc angit, parum æquo animo ferre. Idem ratio ipsa confirmat non minus, q; experientia. Nam, quoniam à vigilijs & tristitia magis graciles, magis q; aridi, ac minus dicto audientes planè cernuntur, siccius existimandum est his redditum esse corpus. Eiusmodi vero affectus partim molli frictione cum multo oleo, partim temperato balneo sanantur, partim motu, sed qui & tardus sit, & citra valentiorem nixum, ac qui subinde quietem interponat. Is vero apotherapeutici exercitij [c] modus erat. Ad eũdem modum eæ, quæ ab ira vel [d] † potionis penuria siccitates fiunt, corrigendę sunt. Contraria prorsus à iam di- G
ctis ratione [e] † humiditates emendare cõueniet, siue hæ nimiæ potionis, siue alia quauis occasione, inciderint, quippe [f] studium in his ad siccationem dirigitur. Verum ea communis omnium ratio est, membratim enim vnicuiq; differentię sua est. Igitur, si ex longiore desidia, & humectantis alimenti immodico intempestiuo q; vsu contracta humiditas est, longiore correctione est opus: sin ex liberaliore potione, quæ pridie sit hausta, citra vllum capitis aut oris ventris affectum constiterit, eam vel vnico die persanes, licet, si sicca frictione largius, & exercitatione veloci, & parciori potione, & scciore cibo vtare. Quippe, quæ immodicę ex vini potione humiditates consistunt, si ex ea re noxa capiti aut ori ventris communicata est, de his agi hoc loco opus nõ est: dicetur enim de ipsis, cum de morbosis symptomatis tractabitur. Quæ vero humiditas ex diutina admodum desidia nascitur, hęc in propositum corporis statum omnino non cadat æque, vt nec ea, quæ ex humectantis natura cibi copia gignitur, quales fructuum plurimi sunt, item q; olerum, quæ vtiq; acria non sunt: si quando tamen acciderint, semel & confertim corrigi non possunt. Nam, si eatenus se fatigabit homo, dum habitum abunde siccet, in lassitudinem incidet, ac febricitabit omnino diaria febri: q; si vitiosę pręterea humiditates fuerint, etiam febri, quę in plures extendatur dies. Tempore vero sanari possunt, vt post dicemus, vbi vitiosas intemperies vertere in melius docebi- H
mus: quippe similis prouidentia acquisititij affectus est, & naturalis intemperamenti: quare nũc de ipsis disserere non oportet.

De matutina & Vespertina Frictione, quæ proposito iuueni adhibenda est. CAP. 13.

REliquum igitur est, vt de matutina vespertina q; frictione agamus, nõ ad eum tamen modũ, quo Quintum respondisse dicunt, cum percontanti gymnastę, quam vnctio vim haberet, respondit, Vestis submouendæ: ijsdem enim, quibus nũc vsus sum verbis tum gymnasten rogasse, tum Quintum respondisse ferunt. [g] † Simile Quinti apophthegma ẽ, & quod de vrinis circũfert, nempe eas nosse, ad pictorem pertinere. Etiam illud, quod de calido, frigido, humido, & sicco aiunt, vtiq; balnearum ea esse nomina: quæ ipse sanè nemini vel Thessali assectatorum impune dicere, nedũ Quinto, permiserim: quippe scurrarum eiusmodi facetiæ sunt, haudquaq̃ hominis tam grauem artẽ profitẽtis. Satius igit̃ sit in proposito iuuene ad hunc modum de matutina frictione disserere. Is nanq; aut ex somno aliquid, de quo queri possit, nõ sentit: aut [h] lassitudine grauatur aliqua: aut alia quapiam affectione offenditur earũ, de quibus paulo ante statim post lassitudinis affectus hactenus disserui. Ac, si de nulla quidem re cõqueritur, superuacuum est eum aut fricare, aut vngere: nisi si quando ingenti frigori occurrendum videtur, Tum nanq;, veluti qui frigida sunt

vsuri

A † Hoc ĩ loco tam in gręcis q̃ in latinis codicib⁹ desunt aliquot verba, nẽpe εἰ δὲ δὴ καὶ ψύξις τὶς ἐπὶ τοῖς ἀφροδισίοις ἐγγίνεται τοῖς σώμασι, i. si vero aliqua ẽt refrigeratio post venerem corporibus aduenit, & pp hoc quoq; pparatoria exercitatiõe vtẽdum erit.

B † Ex ãtiquis ita uertẽdum. Quæ'nam uero sit uenereorũ uis, docere et c.

C * τρόπος. *aliter* τύπος, *i. typus seu forma.*

D † Gręci aliq cod. hñt non ποτοῦ, sed ποτὲ γιγνομένας i. q̃ ob inediam aliquando siccitates fiunt.

E † Hic addẽdũ est, q̃ sunt ĩ habitu corpis, & græce legendũ est non κατὰ ταύτην sed κατὰ τὴν ἕξιν.

F * σκοπὸς.

G † Clarius ex ãtiquis. Simile q̃d Quinti circũfertur apophthegma, tum de urinis, nempe eas nosse ad fullonem pertinere: tum de calido frigido humido & sicco, balneatorum esse nõia. Quæ quidẽ uerba nequaquã ego mihi persuadere possũ, nedũ Quintũ, sed nec ullum Thessali secta toris ptulisse.

*H * lassitudinis affectione.*

A vsuri, sic eos quoq; frictione præparabimus. Si vero lassitudinis sensus vllus appareat, iam dictum est hominem tum & vngendum esse, & molliter fricandū. Simili ratione, si siccior iusto sit, vngendus dulci oleo est, nam id sicca corpora humectat: fricandus q; vt omnino parcissime, ita nec duriter, nec molliter est. Quippe succurrere digestioni in corpus oportet, non cutis carnis've habitū mutare, neq; etiam quod in his continetur, quicq̄ educere: quorum mollis vtrunque, dura alerum facit: siquidem hæc cutem densat durat q;: mollis per halitum euocat, ac corpus laxū molle q; efficit. Verum, cutis densitatē corrigere si studes, vtiq; ei, quæ ex duris tum frictione, tum pertrectatione, præterea vehementi exercitatione, & multo puluere orta est, mollis frictio cū copioso & dulci oleo medetur. Quæ vero contracta ex frigore est, eam primum frictione sicca ac celeri, deinde cum oleo adhibito calfacientes, naturæ suæ restituemus. Laxitatem vero, quæ & frequens balneum, & mollem frictionem, & veneris vsum consecuta est, paucula frictione, primum quidem sicca, deinde cum oleo quopiam eorum, quę adstringant, sanaueris. Humiditatem vero, quæ nimię potioni successit, sicca frictio, & cum linteo administrata, vel cum manica, quam χειρῖδα grece vocant, interdum etiam solis manibus, id q; vel citra omne pingue, vel cum eo* plane exiguo, corrigit. Sit autem, & quo per halitum euocet, oleum ipsum dulce, omnis q; adstringentis facultatis expers. Atq; B ita quidem se habet matutina frictio. Vespertina vero iis vtilis est, quos vel lassitudo valida premit, vel siccitas male habet, vel atrophia macerat: {ita vocant græci cum corpus ex alimento fructum non sentit.} Verum atrophias symptoma nunc pręsertim seponatur vnà cum reliquis morbosis symptomatis: quæ post tractabuntur. In proposita vero natura, cum vel valida lassitudo, vel immodica siccitas, corpus afficit, prādium minus esto: tum ab eo ad cœnam longius interponatur tempus: plurimum quiescat: exiguum *tñ quippiam inambulet, quo cibus p erectam agitationē concussus subsidat: vtilius etiam sit, si & aluum exonerare possit. His etenim probe peractis securus oleo dulci frices: ventrem tñ ōmnino non continges, cum alioqui periculum sit, ne & cibum deterius concoquat, & succus quispiam ex eo semicrudus in corpus digeratur, & caput turbetur, & stomachus subuertat. Optimum igitur fuerit oīno ventrem nō attingere. Quod si in musculis ei vicinis vel lassitudinis sensus aliquis, vel siccitas appareat maior, vngi debebunt mediocriter, & blande & suspēsa manu. Ac, si causas quispiam eorū, quæ diximus, reddi sibi cupit, proximū librū legat, in quo de morbosis symptomatis agemus. Nam hūc mihi videor satis hactenus extendisse.

A.l. 1. f. 3. d. 2 c. 7. fol. 62. a

* Græci aliqui codices habent ἐλαίῳ, i. oleo.

* Græci cod. impreßi, & multi ex manuscriptis, habent μὴ πάντη, ut uertit et uetus interpres & Linacer. aliqui uero μὴ πάνυ τι, i. nō admodum. paulo tamē infra et dicit non oīno attingendū esse uentrem.

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBER QVARTVS

ARGVMENTVM LIBRI.

Docet, quo pacto Lassitudines persanandæ sint, cum aliunde, quàm ab exercitatione, oriuntur.

Quid differat hæc à superioris libri tractatione. C AP. 1.

Vod pleriq; omnes recentium medicorum faciunt, qui dum tempus sophistarum cauillationibus terunt, quod maxime necessarium est, aut leuiter tantū attingunt, aut prorsus omittunt, id ipse non faciā: sed (quod ab initio institui) ei quod necessarium duxi, insistens, quę logicam magis speculationem habent, in aliud tēpus differam. Statim enim de morbosis symptomatis, de quibus hoc libro D differere statui, non leuis quæstio oritur, ea'ne ad valetudinis tuendę artem spectent: an ad eam, quæ medendi rationem pręscribit: an harum neutram, sed tertiam quandam, quam non nulli mediam sanitatis & morbi statuūt, neutram q; appellant. Ego haud ignarus, siue quis in sanitatis tuendæ, siue etiam medendi arte, eorum meminerit, fore, vt æque à cauillatoribus sugilletur: illud quoq; intelligens, etiam si quis tertiam tractationem his dicet, de neutris eam affectionibus inscribens, vel magis irrisuros, contumeliosos q; futuros, præterea quæsituros, de † maribus & fœminis in quo'nam opere præcipiam: in hoc volumine de his agere potissimum elegi. Si enim fieri nequit, vt sophistarum nugamenta deuitem, atq; hac ratione minus erunt importuni, vtiq; sic faciens melius consuluisse videbor. Huc accedit, q ex speculatione ipsa magis intelliget ipsa doctrinæ cōmunio, si quis illa, quæ dicetur, attentius leget. Ea hinc ingrediar. Artis, quę valetudinem tuetur, non leuis portio est ea, quæ de exercitatione præcipit: huius rursus nō exigua pars est, quę lassitudines pręcauet. Porrò monstratum in superioribus est similem rationem esse instantis lassitudinis cauendę, & eius, quæ iam occupauit, summouendæ. Ergo non alibi, quemadmodū hanc futuram vites, alibi quemadmodum iam vrgentem corrigas, tractandum est. Atq; hac quidem de causa in proximo libro, qui totius operis tertius est, de lassitudine, quę exercitationi superuenit, disputatum erat, simul habita mentione de similibus affe-

† Cū in hoc loco Galenus nō substātiue, sed adiectiue, dicat περὶ τῶν ἀρρενικῶν καὶ θηλυκῶν, videtur potius intelligere de morbis aut symptomatis ad mares aut fęminas pertinētibus, non de ipsis maribus aut fœminis.

ctibus, quorũ aliqui exercitationes maxime ſequebãtur. Nunc primum quidem de his, prout citra exercitationem incidunt, agemus: ſecundo loco de illis, quæ ſimilitudinẽ quandam cũ his habent. E

De affectu, ſymptomatis, & cauſis Laßitudinum: ac de eorum differentijs. CAP. 2.

AC, quæ immodicas quidem exercitationes laſſitudo excipit, ſanorum ſymptoma eſt: quæ vero ſine his conſiſtit, morboſum. Itaq; & ab Hippocrate dictum commodiſſime videtur, Laſſitudines ſponte natæ, morbos nunciant. Atq; vlceroſus quidem ſenſus, ſymptoma laſſitudinis eſt. Cauſa vero, vnde ea naſcitur, affectus laſſitudinis eſt. Porrò huius rurſum ipſius cauſa bifariam ſcinditur: aut enim intra ipſum animalis continetur corpus, vocantq; grçce προηγουμένην: aut omnino nõ ineſt, vocantq; προκαταρκτικὴν: {nos illam internam, hanc externam nõ incommode vocemus.} Itaq; tria in vniuerſum genera ſunt, de quibus habẽdus ſermo eſt, ipſius laſſitudinis ſymptoma: affectus, vnde hoc oritur: & affectus ipſius cauſa. Cuiuſq; vero horum ſpecies quædam differentes ſunt. Cauſarum (vt modo diximus) externa, & interna. Affectus (vt in pcedente libro docuimus) is, qui vlceris, & qui teſionis, & qui plegmones, ſenſum inuehit. Symptomatis vero hę ipſę ſcilicet tres differentiæ: aliter tñ, ſi cui placuerit, nominare licet: nõ licet autem, ſi vera ſaltẽ dicere velit, iam dictis plura tum aſtruere, tum facere, neq; ẽt plures, q̃ dictę ſunt, differentias. Quæ igitur vlceris ſenſum facit laſſitudo (incipiendũ enim ab hac eſt) motis quidẽ grauẽ excitat ſenſum, ceu corpus vlceretur, id q; vel circa cutim tantum, vtiq; cũ eſt moderatior: vel circa ſubiectam illi carnem, cum eſt valentior: vel circa vtranq;, cum adhuc eſt atrocior. Atq; hoc quidẽ eſt laſſitudinis ſymptoma: affectio vero, ex qua id naſcitur, acrimonia eſt tenuis & calidi humoris, qui corpus erodit, ſtimulat, ac pungit. Oritur, hæc aliqñ ex immodico motu, vt in proximo libro oſtendimus: aliqñ ex vitioſo ſucco, qui imprudentibus nobis in corpore ſuccreuit. Tales vero laſſitudines, ſpontaneas Hippocrates appellat. Alterum vero laſſitudinis genus (nempe in quo tenſio ſentitur) quoties ſua ſpõte incidit, plethoris ſuperuenit. Quippe tenduntur [a] † ex hac ſolidæ animalis partes, præcipue in quibus ſucci continent. Tertium laſſitudinis genus, quod phlegmones ſenſum affert, ex ambobus orit, tum nimia boni ſucci abundantia, tum prædicto vitioſo ſucco. Non enim quæuis mali ſucci ſpecies, ſed tm̃, in qua rodens acrimonia cõtinetur, vlceroſam laſſitudinem creat: ſed nec eiuſmodi quidem ſuccus, dum in venis cum ſanguine miſcetur, latet enim tum eius vis, vtpote transfluentis, & à ſanguinis bonitate ſuperati: verum, cum ab his translatus, in carnibus, & ad cutem ſolus hæret, vlceroſum [b] † ſenſum tũc ingerit. Qui vero ex abũdantia naſci hanc laſſitudinem putant, ſanè falluntur: nam, neq; ex ea copia, quam plethoran dicimus, (hęc enim eam, quæ de tenſione queritur, gignit) neq; ex ea, quæ vires prægrauat. Non enim eroſio, aut vlceris phantaſia, ſed vel grauitas, & ad motiones ſegnitia, talis ſunt abundantiæ ſymptomata, vtiq; dum ad animales collata vires, eas ſuperans premit: vel pulſus quædam vitia, ſi quando vi talem vrget: de quibus dictum abunde eſt in ijs, quæ de pulſu ſcripſimus: atque vt in libro, quem [c] † de abũdantia ſcripſimus, ẽt notas & naturalium virium, cum premuntur, & reliquarum ambarum, tradidimus. Non eſt igitur abundantia, eius laſſitudinis, quæ vlceris ſenſum pręfert, cauſa, immo humorum, qui in cute & carne continentur, acrimonia. Hæc enim, vt quieta ſenſum latet, ſic agitata protinus ſentitur. Motus huic acrimoniæ primus ac plurimus proprijs quibuſdam rationibus accedit, quas mox dicemus: Alter ex incidenti, ſcilicet cum nobis partem aliquam, aut etiam totum corpus, mouere volentibus, cum hoc humores, qui in ipſo continentur, ſimul mouemus. Verum hic minimus eſt, & laſſitudinis duntaxat ſenſum infert: vehementior rigorem excitat: {appello nunc rigorem, nec illum vehementis frigoris ſenſum, nec duritiem, ſed inæqualem totius corporis cõcuſſum & turbationem:} medius inter vtrunq;, horrorẽ. Quòd autem nihil obſtet, etiam ſi calida cauſa ſit, quo minus rigorem horrorem q; excitet, in ijs, quæ de ſymptomatum cauſis ſcripſimus, oſtenſum eſt. Nunc ſatis fuerit ſummas tantum eorum, quæ illic prodidimus, ad præſentem diſputationem quaſi [d] baſim ſubijcere. Cũ in ſenſibili corpore ſuccreuit excrementum mordax, duplici id ratione ad motum incitatur: Vna, cum à ſenſibili ipſo corpore impellitur, vtpote quod repellendi alieni vim obtinet: Altera, cum vehementiore [e] mõmento agitur: id quod tum ab exercitando cõquirit, [f] tũm frictione, tum balneo.} Ergo, quæ ſubcalida & putrida excrementa ſunt, vbi vehementius mouentur, non horrorem modo rigorem've, qualem diximus afferunt, ſed etiam febrẽ accendunt. At, quæ frigida ſunt, & ex partibus tenuibus conſtant, ea horrorem quidem rigorem q; creant, non tamen febrem excitãt. Porrò effatu dignam aliquam copiam vtriſq; accedere oportet, ſi hæc efficere debent. Quę vero aut planè exigua in ſenſibilibus corporibus excrementa mordacia, aut multa illa quidem, ſed tamen non planè adhuc mordacia: ſubhæſerunt, hæc vlceroſam laſſitudinem faciunt, de quibus vtique hoc libro nobis eſt agendum: quando, quæ febrem accendunt, ea ad medendi artem ſpectant [g].

F A.l.1.f.3. d. 2. c.12.fol.65.d

G

H

Communis ratio omnium Euacuationum, quæ à medico fiunt. CAP. 3.

SAnatio vtriuſq; generis partim cõmunia curationis amborũ [h] cõnſilia recipit, partim vtriuſq; propria. Dicetur vero prius, quæ communis ſanatio eſt. Oportet igitur excrementum, ſiue calidum id ſit, ſiue frigidum, ipſum aut expellas, aut certe alteres. Recipit vero non omne excrementum alterationem à natura. Siquidem nec omnis cibus in cuiuſuis animantis ventriculo concoquitur.

2.Apho.5.Ext. ord.11.f

A† Al. ἐν ταύταις, i in his.

B †Al. διάθεσίν τε καὶ αἴσθησιν, i. affectũ & ſenſum.

C† περὶ πλήθους, i. de plenitudine.

D* ὑπόθεσιν.

E* κινήσεως.

F† Interpres addit hæc verba. in antiquo tamen codice græco hæc habetur. καὶ θυμοῦ, ἢ καὶ τῆς ἐκ τοῦ περιέχοντος θερμασίας, i. & ab ira, & ab ambientis caliditate.

G† Hæc præterea additur in veteri exẽplari, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅσα φρίκην μὲν ἐργάζεται, πυρετὸν δ' οὐκ ἐξάπτει, καὶ ταῦτα τῆς ἐνεστώσης ἐστὶ πραγματείας, i. verumtamen et quæcunq; horrorem quidem faciunt, febrẽ vero non accẽdunt, & hæc præſentis ſunt tractationis.

*H σκοποὺς.

A concoquitur: sed cognatio quædam ei, quod concoquit, cum eo, quod concoquitur, esse debet. Quod igitur omnino alienum est, nulla fieri ratione potest, vt id naturæ suæ gratiam recipiat, sed educere id, quàm primum est tentandum, æque certe, vt, quæ in ventre corrupta prorsus sunt, ea vel vomitione vel deiectione expelli profectò est optimum. Non tamen perinde promptum est in carne, atq; alijs corporibus, imbibitum vitiosum succum educere, vt qui in ijs, quorum sensibilis capacitas est, continetur. Interdum nec ipsa laborantis natura medicamentum, quod malum succũ mature vacuet, admittit: sicuti interdum & alius quispiam affectus obstat, qui talem educendi rationem respuat. De quibus mox dicam, si prius, quod reliquum erat in superius posita diuisione, adiecero. Quippe communes scopos qui excrementorum vitijs medentur, iam diximus vacuationem alterationem q; esse. Proprios vero vtriusque generis nunc adijciamus. Neque enim vna tantum ratione educendum alterandum've est, sed explorata, quæ ei, quod affligit, maxime sit accommodata, ei est insistendum. Ea vero, vt in summa complectar, ratio est, quæ ex contrario opem molitur: priuatim vero, quæ ex cuiusque contrario. Et summæ quidem totius rei hæ sunt, quæ latius tamen nobis nunc explicandæ sunt vnà cum sua cuiusq; euidenti demonstratione, id q; ab vlceroso affectu orsis.

B *De Curatione affectus vlcerosi, ac de dignotione vitiosorum succorum.* CAP. 4.

QVoniam igitur eiusmodi lassitudo vitio acrium excrementorum oritur, ante omnia considerandum est, in solidis'ne tantum corporibus, an intra venarum sinus, malus succus contineatur. De ijs vero, quæ intra venas sunt, excrementis nullum planè nec manifestum nec euidens signum habemus præter solam vrinam: conijcere tamen ex his licet. Primum æstimabimus, quo'nam, qui affligitur, vsus sit victu. Secundo, solitus'ne sit malum succum naturæ sponte congerere. Ad hæc, an naturalis aliqua & cõsueta excretio iam desierit. Quarto, an exercitatione, purgatione per vomitum aluum've, gestationibus, aut vsu aquarum sponte nascentium, soliti superuacua expellere, id intermiserint. Atque in victu quidem videndum, an cruditas & crebrior & maior, quàm ex consuetudine, præcesserit: an mali succi cibis copiose se impleuerint: an vinũ pro antiquo mustum, pro tenui crassum, an [a] † aqua marina mistum, ⊱ biberint: an etiã prorsus à vino se ad aquę potionem trãstulerint: nec semel bis've in quolibet horum peccauerint, sed assidue, bono'q; tempore. Secundo (sicuti diximus) ęstimandum, num homo is, qui male habet, ex eorum numero sit, qui facile malũ succũ congerunt. Deprehendas id percontatus, an scabie, aut lepra, aut vitiligine, aut pruritu crebro sit affectus. Item an erysipelas, aut herpes, aut elephantiasis, aut ophiasis,

C aut alopeciasis, aut pustulæ crebræ, aut [b] vlcera, aut epinyctides, aut deniq; vllum symptoma, quod ex vitioso succo & natum & auctum est, illum male habuerit. Ab his consideranda diximus, consueta'ne vlla excretio retenta sit per vomitum, vel hæmorrhoidas, vel fistulam aliquam, vel dysenteriam: vel, si mulier est, per menstruum [c] profluuium. Deinde num ipse medicamento se purgare semper solitus, id intermiserit. Non nulli enim sunt, qui deiectorijs medicamentis, alij vomitorijs, aut vrinam sudorem've cientibus, aut vsu sponte nascentium aquarum, vtiq; quibus aut sulfuris, aut bituminis, aut nitri vis inest, vere vel autumno quotannis soliti excrementa vacuare, aliqñ id negligunt. Multi (vt dictum est) exercitationum cõsuetudinem dimiserunt. Alij rursus omnis frictionis, aut balnei, aut à vino dulci post balneum vomitionis, morem prætermiserunt. Sanè cõstat non illorum modo nos, qui optimo sunt corporis temperamento, fecisse mentionẽ, sed, quò nihil in mali succi causarum catalogo sit prætermissum, etiam eos, qui vitiosum succum natura prompte congerunt, sermone comprehendisse: de quibus fusius inter vitiosos corporum status proximis voluminibus agemus. Atq; ex his quidem de mali succi quantitate coniecturam facere oportebit, ac remedium ad mensuræ eius quantitatem proportione inuenire, mediocrius, si omnino sit exiguus, & ad cutem tantum collectus: valentius, si multus, & in profundo. Prius vero eius, qui

D exiguus, & iuxta cutem est, curatio dicetur: deinde eius, qui in carne residet: tertio ab his loco, eius, cui totus sanguis impurus excrementosus q; est. Sed, si quis iam institutum mihi ab initio repetẽs, boni succi iuuenem dederit, qui prius salubri omnino victus ratione sit vsus, nunc necessitate quapiam vrgente longi temporis iter confecerit, in quo nec exercitatus, nec lauatus pro consuetudine fuerit, cibis potione q; mali succi vsus sit, tum à prandio, vel cœna, vel etiam toto die vehiculo sit vectus, nec bene plerunq; dormierit: illud tamen addatur, nihil huic in modo assumptorum erratum esse, proinde q; nec in cruditatem vllam incidisse: talis multum mali succi congessisse profectò nequiuerit: itaque etiam nec correctionem prolixam requirit, immo exercitationem tantum, quæ apotherapia dicitur: quam in proximo ante hunc libro docuimus, vbi pariter de accommodata ei rei victus ratione præcepimus: quò minus est hic multis morandum. Tantum eius meminisse conueniet, huc omne consilium dirigere, qui corpora sic affecta curat, vt excrementa, quæ circa cutem sunt, educat propterea, q affectus in hac vna consistit. Itaq; rursus detur eundem iuuenem præter alia, quæ eadem sint, etiã in cruditates sæpe incidisse: detur & vlceris sensum habere, non cute tenus modo, verum etiam altius in corpore sic, vt totum id malis succis refertum suspicere: huic nec exercitationem, nec vllum omnino motum iniungemus, sed quiescere ac dormire iussum, in abstinentia totum diem exigere cogemus: dein vesperi pinguiter vncto, & temperato balneo

A.l.1.f.3.d.2. c.14.fol.66.b

A † τεθαλαττωμένον vt & vetus interpres & Linacer verterunt. quanquã cod. quidã habet τεθολωμένον i. turbidum.

B * In Aldino cod. legitur ἢ ἑλκώδης ἐξ ἀνάγκης. manuscriptus autem ἢ ἑλκώδης ἐξάνθησις i. vel vlcerosa efflorescentia.

C * muliebre.

balneo mediocriter lauato, pro cibo dabimus sorbitionem aliquā boni succi, sed planè q̄ minimā. E nec tn̄ à vino eum abstinebimus: cōcoquit enim id semicrudos humores, quantum aliud quiduis: tum sudorem vrinam q; promouet, ac somnum conciliat. In ijs autē, qui ita se habent, id agendum nobis est, vt, quod mali succi iam planè corruptum est, nec concoqui etiā potest, id sudore vrina q; expellatur: quod semicoctum adhuc est, concoquatur, atq; vtile reddatur. Id autem optime quiete somno q; confiet. Si ergo his peractis malum constiterit, ad consuetudinem rursus paulatim reducendus homo est. Sin in posterum ēt diem duret, de valentiore iam remedio est cogitandum, maxime si per noctem vel lassitudo magis, q̄ ante, vel fastidiū infestet, vel peruigilet, vel somnos turbatos & imaginationibus inquietos habeat: his enim, si vires nō dissuadent, duorum alterum, aut sanguis mittendus est, aut purgatio exhibenda, sed discernentibus nobis, vtrum magis expediat, vt mox dicetur. Sin vires imbecilliores dehortantur, sanguis mittēdus haudquaq; est, sed deiectio mediocris adhibenda. Cuiusmodi autem deiectio mediocris sit, in sequentibus, docebimus, sed si prius, quæ priora sunt, definiuerimus. Nam, virium robore constante si lassitudo adhuc infestat, æstimandum est, cum sanguinis'ne copia, an cum crudis ac minime concoctis humoribus, an per se solus consistat vitiosus humor, qui lassitudinem creat. Nam, si cum sanguinis copia, aut vena incidenda, aut aliquid, quod tantundem valet, agendum. Sanè tantundem possunt hæc: Quibus hæmorrhoides sunt retentæ, si has aperueris. Si mulieri mēstrua cōsuetudo cessauit, hanc si prouoces. F Si quibus horum nihil est, si malleolos scalpello incidas. Post hæc aluus eo medicamento deijcienda est, quod maxime accomodatum malo succo sit. Quòd si vitiosi tantū succi, hi q; citra sanguinis copiam subsint, purgatio petenda est, quæ infestanti excremento sit accōmoda. Infestat vero aliàs biliosum, aliàs † atræ bilis, aliàs pituitosum, sed quod vel salsum vel acidum sit: atq; horum quodlibet aut crassius, aut sero propius, aut media quapiam consistentia. De quorum discernendorum notis nunc agamus. Si cum pustulis (quæ Greci ἐξανθήματα vocant) lassitudinis affectus cōsistat, ex his facilis inuentu erit excrementi species. Sin absq; his, in boni quidem succi corporibus tum ex ijs, qui præcesserunt, cibis, tum reliquis, quæ ipsis corporibus inciderunt. In ijs vero, qui malos succos natura colligunt, hinc quoq; non nihil capiendum. Sed de eiusmodi temperamentis vberius post agetur: nunc de reliquis agamus, ex quibus licet de mali succi specie coniecturam accipere. Qui in ocio degunt, ij pituitosum aceruare succum solent. Quos multus labor exercet, ij biliosum vel melancholicum: illū æstate, hunc autumno gignunt. Quin etiam, an diuturni labores fuerint, inspiciendum est. Quanto enim fuerint longiores, tanto sunt ad atram generandam bilem magis procliues. Præterea, qui cum multo sudore obeuntur, ij crassius excrementum faciunt. Qui G sine sudore peraguntur, magis tenue, veluti qui hyeme & frigido aeris statu suscipiuntur. Considerandum ad hæc est non solum de vrinæ multitudine, & {qualitate} sed etiam de sudoris qualitate: hic "nāq; partim acidus, partim salsus est, partim veluti lutum aut virus planè olei: licet autē hoc est strigili deprehendere, cum lauantur. Sæpe nanq; amarus planè apparet, qualis vtique morbo regio laborantibus emittitur. Eius vero dignotio etiam citra gustum facilis est ex solo colore. Quippe pallidus pro eiusmodi bilis ratione apparet. Sæpe tn̄ post validissimos labores, & vehementem æstum planè flauus conspicitur. Aliq̄n medius, atq; ex ambobus* mistus cernitur, veluti quodammodo ex pallido flauus, ὠχρόξανθον Græce dicūt. Ad eundem modū & ipse bilis humor se habet: quando hunc quoq; in vomitu deiectione q; aut pallidum, aut flauum, aut ex vtroq; compositum licet intueri. Qualiscunq; vero is in corpore habetur, tale necesse est eius appareat serum. Ac sudor quidem, succorum, qui in vniuerso corpore abundant, nota est: vrina, eorum tātum, qui vasis continentur. Omnino ergo nihil omittendum: sed sudor quoq; ipse, vt modo diximus, inspiciendus. Aliquando vero ipsum, qui afficitur, gustare sudorem suum, quò certius internoscatur, iubemus. Id quod aliquando sua sponte accidere solet, dum ex fronte & eius partibus in os sæpe delabitur. Æstimare præterea vrinæ tum consistentiam, tum colorem oportebit. Sed nec, quæ in H ea pendent, aut sidunt, prætermittere conueniet, sed omnia perpendere. Cuiusmodi.n. sanguis sit, qui in vasis continetur, ea planè ostendunt: q̄n, si is biliosus sit, serum quoq; eius biliosum esse necesse est, idq; p vtriusuis bilis ratiōe. Simili modo pituitosum, si is sit pituitosus. Ergo, vbi crudus planè is est, vtiq; tenuis aquosa q; vrina cernitur, nihil, nec quod sidat, nec quod pendeat, in se habens. At, vbi is concoctus est, hæc in vrina apparent, atq; ēt nubeculæ quædam desuper tenues superstant, veluti quod in summo lacte colligitur, (Græce γραῦς dicitur) & quod in summo refrigerati iusculi concreuit. Quod si turbida sit, qualis veterinorum visitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, non tn̄ cessare naturam, sed eos valenter concoquere. Si vero celeris separatio crassi à liquido in ea cernitur, sit q; quod subsidit, album, leue, & æquale, iam iam superaturam eos omnes naturam indicat. Sin, cum emingitur, pura sit, protinus vero turbetur, iam crudi succi concoctionem aggredi naturam docet. At, si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat. Verum omnium † quæ turbant} vrinarum generalis nota esto ipsius crassi à liquidiore separatio aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla. Ergo, si protinus fiat, & quod subsidit sit album, leue, & æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit. Sin bonum sit, quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam

temporis

† Cū Galenus multis in locis discrimen ponat iter atrā bilē & melancholicū humorē, huius vero posterioris tm̄ mētionem hic faciat, tn̄ interpres atram bilē, humoris melancholici loco, cōuertit, id qd' in pluribus huius paginę locis illū fecisse ē adnotandum.

A. l. 4. f. 2. t. 1. c. 70. fol. 445. d

* πικρόχολος.

* θολερῶν i. turbidarum.

A temporis spatio superaturam succos nũciat. Si vero vel omnino nulla separatio, vel id, quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, eget q; ope aliqua ad succos percoquendos. Sicuti vero vrina, succorũ, qui in vasis sunt, qualitatem prodit, ita sudor, alia q; q̃ per vniuersum animalis habitum apparent, eos, qui illic sunt, affectus demonstrant. Quippe superantibus in eo calidis succis, insolito caloris sensu vrgetur: frigoris vero, cum frigidi dominantur. Iam albiores pituita superante, pallidiores bili abundante cernuntur. Quòd si meracior bilis sit, etiam planè flauiores. Siquidem color à succis prouenit, non ex solidis animalis partibus, vtique cum se succi in altũ non receperunt. Accidit vero id illis propter frigora, rigores, vel animi affectus, veluti timorem, vel ingentem tristitiam, vel incipientem verecundiam: quorum nullum si adsit, nunquã se in altum recipient succi. Æque nec in cutem violentius irruentes, hanc adurent vnquam, nisi animus aliquo modo affectus sit, aut æstu immodico animal extrinsecus obsessum. Ergo vehementer commotis, aut iratis, aut in pudore veluti reciprocantibus se humoribus inspicere colorem non oportet. At, si nec ambientis violentia calidi frigidi ve, nec vllus animi affectus, cuiusmodi iam dictus est, subsit, certissima succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus, sicubi albius solito est effectum, pituitosum abundare succum indicat: sicubi pallidius aut flauius, biliosum: ita, si-

B cubi ad rubicundius, quàm pro natura, est mutatum, sanguinis abundantiam subesse significat: si cubi ad nigrius, nigram superesse bilem ostendit. Videas præterea ceu plumbi colorem aliqñ nonnullos habere: rursus aliqñ ceu misturam esse albi, liuidi q;: aliqñ liuorem solum sine albo consistere. Ergo eiusmodi colores, crudum dominari succum indicant: qui, cum de genere sit pituitæ, minus tamen humiditatis habet, q̃ ea, quæ publice vocatur pituita: plerunq; vero huic nec lentor inest. Nam, is, si adsit, Praxagoras eiusmodi succum vitreum appellat, egregie quidem frigidum, crassum tamen eo, quem crudum per eminentiam vocant, certe minus. Generaliter igitur eiusmodi succi omnes albi crudi q; sunt, nomenclaturam vero alius aliam sortitur. Nec attinet ad præsentem disputationem eos omnes distinguere, quippe ad quam illud tantum commune omnium accidens pertinet, quòd hi succi percocti à natura non sunt, sed crudi adhuc manẽt. Siquidem sanguis in medio est biliosorum, atque horum, quorum vtiq; genus vno vocabulo appellare licet vel crudum succum, vel pituitam. Illi nanq; ex sanguine fiunt, vbi supra iustum modum est percoctus: hi vero eo nondum perfecto. Sunt autem vtriusque generis innumeræ particulares differentiæ, cæterum quæ ab ijs, qui in talibus sunt periti, in numeratas species sunt iam descriptæ: quarum tamen ipsarum adeo hic omnium meminisse necesse non est, vt etiam satis sit eas ad vnum caput redige-

C re, quod tibi veluti scopum agendorum proponas. Nam, quoniam alij prius, quàm ad exactũ sanguinem nutrimẽtum peruenit, veluti semicocti sunt, alij prorsus incocti crudi q;, alij paulo absunt à sanguinis forma, rursus alij sanguinis faciendi, siue (vt ita dicam) sanguificationis veluti vltima pars, qui vtique excessu caloris proueniunt, (quorum alij paululum, alij plus, alij plurimum à sanguine recesserunt) vbi paululum vel citra sanguinem restitum, vel vltra processum est, audacter mittendus sanguis est: vbi plus, consideratius agendum: vbi plurimum, in his nullus omnino mittendus est. Inspicere vero & quantitatem conueniet, vt, verbi gratia, si bonus sanguis exiguus sit, reliquus vero succus plurimus: vtiq; in his abstinendum à detractione sanguinis est. Sin is quidẽ exiguus, sanguis vero copiosus, audacter incidenda vena est. Dein deijcere (vt dictum est) aluum oportet, ratione habita de abundantis succi copia pariter & specie. Quòd si quis vel propter ætatem vel timiditatem permittere se medico ad sanguinem vllo modo detrahendum nolit, huic deijcienda largius aluus est: aut, si id quoque suspectum habet, alia ratione educendum superuacuum est. Ac in proposita nobis hactenus natura alias vacuandi rationes inuenire difficile non est: in alijs cum discretione & diligenti examine disquiri eas conueniet. Eam discretionem post tra demus, vbi de proposita boni succi natura tractationem absoluerimus. Pone enim talem homi-

D nem ex mala victus ratione lassitudine affectum, deinde ex ijs, quas retulimus, notis, in venoso vasorum genere apparere subesse illi copiam semicrudorum succorum, in reliquo vero corpore toto multitudinem horum sanè mordacium, quos lassitudo secuta est, auctus præterea illi quodammodo & sanguis esto, maxime ergo (vt dictum est) detrahere primo de sanguine oportet, de inde succum illum educere, qui superare videtur: Non sustinente autem homine sanguinem sibi detrahi, augere deiectionem: Si vero neutrum admittat, aliam quampiam rationem iniri, qua maxime si nõ breui, at longiore tempore pristinam corporis habitudinem homo recipiat. Quoniam ergo duo prima sunt, quibus primum intentus sit, oportet, qui eiusmodi affectibus medebitur, crudorum siue etiam semicoctorum, qui ante sanguinis perfectionem fuerunt, percoctio & acrium ac mordacium, qui secundi sunt, & sanguine posteriores, eductio, abstinere eos conuenit ab omni valido motu: Blande vero vnctos, atq; oleo perfrictos, perquam suaui lauare balneo: inde in ocio abstinentia q; habere, atq; etiam somno, si fieri potest, minime ignorantibus nihil esse, quod æque concoquat ea, quæ cõcoqui possunt, & malos succos per halitũ digerat, vt somnus à balneo. Cum igitur (vt paulo ante diximus) primo die experti, an facile finita lassitudo sit, similiter grauatũ hominẽ cernimus, tum mittendus in balneum secundo ẽt die est, tum in quiete abstinentia q; habendus: æque vero, & si iterum & tertio {oportere videris, itidem} ieiunum lauabis, quietem ac som-

num

num ipsis lauationibus interponens. Cōducit ad somnū non in postremis ipsum quoq; balneum: E sunt enim, qui eo sunt vsi, oēs magis ad somnū propensi, modo maioris momenti nihil obstiterit: Adeo tibi somnus & causa & signū percommodū speratæ vtilitatis sit: velut e diuerso non posse à balneo dormire, nec causa nec signū est cōmodum. Quippe plerunq; redundantis succi indicia ex somno vigilijs q; ceperis: frigidi nanq; succi marcorem, quod κῶμα græce vocant, et lōgiores somnos inducunt: calidi & mordaces, vigilias: &, siqñ dormitur, varijs imaginibus inquietos & turbatos somnos efficiunt sic, vt statim excitent. Sicuti aūt in primo die, ita ēt in secundo sorbitionem & minimā & simplicem illis exhibebimus: quippe large ijs apponere, quibus auferri potius aliquid debeat, planè est contrariū: sicut rursus oīno nō nutrire, & fastidia stomachi (quas græci ἄσσας vocant) creat, & eundē lædit, & vires labefactat, & malū succū adauget. Ergo exiguū his dandum, ac potissimū, si fieri potest, ptisanę cremor simpliciter cōditus: si minus, farris eodem, quo ptisana, modo præparatus, cum paulo aceti adiecto: præsertim si cruditatis abundantiā vel in venis, vel in toto corporis habitu subesse suspicamur. Quippe, si nihil prsus aceti sit aliceę admistū, glutinosior erit, q̄ vt propositis cōducat: itaq; obstruet magis, q̄ detergebit, halitus meatus: quod tñ maxime petitur in crassis ac glutinosis succis, cuiusmodi planè oēs pituitosi sunt. Ac boni quidem succi far ipsum est, & propterea eiusmodi, qui [a]† à vitioso facile securos præstet. Cæterū, nisi lentor eius cor- F rigatur adiectis aceto & porri modico, non solū obstruet, sed ēt nutriet plenius, q̄ propositis sit ex vsu. Hac itaq; de causa ptisanæ cremor in hoc casu tutior est, vt qui tū modice nutriat, tum nusquā per angustos meatus hæreat, [b]† sed & permeet ipse, & meatus per totū detergeat, &, quicquid in semicoctis crudis've succis continetur crassi, id dissecet ac resoluat. Horū ipsorū gratia & mulsa his idonea est, & oxymeli, & apomeli, & piper, & zingiber, postremo oīa quæ citra vitiosi generationem succi, humorē crassum dissecant soluunt'q;: quorū materiam latius in sequentibus prosequemur. Ad institutū vero nunc sermonē exempli loco posita sint, & quæ iā sunt dicta, & quæ nūc dicenda. Frugū nanq; maxime apta est ptisana: Olerū, sola lactuca: Piscium, qui saxatiles dicuntur: Panis, qui & [c]† furno coctus, & fermentatus, & modice purus est: Aues mōticolę: Potio oxymeli, mulsa, vinū tenue, & album, semel q; quæ boni sunt succi, eadem q; detergent, nec glutinosa sunt, nec crassum succū efficiunt, nec valenter nutriunt. Quæ vero vrinā cient, hoc casu non probo, maxime quæ præualentia ex his sunt, & sanguinem calfaciunt ac liquant: quippe, quod concoquendum probe est, huic tanta adhuc vexatio non conuenit. Hæc itaq; oīa secundo die facienda ad hūc modū sunt, atq; ēt tertio, quarto q;. Ad hæc præterea, si tum lassitudinis [d] sensus leuetur, tū corpus coloratius appareat, tum somni quieti, & vrinæ cōcoctæ sint, fricare quidem liberalius, exercitare G vero parce hominem audebis. His ita peractis, si nullus lassitudinis sensus pręterea supersit, ad consuetas statim exercitationes hominē reduces: sin quicquam appareat priorū aut symptomatum, aut notarum, rursus tu quoq; in id intentus, mutare tentabis ea, quæ particulatim nō recte habent. Si itaq; solius lassitudinis sensus recordatio superest, cæteris notis omnibus benę se habentibus, vtiq; apotherapiæ munere lassitudinē submouebis: sin aūt turbatæ notæ sunt, & veluti confusæ, cæterum lassitudo abest, in quiete maiore seruare hominem oportebit. Si vero ambo coierunt, eadem ratione hominis curam ages, qua prius vsus in eum statum duxisti, quo etiam exercitationis aliquid tentare auderes. Atq; ita quidem iam comprehenso affectui medendum censeo.

* ἠρτυμένον i. paratus.
* χόνδρον.
A† ἐπικεραστικός in gręco legendū est, non aūt ἐπικρατητικός aut ἐπικερατητικός, ē aūt ἐπικεραστικόν cō temperans, aut mordaciū humorū acrimoniā retundens.
B† Gręci qdā codices addūt ὥσπερ ὁ χόνδρος, i. quēadmodum alica.
C† κλιβανῖται i. clibano seu testu coctus qui testuaceus dicitur.
D* Al. διαθέσεις.

De affectu Vlceroso, cui coniuncta sit cruditas primarum venarum, ac Diospolitico & medicamento Triumpiperum parando. CAP. 5.

AT, si in eodem homine reliqua eadem sint, cæterum in lasso corpore sanguis bonus exiguus sit, crudi humores plurimi, huic nec sanguis mittendus, nec alui deiectio, aut exercitatio, aut omnino motus, aut balneum adhibendum: quippe incisa vena bonum saguinem emittit: malum, qui in primis maxime venis circa iecur, et quod mesenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus. Deiectio vero in talibus tormina & rosiones creat, animi q; deliquia, cum eo, q nec notatu H quippiam dignum educit: quando crudi omnes succi, pigri, atq; ad motum inepti propter crassitudinem frigiditatem q; sunt. Quo fit, vt etiam omnes angustas vias obstruant, per quas id, quod medicamentum deijcit, ferri ad aluum debeat: itaq; nec ipsi educantur, & alijs sint impedimento. Id quod sanè Hippocrates illo oraculo præcauit, quo breuissime præcipit, || Concocta medicamento tentanda esse, non cruda. Eadem de causa nec exercitare, nec omnino mouere, sed nec lauare expedit eos, qui in primis venis crudorum copiam habēt: siquidem omnes id genus motus, succos illos in totum corpus agunt. Seruādi igitur hi sunt in omni quiete, danda q; ipsis cibus, potio, medicamenta q; sunt singula eius generis, quæ [e] attenuent, dissecent, & conficiant succorū crassitudinem, id q; citra manifestū calorē: nam, qui excalfacti vehementius succi sunt, ij in omnē corporis partē feruntur. Ergo nutries hos maxime oxymelite, aliqñ etiā ptisanæ & mulsæ exiguo quopiā: sustinent enim hi victū, si modo alij vlli, tenuem, ipsa nimirū crudorum copia, quos paulatim concoquunt, ad corporis alimentū abutentes. Quoniam aūt præcordia istiusmodi omnibus turgida inflata q; sunt, ac facile, quicquid assumpserint, in flatum vertitur, non inutile fuerit longi piperis aliquid cum cibo dare: quippe quod flatuosi spiritus crassitudinem soluit: &, quę in præcordijs pigra cessant, ad ventrem inferiorem depellit: & cōcoquendis, quæ sumpseris, subuenit, pro com-

r. Apho. 22. Ext.ord. 10.b
A.l.1.f.3.d.2. c.14.fol.66.c
* τὸ ὑποχόνδριον.

muni

A muni piperum ratione. Quòd si huius copia nõ est, vtiq; albo vtendum, quippe quod supra duo
reliqua gña ventriculum roborat. Sin hoc non adest, optimũ nigrum petendum est: id vero fuerit,
quod pondere pręcellit. Sanè vtilius sit & diospolitico vocato medicamento vti, cuius compositio
duplex est: Aliàs ex partibus oĩbus, cumino, pipere, ruta, nitro: põt q; ita magis ventrem soluere:
Aliàs, cum reliquorum pari põdere miscetur nitri dimidium. Præstiterit aũt cuminum esse, quod
vocant æthiopicũ, piper vero vel longũ, vel album. Macerabitur cuminũ in aceto maxime acri:
dein cõtinuo id tunditur, aut ẽt prius modice frigitur in vase fictili, quod coctum in camino q̃ op-
time sit. Quæ.n. exacte penitus q; cocta non sunt, hæc lutosa potius, q̃ figulina sunt, & qualitatum
suarũ non nihil medicamentis remittunt. Sunto vero & rutæ folia modice siccata. Vt.n. si pluscu-
lũ siccentur, acria amara q; redduntur, & supra, q̃ par est, calida, sic, si prorsus non sicces, excremen-
titiũ quendã humorẽ retinent, non dũ ex toto concoctum, cuius vitio flatum discutere minus pñt.
Quatuor his aliqñ despumatum mel additur, aliqñ nihil, sed sola sine melle reponuntur: ac ptisa-
næ cremori, & alijs, quibus maxime conuenire videntur, cibis inijciuntur. Sumitur & per se medi
camentũ hoc & ante & post cibũ. Porrò ad eũ vsum optimum est, quod mel admistũ habet, quod
vtiq; curiose sit despumatũ: id.n. flãtũ maxime discutit: sit aũt, oportet, & mel optimũ, si modo, q̃d *ἀφυσώτατον i. flatũ minime generans. quę vox bis hoc in loco ponitur.
B flatum discutiat, quod q; maxime dissecet, futurũ medicamẽtum est. Appositũ sane remedium sic
affectis est, & quod ex tribus piperibus cõficitur, (διὰ τριῶν πεπέρεων græci vocãt) vtiq; cũ nõ ad-
modũ medicamentosum fuerit, ex varijs q; confectũ, sicuti à plerisq; medicorũ cõponitur, mistu-
ræ cuiusdã ritu, quam χαρυκείαν vocant, aut apri à mirificis istis coquis cõditi: adeo vt nõ minimũ
medicis, aut ijs, qui sũpserint, negociũ sit immista illi medicamenta cõcoquere, ami, seseli, libysti- *Al. apparãt.
cum, & alia id genus: cruda.n. minime q; mutata ab ijs, qui ea sumpserint, longo tempore durare *Al. pinsere.
in ventriculo intelliguntur. Hæc igitur subtrahenda medicamento sunt: præter q; hæc helenium,
& nardi spica: ceu vero nõ nulli cõponunt, ẽt casia. Expedit aũt præparatũ habere ad manum du-
pliciter, sicut ipse soleo: Alterũ simplex, quod vtiq; ijs dandum est, qui minime cõcoxerunt, & qui
recens frigus in ventriculo habẽt, & pituitosum succum: Alterum, quod medicamentosum ma-
gis est, quo maxime vtimur in ijs fluxionibus, quæ à capite descendunt ad pectus. Verum, hoc
quo pacto sit præparandum, alibi dicetur. Simplex illud, quo ad cruditatis abundãtiam, quæ in pri
mis est venis, vtimur, hmõi est: Ad cuiusq; triũ piperum ʒ quinquaginta, abunde adduntur anisi, et
thymi, & zingiberis, singulorum ʒ viij: & simplicissimum quidem hoc est. Etiam hoc ipso magis
simplex, à quo detractum zingiber est. Alterum vero est, quod ex ijsdẽ conficitur: verũ ad cuiusq;
C trium piperum ʒ quinquaginta, reliquorũ cuiusq; sedecim drachmarum inijcitur pondus, nempe
anisi, thymi, & zingiberis: quo etiam ad proposita vtimur commodissime. Debet autẽ, si haberi
potest, anisum Cretense esse: thymum aut Atticum, aut plane ex editis locis, & siccis: cuius quic-
qd lignosum est circũciso, coma ipsa vnà cũ floribus inijcietur. Esto vero et piper, quod longũ qui
dẽ est, integrũ, minime q; foratum: æque vero & zingiber: nam ambo perforari facile solẽt. Quin
etiam non solum nõ perforatum, sed & verum illud, quod ex barbaris affertur, piper esto: hîc nan-
que, quod adulteratur, duplex est, alterũ, quod in Alexandria maxime præparatur: alterũ, quod
herbæ cuiusdã germen est. Qua vero maxime rõne internosci, quod adulterinũ est, possit, ipse do-
cebo, tantisper prefatus, nequis aut miretur, aut causam requirat, quamobrem vel cõponendi, vel
probandi medicamenti, hic tradere rationem subijt, qui in medendi libris non temere id facere so-
leam. Siquidem in illis, cũ medicis ipsis duntaxat ago: hic vero etiam cum alijs vniuersis, quos ali-
qui cõi nomine φιλιατροὺς i. medicorum studiosos vocant, qui scilicet in primis disciplinis versan-
tur, quò intelligentiam suam exerceant. Porrò his necesse non est nec in libris de simplicibus me-
dicamentis, nec in opere de medicamentorum compositione, esse exercitatis, multo q; minus ex-
plorandi cuiusq; medicamenti, peritiam habere. His itaq; perscribi in plenum talia omnia satius
D est, sicut paulo ante de longo pipere tradere occepi. Principio enim experiendũ gustu est, diligen
ter q; æstimandum, an piperis qualitates seruet: postea in aquam mittendum, nam, quod factitium
est, si per diem totum in humore maceretur, ilico liquatur, ac soluitur. Si ergo tum piperis ei qua-
litas planè inest, nec maceratum resoluitur, sit'q; (vt dictum est) minime foraminibus pertusum,
piper id lõgum idoneũ iudicabis. Nigrum vero nec exile, nec rugosum, nec crassi corticis esto, sed
ex eo, quod ponderosum vocant, id, quod tum maximum, tum plenissimum est. Item q; de albo
simili modo eligatur, quod maximum est atq; plenissimum. Deinde oĩbus simul tusis, & per te-
nue cribrũ trãsmissis, mel optimum curiose despumatum admiscetor. Sanè id odorum flauum q;
præterea acerrimum dulcissimum'q; fuerit: tum crãssitudine nec planè crassa, nec liquida, sed, quæ, *συςάσει i. cõsistentia.
ita continuitatem suam tueatur, vt, si digitũ in id demiseris, post in sublime attollas, quod mellis ab
eo defluit, longissima quasi linea sibi continuatum videas. Coquitur hoc recte, aut super carbo-
nes, aut ligna omnino arida, quæ etiam ἄκαπνα græci vocant. Hoc igitur medicamentum dare
conueniet non semel bis've quotidie, sed etiam sæpe: siquidem mane, & ante cibum, & post:
etiam cubitum euntibus recte datur cochlearij pleni mensura, atque huius quidem, vt paruis cor-
poribus parui, & maximis maximi, ita medijs ad portionem. Præterea etiam zingiber, quod
ex barbaris affertur, aceto maceratum assumere confert. Est id virentis herbæ radix, à collectu
statim

ſtatim in acetū coniecta. Extinguitur.n.eiuſmodi medicamētorum calor circa ipſas primas venas, E
nec in totum perfertur corpus, veluti aliorum quorundam, cuiuſmodi id medicamen tū eſt, quod diacalaminthes, propterea quod calaminthen recipit, vocant: de quo mox vberius agemus.

De Parando Oxymelite, ac de Apomelite, & vino, quæ propoſito affectui conducunt. CAP. 6.

IDcirco etiam oxymeli his vtiliſſimum eſt, vt prius diximus. Id ita præparari debebit. Cum melli optimo ſuper carbones ſpumam abſtuleris, conijcies in ipſum aceti tantum, vnde guſtanti nec acidum nimis, nec dulce videbitur: ac denuo ſuper prunas coques, quoad planè vnitæ amborum qualitates ſint, nec appareat guſtanti acetum adhuc crudum: hinc ab igni depones. Cum'q; vti voles, aquam ei miſcebis, ita nimirum temperans, vt vinum. Ergo qui bibet, ſi nec de acore eius queritur, nec dulcedine, aſſidue eo vtatur: ſin alterutro offenditur, adiecto quod deſideratur, rurſus id coques. Neq; enim eos probo, qui ſub vna quapiam menſura id conficiunt, qui mihi ſimiliter ijs affecti videntur, qui bibentes omnes ſimiliter aquam vino miſcere cenſent, non aduertentes quibuſdam vtique, qui dilutiori inſueuerunt, caput ſtatim, ſi vel puſillo meracius hauſerint, tentari: quibuſdam, qui meraciore delectantur, ſtomachum, ſi dilutius biberint, ſubuerti. Cum igitur in vino tam familiari potione iſta incidant, multo ſanè magis in oxymelite, vtpote, quàm vinum, tum minus familiari, tum magis forti, ipſa ſequi par eſt. Satius ergo ſit ex ſumentis guſtu, F
non noſtro, iudicium de modo facere, id eſſe ſumentis naturæ conuenientiſſimum oxymeli ratos, quod vtiq; eſt iucundiſſimum, proinde q; etiam vtile: contra aduerſiſſimum eſſe, quod iniucundum. Ipſam tamen primam ipſorum miſtionem, quò plurimis conueniat, talem eſſe oportet. Vni aceti parti, mellis, à quo detracta ſpuma ſit, duplū eſt miſcendum, deinde ambo in leni igni coquēda, donec eorum qualitates in vnum coierint: ita enim nec acetum amplius crudum apparebit. Cum aqua vero ſtatim ita facies oxymeli. Melli quadruplum optimæ aquæ miſcebis, dein coques modico igni, quoad ſpumare deſinat. Ac malum quidem mel multam egerit ſpumam, quo etiam diutius coqui debebit. Optimum vero vt breuiſſimo tempore coquitur, ita minimum ſpumæ euomit, vnde nec pari ei coctione eſt opus: plurimum certe quartam partem eius quod ab initio eſt inditum, amittit: poſt vero dimidio aceti adiecto, rurſus coquendum, donec qualitatū omnino ſit vnitas, nec acetum crudum etiam appareat. Conficitur ſanè oxymeli etiam tribus ſtatim ab initio miſtis, ad hunc modum. Aceti vni parti additur mellis duplū, & aquæ quadruplum, atq; hæc ad tertiam partem coquuntur {vel etiam quartam,} ſpuma interim detracta. Quòd ſi valentius id facere ſtudes, tantundem inijcies aceti, quantum mellis. Apomeli vero optimū aqua conficitur, bibitur q; tota æſtate refrigerātis vice. Poteſt vero, cui id libet, & ad quam propoſuimus affe- G
ctionem, eo cōmode vti, potiſſimum vbi coacuit: id quod ei ſæpe contingit, aliàs magis, aliàs minus, vtpote ex aqua confecto non pluuia, ſicut mulſa, ſed qualibet: quanq; poteſt, qui volet, & ex pluuia aqua id conficere, ipſe q;, ſi pluuiam aquam probarem, id ſuaderem. Verum nec ipſam probo, & nihilo eſt deterius, ſi aceſcit, potiſſimum ad ea, quæ nunc ſunt propoſita. Quinimmo mediocriter etiam acet, quod ſaltem non omnino incurioſe eſt confectum. Sanè cura conficiendi in eo eſt, vt nec fauus admodū ſit vitioſus, coquatur q; bene in fontana aqua, quæ & pura ſit, & dulcis. Oportet enim expreſſum à fauis mel eatenus in aqua coquere, quoad nulla inde ſpuma exiſtat. Ergo tum hac vtendum potione eſt, tum vero è vinis ijs, quæ leuiter aceſcunt. Nutriendum præterea cibis eſt, qui citra calorem extenuent, cuiuſmodi capparis eſt ex oxymelite, vel aceto & oleo ſumpta ad duos vel tres dies, vt dictum eſt. Quòd ſi crudos iam ſuccos ſatis attenuatos ſperas, vinum dabis, quod & ſubſtantia ſit tenue, & colore fuluum, album've: hoc enim &, ad ſucci bonitatem, & concoctionem facit: illud vrinam mouet. Sunt vero in Italia prioris generis Falernum, & Surrentinum: poſterioris Sabinum, & Albanum, & Adrianum. In Aſia vero prioris generis Leſbium, & Ariuſium: ſecundi Titacazenum, & Arſyinum. Atq; hæc exempli tantum gratia protulimus. Sunt autem & alia multa tum in Italia, tum in Aſia, & cæteris nationibus, quæ his ſunt ſimi- H
lia, ex quibus facere delectum conueniet ad eas, quas diximus, nōtas reſpicientem, nempe colorem ac ſubſtantiam, craſſa vero & nigra reijcere, vt quæ tum malum ſuccum gignant, tum tarde penetrent. Quòd ſi his adhibitis melius habere ſe ſenſerit, etiam lauare tum hominem debebis, vngere q;, ac molliter fricare. Vt vero primum in vrina ſubſidentia viſuntur (ὑπόστασιν vocant) tū frictiones augere, tum ad conſuetas exercitationes paulatim reducere. Hoc tempore vnguentis ijs quoque vtendum, quæ per halitum euocent, de quibus & ante mentionem feci, & in ſequentibus faciam. Haudquaquam tamen in eiuſmodi affectibus vomitu vtendum ſuaſerim, ſicut nonnullis eſt viſum tum medicis, tum gymnaſtis, falſis (vt opinor) ex ijs, quæ à Philotimo & Praxagora de eiuſmodi ſuccorum curatione ſunt ſcripta. Non enim cum laſſitudinum affectus abundant, ſed cum ſoli infeſtant, vomitus eos expellunt: quippe, cum nullum periculum ſit, ne intro violentius reuellatur aliquid eorum excrementorum, quæ in carne conſtitere: quemadmodum certe eſt, cum ambo redundant, & in primis venis cruda, & in ſolidis mordacia. Caueri enim in talibus ſatius eſt vtrunque reuulſum, & foras crudorum, & intro mordacium. Sicuti igitur in ſuperioribus cauimus, ne crudi ſucci foras traherentur, ita ne mordaces reuocentur intro, eſt vtiq; cauendum. Summæ vero eorum, quorum occaſione foras ferantur, hæ ſunt, exercitatio, & frictio, & balneum,

Marginal notes: * ὠφελίμως. * σκοπὸς. A.l. 1. f. 3. t. 2. c. 14. fol. 66. c

A balneum, & fomenta calida, & vnctio calfaciens, tum ex animi affectibus iracundia, & vno verbo omnia, quæ succos, qui alte in animantis corpore sunt mersi, ad motum quoquo versus irritant. Quorum vero occasione intrò ferantur, ea sunt, quæ vtiq; prohibent foras ferri: talia sunt ex ijs, quæ cuti propinquant, & quæ frigida sunt, & quæ adstringunt: ad hæc, quæcunq; succos {introrsus} attrahunt, aut aliàs quoquo modo ipsorum intrò motum excitant: quorum sunt tristitia, & horror quacunq; de causa ortus, quippe cum & ex calida causa & frigida tum horrorẽ gigni, tum etiam rigorem, qualem supra descripsimus, est ostensum: præterea quæ auditu visu've animo aut stuporem aut horrorem incutiunt. Hæc itaq; omnia deuitanda tum sunt, cum idem homo pariter & lassitudinem sentit, & venas habet crudis succis refertas. Nam neq;, qui extra sunt, recte intrò reuocantur: neq; qui intus sunt, foras: immo qui foris sunt, leuiter educendi per halitũ suntsi: quidem quæ vehementius id faciunt, etiam eorum, quæ intus sunt, aliquid attrahunt. Qui vero intus sunt, ij attenuandi coquendi'q; sunt. Quòd si vel vomitu eos vel alui deiectione educere violẽtius tentes, vtiq; eorũ, qui foris sunt, aliquid intrò rapueris. Neq; accusandus Philotimus est, si tali vsus expulsione est, vbi citra vllum alium affectũ crudorum abundantia in primis venis constitit: quin potius nos ipsos assuefacere par est, vt veterum scripta diligentius inspiciamus. Ergo, quibus intus
B crudi succi copia est, & foris lassitudinis sensus, ijs hyssopum in mulso coquens, non statim, nec primo die, sed in sequentibus dabis: vomitu vero abstinebis, veritus (vt diximus) nequid excrementi externi intrò rursum reuocetur. Praxagoras vero ac Philotimus rationabiliter post eiusmodi mulsum, vomitum probant, propterea quòd crudos citra lassitudinem succos curant.

De Vlceroso affectu, cui cruditas in extremo corporis habitu sit coniuncta: ac de parando medicamento Dialaminthes. CAP. 7.

CÆterum quoniam de his abunde dictum est, tempus monet reliquum aggrediamur affectum, † in quo cum vlceroso sensu etiam crudorum copia in corporis habitum est recepta. Accidunt hæc in ijs maxime negociorum circunstantijs, in quibus aut calor, aut immodicus labor, crudos succos à venis in carnem rapit: id'que ijs, qui nullam ad præsens recentem cruditatem con traxerunt. Quippe hæc si adsit, vniuersum ita corpus crudis succis occupabitur. Cuiusmodi affectus curatio etiam post à nobis dicetur. Verum, quoniam compositum omne posterius simplici est, præstat (arbitror) reliquum simplicem affectum prius expedire, ac deinde ad compositos venire: quanquam ne hunc quidem omnino simplicem est arbitrandum, sed vt inter lassitudines sua sponte ortas simplicem. Proposito nanq; nobis affectu, qui lassitudinem excitat, adijcimus illi reli
C quos: sed, quia in mistione aliàs simplex vna'q; affectio additur, aliàs cõposita, ita simplicem appellauimus hanc, de qua nunc agimus. Esto igitur crudi succi copia in solidis animalis partibus, non in venis: cui accedat vlcerosæ lassitudinis in his ipsis affectus: quippe talis erat ea hypothesis, de qua inter initia sermonis loqui instituеramus. Sicuti igitur, in quorum venis, & præcipue in primis, crudorum copia erat, ijs esse à calidis cauendum censuimus, veriti, ne eiusmodi succi in habitum corporis pertraherentur, ita nunc id timere non oportet. Ergo danda his sunt, quæ vel ad cutim vsq; calorem suum transmittant: fricandum'q; largiter oleo, quod relaxandi vim habet, ac potissimum mane, cum surgunt à somno: nam ea frictio simul concoquit crudum succum, simul corpoream molem animantis nutrit. Quiescendum verò post hæc diu est, siquidem probe sint cessura. Sanè multo euidentius efficiant, cuius gratia fiunt, si homo exiguum cibũ pridie sumpserit: nec aliud à cœna bibat, quàm vinum, quod fuluum sit ac tenue. Nec vero ilico exercitandum assidue & vehementer est, necubi imprudentes crudo adhuc succo nutriri corpus cogamus. Vtilius itaque fuerit mane largius fricare, & post id diu quiescere, ac modice inambulare: tum denuo multa vti frictione, & balneo modice calido, præterea alimentis, quæ & boni sint succi, & minime glutinosa. Eorum materia supra iam dicta est, vbi ptissanam ad talia laudaui, & pisces saxati-
D les, & aues monticolas. Apti cibi sunt & qui attenuant, de quibus scripsimus vno libro. Nec est q̃ verearis, ne calorem vehementer accendas: quinimmo medicamen, quod diacalaminthen vocant, audacter dabis. Est vero compositio eius huiusmodi. Accipe calaminthes, & pulegij, & petroselini, & seseleos, cuiusq; [a] † vncias duas: seminis apij, cacuminũ thymi, vtriusq; [b] † vncias quatuor: ad hæc lybistici [c] vnciàs xvj, piperis vero octo & quadagrinta. Ac piper quidem grauis esto ponderis: quod βαρύσαθμον vocãt. Seseli vero Massiliense: petroselinum Macedonicum, huiusq; præcipue Astreoticum: calaminthe & pulegium potissimum ex Creta, sin minus, certe ex regionibus editis & siccis: simili ratione & thymum. Atq; herbarum quidem, quicquid lignosum du rum'q; est, id abijciendum: accipienda vero ad medicamentum folia, atq; ex his maxime, quæ subtilissima virentissima'q; sunt, atq; in summis herbis nata: ad hæc flores, &, quę cum ijs sunt vnà, minutissimas tenuissimas'q; festucas. Hæc omnia simul tundẽda cribranda'q; sunt tenui cribro: quippe eiusmodi medicamenta in totum corporis habitum maxime digeruntur: veluti ediuerso crassiora in ventre hærent, vt quæ angusta venarum oscula subire nequeant. Quam obrem etiam medicamentum, quod diospoliticon" vocant, cuius in hoc libro antea mentionem feci, crassius facere soleo, quoties deijcere aluum per id studeo. Quidam vero id non intelligens, cùm tenuissimum minutissimum'q; instar pollinis fecisset, vt aluo deijciendæ nihil contulit, sed vrinam planè mul-

tam

† Aliq; gręci codices habent καθ' ἣν αἱ μὲν φλέβες αἷμα χρηστὸν περιέχουσι σύμμετρον τῇ ποσότητι, τὸ δὲ τῶν ὠμῶν πλῆθος i. in quo venæ quidẽ bonum sanguinẽ continent quantitate q̃dẽ mediocrẽ, crudorum vero humorũ copia &c.

* διαθέσει.

A † In gręcis codicibus variãt notæ ponderũ; aliq; enim habẽt drachmas loco vnciarũ, ∠ scilicet loco Γo: & vbi legit Γo β, hñt ιβ, i. nõ duas vncias sed xij.

B † Al. drachm. xvi.

C † Al. drachmas.

A.l. 2.t.1. cap. 5.fol. 96. f

tam mouit: mecum rem communicauit, mirans ac ſciſcitans euētus eius veram cauſam. Ipſe enim E
arbitrari ſe aiebat hominis intemperātiam*, (nam ita appellabat) eius quod inciderat, cauſam eſſe:
vt vero propriam cauſam didicit eſſe compoſitionis rationem, poſtmodum aliter compoſuit, me
liore ſucceſſu. Ac huius quidem præcepti in omnium medicamentorum compoſitione meminiſ-
ſe expedit: propoſitum vero in præſenti medicamentum, omnia prorſus ſubtilia poſtulat, quo fa
cile in omnem corporis partem digerantur ferantur q;. Miſcendum vero his ita præparatis eſt
mel optimum curioſe deſpumatum. Porrò vſus eius erit poſt matutinam frictionem, ante q; exer-
citationem & balneum. Licet & ſine admiſto melle ſiccum medicamentum reponere, eo q; ſalis vi
ce ad obſonia preparati vti. Licet & in ptiſſanā veluti acetum inijcere, vel in eiuſmodi aliquid pro
pipere. Non modo autem ſiccum ipſum medicamentum, ſalis ritu in vario eſt vſu, ſed etiam cum
melli eſt admiſtum: ſiquidem id quoq; poteſt cum aliquo cibo miſtum ſumi, ita, vt iucūdum vten
ti ſit. Poſt cibum tamen nunquam nec hoc medicamentum, nec aliud vllum, quod ad diſtributio-
nem vehementiorem facit, ſumendum eſt: non enim diſtribui tunc, ſed concoqui quæ ſumpta
ſunt, eſt vtilius. Melius itaq; ſit ijs, qui externo aliquo pręſidio ad concoctionem egent, hoc tempo
re exhiberi dia trion pipereon ſimplex: cuius compoſitionem ante expoſui. Quin etiam ipſum
piper potioni inſperſum, percommodum eſt ad ea, de quibus agimus: quòd ſiqua fortaſſe maior F
neceſſitas inciderit, etiam quod ex ſucco mali cydonij conficitur: cuius omnem compoſitionem vi
res q; diligenter in ſequentibus explicabimus. Verum ad ea quæ nunc agimus, omnium quæ mi-
hi cognita ſunt, optimum medicamentum eſt diacalaminthes: nam & craſſa lenta q; attenuat, &
per halitum educit, & vrinas mouet, & mulieribus menſes. Eſt autem vſu quoque iucundiſſimū,
præſertim cum liberalius mel accepit: quo tempore coqui largius poſtulat. Qui vero auerſantur
dulcia, & mel fugiunt (nam eiuſmodi quoq; naturas inuenias) ijs parum in cōpoſitione miſcebis.
Sanè melius his quoque fuerit, ſi largius coquatur: nam & minus eſt eo pacto dulce, & minus ſto-
machum eorum, qui à melle naturaliter abhorrent, ſubuertit. Atque omnia quidē huiuſmodi vel
ante noſtram admonitionem ſibi ipſi quis excogitabit, vnum ſcilicet vbiq; deſtinans, nempe vt,
quoad fieri licet, iucundiſſimum fiat medicamentum, ſed tamen virium eius vtilitate ſeruata: non
enim hanc, dum dulcedini* ſtudetur, ſolui iubeo. Vbi igitur circiter duos vel tres primos dies ita
præparatus homo eſt, non incommodum fuerit etiam conſuetis eum exercitationibus admouere,
animaduerſis prius tum coloris bonitate, tum alijs notis, quæ in præcedentibus ſunt comprehen-
ſæ. Nam ſi omnia commode ſe habere videntur, plene exercitandus eſt: ſin minus, etiam ante me-
diocritatem deſiſtet: ac in prius dictis tum victu tum medicamentis eo die habendus: poſtridie rur G
ſus exercitationi dandus, ſuper ijſdem tum notis, tum ſcopis, vt cum omnia ex ſententia, commo-
da q; appareant, ad eandem victus rationem reuoces, cui ante inſueuit, quàm laſſitudinis ſympto-
mate vrgeretur.

* ἀκρασίαν est in multis codicib: græcis, vt vertit interpres. ἰδιοσυγκρασίαν est in vetustissimo optimo q; exemplari, & videtur esse melior lectio. quid autē sit idiosyncrasia, vide 3 Meth. med. cap. 2. et cap. 7.

* ἡδονῆς i. iucunditati.

De Acopis ex ſemine abietino, & populi floribus: ac de reliquis medicamentis parandis, quæ propoſito affectui conueniunt. CAP. 8.

QVoniam vero & acopo, quod ex abiete fit, vti expedit ijs, qui in carne & tota corporis mo-
le ſuccos congeſſerunt, qui aut concoqui deſiderent, aut per halitum digeri, non ab re fue-
rit eius quoque compoſitionem apponere. Eſt igitur abietis* pulcherrimum ſemen cir-
ca Arcturi emerſum, quo tempore Romæ September menſis eſt, apud nos vero Pergami Hyper
bertæus, Athenis Myſteria. Id ſemen conijcere oportet in oleum quolibet anni tempore: nullum
enim in ea re diſcrimen eſt. Melius tamen fuerit, ſi id contundas prius, quàm inijcias: quando ita
citius oleum ſua qualitate vi q; inficiet. Erit id ſpatium dierum minimum quadraginta. Nos vero
ſæpe & tres, & quatuor, etiam multo plures menſes, macerari permiſimus: † ſic deinde ſemen abie-
cimus, humidum vero linteo percolauimus. Eſto vero eius generis oleum, cui relaxandi vis inſit:
cuiuſmodi in Italia Sabinum eſt. Conijcies autem in quinq; & viginti heminas eius, ſeminis abie- H
tis modium Italicum. Eſto autem & hemina ipſa Italica: quam vtique & libram nominant. Vbi
vero maceratum in eo ſemen fuerit, multo planè minus redditur. Ei igitur quod reliquum eſt, ido-
neus ceræ modus erit, ſi quatuor libras immiſeris, reſinæ vero abietinæ libræ vnius partem tertiā:
id æquat drachmas trigintaduas. Inijcies vero & pinēæ* reſinæ tantundem. Quòd ſi harum copia
non ſit, earum loco terebinthina vtendum. Coques vero commodius hæc in vaſe duplici, aut certe
igni lento, qualis prunarum eſt: quæ tamen nec ipſæ multæ eſſe debent. Medicamen hoc aptiſ-
ſimum eſt ad omnem laſſitudinem, ſeu ſponte ortam, ſeu alia quauis ratione contractam. Vtile ſa-
nè medicamentum eſt & quod ex populi floribus fit. Id tale eſt: Ex floribus populi adhuc cōniuen
tibus modius Italicus in quindecim aut viginti libras Sabini olei immittitur. Si id præſto non
eſt, ſimile aliquod præparandum oleum eſt. Dictum vero in præcedentibus eſt ſimile eſſe, quod-
cunque tenue eſt, nec vllam adſtringendi vim habet. Magis vero ad rem pertinebit, & ſi modice
contritum ipſum florem in oleum conijcies. Quòd ſi quotidie medicamentum dimouebis, id'que
potiſſimum cum Sol feruebit, ac in domo calida repones, celerius ita magis'q; tum qualitas popu-
li tum vis in oleum migrabit. Itaq; poſt binos ternos've menſeos potes flore expreſſo atq; abiecto
habere oleum, quod ſine vlla morſione per halitum digerat, id q; nihilo minus, quàm abietinum.

* ὡραιότατον

† Græci quidā codices à vulgatis hoc in loco plurimū variāt, habēt enī, κἄπειθ' οὕτω λαβόντες, εἶτα τὴν ὑγρότητα τοῦ σπέρματος ἐκθλίψαντες, αὐτὸ μὲν ἀπερρίψαμεν τὸ σπέρμα, i. vbi deinde ſic accepimus, ac poſtea ſeminis humiditatē expreſſimus, ipſum quidē ſemen abiecimus.

* ſtrobilinæ.

Quin etiam

A Quin etiam ceræ & resinæ tantundem iniicere licet, quantũ paulo ante in id, quod ex abiete confici diximus. Si quãdo vero humidũ id, quod expressum est, crassius videbitur, sat fuerit vel quintam partem ceræ adiici, nedum quartam. Ego vero etiam sextam me addidisse scio, vbi & oleum crassum erat effectum, &, qui vsurus erat, liquidiore medicamento delectabatur. Non nulli diu macerari tum flores, tum semina non ferentes, partim ea percoquere in oleo coguntˀ, partim aquã iniicere: vtiq; qui cautiores sunt: quò videlicet nec torreantur, quæ sunt iniecta, nec oleum vstionem odore referat. Qui vero his magis sunt curiosi, in duplicibus ij vasis coquunt: hoc fit, cum in lebete, in quo sit aqua feruens, inseritur exiguum vasculum, in quod fundi oleum debet. Id quod sanè nos facimus, non tamen ad semina flores'ue coquendos, (quippe hac coctione minime egemus, propterea quòd ea diu maceramus) sed tum, cum in conficiendo medicamento ceram & resinas liquare in lebete paramus. Qui vero celerius ea præparare cogiˀ, hunc necesse est &, vt prædictum est, præcoquere, &, ne torreantur, aquam vinum'ue iniicere. Atq; ad ea quidem, de quibus nunc agitur, vtilior aqua est: vinum vero ad podagricos affectus, &, vno verbo, articulares.

Porrò sufficit tantulum aquæ admisceri, quantum coquendo totum vanescet. Is modus erit, si quadruplum eius aut quintuplum oleum sit. Ergo & hæc medicamenta succos, quicunque non

A. li. 1. t. 3. d. 2. c. 16. fol. 66. g

B admodum crassi nec lenti in carne cute'que resident, euaporant: & ad hæc, quod ex "chamęmelo fit, oleum, tum ipsum solum, tum vero cera resina'que adiectis. Quorum modus hic quoque satis erit idoneus, si ceræ pars quarta, resinæ duodecima sit immista. Sicui vero nullius horum, quæ memorauimus, oleorum copia sit, huic anethinum præparasse est facillimum. Potest vero & id medicamentum per halitum digerere, siue solo eo, siue cum cera resina q; vtare. Danda vero opera est, vt in vase duplici & anethinum coquatur: vtilius'que fuerit, si anethum viride sit. Quod vtique, si, quo tempore requiris, competet, maturum id esto. Iam sampsychinum oleum hyeme, & regione frigida, ac tempestate simili, idoneum medicamentum est. Habeto vero ceram ac resinam id quoque, si præsertim manere id super vncto corpore diutius studes. Simili ratione ros maris herba oleo incoquenda. Quòd si nec ea sit ad manum, betæ albæ radix, & cucurbitæ agrestis, & althęæ, & vitis albæ efficaciter euaporãt, vbi suam ipsæ qualitatem vires'que in oleo aliquo similis facultatis dimiserunt. Quodcunque vero sic pręparatum oleum est, in id si vel ceram solam, vel cum ea resinam iniicere voles, non solum pulcherrimum, sed etiam, quod in loco bene hærebit, vnguentum facies. Abunde autem omnino erit, si ceræ quartam partem, resinę duodecimam inieceris. Si vero etiam duas resinas iniicies, nempe abietinã, ac pineam, quam στροβιλίνην græce

*σικύς ἀγρίς, id est cucumeris agrestis.

C vocant, aut tertiam super has terebinthinam, aut etiam, hæ si desint, liquidam piceam resinam, sic quoq; medicamentũ feceris, quod euaporandi vim habet: iam, hæ si desint, aut ea, quæ in fictilibus habetur, rẽsina miscenda, aut quam φρυκτὴν græci dicunt, id est frixam. Nec ignoro tamen has supradictis imbecilliores, cęterum non omnino contemnendas.

*In grecis legitur nõ ῥητίνη, id est resina, sed πιτυΐνη, id est picea.

De Vlceroso affectu, cui crudorum succorum copia in corpore vniuerso coniungatur. CAP. 9.

CVm vero reliquus lassitudinis affectus sit, in quo supra vlcerosum sensum copia crudorum in toto corpore congesta est, de hoc quoq; dicendum est. Nec est inuentu difficile, quemadmodum emẽdetur, si quis ea, quę dicta sunt, sequatur. Si enim, vbi in primis "venis crudi succi copia est, dissecandum nobis eum esse, concoquendum q; diximus, cauentibus semper, ne in habitum corporis traducatur: vbi vero in extremis venis & corporis habitu resedit, & concoquendũ pariter & per halitum resoluendum: nimirum quibus ambo inciderũt, in iis ambæ rationes sunt miscendę: atq; id, si quidem pari noxa vrgere videbuntur, ęquali vtriusque respectu: sin alterum "prægrauat, vtique totius curationis studio in id propenso, nec tamen altero, quod minus est, neglecto. Miscebis autem vtriusq; curationem ad hunc modum. Non enim ab re fuerit exemplo

A. lib. 4. f. 1. t. 2. c. 7. fol. 418. e

A. li. 1. f. 3. d. 2. & 12. fol. 65. f

D aliquid de hoc egisse. Suasimus iis, quibus in primis maxime venis crudi succi congesta copia est, simplici dia trion pipereon medicamẽto vti. Ergo, si non modo in his, sed etiam in omnibus venis sit, super q; in ipsa carne, in principio curationis ipso dia trion pipereon vtendum, sed cui admistum petroselini tantum sit, quantum anisi, & thymi, & zingiberis habebat: post primum vero diem, magis q; etiam post secundum, miscendum eidem est aliquid dia calaminthes: mox vero partes ęque miscendæ: procedente deinde tẽpore, ipsius dia calaminthes plus addendum: ad extremum vero etiam solum exhibebitur. Ad eundem modum & in reliqua omni victus ratione, quoties pares affectus sunt, miscendæ eorum medendi rationes sunt, sed ita tamen, vt inter initia potiores medendi partes iis præstentur, quę in primis continentur venis: in fine vero iis, quæ in carne: medio inter hęc tẽpore ambę rationes ęquabiliter miscebũtur. Hęc igitur dicta à me sunt, & patere iam arbitror, qua ratione corrigere oportet, quod peccatum in succis est, prius, quam hominem morbus occupet. Ex iis enim, quæ in vlceroso affectu retulimus, cum adiunctus vitioso succo est, ratiocinari licet & de alio quouis, cum solus constiterit.

De curatione Affectus, qui tensionem, & qui inflammationem refert. CAP. 10.

HAC de primo quidem lassitudinũ genere, in quo punctionis quidem sensus † omnes animalis partes infestat, ac cęteris vitiosi succi redundantiis, quę corpori vel solę, vel cũ lassitudine

† clarius legitur in antiquis græcis, κατὰ πάντα τοῦ ζώου τὸν ὄγκον, i. vniuersam animalis molem.

accedunt, fermè diximus vniuersa. De ea vero lassitudine, quæ à nobis tensionis est appellata, de- E
inceps agamus. Atq; "hanc quidem, cum citra exercitationem constiterit, abundantiam indicare
aliquam, quę solidas animalis partes distendat, tum aliis quibusdam probatis visum est medicis,
tum non in postremis Erasistrato. Vbi vero sanguinis redundantia grauat, dictum (puto) supra
est optimum esse vel venam incidere, vel malleolum scarificare. Resumendus vero idem & nunc
sermo est vel Erasistrati causa, q nec in alio quouis, neq; vero in hoc affectu, sanguinis detractio-
ne est vsus. Ac, q in saluberrima quidē natura, de qua sermo habetur, licet alia quoq; ratione eius-
modi redundantiā emittere, dictum supra est. In vitiosis nanq;, in quibus videlicet vel cerebro,
vel in spiritus instrumentis, excrementum subsistit, quantum discrimen aditur, si sanguinis detra
ctione omissa, alia vacuandi ratione vtare, dicetur alicubi in sequentibus libris, vbi de vitiosis cor-
porum statibus agemus. Sed & dictum iam est in libro, quem de sanguinis missione scripsimus
contra Erasistratum: quo minus hoc loco longior de his habendus sermo est, sed ad reliquum &
tertium lassitudinis genus, cum sponte oritur, transeundum: quod in superioribus, phlegmones
similitudinem repræsentare diximus & propter doloris magnitudinem, & q cum euidenti ca-
lore etiam musculos in maiorem molem attollat. Hæc lassitudo ne paucis quidem horis, nedum
duobus tribus'ue diebus, eodem tenore consistit, prout Erasistrato placet, sed statim febrē accen- F
dit vehemētissimam, nisi sanguinis "detractione malo prius sit occursum. Quin etiā calidissimus
est in huiusmodi lassitudine sanguis: eius q; plurimum detrahi postulant, qui ea premuntur ferè
oēs. Non pauci vero eorum febricitant, etiam si sanguinē detraxeris. Itaq; nec cunctari, nec parū
detrahere cōuenit, sed & mature educere, &, nisi quid aliud vetat, ad animi defectū vsq;. Optimū
vero fuerit bis eodē die, si fieri potest, detrahere. Ac primū quidē ita mittere expedit, vt animi de-
fectum homo non adeat: secundo vero ne defectus quidē ipse est formidādus. Quippe, qui prio
re detractione resolutus est, secundam sustinere haud poterit: in hac vero, si quid tale homini in
cidit, facile reuocabitur. Qui vero sic affecti sanguinem nō miserint, hi si euaserint, vtiq; fortunæ
beneficio id acceptum ferent: sed nec euadent, nisi alia quapiam ratione leuentur, aut sanguinis
è naribus profluuio, aut largo sudore effuso. Porrò æstimare diligenter oportet, qui sanguinem
sunt missuri, in thorace'ne, dorso, & lumbis, tensio pulsans q; dolor figatur, an in capite potius &
collo. His enim affectis humeralem venā diuides, maxime si repletum caput & calidum sentiūt:
illis vero internā: si vero omnino æquabiliter lassitudo corpus occupat, ambarum mediam. Ac,
si ab incisa quidem vena febrire cœperint, curandi iam methodi opus est his prospicere: sin autē
tum non febricitent, primo die post incisam venam aut ptissanæ cremorem, aut sorbitionem ex
*alica, solum dabis. Secundo vero etiam lauare licet cum copioso oleo: nutrire vero, tametsi laue- G
ris, planè moderatissime debebis, lactucę, "si placet, aliquid offerens, vel (si sit) cucurbitæ & ptissa
nę. Est & alica nō inutilis, siue hanc aceto, vt ptissanam, condias, siue etiā sine aceto. Si cucurbitæ
copia non sit, malua beta q; & lapatho & atriplice est vtendū. Quòd si carnē quoq; gustare velit,
saxatiles pisces vel oniscos in albo iure bene elixos dabis. Voco ius album, cū sine garo, magis q;
etiam sine superuacua cōditura, cuiusmodi καρυκ'ναν greci vocant, pręparatur, anetho sale q; cū
oleo & porri exiguo in aquam coniectis. Vino autem vtiliter etiā ipso secundo die parcet: tertio
vero, si quidem aquæ potionem facile toleret, tunc quoq; vino abstinebit: si non ferat, potissimū
quidē apomeli dabis, quippe leuiter refrigerat ea quoq; potio, quo vtiq; indigent, quæ phlegmo
nes sensum habent, lassitudines. Hoc si nō sit, album & tenue vinum offeres: † alia q; pro ratione
exhibebis, quę vt boni sint succi, ita minime calfaciant. Cauēdum vero præter cetera est, ne pro-
pere & multum, {sed sensim & paulatim,} renutrias. Quippe qui post huiusmodi exinanitionē
ad pristinam dietam protinus redeunt, iis corporis habitus crudis succis impletur: quos nimirū
ante, q̄ concocti commode in ventriculo venis q; sunt, corporis moles ad se rapit. Et hęc quidem
lassitudo cōmodissime ad hunc modū curatur. Quam aūt ob rem in iis, qui hac premuntur, itera- H
ri sanguinis detractionem iubeam, nec hos multū ac simul reficere, satis profectò fuerit vel Empi
ricorum causam reddere: nempe q & magis iuuantur, quibus sic est emissus, & bona valetudine
diutius fruuntur, qui, sicut cōprehensum est, sunt tractati. Ceterum, & quæ ex natura rei ducitur,
rationem apposuisse nō sit alienum. Qm̄ igitur in hac, quę veluti phlegmone fatigat, lassitudine
vis calidi sanguinis congesta in corporis mole est, venæ autem sectio succos è vasis emittit, vtile
est post priorem detractionem tantisper intermittere, dum aliquid eorū, qui in corpore sunt hu-
mores, remigret ad uenas. Quod tamen, qm̄ committendum non est, ut in his maneat, utpote ex
dimidio corruptum, sed potius plurimum eius expellatur, idcirco detractionem sanguinis etiam
secundo die iteramus: aliqñ uero & in tertio, ubi uidelicet & reuellere, & ex aliis in alia trāsferre,
uisum est conducere. Dictum uero de omni eiusmodi ratione exactius est in iis, quæ de sanguinis
detractione scripsimus: quæ nunc ideo recensendi locus non est, q & ad medendi artem magis
pertinet, & in hoc ipso fortassis opere plenius de sanguinis missione sumus acturi.

A sanguinis detractione non esse statim nutriendum. *CAP.* II.

RElíquum ergo est, vbi docuerimus nō esse à sanguinis missione festinãter reficiēndum, hic
librum hunc finiamus. Presumetur aūt & ad huius sermonis fidē quiddam, quod in opere
de

[Right margin notes:]
A. li. 1. f. 3. d. 3. c. 16. fol. 67. 2
A. ibidem.
A. ibidem.

[Left margin notes:]
* λειποθυμῆσαι.
* λειποψυχίαν.
* Græca lectio hēt νυγματώδης, i. pungēs, non σφυγματώδης.
* χόνδρου.
† καὶ τ' ἄλλα κατὰ λόγον ἀνακομίζειν, id est aliis'que pro ratione restaurabis. vt vertit vetus interpres.
* διορισμῶν, id est distinctionibus.
* πληροῦν.

A de naturalibus potentiis est demonstratum. Ibi enim ostendimus omnibus iis, quæ propria natura reguntur, vim quãdam esse insitam, qua similes, quibus alant, succos possint attrahere. Demonstratum præterea est, vbi proprio & cõmodo nutrimẽto destituuntur, vrgeri vel eius, quod non cõmodum est, aliquid rapere: tale porrò est, quod non dum in ventriculo venis q; concoctũ est. Ergo necessum est, cũ homo "largius se cibis per hoc tempus impleuerit, eo casu crudi succi plurimum in corpus animalis rapi, id q; multis de causis, & ꝙ deterius in ventre venis q; concoquitur, quod copiosius est: & ꝙ multum in corporis molem ideo subit, quia multũ superest: & ꝙ citius etiam, q̃ par est, propterea ꝙ vẽter venis, venę reliquis oĩbus animalis partibus, rapi, quod non dum cõfectum est, permittunt. Quod adeo non facerẽt, si id exiguum esset, quod ipsæ haberent: demonstratum est enim partes ipsas ex alimento primum sua portione frui, mox cæteris transmittere. Ergo vltima præcipua q; noxæ causa est iis, qui sic sunt affecti, ꝙ, quæ in corporea animalis mole habentur, partes, vbi multum semicoctum q; attraxerunt nutrimentum, non paruam excrementorum vim ex ea re congerunt: cum neq; perinde, ac si bonum esset, concoquere id omne valeãt, neq; etiam vt cum corpore coalescat & assimiletur, efficere: immo parũ prospere singulas functiones obire post vitiosum multum q; nutrimentum par est. Similiter enim his euenire necesse est, vt ventri, cum abundantia male pręparati cibi est refertus. Male pręparata voco,

A. ibidem. b

* siue ὁμοίων legas, vt impreßi habent, siue οἰκείων, id est familiares, ut manuscripti, utraq; lectio bona.

* ἀνέρχεται. aliqui tamẽ codices habent ἀνέλκεται, i. attrahitur.

B quę elixari torreri'ue debentia iustum in his finem non sunt consecuta. Ergo, siue panis non satis est coctus, siue caro legumen'ue intra modum elixum, fieri nequit, vt hæc venter probe concoquat. Eadem vero ratione se habent, & quæ in ventre male sunt confecta, ad secundam cõcoctionem, quę agitur in venis, qua male pręparati cibi ad concoctionem, quę est in ventre. Quin etiã, quę in venis male sunt concocta, sic se habent ad concoctionem, quę agitur in carne, quemadmodum se habebant cibi ad eam, quę est in ventre: &, quę ex hoc subeuntia, ad eam, quę est in venis. Ergo nec venter externa, quę sumpsit, exacte concoquit, nec venę hęc, quę à ventre excipiũt: sed nec carnes, quę ex venis, vbi probe ante non sunt confecta. Atque interim excrementi copiam in corpore prouenire est necesse. Ac rem quidem omnẽ, vt breuissime licuit, iam diximus. Quòd si quis dictorum cuiusq; certam ex demonstratione scientiam cepisse velit, is librũ de naturalibus virtutibus legat: in quo primum illud liquido demonstratum est, ventrem sua ipsius causa nutrimentum suscipere, vt eo tum fruatur, tum, quod sibi desit, suppleat, eo q; amplecti id vndiq;, ac retinere totum, quoad se satiauerit. Secundo illud, eundem, vbi ali pręterea non desiderat, imam sui partem (πυλωρὸν gręci vocant, id est portam) recludere: ac, quod ciborum superfuit, exprimere,

C pessum q; ceu alienum onus trudere. Deinde, ꝙ in ipso transitu per intestina, ac potissimũ tenuia uenę, quę huc pertinent, alimentum ad se rapiunt, quod ex mora, quam in uentre habuit, & alteratum, & animali magis idoneum, est effectũ: mox in ipsis uenis quoq; ab alia in aliã traditur ad eundem modũ, quo ex uentre in uenas: hinc uero iam planè confectũ in singulas pertrahitur animalis partes: ubi tertiam concoctionẽ nactum, ipsi alendo corpori assimilat. Hęc si quis ex eo libro colligat, nihil est, ꝙ causam amplius requirat, cur multi habitu corporis exinanito, nisi sensim renutriantur, plurimũ excrementorũ in toto eo congerant, atq; ex his non leuiter ægrotent.

GALENI DE SANITATE TVENDA
LIBER QVINTVS

ARGVMENTVM LIBRI

Omnem Senum victus rationem absoluit: ac communia Præcepta docet, quibus affectus morbosi omnes emendantur, & intemperies corriguntur.

D

Medicorum Negligentiam tum in aliis instituendis, tum in se ipsis regendis, huius operis prolixitatis causam fuisse. CAP. I.

Vintum de sanitate tuenda librum ingrediens, si qui forte erunt, qui prolixitate operis nostri grauabuntur, hos primũ solari volo. Non enim nostra id culpa euenit, sed ꝓpositę rei natura. Si enim fieri potest, ut, qui breuibus longam contemplationẽ absoluit, nihil necessarium omittat, fateor errorẽ meũ, ceu nulla necessitate ambages secutus sim. Sin clarius simul breuius q; disseri de iisdem non potest, nemo nos merito accuset, sed ipsos potius, qui eorũ, quę necessaria sunt, non pauca pretereunt. Est uero illud simul ex maxime necessariis, simul ueluti elementũ totius artis, quæ valetudinẽ tuetur, ꝙ numerosę hominum sunt naturę, prout in confesso est omnibus tum medicis, tum gymnastis. Quorum tñ plurimi ita de ualetudine tuenda scribunt, quasi de uno homine agant, id q; ne uno quidem ostenso, quem prius iuuerint: quanq̃ non unum, sed multos, quos morbis prius assiduis implicatos ipsi postea multis annis in sanitate sua opera seruassent, indicasse, ac sic ad scribendum

accessisse par erat. At nos ipsis rerum effectis id ostendimus: & iis*, qui prius assiduis premeban- E
tur morbis, inde adeo, quod sanitatis præceptis paruissent, in omni integritate seruatis, sic demum de
ipsis scribere sumus aggressi. Quippe alios exercitari in totum vetuimus, istis videlicet exercen-
di corporis causa susceptis, ac solis vitæ actionibus contentos esse suasimus. Aliis de multitudine
exercitationum demere aliquid iussimus, vt totum ad minimum contraheretur: aliis qualitatem
tantum, aut ordinem, aut tempus: aliis vniuersam earũ mutare speciem iniunximus. Æque ve-
ro de balneis præcipientes, vtique quòd aut omnino his supersedendum esset, aut sæpius, quàm
ante, vtẽdum, aut rarius, aut ante cibum tantũ, aut etiam post cibum, aut calidioribus, quàm ante,
aut magis tepidis, aut frigidioribus, prorsus omnis morbi expertes multis annis reddidimus. At
nihil horum facere licuisset, si neque naturales corporum differentias compertas habuissem, neq;
debitam, cuique salubrem victus rationẽ. Non nulli vero ex iis, qui de sanitate tuenda literis pro-
dunt, aut etiam sine scriptis de ea præcipiunt, ne seipsos quidem defendere à morbis perpetuo po
tuerunt. Itaq; cum à cauillantibus, tum alia quædã, tum vero versus ille obiicitur, ἄλλων ἰατρός,
αὐτός ἕλκεσι βρύων, (id est, Aliis medens, at ipse vlceribus scatens) alij id negociis imputãt, alij ob
intemperantiam se ægrotare fatentur: sed horum magis improba me iudice defensio est, quàm
ipsum, quod obiicitur, crimen. Qui vero iis, quæ in vita incidunt, causam tribuunt, si quidẽ dia- F
ria febri laborant, ex æstu, frigoribus, lassitudine, aliis'que id genus occasionibus, hos vindicare à
culpa decet: sin alia qualibet, minime. Quippe nec ipsi omnino sine febri exegimus, immo ex las-
situdine nõ nunquam febricitauimus, nullum aliàs morbum multis iam annis experti. Quin etiã
percussus certis corporis partibus, vnde alij phlegmonis bubonibus'que cõtractis febricitarunt,
ipse nunquam phlegmonen bubonem've sensi, nec febri laboraui, non aliunde certe, quàm ex
seruandæ sanitatis arte tanta commoda consecutus: cum alioqui nec salubrem corporis statum ab
ortu ipso sim nactus, nec vitam planè liberam sortitus, sed in qua tum artis officiis seruierim: tum
amicis, cognatis, & ciuibus, in pluribus inseruierim: tum plurimam noctium partem, non nun-
quam ægrotantium ipsorum causa, semper autem dulcedinis studiorum gratia peruigilauerim:
nec tamen vllo sensi me eorum, qui è corpore originem ducunt, morbo tentatum multis iam an-
nis, excepta (vt dixi) diaria quãdoq; febri: quæ tamen & rarissime, nec nisi ex lassitudine incidit:
quamuis in puerili ætate, atque etiam tum in ephebia, tum adolescentia, morbis nec paucis, neq;
his leuibus premerer. Sed post octauum & vigesimum annum, cum persuasissem mihi esse con-
seruandæ sanitatis rationem quandam, præceptis eius per totam deinceps vitam parui ita, vt nec
minimo morbo post laborarim, nisi forte (quæ tamen rarius incidit) diaria febri: cum alioqui li- G
ceat hanc quoque in totum effugere, si quis liberam vitam sit nactus, veluti in superioribus iam
ostendi: fiet'que, si quis animum aduertat, etiam clarius in iis, quæ mox dicam. Illud enim affir-
mare ausim, ne bubone quidem laboraturos eos, qui præparati ad sanitatẽ ad vnguem sint, si mo-
do eorum corpus ab vtroque excrementorum genere vacet, & eo, quod in quantitate cõsistit, &
eo, quod in qualitate. Atque ad eos quidem, qui nunc sanitatis tuendæ præcepta dicto scripto'ue
profitentur, vel hæc satis arbitror. Prioribus vero, quos'que nec seipsos extra morbum perpetuò,
nec eos, qui ipsis paruissent, seruasse aut aliorũ relatu audiuimus, aut ipsos in scriptis suis tale quip
piam iactare ausos, ne contradicendum quidem censeo. Mirandum certe potius arbitror, si quis
eorum vniuersam sanitatis tuendæ artem vno libro complecti est pollicitus, præsertim non (sicut
Hippocrates) in primis & summis capitibus methodum indicans, sed sicut nos † omnia rationi-
bus firmans. Ac prolixitatis quidem sermonum nostrorum causa iam dicta est. Quisquis autẽ
honesti probi'que studiosus est, ac pro iis, quæ optima sunt, diligens, hunc decet non tam artis hu-
ius longitudine grauari, quàm magnitudinem eorum, quæ promittit, suspicere. Nam qui, quæso,
non magna illa miranda'que artis opera sunt, sicui nõ ab ipso ortu imbecillum corpus fuit, hunc
& ad plurimam perduxisse senectutem, & sensibus illęsis, ab omni prorsus morbo dolore q; alie- H
num atque integrum perpetuo seruasse? Ego vero etiam non nullos, quibus salubre admodum
firmum'que natura corpus erat, vidisse mihi videor permultis morbis afflictos, ac postremo im-
medicabilibus malis in senectute saltem oppressos: quos tamen fas erat, quod ex naturali habitu
fuit, tum sensibus omnibus illæsos, tum reliquis corporis partibus sanos ad vltimam vsq; durasse
senectutem. Quo'nam igitur pacto turpe non sit, qui optima natura sit præditus, hunc ob poda-
gram ab aliis gestari, aut calculo iam cruciatum, & colo, & vlcere in vesica ex cibis mali succi con-
tracto, doloribus contabescere? Quomodo rursus non turpe sit propter † articularem morbum
suis ipsius manibus vti non valentẽ, alienis egere, quibus ori cibos admoueat? † cui'que sedes in-
firma est, eo qui in deiectionibus {subministret}. Satius enim sit, sicui vllum omnino pectus est,
sexcenties malle mori, quàm tali vita viuere. Quòd si quis tam impudens simul delicatus q; est, vt
turpitudinem suam negligat, at dolores, quos noctes dies'que ex vitiis suis sustinet, non aliter, quàm,
qui à carnificibus torquentur, certe contemnendi non sunt: tametsi certe hæc omnia vel intem-
perantiæ, vel ignorantiæ, vel vtrique imputent, oportet. Verum intemperantiæ corrigendæ hic
locus non est. Ignorationi eorum, quæ agẽda sunt, hoc opere (vt spero) medebimur, scilicet pro
quauis corporum natura, propria sanitatis tuendæ ratione apposita.

† ἐξεργαζόμενος πᾶν ἀκριβῶσ

* νοσώδες, i. morbosum.

† Interpres omisit vocem θαυμαστὴν, quæ hic significat detestãdum.

† *& eo qui sedẽ abstergat ĩ deiectionibus.*

A *Summa earum rerum, quæ ad optimi corporis Lapsus cognoscendos & emendandos faciunt.* *CAP. 2.*

INitium vero mihi ab optima natura iustum erat, ad cuius curationem omne consiliũ dirigit, non eò, vt corrigat, sed vt in statu suo seruet. Id quod ipsi hactenus fecimus, qui de ea hucusq; per singulas ętates præter inclinantẽ (παρακμαστικὴν græci vocant) egimus: cuius extrema pars senium proprie dicitur, ipsum quoque in suas partes diductum, vt post dicemus, vbi ea pars artis tradetur, quæ de senibus curandis agit, γηροκομικὴν græci vocant. Verum nunc saltem pręcipuis eorum, quę dicta sunt, repetitis ad vitiosas corporũ naturas trãsibimus, ac, quemadmodũ cuiusq; earum seruari valetudo possit, trademus. Ergo optimum corpus scopos habet ad sui custodiam in qualitate, quantitate, & facultate: In exercitationibus, quę moderatę mediocres q; sunt, quæ q; singulis corporis partibus ęquabiliter sint adhibitę, id q; oĩ vitato excessu: aut sicubi in quoquam dictorũ sit erratum, errore correcto. In edendorũ uero bibendorum q; natura, similiter in qualitate, quãtitate, & facultate, hic quoq; scopus esto ipsa mediocritas, ut nec plura nec pauciora capiat, q̃ quæ, ubi cõcocta distributa q; in corpus sint, idem bene nutriant: ac, si opus sit crescentibus adhuc, mediocre quippiam adiicere, nihil relinquant, quod uel superuacuum sit, uel deficiens. Ad

B eundem modum in somno, uigiliis, balneis, animi actionibus, & aliis id genus, mediũ omnis excessus seruari debebi: quod si in aliquo sit erratum, corrigendus error est. Porrò omnis corrigendi erroris communis esto scopus, cõtrarij excessus usurpatio ita, ut, si plusculum pridie fatigatum corpus est, demas aliquid de exercitationũ modo: sin minus iusto se exercitauit, ut exercitij modum augeas. Eodem pacto, si cõcitatiore motu est usum, ut hunc modice remittas: sin remissiore, ut intendas. Simili modo, si robustior motus præcessit, ut pro hoc mitiorem iniungas: pro leuiore contra, qui valentior sit, & pro languido uehementẽ, & pro uehementi contrarium: & uno uerbo, ut omnẽ excessum contrario excessu corrigens, in sanitate hominẽ custodias. Vt autẽ corrigendo non erres, primũ corporis affectus ad unguem scire oportet, deinde omniũ eorum, quæ priore die facta uideris, meminisse. Nam affectus quidem, quod delictum sit docebunt: recordatio eorũ, quę pridię sunt acta, quantũ tibi à consuetis recedendum sit, insinuat. Atq; in affectibus quidem eiusmodi excessus uideas, q̃ aut gracilius aut obesius, aut durius aut mollius, aut siccius aut humidius, aut rarius aut densius corpus, q̃ ante, apparet, cum eo etiam, q̃ nec naturalem coloris gratiam ad unguem seruat. Memoria uero factorum, & quod peccatum est, ostendet, &, prout corrigetur, ex præsentium collatione docebit. Nam, "si gracilius redditum corpus sit, æstimare

A.lib.4.f.7.t.4. c.1.fol.518.e.f

C oportebit, atq; ad memoriam reuocare, plus'ne, q̃ par erat, exercitando fatigatus homo sit, aut cõcitatiore motu usus, aut fricando lauando'ue modũ excesserit. Ab his mox considerare, nimia'ne cogitatione sit usus, aut nimium uigilauerit, aut per aluum longe plura iusto deiecerit. Expendi etiam debebit, num domus, in qua uersatus sit, calidior fuerit, aut parcius comederit uel biberit, aut ueneri liberius indulserit. Sin obesius uisum corpus sit, num frictio mollior, aut exercitiũ parcius, aut tardius, aut somnus longior, aut uenter adstrictus, aut ciborum copia optime concoctorum, præcesserit. Si uero durius, quàm ante, corpus apparet, primũ frictionum meminisse oportet, mox exercitationum, an hæ robustæ, & cum concertatore duro densante'que, præierint: ad hæc, an in puluere, eo'que duro ac frigido, & an citra apotherapiam: Dein balnei, an uidelicet hoc planè frigidum fuerit, an nimium calens: Præterea domus, in qua dormiens uigilans'ue uersatus est, num frigida: Item q; ciborũ siccitatis, & potionis, penuriæ. Sin mollius, quàm prius, postridie corpus uideatur, primum quidem frictionum meminisse conueniet, an molles, & cũ pinguitudine, & balneis leniter tepidis, sint adhibitę. Ab his reuocari ad memoriam debebit, an exercitationes tardæ & exiguæ, cum concertatore immodice molli, præcesserint: Dein an potio uberior fuerit: Mox an cibos plures, aut natura humidiores acceperit: Postremo an multum dormierit.

D Proximus molli corporis affectui est humidus, hoc differẽs, q̃ mollis ipsorum corporum propria qualitas est, humidus, qui in eo cõtinentur, humorum. Discernuntur hi tactu. Nam humidus affectus cum madore cutis est, mollis sine hoc: quanq̃ est profectò & molle corpus humidũ suis ipsius partibus. Cęterum pro doctrinæ claritate hoc molle uocetur, alterum humidum. Ac siccus quidem immodice corporis affectus habitum statim durũ reddit: non tñ cum mollitie necessario coniunctus est humidus affectus: potest nanque durata caro esse, & tñ mador sudor'ue è corpore emitti. Atque in humecto quidem corporis habitu, uel ex intempestiuo ueneris usu, uel alia quapiam ex causa, de uiriũ imbecillitate suspicio est, uel corporis raritate ex immodice molli frictione, uel nimio balnei usu, uel aere domus, ubi uersatus est, q̃ par erat, calidiore. Habenda pręterea est & de potione consideratio, an ea uberior fuerit: Et de somno, an is maior, q̃ pro naturę ratione: Et de aere ambiente, num se non sensim, sed simul totum in humidum calidum q; mutauit: Et de cibis pari modo. In teneritudine uero siue mollitudine (utroque enim modo consuetudo appellat) cum utique sine humiditate fuerit, concoctum probe nutrimẽtum esse, & corpus nutritum, sed exercitatum diminutius esse, putandum est. Contra in duritie, aut duriter perfrictũ esse, aut nimium exercitatum, id q; cum duro concertatore, & in puluere iudicandum. Siccitas uero habitus penuriam potionis cibi'ue, aut uigilias, aut uitæ solicitudinem, aut multam frictio-

nem, aut exercitationem immodicam indicat. Hęc itaq; considerans corrigere errorem quotidie potueris prius, quàm inauctus error curatu difficilior euadat. Semper autem memineris excessum omnem contrario excessu esse emēdandum: quippe omnium, quæ præter naturam incidunt, omne huc consilium curationis dirigitur. Quare, si huic præcepto etiam corporum, quibus præficeris, dignoscendorum peritiam adieceris, & singulorum remediorum facultates adiunxeris, vniuersæ iam artis, quæ corpori hominis tuendo dicata est, peritus fueris: cuius ope non sanis modo suam valetudinem tueberis, sed etiam iis, qui ægrotant, pristinum statum restitues. E

De ratione Fricandi & exercendi Senes, tum qui validas & firmas partes, tum qui imbecilliores sunt nacti. CAP. 3.

Atque optimum quidem corpus cuiusmodi sit, dictum iam est. Quod ab huius perfectione defecit, scire licet tribus id de causis defecisse, aut quòd statim "in vtero † vitioso statu fuit: aut quòd qualibet de causa † in non naturalem affectum post concessit: aut ætatis ratione. Omnia vero corrigenda per contrarium excessum sunt. Senium enim, vt de hoc primum agam, frigidum siccum'que est, veluti in libro de temperamentis est ostensum. Corrigitur id per ea, quæ calfaciūt & humectant. Talia sunt balneum dulcis & calidæ aquæ, & vini potio, præterea ex cibis quicūq; humectare & calfacere natura possunt. De exercitatione vero, frictione, & omni motu (ab his enim cœpisse est satius: nam recte illud dictum arbitror, ‖Labor cibum præcedat) hæc scire licet, poetam ex parte verum dixisse, F

† κακῶς κατεσκευάσθη.

† εἰς τὴν παρὰ φύσιν διάθεσιν, id est in affectū præter naturam.

A. li. 1. f. 3. d. 2. c. 17. fol. 67. b

6. Epi. com. 4. t. 31. 3ª. 187. c

Vt lauit, sumpsit'que cibum, det membra sopori,
Nanque hæc iusta seni.

non tamen in hoc totum esse positum. Postulat enim senum non secus quàm iuuenum corpus dimoueri, cum insitus alioqui calor extingui in his periclitetur. ‖Nam corporum, quæ in florente ætate sunt, non desunt, quæ quietem postulant, de quibus Hippocrates prodidit: Senum vero nemo quietem ex toto postulat, sed nec exercitium vehemens. Ceu enim ventulo quodam excitari accendi'que calor eorum desiderat: vehementiore autem motu deiicitur. Ac magnę quidem flammæ, eius, quod ita accendat, minime egent, cum satis ipsæ sibi & ad tutelam sint, & vt materiæ dominentur. Ergo nec à somno mane fricari desiderant omnes, †qui ęgrotant, sicuti senes: cum eiusmodi frictionis, quæ cum pinguitudine adhibetur, duplex scopus sit: nempe vt vel lassitudinis affectum sanet prius, quàm inauctus, febrem accendat, vel imbecillam distributionis vim excitet. Nam multos, quorum corpori longo tempore nihil ex alimento accessit, (ἀτροφοῦντας greci vocant) eiusmodi frictione adhibita facile paucis diebus carne impleuimus. Verum, quod aliis ex affectu certo in tempore incidit, id senibus adest perpetuo, quippe quorum omne corpus frigidum est, nec potens alimentum ad se trahere, atque id probe conficere, ex eo q; nutriri. Sed frictio, cum & vitale robur excitet, & modice calfaciat, efficit, vt & distributio nutrimenti sit facilior, & nutritio promptior. Hac victus ratione & iuuenes nō pauci, qui ex eo, quòd alimentum his distributum in corpus non est, emaciati sunt, carnis incrementum receperunt: & senes planè omnes fructum non paruum senserunt. Atque hęc quidem "vna senibus veluti exercitatio sit mane administrata, nempe fricatio cum oleo: post hanc inambulatio gestatio'que, quæ tamen sint intra lassitudinem, & ex senis viribus coniectatę: quarum causa de cibis potione'que non pauca prius diximus: nunc de exercitationibus quoque exempli causa quædam ponemus, de quibus hæc in superioribus didicimus: Quòd acuta exercitatio (sic enim vocant, cuius celeres motus sunt) corpus tenuat, contraria crassum reddit, multa corpus siccat, mediocris obesum præstat. Dictum est & de cæteris omnibus exercitationum atque etiam frictionum differentiis. Verum exercitationis formæ, quæ senibus vtiles alienę'ue sint, tum ex corporis totius affectu, & consuetudine, tum vitiis ipsis quæ infestant, intelligentur. Ex totius corporis affectu, ad hunc modum. Nam optimi status corpus, de quo hactenus sermonem fecimus, sicut in iuuentute ad vehemētissimos quosque labores idoneum maxime est, ita in senecta se habet ad omnes mediocres. Quod vero aut crassis cruribus est, aut lato pectore, aut cruribus vltra, quàm par est, gracilibus, aut quod exiguo est thorace, aut admodum angusto, aut valgum est varum'ue, aut alio quouis pacto à mediocritate recedēs, id ad plerasq; exercitationum ineptum est. Quippe vitiosę figurę thorax in iis, quæ per vocem administrantur, offenditur. Crura vero per inambulationem læduntur. Ad eundem modum de manibus, collo, humero, lumbis, coxis, & tota spina, mihi dictū intellige. Quicquid enim ex his parū rite ab initio conditum est, id sanè exercitando imbecillum potius, quàm firmum redditur: nisi si cui moderatos motus, imbecillis membris modicas exercitationes nominare placet: verum ita de nomine magis, quàm de re, lis fuerit. Senibus vero, quę pręcipua ad sanitatem exercitia sunt, hęc per valentiores corporis partes sunt obeunda, quippe cum quibus reliquę simul mouentur exercentur q;. Quin etiam consuetudo maximam vendicat partem ad exercitationis speciem deligendam. Nam, quæ consueta sunt, vt minime lassantia, quos exercent, etiam delectant: sicuti ediuerso, quæ insueta sunt, tum displicent, tum vero lassant. Porrò quibus operibus arte opus est, ea ne attingere quidem senes debēbunt: non tibia, non tuba sonare, non cithara: non magis, quàm, quæ in palestra geruntur, qui luctæ sunt ignari. Senes igitur

Ibidem. t. 15. 183. c

† Præter fidem antiqſsimi codicis ex ipso cō textu apparet nō legēdū esse κάμνοντες, sed ἀκμάζοντες, id est iuuenes seu ætate florentes.

G

A. ibidē. c. 6. g

* βλαβεραί, i. noxiæ.

H

poterunt

A tur omnes consuetis laboribus sunt exercendi, sed tamen vehementia eorum remissa. Tertium, quo dirigit, qui exercitationis formam præscribit, ab affectione sumitur, omnis quidē ætatis commune, non tamen parem vbiq; vim obtinens, cum nec parem vbique noxam neglectum inferat. Quos "enim ex leui causa vertigines, (σκοτώματα græci vocāt) comitiales morbi, grauis ophthalmia, vel aurium dolores male habent, iis inclinato capite dorso'ue, aut humi volutatis exercitari nō expedit, immo tum ambulatione sæpe, tum cursu mediocri, tum gestatione in vehiculis, citra fatigationem vti. Simili modo, nec quibus tonsillæ, quas παρίσθμια græci vocant, aut vitia, quas antiades appellant, aut anginæ facile incidunt. Nec quibus prompte in columnellam, gingiuas, dentes, deniq; partem aliquam ex iis, quæ circa collum aut totum caput habentur, fluxiones procumbunt. Quippe non nulli dimidio capite infestantur, græci ἡμίκρανα vocāt. Aliis tendones, quos græci τένοντας vocant, ex leui qualibet causa dolent. Quorum nemo exercitationem sustinet, quæ caput impleat, sed sunt his omnibus, quæ per crura geruntur, vtilia: sicut ediuerso, qui imbecillis sunt cruribus, his superioribus partibus exercitari est satius, chironomiis, acrochirismis, disci iactu, alterum vsu: præterea his omnibus, quæ in palæstra humi exercent. At, quorum mediæ crurum brachiorum q; partes opportunæ offensionibus sunt, iis quoduis exer-
B citationum genus idoneum fuerit, modo ne reliquarum considerationum vlla prohibeat. Quæ tamen circa thoracem partes sunt, magis inferiorum exercitatione iuuantur: quæ circa vesicam & renes, superiorum: lienis, ventriculus, iecur, intestina, & colon, sicuti in medio superiorum inferiorum'que sunt, ita se ad exercitationes habent. Frictiones "tamen partibus infirmis, quo tempore laborant, admouere non conuenit: vbi sanę sunt, conuenit vel magis, quàm aliis, & potissimum siccas: quas & per linteum, & solis manibus liberaliter adhiberi expedit. Quin etiam, qui certa periodo redeunt quibusdam partibus dolores, hi ne fiant, non parua ex eiusmodi frictione cautio est, si medio tempore, præcipue q; si duas vel tres horas ante accessionem adhibita sit: firmantur enim eæ partes, & consuetas fluxiones minus admittunt. Atque hęc quidem nō senum modo, sed & qui aliam quamlibet ætatem agunt, omnia sunt communia. Non exercitari vero imbecillis partibus, solis senibus suadeo: ex cęteris, quanto quisque remotior à senio fuerit, tanto illi magis exercitanda pars infirma est. Quod vtique, & quo clariora, quæ dicimus, sint, exemplo prosequi non grauabor. Finge corpus aliquod ex iis, quæ adhuc augescunt, gracilibus esse cruribus, huic picari crura conducet, & modice fricari, & cursu vti potius, quàm alia quauis exercitatione: porrò præfici ei quempiam oportet, qui modum in motu præscribat, quo neque intra, q;
C expedit, exercitetur, neq; adeo vltra, vt lassitudinem sentiat. Id, tametsi non in exercitationibus modo, verumetiam in aliis omnibus difficile intellectu sit, nos certe facile esse ostendimus in iis saltem, quæ ad salubrem victus rationem pertinent. Neque enim in his præceps occasio est, sicuti in morbis: immo, vbi à tutissima in singulis mensura inceperis, & simul, quod ex ea secutum est, æstimaueris, licet, vel addas aliquid quotidie, vel detrahas, ac, quod omissum est, corrigas: veluti statim de iis, quibus gracilia sunt crura. Ipse nanque, cum aliquando traditum mihi tredecim annorum puerum, toto augmenti tempore ad ea, quæ prædixi, præcepta curassem, reddidi iuuenem concinnum, legitimi'que modi. Nam primo die illitum prius † bis deinceps, vt soleo, pice, iussi currere, nec celeriter, nec multum. Secundo die frictione, quæ in qualitate quidem esset duræ mollis q; media, in quantitate vero exigua, atque hac cum pinguitudine adhibita præmollitum iussi paulo plus currere, quàm prius, non tamen celerius. Ab ipso vero cursu ea, quæ apotherapię debetur, frictione sum vsus. Iussi vero quotidie ambulare, sed inter initia modice, pos[illegible]o modum augere. Æstimabam quoque in cruribus tum alia, tum præcipue venas, num amplius increuissent, quàm pro crurum bene alendorum ratione. Quippe id graue est, & quod tempore tum fluxiones humorum adsciscit, tum valgos facit, haudquaquam bonum habitum crurum: Ergo
D non huic modo notæ te esse attentum conuenit, sed & illud obseruare, num calidiora iusto reddita crura sint: num lassitudinis quippiam sentiant. Nam, si nihil horum apparuerit, augeri tum ambulationis modum, tum cursus oportebit, atq; etiam alternis diebus picari. Sin aliquid eorū cernitur, tum & crura non pro consuetudine deorsum ac prona, sed contrario situ, id est sursum habita in lecto collocare conueniet, & copiam omnium, quæ dixi, minuere, minus inambulare, minus currere iubere, frictione inferne sursum vti. Hæc faciens, vbi naturalem plane habitū crura receperunt, rursus ad eum, quem cœpisti, remediorum vsum redibis, aut exiguis eorum incrementis vsus, aut etiam eundem perpetuo modum seruans: adhibebis & quas rotundas frictiones vocant) hæ mediæ sunt durarum ac mollium) aliàs à superioribus, aliàs ab inferioribus partibus incipiens. Aliquādo vero & puluere prius inspersis cruribus oleum infundes, mox fricabis. Esto vero puluis, qui appellatur pinguis. Sanè ita appellant, in quo nec asperum quippiam nec acre subest: quippe extenuat potius, quàm carnem auget, quisquis aut pumicosam asperitatem, aut nitrosam salsam'ue acrimoniam in se habet. Sicui vero crassiora quidem crura sunt, brachia vero cubiti'que gracilia, huic omnia quæ per manus fiunt, exercitia sunt petenda: fugienda vero, quæ cruribus obeuntur: frictiones tamē & picationes simili modo fiant, alia q;, quę de exercitiis crurū iam diximus. Neq; enim parua in ipsis differentia est, aliis omnino ad motum inualidis, etiamsi

A.li.1.f.3.d.2. c.2.fol.60.f

A.li.1.f.3.d.3. c.5.fol.67.g

† In ueteribus codicibus legit δὶς ἐφεξῆς ut iterpres uertit: sed in impressis δὶ ἐφεξῆς ut sic postea vertatur. Nā primo die illā pice inunxi: deinde, ut solitus eram, curarē etiam iussi.

septuagesimum ętatis annum non dum attigerint: aliis multo his robustioribus, qui etiam supra E octogesimum sunt nati. Ergo, qui imbecilliores sunt, hos gestatione potius, q̃ inambulatione, dimouebis: validiores vtroq; genere exercitabis: ages q; ad secundam frictionem vtrosque, non tamen similiter, sed semper imbecilliorem citius. Nam id quoq; ex maxime cõmunibus pręceptis esto, Vbi imbecillę vires sunt, crebra exigua q; frictione vtendum: vbi validæ, rara multa'que.

De Cibandis senibus: ac de ratione victus, qua Antiochus medicus, & Thelephus grammaticus, qui longißime vixerunt, vtebantur. CAP. 4.

SEd hęc atq; alia vt dixisse quidem est facillimum, ita pręesse senis sanitati tuendę, sanè est difficillimum ęque, vt eorũ, qui ex morbo conualescunt. Porrò hanc artis partem appellant iuniores medici gręce Analepticen, quasi refectricem dicas: illam, quę senum sanitati prospicit, Gerocomicen. Videntur q; hi ambo affectus non esse exacta planè sanitas, sed vel morbi & sanitatis affectus quidam medij: vel omnino eius sanitatis non esse quę firma constans q; sit, quam καθ' ἕξιν appellant, sed eius potius, quę fallax incerta q; sit, quam isti κατὰ σχέσιν nominãt. Ergo, siue morbum, siue morbosum quendam affectũ, siue mediũ quiddam sanitatis morbi q;, siue κατα σχέσιν sanitatem, senium appelles, huiusmodi quęstionibus, cum his nos leuissimi homines petunt, pro nihilo habitis, scire licet senilis corporis statum, q̃m ex leui momento in morbum decidit, simili F ratione iis, qui ex morbo conualescunt, in victu esse curandum. Quare dictu quidẽ facile est, seni expedire mane oleo vngi, ac fricari: cęterum apte hæc opere peregisse omnino difficillimum est. Nam durior paulo frictio lassitudinem affert: prę mollis vero inefficax est: sicut etiã, quę exigua omnino est: at multa magis per halitum digerit, q̃ ad nutritionem conducit. Iam locus ipse, vbi corpus senis nudatur, si frigidior est, non solum nihil affert commodi, sed etiam densat & refrigerat. Sin iusto calidior est, hyeme quidem, vbi rarius corpus effecit, frigori obnoxium reddidit: æstate vero & per halitum exhaurit, & vires deiicit. Qui enim καθ' ἕξιν sani sunt, iis ne vehemẽs quidem causa corpus alterat: seni vero vel minima causa maximæ mutationis occasio est. Similiter igitur se habet in cibi tum qualitate, tum mõdo, quippe in quibus senes, si breue quippiam transgressi limites sint, non leuiter læduntur: cum iuuenes vel ex maximis erroribus minimum noxę sentiant. Ergo tutius est imbecillo seni exiguum dare ter die, sicut Antiochus medicus solitus est se cibare, iam quidem annos natus plus q̃ octoginta, ac quotidie ad forum progrediẽs in eum locum, vbi concilium ciuium conuenerat, interim etiam longa via ad ęgros inuisendos pergens. Cęterum domo in forum quasi trium stadiorum spatium pedibus confecit. Quo etiam modo infirmos, si quos propè habebat, inuisit. Longius vero si quò erat eundum, partim gestatus G in sella, partim vehiculo, vehebatur. Erat autem ei domi domuncula quędam, quæ hyeme calebat camino: ęstate citra ignem bene attemperatum aerem habebat. In hac mane omnino fricabatur tam ęstate, q̃ hyeme, vtiq; deiecta prius aluo. In foro autem loco aliquo circiter horam diei tertiam, vel ad summum quartam, sumpsit panem cum attico melle, plerũq; cocto, rarius crudo. Postea partim cum aliis commentans, partim ipse solus aliquid legens, ad sextãm vsq; horam perseuerabat. Ab hac tum in publico balneo fricabatur: tum vero exercitabatur, aptis scilicet seni exercitationibus: de quarum forma paulo post agemus. Mox lotus prandebat mediocriter, primum iis sumptis, quę aluum deiiciunt: post hęc maxime piscibus, vel quos saxatiles vocant, vel † qui in alto mari degunt. Rursus in cœna à piscium esu abstinuit, sed boni succi aliquid, ac quod non facile putresceret, sumpsit: vtiq; aut fãr cum mulso, aut auem ex iure simplici. Atq; hac quidẽ victus ratione Antiochus in senio vsus, sensibus illęsis, membris q; omnibus integris, ad extremũ durauit. Telephus autem grammaticus prouectiore, quàm Antiochus, ætate fuit, vt qui centum ferè annos vixerit. Is vero hyeme bis mense lauabatur, æstate quater, mediis harum temporibus ter. Quibus vero diebus nõ lauabatur, iis circa tertiam horam vnctus est cum exigua frictione: mox mel optimum crudum ãlicę in aqua coctę permistum esitabat, eo q; solo contentus pro ientaculo H fuit. Prandebat septima hora, aut paulo citius, primum oleribus sumptis, deinde piscibus gustatis, aut auibus: vespere autem tantum panem ex vino mistõ edebat.

* ποσότητος, i. quantitate.

* Al. septimã

† πελάγιοι.

* χόνδρον.

* κεκραμμένω

De Vinorum natura, ac qualia senibus accommoda sint. CAP. 5.

SAnè vinum, sicuti pueris est alienissimum, ita senibus est aptissimum. Esto autẽ id ex iis, quæ calidioris naturę sunt, qualia sunt in Gręcia quidẽ Ariusium, & Lesbium, & quod Mysium vocant, non ex ea Mysia, quæ ad Istrum est, sed ex ea, quæ Hellespontia dicitur, quæ nimirum in nostra est Asia, Pergamo vicina: ex Italicis vero Falernum, & Surrentinum. Proxima his sunt in Italia quidem Tiburtinum, & Signinum, ambo vetera, quandò nouella nec deductionem nutrimenti in corpus adiuuant, nec vrinas promouent, sed diu in ventre fluctuantia permanent. Secundo ab his loco sunt Adrianum, & Sabinum, & Albanũ, & Gãbrianum, & Triphylinũ: pręterea omnia Aminea, quę in Italia nascũtur, & circa Neapolin, & in Thuscia. Cęterũ Mysiũ Surrentino similes vires habet: Falerno vero, quod è Tmolitis est optimum. At Sabino & Adriano Titacazenũ & Ariusium sunt similia. Ergo de his modice antiquatis bibẽdum senibus est, vtiq; quibus valentius caput nõ est: quibus autem est, iis & Falernum, & Surrentinum, & Ariusium, & Lesbium, & Mysium, & Tmolites idonea sunt. Ergo in omni regione ad prædicta exempla deligere

A. l. 1. f. 3. d. 5. c. 3. fol. 67. f

* Gabianũ potius videt legẽdũ à Gabiis oppido Latinorũ, vel à Gabinis populis Italiæ.

* Al. Arsyinũ

A deligere sibi quisq; idoneum poterit, huc videlicet omni consilio vini pro senibus deligendi directo, vt in substantia sit tenuissimum, colore, quod Hippocrates ‖ κιῤῥὸν, i. fuluum, appellare solet: poterat autem & ξανθὸν, id est flauū, id appellare. Cōmodum vero vinum est, & quod ὠχρὸν græce, id est pallidum, dicitur, vtiq; quod medio colore est inter flauum & album. Quippe, si flauum albo miscere libeat, quod ex ambobus confit, pallidum euadet. Et iam aquæ admistum flauum, eiusmodi colorem reddit: verum pro maiore minore'ue aquæ modo aliàs pallidum, aliàs veluti quod græce ὠχρόλευκον, id est ex pallido albicans, vel quod ὠχρόξανθον, id est ex pallido flauum, apparet. Calidissimum ergo ex iam dictis, si colorē spectes, flauum est: minime vero calidum, album: quæ media inter hæc sunt, prout alterutri magis accedunt, ita vim eius exhibent. Vnum igitur illud maximum senibus commodum ex vino accedit, quod omnia eorum mēbra calfacit: alterum, quòd per vrinas serum sanguinis expurgat. Itaque etiam optimum id senibus est, quod hęc maxime pręstat: porrò id est, quod substantia quidem tenue est, (quippe vrinas mouet) colore autem flauum: proprius enim is est præcalidorum vinorum color. Itaq;, etiam quę valde ab initio alba sunt, si inueterauerint, flauitiem quandam contrahunt: vnde primum pallidula, mox vero planè pallida fiunt. Quòd si longissimo tempore seruentur, ex pallido flauētia cernunt: nam, B vt omnino flaua fiant, quæ alba vina sunt, fieri certe nequit. Quæ vero ex pallidis aut flauis vinis substātię [a] pinguis sunt, hęc & sanguinem augent, & corpus nutriunt: quo fit, vt ea vtilia senibus interdum sint, vtique quo tempore nec serosam humiditatem in venis habent, & ali liberalius desiderant. Plurimum tamen, qui hac sunt ætate, ijs vinis indigent, quæ vrinas cient, propterea, ꝙ aquosum excrementum in ipsis abundat. Quę vero diu in ventre morantur, eorum sanè nullum aptum seni est. Eius generis sunt & Aminæū à Bithynia, & ex Italicis [b] Mursum, & Signinum, & Tiburtinū, quoad videlicet sunt nouella. Verum hęc omnia alba sunt, nigra vero reliqua: quorum crassa, quæ quidem adstringunt, ea longo tempore in ventre manent, & fluctuationes in eo excitāt, veluti, quod in Cilicia nascit̄, Sybates, & quod in Asia natum [c] Ægausien vocant, & Perperinium. Quę vero citra adstrictionem nigra crassa q; sunt, quod genus sunt Scibellites & Theręum, ea minus in ventre morantur, vrinas tamen nec ipsa mouent, sed deorsum properant. Itaq; etiam ante cibum illa sumunt. Cæterum ea senibus vtilia non sunt, nec cum præbibunt̄, nec multo magis alio quouis tempore sumpta, veluti nec aliud quicquam, quod crassum efficiat succum: quippe obstruuntur his iecur, lienis, & renes. Vnde, fit vt senum, qui his liberalius vtuntur, alij aqua intercute, alij calculo laborent. Si quis ergo senum dulci vino vti à balneo velit, vbi mane C comederit, sicuti Antiochum solere diximus, huic optimum Faustianum Falernum fuerit: aut, si eius copia non est, simile aliquod. Porrò similia fuerint, quę dulcia simul & pallida sunt: proxima his sunt Therenum, & Cyrienum. Non vetem etiam nec ijs vinis, quæ melle condiantur, senes vti, maxime quibus suspicio est calculi in renibus gignendi, aut podagræ alicuius, articularis'ue morbi impetus futuri. Porrò vinum huiuscemodi compositioni aptissimum fuerit Sabinum, aut simile aliquod. Conijcitur autem in id petroselinum. Atq; id solum articularibus satisfaciat: ijs vero, qui calculo laborāt, etiam aliquid Betonicę, & [d] Cēstri, qui in Gallijs nascitur, est īmiscēdum: vocant autem herbam eam [e] saxiphāgon. Qui vero curiosius id medicamentum componunt, ēt spicę nardi aliquid inijciunt. Sunt vero & alia quędam, quibus vrinas mouendi vis inest. Verum simplicem potionem pleriq; ex vino melle q; conficiunt, adiecto rutæ piperis q; exiguo. Si vero prius, ꝙ lotus est, comedit quippiam, nec venter eius vllo auxilio eget, vinum album, & quod parum aquæ tolerat, à balneo bibat. At, quę crassa, dulcia, & nigra vina sunt, ea omnia propterea, quòd obstruunt viscera, sunt fugienda.

Quos vitare, quos sumere cibos senes oporteat, ne obstructionibus corripiantur. CAP. 6.

A.lib.1.f.3.d.3. e.2.fol.67.c D VErum obstructio, quæ ex vino incidit, mediocris est: quæ vero ex cibis ijs nascitur, qui succum crassum lentum q; creāt, huic non facile succurritur. Quo magis cauendum " senibus est à multo [f] farris, aut [g] casei, aut [h] ouorum, aut cochlearum, aut bulborum, aut lentis, aut suillę carnis esu: multo'q; magis, ne anguillarum, aut obstrearum, aut deniq; eorum, quorum dura caro difficilis'q; concoctu est, vsum frequētent. Ob eandem rationem nec eorum, quę testa integuntur, (ostracoderma gręci vocant) aut chartilagineorum, aut thynnorum, aut denique cetarij generis vllum vtile his est. Sed nec ex carnibus ceruina, caprina've, aut bubula. An hę potius nec alij vlli sunt vtiles? Ouilla vero iuuenibus quidem non malus est cibus: senibus vero nec ea est commoda: atq; etiam hac multo minus agnina, quippe quę humida, & muccosa, & glutinosa, & pituitosa est. Hœdina vero sanè non incommoda seni est. Præterea aues eę, quę extra paludes ac flumina stagna q; degunt. Salita vero omnia, meliora recentibus sunt. Ergo, sicuti diximus, ante omnia cauendum ab ijs, qui obstruant, cibis est. Quòd si res cogat aliquando copiosius his vti, protinus sumendum medicamentū diacalaminthes est: cuius compositionem supra in quarto posui. Eius si copia non est, dia trion pipereon petendum. Sin ne id quidem ad manum est, piper album tusum cribratum'q; diligenter, ac in pollinem redactum, & cum cibis esse, & potioni inspergere, sed & cępas esitare, tum expediet: quin etiam allium, si huic assueuerit. Antidotus quoque ex viperis, quam Theriacen vocant, non incommode senibus datur, potissimum vbi post obstruētes cibos,

ea, quę

de Victus ra. in morb. acu. cō. 3.t.7.7[a].126.h

A * παχεῖς, i. crassę.

B * Al. Marsum.

C* Al. Aegæsie. 12 meth. cap. 4 legitur Aegeatę, & alibi.

D * Galenus lib. 7 de simpl. med. fac. cap. de Cestro dicit Cestrū latine uocari Betonicā. hic tñ uidetur facere differentiā inter Betonicam et Cestrō: & ita ēt in cod. græcis Aetij: Germanus nāq; interpres Aetij dicit, Betonica q̄ & Cestrō appellatur & saxifraga.

E * In īpressis græ. est sarxiphagon. in manuscriptis, saxiphrago, hoc est saxifragā.

F * χόνδρου.

G * πυρῶν, i. tritici. īterps āt legit τυρῶν.

H * Aetius libro 4 ca. 3, ubi tractat de Dięta senum, totā hāc Galeni sententiā ponēs, habet ὠῶν ἑφθῶν. et ita oino uidetur legendū. Qualia aūt sūt oua ἑφθά, uide potißimū libro 3 de Alimētorū facul. ca. de Ouis.

ea, quæ obstructiones liberent, ante hanc exhibueris: tunc enim efficacissimum ex Theriace præ E
sidiũ expectes. Quo'd si ab istiusmodi subducta aluus sit, vtilissime Theriacen postridie dederis. Æquæ vero, & quam Ambrosiam, & qua'm Athanasiam vocant, alia'que id genus medicamenta, quæcũq; ex prædictis aromatis sunt composita. Seni tamen, qui accurate sibi prospexerit, nusquam tali medicamento opus erit: sed, siquando extenuante victus ratione egebit, satisfacient, quæ alio opere seorsum scripsimus, in quo de extenuante victu disseruimus.

De Pane, & optimo senibus Lacte comparando. C A P. 7.

IAm illud patere arbitror, panem "quoq; his exhibendum, qui nec salem, nec fermentum, nec subactionem, nec iustam coctionem desideret, non autem aut istam publice laudatam similaginem, aut, quę ex ea fiunt, bellaria: quippe omnia talia non solũ coctu difficilia, sed etiam mali succi sunt, viscera q; obstruunt. Ac nisi placentis, quæ ex butyro & similagine fiunt, mel affatim esset admistum, nullus cibus omnibus hominibus, nedum senibus, magis erat aduersus. Cęterũ quid noxijs salubria misceas, cum liceat melle per se vti, partim cocto, partim crudo, cum pane? Cura vero maior habenda est de panis bonitate, q̃ mellis. Nam mel profecto' melius fuerit, quod specie ac viribus Attico sit simile: quo'd si tale non datur, quolibet vtare, modo ne mali odoris sit, ne'ue ceræ qualitates aperte præferat, ne've præsertim qualitatem quampiam extraneam. Adeo vero F
panes id genus, quale modo retuli, vtile quicquam senis corpori non conferunt, vt etiam sint alienissimi: atque hoc amplius, quo' sint magis puri. Video autem athletis id genus studio præparari, verum his ad ea, quæ moliuntur, aptum est. Seni, nisi multum admistum sit salis, nisi multum fermenti, nisi diligentissime sit coctum, crassum efficit ac glutinosum succum, qui nec vlli alij est vtilis copiosius inauctus. Ergo & obstructiones in iecinore, liene, & renibus facit, maxime quibus in his visceribus vasorũ exitus angustiores natura sunt. Nã, sicut in ijs venis, quæ pala'm oculis subijciuntur, non parua amplitudinis diuersitas cernitur tũ alterius hominis ad alterum, tum in vnius cuiuslibet partibus, sic in ijs, quæ intus latent, se habere putandum: hanc tamen differentiam prius, qua'm experimento sit explorata, internoscere non est. Experientiam intelligo, quam ex eorum, quæ sumuntur, singulis facere licet {ita, vt, siquis hæc crassa sumere sit assuetus, nec tamen offenditur, latas habere prædictorum viscerum venas sit putandus: sin facile offendit, angustas.} Nouimus enim senem quẽdam agricolam, qui amplius, qua'm centum annos, ruri vitam egerat: huic plurimum nutrimenti caprinum lac erat: quod alia's cum mica panis in eo macerata statim sumpsit: alia's mel immiscuit: alia's coxit, etiam thymi cacumina vna' cum pane inijciens. Hunc quidam imitatus, videlicet tam longæ vitæ causam ratus in lacte subesse, perpetuo lædeba- G
tur, quocunque in modo sumpsisset: nam primum illi grauabatur os ventriculi: mox tendebantur in dextro prę*co'rdia. Alius quoq;, simili modo cũ lacte vti cœpisset, de reliquis nihil est questus, quippe qui & probe id concoxit, nec acidum aut fumidum ructum ex eo sensit, nec flatum aut grauitatem in præcordijs: septimo tamẽ † qua'm sumpserat} die iecur se sentire manifeste grauatum dixit, quippe videri sibi quiddam in dextris præcordijs, ceu lapidem, iacere, sic vt & deorsum traherentur, quæ supra essent, & tensio ad iugulum vsq; pertingeret. Constat itaq; huic obstructum iecur fuisse, illi flatu intumuisse. Quin etiã noui, cui ex diuturno "lactis vsu calculus in renibus est natus: sicuti alium quendam, qui omnes dentes amisit, læsit q;: id vero alijs quoq; multis contigit ex diutino lactis vsu. Alij rursus citra noxam lacte perpetuo sunt vsi, imo etiam cum maximo fructu, veluti agricola, quem supra centum annos vixisse diximus. Vbi enim nec lactis qualitas vtentis naturæ quicquam est aduersa, & viscerum transitus faciles propter venarum amplitudinem sunt, qui ita sunt affecti, ij commodis lactis fruuntur, omnis eius incommodi expertes. Porro' commoda lactis iam alijs ante me medicis dicta sunt: nempe ventris moderata deiectio, succi bonitas, & nutritio, pascuis quoq; ipsis animalium, quorum lacte vtendum est, non parum ad hęc conferentibus: quanquam sunt, qui pascuorum rationem plane' pro nihilo habeant, H
quasi nihil parum'ue ad lactis bonitatem conferant. Cæterum haud dubie videmus animalium, quorum vsuri lacte sumus, si scammonia, aut †marinarum lactucarum} quapiã, vescatur, in lacte quoq; laxandi vires inesse. Ex quo patet, quo'd ex vitioso pascuo acre, acutũ, & austerum reddetur, naturam videlicet herbarum imitatum. Itaque etiam, qui ante nos medici fuerunt, ipso rei vsu docti, quædam pascua, vtique quæ lacti essent inepta, ἀγάλακτα dixerunt, ita enim gręce appellant: de quibus ipsi quoq; alibi tractauimus. Nunc hactenus saltem de his intellexisse abunde est, animalium, quorum veluti optimi succi lacte sis vsurus, neq; acria, neq; acuta, neq; admodum austera, debere esse nutrimẽta. Illud vero, vel me tacente, constare arbitror, animal ipsum & florente ætate esse, & corporis habitu plane' inculpato, debere. Satius q; fuerit alterum capram, alterum asinam esse, earum q; lacte vicibus vti: quippe asinæ lac, tenue serosum q; est: capræ, mediocris substantiæ est. Itaq; hoc nutriet magis, vbi videlicet nutritione est opus: illud omnino tutius est. Nam, & siquando solum † cum pane sumitur, tum citius subducitur, tum minime est flatulentum: sed nec in ventre cogitur, potissimum si prius salis aliquid & mellis immiseris. Oportet aũt non huius modo, sed etiam reliquæ omnis auxiliorum materiæ, vires seorsum prædidicisse, qui ipsis recte sit vsurus, ne sępe nobis de ipsis eadem repetere sit necesse. Ac nunc certe mihi videor

longius

A.l.1.f.3.d.3.c. 2.fol.67.c

*σποχόνδρια.

†μετὰ τὴν ἀρχὴν, i. postq̃ eo vti cœpisset.

A.ibidem.

†τιθυμάλλων ὀξὺ, i. acidum

† Aliq codices græci non hñt ξὺν ἄρτῳ, sed χωρὶς ἄρτου, i. sine pane. quæ lectio videtˀ melior, cũ prius dixerit solum.

A longius quàm pro re proposita, de lacte vino'q; disputasse. Siquidem præstitisset commoditate eorum in senes explicata, qui iam tum facultates vtriusq; *publicas, tum priuatas differentias didicisset, hunc ad materiæ delectum remittere, vtiq; de vino tantisper præfatos, quòd quæ calidiora sunt, quæ'que vrinas mouent, ea senibus magis conducant. De lacte vero, quod nō omnibus sit exhibendum, sed ijs solis, qui id probe concoquant, nec vllum ex eo symptoma in dextra præcordiorum parte sentiant. Sed, quoniam interim propter multorum ad legendos eos libros, in quibus prolixius de præsidiorum materia disseritur, fastidium, longiores esse subinde cogimur, merito (vt arbitror) nunc quoq; condonabitur nobis tractationis modus, si exacta breuitate in vniuersali methodo minime vtimur. Illud tamen non ignorandum, fieri nō posse, vt tuto quis comprehensis materijs ex huiusmodi solum doctrina vtatur, qualem modo de lacte vino q; tradidimus. Immo, qui his optime vti volet, didicisse hunc prius oportet propriam de omni materia tractationem: in qua tum publicas materiæ vires æstimauimus, tum priuatas eius differentias vsq; ad vltimas species. Neq; enim de cæteris omnibus, quæ scire opus est ei, qui senis sanitatem tutabitur, expedit hoc opere fuse tractare, sed satis est de quibusdam, scilicet quæ senibus maxime sunt necessaria, ita determinasse, quemadmodum paulo ante de lacte vino q; egimus, de quibusdam etiam B breuius, quàm de his fecimus, sicuti rursus de alijs in totum nihil dixisse: quanquam, cui extendere sermonem cordi est, potest omnium, quæ in senibus abundare solent, meminisse, atq; ad hunc modum dicere.

De Victu senum pro ratione affectuum, quibus infestantur. CAP. 8.

CÆterum satius est & de reliquis dicere, quæ senum plerisque incidunt: vt sunt raucedines, quos branchos, & destillationes, quas *κόρυζας græce vocāt, & calculus in renibus, & articulares morbi, & podagræ, & asthmata, alia q; id genus. Atq; ad raucedines quidem & destillationes, victus rationem hanc, medicamenta vero hæc comparare oportere: ad calculum vero, & reliquorum singula, hæc. Atq; ad eum modum de reliquis differens, non diligēs modo videbitur, sed etiam in senum curandorum sciētia doctus. Verum, sicuti nec horum quicquam scribi in tractatione de senum curatione conuenit, cum præsertim ex morborum curādorum methodo, quisquis in hac sit exercitatus, ea liceat sumere, ita rursus nec, cum sola communia dixeris, ibi desistere, sed ipsis propositis aliqua mox ex particularibus subijcere, quæ maxime propositę disputationi sunt accommoda: ceu ipsi fecimus. Nam, quoniam in ijs commentarijs, quos de temperamentis scripsimus, indicatum est senium indubitato frigidum esse, non tamē indubitato siccum, vt po C te non nullis id humidum esse affirmantibus, conuenit sanè, vt ijs, quæ de senū temperamēto demonstrata sunt, ad hanc artis partem, quam de ipsorum ductu nunc instituimus, hypotheseos loco acceptis, ipsarum rerum scopum ab illa sumamus, ac non nulla particularium tractemus, partim exercendi discentis causa, partim ad inuentionem eorum, quę consulto omissa sunt, futura veluti exempla propterea, quod non omnes ita sunt solertes, vt ex solo vniuersali præcepto ipsi particularia inueniant, sed, qui ad ea veluti manu ducat, desiderent. Quippe quibus exercitata ratiocinatio est, vbi senis corpus, quantum ad ipsas partes attinet, frigidum siccum'que esse audierint, facile autem serosis & pituitosis excrementis ob virium infirmitatem impleri, hæc quidem conabuntur emittere, solidas autem ipsas calfacere atq; humectare. Verum, qui excrementorum copia decepti, indefinite pronunciarunt senum temperamētum esse humidum, ij protinus in ipso primo agendorum consilio falluntur, dum senum corpora siccanda putant. Itaq; ex cibis eos potius, qui siccant, exhibent, veluti ex oleribus "brassicam potius, quàm maluam, aut blitum, aut lapathum, aut atriplicem, aut lactucam. Ex leguminibus præ ptissana lentem, & præ faba milium, & præ zea panicum. Ex fructibus amigdalas, & terebinthi semen potius, quàm cucurbitas, & cucumeres maturos, & pruna, & mora. Iam ex carnibus eas, quæ ferarum sunt potius, quàm cicurum: & salitas D potius, quàm recentes. In tota denique victus ratione, quorum vis humida est, hęc fugiunt: quorum sicca est, hæc amplectuntur, quanquam contra prorsus res ipsa postulat, cum prolint his *maxime, humectantes cibi. Verum quoniam horum etiam frigidi quidam temperamenti sunt, proinde'que pituitam in vētre ilico gignunt, ac primis venis, hinc videlicet noxij sunt visi ijs, qui nec vniuersum senum temperamentum nouerunt, nec caput victus eorum ordinandi vident. Quippe nec oleum, nec dulcis aquę calens balneum, nec vini potio his prosit, si humectationis non indigent. Iam, quòd moderato motu & somno indigeant, satis magna documenta sunt, quò victus eorum dirigi cōsilium debeat. Quare, siquādo propter pituitam genitam cogimur aliquid ex ijs, quæ ipsam incidāt ac dissecent, petere, reuertendū sine mora ad humectantem victum est. Pari modo, siquādo propter obstructionis suspicionem ad cibos medicamenta'ue, quæ obstructos meatus liberent, conuertimur: quo minus tamen humidi temperamenti cibi sint, nec illo ipso die cōmittendum, multo'q; magis postero die eidem proposito hærendum, ac *fār cum melle exhibēdum, aceti'q; aliquid ei miscendum, vtiq; cum ptissanæ ritu pręparamus, ex mulso vino'ue falerno sumere iubendum, aut lacte, vt prædixi, vtendum, aut ptissana bene cocta, quæ piperis pollinem accepit. Ita vero & maturi fici prę cæteris fructibus autumnalibus sunt eligendi: hyeme vero caricæ. Panis quoque ita, vt dixi, pręparatus, aut cum melle, aut cum mulso, aut cum vino aliquo idoneo. Veluti

* κοινάς, i. cōmunes.

A. li. 1. f. 3. d. 3. c. 2. fol. 67. d

* Grauedines, sic. n. latini κόρυζας vocant.

* ἐναργῶς, i. euidenter.

* χόνδρον.

luti enim exempla claritatis causa hæc apponimus, vt, qui perlegerit, ad vniuersalem scopũ, quo E
calor humectatio q; petuntur, intentus iudicare de materia simili modo queat.

Quibus Senes vti debeant ad aluum ciendam. *CAP.* 9.

QVoniam autem tum pituitosum, tum serosum excrementum, in senum corporibus colli-
gitur, & vrinas moueri quotidie conuenit, non tamen per pharmaca, sed apio, & melle, &
vinis, quæ id præstare valeant: & aluum soluere, potissimum oleo ante cibum absorpto,
sed & oleribus ex oleo garo q; ante cibum assumptis. Ac quotidie quidem tum per hæc abunde
aluus quibusdam soluitur, tum ″ex ficis, vtiq; cum hi habẽtur, & prunis, ac alijs id genus, quæ æsta- A.li.1.f.3.d.3.
te autumno q; vigent: hyeme vero & caricis, & prunis damascenis, ijs q; aut elixis, aut in mulso, c.2.fol.67.e
cui plusculum iniit mellis, maceratis. Erit q; id melius, si mel atticum sit. Longe autẽ ad deijcien
dam aluum damascenis hispana præstant. Quin oliuas ex muria præsumere aliqñ licet. Aloen ve
ro, quod multos senum, quibus siccus venter est, facere video, haudquaquam sumi suaserim: hãc
alij in pilulas fingũt cum brassicæ succo, alij tantum puluerem eius alicui inspergunt liquori, qui
alijs aqua est, alijs mulsum. Diuites eam, quæ cum cinnamomo cõficitur, accipiunt: medicamen
tum id alij hieram dialoes, alij amarã vocant. Habent vero id alij siccum, quò potioni inspergant:
alij melle modice exceptum non cocto. Verum nullo horum senibus est opus, nisi maior aliqua F
necessitas vrgeat: quippe, si iam cõprehensis aluus soluitur, etsi non quotidie, saltem alternis die-
bus, nullum planè medicamẽtosum dari debebit. Quòd si biduo adstrictus ″venter, tertio die nõ A.ibidem.
soluitur, sat eo tempore fuerit mercurialem herbam, & marinam brassicam (græci thalassocrambẽ
vocant) & cnicum in ptisana, alia' q;, quæ modice medicamentorum vim obtinent, dedisse: simi-
liter & terebinthi resinam. Sumitur autem ea aliquando nucis ponticæ magnitudine, aliquando
duarum, trium' ue: quippe non modo aluum soluere citra noxam potest, sed etiam viscera om-
nia, iecur, lienem, renes, pulmonem' q; abstergere. Porrò ijs, quæ prædiximus, varie vti expediet,
neq; vno tm̃ delecto, id perpetuo exhibere: cui nanq; assuefacta spatio sumentis natura erit, eius
vim contemnet. Ergo variare vices tum prædictis oportet, tum vero eo medicamẽto, quod ex ca
ricis conficitur. Sunto autem hæ pingues, auferatur' q; ipsis ea, quæ foris circuit pellis: pari modo
& cnico: mox ambo simul tundantur. Esto autem & carica cum cnico pari põdere. Licebit vero
hic quoq; medicamentum experiri, ac prout se ad sumentis naturam habet, aliàs plus, aliàs minus
cnici immittere: sumere vero duarũ trium' ue caricarum magnitudinis modum. Ex ipsa vero (vt
dixi) experientia inueniet sibi ipsi quis talium omnium legitimum modum, cum venter alijs ma
gis, alijs minus, medicamentis sit obediens. Cæterum nullum eorum, quæ dicta sunt, medica- G
mentorum exhiberi admodum copiose debebit. Siquidem non nulli in præsens gaudent, si co-
piosius desederint: verum, quãto magis sunt vacuati, tanto his venter sequentibus diebus magis
adstringitur. Quo fit, vt ipse, si qui sunt, quibus in diuturnis morbis venter sistitur, (quales potis-
simum hyeme contingunt, quibus' q; post longam infirmitatem in cõualescentia similis affectus
incidit) ijs aluum duco non ″ acribus per inferiora infusis, sed tãtum oleo. Quod etiam sanis quo- A.ibidem.
que, vbi venter adstringitur, securus interdum infundas: quippe quo & siccius excremẽtum ma-
descit, & transitus efficit lubricus, & corpus ipsum senis emollitur, duris aliàs pellibus similiter ri
gens. Non tamen sunt hæc senis, qua senex est, propria: quippe cum etiã sint ijs, qui à longis mor
bis conualescunt, vtilia. Quid igitur proprium est senis, qua senex est? nempe, quod tẽperamen-
to eius conducit. Id enim est, cuius culpa senescimus, alius alio tempore citius serius' ue, prout vel
natura ab initio sumus comparati, vel ex vitæ exercitio, vel ex victus ratione, vel morbo, vel solici
tudine, vel alio id genus, immoderatius siccati. Est enim id, quod omnes homines proprie sene-
ctutem appellant, non aliud, q̃ siccum & frigidum corporis temperamentum, annorum multitu
dinis ratione proueniens. Accidit autem interdum & ex febrili morbo: atque id etiam ex morbo
senium appellamus, sicuti in libro de marasmo diximus: quippe cũ eiusmodi affectus, marasmus H
quidam sit: qui non in animalibus modo, verum etiam stirpibus visitur. Tradita vero iam est in
primo huius operis volumine prouenientis in nobis senectutis necessitas. Ergo tum ex illo, tum
ex ijs, quæ de temperamentis, atq; etiã ex libello, quem de marasmo scripsimus, instructior quis-
piam ad eam artis partem, quæ de senum ductu agit, reddi poterit.

Ratio Dignoscendi & curandi omnes Affectus, qui in senum & reliquorum hominum corporibus oriuntur. *CAP.* 10.

SIquidem omnis affectionis corporalis prouidentia in duobus consistit, nempe propria eius
internoscenda essentia, & materiæ præsidiorum viribus: vt statim in proposito nunc nobis
senio, qui scienter pernouit affectum eum siccitatem quandam cum frigiditate esse, si quidẽ, quæ
humectent pariter & calfaciant, præsidiorum materias norit, is idoneus senum medicus fuerit.
Quadruplex vero materiæ genus cum sit, quæ sumuntur, quæ geruntur, quæ educuntur, quæ fo
ris admouentur, vtiq; ex singulis eligere oportebit, quæ calfacere humectare' que possint. Sed ad
horum cuiusq; commodum vsum, exercitatio, quæ per exempla fit, maxime est vtilis. Scio ergo
aliquando me pueri thoracem, qui ab reliquarum partium symmetria, id est debita conueniẽtia,
non parum aberat, eiusmodi remedijs genere ad iustam perduxisse mensuram. Cinxi illi lato mo

A dice cinctu omnia, quæ sub thorace ad coxas vsq; sunt, ita tẽperans, vt tum citra offensionem hæreret, tum nec laxum quicquam relinqueret, nec etiam premeret. Exercitationes vero iniunxi, & quę per tota obeuntur brachia, & vociferationes, quas phonasci ἀναφωνήσεις appellant. In vtrisq; vero cohiberi anhelitum iussi. Id fit, cum thoracem ipsum vndiq; valenter impuleris: anhelitum autem sic compresseris, vt, quem prius attraxeris spiritum, totum intus retineas. Itaq; etiam amplius inspirauerit, oportet, qui hoc commode faciet: q̃nquidem, quo amplius sit aeris, qui compellitur, hoc magis thorax distentus dilatabitur. Quòd autem ipsæ quoque vociferationes tum magnifaciendę, tum in acumen tendendæ sint, id minime est obscurum, si modo vniuersas thoracis partes valenter exercitari in animo est. Atq; hæc quidem gliscẽtium adhuc corporum ea, quę natura male condita sunt, ad iustam cõuenientiam symmetriam q; restituẽt. Eadem modice etiam ijs, qui perfectam iam magnitudinem consecuti sunt, proderunt: verum in sene nihil tale moliendum, vtpote cui feriari infirmas partes vtilius esse diximus. Vtilius vero his est & consueto opere exercitari, etiam si modice noxium sit. Contra iuuenibus ea mutare, quæ nocent, tentandum est, etiam si à pueris his maxime insueuerint: possunt enim eorum vires moderate factam mutationem sustinere, sperari q; potest in reliquo vitæ tempore fructum aliquem eos ex meliore consue-
B tudine percepturos. At senex, si posset longo tẽpore sensim malam consuetudinem mutare, propterea quòd, quo tempore meliore frueretur, habiturus non esset, frustra laborem insumeret: non aliter, quàm siquis artem discere quampiam octogenarius inciperet. Sicuti vero senum ipsorum inter se non parua differentia est, siue id ex ętate spectes, siue ex corporis affectu: ita & eorum, qui natura sicciore frigidiore q; sunt, si ad mediocrem statum compares, non paruum intemperiei discrimẽ inuenies tum ipsorum inter se, tum vero ad senes. Atq; humectare quidem hos profectò calfacere q; conueniet, cæterum audacius hæc facere in ijs, qui per ętatem maiori exercitio sunt ferundo, ceu quorum validę adhuc vires sunt. Quippe primum, quò omne remediorum cõsilium dirigitur, eiusmodi intemperies corporis est, non senium, aut ætas aliqua. Verum, quoniam affectuum naturam per coniecturam accipimus, idcirco ætatem quoq; consideramus. Porrò eadem vtilitas & consuetudinis noscendæ est, præterea extrinsecus incidentium causarum, quas procatarcticas græce vocant: quippe ad certiorem affectuum notitiam talia omnia nobis conducunt: remediorum tamen insinuatio ex his non præstatur. At empiricis talia totius concursus, quam συνδρομὴν vocãt, pars esse censentur: quæ syndrome in ipsa curatione est obseruata, haudquaquã ex ijs, quæ fieri affectus postulat, inuenta. Quo rationabilius Hippocrates de agnoscendo præsa-
C giendo q; plurima scripsit, vtiq; in particularibus nos exercẽs: quod etiam optimi medicorũ post eum fecerunt, nõ ignari huic nullo negocio inuentum iri remedia, qui eius, quod curat, corporis ægri sani'ue affectum exacte norit. Siquidem, vt sæpe testati sumus, incipiendum ab illo medendi præcepto est, ‖ Contraria esse contrariorum remedia: vbi vero remediorum materiam compertam habueris, ac simul vires eius intellexeris, male affecto corpori, semper contraria: optime se habenti, similia viribus esse adhibenda. Quin etiam intemperies ipsas, quęcunq; adhuc intra sanitatis fines subsistunt, si corrigere studebis, contraria quodammodo victus ratione curabis: quod tamen per multum fit ocium. Nam, si in negocio sint, similibus vteris: potissimum cum ita fuerint corpora assueta. Porrò accidit alterum horum plerunq; magis, ceu naturis ipsis ea, quæ sibi sunt accommoda, sua sponte citra q; doctorem eligentibus. Atq; hactenus male affecto corpori contraria exhibebimus, quoad pristinum statum consecutum sit.

De Victus ratione, quæ intemperies corrigat, instituenda. *CAP.* II.

CÆterum ea victus ratio, quę intemperies corrigit, lõgius plerunq; procedit propterea, q̃ similibus maiore ex parte morbis tentamur, qui calidiore natura est, calidos morbos facile incurrente: qui frigidiore, frigidos: & reliquis pro ratione. Facilius itaq;, quicquid intemperatum
D est, ad propriam naturam redit, quàm ad optimum tẽperamentum venit: quippe id cum in medio omnis intẽperantiæ sit, quisquis conueniente naturę suæ morbo laborat, ab eo longius abest: qui dissimili, minus. Ergo nec assuetudines ipsæ, tametsi prauæ sunt, displicentibus adhuc sibi corporibus mutandæ sunt. Quin nec per summam sanitatem semper id tentãdum, sed tum, cum is, cui mutandæ sunt, à ciuilibus negocijs maxime vacat. Hæc itaque communia omnium temperamentorum præcepta particulatim variantur, prout intemperantia quæuis ab optimo temperamento recessit. Nec mirum sanè est, si intemperatę naturæ, quæ in medio exactæ sanitatis & morbi sensibilis consistunt, etiam ad ordinandi victus modum sint ancipites. Sed nec illud mirãdum, ab ijsdem adiuuari lædi q; homines videri. Nam cõtra, si omnes inter se similem corporis statum obtinerent, vtique mirandum tum esset aliquos † iuuari lędi q; ab ijsdem: sed, quoniam contrarij inter se multorum hominum corporis status sunt, ratione non caret, quòd ex contrarijs etiam vtilitatem percipiant. Quo magis de medicis omnibus mirari cupiam licet, quicũq; nullo prius naturarum facto discrimine, de sanitate tuẽda scribere sunt aggressi. Sicuti enim fieri nõ potest, vt vnum calopodium ad omnes homines sutor accommodet, ita nec medicus vnam omnibus vitæ speciem, quæ conducat. Hac igitur de causa quidam saluberrimum esse affirmant abunde quotidie exercitari: quidam nihil obstare, quo minus in quiete prorsus degatur. Et sunt, quibus lauari

maxime

* θλιβόντων.
* ἐκπνοὴν.
* ἐπιτηδεύματι.
* μέτρον, i. mensuram.
* ἔνδειξις, i. indicatio.
In lib. de Flatibus, haud lõge à principio.
† Additur in codic. græcis, ὑπὸ τῶν ἐναντίων, i. à contrariis.

maxime salutare videtur: alijs minime. Quin etiã de vini aquę q́3 potione, item q́3 de alijs ad eun- E
dem modum, non ijs modo quæ ad salubrem victus rationem pertinent, sed etiam morborum re
medijs, pugnantissima inter se scribunt adeo, vt vel vnum quippiam, quod omnibus his inter ip
sos conueniat, rarum inuentu sit. Cæterum vsus ipse docet tum ab ijsdem ipsis aliquos lædi iuua-
ri q́3, tum à contrarijs pari modo. Equidem quosdam noui, qui, si triduo se ab exercitatione absti
nerent, protinus ægrotabant. Alios in perpetua quiete degentes, tamen secundam valetudinem
tueri. Atq3 horum ipsorum alios minime lauare: alios, nisi lauissent, illico febricitare: sicut Premi
genes Mitylenæus. Atq3, ꝙ hæc quidem ita fieri cernantur, etiam ij, qui solo *usu artem colligunt,
nouere. Nemo tñ eorum ita, vt in morbis, notas prodidit, quibus quis intentus, quam quisq3 vi-
ctus rationẽ postulet, inuenire posset. Quippe in paucissimis inuenias exacte traditas, quas em-
pirici syndromas, id est cõcursus, vocant, quemadmodum in peripneumonia, & †laterum cõpun
ctione: sed pleriq3 morborum coniecturalem habent dignotionem, vt qui non ex certorum inci
dentium* collectu noscantur, sed hominem desiderẽt, qui exquisite corporis affectũ calleat, qui q́3
omnia, quæ eiusmodi affectui consonent, inuenire singulatim queat. Quippe, quod propositum
est, nos ipsa ratione ducti adhuc iuuenes inuenimus. Vnde etiam manifestum est vsum quantũ-
uis longum sine ratione talia inuenire non posse. Nam, de Premigene cum audirem, nisi lauaret, F
omnino febricitare, collegi ratione eum fumida excrementa gignere, quæ transpiratu emitti po-
stularent: cæterum, cum densior cutis esset, q̃ vt ea transmitti omnia sineret, collecta sub cute ca-
lorem excitare: Itaq3 etiam balneum eiusmodi naturis vtilissimum esse non ob id modo, ꝙ fumi
dum euocet, sed etiam ꝙ humectet, id q́3 dulci humore. Ergo placuit explicata quoq3 manu Pre-
migenis thoraci iniecta, cuiusmodi esset caloris qualitas, explorare. Vt vero acrem mordacem q́3
comperi, nõ dissimilem calori eorum, qui cæpas ampliter comedissent, multo adhuc magis euen
tus causam probe coniectasse mihi persuadens percontabar, ecquid sudoris illi citra balneum in-
cideret, negante q́3 id, iam firmiorem habere me affectus eius notitiam mihi persuasi. Quin etiã
alios quosdam vidimus, quibus mordax calor erat similiter, vt huic, non tamen hi vna balnei in-
termissione febricitabant, propterea, ꝙ per sudores excrementa his vacuabantur. Premigeni prę
ter naturalem habitum etiam victus ratio vel semel intermisso balneo febricitandi occasio erat.
Nam plurimum domi versabatur, ibi q́3 scribens vel legens perseuerabat propterea, ꝙ Peripateti
cæ disciplinæ incumbebat: in qua nemini suæ ętatis erat secũdus. Scimus & ijs, qui minime natu
ra tale excrementum aceruant, instantem laborum diligentiam, cu*ram q́3, gignendi eius causam
esse. Itaq3 etiam alteri cuidam, cui æque, atq3 illi, mordax calor erat, tametsi balneum vno die in- G
termitteret, contigit non febrire propterea, quòd nec † studijs deditus erat, & negocia sua per vr-
bem inambulans obibat, emens vendens q́3 multa, etiam pugnans subinde: in quibus sudare coa
ctus est. Ideo q́3 etiam alterum quendam ex ijs, qui ęstate quotannis acuto bilioso q́3 morbo labo-
rant, multos iam annos † seruaui, exercitari vetans. Nam, cum calido sicco'q3 temperamento es-
set, sicuti Premigenes, etiam exercitatione vtebatur pręceleri, tum vero Sole, ac puluere. Cõtigit
ergo ei & calorem immodice augeri, & cutem densari, atq3 ad transpiratum ineptam reddi: quæ
ambo vbi concurrerunt, nimirũ corpus, cui acciderunt, paratum ad febrem reddũt. Ergo, quod
in medendi arte semper vsurpare soleo, id nunc dicam. Facillime quidem, quod quęritur ratioci-
natio inuenit, fidem vero eius experientia comprobat. Quanquam illud multo maxime miran
dum est, cum Hippocrates moneat ‖ calidis naturis vtilius esse in ocio agere, q̃ exercitari: nõ pau-
cos tamen medicos esse, qui ne norunt quidem, cuiusmodi tales homines sint, sed iuxta omnibus
exercitationes iniungant: E diuerso non nullos esse, quibus nihil ad sanitatem conducere exerci
tationem placeat: Sed & tertium ab his genus esse, qui assuetis exercitari, id permittant: nõ assue-
tis interdicãt. Quorum nemo planè non errat: minus tamen ij, qui tertio loco dicti sunt. Quip-
pe, qui cuilibet rei insuescunt, magna ex parte naturę suæ conuenientem consuetudinem deligũt H
propterea, quòd ab ijs, quæ non conueniant, subinde læsi, ipsa repudient. Aliqui tamen vel dul-
cedine victi, vel præ nimia dementia se lædi non sentientes, in malis consuetudinibus persistunt:
verum hi pauci: plures, qui nõ persistunt. Quo magis rationabile est minus errare medicos eos,
qui omnem consuetudinem seruãdam censent: qui vero nihil ad sanitatem interesse putant, exer
citatus quis cibum sumat, an contra: item qui omnes exercitandos putant: hos peius consulere, q̃
qui prædicti sunt. Horum vero ipsorum, si inter se comparentur, minus incommodi sunt, qui
ante cibum perpetuo exercitandum esse putant: quod & Hippocratem præcipere aliqui sunt rati
(labores [a] ‖ enim cibos præcedere, in Aphorismis legi) non videntes hoc loco de ordine eum lo-
cutum exercitationis, & cibi, nequaquam illud affirmare, ꝙ omnibus hominibus hæc ambo con
ducant, immo quibus exercitari expedit, præcedere exercitium cibos debere. Quòd autem non
omnibus prosit, & in libro de vulgo grassantibus morbis aperte testatus est, vbi [b] ‖ calidas naturas
quiescere censet: & in Aphorismis [c] tectius sub vniuersali præcepto, vbi [d] ‖ contrariorũ contraria
esse remedia proponit. Porrò fieri potest, vt pugnare aliquando videantur huiuscemodi præce-
pta, non deficientibus, qui omnem motum ipsi moto corpori conuenientem, exercitationem no
minent: alijs tantum eum, qui vehementior sit: ita vt priore significato omnes homines exercita
tionem

* πεῖρα.

† pleuritide.

* symptomatũ.

* φροντίδα.

† φροντιστὴς ἦν.

† τελέως ἄνοσον ἐφύλαξα, i. sine morbo seu sanũ ꝑrsus seruaui.

* συντόνῳ.

6. Epid. cõ. 4. t. 15. 3[a]. 183. e

A In Aph. nõ legi hãc sententiã, vt superius etiã admonui pa. 69, lit. d, sed Epid. 6. cõ. 4. t. 31. 3[a]. 187. f.

B Ibidem, t. 15. 183. e

* C δυνάμει, id est potentia.

D Et hãc quoque sententiã non legi in libro Apho. qui editi sunt, sed ĩ lib. de Flatib⁹.

A tionem desiderare neminem lateat: secundo vero significato non ita se habere. Eorum nanque, qui in carcere sanitatem suam tuentur, parum apte mihi mẽtionem facere quidam videntur, quippe qui spatio prorsus pereunt, si omnino tum vngi, tum lauari prohibentur. Quod vero ad paucos dies insalubri victus rationi resistunt, nihil sane miri. Si igitur exercitationis vocabulo omnis venit motus, & qui inambulauit, & qui perfrictus, & qui lotus est, exercitatus dicetur, dummodo conueniente modo, præsenti corporis statui sit motus. Quod siquis etiam ab his sit prohibitus, omnino ægrotabit. Qui enim ab his in carcere prohibentur, eos nunc non modo ægrotare, sed etiam mori videmus, si diu sint inclusi. Sin vehementiores tantum motus exercitationes vocantur, eo pacto verum sit nõ egere omnes homines exercitatione. Statim enim Premigenes ille nullum requirebat violentum motum, sed nec in porticu, quæ est ante balneum, exiguam ante lauandum inambulationem: immo vnctum* esse ex oleo, & à balneo aquam detersisse, satis magni motus sunt talis temperamenti homini. Hic vero & ante cœnam ambulabat, & cum amicis disputabat: similiter mane quoq; domi. Nusquam igitur ex ipsa in totum desidia adiutus quisquam est. Sed, cum quietem agere calidis naturis Hippocrates suadet, ‖ vehementi motione vti vetat. Porrò ipse multos, qui propter eos motus, quos per totam ęstatem exercebant, in principio autumni

* τρίψασθαι, i. frictum esse.

6. Epid. cõ. 4. t. 15. 3ª. 183. e

B quotannis ægrotabant, ipsis vetitis sanos reddidi: quemadmodum rursus alios à vehementi exercitatione prohibui: alios à quiete ad exercitia traducens, cum sępe ante ægrotassent, in sanitate seruaui. Porrò hi frigidiores sunt ijs, qui temperati & mediocres sunt, & affectu plane contrario ijs, qui calidiores sicciores q; sunt. Diximus autem temperamentorum notas non solum in libro de temperamentis, sed etiam in libro de arte medica. Is enim vni ex libris nostris est titulus. Mirandum vero de ijs medicis est, qui ne ea quidẽ, quæ sensui euidenter apparẽt, agnoscunt. Quis enim latissimum esse hominum discrimen nunc non videt, adeo vt eadem exercitia, ijdem q; cibi alios bene, alios male habeant non secus, q̃ in morbis?* Quare, sicuti, q non omnes eadem requirãt, eos scire decuerat, ceu manifeste apparens, ita, cum commentarios scriberent, determinare ac docere, quæ quibus vel conducerent vel officerent, par erat. Quid igitur causæ fuit, cur eiusmodi determinationes, tametsi ab Hippocrate proditas omiserunt? Nempe quid aliud, q̃ perdita ambitio, dum dogmatum principes nominari, atq; inde gloriam consequi inter homines studebant? Cuius causa illi non ea quidem, quæ manifeste apparẽt, sed opiniones, quas ipsi vltro ponebant, sequi voluerunt. Posteri vero, qui in hos inciderunt, persuasi pleriq; sunt propterea, q nec quicquã didicissent melius, & simul rudes imperiti q; demonstratiuæ scientiæ omnino essent. Qui nanq;

*ἐπὶ τῶν νοσημάτων.

C hanc sequetur, facile tum vera dogmata à falsis discernet: tum, quæ certis determinationibus scripta sunt, ab ijs, quæ non ita. Idem nimirum inscitiam eorum omnium damnabit, qui citra determinationem {de dissidentibus} aliquid scripserunt.

Duo hæc verba non sunt in græco.

De exercitatione, balneo, & vini vsu pro naturarum ratione, ac de triplici parte senectutis. CAP. 12.

QVo magis, quæ nam esse determinationes debeant, altius repetentẽ, sed breuibus, diligenter audies. Quibus mordax calor natura est adeo, vt fumida gignat excremẽta, ijs balneum salubre est, tum motus, qui & exiguus & lentus sit, multus autem & celer aduersissimus est. Itaque istis non semel modo, verum etiam bis die lauari conducet, potissimum æstate: Esse quoque boni succi nutrimentum, in quo nihil insit acre: In sole autem versari, & irasci, & multum cogitare, his inimica sunt. Qui diuersæ ab his naturæ sunt, (hi autem sunt, qui frigido & humido temperamento sunt) valẽtiores motus desiderant, ac victum, in quo superet, quod tenuem succum faciat. Is cuiusmodi sit, diximus singulari libro. Hi vero;, nec si in sole exercites, lædũtur: nec etiam, si balneo abstineant. Ac maxima quidem est dictarum inter se naturarum differentia. Aduersissimum enim est humidum & frigidum temperamẽtum ei, quod calidum est & siccum. Maxima rursus est & calidi ad frigidum, & humidi ad siccum. Porrò frigidum & siccum senum

D temperamento q̃ simillimum est: itaque etiam celeriter senescunt eiusmodi corpora: dictum'que de hoc temperamẽto supra abunde est. Humidum vero & calidum fluxionum vitijs obnoxium est. Cæterum, quod omnibus intemperatis naturis commune præceptum est, id expedit in hac quoque seruari. Est autem id, vt eas corrigas quidem contrarijs, sed dum plane in ocio sunt: serues autem similibus, cum per negocia sibi vacare non possunt. De exercitationibus huiusmodi corporum ita statuendum est, plus quidem his laborandum esse propter corporis humiditatem: præcẽleri motu non vtendum propter calorem. Porrò attendendum diligenter est, cum ex segniore vitæ ratione ad exercitationes se transferunt: ilico enim fluxionum tentantur morbis, nisi prius sint vacuati, q̃ exercitationes adeant. Quicquid enim in corpore concretum & crassum in humoribus fuerit, aut etiam modice frigidum, id statim in spiritum vertitur, ac funditur. Itaque etiam vere tales naturæ maxime ijs morbis patent, qui ex plenitudine oriũtur: quales sunt synanchæ, cynanchæ, destillationes, quos catarrhos vocant, hæmorrhoides, sanguinis profluuia, articulares morbi, opthalmiæ, peripneumoniæ, † laterum compunctiones, reliqui denique omnes, quorum genus est phlegmone. Quare etiam *occupare per veris initium sanguinis detractione oportet, aut per incisam venam, aut scarificandis malleolis. Quod si ita inaniri recusent, purgãdi medicamento sunt non simplicis facultatis, sed quod trahere & flauam bilem & pituitam, & serosa

* συντόνῳ.

† *pleuritides.*

* φθάνειν, i. anteuertere, preuenire, vel præ occupare.

Balneum Max
Balneum æstate.
frigidi sicci.
Synanche Cynanche

rosa

rosa excremēta possit. Quæ vero de exercitationum ratione diximus, eadem & de balneo dicta F esse putādum: quippe quod ipsum quoq; non tutum est, nisi prius inanitum corpus sit. Inanito vero vtile est potissimum, cuius lauacri aqua potabilis non est, sed in qua vis aliqua per halitū digerendi subest. Vinum autem frigidis siccis q; naturis vtilissimum esse prius dictum est. An vero calidis omnibus idoneum non sit, sed vtilior his ‖ aquæ potio sit, sicuti in libro de popularibus morbis siue Epidemion legimus, nunc æstimandum. Fortassis enim absurdum omnino cuipiam videbitur iuuenem, qui athleticus, vel militaris sit, aut etiam fossor, messor'ue, aut arator, vel denique qui robustum aliquod opus exercet, aquę tantum potione vti: atque in hoc falli Hippocratē, cum calida temperamēta aquę potionem poscere, absolute pronunciet. Mihi vero Hippocrates non absolute id, sed de naturis summe calidis, quæ vtiq; propter intemperiem tales sint, dixisse videtur, non q plurimum habeant naturalis caloris, quem ipse augeri in athletarum exercitio confirmat. At, qui ex intemperie calidus est, is neq; athleta, neq; miles bonus, sed neq; fossor, messor, arator'ue, aut denique ad rustica vrbana'ue opera fortis, vnquam euadet. Quippe valentium hominum ea sunt munera. Porrò tales nunquam fuerint, nisi mediocri sint temperatura. Atqui, si media temperie sint, vtique plurimis his fuerit naturalis calor. Ac tali quidem naturæ mediocre profectò dandum est vinum, sicuti ipsa quoque mediocris est. Atque hactenus saltem mediocre, F quoad ipsa mediocris est temperamenti: quando hanc quoque necesse est non solum in senectute, sed etiam in remissionis tempore, media temperatura frigidiorem euadere. Sicui ergo, vt in intemperie, quæ intra sanitatem consistat, calidissimum temperamentum sit, huic omnino vinū circuncidisse prodest. Sed, cum triplex genere sit calidi tēperamenti differentia, vna, in qua reliqua contrarietas (nempe quæ in humido sicco q; consistit) mediam temperiem seruat: altera, in qua siccitas subsultat: & tertia, in qua vnà cum calido etiam humidum redundat: vtique in qua altera contrarietas medium temperamētum tenet, nunquam fuerit vltime calor immodicus, quandoquidem huic siccitas statim superuenit: ista vero non semper iuncta est cū sicca. At, in qua siccitas calori est adiuncta, in hac incidere aliquando plurimus, vt in intemperie, quæ cum sanitate consistat, præter naturam calor potest, id q; longo tempore. Plurimam vero breui spatio, etiam quæ cum humiditate coniuncta est, immoderatam caliditatem, vt in sanitatis intemperie, fieri licet. Ac ei quidem, quam primo loco diximus, differentiæ tantum diluti vini, quod ὑδατώδες vocant, exhiberi sinemus, quantum à summa intemperie ipsa recessit: reliquarum autem neutri, prę sertim cum summa sit, quemadmodum ostensum est. Quæ enim tales intemperies non sunt, ijs dandum vinum est, sed exiguum & dilutum, tale porrò est, quod colore quidem est album, sub- G stantia tenue: sicut ediuerso frigidis intemperantijs calidiora vina præbemus. At, quod calidissimum quidem vinum est, id frigidissimis intemperantijs est vtile: reliquis vero, quod portione respondet. Neque enim eius tantum meminisse oportet, q contraria contrariorum sint remedia, sed etiam quantitatis rationem in singulis contrarijs habere. Ergo, sicuti de medicamentis ostendimus, non solum æstimandum esse, calidum'ne an frigidum quicquam sit, sed etiam quoti in his ordinis sit: ita & de vinis est agendum, non solum dilutum aut calidum deligentibus nobis, sed quod, vt ad intemperantiæ speciem, calore frigore'ue suo conuenienter occurrit ac respondet. Hæc vero dicta mihi de ijs sunt, qui mediam senectutis ætatem agunt, vtique nec ignoranti primam eius partem esse, quæ ὠμογερόντων, id est eorum, qui cruda viridi q; adhuc senecta sunt, dicitur propterea, quòd adhuc obire ciuilia negocia possunt: secundam autem, cui apte nomen ipsum inditur eo, quod ipsa sit, de qua dicitur,

Vt lauit, sumpsit que cibum, det membra sopori.

Quod tamen in tertiam non conuenit, in qua Telephum grammaticum bis ter've mense lauari dixi. Propter enim virium infirmitatem assiduum hi balnei vsum non sustinent.

Accedit, quòd per habitus frigiditatem mordacia hi excrementa non pariunt. H

Nominant eum, qui ad hanc partem peruenit, græce πέμπελον, sicuti aiunt, qui vocabulorum etymologijs gaudent, ab eo, quod est πέμπεσθαι τὴν εἰς ἅδου πομπήν, i. mittendo in pompam, quæ ducit ad Manes.

6. Epid. cō. 4. t.15.3ª.183.c

Galeni

GALENI DE SANITATE TVENDA
LIBER SEXTVS

ARGVMENTVM LIBRI

Monstrantur præcepta, quæ ad omnes lapsus remouendos & declinandos attinent in ijs corporibus, quæ ab optima labuntur sanitate.

Summa earum rerum, quæ superioribus quinque libris comprehensæ sunt, ac quod nam sit huius sexti institutum. CAP. I.

Liud huius de sanitate tuenda speculationis argumentũ hoc libro inchoaturus, repetenda cẽseo eorum, quæ hactenus tractata sunt, capita: quæ vtiq; dicendis sunt necessaria. Igitur primum diximus, quid sit sanitas: secũdo loco generalis eius descriptio posita est: tertio, quẽadmodum seruari ea possit, est proditum. Ad hæc illud adiectum, aĩaliũ corpora perpetuo mutari, inde q́; B adeo necesse est sanitatem eorum, quę aliàs corrũpi periclitetur, nostrę procurationis indigere ante, q̃ tam notabilis mutatio fiat, vnde iam manifeste ægrotent: procurationem vero non aliunde constare, q̃ ex cibo potione q́; quibus, quod de substantia corporis decidit, reficiatur. Altera incurabilis esse demonstrata mutatio est, scilicet quæ pro ætatis ratione accedit, propterea, q͏ cuiusq; animalis corpus à prima genitura ad exitum vsq; toto interuenien te tempore siccescat. Cæterum, qui salubrem viuendi ratione͂ ignorant, credibile est hos citius, q̃ pro naturæ ratione, interire. Q̃m autem (vt diximus) necesse est omne genitum animal nutriri, substantia "vero ciborum vniuersa in nutrimentum non abit, ac proinde vitiosum quiddã ex superuacuo eius relinquitur, quod proprie excrementum vocant, præparatę à natura quædam corporis partes sunt, quæ id secernant atque emittant. Plurima vero cum sit in naturis corporum differentia, rationabile est suam esse cuique sanitatis tuendæ prouidentiam. Primum igitur, hominem, qui optimo sit statu, pro materia tractationis propositum, quemadmodum quispiam in sanitate custodiat, tradere studuimus. Cum autem variæ occasiones sint, quæ salubrem viuendi regulam pluribus modis intercipiant, eum, qui optimo corporis C sit statu, {vni sibi vacãtem} ac ab omni ciuili negocio liberum, in sanitate seruare proposuimus. Atque hunc quidem, cum in primis quinque libris, quemadmodum quis à prima ineunte ætate ad vltimam vsque senectutem in sanitate custodiat, docuerimus, nunc ad eos veniemus, quibus per negociorum qualitates, esse, bibere, atq; exercitari debito tempore non licet: præterea ad eos, qui statim ab ortu valetudinarium corporis statum sunt sortiti. Sanè breuior erit de his sermo, q̃ prior, quamuis suapte natura longior sit, propterea, quòd plurimarum materiarum vires, quibus ad secundæ valetudinis tutelam vtimur, prædictæ iam sunt. Nam, cum frictione, balneo, exercitatione, cibo, potione, calefactione & refrigeratione, veneris tum vsu tum abstinentia & siquid aliud eiusmodi est, mutationes fieri corporis cernamus, vtique horum omnium vires (vt dixi) prius sunt proditæ.

A.lib.1.f.3.d.2. c.1.fol.59.h

De vitiosis corporum constitutionibus, ac de ea, quæ ex ætate peruenit, differentia. CAP. 2.

Vitiosi autem corporum status genere duplices sunt, cum elementares & primas corporis particulas, quas Aristoteles ὁμοιομερῆ, id est similares vocat, alij æquabiliter, alij inæquabiliter attemperatas habeant. Dico autem æquabiliter temperari, cum ad aliquam intemperiem versæ æquabiliter corporis particulę omnes aut frigidiores iusto, aut calidiores sunt redditæ, D aut sicciores, aut humidiores: aut per coniugationem quædam calidiores simul, & sicciores, quędam humidiores pariter & frigidiores, & quędam humidiores & calidiores quædam sicciores & frigidiores. Quin etiam in instrumentalium partium compositione quædam æquabiliter, quędam inęqualiter sunt conditę. Ac primum quidem dicam hic quoque, qui status corporum sint maxime valetudinarij, sicuti & prius † qui maxime sanus esset } ostendi. Verum is vnicus erat: etenim in omnium rerum genere, quod optimum est, id vnũ est: vitiosa vero plurima sunt. Duplex tamen est eorum secundum genus discrimen, ceu paulo ante dixi, alijs simili in temperie omnes partes habentibus, alijs dissimili. Atque eorum quidem, quę similem intemperantiam habent, ea pessima esse constat, quę has validas habent, ac potissimum frigidas simul & siccas. At, quibus inæqualiter se habent corporis constitutiones, horum numerare quidem varietates facile non est. Cęterum illa quoque duplici genere specie ue, siue quouis alio modo nominare velis, variare licet. Nam maxime quidem ea morbis patent, quorum principes maxime partes contrarijs temperamentis sunt affectę. Minus obnoxia valetudini sunt, quibus † diuersę à principibus partes } ita se habent. Equidẽ aliquos iam vidi, quibus venter frigidus erat, caput calidum: sicut contra, quibus caput frigidum erat, venter calidus. Vidimus aũt & ex accidenti, non primũ nec propria tẽperamenti ratione assidue afflictum bili ventrẽ, qui alioqui nõ erat natura calidus:

† νοσωδέστατα † ὑγιεινήν, i. salubrem.

† Græce clarius τὰ μὴ κύρια, i. partes non principes.

æque vero & refrigeratum alterum, q̃uis non esset natura frigidus: ad eundem modum & caput, E & iecur, & lienem, atq; etiam alias partes, aliarum quandoq; intemperantijs affici, cum aut ipsæ haudquaq̃ læsæ in proprio temperamento essent, aut etiam cõtrarium planè, q̃ aliæ, affectum haberent. Primum ergo de ijs verba faciam, qui ęquali sunt intẽperie, id q; ab ijs, qui præcalidi sunt, auspicatus. Sanè dictum à nobis in libro de tẽperamẽtis est fieri non posse, vt intemperies quęlibet sola diu duret: qñ ipsa sibi ipsi alteram ex necessitate adsciscit. Inde q; factum, vt pleriq; medicorum quatuor tm̃ esse intemperantias putarint, eas q; compositas, simplices vero ne esse quidẽ. Nam "& calidam, dum humiditates semper consumit, parere siccitatẽ: & frigidam, dum nihil absumit, † humoris incremento quodammodo cõferre. Eodem modo & siccam per eas ætates, quibus augescit animal, calidius ipsum semper efficere: quibus vero decrescit, refrigerare & siccare quidem solidas corporis particulas, congerere vero abundantiam excrementorum. Simili modo, si humida cum modice calida coierit, existere aliquando in vtraq; oppositione mediam temperiem. Vtranq; oppositionem intelligo, & quæ ex calido ac frigido consistit, & quæ ex sicco & humido. Erit autem medij temperamenti (quod εὔκρατον græci vocant) eiusmodi intemperantia in ipso præcipui vigoris tempore (quam ἀκμὴν græci vocant) sed & in remissionis tempore, prout ipsi conuenit. Optimam nanq; temperiem in adolescentia corpus obtinet: reliquæ omnes F ætates deteriores hac sunt, vt prius est ostensum. Atq; hoc etiam meminisse conueniat, vnum id quoq; ex ijs, quæ dicta sunt. Cum enim duplices actiones in aĩalibus sint, certe corporales pueri præcipuas obtinent: quæ animi sunt, ea, quæ à pueris ad remissionem vsq; succedit ętas. Nec tñ est has ætates annorum numero circunscribere, quemadmodum non nulli fecerunt: nisi forte in latitudine quadam. Ergo pubescere quidem incipiunt aliqui, vbi quartumdecimum annum expleuerunt: quidam vno post anno, aut etiam amplius. Initium præterea remissionis non nulli habent statim à trigesimo anno, nõ nulli post quintum & trigesimum. Ac robur quidem omnibus minuitur post ipsam summi vigoris ætatem: non tamẽ hi sanitatẽ amittunt, tametsi minus hanc, quàm ante, laudabilem habent. Cæterum hanc habent non solum vsq; ad initium senectutis, verum etiam, in ipsa senectute tota: quæ ipsa quoq; quibusdam naturalis esse morbus videtur. Cum enim nec dolore anguntur vllo, nec vllam actionum earum, quibus ad vitæ munera vtimur, aut penitus amiserunt aut omnino imbecillam habent, vtiq; sani sunt, sanitate, quę senectuti sit congrua. Meminisse enim profectò oportet eorum, quæ de sanitate demonstrata sunt, nempe quod ampla sit eius latitudo. Iam, si tertia quoq; corporis affectio est, quam neutram Herophilus appellat, quę in ijs, qui è graui euaserunt febri, conualescendi tempore cernitur, & senili ętate, omnino G extra morbum senes erunt: actiones tamen perinde, vt ij, qui in flore ætatis sunt, firmas valentes'que non habebunt. Verum, si ad videndum, audiendum, ingrediendum, alia q; facienda, quę seni expediunt, nullo deficitur corpus, etiam hoc rationabiliter senis sanitatem nomines, vtique totum hoc iungens, senis sanitatem, non absolute sanitatem. Hęc enim propter ipsam actionum virtutem integra est, & de qua queri non possit: senum sanitas querimonijs non vacat: quamuis enim omnes actiones habet, nullam tamẽ validam habet. Atq; adeo illa pars artis, quæ de senum ductu instituitur, huc tantum consilia dirigit, vt sanitatem eorum, quatenus fieri licet, tueatur. Corpora vero, quę à prima statim genitura †pronum ad morbos} statum sortita sunt, ea planè ad senectutem nunquam perueniunt: aut, siquando peruenerunt, vno saltem diutino morbo penitus laborãt. Proposuimus autem in hoc libro de ijs disserere, qui vitioso corporis sunt statu: atque, hos quemadmodum sanos plurimum tueamur, disquirere.

Margin notes: † ὑποτρέφειν ὑγρότητα, i. humiditatẽ subnutrire. — A.li.1.f.1.d.3. c.1.fo.5.b — † νοσώδη.

De Regendis corporibus, quæ calidiorem naturam sortita sunt, humida sicca'ue, aut harum media adiuncta. *CAP. 3.*

ERgo initio ab ijs sumpto, qui parem in oĩbus corporis partibus intemperiem habent, primũ de ijs agamus, qui calidius" temperamentum sortiti sunt, cæterum in humiditate ac siccitate H modice se habent. Ac talis quidem corporis natura ab initio statim magis apparet sana, q̃ ea, quę in vtraq; oppositione vitiosa est: vtranq; oppositionem intelligo, & quę ex calido & frigido cõsistit, & quæ ex humido & sicco. Eadem dentes edet citius, & citius articulatam vocẽ proferet, & citius ingredietur, & singulis annis ad portionem increscet: postea vero, q̃ adolescẽtię annos cõpleuerit, exinde ad remissionem vsq; manifeste calidior apparebit sic, vt tum morbis, tum symptomatis, quæ à bili oriuntur, facile sit obnoxia. Multus nanq; calor, dum humorem absumit, siccius temperamẽtum reddit. At, cum florens iam ætas item calida sit, nimirum composita eorum temperies calida simul sicca q; erit. In talibus aũt temperamentis bilis abundare tum pallida, tum flaua solet. Ergo, qui hac natura sunt, ad ætatem vsq; adolescentiæ similiter educãdi ijs sunt, qui optimę sunt naturę: de quibus dictum in pręcedentibus est. Postea vero, q̃ absolutum eorum corpus sit, considerare oportet, vtrum'ne bilis excremẽtum illis per aluum vnà cũ fęcibus expellat, an ad superiorem ventrẽ sit propensum. Si enim deorsum ferat, constat nõ debere esse solicitos. Sin superiorem ventrem petat, per vomitũ est emittendum, s. longe valere iussis philosophis ijs, qui vomere ex aqua tepida post exercitationes ante cibum vetant. Nã vino nec ipse sanè tum esse vtendum suaserim, nisi difficulter id faciant ex aqua. Quippe eiusmodi quędã corporum naturę sunt,

Margin note: A.li.1.f.3.d.4. c.1.fol.68.a

quibus

A quibus vtiq; vinum dulce, sed vbi aquam præbiberint, est concedendum. Præterea etiam magis, vbi temperamentum eorum ab initio calidius siccius q; fuit, vomitio petenda est propterea, quod magis etiam hi biliosi sunt in præcipui vigoris ætate. Quin & exercitari his vtilius est, non acutis exercitationibus & pręuegetis, sed potius tardis & mollibus. Sunt enim omnes, qui hoc statu sunt, graciliores. Acutæ vero exercitationes consensu gymnastarum omnium extenuant: sed lentæ contra corpus implent. Sunt vero & ex ijs, qui impense calido temperamento sunt, qui exercitari prorsus non desiderant, sed abunde his satisfaciant inambulatio, balneum, & mollis ex oleo frictio. Acre nanq; & mordax calidum id est, quod ab his exhalat, non humectans, quale ἀτμῶδες græci vocant, nec suaue, citra q; morsum: hos vero à cibis quoq; balneum iuuat. Quidam vero eorum, incredibile est, quàm etiam obesi sunt redditi ex tali victus ratione. Antiquum autem vinum inimicum his est: album vero ac tenue idoneum est. Æstimandum autem in omnibus est, qui à cibo lauantur, num in dextra præcordiorum parte, vbi situm iecur est, dolorem aliquem, aut grauitatem, aut tensionem sentiant. Eiusmodi nanq; corporum status iecinoris vitijs tentari solet, si balneo post cibum vtantur. Ac, si quando eiusmodi aliquod vitium sentiunt, ilico dandum aliquid est eorum, quæ obstructum iecur liberent, abstinendum q; ab ijs cibis, qui crasB sum efficiunt succum, ac potissimum si ijdem glutinosi sint. De his dictum abunde nobis est in tribus libris, quos de alimentorum viribus scripsimus: præterea in eo libro, quem de euchymia & cacochymia, id est de cibis boni & mali succi, edidimus: item q; in libro de extenuante victus ratione. Quippe, qui dolorem in iecinore sentiunt, ijs tali victus ratione vtendum omnino est, quoad dolor se remiserit, & dextra præcordia leuia quodammodo sentiant. Vtile sanè fuerit & liquorem, in quo macerata sit absinthij coma, offerre: præterea, quod tum ex ea, tum ex aniso & amaris amygdalis conficitur: quod etiam bibere ex oxymelite præstat in eo tempore, quod inter surgendum à somno lauandum'q; interuenit. Nam, & postquam confecta sunt, quę ex ventre ad iecur redduntur, talia exhiberi præstat, & temporis aliquid eorum operi ante cibum sumendum dari. Non inutile est & medicamentum, quod dia calaminthen vocant: cuius compositionem in quarto horum commentariorum scripsimus. Verum in biliosis temperamentis cauere oportet huius assiduum vsum. Sed, & si quãdo horũ quispiam eo propter iecinoris obstructiones vtitur, vtilius est ex oxymelite id bibat. Porrò alimenti species, si quis horum temperamentum vertere in melius studet, contraria esse intemperantiæ debet. Sensim vero id fiet citra noxam, si & præsit medicus: et, qui curatur, ita sit * à negocijs liber, vt omnia suo tempore peragat. Nam, qui in rebus

A.li.1.f.3. d.4. c.1.fol.68. d

C ciuilibus versatur, & multis negocijs distringitur, huic tutius est, vt nec tentet temperamentum suum mutare, sed accommoda sibi nutrimenta sumat. Porrò apta sunt humidis quidẽ humida, & siccis sicca. Nutritio enim fit, cum is, qui nutrit, cibus corpori, quod alit, assimilatur. Citius autem assimilatur sicca siccis, & humida humidis. Quibus vero æquale temperamentum est, ijs quanto iucundius fuerit, quod comedunt, tanto vtiq; fit magis nutriens. At, qui inæqualem temperiem sunt sortiti ita, vt his aliud iecinoris temperamentum sit, aliud ventris, aut alicuius eorum, quæ circa iecur sunt, ijs diuersum est, quod assumptu iucundum est, ab eo, quod cuiq; particulæ est idoneum. Qm autem ostensum est duplex esse, quod singulis conueniens est, aliud, quod secundum simplices qualitates, aliud, quod ꝯm totam substantiam, quod simplicibus qualitatibus maxime aptum est, id quale'nam sit, superius paulo est comprehẽsum, id'que seu mutare intemperiem per ocium velis, seu cẽdere cogaris propter negocia: quod ex tota substantia idoneum maxime est, sola experientia discernitur. Ac maximam quidẽ vim habet ad ea, quæ eduntur bibuntur'que, non in ventre modo, sed etiam toto corpore conficiẽda, totius substãtiæ cõuenientia: cuius ratione nutrimenta animalibus & varia, & speciebus multum inter se diuersa habent: cum nulla similitudo sit eius, quod ex palea & herbis accedit, ei, quod ex ossibus & carnibus: nulla societas eius, quod

D ex pane est, cũ eo, quod ex cicuta & veratro: nam & hęc animantium quibusdam nutrimẽta sunt. Fiunt aũt & qualitatibus conuenientiæ, vtiq;, si seruare temperamentum studes, humidis naturis humectante cibo maxime quadrante: siccis vero eo, qui siccet: sin alterare placet, contrarijs. In eo autem, qui est in calido frigido'ue ad intemperantiam lapsu, cõtraria dare semper expedit, cum & efficacissimæ eiusmodi intemperies sint, & (vt ita dicam) magis, q̃, quę ex siccitate & humiditate consistunt, potentes, quippe cum facile similibus nutrimentis in morbosam intemperantiam abeant. At, si siccius quoduis mẽbrum efficias, nihil manifeste lędes: pari modo nec si humidiori suam humiditatem serues. Euidenti vero argumento tibi & ętates sint. Quæ enim à prima genitura adolescentiã vsq; habentur, humidissima ijs caro est: senili ætati impẽse sicca. Meminisse vero in huiusmodi sermone oportet eorum, quę in opere de temperamentis sunt scripta, scilicet ne quis existimet, qui superuacuis excrementis onerantur, hos humido temperamento esse: quæ res eos, qui senectutem frigidam & humidam putarunt, falsos habuit. Non enim ipsæ particulæ senum humidiore temperamento sunt, sed ipsę capacitates, quæ inter corpora patent tum senum, tum eorum, qui humidis morbis laborant, superuacua humiditate implentur. Porrò cuiusmodi siccus morbus sit, certa scientia cognoscet, qui librum, quem de marasmo inscripsimus, diligenter relegerit non semel bis'ue, nec transcurrens, sed singulis insistens atq; intentus. Sanè, qui

* συντόνοις.
* σαρκῶσιν.
* ὑπηρετεῖν, i. obseq, seu morem gerere.

Secunda Classis nn ij hęc

hæc commode leget, hunc exercitari prius conuenit in secundo de temperamentis libro, in quo E
demonstratum est senis temperamentum siccum esse. Verum, quod in præsentia nobis propositum est, calidius iusto corpus, si quidem in prima constitutione medium humiditatis siccitatis q; habitum habuerit, omnino id in incremẽti statu (quam ἀκμὴν vocant) siccum efficitur, id q; tum magis, tum celerius, si etiam natura siccius erat. Sed & senescet idem citius, quanto vtiq; ad summum incrementum peruenit citius. Nam, cum oẽs in remissione ætatis siccescamus, ratio est, vt qui natura sit siccior, in senilis intemperantiæ siccitatem citius perueniat. Hi ergo in præcipui vigoris ætate potissimum humidam victus rationem postulant: cuius formulam proxime descripsimus: perficitur enim humectantibus cibis ac balneis, tum exercitationum, & quæ præceleres, & quæ multę sunt, abstinentia. Hi adeo ęstatis tempore & citius lauantur, & à cibo iterum: prodest his & frigidæ potio. At venus siccis temperamẽtis est inimicissima. Vitandæ q́ꝫ maxime his sunt exustiones, & lassitudines, & solicitudines, & vigiliæ, & motus omnis cęler. Iracundia vero, cum biliosas naturas maxime accẽdat, acutas febres parit. Itaq;, quæ victus ratio ijs laudatur, qui status incrementi tempore temperie sunt calida, humiditatem tamen ab ortu mediocrem habebant, hęc ijs, qui natura calidi sunt & sicci, magis conuenit. Nec dubium est, quin mõdus quoq; excessus superantis elementi in primis considerandus sit. Siquidem eatenus intendere, remittere, aut augere F
victus speciem oportet, quatenus supra naturalem habitum aucta diminuta'ue sunt tẽperamenti elementa. Quapropter, si eorum, qui natura humidiores calidiores q; sunt, mutare temperamentum ad frigidiorem sicciorem q; speciem libet, cõtrariam his victus rationem exhibeas, oportet: sin id custodire placet, similem. Sanè eiusmodi naturę in puerili ætate fluxionum & redundantiæ morbis maxime tentantur, item q; putredinis, quo magis & pluribus exercitationibus & exacta ventris concoctione indigẽt. Quicquid enim in hoc corrumpitur, id toti corpori morborum putredinis occasio fit. Itaq; & ante cibum bis ter q; hi si lauẽt, ac calidis sponte ortis vtatur, maximũ inde commodum sentiunt. Quippe huc dirigitur in his cõsilium, vt ipsas animalis particulas seruemus humidas. Quæ res omnis temperamenti communis est, si modo contraria ratio omnium animantium corpora citius ad senectutem perducit, ipsa q; est, cuius culpa omne genitum corpus mortale sit. Quippe, si fieri posset, vt tẽperamentum corporis humidũ perpetuo seruaretur, verus sophistæ, cuius inter initia operis memini, sermo esset, qui sibi auscultantẽ promisit immortalem fore. Sed, quoniam naturę progressum, qui est ad siccitatem, effugere corpori nõ licet, vt ante docuimus, idcirco senescere nobis corrumpi q; necesse est. Erit tñ id maxime diuturnum, quicquid minime siccatum. Verum, cum humida victus ratio excrementa & succorum abundantiam pariat, difficile est ita mediocritatem seruare, vt neq; morbi incidãt, neq; senectus maturetur. Quod G
tamen ad ipsius tẽperamenti rationem attinet, qui maxime sunt humidi, ij maxime sunt longeui. Iidem & sanitate, vbi corpus ad robur peruenit, plus cæteris fruuntur, & cæteris, qui parẽ ætatem agunt, valentiores ad extremũ vsq; senium sunt. Ideo q; ferme tum medicis omnibus, tum philosophis, qui corporis elementa diligenter inuestigarunt, temperamentum id laudatum est. Immo etiam vnum id proinde secundum naturam se habere quibusdam est visum. Nam, quanquam in principio sit deterius, tempore tamen reliquis prestantius euadit. Quo magis, qui tuendæ huius corporis sanitati perficitur, ijs, quę ab ipso defluunt, prospicere debebit tum exercitatione (vt dixi) tum balneis ante cibum pluribus, tum vero ijs, quæ per ventrem & vrinas redduntur, excernendis. Nec prohibet præterea quicquam, quin & apophlegmatismis & purgationibus aliquando vtatur, ante q; omnia cibis boni succi, ac vini potione, quod vrinas promoueat.

De regendo corpore frigidiore, quod vel mediocriter se habeat, aut excellat altera contrarietate. CAP. 4.

ET de calidis quidem temperamentis abunde dictum est: de frigidis deinceps agẽdum. Sunt porrò & horum tres summæ differentię. Nam aut modice se habent in altero contrariorum H
pari ita, vt nec humidi sint, nec sicci: aut alterum in his redundat, vtiq; vel siccum, vel humidum: pessima tñ merito sicca "temperatura est: quippe, quod tpis spatio senescentibus accidit, id his statim ab initio cõtingit. Ergo istos humectare calfacere q; oportebit. Id fiet exercitatione modica, & nutrimento humectante ac calido, præterea vini calidi potione, & somno liberaliore, illud interim prouidentibus nobis, vt excrementa oĩa, quæ vel ex cibis, vel potione proueniunt, quotidie expellantur. De veneris vsu dictũ supra est, eam oĩbus, qui sicco tẽperamento sunt, inimicã esse. Nunc vero ẽt ex hoc numero potissimum aduersa est ijs, qui supra siccitatem frigidi quoq; sunt: Nã innoxia venus ijs tñ est, qui calidi humidi'q; sunt: tũ vero, qui genitura naturaliter abundãt: de quibus inter inęqualia temperamẽta mox dicet. Malum vero & illud frigidum tẽperamẽtum est, quod cũ humiditate coniungitur, maximé q; id fluxionum morbis est obiectũ. Succurrit huic & balnei abstinentia, & exercitio, & tenuiore victu, & vnctionibus, quæ modice calfaciãt: quarũ forma narrata prius est, vbi de lassitudine egimus. At, qui frigidi natura sunt, cæterũ in sicci humidi'q; tẽperatura modice se habẽt, minus ij vel ad sanitatẽ, vel ad corporis robur sunt inepti, q́ꝫ q in illis sunt intẽperati: horũ igit excitare firmare'q; calorẽ expediet. In humiditatis vero siccitatis'q; specie tota victus ratio media est exhibenda. Atq; hęc mihi oĩa de ijs dicta sunt, quos ęqualis intẽperies

Margin notes: * συντόνων. — * ὀξύς. — * ποσότησι. quantitas. — A.li. 1 f.3. d.2. c.7. fo.62.c

peries

A periés premit, hoc est quibus omnes corporis partes ad calidius, vel frigidius, humidius, vel siccius similiter sunt inclinatæ.

De Regendis ijs, qui sunt inculpato corporis statu, & vitam seruilem viuunt. CAP. 5.

DE ijs vero qui inæqualem corporis constitutionem habent, non potest paucis differi propterea, q̃ numerosæ horum varietates sunt: cum alijs alia particula male temperata sit. Sed, & si duas tantum quis intemperatas habeat, harum quoq; varietates non paucæ sunt. Proinde q̃; cum prius docuero, quæ nam ijs exhibenda sint, quibus inculpatus quidem est corporis status, viuunt autem vitam seruilem, siue negociosam, siue quouis modo aliter appellare placet: ab ijs vero, quę nam ijs, qui æqualem intemperantiam habent in simili viuendi genere: transibimus dehinc ad eos, qui inęqualem in corporis partibus statum habent. Ergo salubris & inculpatus corporis status in latitudine (vt sæpe dictum est) intelligi debet: sicuti etiam ipsa sanitas. Nam neq; sanus esse quisquam nostrum videri potest, ea saltem, quæ omnino inoffensa inculpata q̃; sit, sanitate, neq; inculpabili esse corporis statu. At sanos esse dicunt, qui nec parte aliqua corporis dolẽt, & ad vitæ munera haudquaquã sunt impediti: pari modo & corporis statu illęso esse, cum nec ab externis occasionibus facile in morbos incidunt, nec ab internis: Illo nimirum pro re certa prius B definito, assidue ægrotare aliquos non ob proprium corporis statum, sed propter vitiosam victus rationem, dum aut in desidia vitam exigunt, aut nimium laborant: aut in ciborum qualitate quãtitate'ue, aut tempore, peccãt: aut *exercitium aliquod noxium exercẽt: aut in somni modo, aut veneris immodico vsu, falluntur: aut etiam ægritudine animi, curis q̃; parum necessarijs, se macerãt. Quippe non paucos nouimus eiusmodi de causis quotãnis ægrotare: quos tñ non dixeris vitioso corporis esse statu, sicut eos, qui, cum nullo horum, quæ recensui, deliquerunt, tamen perpetuo ægrotãt. Ergo primum propositus sermoni is esto, qui corporis statum in latitudine inculpatum habet, qui'que alteri viuens, toto die ministrat, aut maximo magistratui, aut monarchæ: cęterum ad extremum diei liber à domino discedit. Quo loco rursus definiendum nobis est, quem finem diei dicimus: quando aliàs lectori sermo noster imponat, nisi certam limitationem assequatur. Si enim dixero dissolui tum primum hominem ad corporis sui curam, cum Sol occidit, nec adiecero quo die id velim, circa'ne solstitium æstiuum an brumale, an circa æquinoctia, an alio quopiam tempore, quod dictis interuenit, non possunt cõmoda præcepta tradi. Romæ enim maximi dies ac noctes, paulo maiores quindecim æquinoctialibus horis sunt: contra minimi, paulo intra nouem. In magna vero Alexandria maximus dies quatuordecim horarum est, minimus decem. Er C go, qui in breuissimis diebus, & longissimis noctibus à ministerio occidente Sole redit, huic fricari per ocium, et lauari, & modice dormire licet. Porrò nemo est, cui nec in maximis, nec etiã his, non liceat aliqd mediocriter agere: nec ipse profectò quęquam noui tã infœlici vitæ sorte vsum. Antoninus enim, qui Imperatorum, quos ipsi vidimus, promptissimus ad curam corporis venit, breuissimis diebus Sole occidente in palęstram ingreditur: longissimis autem hora nona, aut ad summum decima. Quare licet ijs, qui illi in diurnis officijs adsistunt, vbi discessere, reliquo diei tempore corporis curam agere ita, vt Sole occidente ad somnum se conuertant. Nam, cum minima nox nouem horas ęquinoctiales æquet, abunde his fuerit, si id totum tempus in somno sumpserint. Ergo videndum est, assuetus'ne per anteactam vitam exercitationi talis minister fuerit, an citra exercitationem lauari. Nam sunt, qui ne eousq; sui curam habeant, vt frictionem quidem sibi adhibeant, sed protinus perfusi oleo balneum ingrediantur, aut etiam strigili tantum arrepto, quo sudorem in ipso balneo destringant. Ac non nulli quidem hanc consuetudinem modice ferunt ita, vt aliqui eorum nec assidue ęgrotent, {nec longo tempore,} vtiq; quibus libera corporis transpiratio est: ἐυδιαπνευςοὺς græci vocãt: eosdem aliqui tum medicorum, tum gymnastarũ, ἀραιοσυγκρίτους gręce appellãt. Quin dictum & ab Hippocrate est huic generi hominum sani- D tatem magis constare. Ait enim, ‖ Laxitas corporis ad trãspiratũ, quibus plura per cutim ferunt̃, salubrius: quibus pauciora, minus salubre. Hanc corporis naturam ad aliam consuetudinem trãsferre non oportet, sed nec vllam omnino aliam naturam, nisi, quæ longo iam tempore ægrotat.

Quo pacto Prospiciendum sit ijs corporibus, quæ in serili vita in aliquam ægritudinem facile incurrunt. CAP. 6.

QVo'd siqua assidue ægrotet, disquirere in ea causam conueniet. Ea inuenietur, si initium inquisitionis ab ægritudinis specie ceperimus. Quicquid enim eorum, quæ in ipso sunt, corpus affligit, duplici id occasione oritur, aut " redundantia, aut succi vitio. Ac, si quidem redundantiæ vitijs ægrotare videbitur, huc vniuersa tendet victus eius ratio, vt succos ad *conuenientem modum reuocet: sin ex succorum vitio, vt pãres eos faciat. Prius autem specialiter dicetur, quemadmodum prospiciendum mediocritati sit, quæ in quantitate spectatur: post, quemadmodum ęqualitati, quæ in qualitate consistit. Itaq; iam de priore agamus, ducto tandem ad principium sermone. Vbi, quod ex corpore exhalat, minus est ijs, quæ accepit, redundantiæ oriri morbi solent. Ergo prospiciendum est, vt eorum, quę eduntur ac bibuntur, respectu eorum, quæ expelluntur, conueniens mediocritas seruetur. Sanè is mòdus seruabitur, si ponderabitur à nobis in vtrisque quantitas. Qui enim balneum statim ingrediuntur, ijs postea frictione

Margin notes: * ἐπιτηδευμάτων. — in lib. de Alimẽ. circa medium. — A.l.1f.3.d.4.c.3.fol.68.d — * ἀρίστως. aliter ἀρίστους, i. optimos. — *symmetriæ.

vti,atq; etiam prius paulum dimoueri: qui vero hæc prius obierint, paululum etiā hæc ipsa inau- E
gere suadebimus, detrahere vero de nutrimenti vel quātitate, vel qualitate, vel etiam vtraq;. Qui
enim celeriter notabilem abundantiam aceruant, ijs de vtraq;: qui non celeriter aut non notabi-
lem,ijs de altera demptum esse sat fuerit,vtra videlicet homo ipse potius voluerit. Ac, quēadmo-
dum de quantitate dematur,notum est. De qualitate demitur, cū exigui nutrimenti cibus appo-
nitur. Siquidem nō pauci suilla nutriti,celerrime copiam aceruāt: cum aliàs requirat id nutrimen
tum tūm frictiones,tum exercitationes planè vehementes. His igitur olera & legumina,quę nō
multum corpori adijciant,præterea pisces & aues,quę multū item non nutriant, exhibenda sunt.
Qui vero vitiosos congerūt succos, ij non perinde,vt qui redundātiam cogunt, vni tantum rei
sunt intenti: quādoquidem nec vnica est vitiosi succi species. Alij enim magis frigidum pituito-
sum q; eiusmodi succum cōgerunt: alij magis calidum ac biliosum: nō nulli magis aquosum: alij
rursus magis melancholicum, {id est qui magis atræ sit bilis.} Horum ergo cuiq; abstinendū ab
ijs cibis potionibus q; est,qui eum,quē colligunt,succum facile gignāt. Porrò dictum abunde de
his est in tribus libris,qui de ciborum viribus sunt inscripti: itē in alio,quē de ijs, qui bonum ma-
lum'ue succum gignunt,inscripsimus.Est & præter hos alius de ijs,qui extenuāt,cibis,vtilis pro-
fectò ijs,qui crudū congerunt succum,qui crassus quidem omnino est,non tamen perpetuo glu- F
tinosus. Sanè omnibus his commune auxilium est alui deiectio: potissimum vero quibus est na-
turaliter adstrictior. Communis porrò est & veneris conueniens mediocritas.

De ratione Cibandi & Exercendi eos, qui vitam negocijs districtam obtinent. CAP. 7.

QVibus enim inculpata corporis constitutio est,nō debent ij (veluti siccis supra præceptum
est) à venere oīno abstinere. Illud tamen considerationem maxime desiderat,semel'ne die,
an bis sit ijs,qui eiusmodi vitam agunt,comedisse,ex vsu.Eius considerationis caput est
& corporis ipsorum natura: & ab hac,in victus ratione consuetudo: & tertio ab his,si mutare vi-
ctus rationē videbit,quo pacto eius mutationē homo ferat.Atq; ab ipsa quidē natura, eius, quod
conducet,significatio datur.Et eorum quidem,quibus biliosus venter est (sicuti dictum nobis in
quarto iam est, & nunc nihilo minus dicetur) primi semper ciborum ac potionum sint, qui aluū
deijciant.Ex vinis quidem dulcia,&, quæ mollire ventrem possunt: non enim oīa eius sunt gene
ris. Ex cibis,olera cum oleo & garo. Vitanda vero ex vinis sunt austera: ex cibis,qui adstringunt,
nisi si firmandi oris ventris causa post totam comestionem exhibeantur.Id aūt experientia quoq;
discernendum est: sunt enim, quibus adstringentium vsus † adeo aluum non comprimit,vt ēt ad
deijciendam conducat propterea, ꝙ os ventris roborat.Quod euidētissime in ijs, qui imbecillius G
id obtinent, cernitur. Quicunq; vero palæstræ exercitijs ante balneum sunt vsi prius,ꝙ̄ districtæ
negocijs vitæ se addicerent, ijs vt ab ipsis abstinuisse est incommodissimum,ita,vt similiter vtan-
tur,præter incommodum etiā fieri omnino nequit. Ergo exercitatione, quæ apotherapia dicitur
(de qua supra egimus) istis vtēdum censeo, & simul de suillæ carnis mōdo non nihil demēdum.
Qm̄ vero (vt ante dixi) sunt, quibus ante balneū esitasse aliquid est melius, dicēdum deinceps est
tum de hora,qua facere id debent,tum quātitate eorum,quæ sumēt,ac qualitate. Ergo, quod ipse
facere insueui diebus ijs,quibus propter vel infirmos visitandos,vel ciuilia negocia,putaui me se-
rius ad balneum accessurū,id dicere non grauabor. Ponatur dies,quo id fit,tredecim horas æqui-
noctiales longus: in decimā vero corporis curandi spem esse.Hoc casu visum mihi est circa "quar A. li.1.f.3.d.4. c.3.fol.68.d
tam horam simplicissimum sumendum esse nutrimentum,qui vtiq; solus est panis.Atq; ipse qui
dem ita feci.Quibusdam vero pane solo vesci sine obsonio non placet, sed eum cum palmulis,oli
uis,melle,aut sale sumunt: sunt etiam,qui post eum bibunt. Ego vero nec à tali cibo vnꝗ̄ bibo,&
solum panē comedo.Sit aūt cuiusq; eorum mōdus is,qui decima hora concoctus esse possit: quip
pe,si exercitari cupiant, eo maxime pacto citra noxam se exercitent: siquidem non leue incōmo-
dum non nullis accidit,cum repleti cibo se exercitant: non nullis enim & caput impletur vapori- H
bus: & in iecinore aut ponderis sensus,aut distentionis,aut vtriusq; percipitur. Ergo,cū tale quip
piam incidit,succurrendum ei,ꝙ̄ primum est: si iecur obstructum sit,ijs,quæ in vijs eius hærentia
impedita q; expediant: si caput repletū est, ambulationibus, sed potissimum ante cibum: nihil tn̄
vetat,quin & post cibum.Cęterum has ꝙ̄ maxime lentas esse expedit: illas,quæ ante cibum sunt,
magis his quidem citās,non tn̄ quales festinabundi vsurpamus opere aliquo vrgente. Quæ vero
iecinoris meatus obstructos expediunt, eadem tarditati concoctionis cōducunt: horum optima
sunt oxymeli,& dia trion pipereon,in quo nullū immistū sit medicamentū non familiare: ad hęc
tenuatorius victus. Hæc enim tarditatē concoctionis corrigūt,& obstructiones iecinoris liberāt.
Vbi vero corruptio ciborū in ventre accidit,quibus id,quod corrumpit,in aluum descēdit,ijs ma
ximum id compendiū ad sanitatem est: quibus vero nō descendit,ij prouocandi ijs sunt, quæ leui
ter deijciunt: cuiusmodi sunt diospoliticon, vtiq; cum pari cū reliquis pondere nitrum immistū
habet,& quod ex ficis & cnico componitur,alia q;,quæ ex cnico vel epithymo conficiunt. Porrò
ijs,qui ita sunt affecti,ēt vomitus ante cibum conducit, vomitus aūt vini dulcis potione prouoca
tus.Consulendū vero his est,ne quid fumidū,aut male olens,aut deniq; facile corruptibile nutri-
mentū accipiant,sed,quę boni succi sint, (medici euchyma vocāt) potius eligant.Scriptū vero de
his alibi

Margin notes:
* ἔνδειξις,i.indicatio.
† ὀ μόνον ἄλυπός ἐστιν,i nō solū iucundus, aut molestia carens.
* πλήθους,i.copia.
* πλῆθος.
* συντονωτέρως.

A his alibi est in ijs, quę de boni mali q; succi cibis prodidimus: pręterea in illis tribus, quos de ciborum facultatibus inscripsimus. Percõmodum vero ijs, qui ita se habent, hoĩbus est, & si ex conueniente tpis interuallo aluum subducant p ea, quæ modice purgent, cuiusmodi est dialoes amarũ: sic enim pleriq; medicorum vocant, quemadmodum aliqui in fœminino genere amaram, græce picram. Si vero longo tpe vitiosum succum augeri finas, grauis quispiã morbus ipsis incidet. Sanè possunt eiusmodi sibi curam impendere ijs diebus, quibus publicum aliquod festũ celebratur, quo nimirum liberi à seruili ministerio sunt. Verum multi per intemperantiam adeo nihil agũt, quo, quod vitiosum in corpore collectũ est, corrigant, vt ẽt magis ipsum accumulẽt; dum vitioso victu in ipsis festis vtunt. Quo fit, vt alijs eorũ diutini morbi incidãt, à quibus tota vita explicare se nequeunt, cuius generis mala sunt & podagra, & articularis morbus, & calculus: alijs acuti, sed qui vel singulis annis infestẽt, vel certe alternis oĩno: aliqui vero ẽt bis ita in vno anno laborant. *νεφρίτις.

De Gracilitate remouenda & procuranda. CAP. 8.

ARs vero, quę sanitati tuendę præsidet, ijs, qui sibi paruerint, constaturã sanitatem promittit: qui vero parere recusant, ijs perinde est, ac si omnino non esset. Recusant autem alij, ab ipsa in presens voluptate victi, quos incontinentes intemperantes q; nominãt: alij ambitione, quam

B græci hodie κενοδοξίαν, id est vanam gloriã, vocant: quorũ is erat, qui quiduis potius sustinuisset, q̃ picem sibi toto corpore cõtinenter illini, suadentibus id medicis pro gracilitatis remedio: hęc enim non nullis propter totius corporis in sicci frigidi q; excessu intemperiem oritur: non nullis vero propter digerentis in corpus, vel nutrientis, vel etiam ambarum facultatum naturalem imbecillitatem. Porrò omnibus, qui ita sunt affecti, auxiliatur vnguenti genus, quod à græcis hodie dropax dicitur, vtpote quod & distribuendo in corpus alimento, & nutritioni conducit. Et sanè multos ex ijs, qui prius graciles fuere, videre licet hoc remedio obesos redditos, potissimum quibus digerendi facultas infirma erat, nutriendi vero firma, sed quæ per aptę materiæ penuriam affatim nutrire non potuit: quod ei nimirum ex deducendi in corpus alimẽti defectu incommodum accedit. Verum aliqui per ambitionem (vt dixi) ne, sicut delicati, aut, qui formæ plus satis indulgent, pice vngi videantur, refugiunt eiusmodi auxilium, atq; aliud quippam sibi à nobis excogitari gracilitatis remedium iubẽt: cum tñ nullum sit, quod huic possit æquari. Prodesse tñ possunt etiam hęc, si ante balneum manu nec adeo molli, nec rursus aspera, corpus perfrices, quoad ruborem contrahat: deinde dura frictione non multa cutem cogens, densam eam duram q; efficias: ab his, si mediocri exercitatione vsum, ac lotum, citra tamen longam in solio moram, hominẽ abster

C geas ad iam dictæ frictionis siccæ formam: mox vngas oleo exiguo, ac cibum offeras. Quippe studium in his est, vbi bonum sanguinem in corporis molem attraxeris, vt tum nutricẽ vim firmes: tum ne, quod attractum est, exhalet, prospicias. Ac firmatur quidem nutriendi vis excitato in carnibus calore. Non exhalabit aũt, qui attractus in has sanguis est, si oleo vnxeris, vtpote, quod emplastici medicamenti vim habet. Quòd si ętas non reclamet, etiam si frigida lauatione vnà cũ prædictis vtetur, magno fruetur commodo. Contra vero in ijs, qui immodice sunt obesi, minuenda digestio est: augenda vero corporis exhalatio. Porrò minuetur digestio assidua vẽtris deiectione, nempe assuefacientibus nobis nutrimenti instrumenta, quæcunq; contineñt, ea statim pessum impellere. Corporis autem exhalatio inaugebitur cęleri exercitatione, cuius generis cursus est: pręterea vnguentis ijs, quę euaporandi vim habent, fricando q̃ plurimum. Sanè frictionem mollem esse conueniet, ac, quæ laxum corpus efficiat. Ipse nanq; præpinguem quendam paruo tempore ad mediocritatem carnis reduxi, cęleri primum cursu vti cogens, dein sudorẽ linteo vel molli admodum, vel admodum aspero detergens: ab his, vnguentis euaporantibus, quæ hodie acopa medici iuniores vocare solent, largissime perfricui: ac post eiusmodi frictionem ad balneum perduxi: à quo nõ protinus cibum dedi, sed quiescere interim iussum, aut etiam cõsuetum aliquod mu-

D nus obire, rursus ad balneum secundo egi: postea ciborum multitudinem, qui parum nutrirent, apposui, eo consilio, vt saturarent illi quidem, cęterum exiguum nutrimẽti in totum corpus submitterent. Sed & alias, quę totũ occupant corpus, intemperies simili ratione corrigere cõueniet, primum eorũ, quæ agi oportebit, inuento scopo: mox materijs, quę ea præstare queant. Nã nunc cõpendio sermo oĩs semel peragaẽ ad eos, qui tum frictionum, tum exercitationum, tum balneorum, rationes memoria tenent: item q; ciborũ, et medicamentorũ. Ac de frictionibus exercitationibus q; in hoc opere supra est dictũ: de cibis vero alibi, atq; ẽt de medicamẽtis. Quippe doctrina, quę methodo, (id est via ratione q;) traditur, cum cõia generalia q; cõplectitur, ad multa particularium tum facile recordabilis, tum vero cõpendiaria, efficitur. Ego vero, cum non tñ vniuersalia ponam, sed ẽt particulariũ exempla his apponam, absolutissimã me arbitror tradere doctrinã.

Quotuplices sint Inæquales corporis Status: ac qua ratione, cum in capite fuerint, debeant emendari. CAP. 9.

IAm ad inæquales corporum status accingi tempestiuum videtur: hi porrò etiam vãletudinarij omnino sunt. Sanè inæquales status trifariam fiunt, prout compositio corporis nostri triplex est. Vna ex primis elementis, ex quibus constant ea, quę Aristoteles ὁμοιομερῆ, id est similares partes, nominat: Secunda ex his ipsis similaribus: quę ipsa quoq; rursus sensibilia dissimilariũ *νοσώδεις.

A. l. 4. f. 7. t. 4. c. 2. fol. 519. b

A. lib. 1. f. 3. d. 2. c. 11. fol. 65. c

*προνόιας τυχῶν.

partium elementa sunt: ex quibus instrumentalium compositio consistit: Tertia ab his totius corporis compositio ex ipsis instrumentalibus est: ac facillima quidem tum ad discernẽdum, tum vero curandum tertia est: difficilior secunda: maxime lubrica prima est. Commodius ergo à tertia incipitur, quæ faciliorem se & ad cognoscendum præbet, & ad custodiam: vt statim in capite (neque enim alienum est ab eó cœpisse,) quod intemperatę naturæ sit adeo, vt multa excrementa gignat, vnde lædi subiecta mẽbra contingat, in quodcunque excrementa procubuerint. Ac promptissime quidem in os & nares impetum excrementa faciunt: decidunt vero & in oculos: non nullis etiam in aures. Sed excrementi in os decursum tum gula excipit, tum aspera arteria: appellant hanc græci & βρόγχον: cuius summa pars, quæ ori coniungitur, (λάρυγξ autem græce dicitur) instrumentum est vocis: vt in libro de voce est indicatum. Ergo is larynx ab ijs, quæ capite decidunt, madefactus, principio quidem raucam vocem facit, procedẽte vero tempore paruam. Si vero longius etiam procedit malum, totam adimit. Quippe cũ larynge arteria quoq; ipsa vnà humectatur. Quòd si acris fluxio sit, nõ solum ad vocem ineptæ prædictæ partes fiunt, sed etiam grauissima quædam erosio his accedit, quę talis est naturæ, qualis sunt, quas subinde in cute citra externam causam lęsa factas videmus. Id vero & pulmo his exulceratur, & morbus tabes dicitur, græce φθόη. At, si in gulam & ventriculum fluxio feratur, quę quidem frigida est, in frigidam intemperiem corpora mutat: quę calida, in calidam: hęc vero etiã exulcerat spatio, inter initia vero appetentiam & concoctionem labefactat. At frigida quidem fluxio tarditatem concoctionis, & cruditatem, & acidos ructus creat: quod si etiam corrupta sit, alimentum quoq; in corruptelam vertit, quæ vel fumidos, vel acidos, vel alterius cuiusquam dicibilis indicibilis'ue qualitatis ructus emittat. Si vero inferius se noxa recipiat, & ieiunum, & crassius intestinum, quod colon vocant, affligit. Quin etiam vasa, quæ sunt in mesenterio, & per quæ fit in iecur cibi digestio, tangit. Ac non nullos quidem abolitio appetitus excipit: alios appetentiæ à natura alienæ, quas caninas appellant, aut etiam vitiosi cibi cupiditas, qualis grauidis, quas κιττώσας græci vocant, accidit. Sanè non latet vuam quoq;, & paristmia, & parulides, & antiades, & dentium erosiones, & vlcera & putredines in ore, saniem hanc, quę à capite in ipsa decidit, consequi. Ac pleraq; medicorum pars aut columnellam incidunt, aut medicamenta, quibus expui faciant, quod in pulmonem per asperam arteriam defluxit, exhibent. Alij ventri prospiciunt. Alij dentibus & ori, aut etiam ijs, quæ in naribus constitere, prouident: vt de oculis auribus'q; taceam, qui ipsi quoq; in non paucis læduntur: cum satius (arbitror) esset ipsum mali ceu fontẽ tollere, caput ipsum firmando: aut, si hoc præ magnitudine naturalis intemperantiæ non liceret, saltem illi prospicere, ab ipsa scilicet vitij specie, prouidentiæ indicatione semper accepta: Nec committere, vt, quod nõ nulli medicorum faciunt, qui omni capiti medicamentum, quod ex thapsia & sinapi componitur, applicant, id ipsi quoque faciant: quando, si ex calida intemperie caput male habet, talia medicamenta noceant. Expedit igitur hos frequenti balneo potabilis aquæ fouere, quo & calidos vapores, qui in capite sunt, euocemus, & totum capitis temperamentum melius reddamus. Calidarum autẽ, quæ sponte nascũtur, noxius his vsus est: siquidem, quæ ex his sulfurosæ, bituminosę'ue sunt, eę propterea, quòd calfaciunt, inimicissimæ calido naturaliter capiti sunt: aluminosæ vero, quoniam angustos habitus meatus claudunt. Solis autem ijs sponte natis citra noxam vtantur (si tamen ipsis vtendum,) quæ vtiq; dulces sunt: sic enim tuto dixeris: nam, quod vtile etiam aliquid ex ipsis proueniat, id vero non perinde tuto dixeris: quando nec calidæ fortasse forent, si omnis calfacientis medicamentosæ virtutis essent expertes. Satius autem sit eiusmodi aquas experientia discernere: quando etiam raræ inuentu sunt: apud nos stadijs ab vrbe paulo plus centum: in Prusa minus decem. Ergo, quæ apud nos est in Allianis, (ita enim locum appellãt) vnius tota rationis est, atq; ex vno fonte manans: quæ vero in Prusa est, diuersæ. Item diuersus medicamentosæ aquæ fons, æque vt apud nos, in Licetis. Quibus vero caput vehementer calidum æstuans'que est, ijs præstat æstatis tẽpore rosaceo perungi, quod ex rosis tantũ ac sine frondibus sit cõfectum. Atq; in hoc ipso genere illud præstantius est, quod ex crudo oleo, (quod omphacinũ & omotribes gręce vocãt) iniectis rosis cõponitur: quod longe etiã melius est, si salis omnino sit expers. Sũt capita, quę propter arteriarum tẽperamentum in vertigines, (quę gręce scotomata vocãt) & capitis dolores incidũt: in quibus etiam arterias incidere solemus. Sed hoc genus propositę artis limites egreditur.

De inæquali Statu ventriculi, curando, siue aliunde siue in se ipso, causam contineat. CAP. 10.

QVę tamen ex nimis acuto neruorum sensu assidue dolent, qui à capite orti plurima sui parte os ventris texunt, pars etiam ad reliquum ventrem descendit, his sanè mederi propositæ iam artis officium est: potius tamen consilium est id agere, quò minus hæc vllo modo incidant, cauendo, ne aut biliosus humor in ventrem prorsus confluat, aut quàm celerrime inde expellatur. Atque, vt ne prorsus quidem confluat, consulueris, si citius cibum exhibeas. Vbi enim totius corporis biliosius temperamentum est, venter autem imbecillus, vtique cibo, qui ventrem roboret (eustomachum græce vocant) firmari postulat. Vbi enim ita non prospicitur, defluunt in eum, quas corpus aceruat, superuacuæ sanies, quos græci ichores vocant. Ex quarum vapore non solum capitis dolores nõ nullis oboriuntur, sed etiam suffusorum, quos

hypocheomenos

A.l.3.f.10.t.2. c.1.fol.263.a

E

F

G

H

A hypocheomenos vocant, symptomata: aliquibus vero & comitialis conuulsio. Horum itaque omnium vniuersa victus ratio ad frigidius potius humidius'que mutanda est. Quod autem in ventrem confluit, id vomitione, ac ventris solutione expellendũ est. Stomachus vero cibis quidem quotidie prius, quàm bilem contrahat, firmandus: purgetur vero medicamentis ex maiore interuallo, absinthij coma, & compositione ex aloe, quam picran vocãt: quippe hæc, quod altius in tunicas biliosi ventris se recepit, expurgat, absinthio parum id præstare valente. Est enim absinthio vis tantum detergendi, adstringẽdi'que, ac talis, quæ (vt sic dicam) sordes tunicarum ventris detergeat, non, si quid altius in eo imbibitum est, foras extrahat atque expellat, sicut aloe. Quæ autem post hanc ventri extrinsecus admouentur vnctiones, eæ modice astringentes sunto, vt melinum, mastichinum, & nardinum, & alia id genus. Ac æstate quidem potius melinum: hyeme nardinum: vere mastichinum, nam id medium est inter melinum & vnguentum nardinum: hoc enim calfacit, potissimum cum amomum liberalius immistum habet: illud refrigerat. Est autem opulentis mulieribus, & quod præstantius nardino vnguentum sit, nempe foliatum: præterea, quæ spicata vocant, quæ ventrem & roborare possunt, & calfacere. Si vero non modo caput calidam saniem ventris partibus transmittit, sed etiam venter ipse calidam intemperiem habeat,
B vtique, qui frigefaciant, tum cibo, tum potione semper vti conueniet, atq; eam qualitatem in his pro temporum anni ratione intendere varie, ac remittere, nusquam tamen ad contrariam peruenire: id quod in iis, qui medij temperamenti erant, fecimus, hyeme calfacientes, æstate refrigerantes. Ad eundem modum, si vtraque pars frigida intemperie sit affecta, semper calfacientibus tum cibis, tum potione, tum vnctione vtendum est: varie tamen ea pro temporum ratione intendenda remittenda'que sunt. Porrò "difficilis connexio est, quoties vel in calidum ventrem frigida & pituitosa sanies ex capite defluit, vel in frigidum calida. Atq; harum duarum alteram semper expertus sum magis ad curandum rebellem, nempe in qua frigidi pituitosi'que succi in calidum decidunt ventrem. Pessimus vero is status est, cum homo ea compositione natura q; est, vt nec ventrem facile solubilem habeat, nec vomere ex facili possit. Corrumpũtur enim pituitosi humores, si diu sint in ventre morati, adeo, vt & ipsum erodant, & simul vitiosos interim halitus ad caput submittant. Nam, si pituitosus succus à capite in frigidum natura ventrem decurrat, facile his succurritur, si mane aliquid simplicis medicamenti sumpserint, quod dia trion pipereon dicitur. Sed & piper solum ad exactum contritum lęuorem aquæ mistum bibere his licet: ad quem vsum melius stomacho q; aptius album piper est. Porrò absinthij potio his est aduersissima, vt quę pituito-
C sum succum ipsorum ventri affigat, cum detergendi vim non habeat, quæ adeo sit æstimãda. Sed nec aloe valde his conducit, cum ei biliosi trahẽdi humoris facultas sit: eo'que excogitata salubriter est compositio, quam picran vocant, quæ acrimonia calore q; eorum, quæ in se habet, crassos & lentos succos dissecat ac deterget, cuius generis cinamomum est. Verum assidue vti hoc medicamẽto non licet, sicut dia trion pipereon, aut dia calaminthes: quibus etiam si quotidie vtatur, quem frigidus venter infestat, nihil incommodi ex his sentiet. In totum ergo ad aloes drachmas centum, reliquorum cuiusq; coniiciuntur drachmæ sex, quæ ipsa quoq; sex sunt. Atque hęc est picra, quam Romæ omnes præparant. Ego vero etiam alias duas compono, atque in altera, eorum, quę calfaciunt, plus: in altera minus coniicio. At plus quidem reliquorum immiscebimus, si de aloes solius põdere detrahemus sic, vt in illius drachmas octoginta, reliquorum cuiusq; addamus sex: Minus vero, cum aloes modum augebimus, viginti drachmis adiectis sic, vt centumuiginti eius drachmis cæterorum cuiusque adiiciamus sex. Minime vero latet, & quod in penuria cinamomi ponendum pro eo sit optimæ casiæ duplum, quam aliàs ea esse virtute non nulli putant, vt nihil ab inualido cinamomo absit: nam à generoso etiam talis casia longe superatur. Verum, sicuti in boni panis inopia vel vilissimo vescimur, sic in cinamomi penuria, exquisitissima vtemur
D casia. Ac, in quibus quidem venter aut frigidus est, aut etiam temperatus, cæterum ad frigus propensior, iis aptum medicamentum est, quod diospoliticon vocãt. Quod ipsum quoq; dupliciter confici assueuit, iis, qui aluo sunt adstricta, nitro, quod Bernicarium* vocant, cũ cumino, ruta, & pipere, pari pondere admisto: pro iis, qui soluta sunt, dimidio. Conuenit nanq; inter omnes ab hoc medicamento & pituitam extenuari, & spiritum flatulentum expelli. Grauis "autẽ nec facile tractabilis complexio est ventris, qui intemperãter calidus sit, cum frigido capite. Quę enim in ventrem defluit pituita, dia trion pipereon ac dia calaminthes eget, etiam cuius modo mentionem fecimus diospolitici. Os autem ventris ab iis, quę calorem accendunt, offenditur. Ergo in iis, qui ita sunt affecti, id agendum, vt pituitam disseces detergeas q; iis, quę haudquaquam calfaciũt: quod genus oxymeli esse nouimus. Iam lubrica atq; ad curationem difficilis connexio est, vbi tales partium affectus coierint, in quibus os ventris (quem stomachum vocãt) imbecillum est ac nauseosum, venter autem ipse retinetur. Quippe, quæ hunc lacessunt, stomachum omnia subuertunt ita, vt in summo eius cibi natent, & nauseam subinde excitẽt. His necessario incidit, vt cibum parum belle concoquant. Quòd si contra illis ea, quæ stomachum firmant, exhibueris, etiam in tertium quartum q; diem ipsis venter sistitur. Huiuscemodi igitur hominibus vnicam victus rationem conuenire animaduerti, nempe vt primo loco olera cum oleo & garo, alia q;, quæ ventrem mollire

A.li.3.f.1.t.22 c.1.fol.189.d

A.l.3.f.13.t.1. c.33.fol.290.h

* βερενίκιον, aut βερενικάριον legẽdũ est

lire ſolent, ſumerent: poſt iuſtum autem cibi modum, aliquid eorum, quæ ſtomachum roborent, E
acciperent. Ea ſunt mala cotonea, & pira, & punica. Quippe aliqua ſunt horum generum, quæ citra acorem adſtringant. Ipſe autem, qui affligitur, omnibus ſeorſum vſu exploratis, quod minime noxium iucundiſſimum q; inuenerit, eo vtitor. Non multum autem de horũ ſingulis eſt ſumendum, ſed quantum (vt dixi) imbecillitatem ſtomachi reficiat: nam eiuſmodi horum vſum ventrẽ ſoluere experientia comperi. Atque in totum magis, qui ita ſunt affecti, deſident, ſi quid adſtringens poſt cibum ſumpſerint, quàm ſi eo prorſus caruerint, propterea, quòd os ventris iam roboratum & trudit deorſum, quæ in ſummo natant, & cum his vnà, quæ in toto ſuperiore ſunt ventre: tum vero ipſum ciborum momentum inteſtina quoque exceptum ſeruant, ipſa quoque impellentia, quæ à ſuperioribus acceperũt. Videtur enim ipſa tum impellendi, tum expellendi vis, etiam ſi à ſede ipſa aliquid ſurſum impulerit, ipſum motum longiſſime tueri, quanuis præter naturam ſit eiuſmodi in animalis corpore tranſitus. Cæterum ita ſe habere, vt dicimus, intelligere licet, ſi, quod ſæpe nobis accidit, ad memoriam reuocet. Nam mordax interim humor in locum aliquem ſedi vicinum receptus, ad expulſionem ſui nos iritat: quem tamen cohibere propter ciuilia negocia coacti, nec ab his expediti eum expellimus, [a]† & facta conuerſione eius, caput inde dolere ſæpe numero ſentimus. Optima igitur ratione, tametſi lubricantes cibi ſtomachum innatant, auſtera ſumpta, vbi ſuperioribus ventris partibus robur addiderint, principium deorſum ferendi iis, quæ in eo continentur, ſuppeditant. Id ferendi principium inteſtina tum excipere, tum ad imum vſque exitum ſeruare ſolent. F

De Cuſtodiendis iis, qui vel Renum calculo, vel Articulorum vitiis laborare ſolent. CAP. II.

Atque, cum ſatis de his hactenus ſit dictũ, ad aliam inæqualem compoſitionem tranſire par eſt, quæ nulli dictarum in malitia cedit: vtique in qua renes calculum gignunt, aut tophos, quos græce πώρους, aut quomodocunq; aliter vocant: totus vero corporis habitus gracilis eſt: hi nanq; medicamenta victum q;, quæ extenuare poſſint, requirunt. At ea gracili corpori ſunt inimiciſſima adeo, vt quidam, qui propter renum vitiũ vſus his fuerat, vbi digitos deterius moueri ſentire'que ſenſit, &, vt ipſe locutus eſt, veluti [b]† cauum quiddam ſonantes, cõmunicauit rem medicis, primum in Campania, vbi ipſe agebat. Hi, tanquam eo affectu laboraret, qui paralyſin, id eſt reſolutionem neruorum, minaretur, medicamentis, quæ ex euphorbio & limneſi (quam etiam ἀδάρκην vel ἀδαρκον græci vocant) vtebantur. Vt autem affectus ei in deterius ceſſit, & ſymptomata cum vehementi dolore ad ſuperiores partes ſemper aſcenderent, mihi, qui id temporis in Campania forte eram, rem indicauit, opem q; rogauit. Ego vero eum ex iis medicamentis, quæ G
memorauit, ſiccatum, in hunc affectum veniſſe intellexi: quærenti q; qua maxime victus ratione ſiccitati ſuæ citra renum noxam mederi quis poſſet, ptiſſanæ cremorem excogitaui, & piſces tum ſaxatiles, tum qui in alto mari degũt, alios q;, in quibus nihil eſſet glutinoſum. Simili modo & ex volatilibus, quæcunque ſimilem carnẽ habent. Porrò multæ ex montanis vocatis volucribus tali ſunt temperamento: quas nanque in vrbibus concluſas caupones, qui eas venditant, humido ac copioſo nutrimento impinguant, aduerſiſſimæ his ſunt. Optima vero iis, qui ita ſunt affecti, caro eſt, vt ex auibus, perdicum: proxima attagenarũ, & ſturnorum, & merularum, & turdorũ. Quod ſi montanarum auium copia nõ eſt, de iis, quæ in agro victitant, & [c] gregalibus columbis, qui in turribus nidificant, ſumere licebit: item q; paſſerculos, qui ſimiliter in turribus nidificant, Pyrgitas græci vocant: ſunto autem in editis locis eiuſmodi turres. Ita nanq; & gallinis & gallinaceis, qui in corte aluntur, vti licet. Lac vero ſic affectis reliquorum quidem animalium eſt prohibendum, vnum vero aſininum concedendum propterea, quòd cæteris omnibus eſt tenuius. Ac, vt vno verbo dicam, mediam eſſe conuenit inter extenuantem impinguantem'que, victus eorũ rationem. Particularem vero, quæ his conueniat, materiam tum in iis libris ſcripſimus, qui ſunt de ciborũ virtutibus editi: tum in eo, in quo de euchymia & cacochymia præcepimus. Adeo ſuper- H
uacuum eſt hoc loco pluribus morari, cum id tantum dixiſſe ſit ſatis, de toto horum corpore nutriendo curam habendam per eam, quam ſupra comprehendi victus rationem, vbi de eo ſermonem feci, qui quid'uis potius ſufferre voluit, quàm pice illini. At, ſi obeſus ſit, quem calculus infeſtat, audacter huic tenuem victum iniungito. Eadem & iis, qui articulorum vitiis laborãt, conuenire præcepta cenſebis. Quippe ipſi quoq; medicamentis arthriticis podagricis'que ebibitis, ſi carnoſi, & craſſi, & pingues ſunt, nullum ſentiunt incommodum: ſin graciles, non modo totum corpus, ſed etiam pedes ipſos, interim vero & manus, ſi hæ quoq; prius male habebant, in grauiſſimum ſtatum ſiccando perducunt. Scire tamen licet podagrica hæc antidota multum à nephriticis diſtare, non in eo modo, quòd craſſos glutinoſos q; ſuccos attenuent, verum etiam, quòd calfaciant & ſiccent: nam calculoſis, quæ valde calfaciant, dari nullo modo conuenit. Quoniam vero dictum abunde de talibus omnibus eſt in opere, quod de medendi ratione conſcripſimus: præterea in iis libris, quos de medicamentis edidimus (qui ipſi duplices ſunt, qui priores ordine ſunt, de medicamentis ſimplicibus: qui poſteriores, de cõpoſitis:) profectò nec omnino nihil, nec prolixius, meminiſſe de his conueniebat propterea, quòd eiuſmodi corpora inter ea, quæ exactam ſanitatem habent, & quæ iam ægrotant, medium ſtatum obtinent: ſiquidem ea pars artis, quæ inſtantem

[a]† *Locus certe in græco deprauatus. Interpres ſequutus ē veterem tralationem, quæ habet. & ſentimus ex hoc multoties capitis dolorẽ, recurſu fiente. Alij pro ἀνατρεπόμενοι, legunt ἀνατρεπομένης, dicuntq; in antiquis addi τῆς γαστρὸς, vt poſtea ſenſus ſit, & ventriculo ſubuerſione patiente, caput inde.*

B† In græco codice legit' καπυρὸν, vel vt alij putant καπνιστὸν, q̃ vox ſignificat ſuffumigatũ aut à fumo exiccatũ

C* νομάδων.

A ſtantem morbũ declinat, (prophylactice græce dicitur) affectis ad hunc modum corporibus conſulit. Nemini enim ex iis, qui corporis habitum inculpatũ habent, aut medicamenta bibenda, aut tenuante victu vtẽdum, cenſemus. Sed, qui pro naturali imbecillitate, aut corporis totius, aut partium quarundam, ex leui cauſa læduntur, hos ad prædictæ proſpicientis partis victum traducendos cenſemus, atq; à ſuſpecto ſubmouendos: quem tamen nemini eſſe noxium videmus eorum, qui naturali corporis bono ſunt habitu, & modice laborare non grauantur.

De Defluxione, quæ à capite fit in ſubiectas ei partes. CAP. 12.

A.li.3.f.5.t.1.c.11.fol.241.c

VErum, qui ex leui cauſa male afficiuntur, vt magnis morbis aſſidue vexentur, veluti comitiali, vertigine, (quod ſcotoma græce dicitur) capitis doloribus: item aliis, in quibus caput ſubiectis partibus ſymptomatum occaſio eſt, quarum ſunt dentes, gingiuæ, columella, vno verbo omnes, quæ in ore & faucibus ſunt, partes: ad hæc aures, & oculi, & ſtomachus, & venter, & ſpirandi partes, nempe ſumma arteria, quæ larynx dicitur, & aſpera arteria, & pulmo, & thorax: his victus communis ſcopus eſt, caput ipſum ante omnia, et quàm accuratiſſime, minus opportunum ad vitia reddere: mox etiam afflictis partibus proſpicere: modo tamen ne ignoretur hoc ipſum quoq; alia determinatione egere, vtique hac, Non omnes, quæ læſæ ſunt, partes eſſe roborandas. B Optima vero determinatio eſt, quæ ex vſu earum petitur: quippe oculorum & aurium permagnus eſt vſus. Iccirco decidentibus in has à capite excrementis, deriuatio (parocheteuſin Hippocrates vocat) molienda eſt: ac ad naſum potiſſimum trahenda, quæ in has partes feruntur. Sin ad naſum non ſequuntur, in os ipſum, vtiq; per ea, quæ pituitã eliciunt, apophlegmatiſmata grẹci vocant: ſicuti ad naſum tum per ea, quæ ſternutamenta mouent, tum, quẹ eius obſtructiones aperiunt. Oculis vero ipſis robur adiicies, ſi ſicco collyrio, quod ex phrygio lapide componitur, vtare, ac ſic palpebris ſpecillo inducas, ne oculi membranam intus contingas: ita nanque mulieres quotidie faciunt, cum ſtibio oculis gratiam conciliant. Ad aurium vero robur, vel glaucium ſolum ſuper cote tritum cum aceto, mox tepidum per ſpecillum blande infuſum, aut etiam per inſtrumentum illud, quod publice in vſu eſt, & oricularium clyſterem, græce ὠτέγχυτα vocant: vbi vero ſatis firmatæ ſunt, ita, vt nihil in has cõfluat, aſſidue inſtillandum optimi nardini vnguenti aliquid: id olim duntaxat Laodiceæ in Aſia præſtantiſſimum fiebat, nunc vero & in aliis fit vrbibus. Robur autem auribus vel magis afferet, iiſdem q; proficiet collyrium, quod diaglaucium propterea, quòd glaucium recipit, vocãt: pręterea dia rhodon, & crocodes, & nardinum, & quod δἰὄινε græce dicitur: præterea ex vnguentis ea, quæ Romæ opulentis mulieribus conficiuntur, quæ foliata & ſpicata vocant. C Quòd ſi larga fluxio & ſanies aſſidue in aures à capite feratur, & exulceratio iam facta ſit, ſanè exulcerationi Andronis medicamẽto & ſimilibus medeberis. Inter autem id agendum auertere materiam ad naſum & os debebis: quo facto iam comprehenſis vteris.

In lib. de Humorib. iuxta principium,

De communi ratione Fluxionis ſedandæ, & Particulæ imbecillis roborandæ. CAP. 13.

VEluti autem ex iis, quæ à capite defluunt, identidem læduntur aliqua eorum, quæ illi ſubiecta ſunt, ſic ex iecinore, & renibus, vel liene, in alias partes, quæ ipſis ſunt imbecilliores, morbi incidunt. Siquidem demonſtratũ in iis commentariis eſt, qui ſunt de naturalibus facultatibus inſcripti, ſingulas partes trahendi facultatem habere proprij ſibi ac conuenientis ſucci: quem alterantes aſſimilantes'que abutuntur ad nutrimentum: Rurſus aliam facultatem habere, qua, quod ſuperuacuum eſt, expellere in vicinum deſiderent. Ac, ſi quidem ipſa, quẹ vicina particula eſt, corporis habitum firmum habeat, quod ſibi obtruditur, vtiq; non admittit, facit q; vt in ipſa ſolum, quæ primum affecta particula eſt, dolor vſq; ſubſiſtat. Sin imbecillior ſit, quàm illa, vnde excrementum mittitur, admittit illa quidem, cẹterum ipſa quoq; ad imbecilliorem quampiam à ſe rurſus tranſmittit: atque hæc rurſus ad aliam, donec in eam procumbat, qua imbecillior nulla ſit reliqua. D Atque ad hunc quidem modum, quorum nulla victus ſui cura eſt, alius alia parte aſſidue vexatur. Qui nihil colligunt ſuperuacui, iis manent imbecillæ partes ſemper in tuto. Cuius rei euidentiſſimum argumentum eſt, quòd aliqui ſex menſibus pluribus'ue infirmis partibus laborãt: cum, ſi ſola imbecillitas ipſa id efficeret, perpetuo laboraret infirma pars, ceu cui ægrotationis cauſa nunquam abeſſet. Nunc, quoniam perpetuo nõ laborat, manifeſtum eſt aliud quippiam interuenire, quod eius affectus gignendi ſit occaſio. Quod certe aliud non eſt, quàm quod vel quantitate, vel qualitate redundat. Atq; hoc ipſum, quod redundat, aut per totum colligitur corpus, vocant q; eum affectum græce plethoran: aut in parte aliqua principe, ſed quẹ alioqui natura ſit imbecillior. Id vero aut in ipſa manens, aut ſe in imbecilliorem quampiam natura recipiens, noxam ingerit. Illud ergo ante omnia conſiderandum definiendum q; eſt, propter'ne ſemetipſum perpetuo laboret membrum, an propter aliud, quod prius ipſo ſit affectum. Atque extrinſecus quidem non nunquàm imbecillæ parti noxa incidit ex eo, quòd refrigerata, aut cõtuſa, aut vulnerata, aut laſſata eſt, plurimum tamen ex victus ratione, quæ redundantiam vitioſum'ue ſuccum contrahit. Attendere itaque magnitudini naturalis infirmitatis membri conueniet, hac prius diſcretione vſum: ac tenuiorem quidem homini victum, quàm prius, exhibere: tum idoneam exercitationẽ iniungere: cauere vero, nequid ab externis cauſis noxæ incidat. Poſtea, ſi ab his nec ipſe gracilis fiat,

fiat, nec imbecilla eius pars affligatur, insistendum "eidem victus rationi est. Sin autem aut omnibus membris fiat gracilis, aut male afficiatur, quod vitioso est habitu, mutare talē victus rationem debebis, vtiq; si affligitur, duorū alterum faciens, aut victum hominis in tenuiorem mutans, aut certo anni tempore purgatione vtens. Ac aliis quidem vna quotannis purgatio vere incipiente satisfacit: aliis altera quoq; post hanc autumno est opus. Ac, si sanguinis quidem abundantiā corpus accumulauit, mittendus is est: sin vitiosum succum, vacuandus hic medicamento est, quod superantem humorem purget. Quòd si ex tenui victu pars afflicta leuatur, sed corpus emaciatur, picatione vtendum, sicut antea est comprehensum, ad extenuati habitus refectionem. E A.lib.3.f.5.t.1. c.13. fol.241.f

De iis, qui plurimum genitalis Seminis colligunt & excernunt. CAP. 14.

SAnè pessimus corporis status est & ille. Sunt enim, qui genitale semen copiosum calidum q; gignunt, quod eos ad expulsionem sui proritat, post quam & vētris os illis resoluitur, (quod stomachus non à medicis modo, sed etiam ab aliis hominibus vocatur ita, vt à veteribus græce καρδία) & ipsi toto corpore non solum relaxantur, imbecilli q; fiunt, sed etiam sicci, graciles, pallidi, cauis q; oculis cernuntur. Quòd si propterea, quod ex concubitu sic vexantur, ab hoc se retrahant, non modo capitis molestiam, sed etiam stomachi offensionem fastidia q; sentiunt. Sed nec ex continentia magnopere iuuantur: accidunt enim ipsis per nocturnas imagines non minora incommoda iis, quæ à concubitu senserunt. F Horum cum quidam mordax præcalidum q; semen inter emittendum sentire non solum se, sed etiam mulieres, cum quibus rem haberet, referret, suasi homini abstineret à cibis, qui semen genitale augerent: sumeret "autem nō cibos modo, verū etiam medicamenta, quæ id extinguerēt, (quorum tradita nobis materia est in iis libris, quos de alimentis, item q; quos de simplicibus medicamentis, conscripsimus) tum vero exercitationibus vteretur, quę supernas partes potius exercerēt, cuiusmodi est, quæ parua pila, & quę [a]† folle fit, & quę per alteres: à balneo vero lumbos totos vngeret vnctione quapiam frigida. Talia sunt & crudum & acerbum oleum, quod ὠμοτριβὲς & omphacinum vocant, & rosaceum, & melinū, vtiq; quod ex eiusmodi fit oleo. Ipse vero crassioris substantię vnctiones non nullis compono, ne facile à corpore defluant. Est autem compositio earum ex cera, & aliquo eorum, quæ refrigerent. Primum autem, vbi ceratum, quod à medicis gręce κηρελαῖον dicitur, feceris, dein in mortario manibus affatim subegeris, infundes refrigerantem succum, quem etiam quàm maxime cum cera sic permiscebis, vt vnitas fiat. Succorum vero id genus descriptam materiam habes in simplicium medicamentorum libris. Quorum obuij maxime facillime q; parabiles sunt & semperuiui, & solani, & vmbilici veneris, & psylij, & polygoni, & tribuli, & portulacę: hæc vero succum nō remittit, nisi, dum in mortario tunditur, affusum sit humoris quippiā, qui tenuis aquosæ q;, non lentæ & crassæ substantiæ sit, qualis vuæ immaturæ est, & rosarum. G Verum hi æstate, reliquorum non pauci etiam aliis temporibus habētur, veluti lactucæ: qui ipse quoq; ex refrigerantibus est. Quin etiam lini semen, si in aqua coquas, refrigerantem cremorem efficit. Porrò gymnastarum quempiam vidimus ex iis, qui athletis præfuerat, qui athletæ cuiusdam renibus "plumbi laminam superposuit, quò nocturnis veneris imaginibus careret. Id q; cum è plebe cuidam, qui sic esset affectus, indicarèm, adiutus gratias egit. Alter vero, cui carnis natura imbecillior erat, nō tulit plumbi duritiam: huic ergo suasi earum, quas supra dixi, herbarum aliquas substernere, ac cum ipsis molles amerinæ frondes, & rutæ: sensit q; ilico ex his fructum: itaq; vsus deinceps assidue est. Quin, vbi amerinæ semine assidue vesci suasi, etiam ob id gratias egit, sicuti etiam pro ruta. Ac talium quidem materia tum in opere de simplicibus medicamentis, tum in libris de ciborum viribus, tradita est. Nunc illud visum est sermoni necessario adiiciendū, cauendas esse vnctiones frigidas, quæcunq; ex papauere mandragora'ue fiunt. Neq; enim horū quippiam admouēdum: [b]† neq; etiam, cum in summo virium sunt, herbæ ipsę substernendæ: nam, sicuti prędictis, ita his quoq;, substratis vti licet. } Quin rosas experiri cuidam suasi: sensit q; ex his substratis leuamen citra vllam renum noxam. H Sed & aliud excogitaui iis, qui ita sunt affecti non insalubre, veluti ex ipso vsu comperi. Quippe experiētia [c] normę vice semper habenda est eorum, quæ excogitaueris: nec scribendum pro vtili quicquam est, quod non sis expertus, nisi tamen hoc ipsum testeris non esse tibi adhuc expertum. Quid ergo est, quod à me excogitatum magnæ esse vtilitatis sum præfatus? Nempe seruare oportere, qui hoc corporis vitio vrgentur, quando maxime genitalis seminis abundantiam, quod excerni postulet, collegerint, ac die quopiā, postquam boni succi cibis in cœna se modice impleuerint, ad somnum conuersos, concumbere: postero die, cum satis dormierint, ac surrexerint, linteo fricari, quoad rubor per cutim appareat: mox aliqua ex oleo frictione modice vti: tum exiguo interposito tēpore, panis aliquid [d]† bene fermētati, & [e]† furno cocti, ac puri, ex vino misto gustare, atq; ita ad opus consuetum redire: medio tamen tempore frictionis ex oleo, & panis gustandi, siquis locus in vicino sit, in eo ambulare, excepto si hybernum frigus sit, tum enim intus manere satius duco. Non dissimilem roborandi per cibum stomachi rationem & grammatico cuidam, quem comitialis spasmus assidue vrgebat, suasi: ac mirifice cōtulit. Maxime vero in fiduciam veni hominis iuuandi, vbi didici tum spasmos incidere, cum diutius à cibo abstinuisset: magis q;, si dolor interim ira'ue interuenisset. Quin etiam habitū corporis eius cōtuebar [f]†: sciscitanti q;

A.li.3.f.20.t.1. c.35 fol.377.a

A.ibidē.c.33. fol.376.h

A † διὰ τῆς μεγάλης σφαίρας, i. magna pila, quæ inflat & follis à latinis dicitur.

B † Locus hic ī manuscriptis codicibus gręcis ita legitur, μήτε ὅταν ἀκμάζει τὰ φυτὰ, καθάπερ τοῖς προειρημένοις, οὕτω καὶ τούτοις ἐστὶν ὑποστρώμασι χρῆσθαι. αἱ γὰρ σφοδραὶ ψύξεις τῶν ἐπιθεμένων, τοῖς κατὰ τὴν ὀσφὺν χωρίοις ἀδικοῦσι τοὺς νεφρούς, id est Neq;, cū ī summo vigore consistunt herbæ, queādmodum pdictis, ita etiā istis, substratis ē vtendū, vehementes. n. refrigerationes eorū, q̄ sup lumbos imponūt, renes offēdūt.

C* κριτήριον

D † Quidam legūt in græco, ñ εὔζυμον, sed ἄζυμον, id est minime fermētatu rati.

E † κλιβανίτην idest clibano, i. testa aut cocti.

F † Manuscripti codices addunt ἰσχνὴν, i. gracilem.

tanti q;

A tanti'que de hac ipsa re, stomachum assidue bili vrgeri est fassus. Omnibus vero, qui hæc legent, communiter illud suasum velim, præsertim, qui, tametsi medicinę artis sunt ignari, cogitationem tamen habent exercitatam, ne veluti vulgus, ita ipsi quoque pecorũ ritu victus ratione vtantur: quin potius vsu explorent, qui'nam ipsis cibus potus'ue sit noxius, quæ præterea quanta'que dimotio. Pari modo & de venere obseruent, num noxia sibi innoxia'ue sit: tũ ex quanto interuallo vtentibus noxia innoxia'ue sit. Nam, sicut retuli, non nulli immodice læduntur: alij citra noxam vsu eius ad senium vsque sufficiunt. Verum hæc ambo genera rara: nempe eorũ, qui magnopere læduntur, & qui nullum sentiunt incommodum. Totum vero, quod in medio est, id cum maioris minoris'q3 discrimine ad magnum hominum numerum se extendit: quorum, qui non rudes sunt, sed ratione probe exercitata, (non enim quorũlibet est hæc nosse) iis suadeo, obseruent, ex quibus lædi se iuuari'ue sentiant: ita enim fiet, vt in paucissimis medicorum opera indigeant, quousque in sanitate fuerint.

De medicamento ex malorum succo. CAP. 15.

HActenus quidem scripseram, cum amicorum quispiam toto opere perlecto, vnum omnino restare dicebat, quod superius à me relictum, post erat dicendum, nempe medicamentũ, B quod ex malorum "cotoneorum succo conficitur: quod tum ad appetentiã excitandam iis, quibus ea languet, est vtile: tum ad concoctionem iis, qui parum fœliciter cibos concoquunt: & in summa ventri robur conciliat. Laudato igitur homine, quòd admonuit, apposui & compositionem ipsius, quæ ad hunc modum se habet: Accipies succi malorum cotoneorum, quæ dulciora maiora'que sunt, ac minus acerba, quæ'que nostrates in Asia græce struthia vocant, sextarios romanos duos: quibus mellis optimi tantundem miscebis, aceti sextarium vnum & semissem: hæc cum super prunas modice coxeris, & spumam detraxeris, immittes zinziberis vncias tres, piperis albi duas: dein rursus in simile igni recoques, donec mellis crassitudo existat: qua vtique crassitudine stomachica medicamenta præparari solent. Hoc vero medicamẽtum etiam iis, quibus inualidum iecur est, salutare in primis est. Illud vero latere non debet, ieiunis id maxime dandum esse, mediocris mystri modo: quanquam nec, si à cibo sit sumptum, quicquam lædit. Commode quoque dabitur etiam, si prius pransus quispiam ante cœnam id sumpserit. Maxime tamen tempestiue id duabus horis aut tribus ante cibum obtuleris. Quòd si id adstringere magis voles, etiã ex cotoneorum succo conficias. Cęterum, sicui venter intemperie caloris laborat, aut etiam bili quouis modo abundat, huic auferri & piper & zinziber debebit, ac succus malorum cum aceto C & melle tantum ad præscriptam crassitudinem coctus dari. Qui vero medio temperamẽto ventres habent ita, vt nec biliosum excrementum, nec pituitosum congerant, iis piperis & zinziberis dimidium eius, qui prędictus est, modi, sat erit: ita nimirum, vt sit piperis vncia vna, zinziberis vna & semis. At, quibus frigiditas temperiem vitiat, iis quatuor zinziberis, piperis tres aut duas & semis vncias iniicies: licebit &, cum ad medium modum præparaueris, in ipso vsu piper addere. Atque ad hunc modum iis, quibus in diuersis membris pugnantia temperamenta sunt, consulendum censemus. Quibus vero in vna qualibet similari instrumentali'ue parte imparitas temperamenti visitur, de his alio opere agetur.

A.li 3.f.13.t.2. c.4. fol.293. f

Galeni

GALENI ARS TVENDAE SANITATIS NVM AD MEDICINALEM ARTEM SPECTET AN AD EXERCITATORIAM LIBER AD THRASYBVLVM

Iunio Paulo Craſſo Patauino interprete.

Præfatio, & Quod nam ſit cuiusque rei inueniendæ Principium. CAP. 1.

On alia quidem ò Thraſybule de propoſita à te quęſtione ex tempore diſſerui, alia vero in præſentia hiſce commentarijs traditurus ſum: id enim prorſus haud ignoras, me ſemper eadem de iiſdem aſſerere, neq; quicquam tractandum ſuſcipere, cuius neque methodum didicerim, neque in ea me aliquandiu exercuerim. Inuentionis igitur initium nō in hac ſola nunc propoſita cōtemplatione, ſed etiam in aliis omnibus, fuerit, ante cognoſcere, quid nā eſt id, quod quęritur. Huiuſmodi vero notitia gemina eſt, aut enim ſolam rei notionē, aut eſſentiam quoq; percipimus. Sed quo hæ diſcrimine ſeparētur, ampliter in libro de demonſtratione proditum eſt, vbi & alias omnes methodos explicauimus: quin & iam in præſentia ex ipſo vſu pateſcet. G

Quomodo præſens quæſtio proponenda. CAP. 2.

HOc enim in dubium reuocato, vtrum medicæ artis, an exercitatricis pars, ea facultas ſit, quæ ſalubris vocata eſt, te q; meam iccirco hac de re ſententiam efflagitante, cum plerunque ad medicos gymnaſtas q; de hoc ambigentes te acceſſiſſe diceres, te mihi prius reſpondere dignum cenſui, quam cuiuſque iſtorum nominum, medicinæ videlicet, exercitatoriæ, & ſalubris, notionē habeas: ne forte de aliis rebus tu narrationem cupias, ego de aliis tibi ſermonem faciam, atque ita ad nomen tantum, non ad rem ipſam, noſtra dirigatur oratio. Tu quidem ad hoc ſubticuiſti, me ipſum exiſtimans de omnibus omnia dicere debere: ſed non ita rei veritas habet, multa enim, nō vnum propoſuiſſes: primum quid ſit medicina, ſecundo quid exercitatoria, tertio poſt hæc quid ſalutaris facultas, aut &, id ipſum, quod potiſſimum quæritur, ad vtram prædictarum artium iſta pertineat. Atqui iſtud ipſum quartum non ita ſimpliciter debere proponi affirmabam, ad vtram duarum artium reduci deberet, ſed ita ſtatim addendo an propria, an affinis, an pars eſſet, aut quo modocunq; aliter quiſpiam dicere velit, futurum enim & inde aliquod inueniendi quæſiti principium. Namque, ſi ita perfecte proponatur, ac per Iouem interrogetur, Nunquid medicinæ, an gymnaſticę, affinis ſit ſalubris: cum trium quoq; illorum nominum ſignificatum expoſuerimus, H medicinę videlicet, gymnaſticæ, & ſalubris: poſt hæc etiam quartum explicare oportebit, affine quid ſignificet, & quæ ſit eius dignoſcendi ratio. Sed hoc proprium quidem ipſius propoſiti eſt: at medicina quid ſit, declarare, quid gymnaſtica, quid ſalubris, non eſt ipſius propoſiti proprium, hæc tamen in confeſſo eſſe neceſſe eſt. Quare, cum vnum id, quod & tu propoſueras, explicare tunc velles, cum q; te in reſpondendo periclitantē hæſitantem q; viderem, virum quēdam inter philoſophos in rationali ſpeculatione verſatos nō ignobilem ſermonibus noſtris fortuito occurrentem reſpondere mihi voluiſti: quod ille cum prompte feciſſet, & ad omnia probe reſpōdiſſet, facile (vt noſti) propoſita quæſtio enucleata fuit.

Quomodo ad hunc librum ſcribendum acceſſerit. CAP. 3.

ATqui & tunc confeſtim ex ſermonum illorū artificio, magnam te voluptatem cępiſſe præferebas, & expectatione celerius quæſitum inuentum eſt, & poſtea tu me ſemper magnopere precatus, tandem non admodum promptum ad hos ſermones ſcribendos impuliſti atque coegiſti: neq; enim vnum id propoſitum tantummodo exquiſite diſcuſſum literis commendandum eſſe putabam: reliqua vero omnia perinde examinare tempus nō ſupererat. Quam ob rem, quod ipſe in me ipſo facere conſueui, id ſatis erga vos amicos fore putaui, ſi viam oſtenderem,

quam

A quam quis ingrediens non id solum, sed etiam reliqua omnia proposita explicare valeat.

Quanta sit rationalis facultatis necessitas. CAP. 4.

VOcatam enim à philosophis rationalem contemplationem quicunque satis diligenter exercuerit, quodlibet iste quæsitum æque discutere poterit: at sine illa propositorum commentarios euoluere, nihil aliud est, quàm operam atque oleum perdere: cum neque distinguere sciat, quæ vere in ipsis, quæ falsò dicta sunt, neque omnia inibi scripta memoria complecti valeat. Cęterum quoniam semel propositum, cuius paulo ante mentionem fecit oratio, declarare aggressus sum, iam incipiendi tempus aduenit.

Modum definiendæ Medicinæ examinat. CAP. 5.

SIquis à quopiam interrogatus, quid sit medicina, artem eam esse ægrorum curatricem, sanorum q́ꝫ conseruatricem, respondeat, non'ne per Iouem iste, quod controuersum est, tanquam manifestum accepisse videatur, medicinæ partem, salubrem esse pronuncians? Quemadmodum rursus, siquis medicinam laborantium tantum curam habere cōfirmet, alio modo & iste id, quod in quæstione versatur, pro concesso accipiet, à medicina salubrē abstrahens. Ita, & exercitatoriam si quispiam sanitatis seruatricem statuat, quæsitum pro comperto habuerit. Quemadmodum, & B qui boni habitus eam opificem tradat, diuerso modo & ille ambiguum pro certo asseueret: siue enim quis artis definitionem, siue descriptionem, reddere tentat, quod dubium est, neque confutare neque asserere sine demonstratione ausit, sed aliunde ex concessis incipiens demonstrare conetur. Nunquid igitur ita medicinam definire melius fuerat, eam videlicet esse, cuius finis est sanitas: gymnasticam vero, cuius finis est bonus habitus: atqꝫ huiusmodi descriptiones principia inuestigationis statuere? At sic etiam gymnasticæ salubrem, tanquam nihil sit dubium, detrahemus, in medicina vero adhuc obscurum & quæsitum accipiemus. Nam, si sanitas artis huius finis est, forsitan poterit ad distinctionem sermo assumere, non præsentis custodiam, sed creationem adeptionem q́ꝫ absentis, eius finem esse constituens: hinc enim inductionibus vtenti in vtranque partem argumentandi facultas suggeritur. Nam, si eiusdem artis officium esse, quod prius non erat, efficere, incolume q́ꝫ quod factum sit, conseruare, ostendere voluerimus, ædificatoriam, naualem, fabrilem, atqꝫ ferrariam, memoria repetemus. Quòd si ad aliam opus facere, ad aliam id integrum seruare, pertinere declaremus, textoriam, sutoriam q́ꝫ in exempla adducemus, & ad has coriorum dissectoriam, cerdonicam q́ꝫ seu veteramentariam (sic enim eam vocant, quæ fracta calciamenta restituit) adiiciemus. Siquidem alterius esse videtur artificis vestem facere, alterius eandem C dilaceratam integrare: quemadmodum & calceum facere ad coriorum dissectorem spectat, fractum autem emendare ad cerdonem veteramentarium'ue. Verum in libris meis de demonstratione probatum est ad demonstrationes scientiam gignentes inductiones adhiberi nō oportere. Quare, quicunque in illis versatus fuerit, huiusmodi viam aspernabitur, & alteram meliorem vestigabit: qui vero in illis sese non exercuerit, alterutram, quam voluerit, partē tuendam suscipiens totum diem altercandi materiam habebit.

Quomodo Artes circa humanum corpus multiplicantur. CAP. 6.

MEdicę nanqꝫ arti sanitatis creationem, non seruationem custodiam q́ꝫ, gymnasticę vero bonum habitum, finem esse statuentibus, alia rursum difficultas non exigua vltra prædictas exorietur: cogetur enim, puto, aliquis, queādmodum sanitatis, ita & boni habitus, artem vnā seruatricem, alteram opificem, constituere. Id si fuerit, duas alias artes necessario disquiremus, vnā à medicina diuersam, sanitatis conseruatricē, alteram à gymnastica, boni habitus custodē. Cum q́ꝫ duplex sit bonus habitus, vt alibi ostēsum est, vtrius ipsorum gymnastica effectrix erit, distinguere admodū difficile fuerit, nūquid naturalis, an athletici, boni habitus. Non'ne iā constat & duas alias nobis artes quęrendas esse? atqꝫ ita omnes sex numero fuerint, tres finium effectrices, tres q́ꝫ D seruatrices: tribus enim finibus positis sanitate, bono habitu naturali, bono habitu athletico, ad tantum numerum artes ascendere necesse est. Verum enimuero, cum diuersis artibus opus sit, eo, q boni habitus inter se, & à sanitate differant: ita, & gemina sanitas cum sit, vna ſm habitum, altera secundum affectionem appellata: geminas & artes esse necesse fuerit: neque enim plus sanitatem secundum habitum, minus sanitatem secundum affectionem, bonus habitus excellit.

habitus duplex

Exemplo declarat Sanitatem in habitu, in affectione, & bonum habitum esse. CAP. 7.

HVuiusce autē rei notitiam euidentem habueris, istorū singulorum diligenter naturam contemplatus: contemplaberis autē ad hunc sanè modum. Ægrotantium alicuius, eorū, quos sępius videris, tibi in mentē veniat, qui grauiter morbo laborauerit, proxime vero cōualuerit: iste emaciatus consumptus q́ꝫ esto, & ad motiones imbecillus, vt aliis ipsum adiuuantibus egeat: iste medelam planè amplius morbo iam solutus nō requirit, sed refectione ipsi viribus q́ꝫ opus est, vt robustus pariter ad eas, quę secundum naturam sunt, actiones obeundas euadat, & externas iniurias illæsus sustineat. Nihil enim dubij est, quin ita affectus, vt modo afficitur, nunc primum ægritudine liberatus ęstum, frigus, vigilias, cruditatem, aliud'ue quicquam ferre non valeat, sed quantumuis leui noxa pulsatus, vt pote non dum tutum firmum q́ꝫ salubrē statum adeptus, in ęgritudinem sit relapsurus. Cum vero stabilior atqꝫ in habitu fuerit, non dum tamen in bonū habitum

euasit

euasit(hanc enim particulam,bonus,accipiens,tunc bonus habitus efficietur)sed iã mendosa affe E
ctio inutilis q; esse desiit:non posse enim satis pro vitæ cõmodis agere,ac facile quibus q; iniuriis violari,mẽdosa inutilis q; affectio est. Quod si neq; actiones impediant, neq; sit iniuriis facile corpus obnoxiũ (talis vero est secundũ habitum sanitas) nõ amplius mendosa est, atq; ad humanas actiones inutilis,sed illud laudabile atq; perfectũ non dum adepta: adepta vero tũc fuerit, cũ non solũ haud debiliter operabit,sed robur preterea quoddam insigne acceperit.Sanitas nanq; secundum habitũ inter sanitatem fm affectionem,& bonũ habitum, actionibus media est: nam sanitas in affectione debiles actiones producit: bonus habitus robustas: sanitas autem in habitu nõ dum quidem robustas,non amplius autem debiles. Atq; ita manifestum est, cum media sit in habitu sanitas,ipsam ad oẽs vitę actiones magis, q̃ sanitatem in affectione, licet summam virtutẽ non habeat,conducere: soli enim bono habitui ea concessa est. Atq; tu secundum ordinẽ quendam ista cogita,primum actionis noxam,quod in morbo fit: alterũ extra noxam quidem positũ, sed propter imbecillitatem inutile,quod in sanitate secundum affectionẽ consistit: tertium imbecillitate liberatũ,non tamen adhuc robustum, quod sanitas in habitu possidet: post id quartum ceu quædam actionũ virtus, bonus habitus,& summitas,ipsarũ q; perfectio,exquisi te bonus habitus est.

A.li.1.f.1.d.1. c. de def. med. fol.3.c

Ars igitur ad salubrẽ habitum hominẽ perducens altera vtiq; ab ea, quæ ipsum curauit, fuerit,semel scilicet hoc concesso,diuersorũ finium artes esse diuersas: & singulorũ geminam,effectricem vnam, alterã cõseruatricẽ. Ex quo patefactum est finis notione vniuersam pręsentẽ quęstionẽ cõprehendi: quo circa & quęcũq; definitiones à fine cõstituunt,nõ exiguas ambiguitates pariunt. F

A definitione per finem,præsentis quæstionis difficultatem soluere tentat. CAP. 8.

ITaq; melius forsitan fuerit ad ipsam artis essentiam transeuntẽ,illam inquisitionis principium facere. Quid igitur est medicina? salubriũ insalubrium q; scientiam quis esse respõderit. Verũ & iste nimis audacter salubre,tanquã scilicet medicinę partem accepisse videbitur: vnde cõtrariæ factionis non nullos ęgrotabilium tantũmodo scientiam medicinã esse dicturos existimo. At isti primũ ignorant contrariorum omniũ vnam esse scientiam: &,quicũq; ęgrotabilia nouerit,hunc & salubria non latere necesse esse. Istud vero eorũ captu maius omittatur: & secundum eorũ,quę ignorant,explicemus,q fortasse certe cõsequitur intra medicinę definitionẽ non necessario quęsitum includi: siquidem alicui ęquiuocationẽ distinguenti,postea medicinam corporum sanitate fruentiũ,notarum indicantium, causarũ facientium, scientiã esse demonstranti,nõ tamen iccirco ipsam etiam conseruantia tradere atq; complecti ostendere licet, contra, atq; propositũ postulet. Quã ob rem huiusmodi sophistica adducentes, neq;, quod quęritur, exacte percipere videntur: G neq;,quod'nã salubre signũ appellemus, quod scilicet ęgrotantibus adueniens futurã sanitatem portẽdit: neq; causam,quę corpori ęgro adhibita sanitatis est procreatrix,qualia nimirũ sunt vniuersa remedia: neq; q corpus sanitate prędictũ salubre vocamus: quorũ omnium nulla cũ proposito,pręterq̃ nominis societate iunctorũ, medicus scientiam habet. Etenim sanorũ custodię medicus'ne,an dumtaxat gymnasta pręsideat,ab initio nobis proposita quęstio fuit,quod quẽadmodũ pauloante declarauimus,iudiciũ in finis exploratione habere diximus. Sanitas enim an simpliciter medicinę finis sit ipsam absentẽ acquirentis, an pręsentẽ conseruãtis, nihil refert: neq; si acquirere quidẽ medicinę sit,conseruare autẽ gymnasticæ: sic & de gymnastica proponi in quęstionẽ poterit,num bonus habitus,aut sanitas,eius finis sit,aut horum alterutrius creatio,siue custodia.

Quomodo Septem Artes circa humanum corpus reperiri possunt. CAP. 9.

PEriculum enim fuerit,vt proxima demõstrauit oratio, ne, si vnam excedamus, septem circa humanum corpus artes constituamus, primam & manifestissimam & penè solam cõtrouersia carentem,eam scilicet,quę morbos expellit: duas alias,vnam à sanitate secundum affectionem ad eam,quę est in habitu,ducentem, alteram in ea conseruantem: duas item alias circa bonum habitum pariter sese habentes,effectricem vnam, alteram,quæ conseruat: præter has,etiam duas cir H ca bonũ habitum athleticum versantes,simpliciter enim alterum naturalem bonum habitum appellamus: non simpliciter autem eum,qui non naturalis est,athleticum inquam,sed cum adiectione semper,quẽadmodum & Hippocrates inquit non nunquã, sic loquens: ‖Affectus athleticus non naturalis,habitus salubris melior. interdum vero sic: ‖In his, qui corpora exercẽt,habitus ad summum boni,periculosi,in athleticis videlicet,ac gymnasticis corporibus. At de athleticis gymnasticis q; vocatis corporibus nunc te intelligere oportet,non de illis,qui quolibet exercent,vt de fodientibus, remũ pellentibus,metentibus, aut quippiam aliud ex naturalibus hominũ officiis præstantibus,sed de illis,quibus id ipsum studiũ est,vt contra athleticas aduersariorum vires exercẽdo sese muniãt. Quare aũt huiuscemodi affectio naturalis nõ sit,alio loco exposuimus. Ex hac igitur oratione,quod optime ad præsens negociũ facit,id ipsum est, quod proxime diximus,circa humanũ corpus septem artes futuras, vnã pretereuntibus,vel per Ioue & noue: cur enim non conuenit duas alias artes statuere,alteram quidem exquisite boni habitus effectricem,alteram vero eius ipsius custodem,quod q; altera est exquisite bonum habitum efficiens,altera conseruans? Quòd vero gymnastici boni habitus summitatẽ fugere vereri q; oporteat, ab Hippocrate clarissime testatũ est: sed simpliciter boni habitus appellati,qui fm naturã est, summum nõ solum vitare

In li. de Alimẽto, paulo post dimidium.

1.Apho.3.Ext. or.3:c

non

A non conuenit, immo totis viribus ad ipsum niti decet. Itaq; omnes circa corpus nostrum artes nouem fuerint: quarum septē quis laudare poterit, reliquas duas potius vitiosas artes appellauerit: qualis & illa est, quæ Cōmotica græce dicitur: Latini comptricem vocāt. Has igitur, si placet, dimittentes iterum septem reliquas enumeremus, omnium primam, quam morbos pellere dicebamus: alias vero deinceps, duas circa sanitatem in habitu, duas circa bonum habitū, duas circa summe bonum habitum. Iam sanè & ex his patet, quod nisi quis circa corpus artem vnum habetē finē statuat, eum ad septem vsq; artes accedere necesse esse, nihil q́; aliud hunc finem esse, q̄ sanitatem.

De bonis malis q́; Artibus. CAP. 10.

SEd melius forsitan fuerit exquisitiorem sermonem facere, illud in primis, quod nemo ignorat, memoria repetētem, improbas artes apparēs bonum vnicuiq; eorum, quæ sunt, artes autem verum ipsis inhærens bonum comparare: ac deinceps dicentem, si vocata cōptiua adulterinam pulchritudinem conciliat, hæc vtiq; ars vitiosa adulatrix q́; fuerit: altera verò quædā ars circa legitimā veram q́; prorsus pulchritudinem versabitur, quę in vegeto colore, carnis moderata copia, mēbrorum q́; cōgrua proportione consistit, quæ naturalem bonum habitum cōsequuntur. Sed de gymnastico bono habitu alibi seorsum verba feci: nunc autem & fortasse de eodem per capita loqui B melius fuerit id sermoni principium statuentem.

Nullum membrum ignauum aut praue agens à nobis desiderari. CAP. 11.

SIue enim ſm naturam operari vnicuiq; membrorū idem, quod bene valere, est: siue id necessario naturalem corporis apparatū consequitur, ipsum q́; bene valere nihil est aliud, q̄ ſm naturam instructum esse: istorum vtrūuis sanitatem constituens, (nihil enim nostra interest) sequētem orationem ita animū aduertens accipito. Nunquid naturali cuiusq; membri apparatu, an eius opera, indigemus? Mihi profectò ita persuadeo, neminē mēbrū ignauum officio q́; proprio carēs habere velle: neq; igiť cæcutientes oculos, neq; nares odorari nequeuntes, neq; crura torpentia, neq; aliud quodpiam membrorū, aut nihil penitus, aut deprauate agēs, habere cupiat: nullo enim eorū omniū, quibus egemus, imperfecto egemus, neq; domo, neq; calceo, neq; scamno, neq; veste, sed simul egemus, & perfecto egemus. Itaq; infirme debiliter q́; ambulare non petimus, neq; obtuse cernere, vel audire: neq; aliud quicq̄ deficiens mācumq; expetimus. Quis enim coloris bonitatem, carnis molem, aut absolute corporis pulchritudinem, robur've, imperfectas discupiat? Quocirca, si actionē non deprauatam, sed perfectam requirimus, neq; corporis structuram, vnde hæc ꝓfluit, mendosam labantem q́; votis exposcemus: atq; ita, cum horum alterutrum sanitas sit, nullus pro- C culdubio mutilam sanitatem, sed, q̄ fieri potest, absolutissimam firmissimam q́; exoptauerit.

Quòd perfecta sanitas & bonus habitus idem sunt. CAP. 12.

IGitur, si aliud quoppiam bonum habitum à perfecta sanitate quis autumet, aliam sanitati, aliam bono habitui artem præficito: sin vnum atq; idem vtrunq; est, vnam & vtriq; artem pręsidere necesse est. At quomodo vnum idem q́; bonus habitus atq; absoluta sanitas fuerit? Primū, si apparatum huiusce causam, eundem & boni habitus esse crediderimus, ambo idem erunt. Secundo ex ipsa essentia id percipiemus: bonus siquidem habitus nihil est aliud, q̄ bene se habens habitus: habitus aūt affectio stabilis est: quare cuius est habitus, eius est etiā bonus habitus: ambo vero ad aliquid sunt. Dicitur itaq; aliquis in grammatica habitum habere, alius in arithmetica, in geometria alius, alius in astronomia: & in re qualibet, cum affectio bene adhærens altius q́; defixa fuerit, habitus nominatur. Nihil aūt in præsentia referat affectionem aut habitudinē appellare. Quā ob rem, si & eius est bonus habitus, cuius est habitus, alicuius aūt habitus est, alicuius ergo & bonus habitus erit, & eiusdem, cuius habitus. At nobis in præsentia non de geometrico, musico, aut grammatico, sed de salubri habitu, sermo proponitur. Cū bonum igitur habitum dicemus, non grammaticū, musicum, aut geometricum, sed salubrem habitū dicemus. Atqui statim id ipsum vulgares ne D gligunt, & boni habitus sanitatis q́; nomina idem significare arbitrantur: cum tñ sanitatis nomen affectionis cuiusdam nomen sit, boni vero habitus nomen nō affectionē simpliciter, sed, quod in ea optimum permanens q́; est, manifestat: quandoquidē eius affectionis, quam sanitatē dicimus, pręstantissimus habitus est bonus habitus. Non igitur (idem enim iterū atq; iterum inculcare necesse est, cū quis multorum inueteratam ignorantiā stirpitus euellere cupiat) non, inq̄ affectionē, non structuram, non actionem, boni habitus nomen significat, quemadmodum neq; simpliciter habitus, sed habitus quidem solam ipsam permanentiā stabilitatem q́; affectionis ostendit: bonus vero habitus nihil ei plus, q̄ bonitatē adijcit. Igitur ex hoc nomine, habitus, & ex hac adiectione, bonus, componitur, quam oībus, quæ laudamus, apponere consueuimus, quæcunq; probe & secūdū propriā suā virtutē cōstituta sunt. Quid igiť appetimus, aut quid nostro corpori prorsus inesse precamur. Nunquid salubrem affectionē id ipsum solū? An hoc idem est, ac si quęras, nū infirmas ædes ac propediē ruituras expetimus? aut vltra vsum, cuius causa structę sunt, elegantissime quoq; cōpositas, & q̄ longissimo tēpore duraturas? nemo profectò reperiatur, qui non integre, & nō longi temporis spatio sanitate frui percupiat. Quin etiam nulla omnino ars est, quæ sibi id, quod deterius est, ac breuioris temporis, proponat, sed quod in eadem materia ē valde optimum, atq; longissimo temporis curriculo permāsurum. Id sanè omnibus effectiuis artibus ꝓpositū est:

neq; etiam finis planè aliud quippiam, quàm propositi consecutio fuerit. Atq; iam ex dictis apertum est artis circa corpus versantis finem esse vnum, propositum q; vnum: siue propositum hoc quispiam integritatem nominet, siue bonum habitum, siue sanitatem, siue naturalem corporis structuram, siue naturalem actionem, aut affectum, aut structuram, per quam integre atque absolute has naturales functiones obimus, nihil in præsentia distinguere opus est. E

Quis sit omnium artium finis & propositum. CAP. 13.

SIquidem vnum mihi ostendendum proponitur, oẽs videlicet artes propositum finem q; appetere, finem vero vniuscuiusq; rei vnũ esse, qui nihil aliud sit, q̃ ẽm illam substãtiam bonum. In vite igitur non aliud quidem perfectio est, aliud vero bonum, neq; aliud, præter id, quippiam ars vitium cultum tradens sibi speculandum proponit. Itidem & ars oleas excolere docens olearum naturæ perfectionẽ sibi propositum statuit. Verũ enimuero vna quædam res est humanum corpus: & quædam quoq; huiusce omnino perfectio est, quam & præsentem custodire, & absentem reuocare alicuius artis officium est. Huius aũt si alterum quendam inferiorem finem constituam, antedictus nos excipiet sermo: erit enim hæc boni habitus: illa summe boni habitus: alia salubris habitus: & quarta insuper ars salutaris habitudinis opifex: & præter has athletici boni habitus effectrix quinta. Quòd si alijs quidem artibus fines inducere, alijs autem eos cõseruare permiserimus, non has modo, verum etiam alias totidem circa corpus artes vestigabimus, constituemus q;. F

Vnum tantum esse corporis bonum, eandemq; esse opificem artem & custodem. CAP. 14.

EX quo efficitur neq; multa corporis bona esse ponenda, neq; aliam eiusdem opificem, aliam vero custodem artem esse statuendã. Potenti sanè omnia per capita contemplari nõ pluribus opus est: qui vero id facere nequeat vel & omnia ex animo delere, quæcunq; ex male ab ipso perceptis sequuntur, opus habeat, longiore, puto adhuc oratione indiget. Illa sanè confutanda sunt, q̃ nõ vnũ sit corporis bonũ, sed omnia hæc, sanitas, robur, & pulchritudo, quod q; ars vna id procreare possit, altera conseruare, & quæcunq; alia ab his orientia non nulli perperam decreuerũt: atq; in primis vnum esse corporis bonum primarie & proprie dictum, ad quod reliqua omnia referũtur, explicare melius est: alia vero corporis bona vocata, non nulla, vt partes illius, dicuntur: alia vt causæ: alia vt fructus quidam. Quemadmodum enim pulchritudinem iucundus color, congrua caro, membrorum cõmoderatio, & alia quædam integrant, quidni & corporis bonum ex sanitate, robore, & pulchritudine confletur? Item quid prohibet ipsius corporis bonum esse sanitatem, sed veluti fructum quendam eius pulchritudinem & actionem? Quid obstat præterea primum corporis bonum actionem esse, eius vero causam sanitatem? Neq; enim per alia exquisite sanescet corpus, per alia robustum aut pulchrum euadet? statim vero id etiam exacte salubre est. G

Vnam omnium corporis bonorum artem esse, vnumq; esse princeps corporis bonum. CAP. 15.

QVare & ex hoc vnã circa corpus artem esse conuincitur: eadẽ enim facientes simul & robusti ad agendũ erimus, & visu pulchriores, & salubriores, melioris q; habitus efficiemur: quẽ admodũ contra, siqua in corpus noxa inciderit, & actionũ firmitas labascet, & pulchritudo marcescet, & bonus habitus tolletur, sanitas q; ipsa violabitur: hæc enim oĩa merito simul augẽtur, simul q; decrescũt. Naturalis etenim actio naturali corporis eget apparatu, à quo rõnem causę erga ipsam habente producitur. Quocirca illud fieri non potest, vt istorum alterum adsit, alterum vero absit, ambo præterea hæc simul augentur atq; decrescũt: cum q; in melius proficiunt, hic bonus habitus, illa robur appellatur, eadem nanq; ratione robur actioni, qua bonus habitus sanitati cõparatur: vtrunq; enim ab vtroq; producitur, sicut q; alicuius bonus habitus est, ita & robur: naturalis nanq; siue apparatus siue affectionis, vtcunq; vocare libet, virtus quædam est bonus habitus, actionis vero naturalis virtus robur est, idẽ aũt est virtus, perfectio, & cuiusq; rei bonũ, quod illius primum atq; simpliciter bonũ nominatur. Ambo sanè & propter eadem deteriores meliores reddũtur, bonus nanq; habitus salubris, vt ante dictum est, affectio nominatur. Siquis item manifeste debilis sit, roboris infirmitas imbecillitas q; dicetur: pulchritudo præterea priora, posteriora deformitas necessario comitatur. Hæc planè omnia simul crescunt, simul minuuntur, & perficiuntur simul omnia, simul q; delentur: quod q; istorum vnum læserit, quicquid fuerit, statim & reliqua oĩa lædit: contra, quod iuuat, pariter & omnia iuuerit. Atqui ex dictis iam vnam circa hęc omnia artem necessario versari elucescit: quod istorum autem princeps simpliciter q; corporis bonum sit, nihil in præsentia attinet dicere. Sed tamen, ne id quoq; sermoni deficiat, subiungam. Corporis bonum absolutissimum atq; primarium, quo egemus potissimum, actionum perfectio est, quod sanè robur vim q; defectiue enunciantes nominant: siquidem eos oportebat nõ robur simpliciter, sed actionũ robur, neq; vim simpliciter, sed actionum vim nũcupare. Deinceps verò post hoc ẽm non simpliciter, neq; per se corporis bonum, sed, q̃m primo & per se huiusmodi bono ad sui creationem actionũ robur indiget, sanitatis est bonus habitus, quem & ipsum iterum curte nominantes cauillationibus ansam præbuere: sanitatis enim bonum habitum cum dicere debeant, non ita, sed absolute bonum habitum vocant: hunc necessario pulchritudo sequitur, aliud quoddam ab illis & tertium corporis bonũ. Quare corporis bona æque, ac animæ, neq; vnius generis sunt, neq; similiter omnia dicuntur, sed vnum quidem, vt primũ atq; per se, alterum tanquã illius H

causa,

A causa, tertium vero, vt necessario consequens. Igitur cuius horum trium ars corpus gubernans primarius opifex est? num sanitatis, an actionis, an pulchritudinis? Supra enim iam patuit, etiã si istorum vni tantum, quodcunq; malis, profueris, necessario cunctis tribus profuturũ. Nam, si actionẽ iuuabis, & sanitatem & pulchritudinem necessario iuuabis: quandoquidẽ ea sine causa ipsam producente consistere nequit, pulchritudo vero necessario subsequitur. Item si sanitati proderis, ilico & actioni & pulchritudini proderis, etenim vtraq; ab ea profluit: qui vero pulchritudinẽ creat, iste proculdubio & sanitatem ante creauerat: si eam, itidem & actionem.

Quod inter corporis bona primum à medico expetatur. CAP. 16.

VErum, quod primum ab artifice fiat, sermo noster vestigare cupiebat. Atqui iam ex supra positis manifeste ars sanitatem efficere videtur, hãc vero naturalis pulchritudo actio q; sequat, necesse est: quod enim primum artifex cum fecerit, acquiescit id eius planè finis est: at naturali affe ctione, per quam agimus, restituta conquiescit, ea vero sanitas erat: quam cum induxit, nihil vltra circa actionem pulchritudinem'ue laborat, accedunt enim hæ vel inuito artifice, ipsis q; aditum intercludere, cum semel sanitatem creauerit, prorsus nequit. Ipsam planè sanitatem impedire in ipso artifice positum est: quòd si ipsam corruperit, naturales actiones, aut pulchritudinem corpori adi-
B pisci, nullo vnq̃ pacto valebit. Artem itaq; corpus tractantẽ, qualiscunq; sit, circa sanitatem omniũ primam atq; per se negociari asserendum est, deinceps accidit, vt de actione pulchritudine q; curã habeat: neq; vero vllum istorũ imperfectũ mancum q; est, sed perfecta, cumulata, ac summa sunt. Quomodo igitur plura sint corporis bona, quomodo vnum, quod q; non omnium æque ars corporis curam habeat, sed vnius per se, ex accidenti aliorum, abunde dissertum est.

Quòd in nulla materia Ars vna finem efficiat, altera conseruet. CAP. 17.

IAm vero & illa ostendere conabor, quare in nulla materia ars vna finis effectrix, altera cõseruatrix reperiat: statim q; ab initio neq; illorũ exemplum, qui in hac fuere sententia, neq; rerũ pręterea ipsarũ naturam, ipsis fauere declarabo. Si alterius. n. artis est calceũ conficere, alterius labefactatum resarcire, non dum tertiã hic artem conseruatricem nobis ostenderũt: pariter & in vestibus, si alterius quidẽ artis est eas resarcire, alterius aũt cõficere, quæ'nã & in his tertia sit ars conseruatrix, explicare nõ poterunt. In nostris profecto corporibus, vniuersim q; in his, quę à natura reguntur, veluti effectrix vtiq; natura est, textoriæ coriariæ q; proportione respõdens. Vitiosum aũt corpus instaurant agricola & medicus, q & ipsi vestes sarciẽti & veteres calceos instaurãti similes sunt. Vestem aũt calceum've in conclaui reponendo custodire, ne aut à quopiam surripiat, aut à muribus
C erodat, id neq; vllius forsitan artis, sed solius est diligẽtiæ. Quòd si horũ cõseruatricẽ artẽ esse qdã velint, tales apud hoĩes artes sunt imperatoria, rei q; publicę gubernatoria, & præter has, si placet, ostiariorũ, cæterorum q; custodum: vt enim ne inter hostes, aut prorsus ne inter sceleratos hoĩes feras q; bestias versaremur, ædes ciuitates q; cõstruximus, & muros circundedimus, imperatores ac principes creauimus. Sed non istarũ similem sanitatis conseruatricẽ artem conquisiuimus, sed eã, quæ (vt puto) in humanũ corpus aliquid agens nõ ex accidenti, sed p se incolume ipsum valens q; præstet: at proxime dictæ singulæ non ipsæ p se sanitatẽ custodiũt, sed eo, quia homini nõ iugulato, neq; à fera discerpto, sanitatem seruari, quemadmodum & totã vitã, cõtigit: idcirco ex quodam accidenti, non primo, neq; ex sua ipsius ratione, harum vtraq; artium sanitatem conseruat.

Quibus Ars tuendæ sanitatis contineatur. CAP. 18.

A. l. 1 f. 3. d. 1. c. 1. fol. 56. f g.

IGitur sanitatem præcipue ex sui ratione conseruans quibus continebitur? Vt mea quidẽ fert sententia, neq; illis, quæ non necessario corporibus nostris adhærent, neq; illis, quæ nullã in partem necessario corpora nostra permutant, sed illis, quibus, velimus nolimus, corpus nostrum oĩno vtitur: & eorũ illis, quæ iuuare aut officere valeant: in ijs, inquam, & circa hęc tuẽdæ sanitatis artẽ versari arbitramur. In gladios enim, aut feras, aut laqueos, aut præcipitia, non necessario corpora
D nostra incurrunt, sed in ambiente aere duplici rõne versanĩ, & qm̃ corpori vndiq; circunfusus est, & qm̃ per inspirationẽ ducitur. Atqui somnus & vigilia, quies item & motio, in horum numero ponitur: necesse nanq; est aut dormire aut vigilare, quiescere aut motu exerceri. Perinde esurimus & cibum capimus, sitimus ac bibimus, aut inter hæc medij agimus. Cubilium aũt discrimina ac vestimẽtorum non oĩa necessaria sunt. Eburneis nanq; pedibus lectulus, aut grabatus ignobilis, nihil sanitati prodest aut officit, neq; vilium aut sumptosarũ vestium vsus: non vitrea vasa, aut aurea, aut argentea, aut lignea possidere: non formosorum seruorum aut deformium turbæ dominari, aut seruis planè carentem ipsum sibi ipsi ministrare. Ista mehercule prodesse nobis vel obesse ipsorum ratione atq; primario, aut ex accidenti, neutiq̃ apta sunt. At calidus aer aut frigidus, esca & potus, requies & motio, vigilæ somni q;, suis ipsorũ viribus necessario corporibus nostris vtilitatem aut noxam afferunt. Vestimẽtum autem lacerum ac leue hyeme, graue autem æstuosum q; æstate, lędit quidem ex necessitate, ex accidenti vero frigore & calore diuexat.

Quid à sanitatis custode agendum sit. CAP 19.

A. ibidem.

HÆc itaq;, quæcunq; per se lędendi iuuandi q; potestatẽ habẽt, sanitatis curã habens speculaĩ. At quomodo, quá've ratione? Posteaq; satis abunde corpus inanitum est, sensilis q; nocumenti discrimen impendet, alimentum sumere iubens. Postquam vltra modum exaruit, atq; hinc

iam noxæ periculum instat, potum accipere pręcipiens: item & corpus exercens, cũ nostri moderatricem facultatem robustam præstare, excrementa q; angustis meatibus intrusa eruere voluerit: quietem vero imperans, cum exercitatione corpus lassari, aut vltra, q̃ conueniat, digeri senserit: aluum præterea ducens, cum suppressa est: nimis aũt citatam cohibens: alia q; in hunc modum oĩa agens, & in summa id ante oculos habẽs, vt in corpore exacte sano ac valido nihil nouare audeat. Cum vero aliquantulũ exquisitam moderationẽ transierit, continuo, quod deficit prius, q̃ latius malũ serpat, resarciat, perinde, ac si subtegminis fila ex aliqua veste non simul oĩa, sed singulis diebus singula excidentia, q huic rei præest, assidens illico reponat adeo, vt huiusmodi correctio atq; emẽdatio multorũ notitiam præ exiguitate subterfugiat. Talem mediusfidius & beneualentibus pręfectum artificem esse opus est minime cuiusq; differentiæ ac noxę obseruatorem iuxta atque emendatorẽ. Verũ, si ex toto integrũ illęsum q; corpus duraret, tale q;, quale ipsum ab initio creator fabricatus reliq̃t, nequaq̃ correctore semp eguisset. At nunc, cũ diffluat semp, atq; dispereat, aliquo p̃sente obseruatore indiget, q &, quod dissipat̃, quantũ quale q; sit, cogniturus est, ilico q; tale ac tm̃ vicissim reponẽs instaurabit. Insitũ humidũ dilabitur, tantũdem humoris, potũ exhibẽs, irrigato. Calidũ digerit̃, tantũdem caloris addito. Aridũ cõsumit̃, iã alẽdi instat occasio. vt semel dicã q̃d discutit̃ atq; euanescit, ingeri paulatim atq; reponi ante, q̃ in multorũ notitiã veniat, opus est.

Quo differat ars curatrix à conseruatrice per pulchram doliorum comparationem declarat. CAP. 20.

IGitur, quẽadmodũ, si duo cogites dolia multis in locis foraminibus terebrata, ambo æque ab initio plena, pariter q; p illa spiramina hac atq; illac pfluẽtia, horũ q; alterius quidã curã gerẽs semper q; assidens tm̃ vicissim ingerat, quantũ elabitur, alterũ verò ante, q̃ valde inanitum est, nemo custodiat, postea quispiã repẽte superueniens semel totũ impleat, clarissime cõstat doliorũ istorum primũ neq; inaniri, neq; repleri vnq̃, alterũ vero ambo hæc pati à multis inspectantibus testatum iri, ita quoq; in sanis ægrotis q; corporibus res habet. Vtrũq; enim vitiũ ars vna modo vno emendat, quod deficit scilicet, instaurans: in quãto vero, nõ in quali, emendationis differentia versatur.

Quòd differentia in quanto ad vnam artem spectet, in quali ad diuersas. CAP. 21.

ATqui secundum quantum in his, quę fiunt, differentia ad vnam artem pertinet: q̃ si alterius artis esse debeat, prorsus qualitate differat, oportet: q̃ si propterea geminum esse correctionis modum arbitraris, q̃ ab vno dolio multum prius effluxerit, q̃ artifex custos accesserit: alterũ, custodem semper astantem, quæ sua bona fortuna fuit, nactum plenum conseruatur, haud recte sentis. Neq; enim alia ars vnum subtegminis filum, quod exciderit, reponit: alia, tria aut quatuor aut quingenta. neq; alia ars parietis particulam ruentem fulcit communit q;: alia magnã eius partem collapsam restituit. quo enim modo res vnaquęq; à principio cõstructa est, eodem etiam corrupta instauratur. Subtegmen stamini intertextũ vestem facit. num igitur præter hęc vestis pati, aut pręter hæc emendari potest? opus planè est, si quid vestis damni faciat, aut stamen, aut subtegmen, aut vtrunq; pati, vnam'que esse emendandi viam, quæ subtegmen semper stamini implicet, quo eius ab initio compositionem imitetur.

Quàm errent logica methodo carentes. CAP. 22.

SEd singulares actiones multis imponunt vniuersale contemplari nequeuntibus. Id enim rationalis methodi munus est, quã neq; didicerunt neq; pertractarũt isti, qui quotidie de propositis blacterantes disputare audent. Satius enim, si quidem eã nouissent, ipsis foret, eam semel discipulos docere: nõ infinita proposita discutere. nã, qui eam rite percepit, non amplius infinitis eget, sibi ipsi oĩa recte diuidere valens. At eã methodum ignorans, præterq̃ q̃ infinita, perperam'ne dicta sint, haud dignoscit, permultorũ adhuc propositorum, quæ non audiuit, inops est. Verum hęc obiter aduersus eos dicta sint, qui quotidie in proposita discipulis audientibus edisserũt, neque ipsi, quid dicãt, intelligentes, quousque imperiti inexercitati q; in iudicatorio instrumẽto fuerint. Nã & hoc loco, quo inter se artes distinguendę sint, singularibus'ne actionibus, an vniuersalibus, an non ita, sed propositis finibus q;, aut neque his, sed materijs, instrumẽtis, principijs, & contemplatione, minime considerantes de his nugantur, quæ ignorant. Igitur & nos forsan melius fuerit, postquam semel id certamen conficere tibi polliciti sumus, quam breuissime poterimus, aliquid & de ante dictis omnibus dispuatare, iterum à singularibus actionibus incipientes.

Quæ sint singulares in medicina actiones. CAP. 23.

EST igitur quædam singularis actio, qua vtentes oculorum palpebras consuimus: altera vero huius minime assimilis, per quã suffusiones detrahimus: aliæ quoque tertia & quarta, neq; inter se vlla ex parte, neque harũ similes sunt, per quas cõfractũ os de capite excindimus, sed in alia corporis parte, vtpote humero atque cubito, in aduersum tendentes atque conformantes deligamus. Ab omnibus vero alijs actionibus longo interuallo ea dissentit, quę circa herniã fit, manuaria operatio: à qua illa, quę circa varices: ab oĩbus q; simul antedictis vesicę calculi extractio: atque horum multa ẽt scalpello absoluimus: at oculum sublinere, articulũ in proprium situm reponere, †aut alicui mẽbro propriã formã reddere, fistula, quam cathetera gręci vocant, rite vti, cucurbitulã affigere, sine scalpello quidẽ omnia præstant̃, sed inter se longissime & à proxime dictis euariant:

†Al. conformare aliq̃d membrum.

quemadmodum

A quemadmodum & venam soluere, & arteriam secare, cutem scarificare, & hydropicos perforare inter se & ab omnibus antedictis distant. Atq; hę quidem ẽt ac præter has aliæ infinitæ manuariæ actiones per se fiunt: medicamẽtis aũt vtentium porro alterũ genus est, & ab seipso, & ab his, quæ manu fiunt, discrepans. Siquidẽ veratri potio, ciborum q; esus nulla societate participant: neq; inedia clysteris q; vsus, neq; frictio & lauatio: ab his vero longius distant vlcus eluere ac purgare, & medicamentũ liquidum, itẽ & aridũ imponere: gestari præterea, deambulare, luctari, scammoniũ, aut mulsam bibere. Quorum omnium neutiq; similis est pulsatus arteriarum caloris q; dignotio, quãuis extremis manibus agamus: quemadmodum (vt reor) & humorum abscedentibus sedibus contentorum perceptio, aut tumorum hydropicorum, aut gangliorum, aut atheromatũ, aut meliceridum, aut steatomatum {vt grecorum nominibus vtamur, qñ latina deficiunt} neq; enim eodem digitorum iniectu, aut eadem motione & traductione & pressione, sed nõ nunquam longe differente in modo enumeratis vtimur. Quamobrem periculum est, ne totum diem absumamus, nihil aliud, q̃ actionum differentias recensentes, adeo ipsarum numerosa multitudo est.

Per singulas actiones Artes non distingui. CAP. 24.

VErum iã & ex his abunde quis nouerit, quanta illi erroris nebula caligent, qui per singulas
B actiones artes esse distinguendas arbitrent. Nullus igit adeo fatuus, adeo q; attonitus est, qui à medicina modo propositas actiones diducat, & aliã quãpiam artem singulis ipsis preficiat, aut hernię dissectoriam (vt nunc quidã nominãt) aut calculi detractoriam, aut perforatoriam (quam paracenteticen vocant:) etsi enim q̃ maxime hunc herniæ dissectorẽ, illum perforatorem, alium calculi detractorem esse dicant, oẽs tamen istos cõi nomine medicos appellant perinde, vt eos, puto, qui à quibusdam membris, quorum præcipue curam gerunt, vocitantur: hos nanq; ocularios, auricularios, dentarios (ita dicere liceat) medicos nominant: non nullis vero à materia noĩa indiderunt, dięteticos, & medicamẽtarios, aut per iouem, ẽt herbarios vocantes: quidam præterea & nõ nullos medicos vinidatores & veratridatores appellarunt, q eos crebro talibus remedijs vtentes cõspexerunt. Omnibus enim (vt reor) hoĩbus rõnalis disciplinæ principia naturaliter insita sunt: cognoscunt q; hi quidẽ magis, illi vero minus, in actionibus aliquid esse idem, aliquid diuersum. Id quidẽ, cuius causa fiunt, idem est, sanitas videlicet apud oẽs cõe propositũ: modus aũt non omnium vnus, sed in numerũ ingentem excrescit. Verũ enimuero, si quispiam (vt facit Plato) vniuscuiusq; modũ & vniuersalem scopum vnam artem statuẽs, deinde in species, differentias q; ipsam diducens, rursus illas partes singulas artem appellet, perinde & ipse aliquam dięteticam, & medica
C mentariam, & manuariã velit artem appellare, nihil sanè fuerit, quod ipsi vitio vertam. Ita etiam, si modo propositas singulas partiens, vt diætã in ea, quæ assumuntur, euacuantur, & bibuntur, & exterius incidunt, istorũ singulis propriam quandam artem præficiat, neq; istum accusauerim. Iterum, si hæc quoq; eadem multiformiter vsq; ad particularia partiatur, minime ipsum impediam, quin in his, quę assumuntur, aliam medicamentorum artem esse dicat, aliam ciborum, aliam potionum: quin etiã in istis singulis huius illius q; cibi, huius illius q; potus, atq; huius illius q; medicamenti propriam esse artem dicere concessero. Verũ, si has inter se artes, queadmodum arithmeticam, exempli causa, ab oratoria, aut hanc ab ędificatoria & fabrili differre autumet, non amplius istud conceßero, cum istæ nullum cõe propositum habeant: paulo supra vero enumeratis vnũ est cõe propositum, sanitas scilicet. Quemadmodum igitur in oratoria, quæ vna est ars, aliquam qdẽ exordij, narrationis aliam, argumentationum perorationum q; aliam esse artem dixero, si mihi solum id vnum, vnius esse artis ea, siue species dixeris, siue partes cõcessum fuerit: Ad eundem, arbitror, modum, & in medicina res habet, aliã enim artem manuariam dixero, aliam diæteticam, aliam medicamentariam, vnum id modo mihi seruetur, harum omnium vnũ esse propositum, pp quod vnius esse artis particulæ cogũtur: res enim dissimillimas id iungere, atq; connectere, cogere q;, vt
D in vnam omnes artem conspirent, manifesto videtur. Excindit aliquis, aut abscindit putrem particulam, alius autem reficit, carnem q; in cauo vulnere procreat: contrariæ quidem res, tota q;, vt aiunt, diametro distare videbuntur, actiones enim longe differunt, ipsarum q; effectus contrarij sunt: ille enim eorum, quę sunt, aliquid perdit, iste vero nouam aliquam substantiam gignit: sed neutri id ipsum per se proponitur, aut illi quicq; destruere, aut huic generare: queadmodum neq; vrere aliquid, neq; secare, neq; aliud quicq; ipsum propter se facere quispiam aggreditur, sed tanq̃ sine hoc sanitatem assequi non valens, ad quam oẽs diuersis tñ itineribus ingredientes properant, ob cõe vtiq; propositum omnes medici vocati, sed propter actionis, aut materię, aut membri differentiam, hic manuarius, iste medicamentarius, ille ocularius appellatur, manuarius ab actione, medicamentarius à materia, ocularius à mẽbro. Cum enim, quæ curantur membra, non parũ inuicem differant, curatores q; ipsi actionibus ac materijs diuersis vtant, ideo non nulli ab actionibus, alij à membris, à materijs alij cognominantur, ocularij, manuarij, ac medicamentarij, vniuersim q; oẽs à fine medici. Supra enim explicatũ est omnes artes in subiectæ substantiæ bono versari, ei q; operam dare: & in singulis ipsarum vnum, quoddam primum bonum reperiri. Cęterum, q quispiam palpebras, exẽpli causa, bene suens perperã medicamenta propinet, alius medicamẽtis optime vtens rationem victus non rite præcipiat, in hoc alius egregie versatus manus non bene

exerceat,si diuersas propterea ac penitus separatas artes opinemur,statim sanè non tres modo,verum etiam trecentas sic artes statuemus.Iste nanque fistula perite vtitur,ille clystere,alius venam secare est idoneus,arteriam alius: deinde,cum aliquis hæc omnia insigniter administrans inuentus fuerit,rursum omnes illæ artes in vnam coibūt.Atqui vtrunque vitiosum est,aut propter artificū inscitiam artem vnam in multas discerpere,aut propter eorundem excellentiam multas in vnam coniungere.Prior nanque sermo neq; orandi,neq; numerorū,neque terræ metiēdæ,neque canendi,neq; aliam quampiam illustrem artem,vnam esse concedet,quas multi tractantes propter earū magnitudinem totas complecti nequiuerunt. Secundus autem artes interdum nullius cognationis participes in vnam aceruabit.Nam,si idem homo arithmeticus simul,grammaticus,atq; philosophus fuerit,poterit quispiam vnius artis has omnes esse particulas existimare. E

Quo Artes distinguendæ sunt. CAP. 25.

ITaq; ne agentiū multitudine,sed propositis cōsideratis,artes distinguamus, neque in singulas actiones sed in vniuersas inspiciamus. Cōmune.n.quoddam in singulis cuiusque artis actionibus inuenies,per quod,quāuis longo interuallo distare videantur, nihilo minus tñ eas vnius esse artis particulas nihil impedit. Vestes igitur texere nihil aliud est,q̃ subtegmen stamini implicare: num igitur,q̃ istud,aliud est suere? neutiquam,verum & in suendo subtegmina staminibus intertexuntur: nam si & ab initio statim quispiam sine textorio opere aliter subtegmina staminibus innectere voluisset,aut eo modo,quo nunc lacera indumenta sarciunt, aut quo cistas aut sportulas aut retia fabricantur,nihilo secius vestimētum,sed multo longiori tēpore cōfecisset. Finē itaq; nō simpliciter collimantes,sed celerius ad ipsum peruenire studentes,hanc telas cōficiētem artem,textoriā s.excogitarūt,nō vniuersim,sed ex parte à supra positis differentē: idem & in medicinali arte contingit.Innumera sanè (vt ita dixerim) singularia sunt,sed generale quoddā opus omnibus cōe est: nam & corpori aliquid,vt superuacuum, detrahens,aut aliquid, quod deficiat,adijciēs,vnum vterq; in vniuersum præstat,corpori scilicet naturalem modum comparans, qui nihil aliud est,q̃ sanitas,perinde vero & calfaciens,& refrigerans,& siccans,ac madefaciens. F

Exemplo naturæ probat Artem,quod facit,etiam conseruare. CAP. 26.

QVemadmodum enim,si ab initio nos confestim animal creare potuissemus, non alia quidē vlla ratione eius primam formationem instituissemus,alia vero emendationem adhiberemus: haud secus postea,q̃ neutrum horum nos primi efficimus,sed natura est & primaria animalis opifex,& in præsentiā ægroto sanitatem cōparat,nō alia profectò ratione carnē prius generauit,alia vero nūc: neq; alia qdē rōne fœtui,alia ĩ p̄sentia in lucē edito, alimētū suppeditat,verū ēt similiter nūc operat̃,alit,digerit,excernit,omnia q̃; (vt semel dicā) in præsentia,vt prius,eadē ratione ministrat.[a] Mēdicū aūt naturæ esse ministrū,primariā que esse illius artē quandā, acrite celebre eē dictū illud,[b] Nātura in oībus auxiliat̃: quin ēt naturā morbos iudicare,[c] natūras morborū esse medicatrices,à priscis sapientibus abūde tradita,quid ego iterū supuacue repetam? quod.n.in p̄sentia vtile est,in memoriā tm̃ reuoco,nō alterius artis esse opus facere, alterius vitiatū corrigere, sed eiusdē. Quòd si & nō eiusdē,at supra,medicinā ostēdimus nō artis vestes faciētis,æmulā quicq̃ quod prius nō esset,p̄creare,sed artis laceras tritas'que vestes sarcientis assimilē. Explicauimus itē cōseruationē eē duplicē,alterū'que ipsius genus,sub quo & p̄sens de tuēda sanitate tractatio reponitur,parum labefactata corrigere: id'que multos subterfugit, tanq̃ sit à curatiuo differens genus. G

A 1. Epid. cō. 2.t.51.3ª.112.f

B In lib de Alimento. nō longe à principio.

C 6.Epid.com. 5.t.1.3ª.187.f

Quis Finis effectiuarum artium,atq; actiuarum. CAP. 27.

CÆterum id ipsum alicui finem esse putare,domum extruere aut vestem aut vas,aut sanitatem facere,hoīs est non potentis actionem fini præuiam ab ipso fine distinguere: quandoquidem non domū extruere id ipsum ipsius ædificatoriæ finis est,sed domus,quēadmodum neque,vestem texere,aut nauē coagmētare,aut grabatū aliorum've vnūquodque fabricari,sed ipsum opus,quod quiescētibus iā à labore artificibus adhuc permaneat. Atque ita effectiuæ artes ab actiuis tm̃ dissentiunt: actiuę nāque cū ab agendo desierint,finis quoque vnà desiit. Nihil itaque in saltatoria p̄ter ipsam actionē ostēdere possumus,vt in fabrili grabatū,in ędificatoria domū,in medicina sanitatē. H Non igitur ędificatio,quemadmodum saltatoriæ saltatio, ædificatoriæ finis est, sed domus, res ab actione diuersa: itidem textoriæ neque textura,neque texere,neque vestis cōfectio, aut generatio, sed vestis. Pari rōneneque p̄ductio,neque generatio,neque correctio sanitatis,medicinę finis ē,verum hæc omnia actio quædā artificis cōis est, quemadmodum particulares erant secare, vrere, articulos & extrema,quæ græci cola vocāt,in aduersum trahere, effingere,deligare: & supra has etiā, atque cōmuniores manu operari,medicamento vti,& rationē victus præcipere: verū sanitas ipsa finis est, quē iam quiescente artifice demonstrare valemus. Quare neque sanitatē custodire,aut vitiatam emendare,aut prorsus amissam recuperare,finis est,sed oīa hæc actiones sunt, finis autē est sanitas. At cōem generalē'que supra omnes hasce particulares actionē alius sanè alio appellat nomine,oēs tamen vnū idem'que significāt: & qui sanare dicit, & qui sanitatē facere,& qui sanitatis effectionem,& qui sanationem,hi quoque idē,quod proxime positi sed alio modo dicunt: & medicationem morborum dicentes,aut curationem,aut ægrorū medelam, aut mediusfidius mederi, aut morbos extirpare,aut sanitatem morbo pulso inducere: item omnia, quæ conueniant, facere

dicentes,

A dicẽtes, & qui morbificas causas se expellere aiunt. Nemo .n. istorũ finem, sed quæ finẽ præcedit, actionẽ dicit, perinde atq; si circa corpus ars quædã actiua saltatoriæ histrionicæ q; similis versaret.

Non per materias, nec per præcepta Artes distingui. CAP, 28.

VErum enimuero posteaq̃ multis rationibus artes non ex particularibus actionibus esse iudicandas assertum est, sed in vniuersales ac proxime ad finem esse recurrẽdum, deinde q; ab illis ipsis fines distinguere esse tentandum, in sequenti disputatione ea est difficultas excutienda, nunquid & de ipsarũ materijs eadem sit ratio habenda. Itaq; materia vna pluribus artibus subijci, vna q; ars permultis vti materijs videtur: quandoquidẽ lignum nauium artifici, & carpentario, & machinarũ structori, & ædes fabricanti, infinitis q; alijs cõmunis materia est: creta quoq; multarũ est artiũ materia, & lapides, alia q; vniuersa. Itẽ vero medicæ artis, vna cum sit, infinitę materię sunt, & corpus ipsum sanitatem accipiẽs, & cibi ac potus, & medicamẽta oĩa, & vocata diætemata. Hæc igitur medicorum materiæ: corpus aũt tanq̃ id, ex quo finis, aut in quo. Constat igitur non ex materijs artes esse iudicandas: neq; enim, si q̃uispiam alias cões materias, vt que aliqs dixerit, per accidens, alias vero proprias atq; propinquas singulis artibus subijciens, quatenus corpus nostrũ naturale est, physicæ scientiæ subiectum esse dicat, quatenus salubre, medicinæ, quatenus euecticum, B id est bono habitu præditũ aut boni habitus capax exercitatoriæ, propterea alio quopiã, q̃ fine, artes distinguit. Nã corpus aliquod salubre dicere eius, qui iã finẽ cognoscat, officiũ est. Neq; ẽt, si qs p̃ceptis artes disiungat, aliunde, q̃ à fine potestate sumit initium: propria nãq; cuiusq; artis præcepta finis cõstituit atq; dijudicat. quippe hęc artis propria sunt, quæ dignoscens aliquis ad finem assequendum proficit. Siquidem grãmaticæ, musicæ, fabrilis, & aliarum cuiusq; artium quæcunq; pręcepta aut finem ipsum euidenter, aut quod in ipso melius, celerius ve est, prębere valent, hæc artis ꝑpria sunt, quę vero ad finẽ assequẽdum conferũt nihil, ea nequaq̃ artis propria dicẽda sunt.

A fine Artes omnes distingui atq; constitui. CAP. 29.

ITaq; omni ex parte ad finem properare, ab eo que artes iudicare p̃cipit ratio: propter hũc enim & communibus actionibus, & proprijs pręceptis atq; principijs differunt: nam hęc & secundũ artiũ fines euariant, Quandoquidẽ sanitas finis est: hęc vero in calidis, frigidis, humidis, siccis que consistit. In istis planè & materiæ, & contemplationis circa huius cognitionem principium versatur: sed dissimili ratione medicus physicus q; id tractat. Quod ipsum dissimiliter scilicet à scientiarum fine cognitum est atq; distinctum. Neq; ab re semper finem ratio inuenit, omnium, quę in artibus continentur, regulum atq; iudicem. Nam cuiusq; artis cõstitutio inde sumit initium. Quis C enim medicinam constituere properasset, nisi sanitatis bonũ prius optauisset? aut ædificatoriã, nisi & hic domum? aut textoriam, nisi vestem prius expetiuisset? Quin & ars reliquas oẽs constituens hinc & ipsa accepit initium. Alibi vero à nobis ostensum est, quo quispiam modo proposito fine suam ipsius artem per methodũ comperiat. Eũ que, qui præsentẽ librũ exacte intelligere cupiat, in illo prius versatum esse necesse est: ita enim euidenter cognouerit sub vnam eandẽ que contemplationem vtranque partẽ incidere, salubrẽ videlicet, atq; curatricem. Verum, si ego, quæ in alijs voluminibus à me latissime diligenter que explicata sunt, in hunc omnia librum conferre velim, Menemachi Menodoti que libros me huius prolixitate superaturum ignorarem.

Artem circa humanum corpus correctricem esse probat, eius q; partes enumerat. CAP. 30.

CÆterum artem circa corporis bonum versantem prorsum vnam esse ex antedictis (vt arbitor) satis declaratum est, atque ex dicendis in posterum nihilo secius declarabitur, non tamẽ, quo ipsam nomine appellare oporteat, iam adhuc manifestum est. Neque .n. forsan medicatiua, neque exercitatoria, sed aliud quippiam appellanda est, forsan autem & in totum ars ista, quemadmodũ & pleræque aliæ, nomine caret, sed hoc quidem paulo posterius speculabimur. Verum vnũ esse humani corporis bonum, quicquid illud sit, sicut aliarum etiam omnium substantiarum, esse D autem & de ipso artem vnam, siquid vnquam aliud, & id quoque verũ esse confirmo, nec non & eandẽ vtrique methodum inesse. Vna igitur circa humani corporis bonum arte versante, in præsentia oẽs eius particulas speculemur: nam sic & eius, quæ salubris vocatur, quę sit potestas, prorsus dignoscemus, vt in hac etiam parte methodo aliqua vtentes sectionem faciamus, genus artis corpus nostrum tractantis contemplaturi: At non in sola ipsa contemplatione finem eius situm esse, sicut arithmeticę, astronomię, ac physicę, sed quiddam etiam & circa corpus ipsam facere, neminem præterit: quod neque vero in ipsa actione desinat, quemadmodũ saltatoria, postquã agere desiit, nihil ostendere valens, & id quoque omnibus constare arbitror. Igitur in cõfesso est eam inter effectiuas aut acquisitiuas esse collocandam, postquã neque inter contemplatiuas, neque inter actiuas inuẽta est: sed neque inter acquisitiuas numeratur, qualis est ars illa, quæ harũdine, & quæ hamo pisces captat, vt que in vniuersum dicam, qualis est venatoria: aliquid enim eorum, q̃ sunt, istæ capiunt, ac possident: nihil autem, quod prius non esset, ipsę faciunt. Inter reliquas igitur effectrices humani corporis ars reponitur. Istarum vero duplex officium est: aut enim aliquod integrum, quod prius non erat, efficiunt, aut ex parte vitiatum corrigunt. At, quæ nunc quæritur, ars totum hominis corpus moliri nequit, sed per partes instaurare potest perinde, vt vestium ars sarctoria, neque ad eundẽ, vt hęc, penitus modum. Natura nanque & corpus fabricatur, & ipsum

* Codex græc° habet αἰτιῶν i. causarum.

imbecillum rursus confirmat, vt ars vestiaria: ipsius vero naturæ ministra est ars, quæ in præsentia vestigatur. Concedatur igitur, vt procedat oratio, nos ipsam correctiuã appellare: sed aut multum corrigit, aut pauxillum: quæ eius pars multum semel corrigit, medicatiua curatiua q; nuncupetur: quæ vero pauxillum, cõseruatiua. Eius ipsius quoq;, quæ multum semel instaurat, permultæ sunt differẽtię: omnis enim quantitas in multitudinem innumerabilem secari potest. At, quia, de ipsis dicere non est nobis in præsentia propositum, hæc sanè pars dimittatur, illa vero, quæ pauxillum emendat, diuidatur. At hęc quoq; insignibus differentijs tripartito distingui videt: aut enim exacte perfecte q; valentem accipiens in hoc ipsum gradu conseruat: hanc autem partem euecticen, id est boni habitus seruatricem, vocant: alterã eorum, qui iam morbum euaserũt, refectricem, quã sanè & non nulli recentiorum medicorum analepticen, hoc est instauratricem, seu resumptricem appellant: inter vtranque pars ea collocatur, quę ab ipsis proprie salubris nominatur, nã vulgo & conseruatiua simul & salubris dicitur. Tres igitur hæ partes conseruatiuæ modo enumeratę, analeptice, salubris, & euectice, sunt quidem omnes sub ea medicinę parte, quæ exigua vitia tollit: inter se autem ratione maioris minoris q; dissentiunt, magis enim parua castigat euectice, minus vero salubris, hac adhuc minus parua emendat analeptice. Quidam vero & quartã particulã adiecerunt, in hãc conseruatiua, quæ ab ipsis proprie prophylactice, id est pręseruatoria, vocata fuit, facultatem ei oppositam habentẽ, quę à morbo proxime liberatos recreat. Hasce aũt ambas ancipitis quodã modo esse naturæ inter contrarias totius artis partes nemo ambigit, dico aũt inter eã, q magna vitia, & eam, quę parua dissoluit. Curatiua sanè pars q magna vitia, euectice autẽ atq; salubris q parua discutiat, id quoq; perspicuum est: in medio vero ambarum interstitio instauratiua nominata atq; pręseruatoria positæ sunt, si ad salubrem euecticen q; comparentur, non exigua vitia emendantes: si ad curatiuam, non magna. Propterea, & quicunq; ambas has partes neutras appellauerunt, haud male mihi sensisse visi sunt. Sed de his alia est habenda oratio.

Ab initio positæ quæstionis solutio. CAP. 31.

IN præsenti autem contemplatione de conseruatrice artis humanum corpus gubernantis parte tria diuisionis membra supponantur, vnum de corporibus secundũ habitudinem valentibus: alterum de ijs, quę in habitu sana sunt: tertium de bono habitu præditis. Primum q; instauratiuũ appelletur, nihil enim in pręsentia cum illis de nomine digladiemur: scdm salubre: tertiũ euecticum, hoc est boni habitus conseruatiuum: duo priora in melius ducentia, in optimo statu tertium conseruans. Atq; his ita positis ab initio agitatæ quæstionis meminerimus: erat aũt (vt existimo) huiusmodi, vtrũ ad medicatiuam, an ad gymnasticã, pars salubris vocata pertineret. Non absq; ratione igitur inter initia sermonis nostri diximus omnem quæstionem sub definitionẽ cadere: nã, quid sit medicina, quid gymnastica, cũ nouerimus, non amplius difficile fuerit inuenire, ad vtram ipsarum salubris referatur. Ipsa quidẽ salubris quid'nam sit, iã mihi manifeste explicauisse videor: aut enim tota pars cõseruatoria, aut ex illis tribus partibus vna, quæ in medio versatur inter euecticen, s. vocatam, atq; analepticẽ, & est circa sanitatẽ in habitu: mihi quidem reliquum nihil aliud, q de noĩe, controuersia esse videtur, res ipsa aũt minime in obscuro versari tantisper, dum superius declarata concedantur, ac fixa permaneant. Atqui cũ ipsa strictim atq; per capita recensuero, mox ad nominum interpretationem me conuertam. Quemadmodũ igitur bonorum vestimentorum, ędium, atq; calceorum, perinde & corporis vnã quandam artem esse constituo, cuius duas has esse partes, vnam efficientem, corrigentem alteram, ambo q; hęc naturæ prius inesse, sed ipsarũ alteri, corrigenti scilicet, humanã artẽ opitulari: quæ & ipsa bipartito diuiditur, in curatricẽ partem seu medicatricem, atq; in alteram conseruatricẽ, quæ & salubris vocatur. Ipsius vero tres partes sunt, analepticæ, euectice, ac toti generi cognominis salubris. Itaq;, siue de tota conseruatrice parte, siue de eius particula, quispiam quærat, ad vtrã artẽ pertineat, ad medicatricem'ne, an ad corporis exercitatoriam, totam rem prius (vt nunc ego feci) perstringentem, ita deinde ipsum explicare opus est, Quod, vna corporis ars cũ sit, licet volenti eam medicinam appellare: sin hoc non placeat, exercitatoriam: sin id quoq; displiceat, totam artem nomine carere dicens vnam eius partem medicinam, alteram exercitatoriam, appellato: si neque id probas, salubrem quandam artem curatiuę ex diuerso oppositã, eius'que partes (si velis) diæteticam gymnasticam'que dicito. Singula enim nomina si interpretabere, ita vniuersum, quod quęrebas, indeptus fueris.

De Nominum significatione. CAP. 32.

AT his auditis quidã, heus vir bone, dicẽt, nõ quẽadmodũ tu statuere volueris, distingẽda sunt noĩa: sed vt rectè habet, partitio faciẽda est. Iterũ igit̃ istis ita respõdedũ est: heus tu meminisse debes nostrã non amplius de rebus esse contẽplationẽ, sed nominũ explanationẽ nobis esse propositã, neque id nos ẽt tergiuersamur: ac de nominibus nõ his solũ, sed & de alijs oĩbus illud ĩ vniuersum pronuncio, nihil eruditũ in mediũ adduci posse. Sed, siue Assyriorũ linguæ vocabulũ sit, ab ipsis Assyrijs res discenda est, cui nomen illud indiderũt: siue sit Persarum linguæ, aut Indorũ, aut Arabum, aut Æthiopũ, aut oĩno aliorũ quorũcunque, illos pcunctari oportet: nomen enim ipsum per se solum prolatum nihil indicat. Meam igit̃ sentẽtiam accepisti. Cęterũ non nulli asserũt ipsis nomen aliquid significare, vnde huiusce rei causa ego permulta Celtarũ, Thracum, Mysorũ,

Phrygum q;

A Phrygum q; nomina colligens iussi, vt à singulis rem significatã manifestarẽt: illis aũt in sola Grȩcorum lingua id se posse facere dicentibus, hoc vocabulum, λιμένα (latine portum dicas) proposui: illis vero locũ, vbi naues in statione quiescunt, significare affirmãtibus, at Thessali, respondi, quod à nobis forũ rerum venalium dicitur, ita nominãt. Sed isti Thessalicã linguã scire se negabãt, tanq̃ sanè illud ipsum nõ confitẽtes, quod ab initio dicebatur, nullũ nomen, cui rei inditũ sit, aliter posse cognosci, nisi ab ipsis impositoribus edoctus fueris. Cæterũ aduersus ita demẽtes alia mihi oratiõ separatim scripta est: res ipsas vero discere volenti, & præcipue ac maxime huic veluti optimo operi studenti, rerũ præterea nomina mutuæ locutionis causa percipere cupienti, vsum grȩcorum interpretabor. Neq; id in horum oĩum noĩbus oĩbus faciam: id nanque enarratoriæ cuiusdam, aut grãmaticæ peritiæ, munus est: sed Attica potissimũ nomina, secundo & Ionica me cognoscere fatebor, nõ nulla etiã Dorica atq; Æolica: sed in hisce linguis plura me ignorare, q̃ scire, in Attica vero plura me scire, q̃ ignorare concedã. Quòd si tu & de noĩbus loqui velis, Homerus vtiq; canit,

Vir medicus multis alijs tibi dignior esto,
Dira venena trahens, & pharmaca mitia fundens,
Multa salubria miscens, & læthalia multa,
B Doctior est cunctis medicus mortalibus vnus:
Vtpote arte medica languida corpora medicamentis manuaria q; opera curante.

De Diætetica: & quo tempore gymnastica & athletica exortæ sint. CAP. 33.

AN vero, & alia tertia medicationis pars diætetica appellata Homeri temporibus extaret, egò nulla id coniectura assequi possum. Sed me vetustior, & quem magis græcorum res nosse verisimile est, Plato philosophus antiquos Asclepiadas hac medicinæ parte non admodum vsos esse asseuerat. Verum medicinæ tres has esse partes, artem q; male habentia corpora curantem ab vniuersa græcia iatricen, hoc est medicinam, appellari, nemo ferè est, qui eat inficias. Gymnasticæ autẽ artis nomen Homeri seculo non dum repertum erat, neq; quisq; omnino gymnasta (sicut medici nomen inuenies) vocabatur. Quemadmodum neque etiam apud Platonem gymnasticȩ nomen frequenter reperire licet, sed pȩdotribam magis, q̃ gymnastam, huiusce artis professorem appellat: nam paulo ante Platonis tempora gymnastarum ars exorta est, quo etiam tempore & athletarum exercitatio emersit. Priscorum.n. seculis vir vnus operarius naturalia munia exequens, vere bono habitu robustus in certamen descendens non lucta modo, sed etiam cursu certauit, atque etiã duobus his, & iaculo præterea, & arcu, & disco, & curru, alios vnus superauit: postea vero hæc disiuncta sunt, qualem q; Homerus vnum Epeum fecit ad cuncta quidem secundum naturam munia obeunda omnium ignauissimum, sed strenuum pugilem, cuius artis in solis certaminibus vsus est, tales omnes euaserunt, neque arare, neque fodere, neque iter facere, neque aliud quicquam pacis, ac multo minus belli opus, egregie præstare valentes.

De Bono habitu athletico & salubri, quatuor q; materijs corpus nostrum alterantibus. CAP. 34.

HOrum hominum bonum habitum in superioribus vituperauimus, artem q; pariter gymnasticam ipsos instruentem: alium'que bonum habitũ laudauimus tutissimum iuxta & ad oẽs naturales actiones maxime idoneum: cuius materiæ effectiuæ simul & conseruatiuæ duæ sunt, & salubris vocata victus ratio, & exercitatio. Quatuor nanque genere cum sint omnes materiæ, à quibus corpus nostrum commutatur, manuaria functio, medicatio, exercitationes, ac victus ratio, vna est ȩgrotis inutilis, duæ vero secundum naturam sese habentibus. Ægrotans nanque in multis medicamina, manuum operam, victus'que rationẽ postulans, nulla ex parte exercitatione eget: exquisite vero sanus corpus exerceat, & certa quadam victus ratione vtatur, necesse est, sed medicamenta, aut manus ministerium, non requirit.

Salubris artis partem esse Gymnasticam, & quid de ea Hippocrates & Plato scripserit. CAP. 35.

D SAlubris igitur artis pars est gymnastica: abunde'que de vtroq; prȩcepit Hippocrates, q̃cunq; de aeris natura, locorum, aquarum, ventorum, anni'que temporũ noscenda sunt: item de cibis, potibus, atq; vitæ institutis, accuratissime oĩa perscribens: ex istis.n. victus ratio, quam diætam grȩci vocant, integratur: haud secus & de idoneo tempore, magnitudine, ac qualitate nõ exercitatiõis tm̃, sed ẽt frictionis, satis disseruit. Plato à parte totum cognominare visus est, non salubrem artem, sed exercitatoriam appellans, cum quia exercitatio beneualentium prȩcipua ac propria est, tanquã nullo pacto ipsa ægrotis vtentibus, tum q eam solam moderatore egere iudicauit: q̃nquidẽ exquisita sanitate fruens corpus naturalibus appetitionibus vtẽs, neque in quali, neque vsus tẽpore, q̃cq̃ sumẽdis cibis erroris cõmittet: sed de hoc alibi sermo habendus est. Quòd aũt & Plato aliã gymnasticam vt artis corpus regentis partem nouerit, aliam vero, quam nunc homines celebrant, ex his quispiam cõprehendere poterit: tibi.n. eius verba subijciam, prima'que ea, quȩ in Gorgia ad hũc modũ se habent. Duæ res cum sint, duas esse artes dico, vnam animæ, quã ciuilem appello: alteram corporis, quã & ipsam vnam quo nomine appellem, non habeo: sed, vna cum sit corporis curatio, duas partes nomino, gymnasticam vnã, medicatricem alteram. Hoc loco vnam esse artem corpus curantẽ, q̃ duas principes partes habeat, dilucide Plato mõstrauit: partes'que ipsius esse noĩatas, totã vero noĩe carere, in optimum'q; respicere, qui & bonus habitus dicit, ex hisce declarat. Quorum

singula in eodem libro explicauit. Corpus sanè vocas aliquid & animam? quidni igitur & istorũ E »
amborum quendam esse bonum habitum non putas? Ego quidẽ. Quid vero, apparentem bonũ »
habitum, sed non vere bonum? quod autem dico, tale est: Pleriq; corpore bene habere videntur, »
quos haud facile quispiam non bene habere sentiat, nisi medicus, aut gymnasticorũ aliquis fuerit. »
Et in sequentibus, optimum istos intueri. Quòd vero sit iucundissimum ab obsoniorum condi- »
tore eo q;, qui græce commotes, latine comptor dicitur, spectari, ipse late declarat.

De vitiosa gymnastica, eius q; bono habitu vocato Platonis Hippocratis q; sententia. CAP. 36.

SEd gymnasticam illam, qua instituuntur athletæ, graui quidẽ noĩe decoratam, sed flagitiosam artẽ, non dũ eousq; extra naturæ limites progressam, quousq; eam nunc protulerunt, iam vero non optimũ finem, sed absolute viriũ, quibus aduersarij prosternantur, incrementũ sibi proponere incipientẽ, in tertio de re publica libro vituperauit in hunc modũ differens: Profecto per Iouem » inquit ille oĩum ferè potissimũ, si quidẽ vltra gymnasticã superuacua ista corporis diligentia ꝑducatur: nã & domui gubernandæ, & militiæ, & sedentarijs magistratibus in ciuitate gerendis, incõmoda est: præcipuũ vero ac maximũ, ꝙ ad oẽs disciplinas, cogitationes, ac meditationes capessendas, per se ipsam difficilis est, capitis semper aliquas distentiones atq; vertigines reformidans, sapiẽtiæ q; studium eorũ ortus cãm asserens. Quare vbi ipsa adest in virtute exerceri, atq; probari, vndique impedimentum obijcit: efficit.n. vt homo semper se ægrotum opinetur, neq; de corporis habitu queri vnq; desinat. Adhuc inferius euidentius gymnasticæ finem non vires aduersarios prosternentes, sed vsum ad naturales actiones, esse confirmauit ita dicens. Ipsas quidem exercitationes ac labores ad animosam naturæ partem respiciens, illam q; excitans, subibit potius, quàm virium » rationem habens, nec, quemadmodum alij athletæ roboris causa cibos potus'que adhibebit. »
Vndique igitur Platonis sententia perspicua est Hippocratis mentem de huiusmodi arte gymnastica exquisite obseruantis, cuius finis est athletarum bonus habitus: ipsam enim tanquam ad omnia ciuilia negocia inutilem vituperat: quod breui oratione ille complexus ita pronunciauit. ‖ Affectio athletica non naturalis salubris habitus melior est: quòd ipsorum vero maxime excellens affectio, ad quam potissimum properant, ad sanitatem periculosa est, quod q; id Hippocrati Platoni'q; ignotum non fuit, & alibi à nobis dictum est.

in lib. de Alimento paulo post dimidiũ.

In gymnasticam vitiosam rationibus Galenus inuehitur. CAP. 37.

CÆterum, qm̃ semel de hoc nõ vere bono habitu, de'q; vitiosa gymnastica sermonẽ institui, & hæc de his q; paucissimis potero, perstringã. Cum in quadam moderatione sanitas sita sit, huiusmodi gymnastica intemperiem excessum'q; molitur, multam & solidam carnem procreans, san G guinis'q; copiam q; tenacissimi adaugens. Neque.n. vires tm̃, sed etiam molem pondus'q; corpori adijcere conatur, vt hac ẽt ratione aduersarius opprimi valeat. Neq; igitur amplius reperire difficile est artem hãc omnibus naturalibus actionibus ideo esse inutilem, & alioqui periculis obnoxiã. Quod.n. in omnibus veris artibus maximum studium est ad summum eius, quod appetitur, peruenire, id in ista pessimum est, cum eam affectionem, quæ ex sententia Hippocratis præter naturã est, tanq; naturalem adipisci contendat. Siquidem naturæ bona, quo procedunt magis, crescũt atq; augentur, eò meliora euadunt: nõ naturalia vero omnia tanto deteriora sunt, quanto maiora. Vnde istorum non nulli repente obmutescunt: alij sensum motum'q; amittunt, ac penitus attoniti fiunt, mole ista præter naturam ac multitudine insitũ calorem extinguẽte, liberum'q; spiritui transitum intercludente: quicunque autẽ ex ipsis mitiora patiuntur, effracto conceptaculo sanguinem vomunt aut expuunt. Huiusce igitur boni habitus opifices, quorum hæc mirabilia sunt volumina, quę à corruptas aures habentibus in præsentia circũferuntur, iam prorsus ab hoc nostro libro ablegemus, siquidem tu quoq; charissime Thrasybule cognoscis, istos neque dignos esse, putari, vt à me responsionem accipiant. Quid enim istis plus erit, qui heri aut nudius tertius præter naturam crapulari atque dormire desierunt: ad tantum'q; audacię peruenerũt, vt de rebus illis temere impu H denter'que cõtendant, de qbus neque illi facile pronunciare audent, qui iamdiu earum cohęrentiã pugnantem'que naturã assequi studuerunt? Quod'nam isti profundũ eruditum graue'que pręceptum audientes condiscere poterunt? Mirandum esset mediusfidius, si, cum neque illi omnes, qui à primis pueritiæ temporibus in optimis disciplinis versati sunt, boni contẽplationis huiusce iudices esse valeant, illi, qui sese in certaminibus ad vincendum exercuerunt, degeneres autem & ibi victoria caruerunt ac repente gymnastę effecti sunt, soli mentis acumine pręcellent. Atqui vigilia cogitatio'que non rudis, magis, quàm somnus, perspicax ingenium reddunt: id'que ab omnibus ferè hominibus, qm̃ omniũ verissimum est, adagium decantatur, Crassus venter subtilem mentem non parit. Forsan igitur puluis adhuc solus sapientiam ipsis cõparauit, nam lutum, in quo crebrius volutati sunt, quis sapientiæ conditorem esse arbitretur, & sues cernens in ipso cõuolui? at non in latrinis, inter quas quotidie vitam traduxerũt, par est ingenij solertiam procreari: atqui præter hęc nihil aliud ipsi prius agebãt. Oẽm.n. ipsorũ vitã in hoc circo versari cõspeximus aut edentiũ, aut bibentium, aut dormientium, aut ventrem exonerantium, aut sese in puluere luto'que voluentium.

De veræ gymnasticæ authoribus, & sub qua parte medicinæ sit. CAP. 38.

HIs itaque dimissis (veras.n. artes & non sceleratas contẽplaturi in hunc sermonẽ incidimus)

legitimæ

A legitimæ gymnasticæ authores iam accersamus Hippocratẽ, Dioclem, Praxagoram, Philotimum, Erasistratum, atq; Herophilũ, & quicunq; alij totã artem ad corpus pertinentẽ didicerunt. Proxime vero Platonem loquentẽ audiuisti, eius nullũ esse proprium nomen. Ne igitur totius artis corpus curantis vnum nomẽ quærito: neq;.n. inuenies. Verum, si forte de ipsa sermonem habere institueris, cõtentus sis Platonem imitatus ita disserere: Vna cum sit corporis curatio, duas eius partes appello, vnam gymnasticen, alteram curatricẽ: sanorum quidem gymnasticen, ægrorum vero curatricem. Sed illud magis consideratione dignum, Platonem non salubrem artem curatrici in partitione opposuisse, quemadmodũ antedicti oẽs viri fecerũt: quorum vnius (si placet) meminero, qm̃ [a] eius volumina passim celebrantur. Inquit igitur Erasistratus in primo de tuenda sanitate: Neq;.n. medicus inueniri põt, qui sese ad tractanda salubria cõtulerit. Deinde subiungit: Cruditates.n. ab aliquo affectu ꝓuenientes, & ipsarũ curationes, ad [b]† medicatiuorũ non ad salubriũ tractationẽ rediguntur. Deinde iterũ ꝓgrediens addit: Siquod vero in corpore vitiũ extiterit, ꝓpter qđ assumpta semper corrumpentur, [c]† neq; in æque malos succos, ac sunt priores, conuertuntur, hmõi affectionẽ medici est, non tuendæ sanitatis magistri, dissoluere. Itẽ paulo post: Præcipere de his, aut has discutere, medicos, nõ salubres decet. Videtur.n. iste nõ artẽ quandã solum, perinde vt alij oẽs, B sed ẽt eius professorẽ salubrẽ appellare: queadmodũ, vt censeo, & medicatiuæ professorem medicum vocat: vt artis corpus curantis, cuius nullum proprium apud græcos nomẽ erat, in duas principes partes distributæ, sicut ipsas partes medicatiuam salubrem q;, ita & earum professores medicum salubrem q; appellemus. Eodem modo autem & plerique alij medici nominibus vsi sunt.

A * aliq codices hñt αὐτῶν id est ipsorũ. aliq vero αὐτὰ id est ipsa.

B † medicatiuam.

C † In græco codice ea lectio videtur eẽ melior, q̃ hẽt ἔτως, non aũt ἐκ. vt legendũ sit, atque ita in æque & c. & tñ codices manu scripti hñt ἐκ.

Cur Plato salubrem Medicinæ partem gymnasticam dixerit. CAP. 39.

CÆterum, vt videtur, Platonis temporibus non dum græci aut artem ipsam, aut eius professorẽ salubrem appellare consueuerunt. Neque.n. Hippocratis liber salubris, salubris inscribitur, sed alter de rõne victus, alter de aquis aere & locis inscribitur. Forsitan aũt (vt proxime retuli) neq; sanis opus esse rõne victus Plato opinabatur, sed ipsis gymnasticã solam sufficere: neq;.n. instauratiuam partem, aut præseruatiuam, ad gymnasticã fortasse pertinere existimat: medias.n. ipsas (vt dixi) collocatas, vtri volueris, adijcere potes. Quòd si & ipsas medicatiuæ adiũgas, exigua erit salubris portio de aere, aqua, locis, exercitationibus, cibis q; tm̃ considerans: atqui neq; de cibis oĩbus, sed de illis tantum, qui ad secunda fruentes valetudine pertinent. Quin etiam fortasse, cum aeris regionum aquarum q; notitiam medicus præoccupasset, vtpote curatiua parte ante constituta, nihil ãmplius de ipsis non solum medicis, sed etiam salubribus instituendis, præter artẽ exercitationum rationem tradentem discendum supererat. Quamobrem neque absurdum fuit & à parte nomen ha C bente totum appellari. Verum hæc de nomine est, non de re, disputatio.

Quomodo sit recte Medicina partienda. CAP. 40.

AT si quispiam (quod & supra posui) id ipsum perspiciens non de re, sed de vocabulo, institutũ esse sermonem, me & de hoc aliquid dicere præcipiat, melius eos facere dixero, qui duas totius artis principes partes salubrem curatiuam q; appellant: quãdoquidem in diuidẽdi methodis didicimus eiusdem gñis res ꝑ opposita mẽbra partiri. Exẽpli nãq; gratia de aĩalibus dicẽs alia esse aerea, alia aquatilia, si addat, alia rationalia, perabsurdum euidenter faciet: nam prior partitio ignea terrestria q; adijci postulat, hæc.n. proportione aerijs aquatilibus q; respondent: secunda vero in diuidendo rõnalibus irrationalia opponi requirit, ac eadem rõne mortali quidẽ immortale, fero mansuetũ, pedestri volucre natatile q;, opponitur: extremæ nãq; absurditatis est aĩalium aliqua immortalia esse dicere, aliqua pedestria, aliqua bipeda: Ad eundẽ sanẽ modũ in arte corpis ꝑside siqs eã partiens inuenire partes quærat, & ægros curantẽ medicatiuã, sanis cõsulentẽ salubrem, appellabit. Quin immo ẽt melius, vt & nos antea dicebamus: Ars corporis curã hñs emẽdatrix cũ sit, qua parte magna vitia corrigit, medicatiua seu medicatrix nominabitur: qua vero exiguas noxas tollit, D ideo q; pre exiguitate, nũ ẽt ab initio corrigat, sensũ subterfugiẽs, cõseruatrix dicet: quin ẽt aptius à materijs has partes morbidã, siue ægritudinalẽ (vt ita dicã) vnã, salubrẽ alterã appellaueris. Quòd si rursus velis salubrẽ seu cõseruatiuã partiri (vtroq;.n. mõ licere appellare dictũ est) à subiecta ipsam materia in tria diduces, vt supra retulimus, in refectricẽ vocatã, & in salubrẽ ₰m spẽm preterea, & in boni habitus effectricẽ: nã singulis dictis partibus ꝓpria materia subijcitur, vni ₰m habitudinẽ valens corpus, alteri ₰m habitũ, tertiæ bono habitu præditũ: accidit.n. ipsa corpora eodẽ cum partibus artis noĩe appellari. Quòd si ₰m auxiliorũ materias artẽ hanc salutarem, cõseruatricem q; distribues, in quatuor partes secabitur, vna siquidẽ in assumptis: altera in ijs, quæ fiunt: tertia in ijs, q̃ euacuantur: quarta in forinsecus occursantibus versatur: per hæc.n. sanitas custoditur. Pars igitur salubris artis in ijs, quæ assumuntur, versans, ciborũ potionum q; ad sanitatis custodiã pertinentiũ scientia est: quæ vero in ijs, quæ euacuantur, sudores, deiectiones, vrinas, in vniuersum q; omnia, quæ corpus nostrũ excernere debet, considerat: quę exterius incidentiũ est, aerem, aquam, salsuginem, mare, oleũ, alia q; huiusmodi oĩa speculatur. At quarta pars artis, quæ superest, in ijs, quæ aguntur, posita, exercitationibus, appellatis q; græce epitideumatis, hoc est studijs, cõtinetur: insomnietas nanq;, & vigilia, somnus, venus, ira, curæ, lauatio, ex hoc genere sunt. Atque singulorum enumeratorum salubrium quantitas, qualitas, occasio, dignoscenda est.

Divisio a materia

exercitationes et epitideumata

Quænam

Quænam vera ars gymnastica dicenda sit, quæ vitiosa. CAP. 41. E

QVantula igitur salubris artis pars est de exercitationibus scientia? rectius.n.puto gymnastica ars appellabitur, quæ oĩum exercitationum facultatis cognitio est. Nam, quæ ad palæstrã solum pertinent, cognoscere, perquam exiguum est, oĩbus q; mortalibus minime vtile. Quandoquidẽ nauigare, fodere, metere, iaculari, currere, saltare, equitare, venari, armis certare, ligna findere, baiulare, & agrum colere, omnia q; alia ẽm naturã facere, q̃ lucta exerceri, melius est. Vnde tibi iam intueri licet non modo salubris artis portiunculam esse gymnasticã, sed ẽt gymnasticę minimam esse particulã luctandi studiũ, huic q; cognata athletarũ professio & affectionis cuiusdã non naturalis effectiua, vitiosam q; artẽ sibi propositã hñs, optimum qdem boni habitus finẽ præ se ferentẽ, sed oĩa alia potius, q̃ bonũ habitũ producentẽ. At huius improbæ artis isti misere luctati repente scientissimi euaserũt: veræ aũt legitimæ q; gymnasticæ Hippocrates & nuper cũ ipso enumeratus illustriũ virorũ cœtus peritus est. Quẽadmodũ vero ad curatiuã partẽ pertinentia non rite oĩa ab oĩbus simul tradita sunt, perinde & de exercitationibus non vera oĩa præcepta tradidere: verum in præsentia perperã de ipsis locutos castigare propositũ non est, sed gymnasticæ nomen declarare, q̃ scilicet hæc facultatum in exercitationibus positarum, quemadmodum & medicamentaria facultatum in medicamentis repertarum, scientia quædam est: ambæ enim hæ partes à materijs denominationem sortitæ sunt, sicut & aliæ, quas paulo ante recensui. F

Reprehendit malam medicinæ diuisionem. CAP. 42.

ATq; hinc eos male sentire constat, qui in diuidenda tota arte gymnasticam medicatiuæ opponunt: illa nanq; à materia, hæc à generali cõmuni q; actione appellationẽ habet: nam primę actiones singulares sunt, veratro aut scãmonio, exẽpli cã, purgare, venã soluere, os, excidere, inediã indicere, cibũ exhibere: post has aliæ cõiores, ac iam vl̃es, medicari, manus opera, vti, rõnem victus instituere, oĩbus q; istis cõe mederi. Quemadmodũ, vt puto, iterũ actionibus circa sana corpora accõmodatis oĩbus cõis est conseruatio: ac, quisquis p̄ diuisionem medicatiuo conseruatiuum opponit, cognatorũ oppositionẽ facit: vtrũq;.n.ab actione noĩatum est: quẽadmodũ rursum à subiecta materia morbosum atq; salubre: ab auxiliorũ aũt materia medicamẽtarium ac gymnasticum, hoc est exercitatorium: illud enim morbosi & medicatiui pars est, hoc salubris & conseruatiui.

De proportione artium seruientium & dominantium. CAP. 43.

CÆterum hoc loco diligenter mentis acies excitanda est, ne gymnasticum palæstræ q; præfectũ eundẽ nos efficere, totius q; gymnasticæ particulã quandã luctatoriã (vt ita dicam) constituere nos p̄tereat: quandoquidẽ, & qui luctas oẽs & frictionum singillatim oẽs actiones rite obire valeat, iste panifici, coquo, ædificatori proportione respondet, facere quidem panes, obsonia, ædes scientibus, minime tñ, quid in ipsis optimũ sit, quid non optimũ intelligentibus, quam've facultatẽ ipsorũ vnũquodq; ad sanitatẽ habeat, non dignoscentibus. Nempe ars, q̃ corpus humanum curat, vt crebro ante repetitũ fuit, vna est, aliæ vero huic materias cõparant: neq;.n.alutarij cerdones, quibus calceatis, qbus sine calceis ambulare melius sit, nouerunt, sed neq; quibus calceari quidem melius est, quo tñ calceorũ gñe vti debeant, cõpertũ hñt. Id aũt Hippocrati haud ignotũ est: cuidã enim ‖ arbylis lutũ calcantibus calceari p̄cepit, non tñ ipse arbylas conficeret. Quẽadmodum neq; imperator galeã, loricã, hastã, clypeũ, gladiũ, aut ochreas conderet. Præterea neq; ædificator de excelsa aut humili domo quicq̃ nouit, aut de conuersa ad occidentẽ, aut orientẽ, aut ad aquilonẽ vergente & frigida, aut ad austrũ & calida, aut tenebricosa, aut illustri, aut de humili eius parte, siue superiore, aut de humida, vel sicca, sed quã vtilitatẽ ista singula, quam've noxã afferat, p̄rsus ignorat. Perinde vt panifex etiã, cuinã purissimus panis, cui furfuraceus, cui multus aut paucus, quo've tp̄e sit dandus, ignorat, ipsos vero panes egregie conficit. Eadẽ rõne & coquus lentẽ, hordeũ, alicam, betã, aut aliorũ aliqd, nullius ipsorũ vires cognoscens, esui tñ apta reddere peritus est. Id genus artes materias oẽs arti corporis curatrici subministrant, quẽadmodũ his ipsis aliæ, panifici qdem frumentũ agricola, furnũ furnifex, arborũ succisor ligna, carpentarius abacum, carpẽtario aũt ipsi rursum alius asciã, amussim alius, itẽ alius ligna: at alutario cerdoni itidẽ cultrũ fabrilis ars, coria pelliũ concinnatrix, pedis effigiẽ, calopoda græci vocant, carpentaria: ædium quoq; structori sculptores, lapicidæ, laterũ figuli, & carpentarij, illi quidẽ lapides, isti lateres, hi vero ligna idonea præparant. Oẽs igitur id genus artes mutua ope indigent, & perfectioribus materias ipsas, ex quibus finem suum assequuntur, suppeditant: & instrumenta optima, per quæ illas adornant, efficiunt. G H

de Arti.com.4. t.13.7ª. 284. b

Quomodo alijs artibus Medicina præsit. CAP. 44.

OMnibus his aũt, ceu quædã architectonica ars, corporis curatiua præsidet: siquidẽ ędificatoriæ, vt tales quasdã ædes extruat, præcipit, cerdonicæ calceũ, panifici panem, culinariæ obsoniũ, alijs q; singulis, vt quæq; apta est, quid actura sit, imperat. Sed huiusce artis corpus curantis, salubris appellata pars est, cuius quadripartito diuisę partis vnius gymnastica particula est. Ea igitur tot artium veluti quædã princeps habetur, equestri sanè, qñ equitare oporteat, venatoriæ similiter, & vniuersim cuilibet alij aĩalia captanti, cũ ipsarum vsus postulat, modũ, occasionẽ, qualitatem q; demonstrans: haud absimili rõne & fodientibus, & metentibus, & ligna cædentibus, & nauigantibus, & saltantibus, & quodcunq; aliud agentibus præsidens ipsa dominatur atque imperat.

A *De arte Pædotribica.* CAP. 45.

VNa quædam inter id genus artes & illa est, quæ in luctationibus versatur: appellemus autẽ eam, si lubet, græco vocabulo Pædotribicam. Hæc. n. eorum nihil intelligens, quæ ad vtilitatem noxam q; corporis faciunt, decentes, varias, sternendi vim habentes, faciles q; ac minimo labore apprehensiones simul ac motiones, haud minus, q̃ saltatoria, comperit. Verum hæc corporis curationẽ non vsurpat: at ista pędotribica, nescio quomodo, præ nimia sensus hebetudine, veluti seruus attonitus, in optimum herum, gymnasticam scilicet, insurgit. Quemadmodũ siquis grauis armaturæ miles, aut eques, aut sagittarius, aut funditor, aut iaculator, Imperatori aciem struenti, armanti, & in prælium educenti, rursum q; receptui canenti, pertinax aduersetur: insaniret. n. & iste, si Imperatorem ad priuatas actiones prouocans atq; lacessens, in ijs q; præstantior inuentus, aut cõmunicari sibi imperium dignum putaret, aut suam ipsius artem imperatoriæ partem existimaret: nihilo secius, arbitror, & pædotriba insaniat, aut gymnasticam scire se, aut eius partẽ possidere persuasus, cum minister tantum sit: vt enim miles artis imperatoriæ, sic pędotriba gymnasticæ minister est. Ipse nanq;, quatenus exercet, exercitatoriæ: quatenus vero luctandi artem exercet, alterius cuiusdam professionis minister est, quã ego prostratoriam {recẽti vocabulo} appello. Non solũ B autem eos ita appellant, qui athletas exercent, sed etiam gymnastas: nihilo minus secundum rei veritatem aliud est ars pædotribica, quemadmodum sagittaria: prostratoria vero, qualis est imperatoria: at gymnastica, qualis est medicina: duabus'que artibus præpositis hæ singulæ deseruiunt. Ita enim & alutaria, vt militi alicui optimum calceum paret, ab arte imperatoria docetur: vt ad sanitatem vero idoneum struat, ab arte corporis gubernatrice admonetur. Nec non & culinaria salutare obsonium medico salubri q; concinnat: gustatui vero iucundum ac voluptarium non amplius id arti cuipiam, sed adulationi potius cuidam finem sibi non sanitatem, sed voluptatem proponenti. Igitur & luctatoria id, quod ad sanitatem optimum est, salubribus & gymnastis vocatis adipiscitur: quod autem ad affectionem athleticam pertinet, illi vitiosæ arti sæpius à me repetitæ, se ipsam quidem gymnasticam appellanti, rectius autem prostratoriæ nuncupatæ nanciscitur. Lacones vtique & ipsam Cabbalicen, id est vim sternendi habentem, nominant: eumq; magis cabbalicum, nõ qui robustior, sed qui magis in hac arte versatus fuerit, nominant.

In Vitiosam gymnasticam inuehitur. CAP. 46.

VErum enimuero omnis bene instituta respublica hoc genus artis odit, ac detestat̃, quæ omne vitæ robur vim q; prosternat haud in bonam affectionem corpora traducens. Ego vtiq; ple C runq; multis athletis, qui præstantissimi esse videbãtur, qui'q; multas in certaminibus coronas meriti sunt, me ipsum valentiorem esse expertus sum: quandoquidem in oĩbus itineribus faciẽdis, in militaribus actionibus, magis præterea in ciuilibus atq; rusticis negocijs inutiles prorsus reperiebantur. Siquando vero & amico ægrotanti assistere vsu veniret, in consulendo, simul speculando, auxiliando omnium erant ignauissimi, atq; hac ratione à suibus quidẽ minime ingenio differunt. Nihilo minus tñ inter hos infœlicissimi nulla'q; vnquam victoria insignes repente se ipsos gymnastas nominant: deinde (vt arbitror) inconcinna barbara'q; voce non minus, quàm sues, vociferantur. Non nulli autẽ ipsorũ & de frictione, aut de bono habitu, aut de sanitate, aut de exercitationibus volumina scribere aggrediuntur: deinde de illis agere contradicere'q; audent, quæ nullo vnquam tempore didicerunt, vt quidam proxime in Hippocratem inuectus, tanquam non recte de frictione tractantẽ. Verum nõ nulli, qui aderant, medici & philosophi ad me venientes, vt totam ipsis huiusce rei rationem explicarem, à me petiuerunt: quod cum fecissem, omnium primus Hippocrates hunc locum optime tractasse visus est. Tunc gymnasta ille sponte nullo docente eruditus in medium repente prodiens, puerum'q; exuens nos eum iussit fricare atq; exercere, aut de frictione exercitationibus q; tacere: deinde clamans dixit, Quando enim vnq̃ Hippocrates in caueã D ludorum, quando in palæstram descendit, qui neq; forsan rite oleum infundere sciebat? Ad hunc sanè modum iste vociferabatur, & alioqui neque tacens audire, nec, quæ dicebantur, intelligere poterat. At nos præsentibus per ocium disserebamus improbum illum hominem perinde facere, vt coquus ac panifex de ptissana ac pane disputare audentes, deinde clamitantes, quando Hippocrates in culina aut pistrino versatus est? Paret igitur mihi placentam, aut panem, aut iusculum in olla † condiat, atq; ita deinde de ipsis sermonem faciat. † *Aliter, aut ostreum.*

Cur tota Ars humanum corpus regens Medicina, eius q; professor Medicus vocati sunt. CAP. 47.

IGitur fortasse dixeris, cur Hippocratem omnem q; ab ipso manantem sectam medicos nominamus, si non vniuersæ arti corporis gubernatrici, sed soli eius parti, quæ laborantibus opitulatur, id nomen indidimus? Videtur enim totam artem complecti, vt neque eam partem, quæ de exercitationibus est, negligat. Hanc huiusce rei fuisse causam suspicor, quoniam, cum prima totius artis pars curatiua, quòd & maxime necessaria esset, constituta sit, deinde per multum ocium conseruatiua salubris'que vocata ei adiecta fuerit, totam artem à parte denominari contigit, quemadmodum & in alijs plerisque fieri assolet. Quandoquidem & geometras appellamus non circa planas solum figuras, verum etiam circa solida versantes: nullus q; his temporibus inuenitur, qui, vt geometra, sic & stereometra nominetur, sed nomen defecit. Vt etiam salubrium non cor-

porum,

porum,non ciborum dico salubrium,sed virorum ista scientium ab Erasistrato medicis ex aduerso distinctorũ. Pariter & trierarchas veteres græci triremium principes nuncupabant: nunc vero iam omnes vtcunq; naualis exercitus duces,etsi triremes non sint naues illæ,eo nomine appellant. Huiusce rei quoddam simile circa medicinam atq; medicos euenit: à prima enim constituta parte, vt & ipsa tota corporis gubernatrix ars,medicina,ipse artis professor,medicus nominaretur, tempore procedente effectũ est. Quam ob rem neq; ab re nunc quispiam interrogatus,cuiusnam artis pars sit illa facultas,quæ tuendæ sanitatis notitiam tradit, medicinæ respõdere poterit: latius nanq; fuso & amplificato vocabulo neq; dum partem,sed integram humani corporis artem significante,Hippocrates,& omnes,qui hac tempestate florent,iure medici nomen inuenerunt, artis q; ipsius duas maximas partes agnoscunt,curatricem scilicet atq; salubrem: item q; salubris ipsius partem esse gymnasticam sciunt,quemadmodum à nobis supra dissertum est. Itaque, sicut Hippocrates, Diocles,Praxagoras, Philotimus,atq; Herophilus totam corporis præsidem artem, vt ipsorũ testantur volumina,callebant,ita sane ediuerso Theon,atque Trypho vitiosam illam athletarum artem tractantes,quemadmodum item & ipsorum libri declarant, præparationem quoddam exercitium nominantes: rursum aliud partitionem, aliud vero perfectum, item aliud apotherapiam, quærentes q;,num secundum talem circuitum fatigare,atq; exercere athletam oporteat, aut secundum aliũ modum: profectò & eorum me capit admiratio,qui hoc tempore athletas exercẽt, quando eos salubrem facultatem suę ipsorum artis partem esse,dicere audio. Quando enim hæc neque veræ gymnasticæ pars,sed contra salubris facultatis illa pars sit,quid opus est de flagitiosa istorum arte dubitare? Quæ cum neque artis corpus curantis vllo modo pars esse possit, cuidam præterea exercitationi præsidet, quæ non solum à Platone atq; Hippocrate, verum etiam ab alijs omnibus medicis atque philosophis contemnitur.

FINIS SECVNDÆ CLASSIS.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo

Omnes sunt quaterniones præter aa, qui est ternio.

VENETIIS, APVD HAEREDES
LVCAEANTONII IVNTAE.